

Euskara Arkaikoko adizki jokatuⁿen gaineko ikergaiak

Corpusa eta azterketa filologiko-linguistikoak

[2023ko urtarrila]

Doktorego-tesia / hizkuntzalaritza eta Euskal ikasketak saila //
Euskal Herriko unibertsitatea //

Doktoregaia:

Borja Ariztimuño López

Zuzendariak:

Joseba A. Lakarra Andrinua

Ricardo Gómez López

eman ta zabal zazu

UPV/EHU

If we dismiss every case of polysemy as accidental we deprive ourselves of the possibility of ever finding out whether the two functions are in fact related or not. If, in contrast, we try to discover a relationship, in the worst case we may find that none exists. But in an optimal case we may find out that a connection exists, and the explanation of this connection may shed some light on the nature of language structure and of language change. (Frajzyngier 2002 [1986]: 233)

Eskaintza eta eskertza

Zuri, Amaia, zure laguntza eskerगतिक; eskerrik asko, zure egonarri eta babesगतिक.

Hiri, Ibai, eta hiri, Oihan; zuen maitasun-keinu infinitu baino gehiagokoगतिक.

Zuri, Mikel, naizena izaten hezteगतिक. Zuri, Maite: siento que no puedas ver esto, aun estando tú en todo lo que hago...

Zuei, Izaskun eta Karlos, eta Joxepi, zuen abegi eta abaroगतिक. Gainerako senitarteko eta hurko lagunei, animoगतिक, eta, bereziki, Iñigo López Gazpiori, datubasea eraikitzeगतिक.

Lagun eta adiskideoi; eta azitikideoi, zuen ero(a)pen eta ekarpenगतिक.

Zuzendariei, begirunez.

Kito.

Aurkibide orokorra

Aurkibide orokorra	i
Taulen aurkibidea	xii
Irudien aurkibidea.....	xiii
Laburdurak eta zeinu-ikurrak	xiv
Iturri bibliografikoak.....	xiv
Euskal dialekto eta hizkerak.....	xv
Terminoak	xvi
Testuak eta autoreak.....	xviii
Zeinu-ikur zenbait.....	xxiii
1. Sarrera.....	1
1.1 Tesiaren aurkezpena.....	2
1.1.1 Ikergaia.....	2
1.1.2. Aurrekariak.....	3
1.1.2.1 Schuchardt (1893, 1900).....	3
1.1.2.2. Lafon (1943, 1999).....	4
1.1.2.3. Zulaika (1998)	5
1.1.2.4. Mounole (2014).....	5
1.1.3. Zergatik (beste) tesi bat aditzaren inguruan?.....	6
1.1.4. Helburu nagusiak.....	7
1.2. Marko teoriko-metodologikoa.....	7
1.2.1 Hizkuntza-aldaketaren gaineko ikuspegia.....	8
1.2.2. Metodologia.....	9
1.2.3. Aurre-behaketak eta hipotesiak	10
2. Corputa, datubasea eta adizkitegia.....	13
2.1. Corpus osoa eta datubasearen osaera	13
2.1.1. Datubasean etiketaturiko testuak.....	14
2.1.1.1. Arabera (A).....	14
2.1.1.2. Aezkoako euskara (Ae)	15
2.1.1.3. Bizkaiera (B)	15
2.1.1.4. Baxenafarrera (BN)	16
2.1.1.5. Erronkaria (E).....	17
2.1.1.6. Errioxako euskara (Ex).....	17
2.1.1.7. Gipuzkera (G).....	17
2.1.1.8. Goi-Nafarrera (GN).....	18

2.1.1.9. Hegoaldeko Goi-Nafarrera (HGN).....	18
2.1.1.10. Iparraldeko Goi-Nafarrera (IGN)	19
2.1.1.11. Lapurtera (L)	20
2.1.1.12. Zaraitzuko euskara (Zar)	20
2.1.1.13. Zuberera (Z).....	21
2.1.2. Corpus osoko gainerako testuak.....	21
2.1.2.1. ~1625 artekoak	21
2.1.2.2. Berantiarragoak	22
<i>XVII. mendea</i>	22
<i>XVIII-XIX. mendeak</i>	22
2.2. Adizkitegia	23
2.2.1. Aditz laguntzaileak.....	24
2.2.1.1. *EDIN	25
2.2.1.2. *EDUN	38
2.2.1.3. *EDUTSI.....	65
2.2.1.4. EGIN	70
2.2.1.5. *EKIN.....	82
2.2.1.6. *ENIN.....	87
2.2.1.7. *ERADUN	94
2.2.1.8. *ERADUTSI.....	98
2.2.1.9. ERAGIN	98
2.2.1.10. ERAMAN	99
2.2.1.11. *ERAZAN ₁	99
2.2.1.12. *ERAZAN ₂	99
2.2.1.13. EROAN.....	100
2.2.1.14. *EZAN	100
2.2.1.15. -IDI-.....	114
2.2.1.16. *IRON	115
2.2.1.17. IZAN.....	118
2.2.1.18. *JADUN.....	136
2.2.1.19. JOAN	136
2.2.1.20. -KIDI-.....	137
2.2.2. Aditz trinkoak.....	139
2.2.2.1. ATERA	140
2.2.2.2. ATXEKI.....	140
2.2.2.3. EBAKI.....	140
2.2.2.4. EDEKI	140

2.2.2.5. *EDIN ‘(etorkizunean) izan, izatera iritsi, bihurtu’	141
2.2.2.6. EDUKI	141
2.2.2.7. *EDUN	148
2.2.2.8. EGIN	177
2.2.2.9. EGON	186
2.2.2.10. EGOTZI	198
2.2.2.11. EKARRI	198
2.2.2.12. EKIN ₁ ‘(zerbaitetan) aritu edo aritzen hasi’	202
2.2.2.13. *EKIN ₂ ‘izan, izatera iritsi’	202
2.2.2.14. EKIN ₃ ‘agertu, sortu’	203
2.2.2.15. EMAN	203
2.2.2.16. *ENIN	205
2.2.2.17. ENTZUN	210
2.2.2.18. ERABILI	211
2.2.2.19. *ERADUN	213
2.2.2.20. ERAGOTZI	213
2.2.2.21. *ERAHATZE	213
2.2.2.22. ERAKARRI	213
2.2.2.23. ERAKUTSI	214
2.2.2.24. ERAMAN	214
2.2.2.25. ERANTZI	215
2.2.2.26. ERATZAN	216
2.2.2.27. ERAUNTSI	216
2.2.2.28. ERAUTSI	217
2.2.2.29. ERO	217
2.2.2.30. EROAN	217
2.2.2.31. ERORI	219
2.2.2.32. EROSI	219
2.2.2.33. ERRAN	219
2.2.2.34. ESAN	221
2.2.2.35. ETORRI	223
2.2.2.36. ETSI	226
2.2.2.37. ETXIDEN	226
2.2.2.38. ETZAN	227
2.2.2.39. EUTSI ₁	228
2.2.2.40. EUTSI ₂	228
2.2.2.41. EUTSI ₃	229

2.2.2.42. <i>EZAGUN</i>	229
2.2.2.43. * <i>EZAN</i>	230
2.2.2.44. <i>EZARRI</i>	230
2.2.2.45. <i>IBILI</i>	231
2.2.2.46. <i>-IDI-</i>	235
2.2.2.47. <i>IDOKI</i>	236
2.2.2.48. <i>IFINI(~IMINI)</i>	236
2.2.2.49. <i>IGARO</i>	237
2.2.2.50. <i>IKASI</i>	238
2.2.2.51. <i>IKUSI</i>	238
2.2.2.52. <i>IKUZI</i>	243
2.2.2.53. <i>-IN(E)-</i>	243
2.2.2.54. <i>-(I)NGU-</i>	243
2.2.2.55. <i>-IO-</i>	244
2.2.2.56. <i>IRAKATSI</i>	247
2.2.2.57. <i>IRAKIN</i>	247
2.2.2.58. <i>-IRA(T)-</i>	248
2.2.2.59. <i>IRAUN</i>	248
2.2.2.60. <i>IREKI</i>	248
2.2.2.61. <i>IRITZI</i>	248
2.2.2.62. <i>IRTEN</i>	252
2.2.2.63. <i>IRUDI(~IDURI)</i>	252
2.2.2.64. <i>ITXADON</i>	252
2.2.2.65. <i>ITXOIN</i>	253
2.2.2.66. <i>ITZULI</i>	253
2.2.2.67. <i>IZAN</i>	253
2.2.2.68. * <i>JAFINI</i>	275
2.2.2.69. <i>JAIKI</i>	276
2.2.2.70. <i>JAITSI</i>	276
2.2.2.71. <i>JAKIN</i>	276
2.2.2.72. * <i>JANON</i>	281
2.2.2.73. <i>JARIO</i>	281
2.2.2.74. <i>JARRAIKI</i>	282
2.2.2.75. <i>JARRI</i>	283
2.2.2.76. <i>JARRUGI</i>	283
2.2.2.77. <i>JAUGIN</i>	283
2.2.2.78. <i>JO</i>	283

2.2.2.79. <i>JOAN</i>	284
2.2.2.80. <i>ONHETSI</i>	290
2.2.2.81. <i>ORI</i>	290
2.2.2.82. <i>-RAIDI-</i>	290
2.2.2.83. <i>-RE-</i>	291
2.2.2.84. <i>-RZA-</i>	291
2.2.2.85. <i>URGATZI</i>	292
2.2.2.86. <i>UTZI</i>	292
3. Datibo-komunztaduraren ezaugarriak Euskara Arkaikoko adizkietan.....	293
3.1. Datibo-markak adizkietan.....	293
3.1.1. Erro aurreko markak.....	294
3.1.1.1. <i>e-</i>	295
3.1.1.2. <i>i-</i>	304
3.1.1.3. <i>j-</i>	308
3.1.1.4. <i>ra-</i>	309
3.1.1.5. <i>z-</i>	310
3.1.2. Erro osteko markak.....	311
3.1.2.1. <i>-i</i>	311
3.1.2.2. <i>-k</i>	313
3.1.2.3. <i>-ki</i>	315
3.1.2.4. <i>-ri</i>	317
3.1.2.5. <i>-S</i>	317
3.1.2.6. <i>-T</i>	318
3.1.2.7. <i>-ts</i>	320
3.1.3 Datibo-marken azterketaren ondorio batzuk.....	321
3.2. Pertsona-markak.....	322
3.2.1. Izenordainetarik datozen pertsona-markak (1PL & 2PL).....	324
3.2.1.1. Lehenengo pertsona pluralaren markak (1PL).....	325
3.2.1.2. Bigarren pertsona pluralaren markak (2PL).....	326
3.2.2. Jatorri ezezaguneko pertsona-markak (1SG & 2SG).....	327
3.2.2.1. Lehenengo pertsona singularraren markak (1SG).....	328
3.2.2.1.1. <i>Marka bikoiztua</i>	328
3.2.2.1.2. <i>Marka fusionatua</i>	329
3.2.2.2. Bigarren pertsona singularren markak (2SG).....	330
3.2.2.2.1. <i>Marka “indartua” (2SGM)</i>	332
3.2.2.2.2. <i>Marka fusionatua (2SGM)</i>	332
3.2.2.2.3. <i>Marka zahar asimilatua (2SGM)</i>	333

3.2.2.2.4. <i>Marka zaharraren aztarna fonologikoa (2SGM)</i>	334
3.2.2.2.5. <i>Itxuraz markarik gabeak</i>	334
3.2.2.2.6. <i>Markaren kokagune berezia</i>	335
3.2.2.2.7. <i>Marka osoa amaieran (2SGF)</i>	336
3.2.3. Hirugarren pertsonari dagozkion markak	336
3.2.3.1. <i>-o/-a</i> alomorfoen banaketa.....	336
3.2.3.2. <i>-ø</i> morfoa	338
3.2.4. Pertsona-komunztaduren azterketaren ondorio orokorrak	339
3.3. Joko alokutiboak	340
3.3.1. Alokutibo-markak	341
3.3.1.1. Erro-aldaketa	341
3.3.1.2. <i>i-</i> (<i>e-</i>).....	343
3.3.1.3. <i>j-</i>	346
3.3.1.4. <i>z-</i>	347
3.3.1.5. <i>-i</i> berezia	349
3.3.2. Alokutibo-komunztadura.....	349
3.3.2.1. Hiketa alokutiboaren komunztadura markak.....	350
3.3.2.1.1. <i>Marka fusionatua</i>	350
3.3.2.1.2. <i>Marka indartua</i>	351
3.3.2.1.3. <i>Markaren kokaguneaz</i>	352
3.3.2.1.4. <i>Hiketaren erabilera eta generoen arteko aldea</i>	352
3.3.2.2. Zuketa alokutiboaren komunztadura markak	354
3.3.2.2.1. <i>Zuketa alokutiboaren hedadura</i>	354
3.3.2.2.2. <i>Komunztadura-markaren bokal asimilatua</i>	355
3.3.2.2.3. <i>Komunztadura-markaren kontsonante asimilatua</i>	356
3.3.2.2.4. <i>Markaren kokaguneaz</i>	356
3.3.3. Alokutibo-markak: ondorio labur batzuk	356
3.4. Datibo-komunztaduraren eta beste morfoen arteko harreman sintagmatiko- paradigmatikoak.....	358
3.4.1. Pertsona-komunztaduren markekikoak	358
3.4.1.1. Ergatiboa.....	358
3.4.1.2. Absolutiboa.....	359
3.4.2. Pluralgileekikoak.....	360
3.4.2.1. Datibo-pluralgilea.....	360
3.4.2.2. Absolutibo-pluralgilea.....	361
3.4.2.3. Ergatibo-pluralgilea.....	362
3.4.4. Morfoen konbinaketez gehiago	364

3.4.4.1. Datiboko pertsona-komunztaduraren eta <i>-ke</i> markaren artean	364
3.4.4.2. Datibo-pluralgilearen eta beste markaren baten artean.....	368
3.4.4.3. Pluralgileen artean	368
3.4.5. Ezaugarri konbinaketez gehiago.....	369
3.4.5.1. Datibo-marka eta absolutibo-pluralgilea	369
3.4.5.2. Datibo-plural eta ergatibo-plural argumentuen elkartzeetako <i>-z(a)</i>	370
3.4.5.3. Datibo-marka atzizkitua eta modaltasuna.....	371
3.4.5.4. Datiboarekin lotutako fenomeno morfofonologiko batzuez.....	374
3.4.6. Ondorio laburrak	375
4. Zenbait ezaugarriren azterketa.....	377
4.1. Lazarragaren eskuizkribuko aditz-pluralgileak eta datibo-komunztadura	377
4.1.1. Aditzeko pluralgileak	378
4.1.2. <i>Trasken Lege</i> deituaz.....	380
4.1.3. Datibo-komunztaduraz	381
4.1.3.1. Datibo aurreko marka(k)	381
4.1.3.2. Datiboa 3. pertsonari dagokionekoa	382
4.1.3.3. Datiboa 1. edo 2. pertsonari dagokionekoa	383
4.1.4. Pluralgileak Lazarragaren eskuizkribuan	386
4.1.4.1. <i>*edun</i> -en adizkietan.....	386
4.1.4.2. <i>*edutsi</i> -ren adizkietan.....	389
4.1.4.3. Pluralgile bihurriak eta munstro pare bat.....	392
4.1.5. Lazarragaren sei adizkiren kronologia erlatiborako proposamen bat.....	394
4.1.6. Azken hitzak.....	396
4.2. Etxepareren <i>darauritzut</i> eta Leizarragaren <i>dauritzan</i>	397
4.3. Axularren <i>-(k) aio</i> aditz-bukaeraz	402
4.3.1. Datuak	403
4.3.1.1. Axular	403
4.3.1.1.1. <i>-kaio</i>	404
4.3.1.1.2. <i>-(a)io</i>	404
4.3.1.1.3. <i>Beste pertsonetikiko adibideak</i>	405
4.3.1.2. Beste testu batzuetako lekukotasunak	406
4.3.1.2.1. <i>Etxepare (1545)</i>	406
4.3.1.2.2. <i>Leizarraga (1571)</i>	406
4.3.1.2.3. <i>Refranes y Sentencias (1596)</i>	407
4.3.1.2.4. <i>Materra (1617, 1623)</i>	408
4.3.1.2.5. <i>Haranburu (1635)</i>	408
4.3.1.2.6. <i>Oihenart (1657; atsotitzak)</i>	408

4.3.1.2.7. <i>Urthubiako anderearen espioitza-gutunak (1597-1598)</i>	408
4.3.1.2.8. <i>Voltaire (ca. 1620)</i>	409
4.3.1.2.9. <i>Silvain Pouvreau (1892 [ca. 1648-1659], 1664)</i>	409
4.3.1.3. <i>Corpusa arakatuz</i>	409
4.3.2. <i>-(k)aio ez da bat eta bera beti</i>	412
4.3.2.1. <i>Forma hauetaz aurrekoek esanak</i>	413
4.3.2.2. <i>-ka morfoa</i>	416
4.3.2.3. <i>-i morfoa(k?)</i>	418
4.3.2.3.1. <i>-(*)d)i arkaikoaren (eta etorki desberdinen) hipotesia</i>	418
4.3.2.3.2. <i>-(*)g)i zaharraren (eta etorki beraren) hipotesia</i>	419
4.3.2.4. <i>Dadukaio adizkiaz</i>	421
4.3.3. <i>Ondorio gisa</i>	422
4.3.3.1. <i>Postscriptum</i>	423
4.4. <i>Lazarragaren ñagon-etik Garibairen diago-ra</i>	424
4.4.1. <i>Lazarragaren eskuizkribuko <nagon> adizkia: grafia-kontu bat baino gehiago</i> 425	
4.4.1.1. <i>Adizki berezi bat, ezaugarri berezi bi</i>	425
4.4.1.1.1. <i>Iraganeko -a-?</i>	426
4.4.1.1.2. <i>Lazarragaren grafiaren berezitasun baten inguruan</i>	426
4.4.1.2. <i>Paradigmaren hedaduraz</i>	427
4.4.1.3. <i>-ago- errodun formen jatorriaz</i>	428
4.4.1.3.1. <i>Beste ikertzaileen esanak</i>	428
4.4.1.3.2. <i>Proposamen berria</i>	429
4.4.1.4. <i>Laburbilduz</i>	430
4.4.2. <i>Gipuzkoa mendebaldeko diago: Otxoa Arinen bitxitasuna baino gehiago</i>	431
4.4.2.1. <i>Adizki berezi batzuen hatzean</i>	431
4.4.2.2. <i>-g-dun adizki ditransitiboan corpusa zedarritzen</i>	432
4.4.2.3. <i>Formen sailkapenaz gehiago</i>	434
4.4.2.4. <i>Ondorioak</i>	435
4.4.2.4.1. <i>Postscriptum</i>	437
4.4.3. <i>Garibairen diago</i>	438
4.4.3.1. <i>Garibairen errefrauak</i>	439
4.4.3.1.1. <i>Aurreko irakurketak</i>	439
4.4.3.1.2. <i>Lekukotasunen analisia</i>	440
4.4.3.1.3. <i>Irakurketarako proposamena, filologia zehatza lagun</i>	441
4.4.3.2. <i>Diagotik harago eta atzera diagora: adizkiaren analisi morfologikoan sakontzen</i>	442
4.4.3.2.1. <i>Adizkiaren azalpen morfosintaktikoa</i>	442

4.4.3.2.2. <i>Adizkiaren azalpen lexikoa</i>	443
4.4.3.3. Aditzen morfologiaren auzian etimologia gehigarriak	444
4.4.3.3.1. <i>*einon, oñon~iño eta inotsi</i>	444
4.4.3.3.2. <i>eusi, era(u)si eta erau(n)tsi</i>	445
4.4.3.3.3. <i>aun, txanpa eta jauki</i>	445
4.4.3.4. Laburbilduz.....	446
5. Aditz-erro eta -familia batzuen azterketa	449
5.1. <i>*zan</i> erroaren paradigmak	449
5.1.1. <i>*e(i)zan</i>	450
5.1.1.1. <i>Izan</i> iragangaitza eta iragankorra.....	450
5.1.1.2. <i>Izan</i> eta <i>*ezan</i> lotuaz.....	451
5.1.1.3. Jabetza-predikatuen iturburuez.....	452
5.1.1.4. Munduko hizkuntzetako datuak.....	453
5.1.1.4.1. <i>Helburu-eskemaren adibideak</i>	454
5.1.1.4.2. <i>Iragankortze adibideak (apud Heine 1997: 78, 98)</i>	455
5.1.1.5. Hipotesiaren azalpen diakronikoa	455
5.1.2. <i>etzan</i>	457
5.1.2.1. <i>Aldaerez</i>	458
5.1.2.2. <i>*ezan / etzan</i>	461
5.1.2.3. <i>Etzan / egon</i>	462
5.1.2.3.1. <i>Erro- eta pluralgile-alomorfoak</i>	463
5.1.2.3.2. <i>Kronologia erlatiboaz</i>	466
5.1.2.3.3. <i>Morfo-hurrenkeraz</i>	467
5.1.2.3.4. <i>Egon aditzaren pluraleko formen bilakaeraz</i>	468
5.1.3. Beste eratorri batzuk:.....	469
5.1.3.1. <i>Arazi (arazo, erazi, erazo)</i>	469
5.1.3.2. <i>Jazo</i>	471
5.1.4. Ondorioak.....	471
5.2. <i>*dun</i> erroaren paradigmak.....	472
5.2.1. <i>*edun / eduki</i>	473
5.2.2. <i>*edun / ukan</i>	479
5.2.3. <i>*edun / *edutsi / eutsi</i>	482
5.2.4. <i>*edun / *eradun (~ erauki)</i>	485
5.2.5. <i>*edun / *jadun</i>	488
5.2.6. Ondorioak.....	488
5.3. <i>*kin</i> eta <i>*din</i> erroen paradigmak	490
5.3.1. <i>*din</i>	490

5.3.2. <i>*kin</i>	492
5.3.2.1. (<i>*ekin</i> vs <i>jakin</i> _{1/2} : <i>*da-</i> aurrizkiaren gorabeherez	494
5.3.2.2. Erroko kontsonanteaz	496
5.3.3. Bilakaera osoa eta kronologia erlatiboa	498
5.3.3.1. Hipotesi “arina”: <i>*kin</i>	498
5.3.3.2. Hipotesi “gogorra”: <i>*gin</i>	499
6. Ondorioak	501
6.1. Emaidza nagusiak	501
6.2. Ondorioetan sakonduz	506
6.2.1. Datibo-komunztadura eta ergatibo-komunztadura alderaturik	506
6.2.2. Datibo-markez	508
6.2.2.1. Aurrizkia(k)	508
6.2.2.2. Atzizkiak	512
6.2.2.3. Datiboa eta alokutiboa: marka komunak eta arkaismoak	513
6.2.3. Barne-berreraiketa sakonagoa: aditz batzuen etimologiak eta erregimen aldaketak	514
6.2.3.1. Paradigmen etimologiak	514
6.2.3.1.1. <i>Jako eta zaio</i>	514
6.2.3.1.2. <i>Dau eta dauka</i>	516
6.2.3.2. Erregimen-aldaketak	516
6.3. Aurrera begira	517
Bibliografia	519
Eranskinak	543
1. eranskina: <i>-kai-</i> eta <i>-i-</i> adizki-amaierak	543
Axular (1643)	543
<i>-kai</i>	543
<i>*eradun</i>	543
<i>-kidi-</i>	543
<i>eduki</i>	545
<i>izan</i>	545
<i>-i</i>	545
<i>*ezan</i>	545
<i>eman</i>	548
Etxepare (1545)	548
Leizarraga (1571)	548
<i>Refranes y Sentencias</i> (1596)	548

Materra (1617, 1623).....	548
Haranburu (1635)	549
Oihenart (1657; atsotitzak).....	549
Urthubiako anderearen espioitza gutunak (ca. 1598).....	549
Voltaire (ca. 1620)	549
Pouvreau (1892 [ca. 1648-1659], 1664).....	549
Oihenart (1657; neurtitzak)	550
2. eranskina: <ñagon> eta <guztiaç> adizkien irudiak.....	551
i) <ñagon> adizkia Lazarragaren eskuizkribuan	551
ii) <guztiaç> hitza Amilletaren eskuizkribuan (Arejita & Alberdi 1985: 32)	551
3. eranskina: sudurkari sabaikariaren grafia Lazarragaren testuan	552
4. eranskina: -g-dun adizkien lekukotasunak (* <i>enin</i> , * <i>jadun</i>).....	553
< 1625.....	553
-ig- < -i(n)-.....	553
* <i>jadun</i>	554
1625 <.....	555
* <i>jadun</i>	555
* <i>jadun</i> alokutiboa (zalantzan)	555
5. eranskina: * <i>enin</i> eta * <i>jadun</i> -en adizkien aldaeren banaketa.....	556
< 1625.....	556
1625 <.....	556
6. eranskina: -g- edo/eta j-dun adizkien paradigma (* <i>enin</i> , * <i>jadun</i>).....	557
7. eranskina: * <i>jadun</i> -en adizki modernoak.....	558
i) Oñati.....	558
ii) Bergara-Antzuola.....	558
iii) Legazpi	558
iv) Elgoibar.....	559

Taulen aurkibidea

1. taula: datubasean bildutako aditz laguntzaileak	24
2. taula: datubasean bildutako aditz trinkoak	139
3. taula: DAT eta ABS.PL morfoen konbinaketa posibleak	369
4. taula: datibo eta modaltasun atzizkien konbinaketa posibleak	372
5. taula: Lazarragaren eskuizkribuko eta Gatzagako dotrinako * <i>edun</i> adizkiak	389
6. taula: lekukotasun guztiak, autoreka	410
7. taula: Axularren lekukotasunak (gainerakoak parentesi artean) DAMka	411
8. taula: <i>etzan</i> aditzaren aldaerak testuetan	460
9. taula: pluralgileen banaketa <i>egon</i> aditzean (NORTZUK)	464
10. taula: erroaren alomorfoen banaketa (NORTZUK).....	464
11. taula: erroaren alomorfoen banaketa (NOR[TZUK]- <i>ke</i>).....	465
12. taula: erroaren alomorfoen banaketa (NOR-NORI).....	465
13. taula: erroaren alomorfoen banaketa (NORTZUK-NORI)	466
14. taula: jokatugabeetako * <i>j</i> -ren eta datibo/alokutibo-adizkien bilakaerak	511
15. taula: Lazarragaren eskuizkribuko zenbait hitzen grafia-konparaketa	552
16. taula: * <i>enin</i> /* <i>jadun</i> adizkien aldaerak testu/autoreka (kronologikoki, < 1625)	556
17. taula: * <i>enin</i> /* <i>jadun</i> adizkien aldaerak testu/autoreka (kronologikoki, 1625 <)	556
18. taula: - <i>g</i> - edo/eta <i>j</i> -dun adizkien paradigma (* <i>enin</i> , * <i>jadun</i>)	557
19. taula: Oñatiko orainaldiko adizkiak.....	558
20. taula: Bergara-Antzuolako orainaldiko adizkiak.....	558
21. taula: Legazpiko orainaldiko adizkiak (alokutiboa)	558
22. taula: Legazpiko iraganaldiko adizkiak (alokutiboa)	558
23. taula: Elgoibarko orainaldiko adizkiak (alokutiboa)	559
24. taula: Elgoibarko iraganaldiko adizkiak (alokutiboa)	559

Irudien aurkibidea

1. irudia: datubaseko datibo-komunztaduren kopuruak pertsona-neroka.....	323
2. irudia: hiketako adizkien kopuruak eta ehunekoak	353
3. irudia: nafar auzietako hiketako adizkien kopuruak eta ehunekoak.....	354
4. irudia: <i>-te</i> alomorfoaren hedadura (Zuazo 2008: 193-tik moldatua).....	379
5. irudia: <i>-o/-a</i> alomorfoen banaketa osagarria Lazarragaren eskuizkribuan	383
6. irudia: ERG.SG (a) eta ERG.PL (b) formen arteko kontrastea (Lazarraga).....	388
7. irudia: Lazarragaren DAT (a) eta ERG (b) pluralgileak.....	389
8. irudia: Lazarragaren sei adizkiren berreraiketa eta garapena	395
9. irudia: <i>darauritzut</i> (Etxep) eta <i>dauritzan</i> (Leiz) adizkien etimologiak	401
10. irudia: <i>*edin</i> eta <i>*ezan</i> -en gramatikalizazio-eskema.....	421
11. irudia: Lazarragaren <i>jago</i> eta <i>ñagon</i> adizkien etimologiak	430
12. irudia: <i>-g-dun</i> adizkien banaketa diatopikoa	435
13. irudia: <i>*nin</i> erroko <i>-g-dun</i> adizkien bilakaera	436
14. irudia: <i>-ag-dun</i> laguntzaile ditransitiboaren etimologiak	436
15. irudia: jabetza-predikatuen jatorri-eskemak (Heine 1997-tik moldatua)	453
16. irudia: iragankortze-prozesuaren ezaugarriak	453
17. irudia: <i>izan</i> ₁ eta <i>izan</i> ₂ aditzen forma jokatugabeen garapena	456
18. irudia: <i>*ezan</i> laguntzaile iragankorraren forma jokatuen garapena.....	456
19. irudia: <i>izan</i> ₁ eta <i>*ezan</i> (= <i>izan</i> ₂) aditzen forma jokatuen garapen paraleloa.....	457
20. irudia: <i>*ezan</i> -en oinarritzko adizkien garapena ‘etzan’ adieran	462
21. irudia: <i>eduki</i> -ren paradigmaren sorrera eta berdintze analogikoa	476
22. irudia: <i>*dun</i> erroaren familia-zuhaitza	489
23. irudia: <i>*gin~*kin</i> erro(ar)en familia-zuhaitza.....	500
24. irudia: datibo/alokutibo-marka aurrizkituarekiko aldaeren sorrera eta garapena...	513

Laburdurak eta zeinu-ikurrak

Iturri bibliografikoak

- CONTAV *Contribución al estudio y edición de textos antiguos vascos* (Sarasola 1983)
- EHHA *Euskararen Herri Hizkeren Atlas*a (Euskaltzandia 2008-2020)
- EHHE *Euskararen Hiztegi Historiko Etimologikoa* (Lakarra eta beste 2019)
- EKC *Euskal Klasikoen Corpora* (Euskara Institutua 2013)
- ETZ *Euskal Testu Zaharrak I* (Satrustegi 1987)
- ETZBB *Euskal Testu Zaharren Bilduma Berria* (Gómez eta beste, prestatzen)
- FHV *Fonética Histórica Vasca* (Mitzelena 1977 [1961])
- OC *Luis Michelena. Obras completas* (Ruiz Arzalluz & Lakarra 2011)
- OEH *Orotariko Euskal Hiztegia* (Mitzelena & Sarasola 1986-2005)
- TAV *Textos Arcaicos Vascos* (Mitzelena 1964)

Euskal dialekto eta hizkerak

A	arabera edo Arabako euskara
Ae	Aezkoako euskara
B	bizkaiera (mendebaldeko hizkerak, A salbu)
BN	baxenafarrera (mBN = <i>mendebaldeko BN</i> zehazturik Etxauz denean)
E	erronkaria (Erronkaribarko testuak)
G	gipuzkera (Gipuzkoako testuak, Bkoak salbu)
GN	Nafarroa Garaiko euskara (sailkagaitza); ik. HGN, IGN
HGN	hegoaldeko goi-nafarrera
IGN	iparraldeko goi-nafarrera
L	lapurtera
Z	zuberera (edo Oihenarten atsotitzak, oro har, besterik zehaztu ez bazuen)
Zar	zaraitzuera (Zaraitzuko testuak)

Terminoak¹

ABS	absolutiboa
ADM	admonitiboa
ADV	adbertiboa
AFF	baieztapenezkoa
APO	apodosia
CAUS	kausal edo azalpenezkoa
CIR	zirkunstantziala
COH	kohortatiboa
COM	komitatiboa
COMP	konpletibo edo osagarritzkoa
CONC	kontzesiboa
COND	baldintza
CONT	kontinuatiboa
DAM	denbora-aspektu-modu kategoriak
DAT	datiboa
DUB	dudazkoa (modalitate epistemikoa)
ERG	ergatiboa
EXP	espektatiboa (espero edo aurreikusten den etorkizuna)
FUT	geroaldia edo geroratua (esaterako, aginterarekin) edo orokorra
GNO	aspektu gnomikoa
HAB	ohiturazkoa
HOR	hortatiboa

¹ Laburdurok *Lepizig Glossing Rules* delakoetatik eta Bybee eta beste (1994) lanetik egokitu ditut, funtsean.

HYP	alegiatzko aldia edo hipotetikoa
IMP	agintera
IND	indikatioa
JUS	jusioa
N	Nor (joko iragangaitza)
N-N(i)- N(k)	Nor-Nori-Nork (joko iragankor hirupertsonal edo ditransitioa)
N-Ni	Nor-Nori (joko iragangaitz datiboduna)
N-Nk	Nor-Nork (joko iragankor ergatiboduna = bipertsonal edo transitioa)
OPT	optatioa (desira, eskaera)
PFV	aspektu burutu edo perfektioa
PL	plurala (2PL = <i>zu</i> singularra vs “2PL zaharra” = <i>zu</i> plurala; adib. <i>zoaz</i>)
PLPL	plural pleonastioa (2PLPL = <i>zuek</i> ; adib. <i>zoazte</i>)
POT	ahalera edo potentziala
PROG	progresioa
PROT	protasia
PRS	orainaldia
PST	iraganaldia
PUR	helburuzkoa
QUES	galderazkoa
QUO	aipamenezkoa
REL	erlatiozkoa
SG	singularra (2SG = <i>hi</i> ; 2SGF = <i>hi</i> [noka]; 2SGM = <i>hi</i> [toka])
STEX	egoera burutugabea (aditz estatiboekin)
SUB	subjuntioa edo halako mendeko perpausa

Testuak eta autoreak²

Abendaño	Peru Abendañokoren eresia
Amend	Joan Amenduxen eresia
AmillD	Amilletaren dotrina
Andram	Andramendiko idatziak
AndrEm	<i>Andr'Emili, andre gora</i> poema
AndS	Andoaingo sermoia
Añib	Añibarro
AntzD	Antzuolako dotrina
AresOt	Aresoko Otoitzak
AritzAuz	Aritzaletako auzia
Arnega	Jainkoaz arnegatzeko formula
ArrasErre	Arrasateko erreketaren kantuak
Artazub	Artazubiagaren eresia
Ax	Axularren <i>Gero</i>
AzkBerts	Azkoitiko ziri-bertsoa
AzkPo	Azkoitiko poemak
AzkS	Azkoitiko sermoia
AzpEzk	Azpeitiko ezkontza-zina
AzpGut	Azpeitiko gutunak
BBizk	Bertso bizkaitarrak
Bela	Jakes Belaren errefrauak
BeorbEzk	Beorburuko ezkontza-zina

² Taula honetan laburduren esanahia argitzen da; testuen gaineko xehetasunak [§ 2.1](#)-eko zerrendetan daude.

Beotib	Beotibarko kantua
BeotNaf	Beotibarko nafar kexua
Ber	Beriain (-DCh, -Meza)
Bet	Betolatza
Bikuña	Martin Bikuñaren testuak
BizkKant	Bizkaiko maitasun-kantua: <i>Ene veguiacaz...</i>
BizkOlerk	Bizkaierazko maitasun-olerkia: <i>Catigatu ninduçun...</i>
BretKant	Bretainiako kantua
BustSorg	Sorginei buruzko Busturiako testu laburra
DebaSerGut	Debako seroraren gutuna
DiaozAro	Juan Diaoz Arokoaren kantua
DonemGlosa	Donemiliagako glosak
DotrSerm	Dotrinazko sermoitegia
EgiaKant	Egiaren kanta
ElduBerts	Elduaingo ziri-bertsoak
ElgBerts	Elgoibarko ziri-bertsoa
Enoj	<i>Enojaduric...</i> olerkia
ErrezilGut	M. Arzallus errezildarraren gutunak
ErrZar	Errodrigo Zaratekoaren kantu epikoa
EsparEzk	Espartzako ezkontza-zina
EspGut	Espioitza gutunak
Etxauz	Bertrand Etxauzen gutuna
Etxep	Etxepare
EtxRos	Ros-Etxart gutuneria: Etxarten gutunak (ik. RosEtx)
EzkGonb	Eraulgo ezkontza-gonbidapena

FrantzOrd	San Frantziskoren Hirugarren Ordenaren profesatze-agindua
frJZum	Frai Joan Zumarragaren gutuna
Garibai	Garibairen errefracuak
Hb	Joanes Haranburu
He	Joanes Haraneder
HenPr	<i>Gure Principe don Henrrique Iaunari</i>
Herv	Hervásen aitagurea
IbargC	Ibarguen-Cachopinen <i>Crónica</i>
IrañGut	Juan Irañetakoaren gutuna Pedro Iterokoari
Isas	Isastiren testuak (besterik zehazten ez bada, errefracuak)
JEliz	J. Elizalderen poema sariduna
JMena	Juan de Menaren liburuan eskuz idatzitako esaldi solteak
KantabKant	Kantabriarren kantua
Kap	Kapanaga
KatZat	Katixima zatiak
Labieru	Marti Juanes Labierukoaren hilartitza
Laz	Lazarraga
Lcc	Landuccio
Leiz	Leizarraga
LoiD	Loiolako dotrina
LopeVega	Lope de Vegaren liburuko <i>Zure vegi ederroc</i> kantua
Lubieta	Lubieta donostiarraren eskuizkribua
MAld	M. Aldaz (poema saridunak)
MartSanM	Martin San Martinen gutuna
Mat	Materra (A = 1617, B = 1623)

MatxZalb	Matxin Zalbaren gutuna
MendAera	Mendietaren <i>Aerario de la hidalguía</i>
MendKoad	Mendietaren koadroko testua
Mikol	Mikoletaren eskuizkribuko poemak
Miser	Gipuzkerazko misererea
MLastur	Milia Lasturko
NafarForu	Nafarroako Foru Orokorra
NafEs	Nafarroako auzietan bilduriko esaldiak
OArin	Otxoa Arin
OihAts	Oihenarten atsotitzen liburua
OihBizk	Oihenartek bildu bizkaierazko poema
OihKai	Oihenarten eskuizkribuko errefracuak
OihNeur	Oihenarten neurtitzak
OihUrrh	OihAts-en <i>urrhenkina</i>
Olaso	Olasoko kanta
OlatzaEzk	Olatzagutiko ezkontza-zina
Orreaga	Orreagako Amari eskainitako bertsoa
Perutxo	Perutxoren kantua
PEzc	Pedro Ezkurraren poema sariduna
Portal	M. Portalen poema
Rab	Rabelaisen testua
Rosab	<i>Rosabella</i> komediako euskarazko esaldiak
RosEtx	Ros-Etxart gutuneria: Rosen gutunak (ik. EtxRos)
RS	<i>Refranes y Sentencias</i>
Sandailia	Sandailia

SarasketaHiz	Sarasketa hiztegitxoa
Saratsa	Martinez Saratsakoaren itzulpena
Sasiola	Estibaliz Sasiolaren poemak
SeguraGab	Segurako gabon-kanta
Sein	Martin Seinichen gutuna
SevBer	Sevillako bertsoak
SilvP	Silvain Pouvreau
Sorabilla	Sorabillako aitoren semeen kantua
SorgAgot	Sorginen eta agoteen kontrako auzia
Sueskun	Miguel Sueskunen zortziduna
SumBr	Sumario brebea
ToloEzk	Tolosako ezkontza-zina
Urrexola	Urrexolako guduaren kantua
UterEzk	Utergako ezkontza-zina
UterMeh	Utergako mehatxua
VJ	<i>Viva Jesus</i>
Volt	Voltaire
Xanf	M. Xanfarronen kanta
Zalg	Bertrand Zalgizeren errefrauak
Zannetti	Zannettiren kredoak
Zestoa	Oñatiko testu zahar bi [Zestoako hizkera]
ZufiaEzk	Zufiako ezkontza-zina

Zeinu-ikur zenbait

-	aurrizki-/atzizki-lotura
:	klitiko-lotura edo nolabaiteko lotura prosodiko berezia
<, >	bilakaera fonologikoa
←, →	fonologikoa ez den bilakaera (analogia, eratorpen morfologikoa...)
X	morfema (zehaztugabe) bat
Σ	(aditz-)erroa

1. Sarrera

Euskararen ezaugarrietarik, aditz-morfologia da bertokoen zein kanpokoen arreta gehien erakarri duen alderdietako bat, hizkuntzaren historiaz eta historiaurreaz (diakroniaz) jardun dutenen artean, behinik behin (baita berez morfologiaz ez diharduten lanetan ere, cf. Mitxelena 1977 [1961]). R. L. Trask dugu horren adibide (1977, 1981, 1995), eta hizkuntzalari estatubatuarrak berak ere nabarmendu zuen hizkuntzaren alor honek piztu izan duen interesa:

No aspect of Basque linguistics has received more attention over the years than the morphology of the verb. In comparison with most other European languages, Basque exhibits a verbal morphology which is remarkably rich and which has often seemed rather exotic. As a consequence, innumerable books have been devoted and continue to be devoted entirely to the Basque verb. (Trask 1981: 285)

Hortaz, euskarazko adizki jokatuaren morfologia berezia da, hainbat alderdirengatik, inguruko hizkuntzekin alderatuta; esaterako, argumentu-komunztadura aberatsa du eta, oro har, hizkuntzaren absolutibo-ergatibo motako egitura errespetatzen du, baina denbora-aspektu-modu (DAM) bereizketa erlatiboki gutxi egiten du morfologia hutsez (alegia, perifrasiak alde batera utzita).

Tesi honetan euskararen aditz morfologiako zenbait alderdi jorratuko ditut ikuspegi historikotik. Zehatzago esanda, Euskara Arkaikoan adizki jokatuak (bereziki datibo-komunztaduradunek) erakusten dituzten ezaugarriak aztertuko ditut, azalpen diakronikoetara iristeko helburuarekin.

Lanak bi bloke edo parte nagusi ditu, bi helburu nagusiren arabera banaturik. Lehen partea tesiaren aurkezpenari eta corpusari eskainia da: hasteko, ikergaia eta helburuak aurkeztuko ditut (§ 1.1), eta marko teoriko-metodologikoa ezarriko (§ 1.2); ondoren, corpora zehaztu (§ 2.1) eta berorren ikuspegi orokorra eskainiko dut, tesirako osatu dudan datubasea adizkitegi gisa moldaturik (§ 2.2); azkenik, bigarren parteko kapituluetan zehar bereziki aztertu eta baliatu ditudan adizkiak (datibodunak, alegia) hainbat ezaugarriaren arabera xehekiago sailkatu eta deskribatuko ditut (§ 3).

Bigarren partea, beraz, corpusaren ustiaketatik egindako ikerketek osatzen dute, honela antolaturik: § 4-n zenbait autore edo testuren aditz-ezaugarri berezi batzuk azalduko ditut;¹ eta § 5-en aditz-erro eta -familia zenbaiten azterketan sakonduko dut, deskribapen zehatzak eta, ahal delarik, berreraiketa-proposamenak eginez.

Ondorioen atalean (§ 6), tesian zehar egindako proposamen eta berreraiketa nagusiak bilduko ditut, aditz jokatuaren morfologia zaharrari buruzko ondorio zenbait plazaratu eta aurrera begirako ikerlerroa zedarritzeko.

1.1 Tesiaren aurkezpena

Kapituluaurren sarreran aurreratu bezala, atal honetan tesi honen ikergaia eta marko teoriko-metodologikoa zehaztuko ditut, alegia zer, zertarako eta nola ikertu dudan, eta tesian zehar darabiltzadan hainbat kontzeptu eta termino ezartzeko ere baliatuko dut.

1.1.1 Ikergaia

Azken hamarkadetan antzinako euskararen eta aitzineuskararen aditz sistemari buruzko zenbait lan interesgarri argitaratu da, aspaldi Schuchardtek (1893) eta, bereziki, Lafonek (1943) urraturiko bideari jarraipen bat emanez; besteak beste, Aldai (2000, 2002), Lakarra (2006b, 2008a), Mounole (2011, 2013, 2014, 2015) edota Creissels & Mounole (2017, 2020) ekarpenak ditugu. Nahiz eta haien artean askotariko aztergaiak ukitu dituzten (aldea dago helburu zehaztuetan eta metodologian ere), bada oraindik zer ikertu, hainbat galdekizun eta azalpen gabeko kontu.

Zehazki adizki jokatuari dagokienez, arestian aipatu lanez gain, halaber aipa litezke Heath (1977), Trask (1977, 1981, 1997), Oregi (1974, 1985), Gómez (1994), Gómez & Sainz (1995) edota Martinez Areta (2013, 2020) bezalako lanak, zeinetan hainbat proposamen eta iruzkin plazaratu diren.

Haietan guztietan, euskal adizki jokatuaren morfologian diren arazo edo alderdi ilun batzuk seinalatzen dira, eta nork bere erantzuna ematen die. Alabaina, ez da adostasunik lortu puntu zenbaitetan, hala nola komunztadura ergatiboaren (eta ergatibotasun erdibitu bereziaren) gorabeheretan; eta, esan bezala, euskal aditzaren alderdi batzuk ez dira nahikoa ikertu.

¹ Aurretiaz argitaraturiko neure ikerlanak dira oinarrian, eta dagokien azpiataletan daude zehaztuta.

Nolanahi den, tesi honetan beste bide bat urratu nahi dut, adanismotan erortzeke eta aurrekoen esanak kontuan hartuta, baina hipotesi eta ikerbide propioekin, aditz jokatuaz azalpen diakronikoan eta berreraiketan aurrerabidea egin nahiz.

Lehenik, baina, zenbait aurreiritzi edo inertzia gainditu beharra dago, azterketa sinkroniko hutsetik abiatuz, apriorizko banaketa morfologikoetan eta atomismoetan erori gabe. Hala, irregularitasun morfologiko historikoetatik historiaurreko erregulartasunetara iristea litzateke helburu nagusietako bat, beti ere kontuan hartuz antzinako erregulartasunak ez duela sistema “bakunago” bat esan nahi, sinkronikoki koherenteago edo gardenagoa baizik (baina zatikakoa, ezinbestean, gure ikuspegitik).

1.1.2. Aurrekariak

Euskal aditzak ikerlari asko erakarri ditu eta hainbat lan egin dira gai horren askotariko alderdiak jorratuaz euskalaritzaren historian zehar (ikus Loidi 1992, ordura arteko bibliografia xehe baterako). Asko euskara modernoari (edo euskara “akroniko” bati) buruzkoak izan dira, eta, datu historiko zaharrak erabiltzekotan, ez da ia azterketa sistematikorik egin. Antzinako euskararen deskribapen sinkronikoetan edo aitzineuskararen berreraiketetan nahiz ezaugarri zenbaiten garapen diakroniko azaltzerakoan bereziki eta berariaz aditz jokatuaz dihardutenen artean, arestian aipaturikoak dira aipagarrienak. Nolanahi ere, esan liteke Lafonen 1943ko lanaz geroztik ikerketa orokor gutxi egin direla lekukotasun zaharren azterketa sistematiko eta zehatzaren bidez. Batzuk autore baten edo egitura jakin batzuen gainean eginikoak dira, eta orokorragoak beste batzuk, betiere garaian garaiko testu-ezagutzaren eta hautu edo garapen metodologikoen arabera osatuak.

Dela tesi honetan jorratuko diren gaiekiko kidetasunagatik, dela berorren garapenerako izan duten garrantziagatik, Schuchardt (1893, 1900), Lafon (1943, 1999), Zulaika (1998) eta Mounole (2014) ikerketen zertzelada adierazgarrienak aurkeztuko ditut jarraian, nire lanak horiekin dituen harremanak argitze aldera.

1.1.2.1 Schuchardt (1893, 1900)

Euskalarien artean ezagunenetakoa eta oparoenetakoa izan zen (cf. Egurtzegi 2012) eta euskarari alderdi askotarik hurbildu zitzaion: hasi testu zaharren edizio edo iruzkin xeheetatik, eta etimologia nahiz beste hizkuntzekiko erkaketetaraino (iberierarekin,

esaterako). Lehen puntuari gatzexkiola, Etxepareren testutik abiatutik osaturiko “gramatika” (1923 [itzul. 1947]) edota Theodor Linschmann-ekin batera eginiko Leizarragaren obraren edizioaren barruan Schuchardtek berak prestatutako sarrera (Schuchardt 1900) ditugu. Haietan aditzari buruzko hainbat eta hainbat iruzkin eta ohar aurki daitezke, baina, hizkuntzalari austriarraren lanik behinena, zalantzarik gabe, 1893ko artikulu mardula da, non “erlaziozko” (hots, datiboko eta alokutiboko) aditz formak aztertzen dituen batik bat, nahiz egiazki orokorragoa ere baden. Horrez gain, hainbat artikulu laburretan eta ihardespenean, zeharka edo zuzenean, adizki jokatuaren morfologiaz eta forma jakin batzuen etimologiaz zuen ikuspegia plazaratu zuen.

Euskaraz kanpoko haren jarduna aski errespetatua eta are berritzailea izan zen arren, gaur egungo ikuspegitik ezin esan liteke gauza bera gure hizkuntzaren inguruko haren ikerketaz (askok aipatua izan bada ere; tartean Lafonek [1943] eta Zulaikak [1998]). Hemen inon baino “askeago” jokatu zuen, esaterako, aldaketa fonologikoekin² eta, ondorioz, tentuz erabiltzeko erreferentzia da.

1.1.2.2. Lafon (1943, 1999)

Ezbairik gabe, mugari garrantzitsua izan zen Lafonen tesia (1943) euskal aditz sistema zaharra ulertzeko. Alderdi diakronikoa falta badu ere (Céline Mounolek bete du hutsunea), garai hartan eskura zituen XVI. mendeko testuetarik igarri edota areago teorizatu zezakeen sistemaren deskripzio xehea aurkezten digu autoreak, aditz jokatuaren alderdi semantiko-funtzionalaz ez ezik osaera morfologikoaz ere argibideak emanaz. Bestelako asmo batzuen interferentzia dela eta, desiragarri zatekeen baino leku handiagoa eskaintzen die kaukasiar hizkuntzekiko erkaketei (cf. Lakarra 2003), baina, oro har, ezin utzizko erreferentzia da oraindik ere Euskara Arkaikoko aditz jokatuaren azterketa baterako.

Hizkuntzalari gaskoiak aditz jokatu osoa analizatu zuen (trinkoak eta perifrasiak, denbora-modu guztietan), baina forma jokatuaren eta morfoen aldaera dialektal nahiz paradigmaticoei dagokienez, ordea, ez zien oro har horrenbeste erreparatu, ezen haren helburua, beraren liburuaren izenburuak adierazten duen bezala, *systeme*-a bera (batik bat funtzionalki ulertuta) argitzea zen, eta ez sistema horretako elementuen historia argitzea.

² Iritzi hori zuen Mitxelena, esaterako: “no deja de presentar dificultades fonéticas aunque Schuchardt las ignorara (...) a pesar de Schuchardt para quien los sonidos casi nunca constituían dificultad” (Mitxelena 1954b: 526, etimologia batzuez ari dela; orobat Lakarra 2003).

Halarik ere, Lafonen tesian bertan nahiz beraren artikulua ugarietan barreiaturik hainbat proposamen eta iruzkin aurki daitezke (Lafon 1999), zeinetarik ondorio interesgarriak atera litezkeen.

1.1.2.3. Zulaika (1998)

Schuchardt & Linschmann-en (1990 [1900]) edizioaren eta Dodgson-en (1912) ikerlanaren ondotik, Leizarragaren adizkiak Lafonek (1943) eta Arestik (1972) bilduak izan ziren, nork bere modura, eta xedearen araberrako zehaztasun maila ezberdinez. Esther Zulaikak, ordea, adizki bakoitzaren agerpen guztiak adierazirik eta taula egokiago eta erabilerrazagoetan sailkaturik aurkezten dizkigu bere tesiaren ondoreko liburuan. Batik bat Lafonen analisiari jarraikiz, egileak Leizarragaren aditz sistema osoa (trinkoak, laguntzaileak, perifrasiak, aditz lokuzioak, etab.) aurkezten du, eta morfokako azalpenak ere ematen. Damurik, autore bakar horrek darabiltzan alomorfoen azaleko deskripzio sinkroniko hutsa du helburu, eta, ondorioz, garaiko beste testuekiko nahiz eremuko hizkera berriagoekiko alderaketa saioak urriak izateaz gain, ez du jomugan sistema beraren barne-egituratik abiatutako analisi sakonagorik (barne-berreraiketarik) egitea.

Hala ere, osoki Leizarragaren aditzari emaniko lan hau ezinbesteko iturria da lapurtar idazle zaharraren lekukotasuna xeheki aztertzeke orduan.

1.1.2.4. Mounole (2014)

Euskal aditzaren historiari eta haren ulerpenari eginiko azken ekarpena, eta Lafonez gero garrantzitsuena, Céline Mounoleren eskutik etorri da. Bere tesian (2014) edota harekin lotutako artikuluetan (2006, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015 eta, hein batean, Creissels & Mounole 2017, 2020) euskararen aditz sistema zaharra aztertu du, eta haren garapen historikoa azaldu. Labur esanda, Lafonen ildoari jarraiki, baina erreminta teoriko berriez horniturik (aldaketa diakronikoez eta hizkuntza-tipologiaz, esaterako) eta haren lanaz geroztik idorotako testu berriak ere (bat azpimarratzekotan, Lazarragaren eskuizkribua) kontuan harturik, DAM kategorien ñabardurek eta balentzia aldaketek zituzten adierazpideak, horien sorrera edo etimologia, eta XVI. mendeko sistematik XVIII.ekorainoko bilakabideak deskribatu eta proposatu ditu tesian.

Mounolek Euskara Arkaikoaren eta Klasikoaren artean gertaturiko aldaketak (berrikuntzak eta desagerturiko/murrizturiko arkaismoak), bai eta lehendabizikoaren

lekukotasunetan bazirauten ezaugarri eta egitura arkaikoak nahiz ezberdintasun dialektal zaharrenak ikerturik, perifrasi nagusien eta forma sintetikoen arteko banaketa eta, batez ere, lehenen historia eta gramatikalizazio bideak azaldu ditu, haien kronologia erlatiboa ere ezarriz; besteak beste, erakutsi du progresibozko perifrasi zaharrena [part. + *joan/eroan*] dela, eta proposatu (ikus Mounole 2015) indikatiboko laguntzaile hirupertsonalen gramatikalizazioa ‘eman’ esanahiko hiru aditzekin gertatu dela (**edutsi*, **enin*, **eradun*).

Aditz sintetikoei dagokienez, haien erabilera guztiak ere xeheki azaltzen ditu baina, oro har forma jokatuen (nahiz jokatugabeen) azterketa morfologikoa helburu ez izanik,³ haiek “orainaldiko/iraganaldiko” edo “-*ke/-te-dun / gabe*” moduko deskripzio formal orokorren bitartez identifikatzea aski zaio.

1.1.3. Zergatik (beste) tesi bat aditzaren inguruan?

Esan bezala, aurreko lanetarik gehienek perifrasietan jarri dute arreta handiena, edo perifrasiaren eta sintetikoen arteko banaketan eta aditz-sistemaren egituran; edota autore, testu edo forma jakin batzuetara mugatu dira. Aldiz, aditz jokatuen (hots, trinko edo sintetikoen eta perifrasiatiko laguntzaileen) barne-egituraz, morfologiaz eta garapenez, ezer gutxi ikertu da azken urteetan (horretan ere Lafon mugarri); hizkera jakinetako azterketak (sinkronikoak oro har) ugariak izan dira, baina aditz zaharraren alderdi horren ikuspegi zabal eta xehe bat (zentzu diakroniko nahiz diatopikoan) ments da.

Arestian aipatu lanez gain, euskararen berreraiketan aditz jokatuen osakeraz arduratu dira, halaber, Ariztimuño (2012, 2013b, 2015a) eta Lakarra (2008a, 2011) ere, besteak beste. Joseba Lakarrak, halere, morfo jakin batzuen azken buruko jatorria izan du aditz-morfologiaren alorreko ikergai nagusi (nahiz eta adizki sintetikoen osakerarako Multzo Aditz Egituren proposamena ere egin duen), eta ez horrenbeste Euskara Batu Zaharrerako osatua zatekeen joko-ereduaren xehetasunak eta hartarik euskalkietarako aldaketak (baina ikus Lakarra 2011: § 4.5 eta § 4.6, non aitzineuskaratik euskalkietarako bidean gertaturiko berrikuntzen zerrenda bat ematen den, aditz-morfologiari dagozkion batzuk barne).

³ Berariaz baitio tesiaren sarreran (eta artikuluetan ere hala jokatzen du): “la description des formes non-finies ou de la composition morphologique des formes finies dépassent les objectifs de cette recherche” (Mounole 2014: 4).

Horrez gain, testu berriak idoro edo ezagutarazi dira (are Mounole 2014 lanetik ere),⁴ eta lehendik ezagutzen genituenak hobeki ulertzen ditugu orain (cf. Ariztimuño 2015a, 2016b, 2020a, 2021a.)

Azkenik, aztergaiak ezberdinak izanik, helburuak ere ezin zitezkeen berberak izan, ondoko azpiatalean ikusiko den bezala.

1.1.4. Helburu nagusiak

Esanak esan, tesi honetan ez dut euskal aditzaren, ezta zehazki aditz jokatuaren morfologia osoa azalduko; helburu orokor batzuk eta corpusaren behaketan (§ 2.2, § 3) oinarrituriko beste zehatzago batzuk izan ditut gogoan ikerketaren gidalero gisa (§ 4 eta § 5-en isla izan dutenak; cf. § 1.2.3) . Honako hauek dira helburu orokorrak:

- a) Euskara Arkaikoko (Lakarra 1997a, Mounole & Lakarra 2018), alegia XVII. mendera arteko (~1600), testuen corpora bildu eta, adizki guztiak etiketaturik, datubase digitala osatzea, hala, Euskara Arkaikoko aditz morfologiaren ikuspegi orokor eguneratua eskaintzeko.
- b) Euskararen aditz morfologiako ikergai jakin batzuetan sakontzea bibliografian zein corpusaren behaketan zehar antzemandako garrantziagatik; bai euskal aditz jokatuaren historiarako (Euskara Arkaikotik aurrerako eta euskalkien banaketarako), bai berreraiketarako (Euskara Batu Zaharreraino, gutxienez; Lakarra 2018).

Ikusiko denez, puntuok estuki loturik agertuko dira azterketa garatu ahala, baina ondorioen atalerako utzi dut ikuspegi orokorra emateko ahalegina.

1.2. Marko teoriko-metodologikoa

Lan hau, funtsean, filologia lan baten ondorio da, eta behaketa hutsetik abiatzen da. Hau da, ez dut datuak marko jakin baten arabera azaltzeko helbururik, edota aldeztu aurretiko ideia batzuk frogatzekorik, baizik eta datuek ikergaiak zer erakusten duten

⁴ Areago, helburuetan ere haren tesitik aldentzen naizenez, hark bere corpusean sartu ez zituen hainbat testu (ikerketa honetarako garrantzitsu) erabili ditut (ikus § 2.1 zerrenda osorako).

azaleratzekoa eta, hortik abiatuta, deskribapen zehatzak eta, ahal denean, zenbait irregulartasun edo ezaugarri bereziren azalpen posibleak plazaratzekoa. Jakina (eta ikus hurrengo azpiatala), edozein gogo-jardunetan gertatzen den bezala, baditut errealitatea ikusteko eta haztatzeko oinarrizko ezagutza, uste edota teoria batzuk.

1.2.1 Hizkuntza-aldaketaren gaineko ikuspegia

Bere tesian Krajewskak (2017: § 1.2.1) narbamendu bezala, *framework free* edo lan-marko jakin batean txertatu gabeko azterketak ugariak dira ikerlan diakronikoetan (areago, esango nuke, filologian oinarriturikoetan), nahiz eta, berak egin zuenaren kontrara, ez ohi den ageriki adierazten. Horrek ez du esan nahi, halere, alde aurreko ezagutzen eta hipotesien gainean eraikitzen ez direnik, datuak berak sailkatzeko eta interpretatzeko unetik beretik hasita (cf. Haspelmath 2010).

Alde horretatik, egoki da hizkuntzaz eta hizkuntza-aldaketaz dudan ikuspegiaren nondik norakoak zedarrizteko lan eta kontzeptu zenbait erabiltzea, eta hori hobekien islatu eta biltzen duen lana Janda & Joseph (2003) da, oro har, eta euskarari dagokionez, ikus EH eta Camino (2009). Ildo horretatik, garaian garaiko sistema linguistiko bat aurreko garaietakoaren emaitza gisa ulertzen dut, eta garapen hori giza harremanek eta giza gogoaren/burmuinaren funtzionamenduak moldatua (bideratu eta mugatua) dela. Erabili ditudan hizkuntza-aldaketa mota nagusiak, bada, ohiko *aldaketa fonetiko-fonologikoak* (euskararako, oinarrizkoa da FHV), *analogia* eta *berranalisisa* dira (cf. Anttila 2003, Hock 2003, Janda 2003).

Orobat baliatu dut *gramatikalizazioaren teoria*, bai eta *tipologia* ere, dela egindako berreraiketak bermatzeko, dela hasieran igarri baino ezin zitezkeen bilakaerei zentzua aurkitzeko helduleku eta paraleloen bila (esaterako, Bybee et al. 1994, Joseph 2003, Heine 2003, Brinton & Traugott 2005, Heine & Kuteva 2002⁵; euskarari gagozkiola, cf. Lakarra 2008a, 2008b). Helburu nagusiei eutsiz, betiere, datuek erakusten dutena lehenetsi dut, baina, zenbaitetan *barne-berreraiketatik* (cf. Ringe 2003) harago iristen ere saiatu naiz.

Hizkuntza-ezaugarri batzuen agerpenean eta analogia zein berranalisi bidezko aldaketa batzuen norabidean eragiten duen beste kontzeptu bat *maiztasuna* da, hizketa-maiztasuna, zehazki (Haspelmath 2006). Maiz “markatugabe” edo “oinarrizko” kategoria

⁵ Orain, ikus Kuteva eta beste (2020).

gisa definitu direnak hizketan maizago agertu eta, ondorioz, errazago aurreikusi eta isil daitezkeenak direla defendatzen du hainbatek. Azalpenak azalpen, ondorioa berbera da: zenbait kategoria edo *forma* oinarri gisa hartzen dira aldaketa zenbaitetan; esate baterako, *orainaldia* → *lehenaldia*, *singularra* → *plurala*, *3. pertsona* → *1. eta 2. pertsonak*.

Badirateke alderantzizko kasuak, jakina, arestian aipatu maiztasun erlatiboa ere alderantzizkoa baitukete. Adibidez, gorputz-atal batzuen edo multzoka ageri ohi diren gauzen singularitasuna “markatuagoa” izan daiteke dual edo pluraltasunaren ondoan, edota DAM konbinaketa batzuetan lehenaldia arruntagoa izan, eta orainaldiko formak “markatuagoak”.

Euskal aditz morfologiara ekarrita, pentsa genezake paradigma berean komunztadura gutxiagoko formak direla gehiago dituztenen oinarri, oro har: NOR (N) → NOR-NORI (N-N_i) edo NOR-NORK (N-N_k) → NOR-NORI-NORK (N-N_(i)-N_(k)) eratorpenean kasu. Hala ere, pentsa genezake ezen, datibo-komunztadura hori aditz jakin batean maizago gertatuz gero, forma jatorriz konplexuena bilaka daitekeela aldaketa analogikoen eta berranalisien gidari. Adibide on bat dira Gipuzkoako *dakarki* ‘dakar’ eta *daramaki* ‘darama’ erako adizkiak. Datibodun formetarik abiatuaz, *daramakio* → *daramaki* egin dela pentsa liteke, agian pluraleko *daramazkio* eta *daramazki* ‘daramatza’ adizkiek ere presio egin dutela. Nolanahi den ere, singularreko datibo gabeko oinarritzko forma (ustez, “markatugabeena”) aldarazi da hizkera horietan, itxuraz “markatuagoen” eredura.

Orokorrago esan liteke, baita ere, forma garden, emankor eta erregularrenek forma ilun, fosildu eta irregularretan eragiteko indarra dutela, nahiz eta azken horiek erresistentzia egin dezaketen, beren maiztasun altua dela-eta; ez da, halere, alderantziz gertatuko modu mugatuan baizik, beti ere ko-okurrentzia sintagmatiko edo lotura paradigmatico/semantiko nabarmen bategatik ez bada, eta eragileen maiztasuna, berriz ere, nahikoa altua bada. Horren adibide izan daiteke, esate baterako, **edun*-en pluraleko *ditu* erako forma bereziek **ezan*-en *dezan* → *ditzan* eta nafarrerazko *ditiot* erakoak sorrarazi izana, *-it-* pluralgilea hedatuz (sinkronikoki gardena eta emankorra ez izanagatik, eta bereziki Joseba Lakarraren berreraiketa [prestatzen] zuzena bada).

1.2.2. Metodologia

Lehenik eta behin corpora arakatu dut (ikus zerrenda osoa [§ 2.1](#)en); izan ere, arakatze horrek berak lagundu dit arestian aipaturiko ikergaiak zehazten. Behin corpora

ezaguturik eta zedarriturik, datubasea⁶ elikatu eta azterkatu dut (ikus [§ 2.2](#) datubasearen gaineko azalpenetarako). Lehen hurbilpen horren ondorio da, hain zuzen, [§ 3](#), non arreta datibo-komunztaduradun formetan ipini dudan eta datubaseko etiketa morfologikoen arabera (datibo-marken arabera, zehazki) sailkatu ditudan lekukotasunak; bertan, xeheki deskribatu dut zein morfo(-aldaera) zein euskalkitan eta zein aditzekin bai eta zein testuinguru morfosemantikotan erabiltzen den.

Ondoren, aurreko urratsetan zein bibliografian ikuskaturiko interesguneak sakonago ikertzen dituzten bi atal datoz: bata autore edo testu jakin batzuetako forma bereziak aztertuz argitaraturiko artikuluen bilduma da, funtsean eta egokitzapenak egokitzapen ([§ 4](#)); bestea aditz-erro batzuen azterketa sakonagoek osatzen dute ([§ 5](#)). Lehen taldekoak jorratzeko, delako forma edo ezaugarriaren gaineko bibliografia bildu eta testuetako lekukotasunak aztertu ditut, etimologia eta garapena azaltzeko eta azalpen horren ondorio edo inplikazioak argitzeko. Bigarren taldeari dagokionez, aurrez bestek esanak kontuan hartuta, tesian zehar ibilitako ildotik erro bakoitzaren inguruabarrak azaldu ditut, hainbat aditzen etimologia eta azalpen diakronikoa eskainiz. Horietan guztietan, datibo-komunztadura da ardatz; dela jatorrian, dela eratorpenetan.

1.2.3. Aurre-behaketak eta hipotesiak

Tesi honen helburu nagusien artean ezein aurreuste edo ideiarik frogatzea ez badago ere, lan-hipotesi batzuk izan ditut gogoan, nire ikerketa eta datuak interpretatzeko modua bideratu dituztenak. Hipotesiok corpusaren behaketatik eta euskararen historiaz (eta oro har hizkuntz aldaketaz) aurrekoei ikasitakotik abiatuta joan naiz formulatuz; bestalde, egoki iruditu zait usteotako zenbait oinarri dituzten behaketak ere azaltzea zerrenda honetan:

1. BEHAKETA: ez daukagu frogarik (ez argudiorik) datibo-komunztadura ergatibokoa baino beranduago gramatikalizatu zela esateko (izen sintagman ere, *-i* baino zaharragoa ote da **-ga?*);
2. BEHAKETA: datibo eta ergatibo komunztadurak, datibo-markarik ezean, anbiguoak dira: ezin bereiz daitezke syntaxian baizik (eta ergatiboaren lekualdatzeagatik, orainaldiz

⁶ Tesian zehar “datubase” erabiliko dut neronek bildu eta etiketatutakoari erreferentzia egiteko. Aldiz, “corpusa” eskura izan dudan testu-multzo osoaz aritzean erabiliko dut (xehetasunetarako ikus [§ 2.1](#)).

kanpoko formetan; jakina, lekualdatzearen beraren azalpena sartzen da hor jokoan, inoiz halakorik gabeko aditza izan zela proposatu duenik ere bada eta);

3. BEHAKETA: teorikoki beren maiztasunagatik izan dezaketen izaera gordetzailea gorabehera, aditz laguntzaileek aditz jokoaren morfologia orokorra berreraikitzean zuzenean heda ezin daitezkeen berezitasunak dituzte, beren garapen bereziaren ondorioz;
4. BEHAKETA: mendeko perpausetan berezitutako aditz laguntzaileek arkaismoak gorde ohi dituzte (cf. Mounole 2014);
5. BEHAKETA: aditz, aditz-klase eta hizkera bakoitzaren barneko joerak ikus daitezke, bereizi ezean distortsioak eragin ditzaketenak;
6. BEHAKETA: joera bat ikusten da perifrasietan: $N-N_i \rightarrow N(-N_i)-N_k$ (Creissels & Mounole 2017, 2020);
7. BEHAKETA: badira, *eduki* bezala, *-ki* amaiera duten aditz (historikoki) datibogabeak; aipatu aditzarentzat proposatu izan da datibo komunztadura egiten zuela eta horren arrasto direla *-ko/-ka* amaierak.

Horietatik eta aurretiazko ezagutza eta literaturatik honako ildoak ezarri ditut, hipotesi edo aurreuste gisa:

1. HIPOTESIA: datibo-komunztadura ($N-N_i$) ergatibokoarekin bateratsu (edo are lehenago) sortu zen;
2. HIPOTESIA: historikoki $N-N_k$ izan diren aditz trinkoetako batzuk bederen $N-N_i(-N_k?)$ izan ziren jatorrian;
3. HIPOTESIA: erroetako/paradigma barneko irregulartasun fonologiko/morfologikoak egoera zaharragorako leiho dira, [§ 1.2.1](#)-en aipatu ikuspegi eta erreminten arabera zabaldu beharrekoak, betiere;
4. HIPOTESIA: aldaketa eta hedatze analogikoen indar handia izan dute euskal aditzaren garapenean, kontuan harturik aski gardena dela historikoki, adizki berezi zenbaiten kasuan salbu (cf. 3. hipotesia); eta, zehazki, honako hatsarre hauek betetzen dira, oro har:
 - a. 3. pertsona 1. eta 2.aren oinarrian dago (cf. Watkins 1962);

- b. singularreko formak pluralekoen oinarrian daude;
 - c. datibo-gabeko formak datibodunen oinarrian daude;
5. HIPOTESIA: irregulartasun morfo(fono)logikoetan (salbu eta aldaketa fonologiko arrunten ondoriozkoetan, esaterako **datorz > datoz*⁷), oinarrizko forma da berrikuntza jasan duena, kontrakoa pentsatzeko arrazoi sendorik (edo frogarik) ezean.
6. HIPOTESIA: partizipioetako *-ki* atzizkia (*edeki, eduki, jalki, jarraiki...*), zeinak *-gi* aldaera ere baduen, *-ki* datibo-markarekin lotua dago (eta, hortaz, azken horren forma zaharrena edo etimologikoa ere *-gi* zatekeen).

⁷ Hemen, jakina, erroko dardarkariaren galeraz ari naiz; ohiko aldaketa *rz > s* zatekeen, baina pluralgile emankorra izateak eragotzi zukeen txistukari-aldaketa (FHV: 297).

2. Corpora, datubasea eta adizkitegia

Hurrengo azpiataletan erabilitako corpusari eta osaturiko datubaseari datxezkion xehetasunak azalduko ditut; baina, lehenik, haren beharraz, sorreraz, eta elikatzeaz zerbait esan nahi nuke.

Lehendabiziko puntutik hasteko, kontuan hartu behar da ezen euskal testu guztien edizio fidagarririk eta, batez ere, corpus etiketaturik ezean, ikertzaile bakoitzak bere datubasea egitea beste aukerarik ez dela izan (cf. Zulaika 1998, Aldai 2002, Mounole 2014, Krajewska 2017, Padilla 2017, Reguero 2019, Zuloaga 2022); nork bere helburu eta interesgune zehatzez egin ere, eta, ondorioz, ezaugarri berezi eta jakin batzuekin.

2.1. Corpus osoa eta datubasearen osaera

Aurreko atalean ezarritako helburuen arabera, datubasea osatzeko Euskara Arkaikoko testu guztiak bildu nahi izan ditut (~1600 artekoak), bai eta ~1625 arteko testu labur gehienak ere, batik bat lekukotasun zaharrago gutxi edo bat ere ez duten hizkerak aztertu ahal izateko (esaterako, Gipuzkoakotzat dugun *Misererea* edo Erronkaribarko Migel Rosen gutunak; kanpoan utzi ditut, ordea, hobeto lekukoturiko hizkeretako testu luzeagoak, hala nola Materraren 1617-1623ko eta Beriainen 1621eko dotrinak).

Euskara Arkaikotik datubasean etiketatu ez ditudan testu bakarrak Leizarragarenak dira, haren obraren tamainari lotutako arrazoiengatik: alde batetik, bera osoki biltzea eta aztertzea tesi bat zatekeen (cf. Zulaika 1998) eta, bestetik, tesiaren alderdi kuantitatiborako ere irudi orokorra desitxuratu besterik ez luke egingo. Nolanahi ere, eta aipatutako Zulaikaren (1998) liburua baliatuz, Leizarragaren aditza ere aztertu dut, eta kontuan hartu, batik bat §3-ko deskribapenetan, bai eta tesian zeharreko hainbat puntutan ere (esaterako §4.2-n).

Horiek horrela, tesian zehar bi hitzak erabili ditut: *datubasea*, neronek bildu eta etiketaturiko adizkiekin osatu dudana aipatzeko, eta *corpusa*, (1625 arteko) testu guztiek osatzen dutenaz aritzeko.

Jarraian, *corpusa* osatzen duten testuen zerrenda osoa eskaintzen da; lehenik datubasean etiketaturikoak (§2.1.1), gainerakoak gero (§2.1.2). Inolako helburu dialektologikorik gabe, Bonaparterengandik erabili izan diren banaketa eta izendapenak

erabili ditut testuak euskalki edo hizkeraka sailkatzerakoan, haietan atzeman diren ezaugarri nagusiak kontuan hartuz, oro har, baina baita geografiak baldintzaturik ere, lekukotasunak zein lurraldetakoak diren errazago ikus dadin. Lehen zutabeen testuaren izenburu edo deskripzio identifikagarri laburra paratu dut; bigarrenean, testua zein edizio edo iturritatik eskuratu dudan zehaztu dut;¹ hirugarrenean, lekukotasunaren datazioa (zenbaitetan gutxi gorabeherakoa, ezinbestean);² eta, azkenik, lanean zehar testuari erreferentzia egitekotan erabili dudak laburdura.³

2.1.1. Datubasean etiketaturiko testuak

2.1.1.1. Arabera (A)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Urrexolako guduaren kantua	TAV (§ 3.1.3)	ca. 1388-1401 (Lazarragak bildua, 1588)	Urrexola
Errodrigo Zaratekoaren kantu epikoa	Arriolabengoa (2008: 101-106)	ca. 1468 (IbargC-ek jasoa)	ErrZar
Iacob Gebarakoaren hiletak	TAV (§ 3.2.3)	XVI. m.	
Marineo Siculoren hitz-zerrenda	TAV (§ 3.2.4)	1530	
<i>Rosabella</i> komediako euskarazko esaldiak	Altuna (2001), Ibisate (2001)	1550	Rosab
Lazarragaren eskuizkribua (artzain liburua [AL] eta poemak [An, Bn])	Bilbao eta beste (2020b)	ca. 1560-1605	Laz
Landucciren <i>Boculario</i> ...	Mitxelena & Agud (1958)	1562	Lcc
E. Salazarren gutuneko agurra	Canonica (2019)	ca. 1570	Salazar
A. Poza: <i>De la antigua lengua de las Españas</i>	Gorrotxategi (1987)	1587	
<i>Garibai</i> : azalpen etimologikoa	TAV (§ 3.3.1.11)	1588	
Betolatzaren <i>Doctrina Christiana</i>	Mitxelena (1955)	1596	Bet

¹ Batzuetan iturri bat baino gehiago erabili dut; kasu horietan, noiz kronologikoki, noiz nire lanean izan duten pisuaren arabera eman ditut.

Halere, badira aipatzeke utzi ditudan bi erreferentzia orokor, gelaxkok arindu eta errepikapen astunak saiheste aldera: bata Reguero (2019) da, zeinak nafar lekukotasun gehienek (salbu NafEs-2) edizioa baitakar; lehenik aurreko edizioetara edo jatorrizko testuetara jo badut ere, hainbatetan egiaztatu edo alderatu ditut interpretazio eta irakurketak hura kontsultatuz. Bestea EKC da, zeina oso baliagarri gertatu baitzait, batik batik datubasean etiketatu gabeko testuetarako, ondoren jatorrizkora jo izan dudak arren.

² Bi urte/mende bereiz aipatzen direnetan (ez urte-tarteak), goiztiarrena ahozko testuaren ustezko sortze-datar dagokio, eta berantiarrena lekukotasunari berari (izkribuan jasorik iritsi zaiguna, alegia). Errefraubildumen kasuan, bestalde, mendeberoko alde finkoa ezarri dut, ohi bezala.

³ Laburdura guztiak, alfabetikoki, lehen orrialdeetako “Laburdurak eta zeinu-ikurrak” atalaren barruan bildu ditut.

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Abendañoren heiagora	TAV (§ 3.1.6)	1443 (Mendietak jaso, XVI. m.)	Abendaño
Mendietaren koadroko testua	CONTAV (§ 5.2.7)	1609	MendKoa
Mendietaren <i>Aerario de la hidalguía</i>	Ulibarri (2013)	ca. 1611	MendAera
M. Portalen poema	TAV (§ 3.1.21)	1610	Portal
Sevillako bertsoak	Ulibarri (2011)	1619	SevBer

2.1.1.2. Aezkoako euskara (Ae)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
F. Maiorak bildu nafar auzietako esaldiak (Garralda)	Maiora (2018)	1565	NafEs-2
F. Maiorak bildu nafar auzietako esaldiak (Hiriberri)	Maiora (2018)	1600	NafEs-2

2.1.1.3. Bizkaiera (B)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Marti Yuares Labierukoarena	TAV (§ 3.1.4)	1393 <i>post quem</i> (IbargC-en jaso)	Labieru
Milia Lasturko	TAV (§ 3.1.5)	XV. m. (Garibaik bildua, 1584)	MLastur
Olasoren kantua	TAV (§ 3.1.8)	1448 (Garibaik bildua, 1596)	Olaso
Arrasateko erreketaren kantuak	Arriolabengoa (2008)	ca. 1450 (IbargC-en jaso)	ArrasErre
Artazubiagaren eresia	TAV (§ 3.1.9)	1464 (Garibaik bildua, 1584)	Artazub
Salinasko kondearen kantua	TAV (§ 3.1.11)	1471 <i>post quem</i> (IbargC-en jaso)	SalinasKond
<i>Bienanças e fortunaseko</i> euskal esaldia	TAV (§2.2.17)	ca. 1476	
<i>Refranes y Sentencias</i>	Lakarra (1996)	1596 [XV. m.]	RS
Garibairen errefrauak (A eta B eskuizkribuak)	Urquijo (1919), Zubiaur & Arzamendi (1976), Urkizu (1989)	XV. m. (Garibaik bilduak, XVI. m.)	Garibai (An, Bn)
Sandailia	TAV (§ 3.1.10)	XV-XVI. m. (1588an bildua)	Sandailia
<i>Guecho</i> familiaren armarria	TAV (§ 3.3.1.4)	XV-XVI. m.	
Juan de Menaren liburuan eskuz idatzitako esaldi solteak	Marcos-Marín (2006)	1505 <i>post quem</i>	JMena

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Juan Diaoz Arokoaren kantua	TAV (§ 3.1.14), Arriolabengoa (2008: 108-109)	1511 <i>ante quem</i> (IbargC-en jaso)	DiaozAro
San Frantziskoren Hirugarren Ordenaren profesatze-agindua	TAV (§ 3.2.2)	1521 <i>ante quem</i>	FrantzOrd
Perutxoren kantua	TAV (§ 3.1.15)	1536	Perutxo
Frai Joan Zumarragaren gutuna	CONTAV (§ 5.2.1)	1537	frJZum
Antonio Araozkoaren gutuna	TAV (§ 2.2.16)	1545	
Sarasketa hiztegitxo	Aginagalde & Urgell (2012)	ca. 1550	SarasketaHiz
Ibarguen-Cachopinen <i>Crónicako</i> atsotitzak	Arriolabengoa (2008)	1570-1620 [XV-XVI. m.]	IbargC-atsotitzak
Ibarguen-Cachopinen <i>Crónicako</i> esaldi solteak	Arriolabengoa (2008)	1570-1620	IbargC-esaldiak
Ibarguen-Cachopinen <i>Crónicako</i> hiztegia	Arriolabengoa (2008)	1570-1620	IbargC-hiztegia
Kantabriarren kantua	Arriolabengoa (2008: 55-79), Mitxelena (1986)	XVI. m. (IbargC-en jaso)	KantabKant
Andramendiko idatziak	TAV (§ 3.2.9)	XVI - XVII. m. (IbargC-en jaso)	Andram
Plentziako armarriko 3 errefrauak	Zuloaga (2011)	1603 <i>ante quem</i>	
Bizkaiko maitasun-kantua: <i>Ene veguiacaz...</i>	TAV (§ 3.1.22)	ca. 1609	BizkKant
Lope de Vega: <i>Zure vegi ederroc...</i>	TAV (§ 3.1.23)	1615	LopeVega
Sorginei buruzko Busturiako testu laburra	Reguera (2012)	1616	BustSorg
Plentziako aitagurea	Larrañaga (2018)	1613-1620	
<i>Enojaduric...</i> olerkia	Arejita (1991)	1623 (<i>ante quem?</i>)	Enoj
Bizkaierazko maitasun-olerkia: <i>Catigatu ninduçun</i>	CONTAV (§ 5.1.4)	XVII. m.	BizkOlerk

2.1.1.4. Baxenafarrera (BN)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Etxepareren <i>Linguae Vasconum Primitiae</i>	Altuna (1980)	1545	Etxep
Bertrand Etxauzen gutuna (mBN)	TAV (§ 3.2.8)	1584	Etxauz

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Oihenartek bere <i>Kaieran</i> Nafarroa Beherekotzat eman atsotitzak	Urquijo & Mitxelena (1967)	1665 <i>ante quem</i> [XVI. m.]	OihKai

2.1.1.5. Erronkaria (E)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Jainkoaz arnegatzeko formula	CONTAV (§ 5.2.3)	1569	Arnega
F. Maiorak bildu nafar auzietako esaldiak (Erronkaribar)	Maiora (2018)	1596	NafEs-2
F. Maiorak bildu nafar auzietako esaldiak (Izaba)	Maiora (2018)	1607	NafEs-2
Ros-Etxart gutuneria (Rosen gutunak)	ETZBB	1616-1617	RosEtx

2.1.1.6. Errioxako euskara (Ex)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Donemiliagako Glosak	TAV (§ 2.2)	X. m.	DonemGlosa

2.1.1.7. Gipuzkera (G)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Beotibarko kantua	TAV (§ 3.1.1)	1321 (Garibaik bildua, 1571)	Beotib
Juan Lazkanoren kantua	TAV (§ 3.1.12)	1476 (Zaldibiak [1577] eta Isastik [1620] bildu bersioak)	
Bretainiako kantua	TAV (§ 5.1.1)	1489 <i>post quem</i> , 1590 <i>ante quem</i>	BretKant
Azkoitiko poemak	Ros (2020), Ariztimuño (2020a [2022a])	ca. 1515	AzkPo
Sorabillako aitoren semeen kantua	TAV (§ 3.1.17), Arriolabengoa (2008: 107-108).	1539 <i>post quem</i> , 1558 <i>ante quem</i> (IbargC-en jaso)	Sorabilla
Tolosako ezkontza-zina	TAV (§ 3.2.6)	1557	ToloEzk
Azpeitiko ezkontza-zina	Satrustegi (1992)	1560	AzpEzk
Azkoitiko ziri-bertsoa	Satrustegi (1991a)	1566	AzkBerts
Oñatiko testu zahar bi [Zestoako hizkeran omen]	Irigoi (1987)	1582	Zestoa
Debako seroraren gutuna	ETZ (31-34), ETZBB	1596	DebaSerGut
<i>Salmo Misererea</i>	Akesolo (1982), Unzueta (1982)	XVI. m.	Miser
Estibaliz Sasiolaren poemak	Bilbao eta beste (2020b)	ca. 1600	Sasiola

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Baltasar Etxaberen <i>Ave Maria</i>	TAV (§ 3. 2.10)	1607	Etxabe
Baltasar Etxaberen esaera	TAV (§ 3.3.1.15)	1607	
Azkoitiko <i>Sumario Brebea</i>	Urkizu (2009)	1614	SumBr
Elduaingo bertso iraingarriak	TAV (§ 3.1.25)	1619	ElduBerts
Ustezko gipuzkoar baten lekukotasuna nafar auzi batean	Maiora (2018: 159)	1620	NafEs-2, 159
M. Arzallus errezildarraren gutunak	ETZBB, CONTAV (§ 5.2.9: 124-128)	1622	ErrezilGut

2.1.1.8. Goi-Nafarrera (GN)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Pater Noster txikia	TAV (§ 2.2.15)	XIV. m.	PatNosTx
Martin San Martinen gutuna	Idoate (1969), Monteano (2015)	1415	MartSanM
Matxin Zalbaren gutuna	Idoate (1969), Monteano (2015)	1415	MatxZalb
F. Maiorak bildu nafar auzietako esaldiak	Maiora (2011, 2018)	XVI - XVII. m.	NafEs-1, NafEs-2
Zannettiren kredoak	TAV (§ 3.2.11)	1614	Zannetti
Miguel Sueskunen zortziduna	TAV (§ 3.1.19)	1625 (Isastik bildua)	Sueskun
Oihenartek bere <i>Kaieran</i> nafartzat eman atsotitzak	Urquijo & Mitxelena (1967)	XVII[XVI]. m.	OihKai

2.1.1.9. Hegoaldeko Goi-Nafarrera (HGN)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Nafarroako Foru Orokorra	TAV	XIV. m.	NafarForu
Utergako ezkontza-zina	Satrustegi (1977a)	1547	UtergEzk
Olatzagutiako ezkontza-zina	ETZ	1548	OlatzaEzk
Juan Irañetakoaren gutuna Pedro Iterokoari	TAV (§ 2.2.16)	1549	IrañGut
Bakedaoko ezkontza-zina	ETZ	1550	
Agoizko ezkontza-zina	Satrustegi (1992)	1551	AgoitzEzk
Zufiako ezkontza-zina	TAV (§ 3.2.6)	1552	ZufiaEzk
Espartzako ezkontza-zina	TAV (§ 3.2.6), Satrustegi (1977b)	1557	EsparEzk
Eraulgo ezkontza-gonbidapena	Satrustegi (1991a)	1564	EzkGonb
Joan Amenduxen kantua	TAV (§3.1.18)	1564	Amend
Puiuko auziko esaldia	Urrizola (2007b)	1596	

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
E. Santaziliak bildu/aztertu nafar auzietako esaldiak	Santazilia (2018, 2019)	XVI. m.	NafEs[SGG], NafEs[SAF]
Utergako mehatxua	Satrustegi (1977a: 11)	1602	UtergMeh
J Elizalderen poema sariduna	TAV (§3.1.20)	1609	JEliz
P Ezcurraren poema sariduna	TAV (§3.1.20)	1609	PEzc
Martinez Saratsakoaren itzulpena	Reguero (2019)	1610	Saratsa
Katixima Zatiak: Artikulu fedezkoak	CONTAV (§ 5.2.8)	1614	KatZat-Fede
Katixima Zatiak: <i>Ave Maria</i>	CONTAV (§ 5.2.8)	1614	
Katixima Zatiak: <i>Credo</i>	CONTAV (§ 5.2.8)	1614	KatZat-Credo
Katixima Zatiak: Eliz. manamenduak	CONTAV (§ 5.2.8)	1614	KatZat-Manam
Katixima Zatiak: aitagurea	CONTAV (§ 5.2.8)	1614	KatZat-PatNos
Katixima Zatiak: 10 manamenduak	CONTAV (§ 5.2.8)	1614	
Katixima Zatiak: sailkatugabeak	CONTAV (§ 5.2.8)	1614	KatZatSG
Katixima Zatiak: Salve	CONTAV (§ 5.2.8)	1614	
Orreagako Amari eskaini bertsoa	TAV (§ 3.1.24)	1619	OrreagAma
F. Maiorak bildu nafar auzietako esaldiak	Maiora (2011, 2018)	XVI - XVII. m.	NafEs-1, NafEs-2
Aritzaletako auzia	(Erdozia 2005: 329-332)	XVI- XVII. m.	AritzAuz

2.1.1.10. Iparraldeko Goi-Nafarrera (IGN)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Beotibarko kantua: nafarren kexua	TAV (§ 3.1.1)	1321 (Zaldibiak bildua, 1575)	BeotNaf
Etxalekuko ziri-bertsoa	Maiora (2011), Urrizola (2007a)	ca. 1491 (1541-1546 artean jasoa)	NafEs-1
Uitziko ezkontza-zina	Satrustegi (1992)	1506	UitziEzk
Arizkurengo ezkontza-zina	Satrustegi (1992)	1536	
Beorburuko ezkontza-zina	ETZ (20-21)	1536	BeorbEzk
M. Xanfarronen kanta	TAV (§ 3.1.16)	1544 (Zaldibiak [1577] eta Isastik [1620] bildua)	Xanf
E. Santaziliak bildu/aztertu nafar auzietako esaldiak	Santazilia (2015, 2017)	XVI. m.	NafEs[SGZ], NafEs[SOL]
Aresoko Otoitzak: artikuluak	Reguero (2019)	1591	AresOt-Fede
Aresoko Otoitzak: <i>Ave Maria</i>	Reguero (2019), Satrustegi (1991b)	1591	AresOt-Ave
Aresoko Otoitzak: <i>Pater Noster</i> 1	Reguero (2019), Satrustegi (1990a)	1591	AresOt-PatNos1

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Aresoko Otoitzak: <i>Pater Noster</i> 2	Reguero (2019)	1591	AresOt-PatNos2
Aresoko Otoitzak: <i>Salve Regina</i>	Reguero (2019), Satrustegi (1991b)	1591	AresOt-Salve
Aresoko Otoitzak: <i>Symbolum</i> 1	Reguero (2019), Satrustegi (1990b)	1591	AresOt-Symb1
Aresoko Otoitzak: <i>Symbolum</i> 2	Reguero (2019)	1591	
Isastiren <i>Salvea</i>	TAV (§ 3.1.12)	1625 <i>ante quem</i>	IsasSalve
Karlos V.aren eta mandazainaren arteko elkarrizketa	TAV (§ 3.2.7)	1625 [XVI. m.] (Isastik jasoa)	

2.1.1.11. Lapurtera (L)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Rabelaisen euskarazko pasartea	TAV (§ 3.2.5)	1542	Rabel
Sunbillako lapurreta (uztariztar lapurraren hitzak)	CONTAV (§ 5.2.5), Maiora (2018)	1597	NafEs-2, 133
Urthubiako anderearen espioitza gutunak	Floristán Imízcoz (1993)	1597-1598	EspGut ⁴
Martin Seinichen gutuna	TAV (§ 3.2.8)	1626 <i>ante quem</i>	Seinich
Oihenartek bere <i>Kaieran</i> Lapurdikotzat eman atsotitzak	Urquijo & Mitxelena (1967)	1665 <i>ante quem</i> [XVI. m.]	OihKai

2.1.1.12. Zaraitzuko euskara (Zar)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
F. Maiorak bildu nafar auzietako esaldiak (Jaurrieta)	Maiora (2018)	1550	NafEs-2
<i>Gure Principe don Henrique Iaunari</i> ⁵	Haritschelhar (1983)	1554	HenPr
F. Maiorak bildu nafar auzietako esaldiak (Ezkaroze)	Maiora (2011)	1590	NafEs-1

⁴ Salbu EspGut-1, Charles Lüküzekoaren gutuna (Z).

⁵ Nafarroa ekialdekoa dirudielako (*ciratela* ‘izango zara’, baina *çarala* ‘zarella’) kokatu dut hemen, ziurra ez bada ere.

2.1.1.13. Zuberera (Z)

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Belaren Errefrauak	TAV (§ 3.3.4)	c. XVI. m.	Bela
Bertrand Zalgizeren <i>Euscaldunen Erran Çaharrac</i>	Urquijo (1908), CONTAV (§ 5.3.3)	c. 1620[XVI]. m.	Zalg
Charles Lüküzekoaren gutuna espioitza-gutunen artean	Floristán Imízcoz (1993)	1595	EspGut-1
Ros-Etxart gutuneria (Etxarten gutunak)	ETZBB	1616-1617	EtxRos
Oihenarten <i>Atsotitzak</i>	Altuna & Mujika (2003)	1657 [XVI. m.]	OihAts
Oihenarten <i>Atsotitzen Urrhenkina</i>	Altuna & Mujika (2003)	1665 [XVI. m.]	OihUrrh
Oihenartek bere <i>Kaieran</i> Zuberoakotzat eman atsotitzak	Urquijo & Mitxelena (1967)	XVII[XVI]. m.	OihKai
Oihenartek bildu <i>Andr'Emili andre gora</i> kanta	CONTAV (§ 5.1.3)	1665 <i>ante quem</i> [XVI. m.]	AndrEm

2.1.2. Corpus osoko gainerako testuak

Datubasean etiketaturikoez gain, esan bezala, Leizarragaren aditza ere aztertu dut (Zulaika 1998), bai eta ~1625 arteko beste testu (luze) batzuk ere.

Jarraian, testu horien (§ 2.1.2.1) eta tesian zehar aipatu ditudan beste lekukotasun berantiarraoien (§ 2.1.2.2) zehaztasunak ageri dira.

2.1.2.1. ~1625 artekoak

Testua	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Leizarragaren testuak	Zulaika (1998), Leizarraga (1571)	1571	Leiz
Materraren <i>Do(c)trina Christiana</i>	Krajewska eta beste (2017)	1617, 1623	MatA, MatB
Voltoireren <i>L'interpret du traduction du françois, espagnol & basque</i>	Lakarra (1997b, 1999)	ca. 1620	Volt
Beriainen lanak (<i>Meza</i> eta <i>Dotrina</i>)	Reguero (2019)	1621, 1626	BerMeza, BerDCh

2.1.2.2. Berantiarragoak⁶

XVII. mendea

Testua/Autorea	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Etxeberri Ziburukoa	EKC	1627	EtxZib
Joanes Haranburu	Haranburu (1635)	1635	Hb
<i>Egiaren kanta</i>	Arejita (1983, 1988), Urgell (1986)	ca. 1638	EgiaKant
<i>Viva Jesus</i>	Ulibarri (2010)	ca. 1640	VJ
Axularren <i>Gero</i>	Urgell (2015), Axular (1643)	1643	Ax
Silvain Pouvreauren lanak	Pouvreau (1664, 1892 [ca. 1648-1659])	ca. 1648-1664	SilvP
Mikoletaren eskuizkribuko bi poemak	Ariztimuño, Manterola & Zuloaga (prestatzen)	1653	Mikol (I, II)
Kapanagaren dotrina	Kapanaga (1656)	1656	Kap
Oihenarten neurtitzak	Altuna & Mujika (2003)	1657	OihNeur
Oihenartek bildu bizkaierazko poema	CONTAV (§ 5.1.3)	1665 <i>ante quem</i>	OihBizk
Elgoibarko Domingo Irureren bertsoak	Azpiazu (1988)	1677	ElgBerts
Amilletaren dotrina	Arejita & Alberdi (1985)	1680	AmillD
Bertso bizkaitarrak	Lakarra (1984, 1986b)	ca. 1688	BBizk

XVIII-XIX. mendeak

Testua/Autorea	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Segurako gabon-kanta	Lekuona (1954)	1705	SeguraGab
Otxoa Arinen dotrina	Otxoa Arin (1713)	1713	OArin
Lubieta donostiarraren eskuizkribua	Bilbao (prestatzen)	1728	Lubieta
Larramendiren gramatika	Larramendi (1729)	1729	
Azkoitiko sermoia (Larram.)	Lakarra (1985)	1737	AzkS
Azpeitiko gutunak	Madariaga eta beste (2009)	1740 <i>ante quem</i>	AzpGut
Haranederren ebanjelioa	Haraneder (1740)	1740	He
Andoaingo sermoia (Larram.)	Altuna & Lakarra (1990)	ca. 1763	AndS
Barrutia (<i>Acto para la nochebuena</i>)	Lakarra (1981)	1759 <i>ante quem</i>	Barrutia
Loiolako dotrina	Altuna (1995b)	1768 <i>ante quem</i>	LoiD
Hervásen aitagurea	Oroz Arizcuren (1980)	1787 <i>ante quem</i> (XVII. m.?)	Herv
Dotrinazko Sermoitegia	Ulibarri (2015)	c. 1780	DotrSerm

⁶ Gorago aipatu bezala, EKC tresna baliagarria izan da halakoetan bilaketak egiteko. Taulak arintze aldera, ordea, soilik bestelako iturririk erabili ez dudan kasu bakarrean aipatu dut tresna hori (Etxeberri Ziburukoa). Areago, tauletatik kanpo utzi ditut EKCn kontsultatu eta, zenbaitetan izen edo/eta deitura osoz aipatu arren, adibiderik hartu ez dieдан autore ezagunak (Arzadun, Harizmendi, Mogel, Tartas...).

Testua/Autorea	Edizioa/Iturria	Urtea/Mendea	Laburdura
Añibarro (<i>Lora sorta eta Gramatica Bascongada</i>)	Urgell (1988), Añibarro (1969)	1803, ca. 1823	Añib
Antzuolako dotrina	Uribe-Etxebarria (2008)	1825	AntzD

2.2. Adizkitegia

Atal honek datubasean bilduriko adizki guztien berri ematea du helburu. Horretarako, bi azpiataletan banatuta dago: lehenik (§ 2.2.1.) aditz laguntzaileei dagozkien forma guztiak emango ditut, erroka eta alfabetikoki antolaturik; eta, ondoren (§ 2.2.2.), gauza bera egingo dut aditz trinkoekin. Horiei heldu baino lehen, ordea, on dateke argibide eta zehaztapen batzuk ematea taulen osamoduaren gainean, eta etiketatzeko irizpideei buruz.

Lehenik eta behin, argitu beharra dago ezen, laguntzaile/trinko bereizketan, bi kategorietan agertzen diren aditzen kasuan, gordetzaile jokatu dudala eta, ondorioz, *behar/nahi izan* bezalako lokuzioetan aditz jokatua trinkotzat jo dudala, testuinguruak eta morfologiak ahalbidetzen zuen kasu guztietan, albait sistematikoenik.

Taulen osarari dagokionez, lehen zutabean (ADIZKIA) lema ezarri dut, grafia eguneratuan, ahoskera albait fidelen islatuz; ez ditut bereizi, dena dela, zubererazko /ü/-dun formak (esaterako, *du* eta *dü*), taulak areago ez luzatzeko.

Bigarren zutabean ETIKETAK daude. Alde batetik, irizpide morfologiko eta semantikoak erabili ditut, albait sistematikoen, baina lehen funtzioa datubasearen erabilera izango zela gogoan; beraz, ez bedi behin betiko irizpenik bila horietan, gutxi gorabeherako gida bat baizik; bestalde, arestian esan bezala, gordetzaile jokatu dut eta horrek, besteak beste, arkaismo gisa uler zitekeen oro hala jasotzea ekarri du, dela morfologia aldetik, dela semantikaren aldetik (esaterako, POT eta FUT kategorien artean hautatu behar izan dudanean, *-ke* atzizkidun formen kasuan).

Hirugarren zutabean (ADIBIDEA), testuetako lekukotasunak ipini ditut adizkien erabilera bakoitzaren adierazgarri (izan ere, lema askok erabileraren araberako lerro bat baino gehiago hartzen dituzte). Adibideak hautatzeko, kontuan hartu dut lekukotasunik gehien dituen hizkera zein den, baina, era berean, euskalki eta testu guztiak islatzen saiatu naiz, taulak interesgarriago eta orduko euskara osoaren erakusgarri izan zitezen.

Laugarren zutabean (HIZK[KOP]), delako adizkia zein euskalkitan eta, parentesi artean, bakoitzean zenbat aldiz dokumentatu den jaso dut (eta, hizkera batean baino

gehiagotan agertzen bada, guztizko kopurua amaieran, parentesi karratuen artean). Arestian esan bezala, funtsean Bonapartez geroztiko tradizioan erabili diren laburdurak baliatu ditut (ikus [Terminoak](#)), eta, inolako sailkapen berriren asmorik gabe, irizpide linguistikoak eta geografikoak erabili ditut haiek erabiltzerakoan, adizkiak mapa batean gutxi gorabehera kokatzeko moduan emateko.

Azkenik, OHARRAK erantsi ditut, hala beharretsi dudanetan, bai adizkien esanahia edo morfologia azaltzeko, bai datubasean ageri diren adizki beraren aldaera guztiak aipatzeko. Bertan, beste adizkiei erreferentzia egiteko, “ik.” eta “cf.” laburdurak erabili ditut: lehena, baldin loturiko formen arteko aldea fonologikoki azal badaiteke; bigarrena, aldiz, morfologiazko desberdintasun handiagoak tarteko direnean edo delako adizkia bestelako arrazoi bategatik aipatzen denean (kidetasun edo kontraste semantikoak, berezitasun morfologikoak, etab.).

2.2.1. Aditz laguntzaileak

Datubasean laguntzaile funtzioaz ageri diren formak 20 taulatan sailkatu ditut. Erroak gutxiago dira, noski, baina zenbait aurrizki-atzizkirekiko eratorpenak (batzuetan sinkronikoki gardenak) sistematikoki bereizi nahi izan ditut, aditz nagusi edo trinkoekin egin ohi bezala.

Hala bada, balio arazledun **eradutsi* eta *eragin*-en adizkiak ez ditut, hurrenez hurren, **edutsi* eta *egin*-en barruan sartu. Halaber, **edin*-en barruan sailkatu izan diren *-ki-* erroko formak **ekin* aditzaren taulan bildu ditut, eta berdin jokatu dut **ekin* horren eta *egin* laguntzailearen eratorrien (**-kidi-* eta **-idi-*) formekin ere.

<i>*EDIN</i> (§ 2.2.1.1)	<i>*ENIN</i> (§ 2.2.1.6)	<i>*ERAZAN</i> ₁ (§ 2.2.1.11)	<i>*IRON</i> (§ 2.2.1.16)
<i>*EDUN</i> (§ 2.2.1.2)	<i>*ERADUN</i> (§ 2.2.1.7)	<i>*ERAZAN</i> ₂ (§ 2.2.1.12)	<i>IZAN</i> (§ 2.2.1.17)
<i>*EDUTSI</i> (§ 2.2.1.3)	<i>*ERADUTSI</i> (§ 2.2.1.8)	<i>EROAN</i> (§ 2.2.1.13)	<i>*JADUN</i> (§ 2.2.1.18)
<i>EGIN</i> (§ 2.2.1.4)	<i>ERAGIN</i> (§ 2.2.1.9)	<i>*EZAN</i> (§ 2.2.1.14)	<i>JOAN</i> (§ 2.2.1.19)
<i>*EKIN</i> (§ 2.2.1.5)	<i>ERAMAN</i> (§ 2.2.1.10)	<i>-IDI-</i> (§ 2.2.1.15)	<i>-KIDI-</i> (§ 2.2.1.20)

1. taula: datubasean bildutako aditz laguntzaileak

2.2.1.1. *EDIN¹⁶

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
adi	IMP-PRS	<i>Oraingaña gaztea ax ta, urtexe baten goza adi</i> (Laz, A19: 16)	A(3), B(5), BN(16), Z(7) [31]	
	ADM-PRS	<i>Hil adi, alaba aite</i> (OihAts, 235)	Z(3)	cf. aite ; cf. *EDIN trinkoan
	FUT-IND	<i>Hiladi, laydadi</i> (Bela, 29)	Z(1)	cf. aite
adila	IMP-PRS	<i>Bizi adi ongi onareki, eta ezadila alborota gaxtoareki</i> (OihAts, 103)	Z(5)	Beti ezezko perpausetan
adin	EXP-IND- PRS-REL	<i>Guero iraçar adinian orhit adi vertaric</i> (Etxep, I: 23)	BN(1)	
aite	FUT-IND	<i>Echun ayte afalzaga, ta jagui aite zorbaga</i> (RS, 394)	B(2), Z(4) [6]	cf. adi
	ADM-FUT	<i>Haur maite haz aite, ezten ara higa aite</i> (Zalg, 193)	B(1), Z(2) [3]	ik. aite ; cf. adi
	POT-PRS	<i>Gaixtoequi ecin ayte gayzqui beci prouecha</i> (Etxep, I: 210)	BN(1), Z(1) [2]	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du
albailedi	ADV-HYP	<i>Abantallan dabilela albayledi segura</i> (Etxep, XIII: 17)	BN(1)	
albaitzinde	ADV-HYP	<i>Andria minça albaycinde verce aldian emiago</i> (Etxep, VIII: 23)	BN(1)	
badadi	COND- PROT-PRS	<i>aynverçe eguin vadadi ezta çer marabillaturic</i> (RosEtx-11, 1r: 26)	BN(1), E(2), L(1), Z(1) [5]	ik. badidi
badidi	COND- PROT-PRS	<i>Cegaiti çu çara, dubdadu бага, / corridu badidi ondo mundua, / beste guztietan estimadua</i> (Laz, B15: 8)	A(1)	ik. badadi

¹⁶ Aditz laguntzaile honen paradigmaman sartu ohi diren datibodun adizkietarako (*dakion* erakoak), ikus § 2.2.1.5 *EKIN eta § 2.2.1.20 -KIDI-.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badite	COND- PROT-PRS	(...) <i>dangeretan contestatione eta desordre hec continuatzen badite</i> (...) (EtxRos-01, 1r: 18)	Z(1)	ik. baite Bitxia aditz-izenarekiko perifrasi
bagaitetz	COND- PROT-PRS	<i>Estate gure probechu arcabuzetara etorri bagaytes</i> (NafEs[SGG], 3)	HGN(1)	cf. bagite
bagite	COND- PROT-PRS	(...) <i>ni eta erriontacoric sar baguite errortan, guiren presso eta aziendac confiscaturic</i> (RosEtx-16, 1v: 7)	E(1)	cf. bagaitetz
bainendin	IND-PFV	<i>Maradicacen dut neure fortuna / Ceren gin vaynendin egun çugana</i> (Etxep, X: 70)	BN(1)	Ohart “egun” dioela
baitadi	COND- PROT-PRS	<i>Nola ere hil vaytadi doha saluamenduyan</i> (Etxep, I: 183)	BN(1)	
baite	COND- PROT-PRS	<i>guztiocaz aseguin artuco dau çure arima deunsu orrec, aportabayte orra guisa onean vein ese orretara eta çure podrera</i> (frJZum, 12)	B(1)	ik. badite
baladi	COND- HYP-PROT	<i>Eztuçula ouste eci, bercela, eguin ahal balady arcorduric, ororen contentamendura ezqueneçan eguin</i> (EtxRos-09, 1v: 10)	Z(1)	Ahalera <i>ahal</i> partikulak adierazten du ik. baledi, balidi
baledi	COND- HYP-PROT	<i>Cenbayt andre hel baledi oneriztez hargana / Ceyn guiçonec andriari emayten du oguena</i> (Etxep, III: 45)	BN(2)	ik. baladi, balidi
balidi	COND- HYP-PROT	<i>Adisquide bar[r]iagayti / zar[r]a vcatu validi / edo len edo guero / calta artu leydi</i> (RS, 510)	A(1), B(1) [2]	Lcc: “ <i>oxala : validi</i> ”; ik. baladi, baleidi ; cf. *EDIN trinkoan
balite	COND- HYP-PROT	<i>Hec guiçoner vaha valite, eliçate bat honic</i> (Etxep, III: 39)	BN(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	COMP- COND- HYP-OPT- PROT	<i>Amorosac nahi nuque honat vaha</i> valite (Etxep, II: 3)	BN(1)	
banadi	COND- PROT-PRS	<i>jarri</i> banadi <i>sugatean, / beroetan jat</i> <i>iturria</i> (Laz, A19: 29)	A(6), BN(3) [9]	cf. *EDIN trinkoan
baneinde	APO- COND- HYP-PROT	<i>Harequila egoytiaz</i> ezpaneynde <i>enoya, /</i> <i>harganico particia ene eyhargarria</i> (Etxep, VI: 8)	BN(1)	
bazatez	COND- PROT-PRS	<i>ezcon</i> baçatez , <i>eongo çara / ardia</i> <i>leguez mansaric</i> (Laz, A8: 3)	A(3)	
bazinite	COMP- COND- HYP-OPT- PROT	<i>Ichil</i> vacinite <i>nahi niqueçu</i> (Etxep, X: 52)	BN(2)	
bedi	JUS	<i>Cumpli</i> bedi <i>çure vorondatea nola bayta</i> <i>çeruan ala lurrean</i> (AresOt, 1v: 16)	A(1), BN(3), HGN(5), IGN(4), L(2), Z(1) [16]	ik. bedi
bedi	JUS	<i>Nigaz ezcondu gura dabena / sosega</i> bedi <i>baquean</i> (Laz, A24: 114)	A(6), B(4), G(4), HGN(1) [15]	ik. bedi
bite	JUS	<i>olaoc bere guiadu</i> bite <i>ondo</i> (frJZum, 36)	B(2), Zar(2), Z(1) [5]	cf. bitez
bitez	JUS	<i>deabruaren eguinac erre</i> bites <i>deabruaren ysenean</i> (NafEs-2, 148)	A(1), G(1), HGN(1) [3]	cf. bite
bitezke	FUT-JUS	<i>eta ainbat lasterren guziak komulgadu</i> bitezke (SumBr, 2:17:6)	G(1)	
dadila	JUS-PRS	<i>Ehor fida</i> eztadila <i>othoy vanitatian</i> (Etxep, I: 166)	BN(3), L(1) [4]	ik. didila
dadin	GNO-IND- PRS-REL	<i>Mundu onetaco araguaia, / Agotic sarr</i> dadinean , <i>/ Eguiten da gure aragui /</i> <i>Estomaguaren suan</i> (Jeliz, 132)	BN(8), HGN(1),	Gehienetan lehen bi adieren artean argiro bereizi

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	EXP-IND- PRS-REL	<i>pacqueta compli dadinean behar den bezala, orduan ez tut faltatuko abisacera</i> (EspGut, 20: 4)	L(1), Z(8) [18]	ezinez, kopuruak baturik eman ditut ik. didin, din
	PRS-PUR	<i>Eta acordu eta baque on bat eguin dadin, len bear duçu casatu çure sentenciac eta preguatu</i> (RosEtx-16, 1v: 12)	BN(2), E(3), L(2) [7]	ik. didin
	COMP-PRS- SUB	<i>Halaber guomendatzen derauçut cien aldetic eztadin deus guasquiric edo prezaric eguin</i> (EtxRos-05, 2r: 6)	E(2), Z(3) [5]	
daite	FUT-IND	<i>Joan dadina behar gaberíc jen daite nahi gaberíc</i> (OihKai, 238)	BN(2), Z(2) [4]	
	GNO-IND	<i>Oihal ona kutxan dagoela sal daite</i> (OihUrrh, 658) ¹⁷	Z(6)	Batzuk FUT gisa ere uler daitezke
	POT-PRS	<i>Amoria ecyn cençuz ecin dayte governa...</i> (Etxep, IV: 33)	BN(1), Z(4) [5]	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du cf. daiteke, diteke
	~	<i>éçe guiçónac nay bádu / itçul dáyte jateán</i> (PEzc, 46)	HGN(1), Z(3) [4]	Adieretako batean argiro sailkaezinak
daiteen	GNO~POT- PRS-REL	<i>Ergeltarzuna da sendo eztaiteen elharzuna</i> (OihAts, 143)	Z(2)	Bietara uler daitezke ik. deitean, diten₁ ; cf. daiteken
daiteiela	COMP-POT- PRS	<i>eta berce nacione oroc vste dute ecin deusere scriba dayteyela lengoage hartan</i> (Etxep, Hitz, 1r: 14)	BN(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du ik. deiteala ; cf. daitekela, detekela
daiteke	POT-PRS	<i>Baña au yguita daiteque / Corpus Christe egun berean</i> (JEliz, 143)	HGN(1)	ik. diteke ; cf. daite

¹⁷ Cf. *Ojal ona huchan saldu doa* (RS, 541).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daitekela	COMP-POT- PRS	<i>baina esan dit semeac er[r]az egin</i> daitequela eregueren magestateac nay <i>badu Endagaco partera</i> (EspGut, 17: 6)	L(1)	Ahalera balioa izan lezakeen <i>erraz egin</i> lokuzioa (literalki ere uler liteke, halere: 'erraz egingo da'). ik. detekela ; cf. daiteiela, deiteala
daiteken	POT-PRS- REL	<i>Beste berriric ez ta oray conta al</i> daitequenic (EspGut, 6: 3)	L(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak ere adierazten du cf. daiteen, deitean, diten₁
deiteala	COMP-POT- PRS	<i>Vercea, vadaquiçu ecin deus eguin</i> deyteala (RosEtx-11, 1r: 13)	E(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du ik. daiteiela ; cf. daitekela, detekela
deitean	POT-PRS- REL	<i>non vear baytugu tratatu gutunez eçin</i> deyteana (RosEtx-12a, 1r: 22)	E(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du ik. daiteen, diten₁ ; cf. daiteken
deizte	POT-PRS	<i>Eta nola gauza huec eçin trata</i> deyzte <i>gutunez...</i> (RosEtx-12a, 1r: 14)	E(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du cf. detizke, ditazke; ditake, diteke
detekela	COMP-POT- PRS	<i>Miraculus nago nola ouste duçun gauça</i> <i>handy eta important hoietan deuz hunic</i> <i>eguin</i> detequela goure erregue iaunen <i>vorondatia edo manuia guaberic</i> (EtxRos-05, 1r: 12)	Z(1)	ik. daitekela ; cf. daiteiela, deiteala
detizke	POT?-PRS?	<i>[desdic]hadu dei</i> detizque (Laz, AL, 1140v: 9)	A(1)	ik. ditazke ; cf. deizte; ditake, diteke
didila	OPT-PRS	<i>Ildidila</i> Unçqueta ta Uergara (ArrasErre- 1b: 1)	B(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	JUS-OPT- PRS	<i>Hora il daguien mendian Guiçona idoro ez didila</i> (Garibai, A52)	B(1)	ik. dadila, dila
	JUS-PRS	<i>Aztua eztan zarra aztidila</i> (RS, 415)	B(1)	
didin	PRS-PUR	<i>lotu deuso escuchoa, usi eztidin</i> <i>odoletan</i> (Laz, A25: 52)	A(3)	ik. dadin
	IND-PRS- REL	<i>Nungo çarean esadaçu, / bada al didin</i> <i>gaucea</i> (Laz, B16: 32)	A(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du ik. dadin, din
	EXP-IND- PRS-REL	<i>cegaiti ez dot nic erosico / an jarri didin</i> <i>frutea</i> (Laz, B5: 86)	A(1)	ik. dadin, din
dila	JUS-OPT- PRS	<i>Sâtificadua içan dila çure içena</i> (Bet, 2: 3)	A(1)	ik. dadila, didila
din ¹⁸	GNO-IND- PRS-REL	<i>Apizetan eztina edaraytê da</i> (RS, 509)	B(3)	ik. dadin, didin cf. *EDIN trinkoan
	EXP-IND- PRS-REL	<i>Sar dina gueben lecuan, bere caltean</i> (RS, 209)	B(4)	ik. dadin, didin
ditake	GNO~ POT- PRS	<i>Sendo ditaque zauri ezpatazcoac, bana</i> <i>nequez mihizcoac</i> (OihKai, 347)	BN(1), Z(1) [2]	ik. diteke ; cf. deizte; detizke, ditazke
ditazke	GNO~ POT- PRS	<i>Mendiac eztitazque bat, bay gendiac</i> (OihAts, 344)	Z(1)	ik. detizke ; cf. deizte; ditake, diteke
ditean₁	EXP-IND- PRS-REL	<i>Gaza lora ditean artean, beste gauza</i> <i>lecusque</i> (RS, 145)	B(1)	cf. daiteen etab.
ditean₂	COMP-PRS- SUB	<i>de manera balin bada erriortan agravio</i> <i>recebituric erriontaquez, gin ditean</i> <i>erriontara gure Consellu Andiara, justicia</i> <i>demandaçera</i> (RosEtx-16, 1v: 2)	B(1), E(1) [2]	ik. diten₂, ditien

¹⁸ RSetako itzulpenaren arabera sailkatu ditut (gazt. *fuere* erakoak [EXP-PRS], gainerakoak [GNO-PRS]), baina gehienak bietara uler litezke.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
diteke	POT-PRS	<i>bi erregue iaunen eta heyen rezumen arteco diferenciacion ecin diteque acorda eta iudga</i> (EtxRos-03, 2r: 1)	Z(2)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du ik. ditake ; cf. deizte ; detizke , ditazke
diten₁	POT-PRS- REL	<i>gauça erraz combatidu ditena</i> (Lcc, 248v; s.v. <i>combatible cosa</i>)	A(2)	Ahalera balioa izan dezakeen [<i>erraz</i> + * <i>edin</i>] egitura ik. daiteen , deitean ; cf. daiteken cf. ditean₁
diten₂	COMP-PRS- SUB	<i>Haren bier emanen du sententia piçuya / Elgarrequi pena diten ifernuco garrian / Seculaco suyan eta eceyn pausu gabian</i> (Etxep, I: 257)	BN(1)	ik. ditean₂ , ditien
ditezen	PRS-PUR	<i>eta lizenzia au ezta eman bear erraz inkonbenienteren bazuk eskusa ditezen</i> (SumBr, 2:14:3)	A(1), G(2) [3]	
ditien	COMP-PRS- SUB	<i>ecin nic eztut permititzen goure hitzac eta promessac hautz ditien</i> (EtxRos-05, 2r: 2)	Z(1)	ik. ditean₂ , diten₂
eit(e)	FUT-IMP	<i>Yeçar eyt'oi edatera</i> (ElduBerts 33)	G(1)	ik. aite
endin	COMP- HYP-SUB	<i>Ixil endin nahi niquec ala ene fedia</i> (Etxep, XII: 38)	BN(1)	cf. indi
gaitean	COH-PRS	<i>Arren, echosu orain osaba, bixooc justa gaitean</i> (ErrZar, 19)	A(1)	ik. giten , gitian ; cf. gaiteza , gaitezen , gitezen
	PRS-PUR	<i>dignu izan gaytean Iesu-Christoen prometimentuen</i> (Bet, 3: 41)	A(1)	ik. gaiten , giten , gitian , gitien ; cf. gaitezen , gitezen
gaiten	PRS-PUR	<i>Eta, vici gayten gatic, / dabil beti gure atçean</i> (JEliz, 123)	HGN(1)	ik. gaitean , giten , gitian , gitien ; cf. gaitezen , gitezen
gaiteza	COH-PRS	<i>lasterreon sar gayteza / cantoeco çarçayqueran</i> (ArrasErre-3: 7)	B(1)	ik. gaitezen , gitezen ; cf. gaitean , giten , gitian

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
gaitezen	COH-PRS	<i>estugu yll, biurr gayteçe[n?] eta buca deçagun</i> (NafEs-2, 85)	HGN(1), Zar(1) [2]	ik. gaiteza, gitezen ; cf. gaitean, giten, gitian
	PRS-PUR	<i>Eta, Jaynco eguin gaitecen, / dagogu onla otoyçetan</i> (PEzc, 137)	HGN(1)	ik. gitezen ; cf. gaitean, gaiten, giten, gitian, gitien
gindezen	HYP-PUR	<i>Assarra ezquindeçen gatic / ogui au errepartiçean, / bati ambat ematen dió, / millari nola millatan</i> (JEliz)	HGN(2)	cf. gindizen
gindizen	IND-PFV	<i>Jagui guindicen arerean</i> (Laz, B16: 138)	A(1)	cf. gindezen
ginteske	APO- COND-HYP	<i>eci bercela eguin bagueneça, puni guintesque iustoqui</i> (EtxRos-05, 1r: 15)	Z(1)	
gitakek	FUT-IND	<i>Bata ezpada nahi, ezkitakek guduka ni eta hi</i> (OihUrrh, 553) (itzul. “...ne nous battons pas”)	Z(1)	
gitean	COMP-PRS- SUB	<i>çeren erregue jaunec nai dute (...) gure artean conpon gitean</i> (RosEtx-10, 1v: 30)	E(1)	ik. gitien cf. gaitean etab.
giten	COH-PRS	<i>Secretuqui minça guiten bioc othoy maytia</i> (Etxep, IX: 48)	BN(4)	ik. gaitean, gitian ; cf. gaiteza, gaitezen, gitezen
	PRS-PUR	<i>Gendec yrrigarri guerta ezquiten</i> (Etxep, X: 6)	BN(2)	ik. gaitean, gaiten, gitian, gitien ; cf. gaitezen, gitezen
gitezen	COH-PRS	<i>Amoryac othoy parti guitecen</i> (Etxep, X: 3)	BN(1)	ik. gaiteza, gaitezen ; cf. gaitean, giten, gitian
	PRS-PUR	<i>Laydoc hartu gabe gueldi guitecen</i> (Etxep, X: 5)	BN(1)	ik. gaitezen ; cf. gaitean, gaiten, giten, gitian, gitien
gitian	COH-PRS	<i>Bioc behin secretuqui nonbait mynça guitian</i> (Etxep, VII: 18)	BN(1)	ik. gaitean, giten ; cf. gaiteza, gaitezen, gitezen

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	PRS-PUR	<i>haren moyenez uda huntan bil ahal guitien bortuyan edo berce...</i> (EtxRos-02, 1v: 11)	Z(1)	Ahalera <i>ahal</i> partikulak adierazten du ik. gaitean, gaiten, giten, gitien ; cf. gaitezen, gitezen
gitién	PRS-PUR	<i>hainbercerequy bicy guitien hebentic harat baque eta unione / hunian, ayço hun beçala</i> (EtxRos-02, 1v: 4)	Z(1)	ik. gaitean, gaiten, giten, gitien ; cf. gaitezen, gitezen
	COMP-PRS-SUB	<i>çoinetan goure botheriac manatcen baiqutu ediren eta minça guitien, baque hun baten eguiteco</i> (EtxRos-04, 1r: 20)	Z(1)	ik. gitean cf. gaitean etab.
indi	IND-PFV	<i>Gal indi gazte on</i> (IbargC-esaldiak, 13)	B(1)	cf. endin
ladin	HYP~PST-PUR	<i>ceren ladin publica mundu gucietara berce lengoagiac beçala</i> (Etxep, Hitz, 1r: 10)	BN(1), E(1) [2]	ik. lidin
	COMP-HYP-SUB	<i>bay-eta hun luqueçu cien vicerregue iauna icenta ladin cien erregue iaunaren diputacionian</i> (EtxRos-03, 1v: 13)	BN(1), E(1) [2]	ik. lidin
laite	HYP-POT	<i>Uzki maite, higunt elaite</i> (OihAts, 474)	Z(1)	ik. leite
ledila	COMP-PST	<i>jauna, vadaquiçu nola çuc eta nic gure visorrey jaunaren aycinean prometatu guinoen, gauça huec acordaztean, eledila nobedade eta gayzquirich eguin vatec vercer</i> (RosEtx-10, 2r: 18)	E(1)	
leite	HYP-POT	<i>Amoradua amorez ilten / ecin leite sufridu</i> (Laz, B11: 10)	A(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du ik. laite
	FUT-HYP	<i>Molde ontan eleite beñere acaba eta concluy gauzaric</i> (RosEtx-10, 1r: 29) (itzul. “nunca se acabarán ni concluyrán cosas”)	E(1)	ik. laite

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
leitekean	HYP-POT-REL	<i>ceinzuc bagaric ezin yñor salvadu</i> leytequean (Bet, 7: 2)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du
lidin	PST-PUR	<i>Aren aldean jasarri ninçan / cerren ez</i> lidin uçatu (Laz, B12: 50)	A(1)	ik. ladin
	COMP-HYP-SUB	<i>Bada bere, nai ez neuque, / mundu</i> <i>guztiagaitirren, / çuregaz ene secretoa / descubri</i> lidin bapere (Laz, AL, 1144v: 12)	A(1)	ik. ladin
litean	COMP-HYP-SUB	<i>deseo andia dut negocio guziac conpon</i> litean vertati (RosEtx-10, 2r: 7)	E(1)	cf. litezen
litezen	HYP~PST-PUR	<i>Beccatoren saluaceco ieyncoac eguin</i> <i>cinducen (...) / nola berac iustician ecin</i> <i>salua liçaque, / çure misericordiaz</i> <i>remedia</i> litecen (Etxep, II: 96)	BN(1)	cf. litean
litezke	APO-COND-HYP-POT	<i>Isasoori tinta balidi, / ceru çabala</i> <i>liburu, / oy Arabaco abantajaoc / ecin</i> litezque contadu (Laz, A6: 22)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du
nadila	COMP-PRS	<i>Jaicoari nai eç daquiola çu joan da ni</i> <i>eben guera</i> nadila (Laz, AL, 1151v: 14)	A(1)	
	OPT-PRS	<i>Oray othoy</i> enadila oguen gabe difama (Etxep, IX: 14)	BN(1)	
nadin	PRS-PUR	<i>Hiz bat honic erradaçu hil ez</i> nadin <i>othoy bertan</i> (Etxep, IX: 42)	A(1), BN(3) [4]	
	EXP-IND-PRS-REL	<i>cegaiti biur</i> nadinean / <i>serviduco çaut, jauna, çu</i> (Laz, AL, 1147r: 15).	A(1), BN(2) [3]	
	COMP-PRS-SUB	<i>gura doçun ni enplea</i> nadin çure <i>servicioan</i> (Laz, AL, 1140r: 1)	A(1), B(1) [2]	
	CIR-PRS-SUB	<i>Nahiz heben pena</i> nadin <i>arima den saluatu</i> (Etxep, XIII: 45)	BN (1)	
nainde	APO-COND-HYP	<i>Ouste banu probetchuric liçatiela ene</i> <i>çuequi minçaciaz, gin</i> nainde (EtxRos-04, 1r: 21)	BN(1), Z(1) [2]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	FUT~HYP	<i>Iamas çurequila naynde enoya</i> (Etxep, X: 8)	BN(1)	cf. neinde
naindeuela	COMP- HYP-POT	<i>Ecín damna nayndeyela cinesten dut segurqui</i> (Etxep, II: 121)	BN(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du cf. neinde
naite	POT-PRS	<i>Hequi ecín medra nayte, bay gal neure arima</i> (Etxep, XII: 55)	BN(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du
neinde	HYP-POT	<i>secula barriz ecín neynde / çure aurean aguirtu</i> (Laz, B12: 35)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du cf. nainde ; naindeuela
nendin	IND-PFV	<i>Çahar nendin, çora nendin</i> (Bela, 11)	BN(3), GN(1), Z(5) [9]	ik. nindin cf. *EDIN trinkoan
	PST-PUR	<i>Ni certao jayo ninzan? Salua nendin</i> (Sueskun, 1) (jat. “Para salvarme”)	GN(1)	
	HYP-POT	<i>Jaincoa ez nezan icus, condena al nendin, / Gauza tristea lizate, ordea badate</i> (Sueskun, 3) (jat. “dejar de ver a Dios y condenarme, triste cosa será, pero posible”)	GN(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du
niaitek	FUT-IND	<i>Beguirra adi vr bareti, nihaur niaitek lasterreti</i> (Zalg, 16)	Z(2)	
nindin	IND-PFV	<i>esaiorrez topa nindin gradaetan</i> (Laz, A25: 2)	A(2)	ik. nendin cf. *EDIN trinkoan
sindean	IND-PFV	<i>E[rrodrigo] Çarateco, selan engana sindean / jaun Juane Abendañocogas gudia arçen sanean?</i> (ErrZar, 4)	A(1)	
zadin	IND-PFV- REL	<i>Ventura çadinac hartza, etzadinac, ez eta phartza</i> (Zalg, 124)	Z(2)	ik. zedin , zidin

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	IND-PFV	<i>Agian zerrana etzadin engana</i> (OihAts, 8)	Z(1)	ik. zedin , zidin , zidi
zaitte	IMP-PRS	<i>yçul çayte urda ardiçarr ory</i> (NafEs-2, 87)	HGN(3), IGN(1) [4]	cf. zaittez , zatez
zaitteala	OPT-PRS	<i>Es quendu beguioc, Jauna, niganic / quendu ez çaitteala presentiatie</i> (Miser, 9: 2)	G(1)	ik. zitelat ; cf. zatezela
zaitteien	COMP-POT- PST	<i>Berce gendec vste çuten / Ecin scriba çayteyen</i> (Etxep, XIV: 9)	BN(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du cf. zaittekeien
zaittekeien	CIR-PFV- POT	<i>eta nolas parte oretarat apresta al zaittequeien</i> (EspGut, 13: 21)	L(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak ere adierazten du cf. zaitteien
zaitteske	FUT-IMP	<i>arren, aguir çaytesq[ue] / sacusquedan leyotic</i> (Sasiola, B28: 3)	G(1)	ik. zatezke
zaittez	IMP-PRS	<i>et alegraçaitteç ongui</i> (MatxZalb, 7)	A(1), GN(1), HGN(1) [3]	ik. zatez ; cf. zaitte
zatez	IMP-PRS	<i>ene bioça, / erdira çatez dolerez</i> (Laz, A28: 6)	A(23)	ik. zaittez ; cf. zaitte
zatezela	COMP-IMP- PRS	<i>eta dio joan çatecela Confusioco Esera</i> (Laz, AL, 1153v: 7)	A(1)	cf. zaitteala , zitelat
zatezen	EXP-IND- PRS-REL	<i>eta, an el çatecenean</i> (Laz, AL, 1153v: 7)	A(1)	cf. ziten₂ eta pluraleko zitezten
zatezke	IMP-FUT	<i>eben aseden eta guero / joan çatezque, caballero, / andiro mejoraduric</i> (Laz, B16: 149)	A(1)	ik. zaitteske
zatezkeala	COMP-FUT- IND	<i>nic prometietan deusut ece laster osatu çatezqueala</i> (Laz, AL, 1151r: 4)	A(1)	
zedin	IND-PFV	<i>Cerutica iayxi cedin harçaz amatoruric</i> (Etxep, III: 48)	BN(1), Z(9) [10]	ik. zadin , zidi

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	IND-PFV- REL	<i>Aizez izorra zedina putzez erdi zedin</i> (OihUrrh, 542)	BN(1), Z(3) [4]	ik. zadin, zidi, zidin
zeitean	EXP-IND- PFV-REL	<i>arean da beregan biurtu ceitean artean</i> (Laz, AL, 1143r: 16)	A(1)	cf. pluraleko zitezkeano
zidi	IND-PFV	<i>Çarteguia bior cidi jaypar[r]ira</i> (RS, 486)	B(2)	ik. zadin, zedin, zidin cf. *EDIN trinkoan
zidilla	COMP-IND- PFV	<i>Vioza veguien dago querella, / çana</i> <i>librea ahec gayti catigaçidilla</i> (BizkKant, 8)	B(1)	
zidin	IND-PFV	<i>puntu artaric bertarean / illundu cidin</i> <i>cerua</i> (Laz, B16: 40)	A(20), B(1) [21]	ik. zadin, zedin, zidi
	IND-PFV- REL	<i>Arcileoco ciudadean / Silvero el</i> <i>cidinean</i> (Laz, AL, 1145r: 5)	A(3)	ik. zadin, zedin
	CIR-IND- PFV	<i>esan eusaen nola emazteagaz joan cidin</i> <i>jardin batera</i> (Laz, AL, 1143v: 18)	A(1)	
	PST-PUR	<i>Aren aldean jasarri ninçan / andiro</i> <i>cidin gozadu</i> (Laz, B12: 50b)	A(1)	
zitea	IND-PFV	<i>Arzayoc arri zitea, gaztaeoc aguir zitea</i> (RS, 386)	B(2)	ik. zitean, ziten₁; cf. zitezan
zitean	IND-PFV	<i>Vnaiac aserra citean, gaztac aguer</i> <i>citean</i> (Isas, 81)	B(4), IGN(2) [6]	ik. zitea, ziten₁; cf. zitezan
zitela	OPT-PRS	<i>Amore ecitela othoy despara</i> (Etxep, X: 71)	BN(3)	ik. zaitela; etiketa ezberdinez bada ere, cf. zatezela
ziten₁	IND-PFV	<i>Aharra citen artzainac, aguer citen</i> <i>gaznac</i> (Zalg, 99)	Z(4)	ik. zitea, zitean; cf. zitezan
ziten₂	PRS-PUR	<i>Çeren vnsa orhit citen niçaz, ama ezitia,</i> <i>/ gogo honez erranen dut çuri “aue</i> <i>maria”</i> (Etxep, I: 447)	BN(1)	cf. zatezen eta pluraleko zitezten
zitezan	IND-PFV- REL	<i>çein erre ez citeçan</i> (ArrasErre-3, 14)	B(1)	ik. zitezen; cf. zitea, zitean, ziten₁

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zitezen	IND-PFV	<i>Jaio citecen maiaz ilean, / amorioa oequin</i> (Laz, A11: 1)	A(8), B(2) [10]	ik. zitezan ; cf. zitea, zitean, ziten₁
	IND-PFV-REL	<i>joan cirean Silveroen camarara, nun sar citecenean...</i> (Laz, AL, 1142v: 11)	A(2)	ik. zitezan
zitezkeano	CIR-PFV-PST-SUB	<i>arean da Silvero egoan lecuan el citezqueano</i> (Laz, 1152r: 4)	A(1)	cf. singularreko zitean
zitezten	COMP-PRS-SUB	<i>commettitu citustegu eta depputatu, commetitzen eta depputatzen, gutthun hoyeçaz hirourac elguarrequi transporta eta ioan citezten behar bada limitoetara, leku contenciozetara eta...</i> (EtxRos-01, 1v: 12)	Z(1)	cf. singularreko zatezen; ziten₂

2.2.1.2. *EDUN¹⁹

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
au	IND-PRS	<i>Cer deabruc arçæen au?</i> (Rosab, 1)	A(1)	
aude	IND-PRS	<i>Andra guztioc erçeti erabilico aude veti</i> (RS, 316)	B(1)	
aut	IND-PRS	<i>Frañesec vayño obequi iguitu aut nic</i> (NafEs-1, 127)	HGN(4)	
badau	COND-PROT-PRS	<i>Confessetea guichienaz beyn vrtean, edo lenago esperetan badau eriozaco peligruric</i> (Bet, 6: 11)	A(5)	ik. badeu, badu
badeu	COND-PROT-PRS	<i>eta aren abisuak aprobetxatzen ezpadeu, esango diago Kongregazioko Aytary</i> (SumBr, 2:19:2)	G(1)	ik. badau, badu

¹⁹ SumBr testuaren ediziozileak grafia erdi-eguneraturik eman zuela kontuan hartu behar bada ere, singularreko ('hark hura') forma atzizkitu gehienek dakartenez (adib. *debala*), halaxe interpretatu dut ediziozileak <devan> bakarra ere (ik. **deban**). Aldiz, 'haiek hura' adierazten duten formetan, <v> eta <u> guztiak /u/ gisa irakurri ditut, baina, grafia eguneratzearen ondorio izan litezkeen arren, zuhurtziaz, -ak mantendu ditut.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badeue	COND- PROT-PRS	<i>Kongregazio onetan sarzeen diradenean egin bear deve biziza guztiko konfesio jeneral bana, leen egin ezpadeve</i> (SumBr, 1:3:2)	G(1)	
badezu	COND- PROT-PRS	<i>sorguina çarela esaten badeçu, erreco çaytue</i> (SorgAgot, 4)	IGN(1)	ik. badozu , baduzu
baditu	COND- PROT-PRS	<i>Bere beqhatuyac oro baditu ere confessatu...</i> (Etxep, I: 198)	BN(1)	cf. badituz
badituz	COND- PROT-PRS	<i>ceinzuc bagaric ezin yñor salvadu leytequean, hechietan vadituz menosprecioagayti</i> (Bet, 7: 3)	A(1)	cf. baditu
badituzu	COND- PROT-PRS	<i>Galdu valin baditçu, ceren oguen derautaçu?</i> (Etxep, IX: 25)	BN(1)	
badot	COND- PROT-PRS	<i>Bide artati iramo badot / çure calera gueciric...</i> (Laz, A23: 65)	A(1)	
	CONC- COND- PROT-PRS	<i>nic merecidu ez badot bere, / ez naguïçula ancitu</i> (Laz, AL, 1146v: 3)	A(1)	Kontzesiboa bere partikularekin
badozu	COND- PROT-PRS	<i>bardin badoçu adietan / erri artaco berbaetan, / ni banax Arabacoa</i> (Laz, B16: 93)	A(2)	ik. badezu , baduzu
	CONC- COND- PROT-PRS	<i>Juzgacen badoçu ule onegaz / ocitu jatala niri odola...</i> (Laz, B3: 91)	A(2)	Partikularik gabeko kontzesiboa
badu	COND- PROT-PRS	<i>Laster esconduco dira, baldin erregueren maiestatearen Nantesen gaignera joateac luzatzen es baldin badu</i> (EspGut, 15: 7)	BN(1), HGN(1), L(2), Z(1) [5]	ik. badau , badeu
baduk	COND- PROT-PRS	<i>Eta dolu vqhen vaduc vertan oro barqhatu</i> (Etxep, I: 132)	BN(1), L(1) [2]	ik. bok
baduzie	COND- PROT-PRS	<i>ciec supliquatzen baducie behar den beçala</i> (EtxRos-09, 1v: 18)	Z(1)	ik. baduzue
baduzu	COND- PROT-PRS	<i>eta verçe gauzarich acordacen vaduçü, sabidor eguin naçaçu mensajero onequi.</i> (RosEtx-10, 2r: 5)	E(1), Z(1) [2]	ik. badezu , badozu

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baduzue	COND- PROT-PRS	<i>Aor vear duçu lenic eguin eta sarri, vaquea deseaçen vaduçue guch viçala.</i> (RosEtx-13, 1r: 23)	E(2)	ik. baduzie
bahu	COND-HYP- PROT	<i>Mossen Bernat iaquin vahu / gauça nola ginen cen...</i> (Etxep, XIII:1)	BN(1)	
baikunien	CIR-IND- PST	<i>hala nola berce aldis goure asquen bilkuian, bortuietan, oroc botz batez eta arcordu batez erran uken baikunien</i> (EtxRos-05, 1r: 17)	Z(2)	
baikutu	CIR-IND- PRS	<i>çoinetan goure botheriac manatcen baikutu ediren eta minça guitien</i> (EtxRos-04, 1r: 19)	Z(1)	
bainuzu	CIR-IND- PRS	<i>çoinçaz bainuçu advertitu çoure guthunian</i> (EtxRos-05, 1v: 20)	Z(2)	
baititu	AFF~CAUS- IND-PRS	<i>hanbat jaun prinzipal ouziric miserable ec egin batitou</i> (EspGut, 12: 19)	L(1)	
baititut	CIR-IND- PRS	<i>nitien arropa guciac higatu baititut</i> (Etxauz, 7)	mBN(1)	
baitituzte	AFF~CIR- IND-PRS	<i>Arhizqui eta desonesqui baytituzte aypacen</i> (Etxep, III: 4)	BN(1)	
baitu	CIR-IND- PRS	<i>nola patentean erraten vaytu</i> (RosEtx-12a, 1r: 8)	BN(1), E(4), L(1), Z(4) [10]	
baitugu	CIR-IND- PRS	<i>hala nola guc baitugu obtenitu goure erregue iaunaganic</i> (EtxRos-09, 1v: 3)	E(1), Z(3)	
baituk	CIR-IND- PRS	<i>Ceren hantic vqhen baytuc behar duyan thornuya</i> (Etxep, XV: 3)	BN(1)	
baitun	AFF~CIR- IND-PRS	<i>puta bellaca çiquinorrec, yc erran baytun eçe campoan jaten duela gure aytac</i> (NafEs-2, 122)	HGN(1)	
baitut	CIR-IND- PRS	<i>Jauna: zure senoriac barca biezat zeren ezpaitout zure senoriaren cartac merechi douen bezala eranzuten</i> (EspGut, 13: 2)	L(3)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baitute	CIR-IND- PRS	<i>nola berce oroc baitute scribatzen beryan</i> (Etxep, Hitz, 1r: 15)	BN(1), E(1), Z(1) [3]	
baituzie	CIR-IND- PRS	<i>berce leku orotara çoinetara ikoussiren baitucie ioan behar duciela</i> (EtxRos-01, 1v: 13)	Z(1)	cf. baituzue , baituzuie
baituzu	CIR-IND- PRS	<i>Ceren çuc ezpaituçu francez lengoageric endelgatzen, eta nic ezpaitaquit escribatzen espagnolez...</i> (EtxRos-02, 1r: 1)	BN(1), Z(1) [2]	
baituzue	AFF-IND- PRS	<i>anagea yl baytuçue!</i> (NafEs-2, 131) (itzul. “pues al hermano habéis muerto”)	E(1)	ik. baituzuie ; cf. baituzie
baituzuie	AFF-IND- PRS	<i>çuyec vqhen baytuçuye heçaz guti ansia</i> (Etxep, I: 354)	BN(1)	ik. baituzue ; cf. baituzie
baitzituen	CIR-IND- PRS	<i>çergatic artu baytcituen</i> <i>Nahamanenganic donac eta presentac</i> (RosEtx-15a, 1r: 22)	E(1)	
baitzitut	CAUS-IND- PRS	<i>Nic vaycitut offensatu bide eztudan veçala</i> (Etxep, I: 186)	BN(1)	
baleu	COND-HYP- PROT	<i>Oy guiçon batec / Erregue baleu enojadu</i> (Laz, A26: 2)	A(2)	
	CONC- COND-HYP- PROT	<i>Canpuan oba leuque achurçala, / içango baleu bere beti presa, / mila monjaren baño abadesa</i> (Laz, B15: 68)	A(1)	Kontzesiboa bere partikularekin
banauzu	COND- PROT-PRS	<i>ni ez banauçu sinisquetan...</i> (Laz, B16: 43)	A(1)	ik. banozu , banuzu
baneu	COND-HYP- PROT	<i>Gueixeago esango neben, / eugui baneu astiric</i> (Laz, A10: 60)	A(2)	ik. banu
baninduan	IND-PST	<i>Tenpora baten Amoreorrec, / baçugaz consultaduric, / bere corteti ni baninduan / eçarri desterraduric</i> (Laz, B21: 23)	A(1)	
banozu	COND- PROT-PRS	<i>Donzellea, çuc banouçu sentietan, / senticen çaitut, bay, ceurori bere</i> (Laz, A17: 89)	A(2)	ik. banauzu , banuzu

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
banu	COND-HYP- PROT	<i>Iaquiteâ yçâmbânu / borondâtea beçalâ...</i> (PEzc, 1)	HGN(2)	ik. baneu
banuzu	COND- PROT-PRS	<i>çuganaco huxeguinez nahi banuçu punitu...</i> (Etxep, XIII: 41)	BN(1)	ik. banauzu , banozu
baue	AFF-IND- PRS	<i>ciertu procuracen bave</i> (Laz, B24: 5)	A(1)	< *badaue
bauen	AFF-IND- PST	<i>ilgo vere vauen / vayaq eguiten, aren burlea</i> (Bikuña, B6: 7)	A(1)	< *baeuen
bazaitut	COND- PROT-PRS	<i>ecertan nic baçaitut enojadu, / nagoçu seculaco penaetan</i> (Laz, B20: 23)	A(1)	
bazenduan	COND- PROT-PST	<i>Bada ceurc bacenduan escojidu / ceureçat orrelaco bicicea, / curaçat ar eçaçu sufricea</i> (Laz, B15: 103)	A(1)	
bazindu	COND-HYP- PROT	<i>Alquiric uquindu baçindu, eçinan etorrico onera</i> (NafEs-1, 93)	HGN(1)	
bok	COND- PROT-PRS	<i>Gach eguiten boc aynbesteri ychadoc</i> (RS, 296)	B(1)	< *badok; ikus baduk
dabe	IND-PRS	<i>gustioc Artudabe bereçat orayngany[c] betico</i> (Andram, 25)	A(1), B(3) [4]	ik. daude , daue , debe , deue , due , dute
dabeen	CIR-IND- PRS	<i>çerren mylla bider gueyago dala dan vaño esango dabee[n]</i> (frJZum, 14) ²⁰	B(1)	‘haiek hura’ ik. dauen₂ , deben₂ , deuen₂ , duen₂ , duten
dabela	CIR-IND- PRS	<i>Contentuago dago alacoa / jaaten dabela basalloreia, / eperqui janic baño priorea</i> (Laz, B15: 71)	A(3)	ik. debala , diela , duela₁ , duiela
	COMP-IND- PRS	<i>ençun dogu ece Silvero derechan arçai batec dabela lucha andiac armatu</i> (Laz, AL, 1147r: 23)	A(2), B(1) [3]	

²⁰ Mitxelenak osatu bezala eman dut (edonola ere cf. **dabe** eta han aipatutako beste aldaerak).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daben	IND-PRS- REL	<i>Laugarrena, Barau eguitea Elexa Ama Santeac aguiduetan davenean (Bet, 6: 17)</i>	A(3), B(1) [4]	‘hark hura’ ik. dauen₁ , deban , deben₁ , deuan , deuen₁ , dien , duen₁ , duian₁ , duien
dau	IND-PRS	<i>estali dau seychoa array baçuen conchaetan (Laz, A25: 53)</i>	A(28), B(11) [39]	ik. deu , du
daude	IND-PRS	<i>ta onegaz urten daude beralan (ArrasErre-3, 12)</i>	B(1)	ik. dabe , daue , debe , deue , due , dute
daue	IND-PRS	<i>nungo direan esaten daue / alcarri beguiraturic (Laz, A1: 15)</i>	A(15)	ik. dabe , daude , debe , deue , due , dute
dauela	CIR-IND- PRS	<i>Asco daroae / juduoc alariduric, / jayten dauela / asco tronpeta garracic (Laz, A28: 107)</i>	A(2)	‘haiek hura’ ik. debeela , debela , deuela , duela₂ , dutela
dauen₁	IND-PRS- REL	<i>Saguac jango dauen₁ catuac jan deçala (RS, 532)</i>	B(2)	‘hark hura’ ik. daben , deban , deben₁ , deuan , deuen₁ , dien , duen₁ , duian₁ , duien
dauen₂	IND-PRS- REL	<i>Faltazen dauen₂ak Kongregazioko Junta señaladuetan esan bear digoe Aytari edo perfectoari kausea (SumBr, 2:15:1)</i>	G(1)	‘haiek hura’ ik. dabeen , deben₂ , deuen₂ , duen₂ , duten
debala	COMP-IND- PRS	<i>Nic esan diot iralgria ondo probatua ecarrico debala dotoreac (ErrezilGut, 53)</i>	G(3)	ik. dabela , diela , duela₁ , duiela
	CIR-IND- PRS	<i>Euren artean goardadu bear deve amorio andia, eta konformidadea batak bestea lagunzen debala gauza lizito guzietan (SumBr, 2:18:2)</i>	G(1)	
deban	IND-PRS- REL	<i>Gustiok obedezidu bear deve Kongregazioak determinazen devana (SumBr, 2:13:4)</i>	G(3)	ik. daben , dauen₁ , deben₁ , deuan , deuen₁ , dien , duen₁ , duian₁ , duien

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
debe	IND-PRS	<i>Eracusten debe / lenaengo gauça / Jaunaren leguearequin / ceruco bidea</i> (SevBer, 17)	A(1), G(1) [2]	ik. dabe, daude, daue, deue, due, dute
debeela	CIR-IND-PRS	<i>Donzella guztiaç : daode belaurico / Jaungoicoa debeela : herreguten</i> (BretKant, 15)	G(1)	ik. dauela, debela, deuela, duela2, dutela
debela	CIR-IND-PRS	<i>Egunero egin begie konzienziako examiña, goizean proponizen debela, / apartatzeko pekatu egiteaganic</i> (SumBr, 1:6:1)	G(1)	ik. dauela, debeela, deuela, duela2, dutela
deben₁	IND-PRS-REL	<i>gauça gorrisaiten debena</i> (Lcc, 246r; s.v. <i>carmesi</i>)	A(3)	‘hark hura’ ik. daben, dauen₁, deban, deuan, deuen₁, dien, duen₁, duian₁, duien
deben₂	COMP-IND-PRS-REL	<i>eta arrazean kontu artu / begie nola kumplidu deben</i> (SumBr, 1:6:4)	G(1)	‘haiek hura’ ik. dabeen, dauen₂, deuen₂, duen₂, duten
dedala	COMP-IND-PRS	<i>(vada essaten diot...) arçen dedala neureçat eta neure emazteçat</i> (ToloEzk, 2)	G(2)	ik. dodala, dudala
degu	IND-PRS	<i>Yragria datorrenean estuco degu aytaory</i> (ErrezilGut, 18)	G(3)	ik. dogu
dek	IND-PRS	<i>edo eguingo dec hoean ai</i> (ElduBerts 48)	G(1)	ik. dok, duk
det	IND-PRS	<i>Avemaria asi baice, / ecin oy det notatu</i> (Sasiola, B27: 4)	A(2), B(1), G(11) [14]	Ahalera ezin partikulak adierazten du ik. deut
deu	IND-PRS	<i>vdaonec ecarrico deu / choricho naturalea</i> (AzkBerts, 3)	A(5), G(8) [13]	ik. dau, du
deuan	IND-PRE-REL	<i>erromaco eleyça santuac aguiñacen deuan veçala</i> (ToloEzk, 10) ²¹	G(1)	ik. daben, dauen₁, deban, deben₁,

²¹ Mitx. <deuen>.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	COMP-IND- PRS-REL	<i>cergatjc ecarrj deuan gactjgatu begit</i> (DebaSerGut, 9)	G(1)	deuen₁, dien, duen₁, duian₁, duien
deue	IND-PRS	<i>artuco deue [...]</i> (frJZum, 29)	B(1), G(2) [3]	ik. dabe, daude, daue, debe, due, dute
deuela	CIR-IND- PRS	<i>saludazen devela sarri iz deboto onekin</i> (SumBr, 1:7:3)	G(2)	ik. dauela, debeela, debela, duela₂, dutela
deuen₁	IND-PRS- REL	<i>gaysto essaten deuena</i> (Lcc, 289v; s.v. <i>maldiziente</i>)	A(58) ²²	‘hark hura’ ik. daben, dauen₁, deban, deben₁, deuan, dien, duen₁, duian₁, duien
deuen₂	COMP-IND- PRS-REL	<i>eta Padrea ganik jakin bear deve zer modu edugiko deven gauza onetan</i> (SumBr, 1:10:2)	G(2)	‘haiek hura’ ik. dabeen, dauen₂, deben₂, duen₂, duten
	IND-PRS- REL	<i>Meza entzuten devenean</i> (SumBr, 1:11:1)	G(1)	
	CIR-IND- PRS-REL	<i>eta bayta Kongregaziotik atera tempora señaladurean baten, nola juzgazen deven dala konbeniente</i> (SumBr, 2:15:5)	G(1)	
deuk	IND-PRS	<i>Cer eguin deuc jauregietan?</i> (Laz, A25: 4)	A(1)	
deut	IND-PRS	<i>Jaio azquero serbidu deut</i> (Laz, A19: 3)	A(3)	ik. det
dezu	IND-PRS	<i>Irequiquo deçu ene aoa, / alaba çayçadan, Jaun çerucoa</i> (Miser, 13: 1)	A(2), G(3) [5]	ik. dozu, duzu
diela	COMP-IND- PRS	<i>Eta hortan eztut uzte nehorc gutiagu erranen diela</i> (EtxRos-07, 1v: 17)	Z(5)	‘hark hura’ ik. dabela, debala, duela₁, duiela
dien	IND-PRS- REL	<i>Lurrac emaiten diena lurrac du eramaiten</i> (OihKai, 250)	BN(1)	‘hark hura’

²² Guztiak Landuccirenak; ez da ziurra interpretazio fonetikoa (cf. **deben₁**).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	COMP-IND- PRS-REL	<i>advertitzen çitutu guthun hunçaz, nola goure erregue iaunac bere Conseilhu Privatuyan (...) ordenatu uken dien eta eman pothere ample</i> (EtxRos-02, 1r: 9)	Z(1)	ik. daben, dauen₁, deban, deben₁, deuan, deuen₁, duen₁, duian₁, duien
ditu	IND-PRS	<i>çerengatic orreyñ pretensione banoac arçen ditu?</i> (NafEs-1, 116)	A(5), B(3), BN(2), G(3), HGN(1), IGN(1), L(2), Z(11) [28]	ik. itu, i(n)tu, tu ; cf. dituz
dituala	CIR-IND- PRS	<i>edifikazen dituala guztiak exemplu onarekin</i> (SumBr, 2:20:6)	G(2)	ik. tuiela ; cf. dituela₁
ditudala	COMP-IND- PRS	<i>Contentu baga dacust ditudala / neure urte dulceac castaetan</i> (Laz, B15: 53)	A(2), Z(1) [3]	
ditudan	IND-PRS- REL	<i>Gastigatou ditoudan asquen beriac Arochelatic etorry ziren patachetaco jentiac esan zuten</i> (EspGut, 10: 3)	A(1), L(1) [2]	
ditue	IND-PRS	<i>Egin bear ditue amistadeak esaien artean</i> (SumBr, 3:22:1)	G(2), L(1) [3]	cf. dituez, dituzte, tuzte
dituela₁	COMP-IND- PRS	<i>Bay azo esan dit nere copay ingles batec (...) eregiac bouruac edequyerazi dituela</i> (EspGut, 17: 13)	L(1)	‘hark haiek’ cf. dituala, tuiela
dituela₂	CIR-IND- PRS	<i>eskojizen dituela onetarako medio akomodamenduak euren estatuarekin konforme</i> (SumBr, 1:1:2)	G(2)	‘haiek haiek’ cf. tuztela
dituen₁	IND-PRS- REL	<i>Tusto du irabazten, jokoia eta putak dituenak ahazten</i> (OihAts, 448)	E(1), Z(3) [4]	‘hark haiek’ ik. tuen
	COMP-IND- PRS-REL	<i>Vadacusaçu, jauna, norc ocasioneac ematen dituen</i> (RosEtx-11, 1r: 25)	E(1)	
dituen₂	IND-PRS- REL-STEX	<i>korrejidu bear dituzte karidadearekin juramentuak eta birauak egiten dituen personak</i> (SumBr, 2:22:3)	G(1)	‘haiek haiek’
dituez	IND-PRS	<i>guerraco trabajuaq / dituez erosten</i> (SevBer, 84)	A(1)	cf. ditue, dituzte, tuzte

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ditugu	IND-PRS	<i>Çure altura santuaren gañean / çeruan, Jaun andia, çure aurrean, / emango ditugu chaalcho gazteac, / chalcho gazte malicia bagueac</i> (Miser, 18: 3)	A(1), G(1), L(1) [3]	
ditugula	COMP-IND-PRS	<i>eta guerec eguinen ditugula baqueac con esos comisarios</i> (NafEs-2, 130)	B(1), E(1) [2]	
dituk	IND-PRS	<i>eduqui nahi dituc heure hiçac?</i> (NafEs-1, 61)	HGN(1)	
ditut	IND-PRS	<i>çuyendaco eguin ditut lurra eta çeruyac</i> (Etxep, 1: 345)	A(3), B(1), BN(2), G(1), L(1), Z(1) [9]	
dituz	IND-PRS	<i>Osaylgo euria, erayten dituz onçoeriac</i> (RS, 89)	B(1)	cf. ditu , itu , i(n)tu , tu
dituzte	IND-PRS	<i>korrejidu bear dituzte karidadearekin juramentuak, eta birauak egiten dituen personak</i> (SumBr, 3:22:2)	G(1)	ik. tuzte ; cf. ditue , dituez
dituzu	IND-PRS	<i>Hil haniz bi aldetaric, hamasei mila, / baratu dituçi canpouan</i> (EspGut, 1: 9)	Z(1)	
dituzue	IND-PRS	<i>çeren eguiten dituçue diferenciatic erregue jaunen, eztirela vaici particularen</i> (RosEtx-10, 1r: 24)	E(1)	
doan	IND-PRS-REL	<i>Eyngo doana ez biarco echi</i> (RS, 530)	B(2)	ik. duan , duian
dodala	COMP-IND-PRS	<i>Ene aideac, oy arren, au da / neuronen respuestea: / acordaetan ez dodala / ain laster ezconquetea</i> (Laz, A24: 172)	A(2)	ik. dedala , dudala
dodan	IND-PRS-REL	<i>Nic ayn on baneu bozau, cantaceco / padescietan dodan doloreac!</i> (Laz, A17: 120)	A(1)	ik. dudan
	CIR-IND-PRS-REL	<i>Amore dulcearen ardurea / ceinbat dodan probadu guchiago, / ainbat irudicen jat dulceago</i> (Laz, B15: 65)	A(1)	ik. dudan
dogu	IND-PRS	<i>Bidaldu dogu ceruetara cartea</i> (MLastur, 31)	A(8), B(6) [14]	ik. degu , dugu

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dogula	CIR-IND-PRS	<i>essaten dogula alan</i> (Bet, 1: 23)	A(3)	ik. dugula
	COMP-IND-PRS	<i>Jaquin eguiçu / oyta dogula enojadu / Jaun Cerucoa</i> (Laz, A26: 42)	A(1)	ik. dugula
dogun	IND-PRS-REL	<i>Leen esan dogun conquistan lau amadore oec egonic</i> (Laz, AL, 1145v: 23)	A(4)	ik. dugun
	CIR-IND-PRS-REL	<i>çuen causaz arçaiten dogun azquero</i> (Laz, AL, 1154v: 9)	A(2)	
dok	IND-PRS	<i>Asco badoc, asco bearco doc</i> (Garibai, A40)	A(3), B(3) [6]	ik. dek, duk
dot	IND-PRS	<i>Ernegacen dot / çugaz, madaricatua</i> (Laz, A26: 133)	A(55), B(7) [62]	
dozu	IND-PRS	<i>estilo onçat artu doçu / erro bacoç bat jaiztea</i> (Laz, B5: 29)	A(21), B(4) [25]	ik. dezu, duzu, ozu A-ko batzuek 2PL zaharrari dagozkio
	CIR-IND-PRS	<i>pagatu bear doçu ceure çorra, / tenplacen doçula vioz gogorra / Amore jaunaren precetuagaz</i> (Laz, B20: 63)	A(1)	ik. duzula
dozun	IND-PRS-REL	<i>Silvero çuec esan doçun arçai orregaz egon nax ni denpora andian</i> (Laz, AL, 1147v: 10)	A(4)	Behin 2PL zaharrari dagokio ik. duzun
	CIR-IND-PRS-REL	<i>cegaiti doçun Eusquel Erria / aynbat bentajaz dotadu</i> (Laz, A6: 17)	A(3)	
	COMP-IND-PRS-REL	<i>beguira eguiçu cer eguiten doçun</i> (Laz, A17: 5)	A(2)	Behin 2PL zaharrari dagokio
du	IND-PRS	<i>Egun honec yraunen du eben eta iagoytic</i> (Etxep, I: 379)	A(5), B(3), BN(27), E(3), G(1), HGN(7), IGN(1), L(7), GN(1) Z(23), ?(4) [82]	ik. dau, deu

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
duala	COMP-IND- PRS	<i>Echaguiçon, ylumbe naste orretan eurea eguiten yrudi ciaydac duala</i> (NafEs-2, 143)	IGN(1)	ik. duiala
duan	IND-PRS- REL	<i>eguioc an bere eguinten duana eure andreari</i> (NafEs-2, 76)	HGN(1), Z(1) [2]	ik. doan, duian
dudala	COMP-IND- PRS	<i>oraicoix esterauçut berceric scribatcen, salbu estudala ukenen ene bihotzian paussuric ez repozic, agnic eta baque eta arcordu hun bat ardietz diroguno</i> (EtxRos-04, 1v: 7)	BN(1), HGN(1), L(1), Z(1) [4]	ik dedala, dodala
dudan	IND-PRS- REL	<i>zierto len berry aditou dudana oreganic da</i> (EspGut, 17: 16)	BN(1), mBN(2), L(4), GN(1), Z(1) [9]	ik. dodan
	COMP-IND- PRS-REL	<i>Neure amore chotiltua galdu dudan veldurrez</i> (Etxep, VII: 24)	BN [1]	
due	IND-PRS	<i>Martin ni here vanayçala esaten due</i> (SorgAgot, 2)	IGN(1), L(2)	ik. dabe, daude, daue, debe, deue, dute
duela₁	COMP-IND- PRS	<i>Escribatu diçut anicetan, eztuela errionec demandaturen bere jaun erregueri alaco comisioneric, eta ez potereric</i> (RosEtx-14, 1r: 4)	E(4), HGN(2), L(11) [17]	‘hark hura’ ik. dabela, debala, diela, duela
duela₂	COMP-IND- PRS	<i>diote ezin Amians deseguin duela partida bat</i> (EspGut, 5: 5)	L(1)	‘hiek hura’ ik. dauela, debeela, debela, deuela, dutela Plural inperzonal
duen₁	IND-PRS- REL	<i>erromaco echesanduc mandaçen duen veçala</i> (EsparEzk, 14)	A(1), E(3), HGN(7), IGN(1), L(3), Z(19) [34]	‘hark hura’ ik. daben, dauen₁, deban, deben₁, deuan, deuen₁, dien, duian₁, duien
	COMP-IND- PRS-REL	<i>eztaquit eguinen duenez</i> (RosEtx-14, 1v: 2)	BN(1), E(2), L(1) [4]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
duen₂	IND-PRS-REL	<i>senarrac eta emazteac elcar arçen oy duen becala</i> (OlatzaEzk, 23)	E(2), HGN(3), L(1) [6]	‘haiek hura’ ik. dabeen, dauen₂, deben₂, deuen₂, duten
dugu	IND-PRS	<i>estugu alacoric eguin</i> (NafEs[SAF], 1)	BN(1), E(3), HGN(1), IGN(1), L(4), Z(7), Zar(1) [18]	ik. degu, dogu
dugula	COMP-IND-PRS	<i>Verçala considera eçaçu çuec eguiten duçuen_a eguinen dugula</i> (RosEtx-13, 1r: 25)	E(1), Z(1) [2]	ik. dogula
	CIR-IND-PRS	<i>manatzen dugula goure officier, iusticier eta suiet gucier gauça huntan endelgua eta obedi çiçasten</i> (EtxRos-01, 2r: 12)	Z(1)	ik. dogula
dugun	COMP-IND-PRS-REL	<i>Gure artian haur dacussat ixutarçun handia / Nola dugun cerbiçacen hanbat gure exaya</i> (Etxep, I: 253)	BN(4), Z(1) [5]	
	IND-PRS-REL	<i>guc cier eguin dugun beçala</i> (EtxRos-08, 1v: 4)	Z(2)	ik. dogun
	COH-PRS	<i>Dugun jaquin ala den cathil ala matil</i> (OihKai, 264)	Z(1)	
duiala	COMP-IND-PRS	<i>Pensa eçac han duyala recebitu fedia</i> (Etxep, I: 34)	BN(1)	ik. duala
duian₁	IND-PRS-REL	<i>Ceinua ençun nahi eztuianac ez corda tira</i> (Zalg, 108)	Z(1)	‘hark hura’ ik. daben, dauen₁, deban, deben₁, deuan, deuen₁, dien, duen₁, duien
duian₂	COMP-IND-PRS-REL	<i>Orhit adi nola duyan eguin anhiz beqhatu</i> (Etxep, I: 129)	BN(1)	ik. doan, duan
duiela	COMP-IND-PRS	<i>hamenz niri particularci adiscide batec egori deraut erege Franciacouac eman duiela batailla duce de Umenaren eta espainolen countre</i> (EspGut, 1: 4)	Z(2)	ik. dabela, debala, diela, duela₁

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
duien	IND-PRS-REL	<i>Ezta guïçon naturazco hala eguiten duyena (Etxep, III: 65)</i>	BN(5)	‘hark hura’ ik. daben, dauen₁,
	COMP-IND-PRS-REL	<i>Cerq anderehantu duyen vehar dicit galdatu (Etxep, VII: 10)</i>	BN(2)	deban, deben₁, deuan, deuen₁, dien, duen₁, duian₁
duk	IND-PRS	<i>a traidorea hi (...) çer eguin duc? (NafEs-2, 98)</i>	BN(3), HGN(3), IGN(3), GN(2), Z(2) [13]	ik. dek, dok
dukek	FUT-IND	<i>Certan iuya hic vaytaçac eure yzterbeguia / Hartan condemnacen duquec yhaurc eure buruya (Etxep, XIII: 75)</i>	BN(1)	
	APO-COND-FUT	<i>Hebengoaz vercecoa albaheça escusa / Vnsa enplegatu duquec haben eure denbora (Etxep, XIII: 89)</i>	BN(1)	
dun	IND-PRS	<i>Monja onori, munduari hiduricacequo artu dun sacu çarrean? (NafEs-1, 121)</i>	IGN(3), Z(1) [4]	
dut	IND-PRS	<i>Jauna: erezebitou dout zure senoriaren carta (EspGut, 4: 1)</i>	A(2), BN(16), E(7), HGN(7), IGN(7), L(19), GN(2), Z(16) [76]	ik. det, dot
dute	IND-PRS	<i>ay! gora, gora, gendeac! yl dute hene senarra! (NafEs[SGG], 1)</i>	BN(4), E(1), HGN(1), GN(2), Z(3) [11]	ik. dabe, daude, daue, debe, deue, due
dutela	COMP-IND-PRS	<i>Gutun aor scribatu eta çerratu vaño len gin da appellido bat, nola çuen erriquo gendec aço gure errico vezino vati eraman dutela vi oquey ari, eta verceri ere vay (RosEtx-10, 2r: 14)</i>	E(2), L(1), Z(1) [4]	ik. dauela, debeela, debela, duela₂
duTEN	IND-PRS-REL	<i>olçeq heracusten duTEN beçan bates (AritzAuz, 4)</i>	BN(1), E(1), HGN(4), L(1) [7]	‘haiek hura’ ik. dabeen, dauen₂, deben₂,
	COMP-IND-PRS-REL	<i>ez taquit orain zer egingo duTEN (EspGut, 12: 10)</i>	L(1)	deuen₂, duen₂

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND- PRES-REL	<i>Ceren duten ofenditu hayen creaçalia</i> (Etxep, I: 275)	BN(1)	
duzie	IND-PRS	<i>eta haren ardiezteco ahalic sarriena obtenituren edo ukenen ducie cien erregue iaungauanic, forma beraz, hainberce bothere eta commissione</i> (EtxRos-03, 1v: 24)	Z(2)	ik. duzue
duziela	COMP-IND- PRS	<i>Hainbercerequi, nic ouste uken dut ciec ere eguin duciela diligencia bera</i> (EtxRos-03, 1r: 21)	Z(2)	ik. duzuela
duzien	IND-PRS- REL	<i>Esperançaz eci respostu sarri eguinen derautaçula cien vorondatez eta diligencia eguin eta eguinen ducienez</i> (EtxRos-04, 1v: 5)	Z(1)	ik. duzuen
	COMP-IND- PRS-REL	<i>Miraz nago guehiago nolaz eztucien comprehenditzen</i> (EtxRos-08, 1r: 11)	Z(1)	
duzu1	IND-PRS	<i>Berbaric asco esan ey duçu / ene ausencian eguinic</i> (Laz, A27b: 5)	A(2), BN(4), HGN(3), IGN(2) [11]	ik. dezu, dozu
duzu2	IND-PRS	<i>compon bite, Maria, nombayt ilquico duçu, baldinba</i> (NafEs-2, 138)	BN(2), Zar(1) [3]	‘da’ (zuketa)
duzue	IND-PRS	<i>eta ala eztuçue cumplitu, offrecitu cinuen viçala.</i> (RosEtx-11, 1r: 9)	E(2), Z(1) [3]	ik. duzie
duzuela	CIR-IND- PRS	<i>aor eguiten duçuela lenic, guero dugun vilgu vortuetan</i> (RosEtx-13, 1r: 25)	E(2)	
	COMP-IND- PRS	<i>vadaquiçu ezi çuec inpedizen duçuela tratoa eta vaquea</i> (RosEtx-10, 1v: 9)	E(1)	ik. duziela
duzuen	IND-PRS- REL	<i>Cein bere eguinen dugu eguiten duçuena</i> (RosEtx-16, 1v: 14)	E(5)	ik. duzien
	HOR-PRS	<i>Ene anima duçuen gomendatu garitates mobituric</i> (Amend, 12)	HGN(1)	
duzula	COMP-IND- PRS	<i>esperançaz plazer harturen duçula goure lengoage naturalaz</i> (EtxRos-02, 1r: 5)	Z(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND- PRS	<i>igorri dadin Françiaco Consejuara çure esquti, adberticen duçula diputatuen intencione eta borondatea</i> (RosEtx-10, 1r: 28)	E(1)	ik. dozula
duzun	IND-PRS- REL	<i>Eta bay erraten duçuna erranen dutela gente entelegatuec eta çurrec</i> (RosEtx-16/14, 1r: 9)	BN(1), E(6) [7]	ik. dozun
	HOR-PRS	<i>Oracione haur derrana andre dona maria / Othoy gomendatu duçun hila eta vicia</i> (Etxep, I 450)	BN(1)	
ebala	COMP-IND- PST	<i>Seygarrena, sinistetea igo ebala Ceruetara</i> (Bet, 4: 46)	A(3)	ik. ebala, zebala, zuala, zuela₁
eban	IND-PST	<i>yrugarren egunean erresucitadu eban hilaren arterean.</i> (Bet, 3: 3)	A(3), B(3) [6]	ik. eben, euan, zeban, zien, zuen, zuian, zuien
	IND-PST- REL	<i>Gora ez ebanac ydoro ez eban</i> (RS, 343)	B(1)	ik. eben, zuen, zuian
ebela	CIR-IND- PST	<i>ceña utra dulcero jaiten asi çan, manera onetan cantaetan ebela</i> (Laz, AL, 1142v: 13)	A(6)	
	COMP-IND- PST	<i>confiaduric respuesta obea idoroco ebela agan</i> (Laz, AL, 1152v: 8)	A(2)	ik. ebala, zebala, zuala, zuela₁
ebelako₁	CAUS-IND- PST	<i>gure izan ebelaco atan hil gu redimietarren</i> (Bet, 1: 7)	A(2)	‘hark hura’
ebelako₂	CAUS-IND- PST	<i>Ta atera ebelaco vere eserean / Errencore (andiac erneçitean)</i> (BizkKant, 9)	B(1)	‘haiek hura’ cf. euela
eben	IND-PST	<i>acordadu eben arçai aberaspatequin jarten arçaiçat</i> (Laz, AL, 1146v: 17)	A(47)	ik. eban, euan, zeban, zien, zuen, zuian, zuien
	IND-PST- REL	<i>urten eben bere camararean eta igo eben bere ugaçabaren aposentura, ceña idoro eben isiric</i> (Laz, AL, 1143v: 17)	A(8)	ik. eban, zuen, zuian

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND- PST-REL	<i>cegaz utra aseguin andia artu eben ala Silveroc nola Silviac</i> (Laz, AL, 1138v: 22)	A(7)	ik. zeban, zuen
	COMP-IND- PST-REL	<i>ceñetan ditut eçautu Eusquel Erriau oy nola eben erregue batec pobladu gente noblez da lenguageaz</i> (Laz, AL, A6: 47)	A(3)	
euan	IND-PST	<i>Osoac vere araguirean jan ez euan</i> (RS, 345) ²³	B(1)	ik. eban, eben, zeban, zien, zuen, zuian, zuien
euela	CIR-IND- PST	<i>solamente negar baje beste gauçaric eguite ez evela</i> (Laz, AL, 1153r: 15)	A(2)	
	COMP-IND- PST	<i>ceinçuc cirudien sua aoetati eçarten evela</i> (Laz, AL, 1153r: 3)	A(1)	ik. zuela₂, zutela
euen	IND-PST	<i>Oec guztioç / ortuan iragaroric, / eroan even / Christo bera loturic</i> (Laz, A28: 101)	A(21)	ik. zuten
	IND-PST- REL	<i>eta uste even ce Sirena eta Silbia eroan evenac letocela, aec bere eroatera</i> (Laz, AL, 1153r: 18)	A(4)	
	CIR-IND- PST-REL	<i>nun ecusi even egoala Confusioco Esea</i> (Laz, AL, 1153v: 14)	A(2)	
	COMP-IND- PST-REL	<i>Jaicoac daqui ce aseguin guchi euren biocetan artu even</i> (Laz, AL, 1154v: 13)	A(1)	
eukeen	EXP-POT- PST	<i>eta ecin pensadu even nuen aguintez edo nora salbaje aec eroan al euqueen</i> (Laz, AL, 1153r: 12)	A(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak ere adierazten du cf., subjektu singularraz, zukeien
gaitu	IND-PRS	<i>Baña onec viurtçen gaytu / Bere sustancia berean</i> (JEliz, 135)	A(1), HGN(1) [2]	ik. gitu
gaituk	IND-PRS	<i>verdoche nay baduc, verdox içanen gaytuc</i> (NafEs-2, 94)	HGN(2)	‘gara’ (toketa’)
gaituzu	IND-PRS	<i>dessaffiaçen gaytuçu?</i> (NafEs[SGZ], 5)	IGN(1)	cf. gituzu

²³ Lakarrak (1996: 333) *eban* eguneratzen du.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ginduen	IND-PST	<i>arrayoçetic beyn çamari bat juan guinduen</i> (NafEs-2, 133)	L(1)	cf. ginuen
ginduzen	IND-PST	<i>eguia da, orrelaco gauça baçuec guc ecarri guinduçen</i> (NafEs-2, 132)	L(2)	
ginoen	COMP-IND- PST-REL	<i>ceren, jauna, vadaquiçu nola çuc eta nic gure visorrey jaunaren aycinean prometatu guinoen gauça huec</i> (RosEtx-10, 2r: 17)	E(1)	Litekeena da <i>ginuen-en</i> hiperzuzenketa izatea. cf. ginduen
gitu	IND-PRS	<i>Escumicatiac citazen gitu</i> (OihKai, 243)	BN(2), Z(1) [3]	ik. gaitu
gituzu	IND-PRS	<i>Bioc iagoyticos galdu gituçu</i> (Etxep, X: 38)	BN(1)	‘gara’ (zuketa) cf. gaituzu
huien	COMP-IND- PRS-REL	<i>(Orhit adi...) Bere misericordiaz nola huyen guardatu</i> (Etxep, I: 131)	BN(1)	ik. uen ; cf. *EDUN trinkoan, s.v. huen
itu	IND-PRS	<i>Oranocoac ygorritu oro buluzcorriric</i> (Etxep, I: 90)	BN(2)	ik. ditu, i(n)tu, tu ; cf. dituz
i(n)tu	IND-PRS	<i>Azen peti zopak jaintu</i> (OihAts, 43)	BN(1), Z(1) [2]	< * <i>jan ditu</i> ; ikus ditu, itu, tu ; cf. dituz
joat	IND-PRS	<i>Omenaje eguingo joat biçia dodan artean</i> (ErrZar, 22)	A(1)	‘dut’ (toketa) ala ‘diot’ (toketa)?
lebela	COMP-IND- PST	<i>bada bere, ecusiric Silveroc ain cruelmente bere Sirenac trataetan lebela,...</i> (Laz, AL, 1143r: 18)	A(2)	cf. *EDUN trinkoan, s.v. luela, luien
	CIR-IND- PST	<i>nun belaurico jarri çan, negarrez egoala, berva oec eguite lebela</i> (Laz, AL, 1152r: 11)	A(2)	
leuela	CIR-IND- PST	<i>oy ta levela / eguiten asco negarric</i> (Laz, A28: 89)	A(1)	
lukezu	APO-COND- HYP	<i>Beccatu honetan hilen baguin / Damnatu luqueçu ene arima</i> (Etxep, X: 20)	BN(1)	‘litzateke’ (zuketa)

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nabela	COMP-IND- PRE	<i>Çuec jaquingo doçu ece ni bidaldu</i> nabela batalla eta guerrataco jaicoac (Laz, AL, 1153v: 5)	A(1)	ik. nauela
naben	CIR-IND- PRS-REL	<i>joan gura dot ecustera, / arc ilte</i> naben <i>guero ni</i> (Laz, A3: 4)	A(7)	ik. nuien₂ ; cf. nauen
nau	IND-PRS	<i>Çazpi urtecoz eçarri</i> nau / <i>gajoturic</i> <i>oan</i> (Sasiola, B30: 7)	A(4), B(5), G(1), HGN(1), L(1) [12]	ik. nu
nauden	IND-PRS- REL	<i>enojaduriq aditu jataz / yleyten</i> nauden <i>vegui bi</i> (Enoj, 4)	B(1)	cf. naue
naue	IND-PRS	<i>birretan erabildu</i> nave / <i>donzella bigaz</i> <i>ezconquetan</i> (Laz, B24: 6)	A(1)	cf. nauden
nauela	COMP-IND- PRS	<i>asegoura bedy, jauna, (...) eta esperanza</i> <i>ounequin ezin sinestatoua edouquiren</i> nauela (EspGut, 8: 11)	L(1)	ik. nabela
nauen	IND-PRS- REL	<i>orrec arcen</i> nauen <i>veçala</i> (ToloEzk, 7)	G(1), Z(1) [2]	ik. nuien₂ ; cf. naben
nauk	IND-PRS	<i>yl</i> nauc (NafEs-2, 83) (itzul. “muerto soy o me has muerto”)	HGN(1)	Ez dago argi ‘naiz’ (toketa) den (cf. itzulpena)
nauzu	IND-PRS	<i>Alaber çuc arçenauçu</i> <i>senarçat?</i> (EsparEzk, 3)	A(2), HGN(1) [3]	ik. nazu, nozu, nuzu
nauzun	COMP-IND- PRS-REL	<i>esango dot nola tratadu</i> nauçun (Laz, AL, 1141r: 2)	A(1)	ik. nuzun
	CIR-IND- PRS-REL	<i>oy cerren</i> nauçun / <i>beti eugui contuan</i> (Laz, A26: 153)	A(1)	ik. nozun, nuzun
nazu	IND-PRS	<i>Ene laztan gozo ederra, / penaz penaçen</i> naçu (AzkPo, I: 2)	G(1)	ik. nauzu, nozu, nuzu
neaun	IND-PRS	<i>ni andurtu ninduenac ondu</i> neaun (NafEs-2, 128)	Zar(1)	‘nau’ (noketa)
neban	IND-PST	<i>çeure aurrean eguin</i> neban <i>becatu</i> (Miser, 3: 2)	B(1), G(2) [3]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	IND-PST-REL	<i>Neure pecatuaz confesatu, eguin neban bequela</i> (Azko IV: 8)	G(1)	ik. neben, neuan, nuen, nuien
nebela	COMP-IND-PST	<i>finjidu neben ez nebela / nic alacoric aditu</i> (Laz, B12: 31)	A(1)	ik. nuela
	CIR-IND-PST	<i>Tristea nengoan iru ileco egunetan, / asecaba garraç asco oy nebela sufrietan</i> (Laz, A25: 25)	A(2)	
neben	IND-PST	<i>Neure aoau ifini neben / palabra dulcez ganchitua</i> (Laz, A21: 23)	A(24)	ik. neban, neuan, nuen, nuien
	IND-PRS-REL	<i>dichoso artu neben banderea</i> (Laz, B20: 40)	A(1)	
neuan	IND-PST	<i>Paradisuan criatu neuan / Guiçonarençat frutua</i> (Portal, 17)	A(1)	ik. neban, neben, nuen, nuien
neuke	APO-COND-HYP	<i>bataz esango neuke doloreac / baco chic nenbilela illunetan</i> (Laz, B20: 9)	A(1)	ik. nuke
ninduan	IND-PST	<i>laster canbiatu - / deseo ebenagayti.</i> (Sasiola, B31: 7)	A(4), G(2) [6]	cf. ninduen₁
	CIR-IND-PST-REL	<i>cerren ninduan / oy asolbidu orduan</i> (Laz, A26: 125)	A(1)	
ninduen₁	IND-PST-REL	<i>ni andurtu ninduenac ondu neaun</i> (NafEs-2, 128)	Zar(1)	‘hark ni’ cf. ninduan
ninduen₂	COMP-IND-PST-REL	<i>asi ninçacan contaetan / nola ninduen penaetan / gauça bic biocerean</i> (Laz, B16: 89)	A(1)	‘haiek ni’
nindukeela	COMP-HYP	<i>Aide andioc bidaldu deustae / escreviduric cartea / ezcondu gura nindukeela</i> (Laz, A24: 3)	A(1)	‘haiek ni’
ninduken	APO-COND-HYP-PST	<i>Vere nahi ezpanindu eninduken punitu</i> (Etxep, XIII: 60)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ninduzun	IND-PST	<i>Catigatu ninduçun librea ninçana</i> (BizkOlerk, 1)	A(3), B(1) [4]	A-ko bat 2PL zaharrari dagokio
	CIR-IND- PST-REL	<i>cerren ninduçun / çuc engañadu tenpluan</i> (Laz, A26: 135)	A(1)	
nituala	CIR-IND- PST	<i>bataz esango neuque doloreac / baco chic nenbilela illunetan, / dulcero nituala bidalquetan / çugana quexaac eta clamoreac</i> (Laz, B20: 11)	A(1)	Ez dago argi nola interpretatu behar den (lehenago <i>Esango neuque</i> badio ere)
nituan	IND-PST	<i>Jauna, nay baçendu ofrenda andiric, / ofrenda ederrasco ofreciçeric, / eguingo nituan culpaen, ordea(n), / ezteçu ofrendaric borondatean</i> (Miser, 14: 3)	A(1), G(1) [2]	cf. nituen
nituen	IND-PST- REL	<i>Gelak ekortu enituen egunean, sarthu zaitzat arrotzak etxean.</i> (OihUrrh, 608)		cf. nituan
nozu	IND-PRS	<i>Osatu nosu eta ysan dot gau ona</i> (IbargC-esaldiak, 25)	B(2)	ik. nauzu, nazu, nuzu
nozun	CIR-IND- PRS-REL	<i>Ni noçun guero / efinten obligaduric, / donzella oni ez emun, jauna, / ni eraiteco armaric</i> (Laz, B21: 91)	A(1)	ik. nauzun, nuzun
nu	IND-PRS	<i>Bidegabec haritu nu vide ez nuyen leqhutic</i> (Etxep, XIII: 5)	BN(2)	ik. nau
nuela	COMP-IND- PST	<i>ouste dut alacoric izandu balis zerbait gaquingo nuela</i> (EspGut, 17: 17)	L(1)	ik. nebela
nuen	IND-PST	<i>Çure carta yl onen lenean scribatua Atarrazen, recevitu nuen vorzgarrenean</i> (RosEtx-11, 1r: 2)	E(4), L(2), HGN(1), IGN(1) [8]	ik. neban, neben, nuan, nuien
	IND-PST- REL	<i>Jauna: bidalzen diot zure senoriary bart erezebitou nouen carta bat</i> (EspGut, 6: 2)	L(1)	
nuia	IND-PRS- QUES	<i>Guiçon hunec oray nuya heben laydoz veteren?</i> (Etxep, VIII: 20)	BN(1)	
nuien₁	IND-PST	<i>Pena eta miseria nic enuyen dastatu</i> (Etxep, XIII: 56)	BN(2)	‘nik hura’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	IND-PST-REL	<i>Oray beguietan dicit desiracen nuyena</i> (Etxep, IX: 2)	BN(1)	ik. neban , neben , neuan , nuen
nuien2	IND-PRS-REL	<i>Halaver da anderetan ni penacen nuyena</i> (Etxep, V: 22)	BN(1)	‘hark ni’ ik. nauen ; cf. naben
	COMP-IND-PRS-REL	<i>Gogoan vehar handi dicit bethe nuyen adarrez</i> (Etxep, VII: 26)	BN(1)	‘hark ni’ ik. naben ; cf. nauen
nuke	APO-COND-HYP	<i>nic jaquine[n] nuque cer eguin</i> (NafEs-1, 98)	HGN(1)	ik. neuke ; <nique> irakurtzen omen da (Reguero 2019: 110-111), baina zuzendu beharra dago: edo <i>nuque</i> , hemen bezala, edo <i>nique[c]</i> (ik. nikek , *ENIN laguntzailean).
nuzu1	IND-PRS	<i>Eta, cien diligenciez eta puissanchaz gourequy tractatzeco eguiteco handy hoyez advertituren nuçu</i> (EtxRos-02, 2r: 5)	BN(4), Z(1) [5]	ik. nauzu , nazu , nozu
nuzu2	IND-PRS	<i>Haren faltaz hassi nuçu iauguitiaz dolucen</i> (Etxep, XIII: 14)	BN(4)	‘naiz’ (zuketa)
nuzuia	IND-PRS-QUES	<i>Honeyn sarri vci nahi nuçuya?</i> (Etxep, X: 10)	BN(3)	
nuzula	OPT-PRS	<i>Hayez nahi enuçula othoy heben punitu</i> (Etxep, XIII: 38)	BN(1)	
nuzun	COMP-IND-PRS-REL	<i>eta oroçaz othoytzen citut nahi nuçun advertitu</i> (EtxRos-05, 2r: 7)	Z(2)	ik. nauzun
	CIR-IND-PRS-REL	<i>Elas ene amoria nola nuçun penacen</i> (Etxep, VI: 11)	BN(1)	ik. nauzun , nozun

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
tu	IND-PRS	<i>Ama gupidatsuak egiten tu haur zakarzuak</i> (OihAts, 21)	Z(4)	Guztiak <i>-t(z)en</i> ostean ik. ditu , itu , i(n)tu ; cf. dituz
tuen	IND-PRS-REL	<i>Estitu satsutzen escuac eguiten tuenac bere eguitecoac</i> (OihKai, 381)	Z(1)	ik. dituen ₁
tuiela	CIR-IND-PRS	<i>Arima eta gorpucetan nahi tuiela icussi</i> (Etxep, I: 246)	BN(1)	ik. dituala ; cf. dituela ₁
tut	IND-PRS	<i>haydeac Eta adisquideac vrte gutis acenduric / ycuste[n] tut ysuriRic</i> (Amend, 8)	HGN(1), Z(1) [2]	ik. ditut
tuzte	IND-PRS	<i>Jokoak, emaztek et' arno onak, / dostatzez, galtzen tuzte gizonak</i> (OihAts, 525)	Z(1)	ik. dituzte ; cf. ditue , dituez
tuztela	COMP-IND-PRS	<i>Esquerrac ematen tuztela / obra gaiztoaren gatic</i> (Saratsa, 7)	HGN(1)	cf. dituela ₂
ue	IND-PST	<i>Araunça vidald[u] uena, nora bidaldu ue?</i> (NafEs-1, 129)	IGN(1)	<i>-n</i> gabeko iragana
uen	IND-PST-REL	<i>Araunça vidald[u] uena, nora bidaldu ue?</i> (NafEs-1, 129)	IGN(2)	ik. huien
ukea	POT-PST	<i>ay, puta bellaca, ausas yc berçeric eçi eguin uquea</i> (NafEs-2, 122)	HGN(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du <i>-n</i> gabeko iragana
zaben	IND-PRS-REL	<i>eta ichi eguiocu orreyñ cureldo trataetan çabenorri</i> (Laz, AL, 1152r: 20)	A(1)	cf. zaituen
zaitu	IND-PRS	<i>eta eçaytu suec eroan bear</i> (BustSorg, 4)	B(2), G(1) [3]	B-koak 2PL zaharrari dagozkio cf. zau
zaitudala	COMP-IND-PRS	<i>ez deraustae besteric ateraco, / salvo bay çaitudala amaetan</i> (Laz, B20: 72)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND- PRS	<i>Asegurazen zaitudala nere fidelitateas fin emanen diot presenteary</i> (EspGut, 17: 20)	L(1)	
zaitudan	CIR-IND- PRS-REL	<i>Abisaetan çaitudan guero, / ez eguin beste gauçaric</i> (Laz, A10: 71)	A(1)	
zaitue	IND-PRS	<i>sorguina çarela esaten badeçu erreco çaytue</i> (SorgAgot, 5)	A(4), IGN(1) [5]	
zaituela	COMP-IND- PRS	<i>obato lagunetan çaytuela munsarasco seme lealoc ençuten dot</i> (frJZum, 39)	B(1)	
zaituen	CIR-IND- PRS-REL	<i>Eta, asiqueasi ilgo çaituen azquero...</i> (Laz, AL, 1154v: 8)	A(1)	
zaitut	IND-PRS	<i>nic ylen çaytut!</i> (NafEs-2, 104)	A(4), Ae(1), E(2), G(1), HGN(12), IGN(1), ?(4) [25]	ik. zitut ; cf. zaut
zau	IND-PRS	<i>Ala çara mudaduco, ce / ez çau inorc eçautuco</i> (Laz, A8: 22)	A(1)	cf. zaitu
zaut	IND-PRS	<i>neure bician ez ancituco</i> (Laz, A17: 23)	A(3)	cf. zaitut , zitut
zebala	COMP-IND- PST	<i>(Dotoreac esan dit) Çure carta rrecibidu çebala</i> (ErrezilGut, 34)	G(1)	ik. ebala , ebela , zuala , zuela ₁
zeban	IND-PST	<i>Jaunaq criatu ceban / Vizcayan burdina, / armahaq eguiteco / galçayru gordina</i> (SevBer, 53)	A(1), G(1) [2]	ik. eban , eben , euan , zien , zuen , zuian , zuien
	CIR-IND- PST-REL	<i>eskonduak amau izate euren emasteak, nola Kristo gure Jaunak amadu zeban bere espozea Eleiza santea</i> (SumBr, 1:12:4)	G(1)	ik. eben , zuen
zebela	COMP-IND- PST	<i>sin[i]squetan dot eç cebela esango</i> (Laz, AL, 1151v: 8)	A(1)	‘zuk hura’ ik. zenduela , zinuela

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zeben	IND-PST- REL	<i>Çuec jaquingo doçu ece araenegun ecusi ceben salbajeac direala Narbaeç encantadorearen mutilac</i> (Laz, AL, 1153r: 23)	A(1)	‘zuek haiek’ cf. zendum , zinuen (‘zuk’); zinduten ₁ (‘zuek hura’)
zendum	IND-PST	<i>beti çendum, Jauna, egui[a] amatu, / s[e]cretoac neuri manifestatu.</i> (Miser, 4: 3)	G(1)	ik. zinuen cf. zeben (hartan <i>zuek</i> bada ere); cf. *EDUN trinkoan, s.v. zendum (‘zuek’)
zenduela	COMP-IND- PST	<i>Adisquideac gastigatou zidan deseazen zendouela jaquitera non zen gobernadorearen jendarma</i> (EspGut, 13: 14)	A(1)	ik. zebela , zinuela
zien	IND-PST	<i>eci iustitia hun ukenen zien gaistoan contre</i> (EtxRos-07, 2r: 11)	Z(1)	ik. eban , eben , euan , zeban , zuen , zuian , zuian
zindudan	IND-PST	<i>Bacarrica çindudan ceur ofenditu</i> (Miser, 3: 1)	G(1)	
zindukean	FUT-POT- PST ²⁴	<i>Eçin jan çin]dûquean çuc / ambâteco amenâ</i> (PEzc, 19)	HGN(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du
zinduten ₁	IND-PST	<i>hez ariztian heçinduten horrela herraten ene semeari golpecan et maquillas ematen cindionean</i> (NafEs-2, 153)	HGN(1)	‘zuek hura’ cf. zeben (‘zuek haiek’); zinduzen ₁ (‘zuk haiek’)
zinduten ₂	IND-PST	<i>ene verce jaun içan cirenech offrecitu çinduten eci len mayaçeco eraguren çinuela çuen erregue jaunaganic podere espeçial, (...)</i> (RosEtx-10, 1r: 18)	E(1)	‘hark zuek’ cf. zinduzen ₂

²⁴ Alegia, ‘ezin jango zenukeen’.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zinduzen₁	IND-PST	<i>perroa, leen here ala egoçi çinduçen, perro bateq beçala</i> (NafEs-2, 129)	HGN(1)	‘zuk haiek’ cf. zinduten₁ (‘zuek hura’)
zinduzen₂	IND-PST	<i>Beccatoren saluaceco ieyncoac eguin cinducen</i> (Etxep, 92)	BN(1)	‘hark zu’ cf. zinduten₂
zinuela	COMP-IND- PST	<i>artan yqussiren çinuela baçueneç podere amplo cassoco sentencien eta verçe gaucen tratazeco</i> (RosEtx-13, 1r: 12)	E(2)	ik. zebela , zenduela
zinuen	IND-PST	<i>çuc demandatu cinuen mana leçan çuri ematera copia vat</i> (RosEtx-13, 1r: 10)	E(1)	ik. zenduan
	IND-PST- REL	<i>eta ala eztuçue cumplitu, offrecitu cinuen viçala</i> (RosEtx-11, 1r: 9)	E(2)	ik. zeben (‘zuek’)
zituala	COMP-IND- PST	<i>Laugarrena, sinistetea jasi çala Infernuetara da atera cituala Arima Santac</i> (Bet, 4: 38)	A(1)	ik. zituela
zitian	IND-PST	<i>visitatu sitian / Noe agureaq</i> (SevBer, 7)	A(4)	
	IND-PST- REL	<i>Silberoc emun eusten ayn colacio andia beragaz eroan cituan musicoay, ece...</i> (Laz, AL, 1144v: 17)	A(3)	ik. zitian₁
zituela	COMP-IND- PST	<i>esan didate (...) eta tenpora gaizac partida bat finnis terraco partidara egosy zitouela</i> (EspGut, 10: 11)	IGN(1), L(1) [2]	ik. zituala
zituelako	CAUS-IND- PST	<i>onay emateco Gloria, gorde cituelaco vere Mâdamentu santuac</i> (Bet, 5: 6)	A(2)	‘haiek haiek’
zitian₁	IND-PST- REL	<i>eta paga eman bear zitouen goustiac edouquy ditou berezat</i> (EspGut, 13: 26)	IGN(1), L(1) [2]	ik. zitian
zitian₂	IND-PST	<i>Bada bere, aec ondo beguiratu orduco, salvaje biac arrebatadu cituen Sirena ta Silvia</i> (Laz, AL, 1153r: 9)	A(1)	‘haiek haiek’
	IND-PRS- REL	<i>ceinçuc utra laster ta erroytu andiaz eroan cituen florestati beera</i> (Laz, AL, 1153r: 9)	A(1)	ik. zituzten

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zitut	IND-PRS	<i>Seguraçen çitüt eci guiçon terrible bat dela</i> (Etxauz, 11)	BN(2), mBN(1), Z(7) [10]	ik. zaitüt
zituztegu	IND-PRS	<i>commettitu çitustegu eta depputatu, commetitzen eta depputatzen, gutthun hoyeçaz</i> (EtxRos-01, 1v: 10)	Z(2)	
zituzten	IND-PST-REL	<i>patachan ecary zituosten berry ec baizen estoue emengo inglesec</i> (EspGut, 10: 15)	L(1)	ik. zituen2
zuala	COMP-IND-PST	<i>igo çuala çeruetara, non baytago esseriric bere ayta eterno podore guztia duenaren escuieco aldean</i> (AresOt-Symb1, 1v: 8)	IGN(2)	ik. ebala, ebela, zebala, zuala1
zuala1	COMP-IND-PST	<i>Len ere bere yçebac bere dendan aurquitu omen çuela alcate Liedenaren mutilarequi</i> (NafEs-1, 97)	HGN(6), IGN(3) [9]	ik. ebala, ebela, zebala, zuala
zuala2	COMP-IND-PST	<i>[esan didate (...)] baina gero biourtouric almiranta zen lecoura bella egin zuala goustioc elcarequin</i> (EspGut, 10: 12)	L(1)	ik. euela, zutela
zuen	IND-PST	<i>Eta padecituçuen Pontio Pilato[ren] manuaeren aspian</i> (Zannetti, 4: 1)	HGN(4), IGN(5), GN(1), Z(2) [12]	ik. eban, eben, euan, zeban, zien, zuian, zuien
	IND-PST-REL	<i>Ohean egin zuenak [satsukeria], porua handienik</i> (OihAts, 353)	Z(1)	ik. eban, eben, zuian
	CIR-IND-PRS	<i>çerren ni emen nayzala eçuen scribatu bear berçeri</i> (IrañGut)	HGN(2)	ik. eben, zeban
zuian	IND-PST	<i>Orçaicen ediren çuiian çorriac</i> (Zalg, 125)	Z(1)	ik. eban, eben, euan, zeban, zien, zuen, zuien
	IND-PST-REL	<i>Eliça eguin çuiana[c], aldaria</i> (Zalg, 196)	Z(1)	ik. eban, eben, zuen
zuien	IND-PST	<i>Bana vistaz hilcen çuyen nahicari saxuya</i> (Etxep, II: 53)	BN(1)	ik. eban, eben, euan, zeban, zien, zuen, zuian

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zukeien	APO-COND- PST	<i>Oray eguiten diraden gayzqui handiegatic / Ieyncoac ondatu çunqueyen lur gucia engoytic / Balinetan çu ezipacina ararteco gugatic</i> (Etxep, II: 137)	BN(1)	cf., subjektu pluralaz, eukeen
zuntugun	IND-PST	<i>guc, ordian, manatu çuntugun cherka eta ediren ceneçan expedient eta remedio</i> (EtxRos-01, 1r: 19)	Z(1)	
zutela	COMP-IND- PST	<i>cruçificatu çutela</i> (AresOt-ArtFede, 3r: 31)	IGN(1)	ik. euela, zuela2
zuten	IND-PST	<i>Halaz condemnatu çuten ieyncoa ere hilcera</i> (Etxep, XIII: 24)	BN(1), HGN(1), L(1) [3]	ik. euen

2.2.1.3. *EDUTSI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badeustazu	COND- PROT-PRS	<i>Emongo badeustaçu, luzatu çe eguidaçu</i> (RS, 490)	B(1)	
badeutsazu	COND- PROT-PRS	<i>ceñari çuc gura badeusaçu on erechi, eta ancitu Sirena...</i> (Laz, AL, 1151r: 3)	A(1)	
badeutsut	COND- PROT-PRS	<i>Çuc, barriz, nigaz ez daucaçu / bapere memoriaric / secula, oyta ez badeusut / eguiten servicioric</i> (Laz, A16: 23)	A(1)	
baeutso	COND-HYP- PROT	<i>cegati ic Silverori on erechi baeuso...</i> (Laz, AL, 1152v: 17)	A(1)	
baleust	COND-HYP- PROT	<i>Ain on emun baleust cantaceco / bozau naturalezaz bentureac, / nola emun eustan amoreac / borondateau dama serbiceco...</i> (Laz, B20: 1)	A(1)	
baleustae	CONC- COND-HYP- PROT	<i>munduan direan riqueza / guztiac emun baleustae bere...</i> (Laz, AL, 1147v: 13)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deunzun	IND-PRS- REL	<i>Ene angueruac, es sinistu gaisto orreq esaten deunçun gausaac</i> (BustSorg, 1)	B(1)	2PL zaharrari dagokio cf. deutsun
deusk	IND-PRS	<i>Badeguioc yñori / eyngo deusc bestec yri</i> (RS, 13)	B(1)	
deusku	IND-PRS	<i>Esan deuscu guero / aqueta canción</i> (Laz, A13: 9)	A(1), B(1) [2]	
deuskue	IND-PRS	<i>cegaiti utra manera andian daçauen guztioc alabadu deuscue</i> (Laz, AL, 1147v: 4)	A(1)	
deuskuen		<i>inolaco maneraz defendidu al bagaguiçu emun gura deuscuen tormentu onetaric...</i> (Laz, AL, 1154v: 9)	A(1)	
deuskula	CIR-IND- PRS	<i>Jaunac biciçea emayten deuskula</i> (frJZum, 18)	B(1)	Hots, ‘bizi gaitezen artean’
deuskun	IND-PRS- REL	<i>sinistueiten, eta eguiten, eta jaquiten aguinnetan deuscuna</i> (Bet, 1: 37)	A(1)	
deuskuzan	IND-PRS- REL	<i>eta Elexa Santeac hiracasi deuscuzanac</i> (Bet, 1: 34)	A(1)	
deust	IND-PRS	<i>Mandatariac eguin deust gaxtoto</i> (MLastur, 26)	A(2), B(1) [3]	
deustae	IND-PRS	<i>Debecatuco oy deustae / ari eguiten apea</i> (Laz, A24: 21)	A(4)	
deustak	IND-PRS	<i>Mendiola yl deustac, Gasto Apala</i> (Abendaño, 7)	A(2), B(2) [4]	
deustan	IND-PRS- REL	<i>eguin deustan mesedeac / servidu jaguin artean</i> (Laz, A24: 135)	A(2)	
	CIR-IND- PRS-REL	<i>Oñ-escu çardenoc apacen diot, / ill[ustr]e abbadesa notadea, / cerren eguin deustan mesedeac</i> (Laz, B15: 12)	A(1)	
deustat	IND-PRS	<i>Trancart eguiten deustac, ta vlerretan deustat</i> (RS, 49)	B(1)	‘nik hiri [to]’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deustazu	IND-PRS	<i>Bioçau jo deustaçu anech flechaz</i> (Laz, A17: 3)	A(3)	
deustazula	COMP-IND-PRS	<i>Otorgaduco deustaçula / asco deut esperançaric</i> (Laz, A16: 65)	A(1)	
deustazun	IND-PRS-REL	<i>Ciertu baceequi esan doçun berbaocaç eguin deustaçun asecabea...</i> (Laz, AL, 1151v: 7)	A(3)	
	CIR-IND-PRS-REL	<i>Infernuetan / daoç çuençat grilluac, / cerren deustaçun / oy ausi mandamentuac</i> (Laz, A26: 51)	A(1)	2PL zaharrari dagokio
deuste	IND-PRS	<i>Oy onac, barriz, / beti contentamentuan, / cerren deuste / Jaunac esango orduan: / -Oy çatoz, çatoz...</i> (Laz, A26: 145)	A(1)	
deusteet	IND-PRS	<i>njc borondate onez emongo deusteet edolaan bere garia errenta</i> (frJZum, 24)	B(1)	ik. deustet
deustegun	IND-PRS-REL	<i>guc gueure çordunay parquetan deusteguna leguez</i> (Bet, 2: 14)	A(1)	
deustet	IND-PRS	<i>Doncella guztioi deustet aguinquetan / daguiela amorduoc ondo artu</i> (Laz, A17: 9)	A(1)	ik. deusteet
deutsae	IND-PRS	<i>Traidoreac chu eguiten / deusae losabagueric</i> (Laz, A28: 112)	A(1)	ik. deutsai , deutse(n)
deutsagu	IND-PRS	<i>çure alabaen ese jauxi oRi vrgaçi vear deusagu</i> (frJZum, 20)	B(19)	
deutsai	IND-PRS	<i>audicarroc emun / deusay golpea</i> (Bikuña, B6: 6)	A(1)	ik. deutsae , deutse(n)
deutsat	IND-PRS	<i>esquerric asco emayten deusat / Andra Santa Maiñ[ari]</i> (ArrasErre-3, 31)	A(3), B(3) [6]	
deutsaz	IND-PRS	<i>alaba orrendaco orren esposo onec bidaletan deusaz urra catea eta lau erestun ta joyela</i> (frJZum, 5)	B(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deutse	IND-PRS	<i>Veguiac deuse egozten vioçari culpea</i> (BizkKant, 11)	B(1)	ik. deutsae , deutsai
deutsen		<i>Emayten deusenari / demaen leguez ar bez</i> (RS, 454)	B(1)	ik. deutsae , deutsai
deutso	IND-PRS	<i>atera deuso bioçori</i> (Laz, A25: 50)	A(7), B(2) [9]	
deutsudan		<i>eta, ala, atencio andiagaz aditu eguidaçu esan gura deusudan bervaoc</i> (Laz, AL, 1153r: 22)	A(2)	2PL zaharrari dagozkio biak
deutsudaz	IND-PRS	<i>Bidaletan deusudaz S^o garcçagaz onen yçenean doaçala gogoan garrjac...</i> (frJZum, 2)	B(1)	Beharbada 2PL zaharrari dagokio
deutsugu	IND-PRS	<i>ece guec al daigun lagundasunic onaena eguingo deusugu</i> (Laz, AL, 1147v: 15)	A(1)	
deutsuguz	IND-PRS	<i>çuri emayten deusuguz zizpuruac</i> (Bet, 3: 26)	A(1)	
deutsun	COMP-IND-PRS-REL	<i>(beguira eguiçu...) amoreac cer deusun çuri aguincen</i> (Laz, A17: 7)	A(1)	cf. deunzun
deutsut	IND-PRS	<i>Conjuraetan oyta deusut / gorpuceango araguioc</i> (Laz, A16: 97)	A(6), B(1) [7]	A-ko adizki bat 2PL zaharrari dagokio
eusta	IND-PST	<i>Onço[e]riçat neuca, baya oparinac eroa eusta</i> (RS, 244)	B(1)	ik. eustan
eustan	IND-PST	<i>Esan eustan: “Ay, ene jauna... (Laz, B12: 33)</i>	A(1)	ik. eusta
	IND-PST-REL	<i>Eguin eustan agrabioa Amoreonec eçaunic,...</i> (Laz, B21: 29)	A(1)	
	CIR-IND-PST-REL	<i>Ain on emun baleust cantaceco / bozau naturalezaz bentureac, / nola emun eustan amoreac / borondateau dama serbiceco...</i> (Laz, B20: 3)	A(1)	
eustela	COMP-IND-PST	<i>eta doncellac ecustenean euren onerechiac remedioric emaite ez eustela...</i> (Laz, AL, 1154v: 15)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
eusten	IND-PST	<i>Bada bere, odeietati etorrenac verba eguin eusten manera onetan</i> (Laz, AL, 1153r: 19)	A(3)	
	IND-PST-REL	<i>Bada bere, Marteren mandatariac aguindu eustena ez ausaiterren</i> (Laz, AL, 1154v: 13)	A(5)	
	CIR-IND-PST-REL	<i>nun esan eusten / asco palabra dulceric</i> (Laz, A28: 63)	A(3)	
eutsaen	IND-PST	<i>esan eusaen nola emazteagaz joan cidin jardin batera</i> (Laz, AL, 1143v: 18)	A(1)	
	IND-PST-REL	<i>ceinçuc esan eusaen baiez</i> (Laz, AL, 1144r: 3)	A(2)	
	CIR-IND-PST-REL	<i>nun guztiac alcar eçaturic berva eguin eusaen</i> (Laz, AL, 1152r: 7)	A(2)	
eutsala	CIR-IND-PST	<i>Silvia joan cidin lasterca, esaten eusala...</i> (Laz, AL, 1152r: 18)	A(1)	
eusán	IND-PST	<i>Doridoc utra enojaduric erançun eusan</i> (Laz, AL, 1152v: 14)	A(13), B(1) [14]	
	IND-PST-REL	<i>Garcilasoc esan eusan señaleagaz cunplietan, / az chiquirra vioçagaz emun deuso escuetan</i> (Laz, A25: 54)	A(5), B(1) [6]	
	CIR-IND-PST-REL	<i>cegaiti esan eusan ugaçabac ece...</i> (Laz, AL, 1145r: 1)	A(2)	
jaustak	IND-PRS	<i>Il aguidala jaunac jaustac aguinquetan</i> (Laz, A25: 42)	A(1)	
leustela	CIR-IND-PST	<i>sartu çan, utra aguiz emuten leustela bere ezpata çorroçagaz</i> (Laz, AL, 1154v: 16)	A(1)	
leutsala	COMP-IND-PST	<i>prometidu eusan ece, biaramunean, sinfalta, Sirena eroango leusala bere aposentura</i> (Laz, AL, 1142v: 6)	A(1)	
neusán	IND-PST	<i>Ichi neusan, bervaxe oec / neure laztanaz eguinic</i> (Laz, A7: 117)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zeustan	IND-PST	<i>Emun ez ceustan jaaten, / oyta nengusun orduan / nola nengoan / goseac ilic munduan</i> (Laz, A26: 55b)	A(1)	Adizki hau 2PL zaharrari dagokio
	IND-PST-REL	<i>Ernegacen dot / çugaz, madaricatua, / cerren ninduçun / çuc engañadu tenpluan, / “On içango nax” / esan ceustan orduan.</i> (Laz, A26: 138)	A(1)	Adizki hau 2PL zaharrari dagokio

2.2.1.4. *EGIN*²⁵

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
agidala	COMP-PRS	<i>Il aguidala jaunac jaustac aguinquetan</i> (Laz, A25: 42)	A(1)	
aie	FUT-IND	<i>Yl eyquec ta yl aye, ta yre erallea yl daye</i> (RS, 227)	B(1)	
badagi	COND-PROT-PRS	<i>denporeorrec emun badagui, / ez egon tentaçacaric</i> (Laz, A14: 83)	A(1), B(1) [2]	
badagie	COND-PROT-PRS	<i>Alcar aditu ezpadaguie, / ez dabil ondo esea</i> (Laz, A24: 85)	A(2)	
badagik	COND-PROT-PRS	<i>Ynardun badaguic, ez doq ue[a]r besterenic</i> (RS, 540)	B(1)	
badagit	COND-PROT-PRS	<i>Ondasun oec galdu badaguit, / semea dichabaguea</i> (Laz, A24: 37)	A(2)	
badagizu	COND-PROT-PRS	<i>ceren ene seme jaunac eroango çaitu bere çeruetara declaradu badaguiçu alan</i> (BustSorg, 6)	A(3), B(2) [2]	Adibideko adizkia eta A-ko beste bi 2PL zaharrari dagozkio
badegio	COND-IND-PROT-PRS	<i>coytaric esan oy badeguio, / ifini esporçaduric</i> (Laz, A14: 73)	A(1)	
baegidan	AFF-IND-PFV-PST	<i>aren ordeco baeguidan / prendatan echi içoça</i> (Laz, B16: 104)	A(1)	
baegion	AFF-IND-PFV-PST	<i>Baeguion ayteac erregutu / gau baten arren lagun leguiola</i> (Laz, B3: 31)	A(1)	

²⁵ Adizkion “-ke-dun” formen baliokideetarako, ikus § 2.2.1.15 -IDI-; ikus baita ere § 2.2.1.9. ERAGIN.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bagagizu	COND- PROT-PRS	<i>inolaco maneraz defendidu al bagaguiçu emun gura deuscuen tormentu onetatic,...</i> (Laz, AL, 1154v. 9)	A(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du
balegi	COND-HYP- PROT	<i>eta ezin ezpalegi ofizio au esan,...</i> (SumBr, 2:17:5)	A(2), G(1) [3]	Ahalera <i>ezin</i> partikulak adierazten du (bitxia aldi berean <i>ez</i> ere agertzea)
	COND-HYP- OPT	<i>osoac ayta jan balegui!</i> (Laz, A19: 40)	A(1)	
banagi	COND- PROT-PRS	<i>Aytac ezcondu ezpanagui, / neurau ni ezconduco nax sarri</i> (Laz, A19: 9)	A(9)	Adibide guztiak poema berean errepikatzen den leloari dagozkio ik. banaagi
banaagi	COND- PROT-PRS	<i>[baniqueo...] ucabilaz musuetan, / içorradu ezpanaagui</i> (Laz, A19: 56)		ik. banagi cf. banengi (haren zuzenketa gisa ageri da)
banagie	COND- PROT-PRS	<i>Carro trunfala, ene perlea, / nic bearco dot gozadu, / Macias gloriosoa leguez / ezpanaguie bencidu</i> (Laz, B11: 16)	A(1)	
banagizu	COND- PROT-PRS	<i>]z banaguiçu</i> (Laz, AL, 1141v: 17)	A(1)	Testuingururik ez duenez, ezin egiazta daiteke trinkoa ala laguntzailea den
banegi	COND-HYP- PROT	<i>E]san al banegui daquidan leguez / euroen arteco apetitua, / batec emun leçaquet abitoa</i> (Laz, B4: 1b)	A(3), B(1) [4]	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du (B-ko adibidean eta A-ko bitan ageri da)
banegian	AFF-IND- PFV-PST	<i>neure beguioc baneguian / aregan laster fixadu</i> (Laz, B16: 51)	A(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
banegion	AFF-IND- PFV-PST	<i>gutzizco uzcar terrible bat / nic baneguion pulçatu</i> (Laz, B12: 56)	A(1)	
banengi	COND-HYP- PROT	<i>banequique leiaetan, / içorradu ezpanengui</i> (Laz, A19: 56b)	A(1)	cf. banaagi (zuzenketa gisa ageri da)
banengian	IND-PFV- PST	<i>aren ederrac banenguian / consoladu ta turbadu</i> (Laz, B16: 54)	A(1)	
bazeegit	COND-HYP- PROT	<i>Jentil onbrea, ez neyqueçu / neure bician bervaric, / oy eta bardin ezpaceeguit / oy orain ichi libreric</i> (Laz, A7: 99)	A(1)	< * <i>bazenegit</i>
begi	JUS	<i>oy onegaiti ichaden begui / dozenaxe bat urtean</i> (Laz, A24: 115)	A(5), B(1), G(1) [7]	ik. bei
begie	JUS	<i>eta egunoro enzun begie Meza</i> (SumBr, 1:7:2)	G(9)	
begio	JUS	<i>utra dulcero esan beguio / bere penea exilic</i> (Laz, A14: 67)	A(2)	
begit	JUS	<i>cergatjc ecartj deuan gactjgatu begit</i> (DebaSerGut, 10)	G(1)	(berorika)
bei	JUS	<i>gaqui[n] bei ece...</i> (DebaSerGut, 10)	G(1)	(berorika) ik. begi
dagian	EXP-IND- PRS-REL	<i>Ycasi eztaguianac esean, ez lequique çelayan</i> (RS, 241)	A(1), B(1), G(1) [3]	cf. daian
	PRS-PUR	<i>Secula bestec oy eztaguian / artu atrevimenturic</i> (Laz, A16: 61)	A(1)	
dagidala	COMP-FUT	<i>daquidan leguez esaten dot, / donzella coronadea, / obedescidu daguidala / nic çure mandamentua</i> (Laz, B16: 76)	A(1)	
dagidan	PRS-PUR	<i>ceure gogoco barria esan eguiçu, / icasi nic daguidan çugan dana</i> (Laz, A17: 80)	A(2)	
dagiela	COMP-PRS	<i>Narbaez guiçon sabioac oyta egun dau aguindu erioceaz doncellaoc oy dagiela pagadu</i> (Laz, AL, 1154r: 2)	A(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dagien	EXP-PRS- REL-SUB	<i>Hora il daguien mendian Guiçona idoro ez didila</i> (Garibai, A52)	B(1)	
	PRS-PUR	<i>Esquerric asco, jentil onbrea, / ez dot ardura lagunic, / gaacustenac oy ez daguien / pensadu beste gauçaric</i> (Laz, A7: 115)	A(1)	
dagigun	COH-PRS	<i>dagugun conbersadu alcargaz</i> (Laz, A17: 94)	A(1)	ik. daigun
dagizan	PRS-PUR	<i>onetarakoz konbenizen da abisa dezaela Perfetoa gaizozen diaren guztiak, eskribidu eragin dagizan enfermoen tablan</i> (SumBr, 2:16:4)	G(1)	
dagizula	COMP-IMP- PRS	<i>Conjuraetan çaitut, laztan, / ni gabaz nabilenean, / ceure bularroc jan daguiçula / ceurgana sartu artean</i> (Laz, A16: 95)	A(1)	
dagizun	EXP-PRS- REL-SUB	<i>[Amorea...] eztaquit nola viocean sarçaiten da / çuc aguin daguiçuna eguiteco</i> (Laz, A17: 116)	A(1)	
	FUT-SUB	<i>Oy ençuçu ta jaquin daguiçun</i> (Laz, A14: 43)	A(1)	cf. daizu cf. Oih-ren <i>jan ezan</i> 'jango hau' eta RSko <i>axa</i> 'izango haiz'
dai	FUT-IND	<i>Arrien ganean jarri dina ypirdian atera day mina</i> (RS, 385)	B(1)	
daian	GNO-IND- PRS-REL	<i>Ecin eusi dayan orac, ynciria</i> (RS, 380)	B(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du cf. dagian

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daie	FUT-IND	<i>Yl eyquec ta yl aye, ta yre erallea yl daye</i> (RS, 227)	B(1)	(toketa?) Alokutiborik gabeko hitanoaren arrasto gisa, edo * <i>dagiae</i> gisa interpreta daiteke (cf. ekialdeko <i>die</i> ‘ditek’)
daigu	FUT-IND~COH-PRS	<i>Mutila nescatoa andrea gisona mutil chaperuge antonjo gandaygu suquetanjque gandaygu armosadu meryendadu</i> (JMena, 2)	B(2)	cf. daigun
daigun	PRS-PUR	<i>erregutan gagoçu esan deiguçula çure icena, cegaiti obato alcar aditu daygun</i> (Laz, AL, 1147v: 16)	A(2)	
	COH-PRS	<i>Bada, jentea, / cerren daygun atajadu / esan dogunau, / arren, daygun aclaradu</i> (Laz, A26: 40)	A(1)	ik. dagigun ; cf. daigu
daik	FUT-IND	<i>Zarrari ajea eguioc aldatu ta dayc galdu</i> (RS, 178)	B(2)	
daikean	FUT-PUR	<i>cegaiti artu ez dayquean / oy beste servidoreric</i> (Laz, A14: 99)	A(1)	
daikeano	CIR-EXP-PRS-SUB	<i>oy alcançadu dayqueano / ez artu jaguin celoric</i> (Laz, A14: 101)	A(1)	
daikezula	COMP-FUT	<i>Choriac eta tortolachoac, / gura deusut aguindu / gure errico abantajaoc / daiqueçula cantadu</i> (Laz, A6: 8)	A(1)	2PL zaharrari dagokio
daizu	FUT-IND	<i>Gugaz etorri nai badoçu, / erraz dayçu ecusi / doncella linda damaric asco / munduan pare bagaric</i> (Laz, A1: 2)	A(2), B(1) [3]	Adibidekoa eta B-koa, [<i>erraz + egin</i>] egituran, ‘(geroaldiko) ahalera’ adiera izan dezakeena (nahiz eta literalki ere uler litekeen: ‘erraz ikusiko duzu’). cf. dagizun ; EGIN trinkoko daizu
degidala	OPT-PRS	<i>arren, emon deguidala / esca naquion doea</i> (Sasiola, B30: 15)	G(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
degidazula	COMP-PRS	<i>Suplicaetan nachaçu deguidaçula remedioa emun</i> (Laz, AL; 1152v: 2)	A(3)	
degioela	COMP-PRS	<i>[agindu bear deu...] eta guztiak Jaungoikoari ekomendadu degioela</i> (SumBr, 2:16:3)	G(1)	
degioen	PRS-PUR	<i>[abisadu beti Ayta...] Jaungoikoari ekomendadu degioen euren orazioetan</i> (SumBr, 2:20:4)	G(1)	Testuak <dogioen> dakar, baina zuzendu beharra dago
degiola	COMP-PRS	<i>Jaungoicoa debeela : herreguten / degiola eman : Conde laztanari / Vitoria andia : gaiztoen contra</i> (BretKant, 16)	G(1)	
deigion	PRS-PUR	<i>temporaz abisadu bear deu Ayta edo Perfectoa, beste bati enkargadu deguion</i> (SumBr, 2:13:6)	G(2)	
degiozula	COMP-PRS	<i>[erreguetâ deusat...] erregutu deguioçula nigayti laungoyco gure Iaunari</i> (Bet, 6: 38)	A(2)	
degizudala	COMP-PRS	<i>Dotoreac esan dit escribi deguiçudala, çuri</i> (ErrezilGut, 32)	G(2)	
degizuela	JUS-PRS	<i>ganecoagaz acudidu degujçuela çurj</i> (frJZum, 32)	B(1)	
degizula	OPT-PRS	<i>Jaun Cerucoac, ene laztana, / oy deguiçula parcatu</i> (Laz, AL, 1146r: 21)	A(1)	
deiat	FUT-IND	<i>Nayago dot to bat, çe amaui emon deyat</i> (RS, 40)	B(1)	
deiguzula	COMP-PRS	<i>erregutan gagoçu esan deiguçula çure icena</i> (Laz, AL, 1147v: 16)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deik	FUT-IND	<i>Az ezac erroya, diratâ beguia, ta mutil guextoac quendu deyque arguia</i> (RS, 136)	B(1)	Nire ustez, * <i>deyq</i> eskuizkribatu batetik, inprentan oker ulertu eta osatua; ik. § 3.2.2.2.5
egia	IND-PFV- PST	<i>Iaraunsi edo yrabaci eguia</i> (RS, 319)	B(2)	ik. egian
egiala	COMP-IND- PFV	<i>Ascoc ençuten dau, nic probadu dot / polseac ez ebena enlazadu / aoac eguala alcançadu</i> (Laz, B3: 6)	A(1)	
egian	IND-PFV- PST	<i>Urte bat eta bi, bost eta amar / castadu eguian desdichaduac, / beti bere minaz fatigaduac</i> (Laz, B3: 26)	A(2)	ik. egia
	IND-PFV- PST-REL	<i>Silvero, au ençun eguian orduan, bere buruari ichi eusan lurrera jausten</i> (Laz, 1152r: 17)	A(7)	
egidak	IMP	<i>Echi eguidac orailloba, gau[r] bixiric noean</i> (ErrZar, 20)	A(1)	
egidan	IND-PFV	<i>Amore orrec il eguidan / çaguita batez vioça</i> (Laz, B16: 101)	A(1)	cf. eidan
egidazu	IMP	<i>Ceure Semearen Ayta eternoa / viurtu eguidaçu consolacioa</i> (Miser, 10: 2)	A(5), B(3), G(2) [10]	A-ko adizkietako bat eta B-ko bi ‘zuek’ personari dagozkio
egien	IND-PFV- PST	Alan joso eguyen euraen caltesat	B(1)	
	IND-PFV- PST-REL	<i>ençun eguien guztiai emun eioan tristeza andia</i> (Laz, AL, 1142r: 4)	A(4)	
egiēzan	COMP-IND- PFV-PST	<i>[Au da nola...] erregue jaun Fernando bostgarrena[c] Guernicaco arbolen bean bizcaitarrai confirmadu eguinezan euren foruac</i> (MendKoa, 4)	B(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
egiezu	IMP	<i>ta seuren eceetan esan eguięęu gurasoay eta eęęoay eben yragaiten direan gauęaq</i> (BustSorg, 2)	B(1)	2PL zaharrari dagokio
egiguzu	IMP	<i>Eracusi eguięęu gure erioęaco orduan Jesu Christo ęure fruitu bedicatua</i> (AresOt-Salve, 1v: 33)	A(1), IGN(1) [2]	ik. eiguzu
egiguzuz	IMP	<i>da parcatu eguięęuz gure pecatuac</i> (Bet, 2: 11)	A(1)	
egik	IMP	<i>Gaytua ęe eguię gaytu</i> (RS, 162)	B(5), G(1) [6]	
egin	IMP	<i>Igo eguin da asi adi mocietan</i> (Laz, A25: 6)	A(2)	
egiok	IMP	<i>Otu ceguioc oean andreari, ez hurtan ęalđiari</i> (RS, 217)	B(4)	
egion	IND-PFV- PST	<i>osteango beste bervaen artean, eguiion erregutu leguiola compańia</i> (Laz, AL, 1142v: 9)	A(2)	cf. eioan
	IND-PFV- PST-REL	<i>eta, destenpleac ichi eguiion orduan, asi ęan...</i> (Laz, AL, 1143r: 16)	A(1)	
egiozu	IMP	<i>Ondo esan eguiocęu beti</i> (ErrezilGut, 12)	A(1), G(1), IGN(1) [3]	
egizu	IMP	<i>Peccatoria, jan eguięu / Ogui consagratua</i> (Portal, 39)	A(24), G(1) [25]	
egizun	IND-PFV- PST-REL	<i>nor [ete] ęan ęuri losa ygorrosi eguięuna?</i> (Labieru)	B(1)	
egizuz	IMP	<i>Ea bada Andra Abogada gueurea, biortu eguięuz gueugana zeure vegui misericordiosoc</i> (Bet, 3: 31)	A(1)	
eiano	CIR-EXP- PFV-PST- SUB	<i>arean da Doridoc burua goratu ta ecusi eyano salbaje terrible bien figurea</i> (Laz, AL, 1153r: 2)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
eidan	APO-CIR- COND-PST	<i>cegati ic Silverori on erechi baeuso, Silviac bere niri ecin ucatu eidan neure remedioa</i> (Laz, AL, 1152v: 17)	A(1)	Ahalera ezin partikulak adierazten du; cf. egidan Pasarte horretan hika ari bada ere, adizkia ez da formalki alokutiboa (<i>pace</i> Bilbao eta beste 2020b: 72)
eiguzu	IMP	<i>da echi ez eyguçu jausten tentaciñoan</i> (Bet, 2: 15)	A(1)	ik. egiguzu
eikek	FUT-IMP	<i>Lapurrac on dau vcoa, vca eyquec gaxtoa</i> (RS, 203)	B(2)	
eioan	IND-PFV- PST	<i>ain tristeza andiaz ece ençun eguien guztiai emun eioan tristeza andia</i> (Laz, AL, 1142r: 4)	A(1)	Komunztadura singularrean erreferentea plurala izan arren, eta - <i>an</i> atzizki osoa (akatsa ez bada) cf. egion ; eioen
eioen	IND-PFV- PST-REL	<i>arean da itaundu eyoen artean</i> (Laz, AL, 1147v: 8)	A(1)	cf. eioan
gagizan	PRS-PUR	<i>Lelengoa becoquian, Iaû goycoac libradu gaguizâ pensamentu deunguetaric</i> (Bet, 1: 15)	A(3)	
gagizuz	IMP-PRS	<i>Cruze Santearê señaieagayti gueure arerioetaric libradu gaguizuz launa</i> (Bet, 1: 26)	A(1)	ik. gaigizuz ; cf. bagagizu
gaigizuz	IMP-PRS	<i>baya libradu guaiguiçuz gach gustiric</i> (Bet, 2: 17)	A(1)	Akatsa? ik. gagizuz
legiala	COMP-PST	<i>erregutu eusan bere emazteari eugui legiala contu andia Silverori bear ebena emaitiaz</i> (Laz, AL, 1142r: 8)	A(2)	
legian	PST-PUR	<i>inorc eçautu ez leguiançat, quendu eben bere jaztecoac</i> (Laz, AL, 1147r: 17)	A(1)	cf. leian
legidala	COMP-PST	<i>[Aguindu cidan...] arc niri, barriz, leguidala / gabaz-egunaz alabala / contrarioçat seguidu</i> (Laz, B16: 108)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
legiela	COMP-PST	<i>ceñac eusten aguindu / Ceruco Jaunaren fede santua / oy leguiela cunplidu</i> (Laz, A6: 52)	A(1)	
legiola	COMP-HYP	<i>ceñac leyan procuradu / oy leguiola / seme jaunorrec otorgadu / culpaduaren / barcacioa ta confirmadu</i> (Laz, A26: 3)	A(2)	cf. beste atzizki batekin leion
	COMP-PST	<i>ece erregutu eusan Silviari leguiola ain mesede andia, ece leguiola bere partez Sirenari erregutu bisitaetan etorri lequiola</i> (Laz, AL, 1142v: 2)	A(1)	
leian	CIR-PST	<i>Silvero gueratu cidin baco chic eta ain consuelo guchigaz nola inorc pensadu ecin leian</i> (Laz, AL, 1143v: 2)	A(2)	Ahalera ezin partikulak adierazten du cf. legian
	HYP-REL	<i>Oyta bertati / ameac leyque aceptadu / erreguxeau, / ceñac leyan procuradu / oy leguiola / seme jaunorrec otorgadu / culpaduaren / barcacioa ta confirmadu</i> (Laz, A26: 32)	A(1)	
leidae	APO-COND-HYP	<i>culpa andia eçarri leydae, / eyça galdu banegui</i> (Laz, A7: 95)	A(1)	
leie	HYP	<i>ene aguinoc ezin jan leie / aragui errebagea</i> (Laz, A24: 159)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du
leike	APO-COND-HYP	<i>Oyta bertati / ameac leyque aceptadu / erreguxeau</i> (Laz, A26: 30)	A(2)	ik. liki
leikean	APO-COMP-COND-HYP	<i>itaunquetan dot / oy leyquean acertadu / atrevimentuz / oy balequio arrimadu</i> (Laz, A26: 6)	A(1)	
leiket	APO-COND-HYP	<i>estomagoau galdu leyquet / bianda probaçaqueac</i> (Laz, A24: 161)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
leion		oyta ceñari / semeac leyon otorgadu / esca lequion // mesedea ta confirmadu. (Laz, A26: 18)	A(1)	cf. beste atzizki batekin legiola
liki	GNO-HYP	<i>segituac arrja conujrtjtu ljqui, ala dadutat esperacea jca[n]go dala</i> (DebaSerGut, 7)	G(1)	ik. leike
nagi	JUS-PRS	<i>Ene lindea servicen bada, / colpe batean il nagui</i> (Laz, A3: 26)	A(4)	Agian baten bat geroaldi gisa ulertu behar da cf. *EZAN, s.v. naza
nagiala	COMP-PRS	<i>eguingo digot mandatu / arençat jayo ninçala ta / enaguiala largatu</i> (Sasiola, B27: 20)	G(1)	
nagian	PRS-PUR?	<i>Cañadaetan arça leguez, / oi, nago congoxaduric, / ecusi inorc ez nagui[n] / çugaz eguiten ber[baric]</i> (Laz, AL, 1141r: 12)	A(1)	
nagiela	COMP-JUS- PRS	<i>Gau-egunetan beti nago / esecoquin deadarrez. / arren ezcondu naguiela / Senargureac ozta nago</i> (Laz, A19: 13b)	A(1)	
nagin	IMP-PRS	<i>Naguin, Sirena, remediadu!</i> (Laz, AL, 1152v: 22)	A(1)	(noketa)
nagizu	IMP-PRS	<i>Tratadu ce naguiçu beti onela</i> (Laz, A17: 35)	A(7)	cf. naizu
nagizula	COMP-PRS	<i>suplicaetan nachaçu (...) ez naguiçula ancitu</i> (Laz, AL, 1146v: 4)	A(1)	
nagizun	COMP-FUT- SUB	<i>Iragarri oy ez naguiçun, / jentil honbrea, bildur nax</i> (Laz, A9: 1)	A(1)	
naizu	FUT-IND	<i>Alfer ifini naiču purgaetan / ozpin- baracacetan seculaco</i> (Laz, B20: 69)	A(1) ²⁶	cf. nagizu

²⁶ Bizkaiko adibide bat ere badateke, baldin Bilbaok (2013: 726) bildu bertso-lerrootan hala ulertu behar bada: *Sure begui hederrac ene lastana / cautiutu **nayçu** libre ninzana*. Agian <navçv> zuzendu behar da, esaldiaren beste aldaeraren esanguratik ez aldentzeko (cf. **nabe** adizkiaren adibidea, *EDUN trinkoan). Bestalde, eta edonola ere, baliteke <hederrac> hori *ederraz* ulertu behar izatea, komuntadura-arazoa zuzenduz, nahiz eta kasu horretan *seure* bihurkaria esperoko genukeen.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
negiala	COMP-PST	<i>Aguindu cidan negiala / dama eder bat servidu</i> (Laz, B16: 106)	A(1)	
negian	IND-PFV-PST	<i>Arc niri tira, nic ari pulça, / aynbat neguian aspertu</i> (Laz, B12: 22)	A(1)	
	IND-PFV-PST-REL	<i>Aren aoti berba oa / neguianean aditu...</i> (Laz, B12: 14)	A(1)	
	COMP-PST-SUB	<i>ez eben gura nic aren causaz / eguin neguian negarric</i> (Laz, B21: 34)	A(1)	
negion	IND-PFV-PST	<i>Esan neguion: “Ene laztana,...</i> (Laz, B12: 57)	A(2)	
nei	HYP	<i>Ychadonic choria escôdu ney</i> (RS, 457)	A(2), B(1)	cf. neike
	HYP-POT	<i>munduan direan riqueza guztiac emun baleustae bere, ezin gueiago artu ney</i> (Laz, AL, 1147v: 13)	A(1)	Ahalera ezin partikulak adierazten du
neike	HYP	<i>Nic ez neyque / a leguiala consejadu</i> (Laz, A26: 9)	A(1)	cf. nei
	APO-COND-HYP	<i>Banequique goruetan / gonerarequin atorrea, / saldu neique gorguerea, / aregaz ezer al banegui</i> (Laz, A19: 23)	A(1)	
neikean	EXP-POT-PST	<i>Ecin sufridu neyquean / biciagati tormentua</i> (Laz, A21: 29)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du
neio	HYP	<i>amorantian lequidanari / atera neio beguiac</i> (Laz, A4: 20)	A(1)	
nengiala	COMP-PST	<i>Egun ascotan nic eguin nagon / modu ascotan erregua, / arren, osatu nengiala / a liçan guero medicua</i> (Laz, A21: 7)	A(1)	
nengian	IND-PFV-PST	<i>Colpe andiac jo nenguian vioçonen erdian</i> (AzkPo, IV: 5)	G(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	IND-PFV- PST-REL	<i>bataz esango neuque doloreac / baco chic nenbilela illunetan, (...) artu nenguianean colereac / çure amorearren penaceco</i> (Laz, B20: 13)	A(1)	
zagie	FUT-IND	<i>isasoorec horve guztiaz / beti çaguie laudatu</i> (Laz, A6: 16)	A(1)	
zaidan	COMP?- PRS-REL	<i>beti nax jaio azquero bilaetan / gaucea nola al çaidan contentadu</i> (Laz, B20: 22)	A(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du cf. zaidaz
zaidaz	FUT-IND	<i>Jaun Cerucoa, nic errazoaz / beti çaidaz loadu</i> (Laz, A6: 12)	A(1)	cf. zaidan
zegian₁	IND-PFV- PST	<i>Illac aguin çeguian, viciac bere naya</i> (Isas, 50)	IGN(1)	ik. zegin
zegian₂	HYP-PUR	<i>eta, cegaiti çuec eta aec aseguinic artu ez çeguian,...</i> (Laz, AL, 1153v: 2)	A(1)	2PL zaharrari dagokio < *zenegian
zegin	IND-PFV- PST	<i>Urguluak zerura abia-eta, jo zegin ifernura</i> (OihAts, 462)	Z(1)	ik. zegian₁

2.2.1.5. *EKIN²⁷

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
akike	APO-COND- FUT	<i>Uzqur baquio ecachari, sendaquiue eguzquiari</i> (RS, 251)	B(1)	-o gabe (ik. § 3.2.3.2) cf. badaki , *EKIN ₂ trinkoan; dakila , *EKIN ₃ trinkoan
akio	IMP-FUT	<i>Vaquio lacquio guar[d]aquio</i> (IbargC-atsotitzak, 8)	B(3), L(2) [5]	cf. EKIN ₁ trinkoan
akit	IMP-PRS	<i>guen aquit ortic borracho dollor xarriori</i> (NafEs-2, 120)	A(2), HGN(2) [4]	

²⁷ Adizki hauen (NOR jokoko) paradigmakidetzat hartu ohi diren *dadin* erakoetarako, ikus § 2.2.1.1 *EDIN; eta adizki hauen *ke*-dunen baliokide diren *-di*-dunetarako, § 2.2.1.20 -KIDI-.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baakio	COND-POT- PROT-PRS	<i>Urra aquio, Bay albaaquio</i> (Garibai, A21=B28)	B(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du. cf. bakio
badakik	COND-PROT- PRS	<i>Ene andere graciosa ezpadaquic valia (...)</i> (Etxep, II: 66)	B(1), BN(1) [2]	
badakit	COND-PROT- PRS	<i>Alhor hartan hel badaquit ereytera hacia (...)</i> (Etxep, IV: 19)	BN(1)	
badakizkigu	COND-PROT- PRS	<i>Gure echian ohart vadaquizquigu / bioc iagoyticoz galdu guituçu</i> (Etxep, X: 37)	BN(1)	
baekidan	IND-PFV	<i>escu çardenaz baequidan / neure besoti oratu</i> (Laz, B12: 53)	A(3)	ik. ekida, ekidan; zakidan, zekidan
baekion	IND-PFV	<i>supitamente baequion / uzcar andi bat soltadu</i> (Laz, B12: 23)	A(1)	ik. ekion; cf. bazekion, ekion, *EKIN ₂ trinkoan
bakio	COND-PROT- PRS	<i>Uzqur baquio ecachari, sendaquiue eguzquiari</i> (RS, 251)	B(1)	cf. baakio
balekie	COND-HYP- PROT	<i>Amore bat hautaceco conseylu bat nequeye / balinetan seculacoz gogoan sar valequie</i> (Etxep, II: 6)	BN(1)	
balekio	COND-HYP- PROT	<i>itaunquetan dot / oy leyquean acertadu / atrevimentuz / oy balequio arrimadu</i> (Laz, A26: 8)	A(1)	
balioki	COND-HYP- PROT	<i>sobra balioqui ere urre guçia / erran drazaquetec “erromes”</i> (Saratsa, 5)	HGN(1)	< *balikio < balekio? ik. balekio Beste aukera bat *enin errokotzat jotzea da; ik. § 3.2.2.2.6 -ko (279) adibidearen oin-oharra.
banekio	COND-HYP- PROT	<i>Aspertu banequio, asper lequiquet</i> (RS, 10)	B(1)	Jatorrizkoan akaso <ē> = /en/? ik banenkio; cf. nekikeo

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
banenkio	COND-HYP- PROT	<i>Bada, ni elbanenquio Alsusaten, Olazeneco mutilcoa baze lagunic ez luela, nic jaquine[n] nuque cer eguin</i> (NafEs-1, 98)	HGN(1)	ik. banekio ; cf. nengion
bekikeo	FUT-JUS	<i>oyta irago ce bequiqueo / bisitaçaca asteric</i> (Laz, A14: 97)	A(1)	
bekio	JUS	<i>Celaric nahi eztuianari eman bequio basto</i> (Zalg, 132)	B(1), Z(3) [4]	
bekit	JUS-OPT	<i>Arrobatu nuçu eta valia vequit neurya</i> (Etxep, IX: 12)	A(1), BN(1) [2]	
bekizu	JUS	<i>Ceure bioça bera bequiçu, / badoçu piedaderic</i> (Laz, A16: 5)	A(1)	cf. *EKIN ₁ trinkoan
dakia	PRS-PUR	<i>Bada oray gaztiguezac aldiz eure burya / Quiryrsayluyari nola hiri hel eztaquia / Bercer argui eguin eta erracen dic buruya</i> (Etxep, 78)	BN(1), Z(2) [3]	cf. *EKIN ₁ trinkoan
dakiala	OPT-PRS	<i>eta goaye, Jayncoa lagun daquiala</i> (NafEs-1, 104)	Zar(1), Z(1) [2]	cf. *EKIN ₁ trinkoan
dakidala	OPT-PRS	<i>Oy ene laztanari / alançaytez / balia daquidala / Jauna, amorez</i> (Bikuña, B8: 17)	A(1), B(1) [2]	
dakidan	PRS-PUR	<i>Neure beguioc guiaduco dot / tristezea dan errira, / aseguinic sar ez daquidan / oy biozeti barrura</i> (Laz, AL, 1146v: 11)	A(1)	
	COMP-FUT- IND-REL	<i>[Eta ez iaquin (...)] Ez etare çu ezpacira nor daquidan valia</i> (Etxep, I: 438)	BN(1)	
dakigula	OPT-PRS	<i>çure ama anderia daquigula valia</i> (Etxep, I: 388)	BN(2)	
	COH-PRS	<i>Beccatore guira eta mira eztaquigula</i> (Etxep, 25)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	COMP-PRS	<i>erregutu eguioçu gure Jaunari, barca daquigula guri becatarioy, orayn eta gure erioçaco orduan</i> (AresOt, 1v: 26)	IGN(1)	
dakiola	OPT-PRS	<i>Verba orri nay ez daquiola valia</i> (Olaso, 2)	A(1), B(1) [2]	cf. *EKIN ₁ trinkoan
dakion	PRS-PUR	<i>Ene pena sar daquion vihocian varrena</i> (Etxep, V: 27)	BN(2)	
	COMP-PRS-SUB	<i>Ecin venturaturuz nago beldur daquion gayci</i> (Etxep, V: 4)	BN(2)	
	EXP-PRS-POT-REL	<i>Oni aparta al daquiona, / dicha onezco semea</i> (Laz, A24: 105)	A(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du
dakizkian	PRS-PUR	<i>Orhitsuqui othoy eguin daquizquian valia</i> (Etxep, I: 57)	BN(1)	
dakizula	OPT-PRS	<i>Nic çuri hon vaderiçut, gayzci eztaquiçula</i> (Etxep, XII: 44)	A(1), BN(1) [2]	cf. *EKIN ₁ trinkoan
ekida	IND-PFV	<i>Hurrûgo ynsaurra burua laso, jarrequin ez equida erricoa laso</i> (RS, 344)	B(1)	ik. baekidan, ekidan, zakidan, zekidan
ekidan	IND-PFV	<i>libertadea gal equidan</i> (Laz, B16: 103)	A(2)	ik. baekidan, ekida; zakidan, zekidan
ekion	IND-PFV-REL	<i>beste bati apuca equiona</i> (Laz, B3: 21)	A(3)	
	IND-PFV	<i>beguietati laster equion / itoguincho bi mobidu</i> (Laz, B12: 27)	A(1)	ik. baekion ; cf. bazekion, ekion , *EKIN ₂ trinkoan
gakioza	COH-PRS	<i>Beluco esconçea deunga, / goxeticoa ez oba, / aldia gauzac daude, / aroari jarrain gaquioza</i> (RS, 440)	B(1)	
lakidan	HYP-PUR	<i>Amore bat nahi nuque liadutanic eguia / Vici eta hilez guero hayn laquidan valia</i> (Etxep, II: 21)	BN(1)	cf. lekidan , *EKIN ₁ trinkoan

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
lakigün	COMP-PST- SUB	<i>arrestatu içan cen, han berian azquenecoz, necessario cela eman laquigun, goure erregue iaunaren parthez edo manuz, ample eta special bothere eta commissione (EtxRos-03, 1r: 16)</i>	Z(1)	
lekiela	COMP-PST	<i>suplicaetan liçatela nay lequiela lagundu (Laz, AL, 1154v: 2)</i>	A(1)	
lekiket	APO-COND- HYP	<i>Aspertu banequio, asper lequiquet (RS, 10)</i>	B(1)	
lekiola	COMP-OPT- PST	<i>erregutu eusan (...) ece leguiola bere partez Sirenari erregutu bisitaetan etorri lequiola (Laz, AL, 1142v: 3)</i>	A(1)	
	COMP- HYP~PST	<i>banerexqueo / oy lequiola umilladu / gach eguilea / andra oni, ta suplicadu (Laz, A26: 22)</i>	A(1)	
lekion	HYP~PST- REL	<i>oyta ceñari / semeac leyon otorgadu / esca lequion / mesedea ta confirmadu (Laz, A26: 19)</i>	A(1)	
	PST-PUR	<i>gumutatu ez lequion bere ayta escaetan (Laz, A25: 37)</i>	A(1)	
nakion	EXP-IND- PRS-REL	<i>arren, emon deguidala / esca naquion doea (Sasiola, B30: 16)</i>	G(1)	
nekikeo	APO-COND- HYP	<i>Egaz manequi, ora nequiqueo choriari (RS, 230)</i>	B(1)	Jatorrizkoan akaso <ē> = /en/? cf. banekio ; nengion
nengion	COMP-PST- SUB	<i>Iaun erreguec meçu nenzan ioa[n]nenguion bertaric (Etxep, XIII: 7)</i>	BN(1)	cf. banenkio ; nekikeo
zaakit	IMP-PRS	<i>arren, çaaquit lagundu (Laz, A6: 2)</i>	A(1)	cf. zakezt (Laz); zakidaz , zakitzat
zakezkedala	COMP-FUT- IMP	<i>Conjuraetan oy eta çaitut, / oean çaucidenean / gogaberatu çaquezqedala (Laz, A16: 87)</i>	A(1)	< * zakizkedala ; cf. zakezt

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zakezt	IMP-PRS	<i>Jauna, barca çaquezt, si peco en esto</i> (Laz, B15: 93)	A(1)	ik. zakidaz , zakitzat ; cf. zaakit (Laz)
zakidan	IND-PFV	<i>Onhets neçan hariza, iduri zakidan goruiza</i> (OihKai, 216)	BN(1)	ik. zekidan ; baekidan , ekida , ekidan
zakidaz	IMP-PRS	<i>Sayra noçu, asper çaquidaz</i> (RS, 361)	B(1)	ik. zakezt , zakitzat ; cf. zaakit
zakitzat	IMP-PRS	<i>Ordu gayçarequi horrat zaquiçat</i> (Etxep, XI: 0)	BN(1)	ik. zakezt , zakidaz ; cf. zaakit
zakizgula	OPT-PRS	<i>o dulce eta suabe beti Virginia Maria, çaquizgula valia</i> (AresOt, 1v: 36)	IGN(1)	cf. zakizkula , EKIN ₁ trinkoan
zakiztan	PRS-PUR	<i>Ni çugana niatorqueçu beccatore handia / Carioqui othoycera çu çaquiztan valia</i> (Etxep, I: 394)	BN(2)	cf. zakezt , zakitzat
zazkio	IMP-PRS	<i>Ama, aitzint zazkio puta deitzera</i> (OihAts, 484)	Z(1)	
zekidan	IND-PFV	<i>Onhets neçan troncoa, iduri cequidan Jaincoa</i> (Zalg, 12)	G(1), L(1), Z(3) [5]	ik. zakidan ; baekidan , ekida , ekidan

2.2.1.6. *ENIN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badio	COND- PROT-PRS	<i>dollor xarraorrec guiçonari atra bear badio puñalori!</i> (NafEs-2, 120)	HGN(1)	
baitit	IND-PRS- REL	<i>Zure senoriaren carta emen batou zaita contentou asco eman baitit</i> (EspGut, 2: 4)	L(2)	
baitizkizut	CIR-IND- PRS	<i>Jauna: erezebitou dout zure senoriaren carta (...) non ezcouac apazen baitizkizut mila bider nitzas douen couidadouas</i> (EspGut, 4: 3)	L(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baitizu	CIR-IND- PRS	<i>çoynetan emayten vaytizu podere çuen gobernadore jaunari eta abbade Santa Engraçiacuari eta çuri</i> (RosEtx-12a, 1r: 6)	E(1)	2PL zaharrari dagokiola dirudi.
diagu	IND-PRS	<i>orrec bat badic, ori aseguratu diagu</i> (NafEs-2, 159)	G(1)	‘dugu’ (toketa)
diat₁	IND-PRS	<i>o peon ederra, ic niri veçein vatetan nic yri eman diat, vada, contu onetan</i> (NafEs-2, 144)	HGN(1), IGN(1), Zar(1)	
diat₂	IND-PRS	<i>Nic lanceteaz jo diat eta / oy ic eçarroc enplastua</i> (Laz, A21: 37)	A(1), IGN(1)	‘dut’ (toketa)
didaie	IND-PRS	<i>Jauna: parte oretaco adisquideren bazeuec gastigatou didage ezin are are izan doutela gobernadorearen etoraras alarma eta abiseu</i> (EspGut, 14: 2)	L(1)	ik. didate
didala	COMP-IND- PRS	<i>esan dit secretu eduquy dezadala eta esanen didala</i> (EspGut, 16: 8)	L(1)	
didan	IND-PRS- REL	<i>essaten dio, jauna, orrec esaten didan guçiarri bayez</i> (ToloEzk, 4)	G(2), L(1)	
didate	IND-PRS	<i>Bart ecari didate berria ezin...</i> (EspGut, 8: 4)	HGN(1), L(4) [5]	ik. didaie
didazu	IND-PRS	<i>oneinbat bider eriocea / cerren emaiten didazu?</i> (Laz, A3: 24)	A(1), E(3), IGN(1) [5]	IGN-koa 2PL zaharrari dagokio.
didazue	IND-PRS	<i>vada, pagatuco didazue</i> (NafEs[SGZ], 4)	IGN(1)	
didazula	COMP-IND- PRS	<i>Nic esan diot çuc monja nay deçula gaztigatu didazula</i> (ErrezilGut, 47)	G(1)	
didazun	CIR-IND- PRS-REL	<i>Erreguquetan didazun guero, / asco dot borondateric</i> (Laz, B21: 105)	A(1)	
diezkun	IND-PRS- REL	<i>guc guere contra eguiten dizquigueney barcaçen diezcun beçala</i> (AresOt-PatNos1, 1v: 20)	IGN(1)	cf. diztegun

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
digizi	IND-PRS	<i>Sobera diguici eguyn beqhatu</i> (Etxep, X: 14)	BN(1)	‘dugu’ (zuketa) cf. *ENIN trinkoan diguzu
digoe	IND-PRS	<i>Guztioec digoe : borondatez seguicen</i> (BretKant, 3)	G(2)	ik. diguez
digola	CIR-IND-PRS	<i>Abbade guztiaec : daode procisioan / Mila bendicio : egozten digola</i> (BretKant, 13)	G(3)	
digoen	IND-PRS-REL	<i>eta ezteve porfiadu bear baña bai esan euren parezera eskazen digoenean lanezarekin, eta beste guzien estima aundiarekin</i> (SumBr, 2:18:5)	G(1)	
digon	IND-PRS-REL	<i>eta memorian gorde debozio emaiten digon puntu batreanbat</i> (SumBr, 1:8:2)	G(1)	
digot	IND-PRS	<i>baja ectjgot ecjco argatic cure mesedeori serujcearj betjco</i> (DebaSerGut, 9)	E(1), G(4)	
digozu	IND-PRS	<i>çure laztan ni banari, / contu estua emango digocu / Ceruetaco Jaunari</i> (Sasiola, B28: 13)	G(1)	
digu	IND-PRS	<i>Eliçac erraten digu / Bata nola bertçea</i> (MAld, 105)	HGN(2)	
digue1	IND-PRS	<i>eta ala vetiere ematen digue occasione andiach alaber eguiteco</i> (RosEtx-10, 2r: 20b)	E(1), G(1)	
digue2	IND-PRS	<i>emango digue abisoa, ta reprehensioa, eta bayta Kongregaziotik atera tempora señaladurean baten</i> (SumBr, 2:15:3)	G(1)	‘haiek hari’ Ez dago argi, transmisio arazoak direla-eta; gerta liteke <i>dige</i> izatea; ikus digoe
digus	IND-PRS	<i>Ango ateaç yrequi digus / Ogui consagratuac.</i> (Portal, 55)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dik₁	IND-PRS	<i>Arloteari emayoc ar[r]auça / escatuco dyc zoça</i> (RS, 25)	B?(1)	Lakarraren ustez (2011) atsotitz hau ez da bizkaieraz.
dik₂	IND-PRS	<i>Bercer argui eguin eta erracen dic buruya</i> (Etxep, XIII: 79)	BN(6), G(1), Z(1)	‘du’ (toketa)
dinat₁	IND-PRS	<i>eta prometaçen dinat ez verçe emazteric eguiteco y vaycen</i> (UtergEzk, 4)	HGN(1)	
dinat₂	IND-PRS	<i>Eyz ona ichi dinat menaetan.</i> (Laz, A25: 5)	A(1)	‘dut’ (noketa) [baldin dinat₁ ez bada]
dio	IND-PRS	<i>Edegui dio almeneari erdia.</i> (MLastur, 11)	B(1), BN(1), G(1), HGN(2), L(2) [7]	
diodala	COMP-IND-PRS	<i>vada essaten diot ezconçen naiçela eta ematen diodala neure fedea</i> (ToloEzk, 2)	G(2)	
diodan	IND-PRS-REL	<i>Au esan diodanean asi da gayzqui esaten</i> (ErrezilGut, 54)	G(2), L(1)	
diogu	IND-PRS	<i>guero gucioc ayta orri eraguingo diogu</i> (ErrezilGut, 5)	G(1)	
diok	IND-PRS	<i>eta erran<en> dioc gure andreac egorden diola</i> (Seinich, 1: 7)	L(3)	
diola	COMP-IND-PRS	<i>eta esan diola Espainiaco eregec dadoucan partida bat barc libratouric emanen diola</i> (EspGut, 14: 12)	L(7)	
dion	IND-PRS-REL	<i>Eta dacar cerutic<a> / Ematen dion oguia</i> (MAld, 60)	HGN(1)	
diot	IND-PRS	<i>Arcabuzas es; estiot arcabuzau emanen</i> (NafEs[SGG], 1)	A(1), G(9), HGN(1), L(16), Zar(1) [28]	
diote	IND-PRS	<i>herran omen diote us eguinic dagola nescatoa</i> (NafEs-1, 97)	HGN(1)	
diotela	COMP-IND-PRS	<i>Esan dit ezin eregue jaunaren magestateary adizera eman diotela Ondarabiary chanala</i> (EspGut, 16: 10)	L(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dioten	IND-PRS-REL	<i>legat bat, zoinna etorri baita elicec eregery eman behar dioten dirouaren eracobrazera</i> (EspGut, 17: 5)	L(1)	
diotza	IND-PRS	<i>Bertzgin gaxtoak, xilo baten thapatzeko, altxatzen diotza bertzari zathikoak.</i> (OihUrrh, 563)	Z(1)	
diotzala	COMP-IND-PRS	<i>Adisquideac gastigatu baitic onzi bazuec Lapourdic emaiten diozala eregery</i> (EspGut, 17: 15)	L(1)	
diozu	IND-PRS	<i>Esan dit: “pagua eman dioçu”</i> (ErrezilGut, 60)	G(1)	
dit	IND-PRS	<i>badanic bere, amoreonec / ez dit emayten lecuric.</i> (Laz, A10: 62)	A(4), G(5), HGN(2), L(5) [16]	
dizi	IND-PRS	<i>Bere buruya eguin dici iuge iusticiaren</i> (Etxep, II: 93)	BN(4), mBN(1) [5]	‘du’ (zuketa)
dizie	IND-PRS	<i>Berçe çerbiçariēc oroc vci dicie</i> (Etxauz, 10)	mBN(1)	‘dute’ (zuketa)
dizit	IND-PRS	<i>Nihaurc ere vqhen dicit ceynbaytere amore</i> (Etxep, II: 7)	BN(5), mBN(2), Z(1) [8]	‘dut’ (zuketa)
dizkedan	FUT-IND	<i>gaysto andurrorreq pagatu dizquedan</i> (NafEs-1, 53)	HGN(1)	
dizkiguen	IND-PRS-REL	<i>guc guere contra eguiten dizquigueney barçaçen diezcun beçala</i> (AresOt-PatNos1, 1v: 19)	IGN(1)	
diztegun	IND-PRS-REL	<i>g[uc] barçaçen dizte[gun] beçala guere ç[ordu]ney</i> (AresOt-PatNos2, 6r: 12)	IGN(1)	cf. diezkun
dizu	IND-PRS	<i>oy bada bere, berva gureac / ez diçu emun lecuric</i> (Laz, A27a: 12)	A(1), L(2) [3]	
dizudala	CIR-IND-PRS	<i>scribazen diçut gutun auor, erraten diçudala gure erriaren vorondatea</i> (RosEtx-12a, 1r: 11)	E(1)	
dizudan	IND-PRS-REL	<i>çeren çuech ez cumplizera erraten diçudana viçala,...</i> (RosEtx-13, 1v: 4)	E(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dizugu	IND-PRS	<i>omango djçugu mjla ducac bere alnoz</i> (Zestoa, 1: 5)	G(1), IGN(1) [2]	Zestoako hizkera izan liteke.
dizut₁		<i>lau ducac bidalquetan diçut, / moneda aleguerea</i> (Laz, B5: 101)	A(4), E(17), G(1), HGN(1) [23]	
dizut₂	IND-PRS	<i>Respuesta aor eguiten diçut çure gutunari</i> (RosEtx-10, 2r: 3)	E(1)	‘dut’ (zuketa)
gindian	IND-PST	<i>bay minçatu baliz ylen guindian</i> (NafEs-2, 133)	L(1)	‘genuen’ (toketa)
ninan	IND-PST	<i>bada nic herdichi (hucondix) banu nic pasatuco ninan</i> (NafEs-2, 153)	HGN(1)	‘nuen’ (noketa)
nio	IND-PST	<i>eta galdetu nio ene contra atera den emendic (...)</i> (NafEs-1, 107)	HGN(1)	ik. nion
nioke	HYP	<i>Yratiko oyanean nic arr balin baneça (...)</i> eta nic ylarroz aldi bat emanen nioque bellaco çarrari (NafEs-1, 103)	Zar(1)	
nion	IND-PST	<i>Argatic yceç esanion Madalenchori eman</i> (ErrezilGut, 26)	G(1)	ik. nio
nitionan	IND-PST	<i>nic seculaco oguiac janeraçico nitionan</i> (NafEs-2, 153)	HGN(1)	‘nizkion’ (noketa)
nizi	IND-PRS	<i>Gaoaz eta egunaz ere gayzqui nici penacen</i> (Etxep, V: 10)	BN(2), mBN(1) [3]	‘nauzu’ (zuketa)
nizu	IND-PST	<i>êne anâya, erranen niçu / nôr daucâgun mayean</i> (PEzc, 3)	HGN(1)	ik nizun
nizun	IND-PST	<i>Carta bidaldu niçunnean esaten niçun ayta jaun orrec çer esan cidan.</i> (ErrezilGut, 44)	G(1)	ik. nizu
	IND-PST-REL	<i>(...) vayçi azquen gutunean erraten niçuna</i> (RosEtx-11, 1r: 4)	G(1), E(2) [3]	
	COMP-IND-PST-REL	<i>Orduan acordaduco çara / oy nola esan niçun nic</i> (Laz, A8: 18)	A(1)	
zien	IND-PST	<i>Jaunaq eman sien ligeraq corpusaq</i> (SevBer, 67)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zia	IND,PST	<i>ene asabac yre asaba mantenacecia</i> (NafEs-1, 43)	GN(1)	
zidan	IND-PST	<i>erançon cidan: Catalin</i> (Laz, A7: 74)	A(9), G(1), L(1) [11]	
	IND,PST- REL	<i>Jauna: adisquideac gastigatu zidan unzien gainean ondo informatu naiz</i> (EspGut, 18: 1)	G(1), L(1) [2]	
	COMP-IND- PST-REL	<i>esaten niçun ayta jaun orrec çer esan cidan</i> (ErrezilGut, 45)	G(1)	
zidate	IND-PRS	<i>bay, semeori?] apurtu cidate</i> (NafEs-2, 154)	HGN(1)	Ez dago argi ‘zidaten’ ala <cidate[c]> ‘didate’ (toketa) ulertu behar den.
zigon	COMP-IND- PST-REL	<i>non errayten baytu (...) nola Eliseo profetac (...) erran cigon:...</i> (RosEtx-15a, 1r: 23)	E(1)	
zigu	IND-PST	<i>(Garia) Vltçituric eman çigu / Gurutçeco larrañean</i> (JEliz, 147)	HGN(1)	
zindion	IND-PST- REL	<i>hez ariztian heçinduten horrela herraten ene semeari golpecan et maquillas ematen cindionean</i> (NafEs-2, 153)	HGN(1)	Badirudi 2PL zaharrari dagokiola.
zioat	IND-PRS	<i>ecioat eman nay hor bati arriones</i> (NafEs-1, 98)	HGN(1)	‘diot’ (toketa)
ziola	IND-PST- REPS	<i>cerbayt yradoquico çiola sudus</i> (NafEs-1, 106)	HGN(1)	
zioten	IND-PST- REL	<i>zure senoriary abertymentu eman zioten bezala</i> (EspGut, 13: 22)	L(1)	
zizun	IND-PST	<i>Respondatu ciçun ezi Pariseco Parlamentuyac vaziaquiela arch çer potere çuen</i> (RosEtx-13, 1r: 14)	E(1)	

2.2.1.7. *ERADUN²⁸

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badaraie	COND- PROT- PRS-REL	<i>Hiri eguin vadaraye bidegabe handia / Ieyncoari gomendezac eure gauça gucia</i> (Etxep, XIII: 80)	BN(1)	‘haiek hiri’
baitaraut	IND-PRS- REL	<i>igorico darauat goutumbat, jaunac eman baytaraut galcerdy cetazco baten barnean</i> (Seinich, 1: 2)	L(1)	ik. baitaraut
baiteraukuzu	CIR-IND- PRS-REL	<i>Nola çuc, Belsunceco iauna, endelgatzera eman baiterauçu, milla sey ehun hamairourguerren ourthian</i> (EtxRos-01, 1r: 9)	Z(1)	
baiteraut	CIR-IND- PRS-REL	<i>hala nola iaun harc çure aytzinian erran uken baiteraut bere palatioan, Urugnen</i> (EtxRos-07, 1r: 14)	Z(2)	ik. baitaraut
baiterautazu	CIR-IND- PRS-REL	<i>çoinetan escribatzen baiterautaçu nola dezir handia duciela</i> (EtxRos-04, 1r: 3)	Z(1)	
baiterauziet	CIR-IND- PRS-REL	<i>hala nola nic iguorri baiterauciet gouriaren coppia goure lengoadgiaz</i> (EtxRos-07, 1v: 15)	Z(4)	
baiterauzu	CIR-IND- PRS-REL	<i>hala nola amplequiaguo erranen baiterauçu ahoz Curutchaguac</i> (EtxRos-07, 2r: 2)	Z(1)	
baiterauzut	CIR-IND- PRS-REL	<i>hala nola berce aldiz scribatu baiterauçut</i> (EtxRos-06a, 1: 21)	Z(3)	
daraiela	COMP- IND-PRS	<i>Eta emanen darayela cer vaytute mereci</i> (Etxep, I: 247)	BN(1)	‘hark haiei’
darakodala	CIR-IND- PRS	<i>fîn egiten dicit presenteco huneçaz, Yeinquari otoy egiten daracodala çaducen osoric eta alegeraric</i> (Etxauz, 17)	mBN(1)	
darauat	IND-PRS	<i>igorico darauat goutumbat</i> (Seinich, 1: 1)	L(1)	

²⁸ Grafia defektiboen ondorioz, *derau(t)zut* erakoetan ezin jakin daiteke beti zein txistukari zuten, eta frikaria ezarri dut lemetan sistematikoki (Leiz eta EtxRos-ek hala dakarte; Mat,Volt eta Ax-ek, aldiz, afrikatua).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daraudala	COMP- IND-PRS	<i>eta erran diraudaçu conchit de gascon nahi dudanez, hura emanen daraudala</i> (Etxauz, 10)	mBN(1)	
daraudazu	IND-PRS	<i>Ioan daraudaçu lehen vihoça</i> (Etxep, X: 33)	BN(1)	ik. darautazu , deraudazu , derautazu ₁
darauek	IND-PRS	<i>Bellaco, oçar traydorea! Ser eguin nay darauek oriey?</i> (NafEs-1, 122)	IGN(1)	cf. draukotek
darauritzut	IND-PRS	<i>igorten darauritzut heuscarazco copla batzu</i> (Etxep, Hitz, 1r: 18)	BN(1)	cf. darauzut , darazut , derauzut , drauzut
daraut	IND-PRS	<i>Norc bayt ere amoria niri daraut muthatu</i> (Etxep, VII: 7)	BN(1)	ik. daut , deraut , draut
darautazu	IND-PRS	<i>Eman darautaçu ahalgueyçuna</i> (Etxep, X: 68)	BN(1)	ik. daraudazu , deraudazu , derautazu ₁
darauzudala	COMP- IND-PRS	<i>Hunequila hirur garrena diqueci ezcribatu darauçudala</i> (Etxauz, 2)	mBN(1)	ik. draizudala
darauzut	IND-PRS	<i>Othoi eguiten darauçut çure berri hunen eta ayta amenez ezcribaciaz</i> (Etxauz, 13)	mBN(1)	ik. darazut , derauzut , drauzut ; cf. darauritzut
darazut	IND-PRS	<i>Lehiaz eztaraçut ezcribacen luçazago</i> (Etxauz, 15)	mBN(1)	ik. darauzut , derauzut , drauzut ; cf. darauritzut
daut	IND-PRS	<i>estaut Amburçeac orayco aldian nay duenic pasatuco</i> (NafEs-1, 107)	HGN(1)	ik. daraut , deraut , draut
dauzkidala	COMP- IND-PRS	<i>Badariçosu er[r]an dausquidala ar[r]açeo [o]nac?</i> (NafEs-1, 115)	HGN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deraudazu	IND-PRS	Hiz horreçaz erdiratu deraudaçu vihoça (Etxep, XII: 25)	BN(1), IGN(1)	IGN-koa 2PL zaharrari dagokio (cf. deraudazue) ik. daraudazu , darautazu , derautazu ₁
deraudazue	IND-PRS	<i>pagatuco</i> deraudaçu ! (NafEs[SGZ], 9)	IGN(1)	
derauku	IND-PRS	<i>Iaincoac emanen</i> derauqu gracia eta verthute (EtxRos-03, 1v: 17)	Z(1)	ik. drauku
deraukuzu	IND-PRS	<i>çuc berrisqui endelgatzera eman uken</i> derauquçu cer difficultate han içan den (EtxRos-01, 1r: 25)	Z(1)	
deraut	IND-PRS	<i>Norc vaytere eguyn</i> deraut malicia handia (Etxep, XIII: 31)	BN(3), GN(1), Z(2)	ik. daraut , daut , draut
derautazu ₁	IND-PRS	<i>igorriren</i> derautaçu cien botheriaren coppia (EtxRos-07, 1v: 14)	Z(2)	ik. daraudazu , darautazu , deraudazu
derautazu ₂	IND-PRS	<i>Hegun goyçean, Agustin Martin Uztarrozeoac ygorri</i> derautaçu ynformacione eguin duena agot oñaren eta bere lagunen contra (RosEtx-15a, 1r: 12)	E(1)	‘dit’ (zuketa)
derautazula	COMP- IND-PRS	<i>Esparançarequi escribaturen</i> derautaçu la sarri cien ororen deliberacioniaz eta vorondate hunaz (EtxRos-03, 2r: 9)	Z(2)	
derautazun	COMP- PRS-SUB	<i>halaber suplicazen nizaucu auctore</i> derautacun chercatu neure duhuruiian (EspGut, 1: 11)	Z(1)	
derauziegu	IND-PRS	<i>Guc igorri</i> derauciegu goure commissioniaren coppia (EtxRos-08, 1r: 7)	Z(2)	
derauziet	IND-PRS	<i>Igorry</i> derauciet neure hitzen eta promessen araura goure depputacionia herrico lengoadgiaz, cien othoitzen araura (EtxRos-05, 1v: 1)	Z(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
derauzut	IND-PRS	<i>njc Maria çuri Martin pr(o)metacen</i> derauçut <i>neure fedea çure emazte yzayteco</i> (BeorbEzk, 33)	HGN(8), IGN(13), Z(10)	ik. darauzut , darazut , drauzut ; cf. darauritzut
derukat	IND-PRS	<i>yhoc, yhoc, nyc erareyne[n?]</i> derucacat <i>berçe yle bat, oçar bellaco,</i> <i>traydoreorit(sic), perro çital orj, perro</i> <i>nastarj orj.</i> (NafEs-2, 91)	HGN(1)	‘nik hiri’
dirakozut	IND-PRS	<i>Conchit galdeguin</i> diracoçut (Etxauz, 8)	mBN(1)	‘diot’ (zuketa)
diraudazu	IND-PRS	<i>eta erran</i> diraudaçu <i>conchit de gascon</i> <i>nahi dudanez hura emanen daraudala</i> (Etxauz, 8)	mBN(1)	‘dit’ (zuketa)
dirauet	IND-PRS	<i>çoinetan gainan iguorten</i> dirauet <i>respuestu</i> <i>messagier hunequi</i> (EtxRos-09, 1r: 4)	Z(1)	
diraust	IND-PRS	<i>Busti naçanean çure graçiac / quenduco</i> diraust <i>culpa gustiac</i> (Miser, 5: 2)	G(1)	
dirautze	IND-PRS	<i>eta aplikaduko</i> dirauze <i>ynduljenziak</i> <i>irabasten diradenak euren kapilla</i> <i>bizitazeaz</i> (SumBr, 2:17:7)	G(1)	
dirauztazu	IND-PRS	<i>çamariac penxaraciten</i> dirauztaçu (Etxauz, 6)	mBN(1)	‘dizkit’ (zuketa)
draizudala	COMP- IND-PRS	<i>çoas çaynço nagusiari nic erran</i> drayçudala (NafEs-1, 118)	HGN(1)	ik. darauzudala
draue	IND-PRS	<i>êta êgun eman</i> draue / <i>berçebâtec viçîâ</i> (PEzc, 17)	HGN(1)	
drauko	IND-PRS	<i>ene anditasunonec</i> estrauquo <i>orri gayçic</i> <i>eguiten</i> (NafEs-1, 116)	HGN(1)	
draukotek	IND-PRS	<i>napur charrorreq gueyaco ebasten</i> draucotec (NafEs-2, 100)	HGN(1)	cf. darauæk
drauku	IND-PRS	<i>Hi arraza handiko, ni seme jauregiko, egur</i> <i>hori nork</i> drauku <i>hautsiko?</i> (OihAts, 231)	Z(1)	ik. derauku
draut	IND-PRS	<i>Eta joa[n]ninça aurreco escribauarengana</i> <i>eta erran</i> draut <i>eçela aren echetic alaco</i> <i>despachuric probeytu</i> (NafEs-1, 106)	HGN(1)	ik. deraut , daraut , daut

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
drauzut	IND-PRS	<i>nic ematen drauçut neure fedea valdin valdin jo baneça aren senar yçateco</i> (ZufiaEzk, 6)	HGN(9), ?(4)	ik. darauzut , darazut , derauzut ; cf. darauritzut
zenerautala	COMP- IND-PRS	<i>Eta eguiasqui ouste uken dut, orai beno lehen, çuc igorriren cenerautara cien commissioniaren coppia</i> (EtxRos-06a, 1r: 14)	Z(1)	
zerauda	IND-PST	<i>bay eta escribau batec juramentu arrtu cerauda</i> (NafEs-1, 107[Sant2015])	HGN(2)	

2.2.1.8. *ERADUTSI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deraustae	IND-PRS	<i>ez deraustae besteric ateraco, / salvo bay çaitudala amaetan</i> (Laz, B20: 71)	A(2)	
deraustazu	IND-PRS	<i>Oy aserratu deraustaçu, / ceurorrec ala guraric</i> (Laz, A27a: 5)	A(1)	Ik. § 3.1.1.4
deraustezu	IND-PRS	<i>Cegaiti lauoi bardin on erechi / ez derausteçu euren amoreetan?</i> (Laz, AL, 1145v: 10)	A(1)	

2.2.1.9. ERAGIN²⁹

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
lerait	HYP-IND	<i>Azaiteau galdu lerait / ardura usaçaqueac</i> (Laz, A24: 157)	A(1)	‘galaraziko lidake’

²⁹ Ik. § 2.2.1.4. EGIN.

2.2.1.10. *ERAMAN*³⁰

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
darama	HAB-IND-PRS	<i>Mundu honec anhez gende enganatu darama</i> (Etxep, II: 74)	BN(2)	

2.2.1.11. **ERAZAN*₁

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
derozola	JUS-OPT-PRS	<i>Jaincoac parcaderozola Migueli</i> (IrañGut)	HGN(1)	Sinkopa gabeko bakarra + bokal asimilazioa
drazaguzu	IMP	<i>emâdraçaguçu egû [... (KatZat- PatNos, 4)</i>	HGN(2)	
drazaketek	POT-PRS	<i>erran drazaketec “erromes”</i> (Saratsa, 6)	HGN(1)	‘haiek hiri’ ala ‘haiek hari [toketa]’? ³¹
drazogula	COMP-PRS	<i>...jigarrena yorr[.../... (e)z]trazogula</i> (KatZat-Manam, 12)	HGN(1)	
drazogun	PRS-PUR	<i>Eta eros draçogun gatic /</i> <i>Pregonatçen du onlatan.</i> (Jeliz, 151)	HGN(1)	

2.2.1.12. **ERAZAN*₂

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
erazakozu	IMP	<i>Curutchagari baka eraçacoçu</i> <i>bere despendioac Aguostini</i> (EtxRos-07, 2r: 18)	Z(1)	*EZAN-en forma arazle bakarra; edo, bestela esanda, <i>erazi</i> jokatu bakarra.

³⁰ Ik. § 2.2.1.13. *EROAN*.

³¹ Itzulpena delako markatu dut ahaleratzat, baina euskararen ikuspegitik eta esaldiaren barruan apodosi hutsa izan liteke; komuntadurari dagokionez, ez dator bat jatorrizkoarekin, baina ez dago argi zertan (ik. § 3.2.2.2.6-ko (280) adibidea eta hango oin-oharra).

2.2.1.13. *EROAN*³²

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baneroean	HAB-IND-PST	<i>Tenpora baten baneroean / dama eder bat servidu</i> (Laz, B12: 1)	A(1)	
daroa	HAB-IND-PRS	<i>Lurren humea, lurrac aci daroa</i> (RS, 264)	B(7)	
daroae	HAB-IND-PRS	<i>Bay, baya daven cençucho ori / gaxqui daroae guiadu</i> (Laz, A9: 24)	A(1)	
daroagu	HAB-IND-PRS	<i>alborotadu daroagu / virtuosoen baquea</i> (Laz, B5: 11)	A(1)	
neroean	HAB-IND-PST	<i>ascotan sarri nic neroean / requeridu ta seguidu.</i> (Laz, B12: 7)	A(1)	

2.2.1.14. *EZAN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
aala	JUS-PRS	<i>Ez azauenac eros aala</i> (RS, 101)	B(1)	ik. azala, ezala
albaheza	COND-HYP- POT-PROT	<i>Hebengoaz vercecoa albaheça escusa, / Vnsa emplegatu duquec heben eure denbora</i> (Etxep, XIII: 74)	BN(1)	Ahalera <i>al-</i> aurrizkiak adierazten du
albainenzak	ADV-HYP	<i>Bada vci albaynençac ny holacoz yxilic</i> (Etxep, VIII: 15)	BN(1)	
albaiteza	ADV-HYP	<i>Honequila albayteça bethiere conuersa</i> (Etxep, I: 209)	BN(2)	
albeititza	ADV-HYP	<i>Vercer erran albaytiça enuc vste duyana</i> (Etxep, VIII: 8)	BN(1)	
albaneza	COND-HYP- OPT-POT- PROT	<i>Elas yzul albaneça yrgan den denbora</i> (Etxep, VI: 21)		Ahalera <i>al-</i> aurrizkiak adierazten du
azala	JUS-PRS	<i>Aramayo suac erre açala</i> (ArrasErre-1b, 3)	B(2)	ik. aala, ezala
badazagu	COND- PROT-PRS	<i>Hongui eguin vadaçagu segur parabiçuya</i> (Etxep, I: 102)	BN(2)	

³² Ik. [§ 2.2.1.10. ERAMAN](#).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badez	COND- PROT-PRS	<i>curela ifinico dot estuetan, / baldin da mandamentu au goarda ez badez</i> (Laz, A17: 14)	A(1)	ik. badeza cf. balez, bez ik. § 5.1.1
badeza	CONC- COND- PROT-PRS	<i>compartizen dutena da etzin eregueren magestateac gastiga badeza dozena bat unzy Lapourdic bidaldu behar louqueiela</i> (EspGut, 18: 6)	BN(1), L(1)	ik. badez
badezak	COND- PROT-PRS	<i>Ekar badeçac orequi, ukenen duc yaurequi</i> (Bela, 17)	Z(1)	
badezat	COND- PROT-PRS	<i>Yratico eremuan arr badeçat nic eracuchico diot ychusquiaren bearria</i> (NafEs-1, 103)	Zar(1)	
badezazu	COND- PROT-PRS	<i>agan contempla badeçaçu / gogoaz viocerean / vrteten procuraduco doçu / çaočen costumbrerean</i> (Laz, B5: 75)	A(2), BN(1), HGN(1), Z(1)	
badezazue	COND- PROT-PRS	<i>eta çuec ezpadeçaçue len revoca eta pregona çuen herian trato eta comercio dabilan igoal...</i> (RosEtx-10, 1v: 7)	E(1)	
badiadzazu	COND- PROT-PRS	<i>Nonyssena bayta fascheria egabe gen herassy badiasadassu noura asia</i> (Rabel, 3)	L(1)	cf. diazadazu
baditza	COND- PROT-PRS	<i>Ez bere eskasa ez bertzen bortitza, eztazki urguluak, senti ezpaditza</i> (OihAts, 503)	Z(1)	
bagazke	COND-POT- PROT-PRS	<i>Mantena ezpagayzque ere / Ogui utsac mundu onetan Jayncoaren ytçac deçaque / Guiçon gustiei viçi eman</i> (JEliz, 117)	HGN(1)	
bageneza	COND-HYP- PROT	<i>oh, hic eta nic semeto baten eguin bagueneza!</i> (NafEs-2, 128)	HGN(1), Z(1)	
baginitza	COND-HYP- PROT	<i>Sorthu eta hil guinate harc haz ezpaguiniça</i> (Etxep, III: 21)	BN(1)	
bagitza	COND- PROT-PRS	<i>Harc ayuta ezguiça nola guiren galduyac</i> (Etxep, II: 31)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baitazak	CIR-PRS- REL	<i>Certan iuya hic vaytaçac eure yzterbeguia / Hartan condemnacen duquec yhaurc eure buruya</i> (Etxep, XIII: 88)	BN(1)	
balez	COND-HYP- PROT	<i>On da pacencia / sufri al valez</i> (Bikuña, B8: 6)	A(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du cf. badez, bez ik. § 5.1.1
balitzate	COND-HYP- PROT	<i>Guiçonec vci valiçate elaydite faltaric</i> (Etxep, III: 2)	BN(1)	
banenza	COND-HYP- PROT	<i>Nic hura nola nahi nuque harc banença onhexi</i> (Etxep, V: 3)	BN(1)	
banenzazu	COND-HYP- PROT	<i>Vnsa çuc har banençaçu gomendutan gogotic, / Ecin damna nayndeyela cinesten dut segurqui</i> (Etxep, II: 120)	BN(1)	
baneza	COND-HYP- PROT	<i>yre gayna vayño gueyago veguira ezpaneça haria tal cosa</i> (NafEs-2, 144)	A(1), HGN(1), IGN(1), Zar(1)	
bez	JUS	<i>Samarien osticoa da gestoa, noc verac ar bez vere ydecoa</i> (RS, 363)	B(4), HGN(1)	ik. beza cf. badez, balez ik. § 5.1.1
beza	JUS	<i>Aberatsago bada jan beza berritan çopa</i> (OihKai, 337)	BN(4), G(1), L(1), Z(4) [10]	ik. beza
biezat	JUS	<i>eta arte ounetan agin biezat zertan zerby al dezaquedan</i> (EspGut, 2: 20)	L(2)	
bitza	JUS	<i>Arren, ene culpa gusti gustiac / borra biza, Jauna, çure graçiac</i> (Miser, 7: 4)	G(1)	
dazagun	EXCEP-IND- PRS-REL	<i>çeure altura ygo daçagunean, / orduan nayco deçu ofrenda andia</i> (Miser, 17: 2)	G(1)	ik. dezagun
	COH-PRS	<i>Andre hona har daçagun oroc gure amore</i> (Etxep, II: 32)	BN(1)	
	PRS-PUR	<i>Vnsa cerbiça daçagun mayte guitu bertaric</i> (Etxep, II: 27)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dazala₁	IMP-OPT- PRS	<i>Eztaçala</i> gayzeriztez damna heure buruya (Etxep, XIII: 84)	BN(4)	Ezezka beti 'hik hura' ik. dezala₁
dazala₂	JUS-PRS	Ehorc vci eztaçala escuyetan duyena (Etxep, VI: 20)	BN(1)	'hark hura' ik. dezala₂
dazan	EXP-PRS- REL	<i>Hala cinex eztaçana</i> dauque enganaturic (Etxep, I: 111)	BN(3)	ik. dezan
	PRS-PUR	<i>Ene osasuneco, Jauna, çera çu, / becatuetatic libra naçaçu, / ene miñac, Jauna, alaba çayçan, / çure justicia ensalça dazam</i> (Miser, 12: 4)	BN(1), G(1) [2]	
degazun	COMP-PRS- SUB	<i>Nay du jan degaçun çuc</i> (MAld, 79)	HGN(1)	ik. dezazun ; cf. egazu
detzake	GNO~POT- PRS	<i>Marteillu zillarrezkoak, hauts detzake ate burdinazkoak</i> (OihAts, 314)	Z(1)	cf. ditzake
dezdala	COMP-PRS	<i>esan dit secretu eduquy dezdala eta esanen didala</i> (EspGut, 16: 8)	L(1)	
dezadan	PRS-PUR	<i>gachori repara deçadan / yelmoori eronçu</i> (Laz, B16: 144)	A(3), E(1) [4]	
	HOR-PRS	<i>Orayn, aldiaz, ayta deçadan / Gastelaco noblezia</i> (Sasiola, B33: 19)	A(2), G(1) [3]	
dezdazu	IMP	<i>Eta hallacoric hel badadi, iguor deçadaçu informacioniac edo provançac</i> (EtxRos-07, 2r: 12)	Z(1)	cf. diazadazu ; ezadazu ; iazadazu
dezaela	COMP-JUS- PRS	<i>Iñor gaiztozen danean, Perfektoak agindu bear deu bizitadu dezaela eta konsoladu</i> (SumBr, 2:16:1)	G(2)	
dezaen	PRS-PUR	<i>abisadu begi Ayta, eman degion Kongregazioko lizenzia eta patente, errezibi dezaen Kongregazioan</i> (SumBr, 2:20:2)	G(2)	ik. dezen ; cf. dezaten
dezagula	COMP-IMP- PRS	<i>gauça gucién gañean Iangoy / [coa? ...]i dezagula</i> (KatZat-Manam, 6)	HGN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dezagun	COH-PRS	<i>erre deçagu[n] Mondragoe</i> (ArrasErre-3, 6)	B(1), GN(2), Z(1), Zar(1) [5]	ik. dazagun
	COMP-PRS-SUB	<i>eci bildu guabe lekuietan, necessario da entrecommuniqua deçagun norc bere commissioniac eta botheriac</i> (EtxRos-06a, 1r: 11)	E(1), HGN(1), Z(3) [5]	
	PRS-PUR	<i>Eta oroçaz respoestu eguinen derautaçu luçamendu guabe, fin eman deçagun amorecatic uda huntan</i> (EtxRos-03, 2r: 3)	Z(1)	ik. dazagun
dezaian	EXP-PRS-REL	<i>Emak eure xahala gogo onkara, gora ahal dezaiannari azkarrara</i> (OihUrrh, 578)	Z(1)	‘hark hiri’ Ahalera <i>ahal</i> partikulak adierazten du cf. diazan
dezake	GNO~POT-PRS	<i>Celhatan dagoenac adi deçaque nahi duenic eta estuenic</i> (OihKai, 293)	HGN(1), L(1), Z(2) [4]	
dezakedan	CIR-POT-PRS	<i>anbat tardatou dout gastigazera zertan serby al dezaquedan zeure senoria</i> (EspGut, 14: 14)	L(3)	Ahalera <i>al</i> partikulak ere adierazten du
	POT-PRS-REL	<i>Aur da presentean nic gastiga hal dezaquedan gustia eta adieu</i> (EspGut, 20: 17)	L(3)	Ahalera <i>hal</i> partikulak ere adierazten du
dezakeen	POT-PRS-REL	<i>Erhoa da hasten duena lan urhent eztezakeena</i> (OihUrrh, 582)	Z(1)	
dezakeio	FUT-IND	Bere nahiz eri denari nork bilha dezakeio osagarri? (OihAts, 94)	Z(1)	
dezakek	FUT-IND	<i>Gutietsak handikeria, sor dezakek bekaizteria</i> (OihUrrh, 618)	Z(1)	
dezaket	POT-PRS	<i>eta ezin descoubri desaquet ocasioa</i> (EspGut, 9: 14)	L(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dezala₁	IMP-PRS	<i>Gaisqui eguiteracoan estezala har jaquileric ez eta are adesquideric (OihKai, 351)</i>	Z(6)	Ezezka beti 'hik hura' ik. dazala₁
dezala₂	JUS-PRS	<i>Daguianac aguindua jan deçala (RS, 95)</i>	A(1), B(2), L(1)	ik. dazala₂
	COMP-JUS- PRS	<i>Iñor gaiztozen danean, Perfektoak agindu bear deu bizitadu dezaela eta konsoladu eta errezi dezala sakramentuak (SumBr, 2:16:2)</i>	G(1)	
dezan	EXP~HAB- IND-PRS- REL	<i>Doan gustiari emanen çayo, / Nequearen alocayruan, / Yguita deçanarequi / Aragui jate otrontçean (JELiz, 129)</i> <i>Eyheran berant deçanac, vidian laster (Zalg, 93)</i>	BN(1), HGN(1), Z(8)	Testuinguruak zehazten du EXP ala HAB ik. dazan
	PRS-PUR	<i>ekomendadu bear debe kongregazioa au, Jaungoikoak faborezi dezan eta aumentadu bere zerbiziorakoz (SumBr, 1:11:2)</i>	BN(1), G(2), Z(2)	ik. dazan
	COMP-PRS- SUB	<i>Iuge iaunac manaturen vera iauguin gaberic / Gauça oro xahu deçan vehin suyac lehenic (Etxep, I: 318)</i>	BN(3), E(1), G(1)	
dezaten	COMP-PRS- SUB	<i>nahi dugu eta endelguatzen dugu Behetic eta Etchartec atchequi ahal deçaten çure absencian conferencia houra, eta han proposa (EtxRos-01, 2r: 2)</i>	Z(2)	Ahalera ahal partikulak adierazten du cf. dezaen, dezen
dezazien	COMP-PRS- SUB	<i>Halacoz, ene abizuia eta opinionia liçateque ciec uken deçacien labursqui hainberce bothere cien erregue iaunaganic, nola (EtxRos-04, 1r: 14)</i>	Z(1)	ik. dezazuen
dezazuen	COMP-PRS- SUB	<i>otoy eguiten diçut anula deçaçuen çuen sentenciac eta pregonac (RosEtx-10, 1v: 14)</i>	E(1)	ik. dezazien

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dezazula	COMP-PRS	<i>Nic, barriz, errequetan diçut / cunplietan dan gaucea: / nigana guia ezteçaçula / secula ceure barquea</i> (Laz, B5: 81)	A(1), G(1)	
	IMP-PRS	<i>estesaçula bana alonbra ori</i> (NafEs-1, 118)	HGN(1)	
dezazun	COMP-PRS- SUB	<i>Eta othoy eguiten diçut ala eguin / deçaçun</i> (RosEtx-14, 1r: 18)	E(2), HGN(1)	
	PRS-PUR	<i>Eta salua çuc deçaçun çuri gomendatuya</i> (Etxep, I: 418)	BN(1)	
dezen	EXP-IND- PRS-REL	<i>diputatu jaunec processo eguin deçena igorri dadin Franciaco Consejuara çure esquti</i> (RosEtx-10, 1r: 27)	E(1)	cf. dezaen , dezaten
	PRS-PUR	<i>esan bear digoe Aytari edo perfectoari kausea, zergatika faltadu deuen, juzga dezen bastantea dan</i> (SumBr, 2:15:2)	G(1)	ik. dezaen
dezon	COMP-PRS- SUB	<i>eta prinse cardinalec egiteco eman dezon beldour dela</i> (EspGut, 8: 7)	L(1)	cf. diezon~diozon
dezoten	COMP-PRS- SUB	<i>Beldoures oygen etorraraz zerbait alarma falso eman dezoten zure senoriary</i> (EspGut, 13: 9)	L(1)	
diazadazu	IMP	<i>Eta responda diaçadaçu verce gauzaric acordazen vaduçue</i> (RosEtx-14, 1v: 4)	E(1)	cf. dezagazu ; ezagazu ; iazagazu ; badiagazu
diazan	PRS-PUR	<i>Azquen finian eman diaçan recebice dignia.</i> (Etxep, I: 40)	BN(1)	‘hark hiri’ cf. dezaian
diazazudan	COMP-PRS- SUB	<i>Erraten didaçu en sustancia igorri diaçaçudan gure erregue edo vice erregue jaunaganic podere duguna (...)</i> (RosEtx-13, 1r: 3)	E(1)	
diezon~ diozon	COMP-PRS- SUB	<i>esquaquyo galaat dieuson</i> (Seinich, 3: 2)	L(1)	cf. dezon

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ditzagula	COH~OPT- PRS	<i>Hoc veguira diçagula salua guiten hegatic</i> (Etxep, I: 225)	BN(1)	
ditzake	GNO~POT	<i>Bertzez gaizki minzo denak adi ditzake bere ogenak</i> (OihUrrh, 562)	Z(2)	cf. detzake
ditzakek	GNO~POT	<i>Ehun vrt'etan ikus diçaquec vilauna jaunzen eta jauna vilaunzen</i> (OihKai, 377)	Z(1)	
ditzaket	FUT-IND	<i>Gelosiac eztiçaquet nic gayz erran secular</i> (Etxep, IV: 29)	BN(1)	
ditzala₁	JUS-OPT- PRS	<i>Jayncoac (eta vere amac) remedia diçala guziac</i> (RosEtx-11, 1v: 1)	E(1)	'hark haiek'
ditzala₂	IMP-PRS	<i>Urhea, emaztea eta oihala, eguargiz bezi har eztitzala</i> (OihAts, 465)	Z(1)	'hik haiek'
ditzan	PRS-PUR	<i>eta akordavidi andika eskribitzeaz (...) goza ditzan leku guzietan induljenziak eta pribilejioak</i> (SumBr, 2:20:4)	G(1)	
ditzazun	COMP-PRS- SUB	<i>Otoy eguiten diçut içuleraci diçaçun espendioequi</i> (RosEtx-10, 2r: 21)	E(2)	
	PRS-PUR	<i>Ceren, iauna, (...) imprimi eraci diçaçun</i> (Etxep, Hitz, 1r: 21)	BN(1)	
egazu	IMP	<i>Ongui ohârtuz janegaçu</i> (PEzc, 13)	HGN(8)	PEzc-ek eta MAld-ek launa lekukotasun (biek <i>jan</i> aditzarekin eta leloan errepikatuak; cf. Leiz <i>ianagaçue</i>) ik. ezazu , zazu ; cf. degazun
ezadazu	IMP	<i>Eta oroçaz iguor eçadaçu respostu messagiera hunequy</i> (EtxRos-02, 2r: 18)	E(2)	cf. dezadazu ; diazadazu ; iazadazu
ezak	IMP	<i>Egun ona sar esac essean.</i> (RS, 98)	A(2), B(7), BN(17), G(1), HGN(1), L(1), Z(8) [37]	
ezake	FUT-IND	<i>Ardi bilha adi, nahiz bake, otsoak jan ezake</i> (OihUrrh, 545)	Z(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ezakezu	FUT-IMP	<i>sinis eçaqueçu / ene eguia</i> (Laz, B9: 13)	A(1)	
ezala	JUS-PRS	<i>Ez eçaguanac egar ezala</i> (OihKai, 255)	BN(1)	ik. aala, azala
ezan1	COMP-PRS-SUB	<i>Eta othoy beguireçan peril gucietaric</i> (Etxep, I: 22)	BN(1)	‘hark hi’
	FUT-SUB	<i>Otsoa haz eçac berac jan ezan</i> (OihKai, 283)	L(1)	‘hark hi’ cf. Rsko <i>axa</i> ‘izango haiz’, Laz <i>jaquin dagizun</i> ‘jakingo duzu’
ezan2	IMP	<i>vada aseguin arreçan eçen ni bengatuco nayçan</i> (NafEs-1, 64)	A(1), HGN(1), Z(1) [3]	ik. ezana
ezan3	IND-PFV	<i>Erioac ereçan Butroeco alabea Plencian</i> (RS, 167)	B(1)	ik. zezan, zizan
ezana	IMP	<i>Lagunen gacha aguir çe eçana</i> (RS, 401=516)	B(2)	ik. ezan2
ezauz	IMP	<i>Ydiac eta veyac yl ezauz ta loben baten biriac yndauz</i> (RS, 429)		cf. itzazu
ezazu	IMP	<i>curaçat ar eçaçu sufricea</i> (Laz, B15: 105)	A(6), BN(3), E(6), G(5), HGN(2), L(1), GN(1) [24]	Adibidekoa 2PL zaharrari dagokio ik. egazu, zazu
ezazuei	IMP	<i>Aurrac, arnega eçaçuey Jangueycoaz eta Andre Dona Mariaz</i> (Arnega, 1)	E(1)	ik. zazue
gaitzala	JUS-OPT-PRS	<i>Gure jaunac animaoi confri danaç probey gayzçala</i> (ErrezilGut, 71)	G(1)	
gaitzazu	IMP-PRS	<i>Libra gaiçaçu gaiçetarica.</i> (AresOt-PatNos1, 1v: 21)	IGN(2)	ik. gitzazu
gaitzazula	IMP-OPT-PRS	<i>ezcaiçaçula juci erorçen tentacioetan</i> (AresOt-PatNos1, 1v: 20)	HGN(1), IGN(2) [3]	Ezezkoan beti.
genezan	APO-COMP-COND-HYP	<i>Eztuçula ouste eci, bercela, eguin ahal balady arcorduric, ororen contentamendura ezqueneçan eguin</i> (EtxRos-09, 1v: 10)	Z(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
gitzake	FUT-IND	<i>Andre honac har guiçaque gomendutan aguian</i> (Etxep, II: 85)	BN(1)	
gitzakela	COMP-FUT-IND	<i>Hargatic gaycexi ezquiçaquela</i> (Etxep, X: 26)	BN(1)	
gitzan	OPT-PRS-SUB	<i>Paciença dugun eta ieyncoac guizan ayuta</i> (Etxep, XIII: 27)	BN(1)	Beharbada <i>-la</i> menderagailua esperoko litzateke. Ez ote du geroaldi balioa?
gitzazu	IMP-PRS	<i>O iaun huna çuc guiçaçu othoy hantic veguira</i> (Etxep, I: 367)	BN(3)	ik. gaitzazu
iazadazu	IMP	<i>Othoy ençun yaçadaçu neure oracionia</i> (Etxep, I: 59)	BN(1)	cf. dežadazu ; diazadazu ; ezadazu
iazkiguzu	IMP	<i>Barca jazquiçu guere peccatuac</i> (AresOt-PatNos1, 1v: 18)	IGN(2)	
itzak	IMP	<i>Sendo nahi dituka begiak? Lot itzak eure erhiak.</i> (OihUrrh, 668)	BN(2), Z(1)	
itzan	COMP-PRS-SUB	<i>[Manacen du yfernuya (...)] Han direnac ygoriçan luçamendu gaberic</i> (Etxep, I: 245)	BN(1)	< * <i>ditzan</i> cf. ditzan
itzatak	IMP	<i>Erakuts itzatak eure lagunak, nik gero hiri eure atunak</i> (OihAts, 141)	Z(1)	
itzazu	IMP	<i>Bitartean aytaor<r>en esanac sofri yçaçu pacienciarequin, Jaungoicoaren amoreç</i> (ErrezilGut, 14)	BN(1), mBN(1), G(2), IGN(1), GN(1) [6]	cf. ezauz
lezaket	APO-COND-HYP	<i>Co]npli al baneça daquidan leguez / euroen arteco apetitua, / batec emun leçaquet abitoa</i> (Laz, B4: 3)	A(1)	
lezan	COMP-PST-SUB	<i>çuc demandatu cinuen mana leçan çuri ematera copia vat</i> (RosEtx-13, 1r: 10)	E(1)	
	POT-PST	<i>Andre honac vqhen dici ederretan gracia / Ehorc hura gayxteriaz ecin leçan inbia</i> (Etxep, II: 52)	BN(1)	Ahalera ezin partikulak adierazten du

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
liazadan	COMP-HYP-SUB	<i>Mayte nuyena nahi enuque ehorc hunqui</i> liaçadan (Etxep, IV: 30)	BN(1)	
litzake	HYP-POT	<i>Nola berac iustician ecin salua</i> liçaque (Etxep, II: 95)	BN(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du
naxaitek	FUT?	<i>Bela uic sar</i> naxaytec <i>billa</i> <i>Realgo torrean</i> (ErrZar, 23)	A(1)	Osaera ilunekoa. Toketakoa dirudi, baina egiazki <naxaytee> dateke, <i>-te</i> modalarekin eta <i>-e</i> pluralgilearekin ('sartuko naute?'); ikus (359) adibideari egindako oharrak.
naza	JUS-PRS	<i>eta bitartean mana</i> naça <i>bere serbizuan</i> (EspGut, 7: 8)	G(1), L(5) [6]	Berorika cf. EGIN laguntzailean, s.v. nagi
nazak	IMP-PRS	<i>eta hic</i> arnaçac <i>eure sposaçat</i> (UtergEzk, 11)	HGN(1)	ik. nezak
nazan₁	EXP-IND-PRS-REL	<i>Busti</i> naçanean <i>çure graçiac / quenduco</i> <i>diraust culpa gustiac</i> (Miser, 5: 1)	G(2)	'hark ni' ik. nezan₂
	PRS-PUR	<i>Enexayac venci</i> enaçan <i>neure azquen</i> <i>finian</i> (Etxep, I: 73)	BN(1)	
	COMP-PRS-SUB	<i>eta ala souplicazen nazago mana</i> nazan <i>pouchanza douen bezala.</i> (EspGut, 14: 15)	L(1)	
nazan₂	IMP-PRS	<i>eta hic</i> arnaçan <i>yre esposaçat</i> (UtergEzk, 3)	HGN(1)	'hik ni [noka]' ik. nezan₃
nazazu	IMP-PRS	<i>Amoretan har</i> naçaçu , <i>nic dudana çure</i> <i>duçu</i> (Etxep, IX: 40)	A(6), BN(8), E(3), G(2) [19]	
nazazue	IMP-PRS	<i>gaurgero yl</i> naçaçue (NafEs-2, 84)	Zar(1)	
nazazula	OPT-PRS	<i>Enaçaçula othoy yrayz eta ez</i> <i>menosprecia</i> (Etxep, I: 398)	BN(1)	
nenza	IND-PFV	<i>Oçac yl eguia mayaça, ta ni ase</i> nenza (RS, 535)	B(1)	ik. nenzan

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nenzan	IND-PFV- (PST)	<i>Otsoa haz neçan, berac jan nençan</i> (OihKai, 283)	BN(1), L(1), Z(2) [4]	ik. nenza
nenzaten	IND-PFV- PST	<i>Mina nuen lepoan, lot nenzaten zangoan.</i> (OihUrrh, 699)	Z(1)	
nenzazun	IND-PFV- PST	<i>orreyñ çulez ninduçula, / nola amora</i> nençaçun (AzkPo, I: 4)	G(1)	
nezak	IMP-PRS	<i>Haz nezak egunko aragiaz, atzoko ogiaz</i> <i>eta xazko arnoaz, eta atxeterrak bihoaz</i> (OihAts, 213)	Z(2)	ik. nazak
nezala1	JUS-PRS	<i>Adausi degidala, bana ausik enezala</i> (OihUrrh, 538)	Z(1)	‘hark ni’
nezala2	COMP-PST	<i>Bertati boz bat adi neçan / ceruco odehy</i> <i>artaric: / servi neçala donzella ura / ordu</i> <i>bat faltaçacaric. (Laz, B21: 95)</i>	A(1)	‘nik hura’
nezan1	IND-PFV- (PST)	<i>Haur bat jan nesan, Haur jale deitha</i> <i>nençan</i> (Zalg, 161)	A(7), B(2), BN(1), G(1), L(2), Z(9) [22]	‘nik hura’
	CIR-IND- PFV-PST- REL	<i>Eliçara vanijoean colpeau ar neçanean</i> (AzkPo, IV: 6)	G(1)	
	HYP-POT- PUR	<i>Huxic ecin eguin neçan behin ere</i> <i>hargana</i> (Etxep, V: 8)	BN(1)	Ahalera ezin partikulak adierazten du
	HYP-PUR	<i>eta oray eliçateque arrazonic nic egui(n)</i> neçan hallaco faltaric. (EtxRos-05, 1r: 21)	Z(1)	
	COMP-HYP- SUB	<i>Jaincoa ez neçan icus, condena al nendin</i> <i>/ Gauza tristea lizate, ordea badate.</i> (jat. “dejar de ver a Dios y condenarme, triste cosa será, pero posible”)	GN(1)	
nezan2	PRS-REL- SUB	<i>Nahiago dut arsto jasan nezan bat, ezi ez</i> <i>zaldi egotz nezan bat</i> (OihUrrh, 649)	Z(2)	‘hark ni’ ik. nazan1

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nezan₃	IMP-PRS	<i>Hiri cionat allaua, Ençun neçan allauaiçuna</i> (Zalg, 131)	Z(1)	‘hik ni [noka]’ ik. nazan₂
nezatela	JUS-PRS	<i>Ditxak bila nezatela ziotsak</i> (OihAts, 113)	Z(1)	
niazkakek~ niatzakek	HYP-POT	<i>ecin esan niazcaquec Miravallesco gaucac</i> (ElduBerts, 30)	G(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du; ik. § 3.1.1.2
niazakoio	HYP-POT	<i>Inglesen berriric ezin gastiga niazacoyo zure senonary</i> (EspGut, 20: 6)	L(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du; ik. nizakoie
nitzakezu	HYP-POT	<i>Hanbat ere handi tuçu ecin erran nizaqueçu</i> (Etxep, IX: 31)	BN(1)	‘nitzake [zuketa]’
nizakoie	HYP-POT	<i>Jauna: orandic ezcin gastiga nizacoie zure senoriary cer quantitate mercaduria dens</i> (EspGut, 20: 1)	L(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du; Litekeena da <i>nizakoio</i> zuzendu behar izatea; ik. niazakoio
zaitzadan	PRS-PUR	<i>Irequiquo deçu ene aoa, / alaba çayçadan, Jaun çerucoa</i> (Miser, 13: 2) (jat. “Domine labia mea aperies et os meum adnuntiabit laudem tuam”)	G(1)	Jatorrizkoak geroaldiko forma darabil, baina juntagailu ondoren.
zaitzan	COMP-PRS-SUB	<i>yl etçaytçan begirauçu</i> (PEzc, 14)	HGN(1)	Lehena ere PUR interpreta liteke, beharbada.
	PRS-PUR	<i>Ene osasuneco Jauna çera çu, / becatuetatic libra naçaçu, / ene minac, Jauna, alaba çayçan, / çure justicia ensalça dazan</i> (Miser, 12: 3)	G(1)	ik. zitzan
zazu	IMP	<i>segui çaçu seure bidean</i> (NafEs-2, 141)	E(2), IGN(2) [4]	ik. egazu , ezazu cf. zazue
zazue	IMP	<i>joan çaçue auçis</i> (NafEs-2, 142)	HGN(1)	ik. ezazuei cf. zazu

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zenezan	COMP-PST-SUB	<i>guc, ordian, manatu çuntugun cherka eta ediren ceneçan expedient eta remedio hunagoric eta behar beçalacoric</i> (EtxRos-01, 1r: 19)	Z(1)	ik. zenzan
zenzan	CIR-IND-PFV-PST	<i>çerren çeuren Jauna ezçencan enpara</i> (ArrasErre-1b, 5)	B(1)	Bkoa 2PL zaharrari dagokio;
	PST-PUR	<i>çeure iz santuetan justu irten çençan</i> (Miser, 3: 3) (jat. “ut iustificeris in sermonibus tuis”)	G(1)	ik. zenezan
zezala	COMP-JUS-PST	<i>eçeaquiela arc alacoric eta baldin jorquere baldin baçeaquie magnifesta çesala</i> (NafEs-2, 147)	HGN(1)	
zezan	IND-PFV-PST	<i>Gorpus gaystoan, corpus gaystoan, eçela bastante erreçebi çessan</i> (NafEs-1, 122) ³³	BN(1), IGN(1), Z(9) [11]	ik. ezan , zizan ;
	IND-PFV-PST-REL	<i>Arstoa emoiik arbuia zezanak gero erosi behar uken zuen</i> (OihAts, 40)	Z(4)	BNkoa eta Zko guztiak Oih-en atsotitzetan.
zintzadan	IND-PFV-PST	<i>Neure gayzqui penaceco har cinçadan amore</i> (Etxep, VI: 29)	BN(1)	
zintzaen	IND-PFV-PST-REL	<i>jusga çinçaenac vençutu çinçan</i> (Miser, 3: 4) (jat. “ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris”)	G(1)	‘zintzaten’; pasiboa itzultzeko plural inperzonalak.
zintzan	PST-PUR	<i>jusga çinçaenac vençutu çinçan</i> (Miser, 3: 4) (jat. “ut iustificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris”)	G(1)	‘zenitzan’

³³ Gainerako lekukotasunak aoristo garbiak dira, baina egia da ipinitako adibidekoa ez dagoela argi (testuinguru faltagatik) eta COMP-PST-SUB ere izan zitekeela.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zitzaket	FUT-IND~ POT-PRS	<i>Ohapean nago gorderik, enirozu ediren.</i> Ihardetsia: <i>Etzitzaket, ezi enaiz bilha ebiliren.</i> (OihAts, 352) (itz. “Je me tiens cachée sous le lit, vous ne sauriez me trouver. [Réponse]: Je n’ai garde de vous trouver, car je ne vous irai pas chercher”)	Z(1)	Itzulpenak itzulpen, ahatera bezain ondo ulertzen da geroaldi gisa.
zitzan	COMP-PRS- SUB	[<i>clarqui erran eçaçu</i>] <i>Ehorc vnsa adi cizan nahi valin baduçu</i> (Etxep, IX: 18)	BN(1)	ik. zaitzan
zizan	IND-PFV- PST	<i>Iaygui cidi naguia, erra cizan vria</i> (RS, 294)	B(1)	ik. ezan₃ , zezan
zitzasten	COMP-PRS- SUB	<i>manatzen dugula goure officier, iusticier eta suiet gucier gauça huntan endelgua eta obedi cicasten</i> (EtxRos-01, 2r: 14)	Z(1)	‘zaitzaten’

2.2.1.15. *-IDI*³⁴

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daidit	FUT-IND	<i>cegati utra borondate oneç eguin daidit</i> (Laz, AL, 1151v: 6)	A(1)	
	POT-PRS	<i>Neure buruau erraz daidit / nic dichosaçat edugui</i> (Laz, A7: 23)	A(1)	Badirudi <i>erraz</i> -ek modaltasun epistemikoa adierazten duela (‘ziurrenik’), nahiz eta ahatera-testuinguruetan ere ageri den.
daidizu	FUT-IMP	<i>Ene laztana, ce daidiçu / ceure gogoan pensadu</i> (Laz, A2: 13)	A(2)	“Ez duk hilen” erako agintera (cf. duk₁ eta dukek₁ , *EDUN trinkoan).
leidi	HYP-IND	<i>Adisquide bar[r]iagayti zar[r]a vcatu validi, edo len edo guero calta artu leydi</i> (RS, 510)	B(3)	Honek inpersonal zentzua du (“ <i>batek kalte har lezake</i> ”). RSko beste bat ahaleraz itzuli bada ere, gertaera orokortzat hartu behar da. ik. liri

³⁴ Adizkion “-ke-dun baliokide” eta “-ke gabeko” formetarako, ikus § 2.2.1.4 EGIN.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	HYP-POT	<i>ece ecin contadu al leidi guïçonac gurearren bere</i> (Laz, AL, 1144v: 18)	A(1)	Ahalera ezin eta <i>al</i> partikulek adierazten dute.
liri	HYP-IND	<i>Becoac goicoa escondu leydi ta cheac andia bençi liri asmuz ta jaquitez</i> (IbargC-esaldiak, 8)	B(1)	Bi adizkien arteko aldea, baldin berbera badira (ikus partizipioa vs aditzoina), azalkizun dago. ik. leidi
neidi	HYP-POT	<i>cegaiti nic ecin ancitu neydi aynbat denpora on / derechadan gaucea</i> (Laz, AL, 1152r: 22)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du.
neidizu	HYP-POT	<i>ecin ichi neidiçu</i> (Laz, AL, 1151v: 11)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du.
zeindidala	HYP-POT	<i>bertati neben eçautu / oi eta ecin ceindidala / neure bician gozadu</i> (Laz, A2: 11)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du. Hipotetiko gisa markatu arren, esanahia egiazki lehenaldiko geroaldi hutsa da.

2.2.1.16. *IRON

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badirogu	GNO-PRS	<i>Mundu honetan vadirogu batac bercia engana</i> (Etxep, I: 139)	BN(1)	Egia orokor gisa ulertu behar da. cf. dirogu
bailirote	CIR-FUT-REL	<i>çoin ekar baitirote desordre heyen continuacioniac</i> (EtxRos-01, 1v: 3)	Z(1)	Ahalera gisa ere uler liteke
baitiro	CIR-PRS-REL	<i>berce depputatu eta commissariequi, çoin Espagnaco erreguiac, goure anaye karioenac eta aita guinharrebac icentatu baitu eta icenta ahal baitiro leku hetan untzuteco eta endelgatzeo diferencia guciac</i> (EtxRos-01, 1v: 16)	Z(1)	Ahalera <i>ahal</i> partikulak adierazten du
deroit	FUT-IND	<i>nic ere atera deroyt orrelaco cartaçar bat faldriquerati</i> (NafEs-2, 79) (itzul. “yo también sacaré de la faldriquera otra carta vieja como esa”)	HGN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
diro	POT-PRS	<i>bana cien iaun bis reguiac uken ahal diro pothere ample cien erregue iaunaguanic (EtxRos-02, 2r: 10)</i>	BN(2), Z(8)	Ahalera <i>ahal</i> partikulak adierazten du
	GNO~FUT- IND	<i>Malician dabilena verac diro mendeca (Etxep, XIII: 28)</i>	BN(1), HGN(1), Z(1)	cf. diroke
dirodano	CIR-EXP- PRS-REL	<i>Berriz icus dirodano bethi malenconia (Etxep, VI: 10)</i>	BN(1)	
dirogu	FUT?-POT	<i>bercela ecin dirogu guc deuzez ere tracta edo acorduric eguin cien iaun biz reguiaren depputatiequy (EtxRos-02, 2r: 7)</i>	Z(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du cf. badirogu
	CIR-EXP- PRS-REL	<i>agnic eta baque eta arcordu hun bat ardietz dirogu (EtxRos-04, 1v: 9)</i>	Z(2)	
diroiela	COMP- FUT-IND	<i>Nic badaquit cien viceregue iaunac hori sarri uken diroiela (EtxRos-09, 1v: 17)</i>	Z(1)	ik. dirola
diroite	HAB-PRS	<i>Eztiroyte deuscay denic vci iauqui gaberis (Etxep, III: 40)</i>	BN(2)	cf. dirokete
dirok	GNO~POT	<i>Ehun urtetan ikhus dirok jauna bilaunturik, eta bilauna jaunturik (OihAts, 688) (itzul. "...tu pourra voir...")</i>	BN(1), Z(2)	Egia orokor gisa ulertu behar dela uste dut, itzulpena gorabehera.
diroke	GNO~FUT- IND	<i>Alaber eman diroque / Damurequi yltçea (MAld, 65)</i>	HGN(1)	cf. diro
dirokete	POT-PRS	<i>Eta ala, gente entelegatuec eta çurrec eçin erran diroquete berçeric (RosEtx- 16, 1r: 15)</i>	E(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du cf. diroite ; (objektu pluralarekin) dirozkei
dirola	COMP- POT-PRS	<i>Verçala pensa eçaçu eci orano viçala erri onec ecin çufri dirola ventajaric (RosEtx-10, 1v: 16)</i>	E(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak adierazten du ik. diroiela

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dirot	POT-PRS	<i>Inglesarenic ezin deusic adi dirot</i> (EspGut, 18: 11)	E(3), L(2), Z(2)	Guztietan ahalera <i>ezin</i> partikulak adierazten du
	FUT-IND	<i>Nahi dienac laida beza Azcoitik, nic estirot orai es jagoiti</i> (OihKai, 231)	BN(1)	(Urquijok “no podré” itzultzen badu ere)
dirotela	COMP- POT-PRS	<i>nolaz eztucien comprehenditzen, gauça huntan eta by rezumen arteco eguitecoetan, viceregue iaunec ecin dirotela arcordu eguiascoric eguin erregue iaunen commissione edo manu special guabe</i> (EtxRos-08, 1r: 13)	Z(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak adierazten du
dirozkei	POT-PRS	<i>eta ala, huec guciach, erreguen comisione vaguerich, erriech aremadia dirozquey</i> (RosEtx-10, 1v: 27)	E(1)	Cf. (objektu singularrarekin) dirokete
dirozun	FUT- IND~POT- PRS-REL	<i>Ehon ere gayzic ezta çuc qhen eztiroçunic</i> (Etxep, II: 124)	BN(1)	Ahalera kutsua du, baina “kenduko ez duzunik”-ek izan dezakeen bezala.
giniro	APO- COND-HYP	<i>eta opinione gaix eman guiniro gaisqui erran nahi dutener</i> (EtxRos-04, 1r: 23)	Z(1)	
hiro	FUT-IND	<i>Domingo eguic emazte, atzi lo, Berac iratzar hiro</i> (Zalg, 158)	Z(1)	ik. iro₁
iro₁	FUT-IND	<i>Domingo, egik emazte, atzi lo, berak iratzar iro</i> (OihAts, 119)	Z(1)	‘hark hi’ ik. hiro
iro₂	APO- COND-HYP	<i>Hor balego gaztiga yro ihaurc verce gucia</i> (Etxep, XIII: 76)	BN(1)	‘hik hura’
iroen	POT-PRS- REL	<i>Eztezala desohora ahal iroena xora</i> (OihKai, 357)	Z(1)	Ahalera <i>ahal</i> partikulak adierazten du

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
liro	APO- COND-HYP	<i>Ene mina sendo ez liro çuc bayeci vician</i> (Etxep, IX: 36)	BN(1)	
liroen	HYP-REL	<i>Saguak jan liroena, jan beza gathuak</i> (OihUrrh, 704)	Z(1)	Cf. <i>Saguac jango dauena catuac jan deçala</i> (RS, 532)
liroite	APO- COND-HYP	<i>Hon liçaten gaztiguric aguian enzun</i> liroyte (Etxep, II: 4)	BN(1)	
niro	HYP	<i>Mundu oro vzi niro çure amorecatic</i> (Etxep, IX: 46)	BN(2)	‘nik hura’
niroien	CIR-FUT- PRS-REL	<i>Exay gayça ginen vayta tentacera</i> <i>orduya(n) / Nontic engana niroyen vere</i> <i>arte guciatz</i> (Etxep, I: 71)	BN(1)	‘hark ni’
nirozu	FUT-IND	<i>Ohapean nago gorderik, enirozu ediren.</i> <i>Etzitzaket, ezi enaiz bilha ebiliren.</i> (OihAts, 352)	Z(1)	
zindiro	HYP-IND	<i>suc ezzindiro erran au ola baten es</i> <i>galcegatic</i> (NafEs-1, 42) (itzul. “vos no diriays esto por no perder una erreria”)	IGN(1)	
ziroiat	FUT-IND	<i>Higu dudanz gaitz diostana sinets</i> ziroiat , nahiz barhana (OihAts, 233) (itzul. “je le croirai”)	Z(1)	

2.2.1.17. IZAN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
aiz	IND-PRS	<i>çer ari aiz bellacoa!</i> (NafEs-2, 127)	G(1), HG(4), IGN(1), GN(1), Z(1) [8]	ik. ax , haiz , iz
aizen	IND-PRS-REL	<i>gayzto andurra norayz y gazto</i> <i>andurbat bayçic ançare maynguequi</i> <i>goztacen aicenori</i> (NafEs-1, 55)	HG(1)	cf. izan
ax	IND-PRS	<i>donguea, galdu ax ta galadi.</i> (MendAera, 19v)	A(1)	ik. aiz , haiz , iz

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bada	COND-PROT- PRS	<i>Iñor içango bada avisadu, / bear dau forçoso enamoradu</i> (Laz, B2: 8)	A(6), BN(2), G(3), L(1), Z(3)[14]	Helburuzko horrez gain, kontzetsibo (<i>bad'ere</i>) batean ere bai.
badira	COND-PROT- PRS	<i>Emendic jiten badira, hec dute principio galanta</i> (RosEtx-15a, 1r: 25)	A(1), B(1), E(2), Z(1) [5]	Kontzetsibo (<i>badira bere</i>) eta helburuzko (<i>haciren badira</i>) banatan ere bai ik. badire
badire	COND-PROT- PRS	<i>choil condizios moudatou espadire andiren bazeuec</i> (EspGut, 3: 6)	L(1)	ik. badira
bagina	COND-HYP- PROT	<i>Beccatu honetan hilen baguina / Damnatu luqueçu ene arima</i> (Etxep, X: 19)	BN(1)	
bahiz	CONC- COND-PROT- PRS	<i>Oraydano egon bahiz / Imprimitu bagueric</i> (Etxep, 14: 30)	BN(1)	
baikara	CAUS-PRS	<i>Eta ofraçen baikara</i> (NafEs-2, 140)	HGN(1)	
baita	CIR-IND-PRS	<i>Non yçango baita : Beti becela buru</i> (BretKant, 21)	BN(4), G(1), HGN(1), IGN(2), L(3), Z(4) [15]	
	CAUS-IND- PRS	<i>Eta comissione equarri duç[u]ena da diferente, erraten vayta verce gauzaric</i> (RosEtx-10, 1r: 23)	E(1)	
baitira	CIR-IND-PRS	<i>ceren baitira escribatu goure lengoadge naturaleaz</i> (EtxRos-03, 1r: 2)	Z(1)	
baitzen	CIR-IND-PST	<i>Sein ucanubaysen concevituric Spiritu Santu jaunaren obras</i> (Zannetti, 3:1)	BN(1), IGN(1), GN(1), Z(2) [5]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	IND-PRS	<i>Ocasioric presentatou balis zure senoriari parte egin bear zenic, zerbait modou izanen ezpaizen biletacho bat parte orretara pasazeco (EspGut, 8: 3)</i>	L(1)	
	IND-PRS-REL	<i>Eta [...] [unig]enito Jesu Christo gure jaun eta salu[ad]ore [...] [con]ncebitu yçan baiçen Spiritu San[ctu]aren... (AresOt-Symb1, 1v: 4)</i>	IGN(1)	Testua osorik ez dagoenez, interpretazioa ez da guztiz ziurra
bajatzu	COND-PROT- PRS	<i>Enparaetan bardin bajaçu / beste çaguita çorroçic, / onen bioçau nay bequiçu / efini señaladuric (Laz, B21: 101)</i>	A(1)	
baliz	COND-HYP- PROT	<i>bay miñçatu baliz ylen guindian (NafEs-2, 133)</i>	A(1), BN(1), L(3), GN(1) [6]	Grafia defektiboen ondorioz, ezin jakin afrikaturik bazen, bai frikari ziurrak
ballako	COND-HYP- PROT	<i>ain aguiz ece, Silvia isasi ez ballaco, ez çatean miracuru an ila (Laz, AL, 1143r: 14)</i>	A(1)	
banaiz	COND-PROT- PRS	<i>ç]ure minez ilgo banaiz, / laudatu Jaun Cerucoa. (Sasiola, B28: 19)</i>	G(1)	Helburuzko baliodun egituran ik. banax
banax	CONC- COND-PROT- PRS	<i>a servicerren aspertu banax, / banago descansaduric (Laz, A14: 115)</i>	A(1)	ik. banaiz
baninz	COND-HYP- PROT	<i>Valinetan ioan ezpaninz oguenduru niñçaten (Etxep, XIII: 11)</i>	A(1), BN(1) [2]	ik. baniz
baniz	COND-HYP- PROT	<i>eta nic, atera baniz berçe maneras... (NafEs-2, 153)</i>	HGN(1)	Akatsa? ik. baninz
bazan	AFF-IND-PST	<i>Ala andrea dichabaga sortu baçan nescaetan! (Laz, A25: 29)</i>	A(1)	cf. baze, bazen

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bazarade	COND-PROT- PRS	Çu baçarade serbietan / jaquiten naxan nungoa, / bardin badoçu adietan / erri artaco berbaetan, / ni banax Arabacoa (Laz, B16: 91)	A(2)	
baze	CONC- COND-PROT- PST	Ala, jatean yl baçe / Jatean drauco viçia (MAld, 87)	HGN(1)	ik. bazen ; cf. bazan
bazen	COND-PROT- PST	Vercea, herioçe yçan vacen , eta presioneac, vadaquizu, çuen errico testigoez eta eguiatz, nafarren errian eguin çirela, arrobacera sarturic gurean (RosEtx-10, 1v: 19)	E(1)	ik. baze ; cf. bazan
bazina	COND-HYP- PROT	Penac oro hon lirate çu bacina orhicen. (Etxep, VI: 14)	A(1), BN(1) [2]	
baziren	COND-PROT- PST	Eta ongui içan ezpaciren , Nafarroco visorey jauna eta Corte eta Conselluan vear çuen juzgatu, eta ez çuen gobernadorec eta juezec (RosEtx-10, 1v: 21)	E(1)	
da	IND-PRS	Dardoac eguin arren vere aldia, Olaso içango da ene aulquia (Olaso, 4)	A(45), B(14), BN(36), E(5), G(8), HGN(8), IGN(2), L(11), GN(2), Zar(1), Z(29) [161]	
daia	IND-PRS- QUES	Egundano yçan daya ni bay dichatacoric? (Etxep, XII: 45)	BN(1)	
dala	COMP-IND- PRS	Esan deuscu guero / aquesta canción: / orain jaio dala / nuestra salvación (Laz, A13: 11)	A(4), B(1), G(2) [7]	ik. dela
dan	IND-PRS-REL	Eslabón, sua aterate[n] dan burdiari (SarasketaHiz, 3)	A(17), B(8), G(5) [30]	ik. den
	COMP-IND- PRS-REL	Badaquiçu çer esaten dan gure artean (ErrezilGut, 19)	A(1), G(1) [2]	
	CIR-IND-PRS	Bada, oneinbay gach ire causaz etorri dan azquero... (Laz, AL, 1152v: 18)	A(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
date	FUT-IND	<i>Hartu duten plazer oro orduyan yragan date</i> (Etxep, II: 17)	BN(3), Z(1) [4]	
dateeno	CIR-IND- FUT-REL	<i>Urthearekila, iragan dateeno, kexa ezadila</i> (OihUrrh, 677)	Z(1)	
datekela	COMP-FUT- IND	<i>Bana ikoussiric ecin datequela eguin arcordu ossoric, ez baque integroric heien diferencia oroçaz...</i> (EtxRos-03, 1r: 5)	Z(1)	Ahalera ezin partikulak adierazten du ik. datekiela
datekiela	COMP-FUT- IND	<i>Eta estut uzte bercela deuz hunic ez seguraturic eguin datequiela by herrien artian</i> (EtxRos-08, 1v: 2)	Z(1)	ik. datekela
daten	FUT-IND-REL	<i>Porogatu datenian norc duqueyen çucena, / Sentenciaz eman deçan iugiac nori veria</i> (Etxep, I: 268)	BN(1)	
dela	COMP-IND- PRS	<i>Nabasquy aditou dou gobernadorea biourtu dela Bayonara</i> (EspGut, 11: 11)	HGN(1), IGN(1), L(11), Z(1) [14]	ik. dala
	CIR-IND-PRS	<i>Alaber eman diroque / Damurequi yltçea, / Jaten dela bidegabe / Aren ogui sandu au</i> (MAld, 67)	BN(1), HGN(2), L(1) [4]	
den	IND-PRS-REL	<i>Jaun emen izatu dena da legat bat</i> (EspGut, 17: 3)	BN(3), E(2), G(1), HGN(1), L(6), Z(9) [22]	ik. dan
	COMP-IND- PRS	<i>eta galdetu nio ene contra atera den emendic "mediante" juramentu bat</i> (NafEs-1, 107)	BN(2), E(2), HGN(1), L(3), Z(3) [11]	Gainerakoek aurekari bat dute (<i>nola, nor, zer...</i>)
	CIR-IND- PRS-REL	<i>Haur merda, gurentu denean alfer da</i> (OihAts, 220)	BN(1), L(2), Z(5) [8]	
	CIR-IND-PRS	<i>Suia ezta hain barna eguiten, Non kea ezten jalguiten</i> (Zag, 176).	BN(1), L(1), Z(2) [4]	
deno	CIR-EXP- IND-PRS-REL	<i>Vici gaitzac hil deno</i> (Zalg, 186)	Z(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
diaren	IND-PRS-REL	<i>onetarakoz konbenizen da abisa dezaela Perfetoa gaizozen diaren guztiak</i> (SumBr, 2:16:4)	G(1)	Akatsa ez bada ik. diraden ; cf. diren
dira	IND-PRS	<i>eta emendic ertinen dira vi edo yrur guiçon vaquea deseaçen duenac</i> (RosEtx-12a, 1r: 18)	A(12), B(10), BN(6), E(1), G(8), HGN(1), L(2), Z(4) [44]	ik. dire ; cf. dirade
dirade	IND-PRS	<i>Çuc goure manuaren execucionetan icentaturic çoinbait depputatu gauça huntan, bildu içan dirade Vallea Roncaleco depputatuiequy eta Naffarroa Gaigneco vicerreguias icentatuequi</i> (EtxRos-01, 1r: 22)	A(1), BN(1), E(1), G(3), Z(1) [7]	cf. dira , dire
diradela	CIR-IND-PRS	<i>Amoryac othoy parti guitecen / Gendeac diradela hassi beqhaicen</i> (Etxep, 4)	BN(1), G(1) [2]	cf. direla
diraden	IND-PRS-REL	<i>eta aplikaduko dirauze ynduljenziak irabasten diradenak euren kapilla bizitazeaz</i> (SumBr, 2:17:7)	BN(1), G(3) [4]	cf. diran , diren
diran	COMP-IND- PRS-REL	<i>Cerren guztiac egon joacen / andiro admiraduric / oy nola beti ebilten diran / Martin da Flora bacarric</i> (Laz, A11: 21)	A(1), G(1)	ik. diren
	IND-PRS-REL	<i>Gobernaduko deu Kongregazio au Kompañiako Ayta batek, Prefekto batek, Asistente bik, Sekretario batek, eta Konsiliarioak kongreganten numero arikin konforme, eta beste ofiziale konbenizen diranen</i> (SumBr, 2:13:3)	G(1)	ik. diren ; cf. diraden
dirate	FUT-IND	<i>Emazteac cerengatic gaiz erranen dirate</i> (Etxep, III: 9)	BN(1)	
diratela	EXP-IND-PRS	<i>asizen diratela euren personaetatik euren ese eta familietatik</i> (SumBr, 1:1:3)	G(1)	Ala errata? (cf. diradela)

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dire	IND-PRS	<i>Inglateratic orayn bey ounzy etory</i> dire (EspGut, 14: 6)	L(3)	ik. dire ; cf. dirade
direla	COMP-IND- PRS	<i>Estoue emengo inglesec sinnestouric</i> <i>Barzalonara iouan</i> direla (EspGut, 10: 17)	L(3), Z(1) [4]	
	CIR-IND- PRS-	<i>ezi gure ustez ezta faltatu eta ez</i> <i>faltaturen, gauzac eguiten</i> direla <i>erran dena viçala</i> (RosEtx-10, 2r: 7)	E(1), Z(1) [2]	cf. diradela
diren	IND-PRS-REL	<i>eta ginen</i> direnec <i>guero duten causa</i> <i>oboro haren abançatzeco</i> (Etxep, Hitz, 1r: 28)	BN(1), E(1), L(3), Z(3) [8]	ik. diran ; cf. diraden
	CIR-IND- PRS-REL	<i>hanbat herio içan</i> direnez... (EtxRos- 02, 1v: 2)	L(1), Z(1) [2]	
	COMP-IND- PRS-REL	<i>Estaquit aditu douens zeure senoriac</i> <i>nola azho Parisco conseler bat beste</i> <i>basuequin Endagan izatu</i> diren (EspGut, 16: 5)	L(1)	ik. diran
gaizkiok	IND-PRS	<i>alincoa! bada pleituan alçina</i> <i>badoaye noriere bayt mendecatuco</i> gayzquioc (NafEs-2, 102)	HGN(1)	‘gatzaizkio’ (toketa)
gara	IND-PRS	<i>Beste gauza ençunic ta ecusiric ylgo</i> gara (RS, 212)	A(3), B(3), E(1), G(1), HGN(1), GN(2) [11]	ik. gira
ginaden	COMP-IND- PRS-REL	<i>Andren gayz errayle oroc bear luque</i> <i>pensatu / Bera eta verce oro nontic</i> guinaden <i>sorthu</i> (Etxep, III: 16)	BN(1)	cf. ginean , ginen
ginate	APO-COND- HYP	<i>Sorthu eta hil</i> ginate <i>harc haz</i> <i>ezpaguiniça</i> (Etxep, III: 21)	BN(1)	
ginean	IND-PST	<i>Jarri</i> guinean <i>berbaetan / rosale</i> <i>baten parean</i> (Laz, B16: 86)	A(2)	ik. ginen

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ginen	IND-PST	<i>ceren vortuetaco vistaetan çuec eraguetaco çuen errejaunaganic podere espresso anullaçeco çuen sentenciaren guelditu guinen</i> (RosEtx-11, 1r: 7)	E(1)	ik. ginean
	IND-PST-REL	<i>Vadaquiçu: viach egon guinenean Iruñian gure vicerregue jaunarequi...</i> (RosEtx-13, 1r: 8)	E(1)	cf. ginaden
gira	IND-PRS	<i>Oro behin hayetaric sorcen guira mundura</i> (Etxep, III: 20)	BN(3)	ik. gara
girela	COMP-IND- PRS	<i>ceren goure erregue iaunac bere patentetan baitu hallaber ordonnatzen iaun abade Donagraciacoa eta ny, biac elgarrequy, transportatuco eta ioanen guirela leku behar den orotara</i> (EtxRos-02, 1v: 17)	Z(1)	
giren	CIR-IND- PRS-REL	<i>Nor nolaco içan giren orduyan aguerico da</i> (Etxep, I: 141)	BN(1)	
haiz	IND-PRS	<i>dollorr, traidore seme, puta seme, (...) lehenere beguietan haducac eta guero vada lehen vada ene escuetaric joanen haiz</i> (NafEs-1, 62)	HGN(1)	ik. aiz, ax, iz
inzan	IND-PST	<i>Salamancaco çuloan egondu incan ycasten</i> (ElduBerts 39)	G(1)	
inzanden	APO-COND- PST	<i>Mossen Bernat iaquin vahu gauça nola ginen cen, / Bearnora gabetaric egon ahal inçanden</i> (Etxep, XIII: 2)	BN(1)	Ahalera <i>ahal</i> partikulak adierazten du
itzaukeon	FUT-IND-REL	<i>Prestatzen ezadila ari, gero burhasik eskatu behar itzaukeonari. (OihAts, 398)</i>	Z(1)	
iz	IND-PRS	<i>Oray aldiz içanen iz orotaco lehena</i> (Etxep, XV: 5)	BN(1)	ik. aiz, ax, haiz
izala	COMP-IND- PRS	<i>Vste diat escuyarqui eciçala burlacen</i> (Etxep, VIII: 19)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
izan	COMP-IND- PRS-REL	<i>[orhit adi...] Nola yçan redemitu haren odol saynduyaz.</i> (Etxep, I: 42)	BN(1)	cf. aizen
jakak	IND-PRS	<i>doncelleoni eguin jacac / izta-ondoan anditua</i> (Laz, A21: 35)	A(1)	‘zaio’ (toketa)
jakan₁	IND-PST	<i>ugaçabari licencia escatu jakan bere errira joateco</i> (Laz, AL; 1146r: 5)	A(3), B(1), G(1) [5]	
jakan₂	IND-PRS-REL	<i>Berâquetan jakanari emaitê aguindua, dago aguinduaz damutua ta garuatua</i> (RS, 521)	B(1)	cf. zakan
jakaz	IND-PRS	<i>lelengo çazpirac, perteneçietan jakaz Divinidadeari</i> (Bet, 3: 47)	A(2)	
jakazan₁	IND-PST	<i>Vere gachean ynurriari / egoac jayo jacazâ</i> (RS, 526)	B(1)	cf. zitzaizkan
jakazan₂	IND-PRS-REL	<i>perteneçietan jakazanac Divinidadeari, dira onec</i> (Bet, 4: 7)	A(1)	cf. zaizkion ; zarizka
jako	IND-PRS	<i>umillaetan oy eta jaco / dama bat dacusenean</i> (Laz, A16: 83)	A(1)	cf. zaio , zaka , zako
jaku	IND-PRS	<i>Gaztelatica jentil onbre bat / orayn etorri ey jacu</i> (Laz, A12: 2)	A(2)	cf. zagu , zaigu
jat	IND-PRS	<i>ez jat ancitu bervaric</i> (Laz, A7: 12)	A(12), B(1) [13]	cf. zait
jatala	COMP-IND- PRS	<i>Juzgacen badoçu ule onegaz / ocitu jatala niri odola...</i> (Laz, B3: 92)	A(1)	
jatan₁	IND-PST	<i>Libertadeau joan jatan çuregana</i> (Laz, A17: 29)	A(1)	cf. zatan
	CIR-IND- PST-REL	<i>jaio bide ninçan ayn tenporatan / ceinaz benturea estaldu jatan</i> (Laz, B20: 27)	A(1)	
jatan₂	IND-PRS-REL	<i>errazoa da naturala / neure aoaz dasadala / itaundu jatan casua</i> (Laz, B16: 80)	A(1)	ik. zaidan
jataz	IND-PRS	<i>enojaduriq aditujataz / yleyten nauden veguibi</i> (Enoj, 3)	B(1)	cf. zaitzat ; zaizkit

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
jate	IND-PRS	<i>ainbat sartu jate çure bildur[ra]</i> (Laz, B3: 77)	A(1)	cf. zaie ; zela
jatzu	IND-PRS	<i>Onetan çuri eguiten jaçu / oy asco agrabioric</i> (Laz, A16: 57)	A(4)	
jatzulako	CAUS-PRS	<i>Faltaduco jaçulaco / cençuna goganbear nax.</i> (Laz, A9: 17)	A(1)	
jatzun₁	IND-PST	<i>Isi jaçun, bada, seculareco / carcel gogor onetaco ateac; / ay ay, ene narru çuri gazteac!</i> (Laz, B15: 55)	A(1)	
jatzun₂	CIR-IND-PRS-REL	<i>çuri eguiten ez jaçun guero / ezertan agrabioric</i> (Laz, A23: 45)	A(1)	
litzaiote	HYP-IND	<i>Çuc ezconduta berori juango liçay[o]te</i> (ErrezilGut, 69)	G(1)	
litzakala	COMP-IND-PST	<i>ece Silvia uste eben ece escuartean ilgo liçacala</i> (Laz, AL, 1143r: 15)	A(1)	
lizala	CIR-IND-PST	<i>ece, Aen Mesedea servidu içaten liçala, Sirenac bisitadu balegui...</i> (Laz, AL, 1142v: 4)	A(1)	cf. zala , zela
lisan	IND-PST	<i>lepo eçurra auchiric eldu al lisan</i> (NafEs[SGG], 438)	HGN(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du Irakurketa ez da ziurra (NafEs[SGG]: 442) cf. zan , ze , zen
lizateala	APO-COMP-COND-HYP	<i>ece uste dot, iraungo baleu denpora ascotan, liçateala parte niri eriocea laster emayteco</i> (Laz, AL, 1151v: 3)	A(1)	
lizatela	CIR-IND-PST	<i>suplicaetan liçatela / nay lequiela lagundu.</i> (Laz, AL, 1154v: 1)	A(1)	‘zitziela’ (‘zitziakziola’ espero zen) cf. zitziela
naitzaie	IND-PRS	<i>Ni ere jarrayquico nayçaye ari eta aren ylobay</i> (NafEs[SOL], 9)	IGN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
naiz	IND-PRS	<i>lenecora erremitsen nais</i> (NafEs-2, 137)	A(7), B(1), E(1), G(5), HGN(1), L(5), GN(2), Z(1) [23]	ik. nax , niz
naitzaizu(t)	IND-PRS	<i>nic, domingo, ezconcen naycaycut, catherina</i> (AzpEzk, 11)	?(1)	ik. natxa(t)zu , ne(t)zaizu(t) , nitzaizu , ni(t)zauzu
naitzan	IND-PRS	<i>vada aseguin arreçan eçen ni bengatuco nayçan</i> (NafEs-1, 64)	HGN(1)	‘ni hiri’ (noketa)
naizala	CIR-IND-PRS	<i>Jauna, amarez, / ezpa ilgo naičala / verorren minez</i> (Bikuña, B8: 19)	A(1)	ik. naizala , nazala
	COMP-IND-PRS	<i>essaten diot, jauna, (...) eta ezconçen nayçala...</i> (ToloEzk, 6)	G(1)	ik. naizala , naxala
naizan	IND-PRS-REL	<i>viçi nayçan artean çuçaz verce senarric ez egujteco</i> (BeorbEzk, 17)	IGN(1)	ik. naizen , nizan ; cf. naxan
naizela	CIR-IND-PRS	<i>eta ala fin emaiten diot geldizen naizela, bety bezala, serbizary humblea</i> (EspGut, 16: 15)	L(7)	ik. naizala , nazala
	COMP-IND-PRS	<i>vada essaten diot ezconçen naičela eta...</i> (ToloEzk, 1)	G(1), L(1) [2]	ik. naizala , naxala
naizen	IND-PRS-REL	<i>Ni izandou naizen parte artan...</i> (EspGut, 2: 14)	L(2)	ik. naizan , nizan ; cf. naxan
	COMP-IND-PRS-REL	<i>nyc estaquyt johanen naycen ynfernura ala parabiçura</i> (NafEs-2, 111)	HGN(1)	ik. naxan
natxako	IND-PRS	<i>NI becatariau confessetan nachaco Iaungoyco gustiz poderosoari</i> (Bet, 6: 21)	A(1)	ik. natzaio

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
natxa(t)zu	IND-PRS	<i>Arren, Sirena, ene bioça, suplicaetan</i> nachaçu (Laz, AL, 1146v: 2)	A(6)	ik. naitzaizu(t) , ne(t)zaizu(t) , nitzaizu , nitzauzu
natzaio	IND-PRS	<i>eta ala soupliazzen</i> nazago <i>mana</i> <i>nazan pouchanza douen bezala.</i> (EspGut, 14: 15)	L(1)	ik. natxako
nax	IND-PRS	<i>ascotan egote</i> nax <i>berva baga</i> (Laz, A17: 59)	A(32), B(1)	ik. naiz , niz
naxala	COMP-IND- PRS	<i>badanic bere, jaquin eguiçu / oyta</i> naxala <i>fundadu / oy anchinaco</i> <i>liburuetan</i> (Laz, A6: 44)	A(2)	ik. naizala , naizela
naxan	COMP-IND- PRS-REL	<i>Mundu guztiac dacus dacusuna: / ni</i> <i>çugaiti</i> naxana <i>gastaetan</i> (Laz, B20: 68)	A(2)	ik. naizen ; cf. naizan , nizan
	CIR-IND- PRS-REL	<i>Ona etorri</i> naxan <i>azquero...</i> (Laz, A3: 17)	A(2)	
nazala	CIR-IND-PRS	<i>Eta ala, oray gauça bera</i> <i>respondacen diçut, remiticen</i> naçala <i>berçe gutuner</i> (RosEtx15a, 1r: 8)	E(1)	ik. naizala , naizela
ne(t)zaizu(t)	IND-PRS	<i>nic, catherina, ezconcenecaycut,</i> <i>domingo</i> (AzpEzk, 17)	?(2)	ik. naitzaizu(t) , natxa(t)zu , nitzaizu , nitzauzu
ninza	IND-PST	<i>eta escribauagana aguertu</i> ninça <i>eta...</i> (NafEs-1, 107)	HGN(2)	ik. ninzan , ninzen
ninzakan	IND-PST	<i>berva eguiten asi</i> ninçacan (Laz, A7: 7)	A(2)	
ninzala	COMP-IND- PST	<i>eguingo digot mandatu / arençat jayo</i> ninçala <i>ta / enaguiala largatu</i> (Sasiola, B27: 19)	G(1)	
	CIR-IND-PST	<i>Tristea nengoan iru ileco egunetan /</i> <i>(...) / sabelecoaz ez</i> ninçala <i>gozaetan</i> (Laz, A25: 26)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ninzan	IND-PST	<i>O[e]reanic jagui ničan / astelen goicean</i> (Sasiola, B33: 1)	A(24), G(4), L(1), GN(1) [30]	ik. ninza , ninzen
	CIR-IND-PST-REL	<i>nun eldu ninčan ez nequian</i> (Laz, B16: 53)	A(3)	
	IND-PST-REL	<i>Cerren il ez ete ninčan jaio ninčan egunetan?</i> (Laz, A25: 30)	A(1)	
ninzanden	APO-COND-HYP-PST	<i>Aguian hula ezpanango hil ninçanden engoytic</i> (Etxep, XIII: 49)	BN(1)	ik. ninzaten
ninzaten	APO-COND-HYP-PST	<i>Iustician ençun vaninz sarri ialgui ninçaten</i> (Etxep, XIII: 13)	BN(1)	ik. ninzanden
ninzen	IND-PST	<i>Saldu nince[n] saritan / Asco sari handitan</i> (AndrEm, 5)	Z(1)	ik. ninza , ninzan
nitzaizu	IND-PRS	<i>Berce aldi batez ginen niçayçu</i> (Etxep, X: 61)	BN(2)	ik. naitzaizu(t) , natxa(t)zu , ne(t)zaizu(t) , nitzauzu
nitzauzu	IND-PRS	<i>halaber suplicazen nizaucu auctore pareba[t] nahi derautacun chercatu neure duhuruian</i> (EspGut, 1: 11)	Z(2)	ik. naitzaizu(t) , natxa(t)zu , ne(t)zaizu(t) , nitzaizu
niz	IND-PRS	<i>Oray aldiz çure faltaz muthatu niz ny ere</i> (Etxep, VI: 24)	BN(8), Z(2) [10]	ik. naiz , nax
nizan	IND-PRS-REL	<i>Bici ničan artian eta erioco phunduyan</i> (Etxep, I: 60)	BN(1)	ik. naizan , naizen ; cf. naxan
zaela	CIR-IND-PRS	<i>nola çuen gend[e]ac erri onetan vaitabilza, librequi trato ona eta onic eguinte[n] çaela</i> (RosEtx-10, 1v: 5)	E(1)	cf. zaie , zaien
zagu	IND-PRS	<i>Señora Maria de Vruizaldea ezconczagu</i> (EzkGonb, 2)	HGN(1)	ik. zaigu ; cf. jaku
zaidan	IND-PRS-REL	<i>Heben ene penacera çaydanyan orhitu</i> (Etxep, XIII: 58)	BN(1)	cf. jatan2
zaie	IND-PRS	<i>Handiago giten çaye berce nahicaria</i> (Etxep, II: 46)	BN(1)	cf. jate ; zaela

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zaien	IND-PRS-REL	<i>Bana anhez emazte da escapacen çayenic</i> (Etxep, III: 41)	BN(1)	
zaigu	IND-PRS	<i>badaríc emâten çâygu / ôsoric âmen batean.</i> (PEzc, 11)	HGN(1)	ik. zagu cf. jaku
zaigun	IND-PRS-REL	<i>Ceruetâco jâuna dûgu / gôgos jausten çaygunâ</i> (PEzc, 6)	HGN(1)	
zaik	IND-PRS	<i>secula erguelqueria faltatu ez çayc eta faltatuco</i> (NafEs-2, 144)	IGN(3), Z(1) [4]	
zaikan	IND-PRS-REL	<i>Hire nahiz gaitz jin zaikan horri, errakok “Sancho, ungi ethorri”</i> (OihUrrh, 621)	Z(1)	
zaio	IND-PRS	<i>Gueçurra da, eta gueçurra dionari gueçurra diola erran bear çayo</i> (NafEs-1, 122)	HGN(1), IGN(1) [2]	ik. zaka, zako; cf. jako
zaiola	COMP-IND-PRS	<i>eta omen dio ezin eregeren magestateary et Nantes erendatu zayola</i> (EspGut, 20: 15)	L(1)	
zait	IND-PRS	<i>gende onac, açendu çait magnificate erratea eta oray erran bear dut</i> (NafEs-2, 125)	BN(3), HGN(1), L(1), Z(2) [7]	cf. jat
zaitzat	IND-PRS	<i>Gelak ekortu enituen egunean, sarthu zaitzat arrotzak etxean.</i> (OihUrrh, 608)	Z(1)	cf. jataz; zaizkit
zaizkian	IND-PRS-REL	<i>bay, ago artean minçatuco çayquian beguira</i> (NafEs-2, 102)	HGN(1)	
zaizkion	IND-PRS-REL	<i>...]cioDo / ...]tçen jaqui- / ...]sun espiri- / ...çajyzquionac</i> (KatZat-Credo, 4)	HGN(1)	cf. jakazan₂; zarizka
zaizkit	IND-PRS	<i>eççayac atra saisquit bidera ylçera</i> (NafEs-1, 117)	HGN(1)	cf. jataz; zaitzat
zaka	IND-PRS	<i>ascotan sartu oy caca abbadesaquin</i> (ElduBerts 23)	G(1)	ik. zaio, zako; cf. jako
zakan	IND-PRS-REL	<i>eta kabizen zakan santua zerbiduko deu</i> (SumBr, 1:5:2)	G(1)	cf. jakan₂

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zako	IND-PRS	<i>ene aldeco lagunoni / elçaen çaco flauecia</i> (Sasiola, B26: 4)	G(1)	ik. zaio , zaka ; cf. jako
zala	COMP-IND-PRS	<i>Laugarrena, sinistetea / jasi çala Infernuetara</i> (Bet, 4: 37)	A(9)	ik. zela
	CIR-IND-PRS	<i>Mila ta bosteun / urte alcarri eranci, / irurogueta / lau gueiago gañeti / da jaio çala / Jaun Cerucoa justoric</i> (Leiz, A28: 45)	A(2)	ik. zela ; cf. lizala
zan	IND-PST	<i>Eneçat faltadu çan contentua, / eneçat faltadu çan aseguina, / eneçat faltadu çan aleguina, / eneçat faltadu çan esporçua</i> (Laz, B2: 29-30)	A(49), B(3), IGN(1) [53]	ik. ze , zen ; cf. lizan
	(CIR-)IND-PST-REL	<i>eta escatu çidin arpa bat, ceña utra dulcero jaiten asi çan</i> (Laz, AL, 1142v: 13)	A(9), G(1) [10]	Guztiek dute aurrekari bat (<i>zeina, non...</i>)
	CIR-IND-PST	<i>Basoan çu çaoça fundadua / eta, il çan arren fundadorea, / bacus munduac çure balorea</i> (Laz, B15: 5)	A(1)	
	CIR-COMP-IND-PST	<i>Jaquin nay badessu / nola ygaro çan / eracutsico dissut / sermoe onetan, &c.</i> (SevBer, 106)	A(1)	
	PST-PUR	<i>Silvero, bada, obato erregidu cegati çan, esecoandreac aguindu eusan Silviari...</i> (Laz, AL, 1142r: 11)	A(1)	
zara	IND-PRS	<i>çuec bere libertaduco çara</i> (Laz, AL, 1154v: 10)	A(12), B(3), HGN(1), IGN(1) [17]	Adibidekoa eta A-ko beste bi 2PL zaharrari dagozkio ik. zera , zira
zaran	IND-PRS-REL	<i>puta çarra, aça gaystos erdiçen çarana, siquina, humeguile gaystoa!</i> (NafEs-1, 120)	IGN(2)	ik. zarean , zaren ; cf. zeraden
zarate	IND-PRS	<i>A, echa andre onac, egaloc ongui bustiric hecheraco -</i> (NafEs[SOL], 8)	IGN(1)	ik. zarete , ziradei

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zareala	COMP-IND- PRS	<i>ce, çu ona etorri çareala icasi ta etorri gura dau çure esque</i> (Laz, AL, 1151r: 2)	A(1)	ik. zerala
zareana	COMP-IND- PRS-REL	<i>Baquit jarrico çareana / nigana enojadea</i> (Laz, B5: 91)	A(3)	cf. zaran, zaren; cf. zeraden
zaren	CIR-IND- PRS-REL	<i>Jesus, Guillen, sein descolorituric eldu çaren</i> (NafEs-1, 94)	HGN(1)	ik. zaran, zarean; cf. zeraden
zarete	IND-PRS	<i>Yçeba, çu ere sorguina omen çara eta aquerlarrean nola ybilten çarete</i> (NafEs[SOL], 13)	IGN(1)	ik. zarate, ziradei
zarizka	IND-PRS	<i>joan oi carizca anrreac</i> (ElduBerts 19)	G(1)	cf. zaizkion; jakazan₂
zatan	IND-PST	<i>Leyara niri juan çatan / neure amorea, leena</i> (AzkPo, III: 1)	G(1)	cf. jatan₁
ze	IND-PST	<i>gorrotu gayçea villau yçandu çe</i> (NafEs-2, 128)	HGN(3)	ik. zan, zen; cf. lizan
zela	COMP-IND- PST	<i>Jauna: jouanden egoun oyetan berri bat etorry zen ezin goure eregue il zela</i> (EspGut, 7: 2)	HGN(2), IGN(7), L(2) [11]	ik. zala
	CIR-IND-PST	<i>Jayo çela Uirgen Andre Dona Mariaganic, ura gueldiçen çela virgen erdi bayno le[n, er]dicean, eta erdiz guero</i> (AresOt-ArtFede, 3r: 29)	IGN(1)	ik. zala; cf. lizala
zen	IND-PST	<i>yrugarren egunean Resuscitatu sen ylen vitartetic</i> (Zannetti, 5: 2)	BN(1), E(1), GN(6), HGN(6), IGN(3), L(1), Z(1) [19]	ik. zan, ze; cf. lizan
	IND-PST-REL	<i>Don Antonio hor egotou zena eregeac preso artou duela esan didate</i> (EspGut, 10: 17)	BN(1), E(1), L(3) [5]	
	CIR-IND- PST-REL	<i>Haren contra gin cenian armaturic gendia...</i> (Etxep, I: 335)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND-PST	<i>Zaharo zeno zeren etzen xuxentu da zuhatza makur azkentu</i> (OihAts, 421)	Z(1)	
	COMP-IND-SUB	<i>Lotsa ninzan eznea zen isuri, bana aita da hil, Jainkoa esker zuri</i> (OihAts, 304)	Z(1)	
	COMP-IND-PST	<i>Mossen Bernat, iaquin vahu gauça nola ginen cen...</i> (Etxep, XIII: 1)	BN(1)	
zera	IND-PRS	<i>aurqui carçela or[r]etatic ateraco çera</i> (ErrezilGut, 40)	G(1)	ik. zara, zira
zeraden	COMP-IND-PRS-REL	<i>Jaungoikoaren Ama, erakusi egizu nola zeraden gure Ama.</i> (SumBr, 1:2:4)	G(1)	cf. zaran, zarean, zaren
zerala	COMP-IND-PRS	<i>Nic erançun diot baçatoç ona ezcerala esse onetatic ceure bician ateraco</i> (ErrezilGut, 49)	G(1)	ik. zareala
ziaidak	IND-PRS	<i>Echaguiçon, ylumbe naste orretan eurea eguiten yrudi ciaydac duala</i> (NafEs-2, 143)	IGN(1)	‘zait’ (toketa)
ziazkiguk	IND-PRS	<i>alinoa! nescatoc ere eçiazquigut minçatuco</i> (NafEs-2, 102)	HGN(1)	‘zaizkigu’ (toketa)
zinaden	IND-PST	<i>Ene gaizqui penaceco segur sorthu cinaden</i> (Etxe, VI: 13)	BN(1)	cf. zinan, zinean
zinan	IND-PST	<i>Ordugayches etorri cinan!</i> (Rosab, 3)	G(1), HGN(1) [2]	ik. zinean ; cf. zinaden
zinatean	POT-PST	<i>joan çaran bayno len joan alçinatean</i> (NafEs-1, 53)	IGN(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak ere adierazten du
zineala	COMP-IND-PST	<i>Jdu ceneala</i> (Laz, B5: 55)	A(1)	
zinean	IND-PST	<i>Luçuriagan jaio zinean</i> (Laz, A27a: 13)	A(1)	ik. zinan ; cf. zinaden
zira	IND-PRS	<i>Sarri sendoturen cira larruyori osso duçu</i> (Etxep, IX: 34)	BN(1)	ik. zara, zera

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ziradei	IND-PRS	<i>eta gaizic gin badadi çuec içanen ciradey causa eta oguena</i> (RosEtx-10, 1v: 18)	E(1)	cf. zarate , zarete
ziraden	IND-PST	<i>Saynduyac eçiraden sarthu vanitatez glorian</i> (Etxep, I: 167)	BN(1)	cf. ziran , zirean , ziren
ziraia	IND-PRS- QUES	<i>Ieynco veldurturic iarri ciraya</i> (Etxep, X: 55)	BN(1)	
ziran	IND-PST	<i>Ceruac echiric egon ciran / Bost milla urtean</i> (Portal, 49)	A(1)	ik. zirean , ziren ; cf. ziraden
zireala	COMP-IND- PST	<i>cegaiti esan eusan ugaçabac / ece biaramunean joango cireala euren biajera</i> (Laz, AL, 1145r: 2)	A(1)	ik. zirela
zirean	IND-PST	<i>asi cirean lau musico, utra concierto andiaz, manera onetan cantaetan</i> (Laz, AL, 1144r: 7)	A(7)	ik. ziran , ziren ; cf. ziraden
	CIR-IND- PST-REL	<i>Ta agaytirren aditu çerren çirean</i> (BizkKant, 13)	A(3), B(1)	
	IND-PST-REL	<i>Ernegaduco / dave gaxtoac orduan / engendradu ta / jaio cirean puntuaz</i> (Laz, A26: 120)	A(1)	ik. ziren
zirela	COMP-IND- PST	<i>Bazioiten ny oucquetou naizen parte artan Franzian troublazio andiac azizen zirela</i> (EspGut, 3: 11)	E(1), L(1)	ik. zireala
ziren	IND-PST	<i>Nere adisquide bazuec sartou ziren emen, baina es be<s>teac.</i> (EspGut, 16: 6)	E(1), L(2)	ik. ziran , zirean ; cf. ziraden
	IND-PST-REL	<i>ene verce jaun içan cirenech offrecitu çinduten eci...</i> (RosEtx-10, 1r: 18)	E(2), L(2)	ik. zirean
zitzaia	COMP- INDPST	<i>esan didate (...) almirantaren ounzia gouchi bat descabratou zizagela</i> (EspGut, 10: 10)	L(1)	cf. litzatela
zitzaizkan	IND-PST	<i>Bere zorigaitzean inhurriari hegalak sortu zitzaizkan</i> (OihAts, 278b)	Z(1)	cf. jakazanı

2.2.1.18. **JADUN*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bajagot	CONC- COND- PROT-PRS	<i>Oyta capa bat emunagaiti / ez nax gueratu piloxic; / inori emun bajagot bere, / ez nago damu jaquinic</i> (Laz, A23: 59)	A(1)	
diagen	IND-PRS- REL	<i>Gustiok obedezidu bear deve Kongregazioak determinazen devana; eta Aytak edo Perfectoak enkargazen diagena</i> (SumBr, 2:13:4)	G(1)	
diago	IND-PRS	<i>eta aren abisuak aprobetxatzen ezpadeu, esango diago Kongregazioko Aytary</i> (SumBr, 2:19:3)	G(1)	ik. jago
diagola	CIR-IND- PRS	<i>eztakianari irakasten diagola</i> (SumBr, 1:12:6)	G(1)	
diagon	IND-PRS- REL	<i>espezialmente gerra geyago egiten diagon pekatuaganik</i> (SumBr, 1:6:2)	G(1)	
jago	IND-PRS	<i>Semeric badeu esaten jago: / “Aita, eguidac jaquea”</i> (Laz, A24: 99)	A(1)	ik. diago
jagot	IND-PRS	<i>Gabetan barriz ez jagot joco / laztanai biguelea</i> (Laz, A24: 17)	A(4)	
niagon	IND-PST	<i>vitarteco eman njagon</i> (AzkPo, IV: 10)	G(1)	ik. ñagon
ñagon	IND-PST	<i>çaguita çorroz bat ifini ñagon / berar gaxtoaz ganchitua</i> (Laz, A21: 17)	A(5)	ik. niagon

2.2.1.19. *JOAN*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
diohazu	HAB-IND-PRS	<i>Picher ebilia hauxi diohaçu</i> (Etxep, X: 43)	BN(1)	
doa	HAB-IND-PRS	<i>Leorrean artu ez doa arrancaria</i> (RS, 229) (itzul. “En lo seco no se toma la trucha”)	A(1), B(17), BN(1), Z(4) [23]	
doat	HAB-IND-PRS	<i>Harçaz orhit nadinian vihoza doat ebaqui</i> (Etxep, VI: 6)	BN(1)	cf. joat , JOAN trinkoan

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
doaz	HAB-IND-PRS	<i>Urhe-gakoaz, ate guziak ireki doaz</i> (OihAts, 466)	A(1), Z(1) [2]	
doazen	CIR-HAB- IND-PRS-REL	<i>Orain çaoça / gumuta deçun lecuan, / çuelacoac / egon doacen moduan</i> (Laz, A26: 92)	A(1)	
joatan	HAB-IND- PRS-REL	<i>Peco gassoa deucot etorri joatan gacha jatordala, ase osteco loa</i> (RS, 425) (itzul. "...que me suele venir")	B(1)	
joazen	HAB-IND-PST	<i>aen bioçac nunberegaita / egon joacen tristeric</i> (Laz, A11: 30)	A(3)	
	COMP-HAB- IND-PST-REL	<i>Acorda çatez / oy eta çarriz contuan / cinbat joacen / ebili pobre munduan</i> (Laz, 26: 79)	A(1)	
noha	HAB-IND-PRS	<i>Beriarequi eqhustiaz hayn hayn noha penatu</i> (Etxep, IV: 27)	BN(1)	

2.2.1.20. -KIDI-³⁵

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
albanengidio	COND-HYP- POT-PROT	<i>Parti albanengidio harc ez luque pareric</i> (Etxep, VI: 1)	BN(1)	Ahalera <i>al-</i> aurrizkiak adierazten du.
dakidik	FUT-IND	<i>Emac sorhaioari phorru, esqua daquidic gatz</i> (Zalg, 79)	BN(2), GN(1) Z(5) [8]	Adibideen erdiak (4) <i>ez dakidik</i> <i>balia</i> esaldiari dagozkio: BNkoak (Etxep), nafarrerazko atsotitza (OihKai, 297) eta zubererazko bat (OihAts, 59). Adibidekoa eta zubererazko beste bat (OihAts, 514) egitura bereko atsotitz banatan, <i>eska dakidik</i> perpausean; eta gainerako biak, atsotitz berean (OihAts, 427).
dakidio	FUT-IND	<i>Latsari onari, eztakidio falta latsarri</i> (OihUrrh, 639)	Z(1)	

³⁵ Adizkion “-ke-dun baliokide” gutxi batzuetarako eta “-ke gabeko” formetarako, ikus § 2.2.1.5 *EKIN.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dakidiola	COMP- FUT-IND	<i>Esan dit ezin eregue jaunaren magestateary adizera eman diotela Ondarabiary chanala edeqy daquidiola Fra<n>siaco partera gau bates corziheun gizonas (EspGut, 16: 11)</i>	L(1)	Gomendio edo eskaera gisa ulertu behar da “aditzera eman diote” perpausa.
lekidizu	APO- COND- HYP	<i>Astean beyn baleçarçue / aus oça ta brasea, / agaz osatu lequidiçu / mataduraco frezea (Laz, B5: 37)</i>	A(1)	
nakidizu	FUT-IND	<i>Ny erhoa çu iaquinxu vaha enaquidiçu (Etxep, XII: 16)</i>	BN(1)	
nangidizu	APO- COND- HYP	<i>Eguiara vaciniaqui vrricari nanguidiçu (Etxep, IX: 32)</i>	BN(1)	

2.2.2. Aditz trinkoak

Azpiatal honetan beregainak diren adizkiak bildu ditut, 86 taulatan sailkatuta. Horien artean, egiazko aditz sintetikoez gain, badira sasi-trinkoak (cf. ORI) eta autore jakin batek sortutzat (cf. ONHETSI) jo daitezkeenak ere.

<i>ATERA</i> (§ 2.2.2.1)	* <i>ERADUN</i> (§ 2.2.2.19)	<i>ETXIDEN</i> (§ 2.2.2.37)	<i>-IO-</i> (§ 2.2.2.55)	<i>JARIO</i> (§ 2.2.2.73)
<i>ATXEKI</i> (§ 2.2.2.2)	<i>ERAGOTZI</i> (§ 2.2.2.20)	<i>ETZAN</i> (§ 2.2.2.38)	<i>IRAKATSI</i> (§ 2.2.2.56)	<i>JARRAIKI</i> (§ 2.2.2.74)
<i>EBAKI</i> (§ 2.2.2.3)	* <i>ERAHATZE</i> (§ 2.2.2.21)	<i>EUTSI₁</i> (§ 2.2.2.39)	<i>IRAKIN</i> (§ 2.2.2.57)	<i>JARRI</i> (§ 2.2.2.75)
<i>EDEKI</i> (§ 2.2.2.4)	<i>ERAKARRI</i> (§ 2.2.2.22)	<i>EUTSI₂</i> (§ 2.2.2.40)	<i>-IRAT-</i> (§ 2.2.2.58)	<i>JARRUGI</i> (§ 2.2.2.76)
* <i>EDIN</i> (§ 2.2.2.5)	<i>ERAKUTSI</i> (§ 2.2.2.23)	<i>EUTSI₃</i> (§ 2.2.2.41)	<i>IRAUN</i> (§ 2.2.2.59)	<i>JAUGIN</i> (§ 2.2.2.77)
<i>EDUKI</i> (§ 2.2.2.6)	<i>ERAMAN</i> (§ 2.2.2.24)	<i>EZAGUN</i> (§ 2.2.2.42)	<i>IREKI</i> (§ 2.2.2.60)	<i>JO</i> (§ 2.2.2.78)
* <i>EDUN</i> (§ 2.2.2.7)	<i>ERANTZI</i> (§ 2.2.2.25)	* <i>EZAN</i> (§ 2.2.2.43)	<i>IRITZI</i> (§ 2.2.2.61)	<i>JOAN</i> (§ 2.2.2.79)
<i>EGIN</i> (§ 2.2.2.8)	<i>ERATZAN</i> (§ 2.2.2.26)	<i>EZARRI</i> (§ 2.2.2.44)	<i>IRTEN</i> (§ 2.2.2.62)	<i>ONHETSI</i> (§ 2.2.2.80)
<i>EGON</i> (§ 2.2.2.9)	<i>ERAUNTSI</i> (§ 2.2.2.27)	<i>IBILI</i> (§ 2.2.2.45)	<i>IRUDI</i> (§ 2.2.2.63)	<i>ORI</i> (§ 2.2.2.81)
<i>EGOTZI</i> (§ 2.2.2.10)	<i>ERAUTSI</i> (§ 2.2.2.28)	<i>-IDI-</i> (§ 2.2.2.46)	<i>ITXADON</i> (§ 2.2.2.64)	<i>-RAIDI-</i> (§ 2.2.2.82)
<i>EKARRI</i> (§ 2.2.2.11)	<i>ERO</i> (§ 2.2.2.29)	<i>IDOKI</i> (§ 2.2.2.47)	<i>ITXOIN</i> (§ 2.2.2.65)	<i>-RE-</i> (§ 2.2.2.83)
<i>EKIN₁</i> (§ 2.2.2.12)	<i>EROAN</i> (§ 2.2.2.30)	<i>IFINI</i> (§ 2.2.2.48)	<i>ITZULI</i> (§ 2.2.2.66)	<i>-RZA-</i> (§ 2.2.2.84)
<i>EKIN₂</i> (§ 2.2.2.13)	<i>ERORI</i> (§ 2.2.2.31)	<i>IGARO</i> (§ 2.2.2.49)	<i>IZAN</i> (§ 2.2.2.67)	<i>URGATZI</i> (§ 2.2.2.85)
<i>EKIN₃</i> (§ 2.2.2.14)	<i>EROSI</i> (§ 2.2.2.32)	<i>IKASI</i> (§ 2.2.2.50)	* <i>JAFINI</i> (§ 2.2.2.68)	<i>UTZI</i> (§ 2.2.2.86)
<i>EMAN</i> (§ 2.2.2.15)	<i>ERRAN</i> (§ 2.2.2.33)	<i>IKUSI</i> (§ 2.2.2.51)	<i>JAIKI</i> (§ 2.2.2.69)	
* <i>ENIN</i> (§ 2.2.2.16)	<i>ESAN</i> (§ 2.2.2.34)	<i>IKUZI</i> (§ 2.2.2.52)	<i>JAITSI</i> (§ 2.2.2.70)	
<i>ENTZUN</i> (§ 2.2.2.17)	<i>ETORRI</i> (§ 2.2.2.35)	<i>-IN(E)-</i> (§ 2.2.2.53)	<i>JAKIN</i> (§ 2.2.2.71)	
<i>ERABILI</i> (§ 2.2.2.18)	<i>ETSI</i> (§ 2.2.2.36)	<i>-(I)NGU-</i> (§ 2.2.2.54)	* <i>JANON</i> (§ 2.2.2.72)	

2. taula: datubasean bildutako aditz trinkoak

2.2.2.1. *ATERA*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
aterazu	IMP	<i>Arereanic ateraçu / il baten calaberea</i> (Laz, B5: 71)	A(1)	Corpuseko <i>sasi-trinko</i> argi bakarra.

2.2.2.2. *ATXEKI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
atxeka	IMP	<i>traidorea acheca, lagun aquit!</i> (NafEs-2, 80)	HGN(1), Z(1) [2]	
datxekon	CIR-IND- PRS-REL	<i>Sua datxekonean auzoko etxeari, gogoia emak eureari</i> (OihUrrh, 372)	Z(1)	

2.2.2.3. *EBAKI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
debaka	GNO-IND- PRS	<i>Ganibet berbateg debaka ogia eta erhia</i> (OihAts, 179)	Z(1)	Oihenartek <i>-ki</i> aditzak jokatzean <i>-ka</i> darabil beti, datibo-komunztadurarik ez badute ere.

2.2.2.4. *EDEKI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baledeko	AFF-GNO- IND-PRS	<i>Ecieguiña arria baño gogorrango: arriari malluaz ere baledeco</i> . (Isas, 26)	IGN(1)	‘edeki lekiok’ (inpersonea); cf., besteak beste, RS 145 <i>lekuske</i> ‘ikus liteke’; ikus § 4.4.3.2.1 -eko (573-578) adibideak.
dedetzak	FUT-IND	<i>Erroia haz ezak, begiak dedetzak</i> (OihAts, 152)	Z(1)	<i>-ke</i> gabeko geroaldia (inperfektibo zaharra)
edetazu	IMP	<i>Iangoycoa, edetaçu amoria gogotic</i> (Etxep, VII: 27)	BN(2)	

2.2.2.5. *EDIN ‘(etorkizunean) izan, izatera iritsi, bihurtu’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
adi	ADM-PRS	<i>Astoagaz adi quirolan / ta deyc buztanaz biçarrean</i> (RS, 116)	B(1)	
balidi	COND-HYP- PROT	<i>Isasoori tinta balidi / ceru çabala liburu...</i> (Laz, A6: 19)	A(1)	
banadi	COND-PROT- PRS	<i>beste amore bilatuco nax / amore bear banadi</i> (Laz, A4: 12)	A(1)	ik. banari
banari	COND-PROT- PRS	<i>Ene lastan çuri ederra, / çure laztan ni banari...</i> (Sasiola, B28: 12)	A(1)	ik. banadi
din	GNO-IND- PRS-REL	<i>Asto dina, zordun</i> (RS, 249)	B(2)	
naite	POT-PRS	<i>eta icusi alas nai al naite?</i> (Sueskun, 6) (jat. “¿Posible! ¿Y tengo amor a lo visible?”)	GN(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak ere adierazten du
nendin	IND-PFV	<i>Zalduna senhar ustean, zahar nendin ezustean</i> (OihUrrh, 705) (itzul. “Dans l'espérance que j'ai eue d'épouser un chevalier, je suis devenue vieille sans y penser”)	BN(1), Z(2) [3]	ik. nindin
nindin	IND-PFV- PST	<i>Lotsaga nindin, oguiz ase nindin</i> (RS, 263) (itzul. “Sinvergüenza me hize y hartéme de pan”)	B(2)	ik. nendin
zidi	IND-PFV- PST	<i>Ausa zala euriaz loyza cidi</i> (RS, 358) (itzul. “Siendo polvo con la lluvia se hizo lodo”)	B(1)	

2.2.2.6. EDUKI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
aduka	IND-PRS- STEX	<i>cerc aduka or? haurra yl duc eta!</i> (NafEs-2, 98)	GN(1)	
aukake	FUT-IND- STEX	<i>Eyquec senar maquerra ta ac aucaque andera</i> (RS, 290)	B(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badaukat	COND- PROT-PRS- STEX	<i>orayco guiça aldartean arraçioric batre baldin badaucat, estaut Amburçeac orayco aldian nay duenic pasatuco (NafEs-1, 107)</i>	HGN(1)	
badauko	COND- PROT-PRS- STEX	<i>Bada, nola candatu ezpadaqui, / edo cer cantadu ezpadauco, / eztau musicoac inor benciduco (Laz, B3: 2)</i>	A(1)	
bagenduko	COND- HYP-PROT- STEX	<i>Bagenduco baguineaquique (RS, 406)</i>	B(1)	
baitaduka	CIR-IND- PRS-STEX	<i>eta pregonatu ez caizquiric eguitera erriontacoerr, presonetan eta aziendetan, nola errionec eguinic baitaduca (RosEtx-16, 1r: 26)</i>	E(1)	
baleuko	COND- HYP-PROT- STEX	<i>Belorita ezcur ona, esquequi asco baleuco (RS, 197)</i>	B(1)	
banedukan	IND-PST- STEX	<i>neure buruau baneducan / çaarçat jubiladuric (Laz, B21: 19)</i>	A(1)	
baneukaike	COND- HYP-PROT- STEX	<i>Podere baneucaique tenplaceco / neure begui beraoen alboreac! (Laz, B20: 15)</i>	A(1)	<i>-i- horren azalpen baterako, ik. § 5.2.1 (cf. beukaike, eukaikezu)</i>
bazedukan	IND-PST- STEX	<i>Guiçon onec seme bat baceducan / cantalari guztiz gracioso, / gazte lindo cortes curiosoa (Laz, B3: 28)</i>	A(2)	
beukae	JUS	<i>onegaz linda guztioe beucaae contu (Laz, A17: 11)</i>	A(1)	
beukaike	FUT-JUS	<i>bere laztanaz ce beucaique / secula fantasiaric (Laz, A14: 57)</i>	A(1)	<i>-i- horren azalpen baterako, ik. § 5.2.1 (cf. baneukaike, eukaikezu)</i>
beukaz	JUS	<i>Beucz Peruc vere veyac / ta nic neure çazpi çuriac (RS, 421).</i>	B(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daduka	IND-PRS- STEX	<i>Gota duen orduan, buru chipia oy</i> <i>daduca choruan</i> (ElduBerts 15)	BN(1), G(2), L(1) [4]	ik. dauko
dadukadan	IND-PRS- REL-STEX	<i>cure mesedeor[r]egana daducadan</i> <i>ob[l]igacjoa gatj</i> (DebaSerGut, 3)	G(1)	
dadukaien	IND-PRS- REL-STEX	<i>Jauna: pensa beza zure senoriac emen</i> <i>ziertozat dadouquaien berriric baizen</i> <i>gastigazen es tudala nic</i> (EspGut, 10: 2)	L(1)	‘daukaten’, cf. dadukela, daukae
dadukak	IND-PRS- STEX	<i>Iauna guerthuz hic daducac porfidia</i> <i>handia</i> (Etxep, XII: 37)	BN(1)	
dadukan	IND-PRS- REL-STEX	<i>eta esan diola Espainiaco eregec</i> <i>dadoucan partida bat barc libratouric</i> <i>emanen diola</i> (EspGut, 14: 11)	G(1), L(1), Z(1) [3]	ik. daukan
	COMP- IND-PRS- REL-STEX	<i>Ea ynor daducan çuc bayce besteric</i> (ErrezilGut, 51)	G(1)	
dadukat	IND-PRS- STEX	<i>arrezquero oy daducat / neure vioçean</i> <i>barruna</i> (AzkPo, III: 3)	A(1), BN(2), G(2) [5]	ik. daukat
dadukazu	IND-PRS- STEX	<i>Bethi daducaçu tema borthiça</i> (Etxep, X: 32)	BN(1)	ik. daukazu
dadukazun	COMP- IND-PRS- REL-STEX	<i>arren, esaçu / ceure pensamentuan /</i> <i>cer daducaçun</i> (Laz, A5: 24)	A(1)	ik. daukazun
dadukela₁	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Aen armaaq dira curucea, trabajua,</i> <i>curuçan daduquela euren descansua</i> (SevBer, 79)	A(1)	‘daukatela’ cf. dadukaien, daukae
dadukela₂	COMP- IND-PRS- STEX	<i>Amians artou dela asegouratouzat</i> <i>dadouquela</i> (EspGut, 7: 5)	L(1)	‘daukala’?
dadutzala	COMP- IND-PRS- STEX	<i>[Orhit adi] Ceruya lurra ychaso</i> <i>daduçala escuyan</i> (Etxep, I: 135)	BN(1)	cf. daduzka

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dadutzat	IND-PRS- STEX	<i>Hirur egoun oyetan emen daduzat irur angles festeiazzen, zerbait jaquin nahiz</i> (EspGut, 20: 9)	L(1)	
daduzka	IND-PRS- STEX	<i>Guztiac daduzca: vere aguintean.</i> (BretKant, 24)	G(1)	cf. dadutzala
daukadala	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Pensamentuau daukadala / çuregan enclabaduric</i> (Laz, A16: 17)	A(1)	
daukadan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Çuretaco nic daukadan / guztia / ezta mincor, salvo / ezti-eztia</i> (Laz, B9: 17)	A(2)	
daukae	IND-PRS- STEX	<i>cerren ez daucae / nun paseadu caleric</i> (Laz, A28: 133)	A(1)	cf. dadukaien , dadukela
daukagun	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Daukagunean naya, gurari бага oi gara</i> (RS, 248)	B(1)	
	COMP- IND-PRS- REL-STEX	<i>êne anâya, erranen nîçu / nôr daucâgun mayean</i> (PEzc, 4)	HGN(1)	
daukan	IND-PRS- REL-STEX	<i>surr onac daukana (Lcc, 298v; s.v. oledor)</i>	A(17), B(1), E(1) [19]	Adibide gehienak Landuccirenak dira, eta asko, adibidekoa bezala, plural- komunztadurarik gabeak.
	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>eroan dau Confusioco Esera, nun utra catea andiacaz daukan (Laz, AL, 1153v: 3)</i>	A(1)	ik. dadukan
daukat	IND-PRS- STEX	<i>Romeria bat eguiteco, / jauna, daukat nic gogo.</i> (Laz, AL, 1147r: 12)	A(8), B(3), HGN(1) [11]	ik. dadukat
daukazu	IND-PRS- STEX	<i>Esaitasun parebagea / nigaz cegaiti daucaçu?</i> (Laz, AL, 1146r: 15)	A(6)	ik. dadukazu
dukazula	COMP- IND-PRS- STEX	<i>Ondo uste dot, Sirena, daucaçula adituric</i> (Laz, AL, 1151v: 1)	A(1)	
daukazun	IND-PRS- REL-STEX	<i>cegaiti ni ez nator çuey gachic eguiten, daucaçun gach orrendako remedio emayten baxe</i> (Laz, AL, 1153r: 21)	A(2)	2PL zaharra ik. dadukazun

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Bada vere, ceure borondate ori bestegan daucaçuna legueç</i> (Laz, AL, 1151v: 9) ...	A(1)	
dauko	IND-PRS- STEX	<i>Eç dauco Peru Garciac bearric</i> (MLastur, 17)	A(5), B(3)	ik. daduka
dauzkin	IND-PRS- STEX	<i>Galçac baldin baytun eneac, heure on artuengatic dauquin, baldinba</i> (NafEs-1, 125)	HGN(1)	‘hik dauzkan’ cf. gaduzkiela
deukot	IND-PRS- STEX	<i>Peco gassoa deucot (...)</i> (RS, 425) (itzul. “Mala sospecha le tengo ”)	B(1)	
diadukat	IND-PRS- STEX	<i>Hiretaco eztiaducat guerthuz neure buruya.</i> (Etxep, XII: 40)	BN(1)	‘daukat [toketa]’ ik. jaukaat
diadutak	IND-PRS- STEX	<i>Beotibar, hic diadutac Martin de Oybar</i> (BeotNaf)	IGN(1)	[hik niri hura] cf. liadutan
edukak	IMP	<i>educac gueldiric porrua</i> (ElduBerts 43)	G(1)	
edukan	IMP	<i>Edukan eure athea hersirik eta ez erran eure auzoaz gaizkirik.</i> (OihUrrh, 573)		
eukaen	IND-PST- STEX	<i>Içurridunac / asco eucaen llanturic / norc bereari / [o]y ezin cobru emunic</i> (Laz, A28: 82)	A(2)	
eukaikezu	FUT-IMP	<i>oy onegaiti, ene laztana, / ce eucaiqueçu penaric</i> (Laz, A27a: 24)	A(2)	-i- horren azalpen baterako, ik. § 5.2.1 (cf. baneukaie , beukaie) ik. eukakezu (beste adibidea 2PL zaharrari dagokio)
eukakezu	FUT-IMP	<i>oy onegaiti, gach esalea, / ce eucaqueçu penaric</i> (Laz, A27b: 24)	A(1)	ik. eukaikezu (hain zuzen ere, B eskuak hari egin moldaketa da hau)
eukala	CIR-IND- PST-STEX	<i>asi çan, negarrez beteric bere beguiac eucala, berva oec esaten</i> (Laz, AL, 1151r: 8)	A(3)	Adibidekoa eta beste bat plural-komuntadurarik gabeak (Laz).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
eukan	IND-PST- STEX	<i>Juduac, barriz, / asco eucan negarric</i> (Laz, A28: 92)	A(2)	
	IND-PST- REL-STEX	<i>escuetan eucan arpea iramo eben</i> (Laz, AL, 1142r: 2)	A(8)	ik. zedukan
eukazu	IMP	<i>Dama galantac, sinis naçaçu, / oy ceucaçu dudaric</i> (Laz, A10: 36)	A(1)	2PL zaharra
eukok	IMP	<i>Tamal eucoc chiroari ta sorosi aen opa[ri]nari.</i> (RS, 78)	B(1)	
gaduzkiela	OPT-PRS- STEX	<i>Jayncoac gaduzquiela guciac bere escuti</i> (RosEtx-15a, 1r: 28)	E(2)	‘gauzkala’ cf. dauzkin
hadukat	IND-PRS- STEX	<i>lehenere beguietan haducat</i> (NafEs-1, 62)	HGN(1)	
jaukaat	IND-PRS- STEX	<i>borondate jaukaat al badaguit salbaetan.</i> (Laz, A25: 45)	A(1)	‘daukat [toketa]’ ik. diadukat
leukaela	CIR-IND- PST-STEX	<i>Pensamentuac leukaela / dolorez manteniduric</i> (Laz, A11: 31)	A(1)	
leukala	CIR-IND- PST-STEX	<i>Egun batean leukala / beste baçugaz cabildu...</i> (Laz, B12: 45)	A(2)	Adibidekoak badu <i>continuous</i> aspektu kutsua, testuinguru horretan.
	COMP-IND- PST-STEX	<i>Aynbat çan Silveroen deseoa Sirena ecusterren, ece erregutu eusan Silviari leguiola ain mesede andia, ece leguiola bere partez Sirenari erregutu bisitaetan etorri lequiola, cegati leukala esperança andia Jaun Cerucoagan, ece, Aen Mesedea servidu içaten liçala, Sirenac bisitadu balegui, bertati osatua çala</i> (Laz, AL, 1142v: 3)	A(1)	Beharbada bi esate- edo adierazte-aditzen mendeko testuinguru konplexuan ulertu behar da bestela espero ez den <i>-ala</i> atzizkia.
liadutan	HYP-IND- REL-STEX	<i>Amore bat nahi nuque liadutanic eguia</i> (Etxep, II: 20)	BN(1)	cf. diadutak
nadukan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Ni gathibu naducana captiua da berceren</i> (Etxep, IV: 3)	BN(1)	ik. naukan

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nauka	OPT-PRS- STEX	<i>linda damea, erruqui nauca</i> (Laz, A16: 35)	A(1)	‘eduki naza(la) [berorika]’ Atzizkidun formatik atzera eratorria den seinale da azken bokala; cf. nauko Eta cf. nagi , EGIN laguntzailean; naza , *EZAN laguntzailean
naukan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Eben dago / ni naucana salduric</i> (Laz, A29: 52)	A(1)	ik. nadukan
naukazu	IND-PRS- REL-STEX	<i>Lau urtebete, euren gabaquin, / ceure oñetan naucaçu</i> (Laz, AL, 1144r: 20)	A(1)	
nauko	IND-PRS- STEX	<i>gauçaxe batec oyta nauco / andiro enojaduric</i> (Laz, A10: 23)	A(3)	cf. nauka
nedukala	CIR-IND- PST-STEX	<i>aen podere andiagaz / ez neducala conturic</i> (Laz, B21: 8)	A(2)	ik. neukala
nedukan	COMP-PST- STEX-SUB	<i>nay equion nic aren contra / oy ez neducan quexaric</i> (Laz, B21: 32)	A(1)	cf. neuka , neukan
nendukazun	IND-PFV- PST	<i>Gaxo ninçala, / ez nenducaçun³⁶ contuan</i> (Laz, A26: 64)	A(1)	‘ez ninduzuen / nauzue eduki’ 2PL zaharra
neuka	IND-PST- STEX	<i>Onço[e]riçat neuca, baya oparinac eroa eusta</i> (RS, 244)		-n gabeko iragana? cf. nedukan , neukan
neukala	APO-COMP- COND-PST- STEX	<i>Osaba jaunaz ezpaceonça, / jaquin eguiçu niganic, / alogoroac oy neucala / çureçat ondo gorderic</i> (Laz, A27a: 47)	A(1)	Plural-komunztadurarik gabe.
	CIR-IND- PST-STEX	<i>pensamentuau ez neucala / nic agan ocupaduric</i> (Laz, B21: 5)	A(1)	ik. nedukala
neukana	COMP- IND-PST- REL-STEX	<i>ecusen guero ez neucana / ecertan bere bearriç</i> (Laz, B21: 35)	A(1)	cf. nedukan ; neuka

³⁶ Azpian *ninducaçun* jartzen omen du (Bilbao eta beste 2020b: 321).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zadutzen	PRS-PUR-SUB	<i>Yeinquari otoy egiten daracodala çaducen osoric eta alegerari</i> (Etxauz, 18)	mBN(1)	< *za-duk(i)-z(a)-en ‘zauzkan’
zedukan	IND-PST-REL-STEX	<i>Beti ossoric guelditçen da / Len çeducan gustian</i> (JEliz, 162)	HGN(1)	ik. eukan
zeukala	CIR-IND-PST-STEX	<i>Utra gaxtoto / bici cinean munduan, / ataidea / ez ceucala contuan, / ene gauçaric / ez ceucala buruan,</i> (Laz, A26: 96, 98)	A(2)	‘zeneukala’
zeukan	IND-PST-STEX	<i>oy debocio / guchi ceucan tenpluan</i> (Laz, A26: 106)	A(1)	‘zeneukan’

2.2.2.7. *EDUN³⁷

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
albaditu	COND-POT-PROT-PRS	<i>Hirur gauça albaditu ehorc ere eguiatz / Nola ere hil vaytadi doha saluamenduyan</i> (Etxep, I: 182)	BN(1)	Ahalera al-aurrizkiak adierazten du.
albaihu	ADV-HYP	<i>Otsoa lagun duanean, albaihu hora saihetsean.</i> (OihAts, 384)	Z(1)	
aldozu	OPT-PRS	<i>Laster etorri nadin guraco aldoçu</i> (BizkOlerk, 15)	B(1)	Desira adierazteko al (< ahal).
badau	COND-PROT-PRS-STEX	<i>Ume chipiric oy eta badau, / açaiquetaco losea</i> (Laz, A24: 69)	A(4)	ik. badeu, badu
badeu	COND-PROT-PRS-STEX	<i>Semeric badeu esaten jago: / “Aita, eguidac jaquea”</i> (Laz, A24: 99)	G(1)	ik. badau, badu
badeue	COND-PROT-PRS-STEX	<i>eta lekurik ezpadeve au egitekoz, astein iru egunean erresadu begie</i> (SumBr, 1:7:1)	G(1)	
badezu1	AFF-IND-PRS-STEX	<i>Mortoan gurea barroa badeçu alua badeçu</i> (Zestoa, 2: 1)	G(1)	

³⁷ Ikus § 2.2.1.2-ko oin-oharreko azalpenak.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badezu₂	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Jaquin nay badessu / nola ygaro san / eracutsico dissut / sermoe onetan, &c. (SevBer, 105)</i>	A(3), G(2) [5]	ik. badozu , baduzu
badiela	AFF-COMP- IND-PRS-STEX	<i>Igorri derauçut berce orduz cien erregue iaunac badiela puissança edo bothere ossoa bere governamendian (EtxRos-07, 1r: 12)</i>	Z(1)	
baditu	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Eta hoyec eguiazqui ehorc hala ezpaditu / Albayliaqui duda gabe ecin dateyela salbu (Etxep, I: 196)</i>	BN(1)	
badituzu	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Penac handi vadituçu acheterric asqui duçu (Etxep, IX: 33)</i>	BN(1)	
badogu₁	AFF-IND-PRS- STEX	<i>neurc jaquin ez arren, badogu diru (Laz, B3: 17)</i>	A(1)	ik. badügü₁
badogu₂	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Arençat eperra, bardin al bada; / ez gorri tantaric, baice çuria; / aumaric badogu, ez açuria (Laz, B15: 84)</i>	A(1)	ik. badugu₂
badok	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Asco badoc, asco bearco doc (RS 124)</i>	B(2)	ik. baduk₁
badot	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Ay, ene desdichadua, bada, / ezpadot remedioric (Laz, B21: 120)</i>	A(3)	ik. badut
	CONC-PRS- STEX	<i>Merecidu ezpadot ecer bere / neure partez, cerren naxan pobrea, / çureti bay, cerren naxan çurea (Laz, B3: 61)</i>	A(1)	
badozu	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Nola andraen bildur çara, / aec baga onic ez badoçu?</i>	A(27), B(1) [28]	ik. badezu , baduzu Lazarragaren hiru adibide 2PL zaharrari (<i>zuek</i>) dagozkio.
badu	AFF-IND-PRS- STEX	<i>Gaoaz eta egunaz ere badu plazer handia (Etxep, III: 53)</i>	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	COND-PROT- PRS-STEX	<i>baina esan dit semeac eraz egin daitequela eregueren magestateac nay badu Endagaco partera</i> (EspGut, 17: 7)	BN(1), HGN(3), L(2), Z(2) [8]	ik. badau, badeu
	CONC-PRS- STEX	<i>ederrago vadu ere</i> (NafEs-2, 119)	BN(2), HGN(1) [3]	
badüğü₁	AFF-IND-PRS- STEX	<i>Othoytzen citut cien depputatuiee duten cien erregueguanac ample pothere, eci guc badugu goure erregue iaunac emanac.</i> (EtxRos-02, 2r: 2)	Z(1)	ik. badogu₁
badugu₂	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Guk uri badugu, izanen duzue ihitz</i> (OihUrrh, 698)	Z(1)	ik. badogu₂
baduk₁	COND-PROT- PRS-STEX	<i>verdoche nay baduc, verdox içanen gaytuc</i> (NafEs-2, 94)	BN(2), GN(1), Z(3) [6]	ik. badok Guztiak <i>nahi/gura</i> * <i>edun</i> lokuzioan
	CONC-PRS- STEX	<i>gura ezpaduc bere</i> (Lcc, 238r; s.v. <i>aunq[ue] te pese</i>)	A(1)	
baduk₂	AFF-IND-PRS- STEX	<i>vay guc (sic) eçeçe verçe ijitoric ere va duc Vaztanen</i> (NafEs-2, 133)	L(1)	‘bada [toketa]’
baduke	FUT-IND-STEX	<i>Inçaur duianac jateco, baduque harri hausteco.</i> (Zalg, 48)	Z(1)	Balio modal epistemikoa ere izan lezake (‘segur aski’)
badukegu	FUT-IND-STEX	<i>Arimaz asqui eguiteco vaduquegu orduyan</i> (Etxep, I: 163)	BN(1)	
badukek	IND-PRS-STEX	<i>Heben hic vaduquec vana hayec ez norc consola</i> (Etxep, XIII: 66)	BN(1)	Balio modal epistemikoa ere izan lezake (‘segur aski’)
badukezu	FUT-IND-STEX	<i>Malenconya ecitela vaduqueçu amore</i> (Etxep, VI: 25)	BN(1)	
badut	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Nahi badut vqhenen dut oray ere berriric</i> (Etxep, VII: 32)	BN(1),	ik. badot

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CONC-PRS- STEX	<i>Badut ere herabe senarraren hilzale horri joaitera jorrale, ezin naoke jan gabe</i> (OihAts, 63)	Z(1)	
badüziela	AFF-COMP- IND-PRS-STEX	<i>Eta hallaber dioçu ciec baduciela commissione behar eta necessario dena</i> (EtxRos-06a, 1r: 6)	Z(1)	
baduzu	COND-PROT- PRS-STEX	<i>baqueric dezir baduçu by herry hoiien artian...</i> (EtxRos-09, 1r: 22)	BN(1), HGN(1), Z(3) [5]	ik. badozu , badezu
baduzue	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Çatoste, çatoste, nay baduçu jan</i> (JEliz, 125)	HGN(19)	
bagindu	COND-HYP- PROT	<i>liçençiaric paguindu coplaçera guendozque</i> (NafEs-1, 111)	IGN(1)	
baikenduen	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Jauna: bart, zoin baiquendouen aste artea...</i> (EspGut, 12: 1)	L(1)	
baitu₁	CAUS-IND- PRS-STEX	<i>Jauna: eremerciazzen deraucut cegei coure merchediac hainberce cuidado baitu nicac</i> (EspGut-1, 2)	Z(3)	Betiere aurretik partikula bat daramala (<i>zegei</i> , <i>zeren</i>)
	IND-PRS-REL- STEX	<i>Egun hartan iuge date mundu ororen iabia / Baytu ororen gaynian potestate handia</i> (Etxep, I: 271)	BN(1)	Altunaren (1980: 54) interpretazioa.
baitu₂	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Eta nola errionec vaytu eguiteco andiac, eçin len respondatu diçut</i> (RosEtx-12a, 1r: 8)	E(1)	‘baititu’ (akatsa ez bada); cf. tugu , tuzu , eta *EDUN laguntzailean, s.v tu eta hurrengoak.
baitugu	CIR-IND-PRS- STEX	<i>uken deçacien labursqui hainberce bothere cien erregue iaunaganic, nola guc baitugu gouriaganic</i> (EtxRos-04, 1r: 15)	E(1), Z(3) [4]	
	CAUS-IND- PRS-STEX	<i>gure errian espaytugu pendenciaric eliçaco gauzaetan</i> (NafEs-2, 140)	IGN(1), Z(1) [2]	Zuberoako adibidea <i>zeren</i> partikularekin.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baituk	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Saynduyer ere eguin eçac heure eçagucia / Singularqui nortan vaytuc heure deuocionia</i> (Etxep, I: 54)	BN(1)	
baituke	FUT-IND-STEX	<i>Perilequi bayecila ecin noaque hargana / Eta aguiian harc orduyan ezpaytuque aycina</i> (Etxep, IV: 16)	BN(1)	“ <i>bait-</i> perpausa menderatzen ez duena” (Altuna 1980: 135)
baituket	FUT-IND-STEX	<i>Il bear baituquet nic? Bai, guertu date</i> (Sueskun, 2)	GN(1)	Jatorrizkoa: “que tengo que morir es infalible”
baitun	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Galçac baldin baytun eneac, heure on artuengatic dausquin, baldinba</i> (NafEs-1, 125)	HGN(1)	< * <i>baditun</i> (“dandole a entender, que si las medias del tenia, hera por lo que se havia aprovechado della”)
baitut	CIR-IND-PRS- STEX	<i>çoñez pena baitut, çure berri hunen yaquin gabiaz</i> (Etxauz, 3)	BN(1), L(1), mBN(1) [3]	
	CAUS-IND-PRS	<i>ceren necessarioqui behar baitut proceditu eta governatu goure erregue iaunaren depputacioniaren araura, eta ez berzela</i> (EtxRos-05, 1r: 9)	Z(1)	<i>zeren</i> partikularekin (cf. baitu , baitugu)
	IND-PRS-REL- STEX	<i>Nic cer oray nahi vaytut heben duçu eguinen</i> (Etxep, VIII: 18)	BN(2)	
	(AFF-)IND- PRS-STEX	<i>Ordu hartan behar baytut eman condu hersia</i> (Etxep, I: 435)	BN(1)	Altunaren (1980: 80) interpretazioa.
baitute	IND-PRS-REL- STEX	<i>Accordatzeco, iugatzeco, eta fin emayteco differend eta eguiteco orory, çoin herry huntaco haren subiectec eta gendec baitute Roncaleco Vallearequy eta berce gende Naffarrequoe<quy></i> (EtxRos-02, 1r: 13)	BN(1), Z(1) [2]	Beti ere izenordain bat (<i>zer/zoin</i>) aurrekari.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baituzuie	IND-PRS-REL- STEX	<i>Cerere hon vaytuçuye oro dira eniac</i> (Etxep, I: 343)	BN(1)	
baleduke	AFF-HYP- STEX	<i>bi milla guiçon oi ditus bere lelengo deiean / lau milla bere baleduque premia letorreanean</i> (ErrZar, 7)	A(1)	Erroko kontsonantea bokalartean gorde duen forma (jokatu) bakarra.
baleu	COND-HYP- PROT-PRS- STEX	<i>(Nic esan dio<t>...) erregen alaba albaleu edoçeynec nay leuqueala</i> (ErrezilGut, 57)	A(1), G(1) [2]	ik. balu ; Ahalera <i>al(-)</i> partikulak eranstean du
balu	COND-HYP- PROT-PRS- STEX	<i>Deus eztuena, balu, emaile handi</i> (OihAts, 497)	Z(2)	ik. baleu
baneu	COND-HYP- PROT-PRS- STEX	<i>Oean calentureac liquet / lagunic baneu aldean</i> (Laz, A24: 164)	A(2)	ik. banu
	HYP-OPT	<i>Nic ayn on baneu bozau, cantaceco / padescietan dodan doloreac!</i> (Laz, A17: 119)	A(1)	Formaz (eta etorkiz) baldintzaren protasia besterik ez da, baina funtzio bereziarekin.
banindu	COND-HYP- PROT-PRS- STEX	<i>Vere nahi ezpanindu eninduquen punitu</i> (Etxep, XIII: 60)	BN(1)	
	HYP-OPT	<i>Amore linda galantorrec / gogoan oy ni banindu!</i> (Sasiola, B27: 14)	G(1)	Formaz (eta etorkiz) baldintzaren protasia besterik ez da, baina funtzio bereziarekin.
banu	COND-HYP- PROT-PRS- STEX	<i>Ouste banu probetchuric liçatiela ene çuiequi miñaciaz, gin nainde</i> (EtxRos-04, 1r: 20)	Z(1)	ik. baneu

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	HYP-OPT	<i>Mirayl bat nic ahal banu hala luyen donoa</i> (Etxep, V: 5)	BN(1)	Formaz (eta etorkiz) baldintzaren protasia besterik ez da, baina funtzio bereziarekin.
banukela	AFF-COMP-HYPO-STEX	<i>esparanza nucque zerbait sentimentu banuquella</i> (EspGut, 3: 8)	L(1)	Agerian ez den baldintzaren apodosia, berez.
banuzu	COND-PROT-PRS-STEX	<i>çuretaco har nazaçu vici nahi banuçu</i>	BN(1)	Laguntzailertzat jotzeko mugamugan.
bazaitut	COND-PROT-PRS-STEX	<i>Nic laztan baçaitut, agaz beragaz / pagatu bear doçu ceure çorra</i> (Laz, B20: 61)	A(1)	cf. bazitut
bazendu	COND-HYP-PROT-PRS-STEX	<i>Jauna, nay baçendu ofrenda andiric, / ofrenda ederrasco ofreçiçeric, / eguingo nituan culpaen, ordea(n), / ezteçu ofrendaric borondatean</i> (Miser, 14: 1)	G(1), GN(1) [2]	ik.. bazindu
bazindu	COND-HYP-PROT-PRS-STEX	<i>(...) eta alqueric baçindu ezindoazque orr, urda ardiori</i> (NafEs-2, 87)	HGN(1)	ik bazendu
bazinduke	AFF-HYP-STEX	<i>Bana ordu vacinduque ceñçaceco çuc ere</i> (Etxep, VI: 26)	BN(1)	
bazitut	AFF-IND-PRS-STEX	<i>Nihaurc ere guerthuz mayte bacitut</i> (Etxep, X: 11)	BN(1)	cf. bazaitut
bazue	AFF-COMP-PST-STEX	<i>eta arrc eçaquiela asenturic baçue an Beltranenaren ondoan Joan Zabalenac</i> (NafEs-2, 146)	HGN(1)	Iraganekoa ez ezik, menderagailuko <i>-n</i> gabeko forma. cf. bazuenez
bazuenez	AFF-COMP-PST-STEX	<i>artan yqussiren çinuela baçueneç podere amplo cassoco sentencien eta verçe gaucen tratazeco</i> (RosEtx-13, 1r: 12)	E(1)	cf. bazue

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bitu	JUS	<i>Ahalgegabeak bitu epher erreak; zer ahalgorrak? ogi-mokorrak (OihAts, 9)</i>	Z(1)	
bozu	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Beyçut nay boçu, / gaur, biar, ezi, eziluma, ezicaramu (RS, 410)</i>	B(1)	< *badozu
dabe	IND-PRS-STEX	<i>pareric estabe canporacos (ErrZar, 2)</i>	A(1)	ik. daude, daue, debe, deue, due, dute
dabela₁	COMP-IND- PRS-STEX	<i>baesan eze (...) gura dabela Arena ysan (Andram, 24)</i>	B(1)	‘hark hura’ ik. debala, debela₁, duela
	OPT-PRS	<i>Jaunac dabela / oy asco gueraciaric (Laz, A28: 139)</i>	A(1)	
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>çaldibarrepere parte dabela (ArrasErre-1a, 2)</i>	B(1)	
dabela₂	COMP-OPT- PRS-STEXL	<i>ene borondatea da ogueta amar edo berroguey mila marabjdj errenta davela frayde becatarioc acoguetaco³⁸ (frJZum, 25)</i>	B(1)	‘haiek hura’ cf. dauela, debela₂, dütela
daben	IND-PRS-REL- STEX	<i>Aguinean min dabenac miña ara (Garibai, A53 = Garibai, B31)</i>	A(4), B(3) [7]	‘hark hura’ ik. dauen₁, deban, deben, dien, duan₁, duen₁, duian₁, duien₁
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>finic ez daben lecuan (Laz, A26: 142)</i>	A(1)	
	COMP-GNO- IND-PRS-REL	<i>amoraduac cer bear daben / banago iracasiric (Laz, A14: 41)</i>	A(1)	
dau	IND-PRS-STEX	<i>ser ete dau amoradu guexoa[c] (SalinasKond, 3)</i>	A(16), B(13) [29]	Batzuk GNOTzat jo litezke. ik. deu, du
daude	IND-PRS-STEX	<i>Gaxtoac daude huçen gueyago vrde barruac baño. (RS, 414)</i>	B(7), G(1)	ik. dabe, daue, debe, deue, due, duei, dute

³⁸ Nahiz eta grafiazko arrazoiengatik *dauela* ere irakur zitekeen (eta polimorfia ezin bazter badaiteke ere), autore beraren <dabee> argiak erabakiarazi dit hemengo irakurketa.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daue	IND-PRS-STEX	<i>Jaun Cerucoac emunic dave / particulare gracia</i> (Laz, B22: 9)	A(1)	ik. dabe, daude, debe, deue, due, duei, dute
dauela	CIR-IND-PRS-STEX	[<i>Ene senideac libre daoça (...)</i>] <i>Cilegui davela euren senarraz / iragaiten gustosoro bicia, / nic ez “bay” esateco licencia</i> (Laz, B15: 43)	A(1)	‘haiek hura’ cf. dabela2, debela2, dütela
dauen1	IND-PRS-REL-STEX	<i>Ynudea laztan dauenac, seyari beçuza</i> (RS, 55)	B(8)	‘hark hura’ ik. daben, deban, deben, dien, duan1, duen1, duian1, duien1
dauen2	IND-PRS-REL-STEX	<i>Bay, baya daven cençucho ori / gaxqui daroae guiadu</i> (Laz, A9: 23)	A(1)	‘haiek hura’ ik. debeen, deuen, duen2, duten
	CIR-IND-PRS-STEX	<i>cerren da ceuroc servietaco / ez daven constanciaric</i> (Laz, A10: 34)	A(1)	
debala	COMP-IND-PRS-STEX	<i>Nic esan dio<t> eztebala dotoreac culparic</i> (ErrezilGut, 56)	G(3)	ik. dabela1, debela1, duela
	CIR-IND-PRS-STEX	<i>Çaldibarrec bere partea debala</i> (ArrasErre-1b, 2)	B(1)	
deban	IND-PRS-REL-STEX	<i>Çureçat ofrenda verdadera / da anima debana contricioa</i> (Miser, 15: 2)	G(2)	ik. daben, dauen1, deben, dien, duan1, duen1, duian1, duien1
	COMP-IND-PRS-REL-STEX	<i>Lenengo kapitulua, zer beardeban kongregante batek kumplidu Jaungoikoarekin, Ama Birjiñarekin ta berek</i> (SumBr, 1:0:1)	G(1)	
debe	IND-PRS-STEX	<i>Aytea ona debe, / ala doctrinea, / maestru onarequin / ango escolea.</i> (SevBer, 13)	A(2), G(3) [5]	ik. dabe, daude, daue, deue, due, duei, dute
debeen	IND-PRS-REL-STEX	<i>eta lekurik eztebeenak, esan begie Ama Birjiñaren letaia.</i> (SumBr, 1:7:3)	G(1)	ik. dauen2, deuen, duen2, duten

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
debela₁	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Ascoc dauco / bioça ondo erreric, / oyta debela / euguico bere / secula osaça[ca]ric (Laz, A28: [117])</i>	A(1)	‘hark hura’ ik. dabela₁, debala, duela
debela₂	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Çuc vste deçu monjac debela contentu gucia (ErrezilGut, 9)</i>	G(1)	‘haiek hura’ ik. dütela cf. dabela₂, dauela
deben	IND-PRS-REL- STEX	<i>erri onetan bestec ezteu / ar[c] oy deben librea (Sasiola, B30: 22)</i>	G(1)	‘hark hura’ ik. daben, dauen₁, deban, dien, duan₁, duen₁, duian₁, duien₁
dedala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Nic, vste deçu, lecuia dedala escribicecoç (ErrezilGut, 25)</i>	G(1)	ik. dudala
dedan	IND-PRS-REL- STEX	<i>arimacoz eta gorpuzecoç / obe dedan videa. (Sasiola, B30: 18)</i>	G(1)	ik. deudan, dodan, dudan
degun	IND-PRS-REL- STEX	<i>Al daygun legez ta ez nay degun legez (RS, 127).</i>	B?(1)	ik. dogun, dugun
det	IND-PRS-STEX	<i>Goyztarra ni magaletan det agui. (Garibai, A51)</i>	B?(2), G(1) [3]	ik. deut, dot, dut
deu	IND-PRS-STEX	<i>Ezteu emen çer ybili mendiccuac (ErrezilGut, 16)</i>	G(7)	ik. dau, du
deudan	IND-PRS-REL- STEX	<i>çugana deudan amorioac / oy iñon ez dau caburic (Laz, A16: 31)</i>	A(1)	ik. dedan, dodan, dudan
deue	IND-PRS-REL- STEX	<i>juan bear deve kongregante guztiak aren entierrura / errosarioakin eskuetan (SumBr, 2:17:1)</i>	A(1), G(12) [13]	ik. dabe, daude, daue, debe, due, duei, dut Gko guztiak behar izan lokuzioan.
deuen	IND-PRS-REL- STEX	<i>alcançadu desseo deuena (Lcc, 231r; s.v. alcançar lo desseado)</i>	A(3)	‘haiek hura’ ik. dauen₂, debeen, duen₂, duten
	COMP-IND- PRS-REL-STEX	<i>Irugarren kapitulua, nolako karidadea eduki bear deven proximoetara (SumBr, 3:0:1)</i>	G(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deut	IND-PRS-STEX	<i>Ezconquetaco edadea duet, / oguei urtean elduzquero (Laz, A19: 5)</i>	A(3)	ik. det , dot , dut
dezu	IND-PRS-REL	<i>bioça nay deçu humillatua, / bioz ossoa eta bioz santua (Miser, 14: 4)</i>	G(4)	ik. dozu , duzu ₁ , zu
dezula	COMP-IND-PRS-STEX	<i>Esan dit çuc deçula beraç culpa (ErrezilGut, 58)</i>	G(2)	ik. duzula
dezun	CIR-IND-PRS-REL-STEX	<i>Orain çaoça / gumuta deçun lecuan (Laz, A26: 90)</i>	A(1), G(1) [2]	ik. dozun , duzun
dien	IND-PRS-REL-STEX	<i>Aiço hon dienac goiz hon (OihKai, 228)</i>	BN(2), Z(4) [6]	ik. daben , dauen ₁ , deban , deben , duan ₁ , duen ₁ , duian ₁ , duien ₁
	CIR-COMP-IND-PRS-STEX	<i>plegnitzen niz, eta miraculuz nago, nola Roncaleco herriac eztien nahy eçarry fin iagoiticoz diferencia eta disputa orory (EtxRos-09, 1r: 10)</i>	Z(2)	
dikezi	FUT-IND-STEX	<i>Hunequila hirur garrena diqueci ezcribatu darauçudala (Etxauz, 1)</i>	mBN(1)	‘dateke [zuketa]’ * <i>dukezu</i> espero zen; ik. § 3.3.1.1
ditu	IND-PRS-STEX	<i>Lanak hobe ditu ezi ez erranak (OihAts, 292)</i>	B(3), HGN(1), L(1), Z(15) [20]	Ohi bezala, GNO dirateke zenbait.
dituan	IND-PRS-REL-STEX	<i>munduan dirian podere oro / escuan dituanari (Sasiola, B28: 16)</i>	G(1)	ik. dituen cf. ditubala
ditubala	CIR-IND-PRS-STEX	<i>Bere lagunzat beste asco ditubala (Abendaño, 8)</i>	A(1)	ik. dituela cf. dituan
dituela	COMP-IND-PRS-STEX	<i>Parte ounetaco berriric nic gastiga al dezaquedana da (...) Paris eta Arouan arzer ditouela esagac (EspGut, 2: 8)</i>	L(1)	ik. ditubala
dituen	IND-PRS-REL-STEX	<i>Dituen ontarzunegati onhetsak adiskidea, eta ez utz opho gutigati, zeren dik nork berea (OihAts, 112)</i>	Z(3)	Hirurak Oihenartek. ik. dituan
ditügü	IND-PRS-STEX	<i>Heben ber[r]i bazu ditugu (EspGut-1, 3)</i>	Z(1)	ik. tugu

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ditugula	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Gavaz ... vrtenic ... / Argui içarroç</i> ditugula candela (Sandailia, 17)	B(1)	
dituk	IND-PRS-STEX	<i>çer dioc hic Uztariz, or dituc?</i> (NafEs-2, 134)	IGN(1)	‘dira [toketa]’
dituka	IND-PRS- QUES-STEX	<i>Sendo nahi dituka begiak? Lot itzak</i> <i>eure erhiak</i> (OihUrrh, 668)	Z(1)	
ditut	IND-PRS-STEX	<i>indarsuac ditut virlo ta bola.</i> (Laz, B3: 93)	A(4)	cf. dituz
dituz	IND-PRS-STEX	<i>bi milla guiçon oi ditus bere lelengo</i> <i>deiean</i> (ErrZar, 6)	A(1)	cf. ditu
dituztela	COMP-IND- PRS-STEX	<i>mayte ditustela</i> (NafEs-2, 138)	HGN(1)	
dituzten	IND-PRS-REL- STEX	<i>[...] bear dituztê- [...]</i> (KatZatSG-b, 1)	HGN(1)	
dituzu	IND-PRS-STEX	<i>Nic daquidan leqhutaric ni baytara</i> <i>eztîtuçu</i> (Etxep, IX: 26)	BN(1)	‘dira [zuketa]’ ik. tuzu ; cf. ituzu
dituzuen	IND-PRS-REL- STEX	<i>otoy eguiten diçut anula deçaçuen</i> <i>çuen sentencia eta pregonac gure</i> <i>contra dituçuenac</i> (RosEtx-10, 1v: 15)	E(1)	
doala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Mayaza, yre laza, lora asco doala</i> (RS, 269)	B(1)	Aditz nagusia elipsian duela.
doan	IND-PRS-REL- STEX	<i>Yrezat naztoana besteri ez opaesi</i> (RS, 470)	B(2)	ik. duan , duian
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Ezcô ezac semea nay doaneâ (...)</i> (RS, 382)	B(1)	
dodan	IND-PRS-REL- STEX	<i>çureçat içango da nic dodana</i> (Laz, A17: 24)	A(5), B(1) [6]	ik. dedan , deudan , dudan
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Onerextea dodan lecuan jarri</i> <i>daquidala egusquia</i> (RS, 559)	A(1), B(1) [2]	
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>linda damea, erruqui nauca, / ez</i> dodan guero culparic (Laz, A16: 36)	A(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>baquit orain ondo il vear dodana</i> (BizkOlerk, 5)	B(1)	
dogu	IND-PRS-STEX	<i>Amorea ta bioc gabilça, / ez dogu</i> <i>beste lagunic</i> (Laz, A10: 68)	A(2), B(2) [4]	ik. dugu
dogula	CIR?-IND-PRS- STEX	<i>[goraynçiac eman vjte (...)] aurrera</i> <i>guztioc, ese orj vear dogula</i> <i>adelantadu</i> (frJZum, 43)	B(1)	COMP ere interpreta liteke.
dogun	IND-PRS-REL- STEX	Doguna <i>jan ta chiro yçan</i> (RS, 314)	B(2)	ik. degun, dugun
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Erur asco dan vrtean garia, ta erle</i> <i>asco dogunean ezta.</i> (RS, 459)	B(1)	
dok	IND-PRS-STEX	<i>semea çer doc orrelan</i> (ArrasErre-3, 24)	B(2)	ik. duk₁
doke	FUT-IND-STEX	<i>Demanaç bician verea besteri doque</i> <i>negarra veti</i> (RS, 325)	B(1)	ik. duke
dokeda	COMP-FUT- IND-STEX	<i>Ayn da ona nojala, çe ez daquit nox</i> doqueda (RS, 505)	B(1)	-n gabeko erlatiboa.
dokek	FUT-IND-STEX	<i>Arr ezac leyen ganeco lañoa ta</i> doquec <i>goxera gassoa</i> (RS, 439)	B(3)	ik. dukek₁
don	IND-PRS-STEX	<i>cegayti ezton losaric berva oriec</i> <i>esaten gure aurrean?</i> (Laz, A1, 1152v: 18)	A(1)	ik. dun₁
dot	IND-PRS-STEX	<i>Çure bervaoc adietaco / ez dot</i> <i>entendimenturic</i> (Laz, A7: 48)	A(43), B(5) [48]	ik. det, deut, dut
	EXP-IND-PRS- STEX	<i>Azo bardindu nax, nox dot vrtea?</i> (RS, 300)	B(1)	Badu nolabaiteko geroaldi kutsua.
dozu	IND-PRS-STEX	<i>vioçoy nola doçu orrein curela?</i> (Laz, A17: 34)	A(21), B(5) [26]	ik. dezu, duzu₁, zu
dozun	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Oy, bada bere, ciertamente / banago</i> <i>enojaduric, cerren damaoc servietaco</i> <i>/ ez doçun miramenturic</i> (Laz, A10: 58)	A(6)v	ik. dezun, duzun
	IND-PRS-REL- STEX	<i>niças eras daiçu gura doçuna</i> (BizkOlerk, 2)	A(2), B(1) [3]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>ceure aoan doçu aguiri / an ez doçuna quilçaric (Laz, A27a: 20)</i>	A(3)	
	PRS-SUB	<i>Jura gura doçun ni enplea nadin çure servicioan (Laz, AL, 1140r: 1)</i>	A(1)	Subjuntibo trinkoa, ‘izan dezazun’.
du	IND-PRS-STEX	<i>Otsoac eztu bera iduri meçuric (Zalg, 11bis)</i>	B(1), BN(14), E(6), HGN(5), IGN(3), L(3), Z(36) [68]	Ohi bezala, atsotizetan GNO zentzua hartzen du. ik. dau, deu
duan₁	IND-PRS	<i>Haurric eztuanac, ez haur abeguiric (Zalg, 58)</i>	Z(4)	‘hark hura’ ik. daben, dauen₁, deban, deben, dien, duen₁, duian₁, duien₁
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Adarrac ematen dira gotaric eztuanean (ElduBerts, 14)</i>	G(1)	
duan₂	IND-PRS-REL- STEX	<i>Belatz duana ez utz hagati, auztore jingei denagati (OihAts, 85)</i>	Z(3)	‘hik hura’ ik. doan, duian₂
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Adiskide egik ez behar duanean, bana behar duaneko (OihAts, 4)</i>	Z(3)	
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>et ayta heurea norduan eztaquic (NafEs-1, 54)</i>	GN(1)	
dudala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>[aytorcen dut (...)] Eta gaizqui eguitiaz oguen handi dudala (Etxep, I: 185)</i>	BN(1), E(1) [2]	ik. dedala
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Beti nabil caso au dala / trabajadua azquero / inox dicharic eztudala / bencedoreçat atabala / jo jaguiteco sendoro (Laz, B16: 113)</i>	A(1)	
dudan	IND-PRS-REL- STEX	<i>eztit bada edequico niq arequi dudan amorioa (NafEs-2,104)</i>	BN(7), HGN(5), L(1), Z(3) [16]	ik. dedan, deudan, dodan
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>eta erran diraudaçu, conchit de gascon nahi dudanez, hura emanen daraudala (Etxauz, 9)</i>	BN(4), mBN(1) [5]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	PRS-PUR-STEX	<i>Langoycoa mutha ezac othoy ene vihoça / Amoriaren harc veçala nic eztudan axola</i> (Etxep, XII: 50)	BN(3)	
due	IND-PRS-STEX	<i>Agramonteco jaunaren lotinenta Monsieur de Sansac egoun gousties ouste due cortetic</i> (EspGut, 2: 17)	L(3)	Aadibide guztiak EspGut-etakoak, eta laguntzaile izateko muga-mugan. ik. dabe, daude, daue, debe, deue, duei, dute
duei	IND-PRS-STEX	<i>eta Andre Dona Mariac eta Santa Annac eztuey aurric.</i> (Arnega, 2)	E(1)	ik. dabe, daude, daue, debe, deue, due, dute
duela	COMP-IND-PRS-STEX	<i>Eta eguiasqui estut uzte cien herriac opinioneric duela arcordatzeria limitoetan guainan iagoitic estrangeararequi cien erregue iaunaren permissionia edo manuia guabe</i> (EtxRos-07, 1v: 9)	E(1), L(2), HGN(1), Z(2) [6]	ik. dabela₁, debala, debela₁
	CIR-IND-PRS-STEX	<i>Consolatu oy da proffetissa arequin, / escuren duela Alferiz Machin</i> (ElduBerts, 22)	E(1), G(2) [3]	
	JUS-PRS	<i>Er<r>oc jaunari estuela beldur</i> (Seinich, 1: 2)	L(1)	
duen₁	IND-PRS-REL-STEX	<i>Zaldi duenak behar zaltoki</i> (OihAts, 422)	E(1), HGN(5), IGN(2), L(9), Z(35) Zar(1) [53]	‘hark hura’ ik. daben, dauen₁, deban, deben, dien, duan₁, duian₁, duien₁
	CIR-IND-PRS-REL-STEX	<i>Gota duen orduan, buru chipia oy daduca choruan</i> (ElduBerts, 15)	E(1), G(1), Z(2) [4]	
duen₂	IND-PRS-REL-STEX	<i>emen bere artean zuri bat jateco eztuenec compartizen dutena da...</i> (EspGut, 18: 4)	L(1)	‘haiek hura’ ik. dauen₂, debeen, deuen, duten
dugu	IND-PRS-STEX	<i>guc ajutu ez dugu</i> (DonemGlosa, 67v: 42)	B(1), BN(10), Er(2), HGN(5), IGN(1), L(1), Z(4)	ik. dogu

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
duguia	IND-PRS- QUES,STEX	<i>Oray vehar duguya conquista verri</i> (Etxep, XI: 1)	BN(1)	
dugun	IND-PRS-REL- STEX	<i>igorri diaçaçudan (...) podere duguna cassaçeco eta anulaçeco copia vat sentencien</i> (RosEtx-13, 1r: 5)	BN(1), E(1) [2]	ik. degun, dogun
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Dugunian bonbon, Eztugunian egon</i> (Zalg, 73)	Z(3)	
	PRS-PUR-STEX	<i>eta çure escutic oroc dugun ioya ederra</i> (Etxep, Hitz, 1r: 22)	BN(3), E(1) [4]	
	COH-PRS- STEX	<i>Paciença dugun eta ieyncoac guizan ayuta</i> (Etxep, XIII: 27)	BN(2), E(1) [3]	
	COMP-PRS- SUB	<i>Aor eztute nai jaun erreguec, baici (...) eta guero dugun bilgu eta juntamentu bortuetan, errien arteco diferencietan</i> (RosEtx-16, 1v: 10)	E(2)	
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>[Orhit adi] Nola oroc vehar dugun eman qhonda hersia</i> (Etxep, I: 144)	BN(1)	
düian₁	IND-PRS-REL- STEX	<i>Vzquia iztupaz duiana, suiaren beldur</i> (Zalg, 167)	Z(6)	‘hark hura’ ik. daben, dauen₁, deban, deben, dien, duan₁, duen₁, duien₁
duian₂	IND-PRS-REL- STEX	<i>Bercer eguin eztaçala nahi eçuqueyena / Ez etare falta ere hiaurc nahi duyana</i> (Etxep, I: 212)	BN(3)	‘hik hura’ ik. doan, duan₂
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Dembora duyan artian eguic ahal honguia</i> (Etxep, II: 68)	BN(1)	
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Han sarcian pensa eçac aycinian nor duyan</i> (Etxep, I: 27)	BN(1)	
	PRS-PURP- STEX	<i>Eta eure trabayluya duyan penitencia / Iangoycua lauda eçac gauça ororen buruyan</i> (Etxep, I: 207)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
duien₁	IND-PRS-REL- STEX	<i>Guiçonac duyen maytena bay etare hobena / Vihoceco pausuya du eta vere lo huna</i> (Etxep, IX: 19)	BN(12), Z(1) [13]	‘hark hura’ ik. daben, dauen₁, deban, deben, dien, duan₁, duen₁, duian₁
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Graciac oro vere escuyan nahi duyen orduyan</i> (Etxep, I: 48)	BN(3)	
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Gende honac onsa pensa iuge hunen gaynian / Nola duyen gucietan potestate handia</i> (Etxep, I: 249)	BN(1)	
	COMP-STEX- SUB	<i>Anhiz gauca vehar dira iudicio handian: / Iugeac duyen potestate parte ororen gaynian...</i> (Etxep, I: 265)	BN(1)	
duien₂	IND-PRS-REL- STEX	<i>çoinbait iaun eta gende perestu eta baquia mayte duyenen favoretan</i> (EtxRos-02, 1v: 10)	Z(1)	‘haiek hura’ Belak, aldiz, duien₁ darabil.
duk₁	IND-PRS-STEX	<i>çer porbechu duc?</i> (NafEs-2, 112)	BN(4), GN(1), IGN(3), Z(2) [10]	‘hik hura’ [toka] ik. dok
	IMP-PRS	<i>Horlaco bat eztuc vste nyc icussi dudala</i> (Etxep, VIII: 6)	BN(1)	Adierari dagokionez, cf. dukek₁ (eta daidizu , -IDI- laguntzailean)
duk₂	IND-PRS-STEX	<i>jo jo mutilac eçe gaur duc gure aldia</i> (NafEs-2, 76)	HGN(2), L(2), Z(2), Zar(1) [7]	‘da [toketa]’
duke	FUT-IND-STEX	<i>Xekenak onik eztu, urrazaleak duke</i> (OihUrrh, 679)	BN(2), Z(3) [5]	ik. doke
dukedan	FUT-IND-REL- STEX	<i>eta hon eta leyal nayçaquan(-)ala dudanas eta duquedanas</i> (UitzEzk, 3)	IGN(1)	
	FUT?-POT- PRS?-STEX	<i>Vste dicit narrayola ecin duquedanari</i> (Etxep, XII: 47)	BN(1)	Ahalaera ezin partikulak (ere) adierazten du.
dukeen	FUT-IND-REL- STEX	<i>Hogei urtetan eztena, hogei eta hamarretan eztakiena, eta berrogeietan eztuena, da jagoiti eztatena, eztakikena eta eztukeena.</i> (OihAts, 524)	Z(1)	cf. dukeien

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dukegu	FUT-IND-REL- STEX	<i>Han orduyan eztuquegu ehorc ere ayzina</i> (Etxep, I: 229)	BN(3)	
dükegüno	CIR-FUT-IND- REL-STEX	<i>non eta behin eta lehenic cien deputatiac prest direno, eta cien erregue iaunaren commissionaren coppia edo doblia duqueguno goure lengoadgeaz</i> (EtxRos-04, 1r: 11)	Z(1)	
dükeie	FUT-IND-STEX	<i>Orotarat-ere by deputatu asqui duqueye cien aldetic</i> (EtxRos-02, 1v: 13)	Z(1)	‘haiek hura’? <i>Aski izan lokuzioarekin dirateke adizkia espero zen. Lapsusa?</i>
dukeiela	COMP-FUT- IND-STEX	<i>[duçu errana (...)] Nahi duyenian eztuqueyela</i> (Etxep, X: 65)	BN(1)	‘hark hura’
dukeien	COMP-FUT- IND-STEX	<i>Porogatu datenian norc duqueyen çucena...</i> (Etxep, I: 268)	BN(1)	‘hark hura’ Ez da ‘ukanen duen’ ulertu behar, baizik eta ‘duen’, baina aurreko aditzak ezarritako geroaldian; cf. dukeen
dukek₁	FUT-IND-STEX	<i>Emak atherbe gaxtaginari, bera dukek salhatari</i> (OihUrrh, 577)	BN(1), Z(2) [3]	‘hik hura’ ik. dokek
	FUT-IMP	<i>Harçaz orhit adi eta duquec paciencia</i> (Etxep, XIII: 71)	BN(1)	Adierari dagokionez, cf. duk₁ (eta daidizu , -IDI- laguntzailean)
dukek₂	FUT-IND-STEX	<i>Ago Jainkoareki, Jainko dukek hireki</i> (OihAts, 7)	Z(1)	‘dateke [toketa]’
dukela	CIR?-COMP?- FUT-IND-STEX	<i>[Eryoa manacen du (...)] Hantic harat duquela vothereric iagoytic</i> (Etxep, I: 241)	BN(1)	
duket	POT-PRS?	<i>Ez batori ahal duquet ez etare vercia</i> (Etxep, 21)	BN(1)	
dukezu₁	FUT-IND-STEX	<i>Ni vaytan duqueçu adisquide bat</i> (Etxep, X: 73)	BN(5)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	POT-PRS?	<i>Niçaz axeguinic ecin duqueçu</i> (Etxep, X: 45)	BN(1)	
dukezu₂	POT-PRS?	<i>Enequila minçaciaz gayçiç ecin duqueçu</i> (Etxep, XII: 20)	BN(1)	‘dateke [zuketa]’ Altunaren (1980: 218) interpretazioa da.
dun₁	IND-PRS-STEX	<i>Minez ago anderaurena, eztun sendi nescatoena</i> (OihKai, 352)	IGN(3), Z(1) [4]	‘hik hura’ [noka] ik. don ; cf. duna
dun₂	IND-PRS-STEX	<i>Gaystoa dun hire semea</i> (NafES-1, 121)	IGN(4)	‘da [noketa]’
duna	IND-PRS- QUES-STEX	<i>Amaizuna, erradan “no”; ez, “nahi duna?”</i> (OihAts, 23)	Z(2)	cf. dun₁
dut	IND-PRS-STEX	<i>eta esparanza dut Bayonaco pocala asquenac ounat pasatouco estouela nic jaquin gabe</i> (EspGut, 9: 7)	BN(3), E(2), HGN(4), L(5), Z(7) [21]	ik. deut , det , dot
duta	IND-PRS- QUES-STEX	<i>Beti ere vehar duta nic çugatic dolore?</i> (Etxep, VII: 2)	BN(1)	
dute	IND-PRS-STEX	<i>Done Johane Garaçicoec dute gr[aci]a eRegue baytaric</i> (MatxZalb, 5)	BN(5), E(4), GN(1), Z(2) [12]	ik. dabe , daude , daue , debe , deue , due , duei
dütela	COMP-IND- PRS-STEX	<i>goure Suberoaco herrico suietec çoinbait ourthez gueroz hanitz diferencia dutela Roncaleco Vallearequi eta berce Nafarro Gaigneco frontalerequi</i> (EtxRos-01, 1r: 11)	Z(1)	ik. debela₂ cf. dabela₂ , dauela
du_{ten}	IND-PRS-REL- STEX	<i>ororen botzarequi eta gende baquia maite du_{ten}equi</i> (EtxRos-09, 1r: 24)	BN(1), E(1), Z(2) [4]	ik. dauen₂ , debeen , deuen , duen₂
	PRS-PURP- STEX	<i>eta bascoec bercec beçala du_{ten} bere lengoagian scribuz cerbait doctrina eta placer harceco solaz eguiteco cantatzeco eta denbora igaraiteco materia</i> (Etxep, Hitz, 1r: 25)	BN(3)	
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Guti vste du_{ten}ian gayça bertan sor dayte</i> (Etxep, IV: 10)	BN(1)	
	COMP-PRS- STEX-SUB	<i>Othoytzen citut cien depputatuieci duen cien erregueguanici ample pothere</i> (EtxRos-02, 1v: 20)	E(1), Z(1) [2]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Hayec cer merexi duten çuhaurorrec iqhustzu</i> (Etxep, XIII: 46)	BN(1)	
düzie	IND-PRS-STEX	<i>necessarioquy baque hun baten eçarteco, behar ducie ciec ere obtenitu eta uken cien erregue iaunaganic bothere eta comissione amplia (...)</i> (EtxRos-02, 1v: 7)	Z(1)	ik. duzue
düziela	COMP-IND- PRS-STEX	<i>(...) çoinetan escribatzen baiterautaçu nola dezir handia duciela guciec baque eta arcordu hun baten eçartera bi herri hoyen artian</i> (EtxRo-04, 1r: 3)	Z(3)	ik. duzuela
düzien	CIR-COMP- IND-PRS-STEX	<i>(...) çoinequi respostu eguiten derauçut, nola nahi ducien eguiteco handi huntan accordu eguiascoric eguin erregue iaunen manu edo pothere guabe</i> (EtxRos-08, 1r: 2)	Z(1)	
	COMP-PRS- SUB	<i>(...) eta hun edirenen diela ciec ducien hainberce bothere</i> (EtxRos- 09, 1v: 19)	Z(1)	
duzu₁	IND-PRS-STEX	<i>aynverçe eguin vadadi eztuçu çer marabillaturic</i> (RosEtx-11, 1r: 26b)	BN(9), E(4), HGN(1), [14]	ik. dezu, dozu, zu
duzu₂	IND-PRS-SEX	<i>Ni beçala anhez duçu halacoric munduyan</i> (Etxep, II: 82)	BN(7), mBN(1) [8]	‘da [zuketa]’
duzue	IND-PRS-STEX	<i>ahurten nic aguinçen dudana eguin bear duçue</i> (NafEs-2, 106)	E(2), GN(1) [3]	ik. düzie
duzuela	IND-PRS-STEX	<i>Eta berriz erraten diçut çuec len bano len bear duçuela çuen errian cassatu suen sentencia</i> (RosEtx-16, 1r: 23)	E(1)	ik. düziela
duzula	COMP-IND- PRS-STEX	<i>erranen dute gente endelgatuec eta çuhurrec eztuçula maite arrazona edo baquia herrien artian</i> (EtxRos- 07, 1r: 10)	Z(1)	ik. dezula

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIRC-IND- PRS-STEX	<i>Ongui jauturic nigarrês, / viotçean dâmu duçulà</i> (PEzc, 48)	HGN(1)	
	ADV-IMP-PRS- STEX	<i>Eztuçula veldurric, ezтуqueçu perylic</i> (Etxep, IX: 7)	BN(1), Z(1) [2]	
duzun	IND-PRS-REL- STEX	<i>Oray duçun penegatic çuria egonen duçu</i> (Etxep, XII: 30)	BN(4), HGN(2), L(1) [7]	ik. dezun, dozun
	COMP-PRS- STEX-SUB	<i>Halacoz, requeritzen citut nahi duçun alde hortan eguin informatione behorren eta çamarien ohonqueriez</i> (EtxRos-07, 2r: 4)	Z(4)	
	CIRC-IND- PRS-STEX	<i>Miraculus nago nola ouste duçun gauça handy eta important hoietan deuz hunic eguin detequela goure erregue iaunen vorondatia edo manuia guaberic</i> (EtxRos-05, 1r: 11)	BN(1), Z(1) [2]	
	PRS-PURP- STEX	<i>Ieyncoac çuri eman dici potestate handia / (...) / Ceru eta lur orotan duçun hanbat valia</i> (Etxep, I: 415)	BN (1)	
eben	IND-PST-STEX	<i>narru çuriac estalceraco / ez eben bestiduratic</i> (Laz, B21: 64)	A(4)	
	IND-PST-REL- STEX	<i>laster canbiatu ninduan / deseo ebenagayti</i> . (Sasiola, B31: 8)	A(1), G(1) [2]	
eudea	IND-PST-STEX	<i>ce enojaduriq egoceana / nigaz aguiari eudea</i> . (Enoj, 8)	B(1)	-n gabeko iragana cf. euén, zuénz, zuten
eudela	CIR-IND-PST- STEX	<i>Joanicoc eta beste ascoc / eudela parte bertan</i> (ArrasErre-3: 18)	B(1)	cf. zutela
euén	IND-PST-REL- STEX	<i>ceynçuc gueratu citecen espantu eta tristeza andiaz, norc bere euén onerechia galduagaiti</i> (Laz, AL, 1153r: 11)	A(2)	cf. zuten
	IND-PST- STEX?	<i>eta uste euén ce Sirena eta Silbia eroan euénac letocela, aec bere eroatera</i> (Laz, AL, 1153r: 18)	A(1)	‘uste (izan?) zuten’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND-PST- REL-STEX	(...) <i>nun eldu cirean irugarren egunean, nox Sirenac eta Silbiac il bear even</i> . (Laz, AL, 1153v: 14)	A(1)	
euk	IMP	<i>Ce eguic gachic, ta çe euc bildurric</i> (RS, 501)	B(1)	ik. uk
eukek	FUT-IMP	<i>Yre esayen emazte euquec yc adisquide</i> (RS, 234)	B(1)	
eukezu	FUT-IMP	<i>bada, Joanes Gastearena eta Christobal eta Liçarçaren semea, çuec eguiten didaçu eta beguira euqueçu</i> (NafEs-2, 11)	IGN(1)	2PL zaharrari dagokio. <i>begira *edun</i> lokuzioan; cf. izu, uk, uzu, uzue
euzue	IMP	<i>jaunac, euçue paçientia</i> (NafEs-2, 108)	GN(1)	ik. uzue
gindukea[n]	APOD-COND- PST	<i>çure mersede ori erri onetan da berçe maneraz etorri baliz aseguin nasno guinduquea ebestic</i> (NafEs-2, 109)	GN(1)	cf. günüke
gitu	IND-PRS-STEX	<i>Vnsa cerbiça daçagun mayte guitu bertaric</i> (Etxep, II: 27)	BN(1)	
gituk	IND-PRS-STEX	<i>Hire contra heben guituc, ihaurorrec eguinic</i> (Etxep, I: 282)	BN(1)	‘gara [toketa]’
gituzu	IND-PRS-STEX	<i>Orano, amorea, gazte guituçu</i> (Etxep, X: 15)	BN(2)	‘gara [zuketa]’
günüke	APOD-COND- HYPO	<i>Bercela, behar gunuque punitu goure leguen araura biciaz</i> (EtxRos-07, 1v: 7)	Z(1)	“bertzela (balitz),...” cf. gindukea[n]
halbalute	COND-HYP- POT-PROT	<i>Prince eta iaun handiec oroc haren galdia / Scribatus halbalute iqhasteco desira</i> (Etxep, XV: 13)	BN(1)	Ahalera <i>hal-</i> aurritzkiak adierazten du (cf. albaditu , eta Oihartzabal 1997: § 1, non adibide hau ez den jaso).
huen	IND-PRS-REL- STEX	<i>Çor hueneti deus ere, hon duc cornadubat ere</i> (OihKai, 371a)	Z(1)	‘hauen’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ituzu	IND-PRS-STEX	<i>çure pena dioçunoc nonbayt handi videytuçu</i> (Etxep, IX: 30)	BN(1)	Bokalar-tean herskaria galdurik. cf. dituzu , tuzu
izu	IMP	<i>Micheto veguirayçu cer ariçaren</i> (SorgAgot, 1)	IGN(1)	<i>begira *edun</i> lokuzioan, ik. uzu ; cf. uk , uzue <i>au > ai</i> aldaketaz; cf. drainsatela , ERAUNTSI aditzean.
lebela	COMP-IND-PST-STEX	<i>eta Sirenac / esan eusan ece aseguin lebela</i> (Laz, AL, 1142v 10)	A(1)	ik. luela
	CIR-IND-PST-STEX	<i>Remedioric ecin lebela, / utra gaxoric ebilen</i> (Laz, AL, 1145r: 12)	A(1)	Ahalera zentzua <i>ezin</i> partikulak erasten du.
leuke	HYP-STEX	<i>yl mereçi leuque orrec</i> (NafEs-2, 107)	A(2), GN(1) [3]	ik. luke
	APOD-COND-HYP-STEX	<i>Bere burua oy bear leuque / efini corregiduric / lenaengo, ta guero juzgadu / bestegan baliz tacharic</i> (Laz, A23: 37)	A(2)	Adibide hau ez bestea ere ez dira baldintza-perpau gutziz kanonikoak.
leukeala	APOD-COMP-COND-HYP-STEX	<i>Nic esan dio<t> (...) erregen alaba, al baleu, edoçeynec nay leuqueala</i> (ErrezilGut, 58)	G(1)	ik. lukeiela , lükela
leukee	HYP-IND-STEX	<i>orrela joan bearr ez leuquee oriec</i> (NafEs-2, 109)	B(1), GN(1) [2]	ik. lukeite
leukeen	HYP-IND-REL-STEX	<i>traydoreoc, oriec, contra eguon bear leuqueenac dira favore</i>	GN(1)	
luela	CIRC-IND-PST-STEX	<i>Bada, ni elbanenquio Alsusaten, Olazeneco mutilcoa baze lagunic ez luela, nic jaquine[n] nuque cer eguin</i> (NafEs-1, 98)	HGN(1)	ik. lebela
luien	COMP-HYP-IND-STEX	<i>Ama emazte luyen ala ez nahi nuque galdatu</i> (Etxep, III: 17)	BN(1)	
	HYP-IND-REL-STEX	<i>Mirayl bat nic ahal banu hala luyen donoa</i> (Etxep, V: 5)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
luke	HYP-IND- STEX	<i>Ala nay nuque nic, erri onec ere ala nay luque</i> (RosEtx-10, 1v: 31)	BN(5), E(1), Z(2) [8]	Guztiak <i>nahi/behar izan</i> lokuzioetan. ik. leuke
lukeiela	COMP-HYP- IND-STEX	<i>emen bere artean zuri bat jateco eztuenec compartizen dutena da: etzin eregueren magestateac gastiga badeza dozena bat unzy, Lapourdic bidaldu behar louqueiela</i> (EspGut, 18: 7)	L(1)	ik. leukeala, lükela
lukeite	HYP-IND- STEX	<i>Ene gayzqui eguitiaz enec laydo luqueyte</i> (Etxep, XII: 22)	BN(1)	ik. leukee
lükela	COMP-HYP- IND-STEX	<i>[eztut ouste (...)] ez eta nahi luquela gauça importante hoietan deuzere trattatu ez arcordatu cien erregue iaunaren botheria guabe</i> (EtxRos-09, 1v. 14)	Z(1)	ik. leukeala, lukeiela
lukezu	HYP-IND- STEX	<i>bay-eta hun luqueçu cien vicerregue iauna icenta ladin cien erregue iaunaren deputacionian</i> (EtxRos-03, 1v: 12)	BN(1), Z(1) [2]	‘litzateke [zuketa]’
nabe	IND-PRS-STEX	<i>Zure vegi ederro<c> / ene lastana / catiuaturic naue / librea ninzana</i> (LopeVega, 3)	B(1)	<i>Ala naue?</i>
naben	PRS-PUR- STEX-SUB	<i>Lastimaduric joango nax / amoreaz da fedeaz, / beti bere erruqui naben / munduac eta genteac</i> (Laz, A3: 7)	A(1)	
nauela	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Aseguinago dot nauela ene esayac hiñarchi ce ez erruqui</i> (RS, 112)	B(1)	
naun	IND-PRS-STEX	<i>ni es naun andurra</i> (NafEs-2: 128)	Zar(1)	cf. nok; nuk
nauzu	IMP-PRS	<i>erruqui nauçu, neure aideac</i> (Laz, A24: 39)	A(1)	2PL zaharra. cf. nozu; nuzu
neban	IND-PST-REL- STEX	<i>penetencia eman çidan, vide nevan bequela</i> (AzkPo, IV: 9)	G(2)	ik. neben, neuen, nien, nuen, nuien
neben	IND-PST-STEX	<i>traidoreonen redeagaz / ez neben memoriaric</i> (Laz, B21: 13)	A(5)	ik. neban, neuen, nien, nuen, nuien

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	IND-PST-REL- STEX	<i>Neuregaz neben libertadea / eroan cidan berequin</i> (Laz, A14: 25)	A(3)	
	CIRC-IND- PST-REL-STEX	<i>Contentu uste neben orduan / oy jatort descontentua</i> (Laz, AL, 1143v: 10)	A(1)	
neuen	IND-PFV-PST	<i>Perrau neuen gogoia, axeac bestera naroa</i> (RS, 419) (itzul. “Hermitaño tuue el pensamiento, a otra parte me lleua el viento”)	B(1)	ik. neban, neben, nien, nuen, nuien
neuke	COND	<i>baletor (...) orducoç yralgria nay neuque</i> (ErrezilGut, 68)	A(1), G(1) [2]	ik. nuke
	HYP	<i>orain ez neuque errazoaric / icenau borraetea</i> (Laz, A24: 141)	A(2)	
nien	IND-PST-STEX	<i>eta ouste nien recebitu hainberce cien erregue iaunaren deputacioniaren copia ezpa doblia lengoadge beraz, cien hitzen eta promessen araura</i> (EtxRos-05, 1v: 3)	Z(1)	ik. neban, neben, neuen, nuen, nuien
ninduan	IND-PST- REL(?) -STEX	<i>Icaz laztan ninduan donzella batec / aurten nai ez equci</i> (Sasiola, B31: 5)	G(1)	
ninduke	APOD-COND- HYP	<i>Ene gogoia balyaqui mayte vide nynduque</i> (Etxep, V: 13)	BN(1)	
nindukezun	APOD-COMP- COND-HYP	<i>arren, esaçu / laztan nindukezun / on banerechu</i> (Laz, A5: 15)	A(1)	
ninduzula	CIRC-IND- PST-STEX	<i>orreyn çulez ninduçula, / nola amora nençaçun?</i> (AzkPo, I: 3)	G(1)	
nok	IND-PRS-STEX	<i>Ardura, enoc yre gura</i> (RS, 402)	B(1)	‘naiz [toketa]’ ik. nuk; naun
nozu	IND-PRS-STEX	<i>Sayra noçu, / asper[r]etan gach eztoçu</i> (RS, 362)	B(2)	cf. nauzu; nuzu
nu	IND-PRS-STEX	<i>Ny amoriac enu mayte nic hura ecin gaycexi</i> (Etxep, XII: 46)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nuen	IND-PST-STEX	<i>Aita nüen salçale / ama diru harçale</i> (AndrEm)	Z(2)	ala STEND ‘izan nuen’? ik. neban, neben, neuen, nien, nuien
	CIRC-IND- PST-REL-STEX	<i>Baigorri baxera lurrez; nik haragei</i> nuenean, urrez (OihAts, 66)	Z(1)	
nuiela	CIRC-IND- PST-STEX	<i>Nic oguenic ez nuyela hongui guitez</i> <i>verceric</i> (Etxep, XIII: 4)	BN(1)	
nuien	IND-PST-STEX	<i>Harequila ninçanian enuyen nic</i> <i>faltaric</i> (Etxep, VII: 4)	BN(1)	ik. neban, neben, neuen, nien, nuen
	IND-PST-REL- STEX	<i>Nic veharren nuyen gauça daramaçü</i> <i>çurequila</i> (Etxep, IX: 16)	BN(2)	
	CIRC-IND- PST-REL-STEX	<i>Bidegabec haritu nu vide ez nuyen</i> <i>leqhutic</i> (Etxep, XIII: 5)	BN(1)	
	HYP-PUR	<i>Minzaceco çurequila gau bat nahi</i> <i>niqueci / Hilabete conplituric hura</i> <i>luça valedi / Arranguren qhondaceco</i> <i>asti nuyen frangoqui</i> (Etxep, VI: 17)	BN(1)	‘ukan nezan’
nuk	IND-PRS-STEX	<i>Vercer erran albaytiça enuc vste</i> <i>duyana</i> (Etxep, VIII: 8)	BN(1)	‘naiz [toketa]’ ik. nok ; cf. naun
nuke	HYP-IND- STEX	<i>Hallacoz, dezir nuque ikoussi</i> <i>heuscaraz cien commissioniaren</i> <i>coppia</i> (EtxRos-06a, 1r: 9)	BN(6), E(1), L(1), Z(2) [10]	ik. neuke
	APOD-COND- HYP	<i>Parabiçuyan nahi enuque emazteric</i> <i>ezpaliz</i> (Etxep, III: 30)	BN(3), L(1) [4] ³⁹	
	HYP-POT	<i>Nic iagoytic ecyn nuque hura veçayn</i> <i>mayteric</i> (Etxep, VII: 5)	BN(1)	
nukeien	APOD-COND- PFV?-PST	<i>Haren menian ezpanengo nic</i> nuqueyen çucena (Etxep, XIII: 21)	BN(1)	‘izango nukeen’ ik. nüken

³⁹ Ipinitako lekukotasuna ez bezala, beste hirurek ez dute baldintzazko balio hain garbia, formalki hala badira ere. Adibidez: *Erytarzun ory nai **nouque** balis parte ounetaric* (EspGut, 12: 24). Horietan ere *nahi izan* lokuzioa dugu perpaus nagusian, eta guztietan *nahiago nuke* esango genuke egun, baldintza erabiltzekotan.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nükela	APOD-COMP- COND-HYP	<i>çoinequi ihardesten citut promptqui Eci behar nuquela cien commissioniaren edo depputacioniaren coppia goure lengoadgiaz (EtxRos-07, 1r: 3b)⁴⁰</i>	Z(1)	cf. nüken
nüken	APOD-COMP- COND-HYP	<i>çoinequi ihardesten citut promptqui nola behar nuquen cien commissioniaren edo depputacioniaren coppia goure lengoadgiaz (EtxRos-07, 1r: 3)</i>	Z(1)	ik. nukeien cf. nükela
nukezu₁	FUT-IND-STEX	<i>Gazte çoróa nyçan arren enuqueçu hargatic (Etxep, XII: 8)</i>	BN(1)	‘ez nauzu ukanen’
nukezu₂	FUT-IND-STEX	<i>Hainbercerequy ny nuqueçu çure ayço eta adisqu[id]e hun (EtxRos-02, 2r: 19)</i>	BN(2), Z(4) [6]	‘naizateke [zuketa]’
nuzu	IND-PRS-STEX	<i>Hanbat nuçu gauça orotan ni verthute gabia (Etxep, I: 401)</i>	BN(8), Z(1) [9]	‘naiz [zuketa]’ cf. nauzu ; nozu
tugu	IND-PRS-STEX	<i>Ordu oroz behartugu ezta heben cer duda (Etxep, III: 26)</i>	BN(1)	ik. ditügü
tuzu	IND-PRS-STEX	<i>Gogua gabe hura vaytan hiçac oro afer tuçu (Etxep, I: 204)</i>	BN(2)	ik. dituzu ; cf. ituzu
uk	IMP	<i>osaba, beguirauc deabruari, eztaguiçula nay bano gueyago (NafEs-2, 91)</i>	HGN(1), Z(1) [2]	ik. euk <i>begira *edun</i> lokuzioan; cf. eukezu , izu uzu , uzue
uke	HYP-IND- STEX	<i>hic bayño obeas ler eguiniquin neagon eta ni bequalacoas nay huque (NafEs-1, 121)</i>	IGN(1)	
ukeien	HYP-IND-REL- STEX	<i>Bercer eguin eztaçala nahi eç uqueyena (Etxep, I: 211)</i>	BN(1)	
ut	IND-PRS-STEX	<i>Ezagutu nahi ut hobeki, adiskidetu bano lehen hireki. (OihAts, 585)</i>	Z(1)	

⁴⁰ Adizkia eta <Eci> aurrekaria eskuizkribuan tatxaturik eta beste forma batzuek ordezkaturik (ik. **nüken**).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
uzu	IMP	<i>Beguirauzu</i> , / ez eguin beste gauçaric (Laz, A28: 179)	A(1), HGN(1) [2]	ik. izu ; cf. eukezu , euzue ; <i>begira *edun</i> lokuzioan, cf. eukezu , izu , uk , uzue
uzue	IMP	<i>Martin de Eguirobi</i> , gayz eguin <i>duçu</i> , <i>veguyrauçu</i> e çuengana	IGN(1)	ik. euzue <i>begira *edun</i> lokuzioan, cf. eukezu , izu , uk , uzu
zaben	IND-PRS-REL- STEX	<i>eta bay nola çabilcen engañaduric</i> <i>igui çabenaren acean</i> (Laz, AL, 1152r: 26)	A(1)	‘hark zu’ -it- gabeko forma
zaitudaz	IND-PRS-STEX	<i>Aoan laztan çaitudaz</i> , <i>baña / gogoan</i> <i>baterere ez</i> (Laz, A24: 3)	A(1)	cf. zitut
zenduan	IND-PST-STEX	<i>Gayça çenduan leinztarroc</i> <i>Urruxolaco leçayoa</i> (Urrexola, 1)	A(1)	ik. zinduen 2PL zaharra
	IND-PST-REL- STEX	<i>Sendo çenduan odolori biurtu jaçu</i> <i>gaçayoa</i> (Urrexola, 2)	A(1)	
zenduke	HYP-IND- STEX	<i>çure mutil ninçan / gura çenduke?</i> (Laz, A5: 18)	A(1)	ik. zinduke cf. zinükiela
zetuk	IND-PRS-STEX	<i>Misterioc çetuc erreguen ofrendac</i> (ElduBerts, 29)	G(1)	‘ditu [toketa]’
zinduen	IND-PST-STEX	<i>eta çuc etorri bide ezinduen bara</i> <i>orrequin ona</i> (NafEs-2, 107)	GN(1)	ik. zenduan
	CIRC-IND- PST-REL-STEX	<i>eçe çuc joan behar çinduen leçuan</i> <i>berçeric doa</i> (NafEs-2, 87)	HGN(1)	
zinduke	HYP-IND- STEX	<i>dollor çitalori çuc yl bear çinduke</i> <i>ayta dollorraren seme orrec</i> (NafEs- 2, 107)	BN(1), GN(2) [3]	ik. zenduke cf. zinükiela

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zinükiela	COMP-HYP- IND-STEX	<i>Recebitu dut çure guthuna, çoinetan escribatzen baiterautaçu (...) eta, haren ardiesteco, nahi cinuquiela minçatu eta conferitu gourequi ahalic sarriena (EtxRos-04, 1r: 5)</i>	Z(1)	cf. zinduke , zenduke
zituan	IND-PST-STEX	<i>oyñ arroc çiftujan luma / Oçaetaco Jaun gazteac (ArrasErre-3: 19)</i>	B(1)	
zitut	IND-PRS-STEX	<i>Verce oroz gaynetic hanbat mayte çitut nic (Etxep, IX: 45)</i>	BN(2)	cf. zaitudaz
zituzten	IND-PST-REL- STEX	<i>norbere eçhetara eretiratou dire, zitousten marabiriac despendatouric (EspGut, 13: 17)</i>	L(1)	
zu	IND-PRS-STEX	<i>Ama onac ez dio nazu (RS, 113)</i>	B(1)	ik. dezu , dozu , duzu
zuela	COMP-IND- PST-STEX	<i>berroquei eta amar urrte suela apez çela emen (NafEs-2, 146)</i>	HGN(2)	Auzi baten barruan, ageri ez diren esate- aditzen mendeko hitzak
zuen	IND-PST-STEX	<i>Eta ongui içan ezpaciren, Nafarroco visorey jauna[ç?] eta Corte eta Conselluan vear çuen juzgatu eta ez çuen gobernadorec eta juezec (RosEtx-10, 1v: 22)</i>	E(1)	Pasiba modukoa (‘izan behar zuen juzgatua’)
	IND-PST-REL- STEX	<i>Orduan çuen poterea du oray (RosEtx-13, 1r: 15)</i>	E(1)	
	COMP-IND- PST-STEX	<i>espondatu ciçun ezi Pariseco Parlamentuyac vaziaquiela arch çer potere çuen (RosEtx-13, 1r: 15)</i>	E(1)	
zuian	IND-PST-STEX	<i>Oguenduru çuyan eta han galdu dic vicia (Etxep, XIII: 97)</i>	BN(1)	‘zen [toketa]’
zuien	CIRC-IND- PST-REL-STEX	<i>Hartu nahi çuyenian passione sayndua... (Etxep, I: 334)</i>	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zutela	COMP-IND- PST-STEX	<i>Agustin Martin dago vere damuarequi (...) presioner nay çutela artu eta gayzqui tratatu, çure algoazile eta Cru[c]hiaga escopeta tiroz</i> (RosEtx-14, 1r: 22)	E(1)	Isilpeko esate-aditz baten osagarri. cf. eudela
zuten	IND-PST-STEX	<i>Bart Bagonan ouste zuten, faltaric gabe, esan den marechala</i> (EspGut, 3: 9)	BN(1), L(1) [2]	cf. euen

2.2.2.8. EGIN⁴¹

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
albadagik	COND-POT- PROT-PRS	<i>albadaguic ioan adi eliçara goycian</i> (Etxep, I: 25)	BN(1)	Ahalera <i>al-</i> aurrizkiak adierazten du.
albaitegi	ADV-HYP	<i>Vertan guero so albaitegui non den gorpuz sainduya</i> (Etxep, I: 37)	BN(1)	
badagi	CONC- COND-PROT- PRS	<i>oy beaçatu badagui bere, / ez eracusi bildurric</i> (Laz, A14: 95)	A(1)	
badagik	COND-PROT- PRS	<i>Choria, gazteteguiâ ezpadaguic abia, zaarza gachen eldu doc hire biçia</i> (RS, 396)	B(3), GN(1), Z(1) [5]	
badagit₁	COND-PROT- PRS	<i>borondate jaucaat al badagit salbaetan</i> (Laz, A25: 45)	A(1), BN(1) [2]	
badagit₂	COND-PROT- PRS	<i>Nyri vnsa ezpadaguic vehar dicit pintatu</i> (Etxep, VII: 13)	BN(1)	‘hark niri hura’
badagite	COND-PROT- PRS	<i>Amorosec badaguite vehin bere nahia / Handiago giten çaye berce nahicaria</i> (Etxep, II: 45)	BN(1)	
badagizu	COND-PROT- PRS	<i>Aen obraen oyta bildur nax; / çure bere bay, badaguiçu</i> (Laz, A9: 8)	A(1)	
badegiok	COND-PROT- PRS	<i>Badeguioc yñori eyngo deusc bestec yri</i> (RS, 13)	B(1)	

⁴¹ Ik. § 2.2.2.46 -IDI- eta § 2.2.2.82 -RAIDI-.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badegizut	COND-PROT- PRS	<i>berbaric badeguiçut poridadez, / gogorric jarten çara bereala</i> (Laz, A17: 101)	A(1)	
bait	AFF-FUT- IND	Bayt aguindua ta ezertua (RS, 407) (itzul. “ Hare lo mādado y lo que vedays”)	B(1)	< *badagit
baitagizu	EXP-IND- PRS-REL	<i>Cer çuc galde baytaguiçu den conplitu gucia</i> (Etxep, I: 416).	BN(1)	
banagi	CONC- COND-HYP- PROT	<i>Miraculu vanagui ere oray ene oguenta</i> (Etxep, XIII: 22)	BN(1)	ik. banegi
banegi	COND-HYP- PROT	<i>saldu neique gorguerea / aregaz ezer al banegui</i> (Laz, A19: 24)	A(1)	ik. banagi
banegion	AFF-IND- PFV-PST	<i>Othoyce bat baneguyon larradala eguia</i> (Etxep, XII: 3)	BN(1)	ik. negionn
begi	JUS	<i>Auço hon dienac, begui lo hon</i> (OihKai, 354)	A(2), B(1), BN(1), HGN(2), Z(3) [9]	
begit	JUS	<i>arren, ce beguit burlaric</i> (Laz, A7: 28)	A(3)	
	SUB	<i>naiz beaça beguit, naiz alago</i> (Laz, B3: 69)	A(1)	Funtziorako, cf. berama , ERAMAN aditzean.
beikeo	FUT-JUS	<i>iñor beguira dagoanean, / ce beyqueo berbaric</i> (Laz, A14: 66)	A(1)	
beizut	AFF-FUT- IND	Beyçut nay boçu, / gaur, biar, ezi, eziluma, ezicaramu (RS, 410)	B(1)	< *badegizut ik. degizut
dagia	COMP-PRS- SUB	<i>Ordıyan ere nahi vaduc onsa ialgui daguia, / Onsa hari gomendadi nic diossat eguia</i> (Etxep, II: 70)	BN(1)	Ez bada <i>daquia</i> -ren ordez (<g> pro <q>). -n gabeko mendekoa cf. degik
dagiala	COMP-PRS	<i>Regimentua / ifinçu abisaduric, / ez daguiala / bide ez daben gauçaric</i> (Laz, A28, 173)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dagian	GNO-IND- PRS-REL	<i>Oshoa senar daguianac veti ojanera beguira</i> (RS, 338) (itzul. “La que haze marido al lobo siempre mira al desierto”)	B(3), Z(1) [4]	ik. dagien
	CIR-GNO- IND-PRS- REL	<i>Athaguiarrac hassic eder, Euri daguianian etchera laster</i> (Zalg, 194)	A(1), Z(1) [2]	
	EXP-IND- PRS-REL	<i>Daguianac aguindua jan deçala</i> (RS, 95) (itzul. “Quien hiziere el mandado que coma”)	B(2)	ik. dagien
	CIR-IND- PRS-REL	<i>Ezcô ezac semea nay doaneâ ta alabea al dagianean</i> (RS, 382) (itzul. “... y la hija quando puedes ”)	B(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du. ik. dagien
dagidala	ADV-PRS	<i>Eztagidala ximiko, nahi ezpaduk xarramiko</i> (OihUrrh, 693)	Z(1)	‘hik niri hura’ <*-da-a-la
dagidan₁	CIR-IND- PROG-PRS- REL	<i>Nic negar daguidanean, çu çaoz barrez</i> (La, A17: 97)	A(2)	
	IND-PRS-REL	<i>Al daguidana nic eguingo dot</i> (Laz, A7: 103)	A(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du.
	FUT-IND	<i>Ausho Perucho Vrdeorri, eta neuc ies daguidan</i> (Garibai, A26)	B(1)	cf. daida
	PRS-PUR	<i>Artalastoa aguin eguiçu, / nic al daguidan gauçaric</i> (La, A14: 118)	A(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du.
dagidan₂	PRS-PUR	<i>Izterbeguiac eztaguidan guibeletic irria</i> (Etxep, XIII: 96)	BN(1)	‘hark niri hura’
dagiela	OPT-PRS	<i>eta alaan eta orayndo obato dagujela <oneric/onez> aurrera guztioç</i> (frJZum, 42)	B(1), BN(1) [2]	
	ADV-JUS- PRS	<i>Estaguiela ximico nahi estienac xarramico</i> (OihKai, 356)	Z(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-PROG- PRS	<i>Guiçonorrec daguiela harçaz nahi duyenic</i> (Etxep, III: 58)	BN(1)	
dagien	GNO-IND- PRS-REL	<i>Otsoac daguiena erroyari laquet</i> (OihKai, 269)	BN(1), Z(1) [2]	ik. dagien
	EXP-IND- PRS-REL	<i>Sasquibat daguienac ehun daidizque</i> (OihKai, 278)	L(1)	ik. dagien
	PRS-SUB	<i>Arrazoyn da mundu oroc daguien çuri ohore</i> (Etxep, II: 109)	BN(1)	
	CIR-IND- PRS-REL	<i>Arima gaixoa dabilela norat ahal daguien</i> (Etxep, I: 95)	BN(1)	Ahalera <i>ahal</i> partikulak adierazten du. ik. dagien
dagigu	COH-PRS	<i>çarra liburu, aen esana dagigu</i> (MendAera, 9r; esaera)	A(1)	-n gabeko mendekoa izan liteke (cf. RS, 479) ik. dagigun, daigu, daigun
dagigula	COMP-PRS	<i>[jura]amêturic vanoro eztaguigula</i> (KatZat-Manam, 7)	HGN(1)	
dagigun	COH-PRS	<i>bitartea<n> lo daguigun baquea dela gusiequi</i> (Amend, 15)	HGN(1)	ik. dagigu, daigu, daigun
dagiket	FUT-IND	<i>guztiau çurea nax ta / erraz daguiquet</i> (Laz, A5. 10)	A(1)	cf. daiket
dagiodala	COMP-PRS	<i>Dio ezen eregeren magestateac eman diola compania bat eta zenbait picqua bidalzeaz merchede dagiodala</i> (EspGut, 19: 6)	L(1)	
dagiten	PRS-PUR- SUB	<i>Lehen joca hurren, Nigarric eztaguiten</i> (Zalg, 197)	BN(1), Z(1) [2]	
dagizula	ADV-IMP- PRS	<i>Fantasiaric estaguiçula, / Seraphin escogituac</i> (Portal, 45)	A(1), HGN(1) [2]	2PL zaharra
	OPT-PRS	<i>Jaun Ceruco, estaguiçu/la / guiçona onein amorad[u</i> (Sasiola, B27: 25)	G(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dai	FUT-IND	<i>Zaran bat daguiñac bi day</i> (RS, 34) (itzul. “Quien hiziere vn cesto hará dos”)	B(4)	Lekukotasun gehienak GNO gisa ere interpreta litezke (orainaldi orokor gisa). cf. daidizke , <i>-IDI-</i> aditzean.
daida	FUT-IND	<i>Ausso Chordon arz orri ta nic yñes dayda</i> (RS, 422)	B(1)	<i>-n</i> gabeko mendekoa cf. dagidan
daie	FUT-IND	<i>Ni yl azquero vere ydioc exar daye</i> (RS, 452)	B(1)	
daigu	COH-PRS	<i>Daygu Goliz auzi ta garea vaquez bizi</i> (RS, 334)	B(1)	ik. dagigu , dagigun , daigun
daigun	COH-PRS	<i>Zaarra da liburu, aen esana dajigû</i> (RS, 479)	B(1)	ik. dagigu , dagigun , daigu
	EXP-IND- PRS-REL	<i>ece guec al daigun lagundasunic onaena eguingo deusugu</i> (Laz, AL, 1147v: 15)	A(1), B(1) [2]	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du.
daiket	APO-COND- PROT-PRS	<i>Nic au erraz daiquet neure partez, / asi banadi amorez combatietan</i> (Laz, A17: 15)	A(1)	Badirudi <i>erraz</i> -ek modaltasun epistemikoa adierazten duela (‘ziurrenik’). cf. dagiket
dait	FUT-IND	<i>Asedenas aseden dayt</i> (RS, 252) (itzul. “Con morir descansaré”)	B(1)	
degidala	OPT-PRS	<i>Adausi deguidala, bana ausik enezala</i> (OihUrrh, 538)	Z(1)	
degidan	HAB-IND- PRS-REL	<i>Egik ungi nik diodana, eta ez gaizki nik deguidana</i> (OihUrrh, 575)	Z(1)	
degik	FUT-IND	<i>Ezakusan begik nigar eztegik</i> (OihAts, 153) (itzul. “L'oeil qui ne te voit pas ne te pleurera pas”)	Z(1)	cf. dagia
degiten	COMP-PRS- SUB	<i>Hihaurk lan egin-ahala, berzek degiten eztutzala</i> (OihAts, 234)	Z(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deizut	FUT-IND	<i>bestela ondo deiçut, baña / ezcondu baxinbatean ez</i> (Laz, A4: 7).	A(1)	ik. beizut
	APO-COND- FUT-IND	<i>Oy eseguino lagun deyçut, / badoçu borondateric</i> (Laz, A7: 111)	A(1)	
egian	IND-PFV	<i>Norc eguiian colpeori çure aragui ederretan?</i> (Laz, A25: 16)	A(3)	ik. zegin
	IND-PFV- PST-REL	<i>eguiian Jaunac baroa</i> (DiaozAro, 4)	A(1), B(1) [2]	ik. zegien, zegin
egidak	IMP	<i>“Aita, eguidac jaquea”</i> (Laz, A24: 100)	A(1)	
egidan	CIR-IND- PFV-PST- REL	<i>razonamentu dulce oa / forma artan da alacoa / ayn laster eguidanean...</i> (Laz, B16: 50)	A(1)	
egidazu	IMP	<i>Ene mayte maytena eguidaçu çucena</i> (Etxep, VIII: 3)	A(3), BN(7) [10]	ik. eidazu
egien	IND-PFV?- PST-REL	<i>Al egienac, / esporçuz animaduric, / ateraetan / asi cirean tristeric / aziendea / dolorez contubagaric</i> (Laz, A28: 97)	A(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak adierazten du.
	CIR-IND- PFV-PST- REL	<i>armacaz ezin eguien legez eçer...</i> (ArrasErre-3, 10)	B(1)	
egiezu	IMP	<i>Erregue jauna, eguiezu alcabalez merchede</i> (Sorabilla, 4)	G(1)	
egiguzu	IMP	<i>Ezteietara, mersedede eguiguzu, etori zerau lenbizicoa</i> (EzkGonb, 3)	BN(2), HGN(1) [3]	
egik	IMP	<i>Ahal eguiic, / euri eguiic</i> (Zalg, 62)	A(2), B(5), BN(3), IGN(1), Z(11) [22]	
egina	IMP	<i>eguina / eguiic</i> (MendAera, 6v; ‘haz’)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
egiok	IMP	<i>Quibel eguioc ecachari</i> (RS, 466)	B(3), HGN(1), IGN(1), L(1), Z(1) [7]	
egion	PFV-POT- PST	<i>eçec eçer ecieguion</i> (DiaoAro, 3)	B(1)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak adierazten du. cf. eion
egiozu	IMP	<i>ene anayari bere asentutic lequ eguiocu</i> (NafEs[SGZ], 110)	A(1), G(1), HGN(1), IGN(1) [4]	
egizie	IMP	<i>Hortacoz, diligencia eguiocie ukeitera cien erregue iaunaganic labursqui hainberce bothere</i> (EtxRos-04, 1v: 2)	Z(2)	
egizu	IMP	<i>Gau illun onetan eguiçu argui, / irargui çuria eta ederra</i> (Laz, B3: 52)	A(6), B(1), HGN(2), Z(1) [10]	
eidazu	IMP	<i>Aran hōdouan gual de eydassu naydassuna</i> (Rabel, 4)	L(1)	‘haren ondoan galde egidazu nahi duzuna’ ik. egidazu
eikek	FUT-IMP	<i>Eyquec senar maquerra ta ac aucaque andera</i> (RS, 290)	B(1)	
	ADM-FUT	<i>Çe eyquec maurtuti hoeaneâ eder eztanic calean</i> (RS, 36)	B(1)	
eion	IND-PFV- PST-REL	“ <i>encantadora Medeac baño denpora baten Jasoni; beronec bere ezteidio falta gueiago damari, tenpora baten eyon baño Jasonec Isorgileri</i> ”. (Laz, B23: 4)	A(1)	cf. egion
legiala	COMP-HYP- IND	<i>Nic ez neyque / a legiiala consejadu</i> (Laz, A26: 10)	A(1)	
leginke	APO-COND- HYP	<i>çure mersedede ori balioa lenbaño obeto leguinque</i> (NafEs-2, 109)	GN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
legioela	COMP-IND- PST	<i>eta erregutu eusten legioela lagun musica bat emaitera joaten</i> (Laz, AL, 1144r: 2)	A(1)	
legiola	COMP-IND- PST	<i>Baeguion ayteac erregutu / gau baten arren lagun legiola</i> (Laz, B3: 32)	A(3)	
legion	COMP-PST- SUB	<i>ez eben gura inorc bervaric leguion, salvo bacochic egon baxe</i> (Laz, AL, 1143r: 18)	A(1)	
lei	HYP-POT	<i>Posaco orac heyz onic ezin ley</i> (RS, 377)	B(1)	Ahalera ezin partikulak adierazten du.
leikean	COMP- IND,PST- REL	<i>guiçon onau baegoan cer leiquean pensaetan</i> (Laz, A25: 47)	A(1)	
leioe	HYP-IND	<i>Farata asco calean audiaca ebilten dira ta oguiari leyoe jira</i> (RS, 48) (itzul. “Muchas vanagloriosas en la calle suelen andar vendiêdo autoridad y harían regozijo al pan”)	B(1)	
leiola	COMP-IND- PST	<i>Baeguion ayteac erregutu / gau baten arren lagun legiola, / cerren aseguin andi leyola</i> (Laz, B3: 33)	A(1)	
nagian	PST-PUR- SUB	<i>Ioan nendin enaguien oguen gabe ihesic</i> (Etxep, XIII: 10)	BN(1)	cf. negian
nai	FUT-IND	<i>Gextoagoac obea nay</i> (RS, 427) (itzul. “El peor me hará mejor”)	B(1)	
negia	IND-PFV- PST	<i>Gastelauna neguia senar, oñean arr ta beguian negar</i> (RS-Oih, 555)	B(1)	ik. negian
negian	IND-PFV- PST	<i>Gastelauna - senar, / oñean arr ta beguian negar</i> (Laz, A23: 23)	A(2)	cf. nagian ik. negia
negion	IND-PFV- PST	<i>guchi bat apartaduric / berba neguion lurrerean</i> (Laz, B16: 68)	A(2)	ik. banegion

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nei	HYP-IND	<i>neure buruau ez nei ondo / andratan confıacea</i> (Laz, A24: 169)	A(1)	
neiala	APO-COMP- COND-HYP	<i>Dama galantac, sinis naçaçu / oy ceucaçu dudaric / lecu onetan bicico baninz, / ez neyala besteric / gabaz-egunaz servidu baxe / secula asperçacaric</i> (Laz, A10: 38)	A(1)	
neike	HYP-POT	<i>Ene laztana, ezin neyque / nic orrelaco gauçaric</i> (Laz, A7: 93)	A(3)	Adibide guztietan ahalera ezin partikulak ere adierazten du.
neikezu	APO-COND- HYP	<i>Jentil onbrea, ez neyqueçu / neure bician bervaric / oy eta bardin...</i> (Laz, A7: 97)	A(1)	
neio	HYP-IND	<i>Neuronec esin neyo, baya / eguingo digot mandatu</i> (Laz, B27: 17)	G(1)	
nengian	IND-PFV- PST	<i>Oparinac nenguiâ bearguin, / ta alperqueric auzquin</i> (RS, 75)	B(1)	
zeegidan	IND-PFV- PST	<i>Ez ceeguidan / suric, oz ninçan orduan</i> (Laz, A16: 59)	A(1)	2PL zaharra
zegien	IND-PFV- REL	<i>Eliza ceguienac aldarea, aldarea ceguienac abadea</i> (Isas, 30)	IGN(2)	ik. egian, zegin
zezin	IND-PFV	<i>On-goseak, gizon bat hilik ihes zezin eliza barnera, eta ezta geroz hantik atera</i> (OihAts, 366)	Z(1)	ik. egian
	IND-PFV- REL	<i>Goizegi bereaz zezinak emaitza, aurkit zezan arratsalde gaitza</i> (OihAts, 519)	Z(2)	ik. egian, zegin

2.2.2.9. EGON

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ago	IND-PRS- STEX	<i>erroy asza, aspaldian egoçiric</i> ago <i>alquea</i> (NafEs-1, 31)	A(1), GN(1), Z(1) [3]	
	IMP-PRS	Ago <i>nescachia, ago, ukhanen</i> <i>dun haritz edo phago</i> (Zalg, 34)	A(1), HGN(2), Z(3) [6]	
agoan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Donostiaco San Franciscuan /</i> agoan <i>guiçon soldadua</i> (Laz, A21: 34)	A(1)	cf. agoen, aguan
agoen	CIR-IND- PRS-REL- STEX	[(<i>pensa eçac (...)</i>] <i>Norequila</i> <i>minço yçan han agoen artian</i> (Etxep, I: 28)	BN(1)	ik. aguan ; cf. agoan
aguan	CIR-IND- PRS-REL- STAEX	<i>orr, y aguã lequan</i> (Lcc, 230r; s.v. <i>ay donde tu estas</i>)	A(1)	ik. agoen ; cf. agoan
auko	IMP-PRS	Auco <i>bihardrano</i> (OihKai, 224)	BN(1), Z(2) [3]	'hagokio'
badago₁	AFF-IND- PRS-STEX	<i>Ene erriti oyta çurera / badago</i> <i>bidacidorric</i> (Laz, A23: 62)	A(1), G(1) [2]	
badago₂	CONC- COND- PROT-PRS- STEX	<i>Motil ona sari eske dago, ixilik</i> <i>ere badago</i> (OihAts, 319)	Z(1)	
baegoan	AFF-IND- PRS-STEX	<i>Silla onetan baegoan / sei eder</i> <i>bat jarriric</i> (Laz, B21: 61)	A(4)	
bagaude	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Balinetan eguiazqui gu bagaude</i> <i>hargana</i> (Etxep, II: 59)	BN(1)	
bainago	CAUS-CIR- IND-PRS- STEX	<i>eta mana çaçu çure çerbiçari</i> <i>viçala, vaynago çure</i> <i>cerbiçuquo</i> (RosEtx-13, 1v; 7)	E(1)	
baitago	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Jgo çue[la ceru]etara, non</i> baitago <i>Jaungoico ayta guciz</i> <i>poderosoaren escuian</i> (AresOt- Fede, 3r: 33)	E(1), IGN(3), L(1) [5]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
balego	COND-HYP- PROT-STEX	<i>O cer celaya, jana ezpalego!</i> (Isas, 65)	BN(1), IGN(1) [2]	
baleuke	AFF-HYP- POT?-STEX	<i>Dolarabaco esachuetan</i> baleuque andrea diruetan (RS, 309)	B(1)	Lakarrak (1996) <i>edugi</i> -ren adizkitzat badu ere, bat nator Aldairen (1999: 384) irakurketarekin. < * <i>balegoke</i> ‘egon liteke’ cf. dauke, nauke
banago	AFF-IND- PRS-STEX	<i>Oy, bada bere, ciertamente /</i> banago enojaduric (Laz, A10: 56)	A(9)	
	COND- PROT-PRS- STEX	Banago çure aldean jasarriric, / <i>içulten dozu buruoy grabedadez</i> (Laz, A17: 99)	A(1)	
	COND- PROT-PRS- STEX	<i>yxilco banago, bati banarrayo</i> (NafEs-2, 79) (itzul. “aunque callaba, mas algo andaba”)	HGN(1)	(itzulpeneko iraganeko forma zehar-estiloari zor zaio)
banango	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Aguian hula ezpanango hil</i> <i>ninçanden engoytic</i> (Etxep, XIII: 49)	BN(1)	ik. banengo
banengo	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Haren menian ezpanengo nic</i> <i>nuqueyen çucena</i> (Etxep, XIII: 21)	BN(1)	ik. banango
bazaoz	CONC?-IND- PRS-STEX	<i>Egun baçaoz libertadeaz, / oy</i> <i>noxbayt galduco doçu</i> (Laz, A8: 5)	A(1)	
bazegoana	AFF-COMP- IND-PST- STEX	<i>sentidu neben Amorearen arcua</i> <i>desarmaduric, ene bioça</i> bacegoana colpeaz <i>maltrataduric</i> (Laz, B21: 91)	A(1)	
bazeonza	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Osaba jaunaz epaceonça /</i> <i>jaquin eguiçu niganic, /</i> <i>alogoroac oy neucala / çureçat</i> <i>ondo gorderic</i> (Laz, A27a: 45)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bego	JUS	<i>Gueroac, bego</i> (Zalg, 47)	A(5), B(1), BN(2), IGN(1), Z(2) [11]	
beoke	FUT-JUS	<i>crueldaderic baderacuso / beoque beti tristeric</i> (Laz, A14: 62)	A(1)	
dago	IND-PRS- STEX	<i>çucu guti emen dago</i> , que en romançe quiere dezir, poco caldo aqui esta (NafEs-2, 138)	A(27), B(7), BN(5), E(3), G(2), HGN(13), L(2), GN(1), Z(9) [69]	Orainaldiko formekin gertatu ohi den bezala, batzuk GNO edo HAB aspektuzkotzat har litezke. ik. dao
dagoala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>[sinistetea (...)] jesarriric dagoala Ayta omnipotenten aldezcoatati</i> (Bet, 4: 47)	A(3), G(1) [4]	ik. dagoela, dagola
dagoan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Eshsean dagoan gacha er[r]az da ezauten</i> (RS, 434)	A(2), B(3) [5]	ik. dagoen, dagon
	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Cein triste dagoan ene bioça!</i> (Laz, B15: 27)	A(4)	
	CIR?-COMP- IND-PRS- STEX	<i>aynbat aseguin artu dot nun dagoan icasiaz, eze...</i> (Laz, AL, 1147v: 12)	A(2)	
dagoela	COMP-IND- PRS-STEX	<i>ezparanza dout asegouratoua dagoela</i> (EspGut, 9: 9)	L(3)	ik. dagoala, dagola
	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Oihal ona kutxan dagoela sal daite</i> (OihAts, 658)	Z(2)	
dagoen	IND-PRS- REL-STEX	<i>Dabilanac sabela handi, dagoenac hoina handi</i> (Zalg, 135)	IGN(1), L(1), Z(8) [10]	ik. dagoan, dagon
	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Dagoenian gende oro aicinian vilduric (...)</i> (Etxep, I; 329)	BN(1), Z(2) [3]	
dagoeno	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Eihera hon da dabileno, eta ez geldirik dagoeno</i> (OihAts, 128)	Z(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dagogu	IND-PRS- STEX	<i>Eta ontan Jayncoa jatera / Jayncoa dagogu deyetan</i> (JEliz, 166)	HGN(1)	
dagok	IND-PRS- STEX	<i>Adi adi ce Jaungoycoa dagoc adi</i> (RS, 1) (itzul. “que el Señor de lo alto te está mirâdo.”)	B(1)	cf. diagok
dagoka	IND-PRS- STEX	<i>Burua guriz duenari eztagoka izatea labekari</i> (OihAts, 105)	Z(1)	cf. dauko
dagola	COMP-IND- PRS-STEX	<i>herran omen diote us eguinic dagola nescatoa</i> (NafEs-1, 97)	HGN(4)	ik. dagoala, dagoela
tagon	IND-PRS- REL-STEX	<i>ori çer da, condiçio charres beteric dagona, opinione charretacoa?</i> (NafEs-1, 117)	HGN(1)	ik. dagoan, dagoen
dagoz	IND-PRS- STEX	<i>Chacur catu dagoz</i> (RS, 477)	A(1), B(3) [4]	ik. daoz ; cf. daode, daude, daudez
dagozala	CIR-IND- PRS-STEX	<i>aurrean dagoçala Oñaen ganean</i> (Andram, 16)	B(1)	cf. daozela cf. daudela
dao	IND-PRS- STEX	<i>Amoraduoc egonagati, / eztao çure senarric</i> (Laz, A27b: 30)	A(1)	ik. dago
daode	IND-PRS- STEX	<i>Donzella guztiaç : daode belaurico</i> (BretKant, 14)	G(2)	ik. daude ; cf. daudez cf. dagoz, daoç, daoza
daoden	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>azeytunac daodē lecuia</i> (Lcc, 298v; s.v. <i>oliuar lugar</i>)	A(1)	cf. daozen
daoke	FUT-IND- STEX	<i>Erraz daoque / Araba lutoz janciric</i> (Laz, A28: 15)	A(2)	Badirudi <i>erraz</i> -ek modaltasun epistemikoa adierazten duela (‘ziurrenik’). ik. dauke
daotzala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Dio ezin ogeye eta amabost mila guizon Amiansy daozala</i> (EspGut, 11: 5)	L(1)	‘dagozkiola’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daoz	IND-PRS- STEX	<i>Infernuetan / daoz çuençat grilluac</i> (Laz, A26: 50)	A(1)	ik. dagoz ; cf. daode ,
daoza	IND-PRS- STEX	<i>Ene senideac libre daoça</i> (Laz, B15: 40)	A(1)	daude , daudez
daozela	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Esan badaguie eztaocela / aleguere baxe secula triste, / nic diot egun dala aratixte</i> (Laz, B15: 31)	A(1)	cf. dagozala cf. daudela
daozen	PRS-PUR- STEX-SUB	<i>Conta deçadan / dolorez asco coitaric, / ez daquienac / daocen abisaduric</i> (Laz, A28: 38)	A(1)	cf. daoden
daude	IND-PRS- STEX	<i>Egun gousties daude begira ounzien</i> (EspGut, 20: 11)	BN(2), L(2) [4]	ik. daode ; cf. daudez cf. dagoz , daoz , daoza
daudela	COMP-IND- PRS-STEX	<i>diote ezin Amians deseguin douela partida bat eta barnecoac misericordia esce daudela</i> (EspGut, 5: 6)	L(1)	cf. daozela cf. dagozala
daudez	IND-PRS- STEX	<i>Conestable jauna eta marechal Biron Picardian daudes</i> (EspGut, 15: 12)	L(1)	cf. daode , daude cf. dagoz , daoz , daoza
daudia	IND-PRS- QUES-STEX	<i>Gendiac so daudia bethi gugana?</i> (Etxep, X: 39)	BN(1)	< * <i>daude-a</i> ; ik. daude
dauke	FUT-IND- STEX	<i>Ordu hartan ixil dauque triste veqhatoria</i> (Etxep, I: 276)	BN(2), Z(1) [3]	ik. daoke
dauke(t)zu	FUT-IND- STEX	<i>Ezcondu gura baldin badoçu, / asco dauquezu senarric</i> (Laz, A27a: 30)	A(1)	‘dagokizuke’ < * <i>dagoke(-gi)-zu</i>
dauko	IND-PRS- STEX	<i>So eztagoena geroari, deiez dauko goseari</i> (OihAts, 407)	Z(1)	cf. dagoka
daut	IND-PRS- STEX	<i>Gende honac, vihoça daut bethiere nygarrez</i> (Etxep, VII: 23)	BN(1)	‘dagokit’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
diagok	IND-PRS- STEX	<i>Ieyncoaren hurranena, hura</i> diagoc <i>glorian</i> (Etxep, I: 47)	BN(1)	‘dago [toketa]’; cf. diagozu cf. dagok ‘dagokik’
diagozu	IND-PRS- STEX	<i>çutan</i> diagoçu <i>ene vicia</i> (Etxep, X: 48)	BN(3)	‘dago [zuketa]’; cf. diagok
egoala	COMP-IND- PST-STEX	<i>Ecusiric, bada, Silveroc</i> egoala <i>utra urrun bere errirean...</i> (Laz, AL, 114v: 16)	A(3)	
	CIR-IND- PST-STEX	<i>nun belaurico jarri çan,</i> <i>negarrez</i> egoala (Laz, AL, 1152r: 10)	A(3)	
egoan	IND-PST- STEX	<i>Terciopelo berdez</i> egoan / <i>gorpuz guztian janciric</i> (Laz, B16: 56)	A(4)	cf. zeguen
	IND-PST- REL-STEX	<i>ceña çan Sirenaren conpañian</i> egoana (Laz, AL, 1142r: 12)	A(1)	cf. zegoen
	CIR-IND- PST-REL- STEX	<i>ece erori cidin jarriric</i> egoan <i>silla baterean</i> (Laz, 1143r: 13)	A(9)	
	CIR?-COMP- IND-PST- STEX	<i>Silveroren ugaçabac, icasiric</i> <i>nola</i> egoan <i>Silvero gaxoric...</i> (Laz, AL, 1142r: 7)	A(1)	
egotela	CIR-IND- PST-STEX	<i>ceñay escuac ascaetan</i> egotela <i>Silvero eta Dorido,...</i> (Laz, AL, 1154v: 18)	A(1)	‘zego(z)kiela’
egozan	IND-PST- REL-STEX	<i>da atera cituala Arima Santac</i> egoçanac <i>bere etorrunen</i> <i>beguira</i> (Bet, 4: 40)	A(1)	ik. eozen ; cf. egozeana
egozeana	COMP-IND- PST-STEX	<i>ayn tristeriq eta gustu guichigas</i> <i>/ nigana bior citean / ce</i> <i>enojaduriq</i> egoceana / <i>nigaz</i> <i>aguiri eudea</i> (Enoj, 7)	B(1)	cf. egozan cf. eozen
eozeala	CIR-IND- PST-STEX	<i>eta, onetan</i> eoceala , <i>ministrilac</i> <i>ixilduric,...</i> (Laz, AL, 1144r: 7)	A(5)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
eozen	IND-PST- STEX	<i>ya eocen euren esperancea galduric</i> (Laz, AL, 1154v: 15)	A(5)	
	IND-PST- REL-STEX	<i>aynbat aseguin artu even jardinean eocenac, eze ez ostean gueiago</i> (Laz, AL, 1144v: 14)	A(5)	ik. egozan
	CIR-IND- PST-REL- STEX	<i>eta, elduric Sirena eta Silvia eocen lecuan,...</i> (Laz, AL, 1144r: 4)	A(2)	
	COMP-IND- PST-STEX	<i>icasi eben nola eben eocen çuen causaç</i> (Laz, AL, 1153v: 1)	A(1)	cf. egozeana
gagoz	IND-PRS- STEX	<i>çure gueyez gagoz Evaen hume desterraduoc</i> (Bet, 3: 24)	A(1)	cf. gaode, gaude
gagozan	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Lecu yroynan / gagoçanean / noc bera sendo / dau gogoa</i> (KantabKant, 5: 2)	B(1)	cf. gauden
gago(t)zu	IND-PRS- STEX	<i>bada bere, erregutan gagoçu esan deiguçula çure icena</i> (Laz, AL, 1147v: 16)	A(1)	
gaode	IND-PRS- STEX	<i>Çure deyez gaode Euaren hume desterratuoc</i> (AresOt-Salve, 1v: 30)	IGN(1)	ik. gaude ; cf. gagoz
gaude	IND-PRS- STEX	<i>Zure deyes gaude, Evaren hume desterratuoc</i> (Isas-Sal, 3)	HGN(2), GN(1) [3]	ik. gaode ; cf. gagoz
gaudeke	FUT-IND- STEX	<i>heztuguo quendu nayre heçe çu beçayn honguy gaudeque hemen heta</i> (NafEs-2, 158)	HGN(1)	
gauden	COMP-PRS- STEX	<i>Pensa othoy nola gauden bi bideren erdian</i> (Etxep, I: 164)	BN(2)	cf. gagozan
	CIR-COMP- IND-PRS- STEX	<i>Nola gauden apphaynduric bat bederac beguira</i> (Etxep, I: 234)	BN(1)	
	PRS-PUR- SUB	<i>Bethi eta seculacoz gauden ene glorian</i> (Etxep, I: 370)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
geonzen	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Eldu ez çara / guec geoncen lecuan</i> (Laz, A26: 72)	A(1)	
lagola	COMP-IND- PST-STEX	<i>Gaycez lagola ençun nuyen bana nic ez oguenic</i> (Etxep, XIII: 8)	BN(1)	ik. legoala
legoala	CIR-IND- PST-STEX	<i>esaiorrez topa nindin gradaetan, / legoala ballesta bat armaetan</i> (Laz, A25: 3)	A(1)	ik. lagola
nago	IND-PRS- STEX	<i>leneco dichoan nago ni, es ainçinago eta es guibelago</i> (NafEs-2, 137)	A(26), B(2), BN(5), HGN(2), Z(5) [40]	
nagoala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Ecín sinistu dut neure Sirenaen aldean nagoala</i> (Laz, AL, 1152r: 9)	A(2)	
nagoan	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Jos goseac nagoanean, yaten diat otasa, ect duct izeguín, jauna</i> (NafEs-1, 132)	A(4), HGN(1) [5]	
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>oy bear doçu icasi / çure amarez, ene laztana, / nola nagoan galduric</i> (Laz, A7: 20)	A(2)	ik. nagoen
	CIR-COMP- IND-PRS- STEX	<i>Cegaiti beguiratu gura ez doçu / çugaiti nola nagoan cantaetaz?</i> (Laz, A17: 2)	A(1)	
	CIR-IND- PRS-STEX	<i>deseo neben occasio bat / cerren nagoan jaquinic</i> (Laz, A23: 4)	A(1)	
nagoen	CIR?-COMP- IND-PRS- STEX	<i>Respondacen diçut nola nagoen espantaturic çuçaz</i> (RosEtx- 16[/14], 1r: 2)	E(1)	ik. nagoan
nagok	IND-PRS- STEX	<i>traydorea ayerric nagoc</i> (NafEs-1, 52)	GN(1)	‘nago [toketa]’; cf. neagon
nagoke	POT-PRS- STEX	<i>Losa ere banaiz baina ezin nagoque zure senioriary esan gabe</i> (EspGut, 13: 19)	L(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierzten du. ik. naoke

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	APO-COND- FUT-POT- STEX	<i>Urte ascotan bici banax, / ecin nagoque ara бага</i> (Laz, B16: 97)	A(1)	cf. nauke
nagon	IND-PRS- STEX	<i>berçe gutunetan erranic nagona beçala</i> (RosEtx-15a, 1r: 11)	E(3)	
nago(t)zu	IND-PRS- STEX	<i>Ni ez nagoçu esque fiaduric / ez urregorria ez laborea</i> (Laz, B3: 73)	A(5), B(1) [6]	ik. nauzu
nago(t)zun	IND-PRS- REL-STEX	<i>Esque nagoçuna, ene laztana,...</i> (Laz, B3: 88)	A(1)	
naguan	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>euen ni nagoñ lequan</i> (Lcc, 235v; s.v. <i>aqui donde yo estoy</i>)	A(1)	
naoke	POT-PRS- STEX	<i>Badut ere herabe senarraren hilzale horri joaitera jorrare, ezin naoke jan gabe</i> (OihAts, 63)	Z(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierzten du. ik. nagoke ; cf. nauke
nauke	FUT-IND- STEX	<i>hainbercerequi aiduru nauque cien commissioniaren coppia goure lenguoadgiaz</i> (EtxRos-06a, 1r: 16)	Z(2)	cf. nagoke , naoke
nau(t)zu	IND-PRS- STEX	<i>Anbatez otoyas nausu</i> (Rabelais, 2)	L(1)	ik. nago(t)zu
neagon	IND-PRS- STEX	<i>hic bayño obeas ler eguiniquin neagon</i> (NafEs-1, 121)	IGN(1)	‘nago [noketa]’; cf. nagok
nengoala	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Garcilasoc, ene andrea, nengoala menaetan</i> (Laz, A25: 17)	A(3)	
nengoan	IND-PFV	<i>Tristeia nengoan iru ileco egunetan / aseca garraç asco oy nebela sufrietan</i> (Laz, A25: 24)	A(2)	‘egon nintzen’
	CIR-IND- PST-REL- STEX	<i>Donzella linda graciose / nengoan lecureanic / debisa neçan</i> (Laz, B21: 82)	A(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND- PST-STEX	<i>Ezindan jaaten, / oyta nengusun orduan / nola nengoan / goseac ilic munduan</i> (Laz, A26: 57)	A(1)	
nengo(t)zu	IND-PST- STEX	<i>esta ser ygues eguin, ayerric nengoçu</i> (NafEs-2, 138)	HGN(1)	-n gabeko iragana
neonge	HYP-POT	<i>ezin neongue exilic</i> (Laz, A10: 26)	A(2)	Ahalera <i>ezin</i> partikulak ere adierazten du.
zagode	IND-PRS- STEX	<i>Linda damachoa, / nola çagode?</i> (Laz, A5: 2)	A(1)	Eskuizkribuan <çanode> cf. zaoz, zaoza, zaude
zagoen	COMP- IND-PST- STEX	<i>Contemplatu vehar dugu passione saynduya / Eta sendi vihocian harén pena handia / Nola çagoen curucian oro çauriz bethia / Huyn escuyac içaturic eta vuluzcorria</i> (Etxep, I: 113)	BN(2)	
zagokez	FUT-IMP	<i>Çagoquez exilic ta ençun eztayçu guextoric</i> (RS, 18)	B(1)	cf. zaozke
zagozala	OPT-PRS	<i>Agur xaona, orduan çagoçala</i> (Salazar)	B(1)	Eskuizkribuan <çagoçagala>; errata ala *zagozaala batetik?
zagozan	IND-PRS- REL-STEX	<i>AYTA gurea, Ceruetan çagoçana</i> (Bet, 2: 2)	A(1)	cf. zaoden, zauden cf. zaozen
zagozkit	IND-PRS- STEX	<i>çertaco çagozquit niri coartel galdez?</i> (NafEs-2, 121)	HGN(1)	
zaoden	IND-PRS- REL-STEX	<i>Ayta gurea, çeruetan çaodena</i> (AresOt-PatNos1, 1v: 15)	IGN(1)	ik. zauden ; cf. zagozan cf. zaozen
zaoz	IMP,PRS	<i>Arren, choriac, exilic çaoz!</i> (Laz, A10: 1)	A(7)	Aginterako adibide guztiak, bat salbu, 2PL zaharrari dagozkio.
	IND-PRS- STEX	<i>Doncellachoa, orain çaoz / soberviagaz beteric</i> (Laz, A8: 1)	A(4)	Indikatibokoak, aldiz, behin ere ez. ik. zaoza ; cf. zagode, zaude
zaoza	IMP,PRS	<i>Mari Lopezco ederreza, / arren çaoza exilic</i> (Laz, A27a: 2)	A(5)	Aginterako bi adibide 2PL zaharrari dagozkio.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	IND-PRS- STEX	<i>Basoan çu çaoça fundadua</i> (Laz, B15: 4)	A(1)	ik. zaoz ; cf. zagode , zaude
zaozela	COMP-PRS- STEX	<i>Nigana çaoçela dirudiçu / enojadaric beti causa бага</i> (Laz, A17: 57)	A(1)	
	ADV-IMP- PRS-STEX	<i>eta, an el çatecenean, ceuren ezpataoc escuetan artu ta, belaurico jarri[ri]c, espiluonetara beguira çaoçela</i> (Laz, AL, 1153v: 8)	A(1)	2PL zaharrari dagokio
zaozen	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Nola açartu çara çaoçen / lecura etorten (...)?</i> (Laz, AL, 1154v: 6)	A(2)	Adibidekoa 2PL zaharrari dagokio cf. zagozan , zaoden , zauden
zaozke	FUT-IND- STEX	<i>Salbaterrarrac, /ez eguin barriz justaric; / erraz çaozqe / oy ondo gaztigaturic, / Jaun Cerucoac / onela permitiduric</i> (Laz, A28: 23)	A(1)	2PL zaharrari dagokio Badirudi <i>erraz</i> -ek modaltasun epistemikoa adierazten duela (‘ziurrenik’). cf. zagokez
zaude	IND-PRS- STEX	<i>çor handian çauđe eta othoy vnsa eguydaçu</i> (Etxep, IX: 24)	BN(1), HGN(2) [3]	ik. zagode ; cf. zaoz , zaoza
	IMP-PRS	<i>çauđe guibela, çu bayno çarragoric bada aurrera joateco</i> (NafEs-2, 141)	BN(1), IGN(1) [2]	cf. zaoz , zaoza
zaudela₁	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Gênde guztiêy ôngui eguiçu / fêdean ôso çaudelâ</i> (PEzc, 52)	HGN(1)	
zaudela₂	COMP-IND- PST-STEX	<i>Dio ezin (...) oura ounat partizean çaudela asaut andi baten emaiteco</i> (EspGut, 11: 6)	L(1)	‘zeudela’
zauden	IND-PRS- REL-STEX	<i>Ayta gurea, ce[rue]tan çaudena</i> (AresOt-PatNos2, 6r: 2)	IGN(1)	ik. zaoden ; cf. zagozan cf. zaozen

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	PRS-PUR-SUB	<i>Eyagora nyc cer daydit çauden yxilic hanbaten</i> (Etxep, VIII: 21)	BN(1)	Ediziogileak erratatzat du amaierako sudurkaria, aginterazko forma arruntzat baitauka.
zautan	IND-PST-STEX	<i>Seroretara zautan gogoa, ezteietara aizeak naroa</i> (OihAts, 530)	Z(1)	‘zegokidan’ (beste aukera bat ‘zitzaidan’ ulertzea da)
zaute	IMP-PRS	<i>çaute apurcho bat biguelerat</i> (NafEs-1, 63)	HGN(1)	‘zaudete’
zeagok	IND-PRS-STEX	<i>acheguina çeagoc</i> (NafEs-1, 68 [SGZ, 12])	IGN(1)	‘dago [toketa]’
zegoen	IND-PST-REL-STEX	<i>Ate bati zegoen eskalea, goseak hil zezan</i> (OihAts, 487)	Z(1)	ik. zeguen ; cf. egoan
zeguen	IND-PST-STEX	<i>Egoun partizeco zegouen aren amandrea corterat</i> (EspGut, 12: 7)	L(1)	ik. zegoen ; cf. egoan
zenaudela	CIR-IND-PST-STEX	<i>Oray egun vatetan cenaudela pensetan...</i> (Etxep, IX: 27)	BN(1)	cf. zeonzela
zeonzela	COMP-IND-PST-STEX	<i>ez neben pensamenturic, / dama galanta, an ceoncela / oyta ceurori bacarric.</i> (Laz, A7: 67)	A(1)	cf. zenaudela
zeonzan	CIR-IND-PST-REL-STEX	<i>Neure laztan Velagayau sar çequidan arrear, / neurc nay eneban vian, çeonçan aldean.</i> (AzkPo, IV: 4)	G(1)	Interpretazioa ez da batere ziurra (ik. Ariztimuño 2020: 6, 15)
zeonzen	IND-PST-STEX	<i>beti ceoncen / Satanasequin jocuan</i> (Laz, A26: 99)	A(2)	Adibidekoa 2PL zaharrari dagokio

2.2.2.10. *EGOTZI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
agozke	FUT-IND	<i>Arraika ahunzari, agozke kaparrari</i> (OihAts, 33).	Z(1)	Atsotitz beraren bi aldaera. Baliteke Oihenartek Zalgizerena hartu eta mendebalderagoko itxuratu izana.
baihagozke	AFF-FUT-IND	<i>Arraica aunçari, / Baihagozque gapharrari</i> (Zalg, 14).	Z(1)	

2.2.2.11. *EKARRI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badakar	COND-PROT-PRS	<i>Nic yraglia dacar<r>enean eraguingo diot badacar</i> (ErrezilGut, 13)	G(1)	
banekarren	IND-PROG-PST	<i>Banecarren escu bestean / listra onezco dardoa</i> (Laz, B16: 6)	A(1)	
bekardae	JUS	<i>Confesorea becardae lasterretan</i> (Laz, A25: 14)	A(1)	
bekaz	JUS	<i>Diru guichi dauenac becaz oñac escuan</i> (RS, 453)	B(1)	
dakar	CONT-IND-PRS	<i>lurruña dacarr</i> (Lcc, 239r; s.v. <i>bahear, echar vaho</i>)	A(3)	ik. dakarra, dekarra
	GNO-IND-PRS	<i>Leya ta erurra, garia dacar escura</i> (RS, 512)	A(1), B(3), HGN(1) [5]	
	HAB-IND-PRS	<i>nay deban orduetaco / andia dacar fantasia</i> (Sasiola, B26: 6)	B(1), G(1), HGN (1) [3]	
dakardela	CIR-IND-HAB-PRS	<i>Banderan dacardela / curuça santua, / Vizcayco genteoneq / ondo bordatua</i> (SevBer, 73)	A(1)	ik. dakartela
dakarke	GNO-IND-PRS	<i>Gaztaro alferrak dakarke zahartze landerra</i> (OihAts, 185) (itzul. “Une jeunesse oiseuse produit une vieillesse nécessaire”)	Z(3)	ik. dakharke, dekarke, dekhharke

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dakarkezula	FUT-OPT	[<i>Conjuraetan oyta çaitut (...)</i>] <i>nigana manso dacarqueçula / ceure beguicho lindo bioc</i> (Laz, A16: 99)	A(1)	
dakarra	IND- PROG-PRS	<i>Aracaya dacarra</i> (NafEs-1, 128)	IGN(1)	ik. dakar , dekarra
dakarrela	COMP- IND- PROG-PRS	<i>Aracay bat dacarrela</i> (NafEs-1, 128; Reguero 2019: 94)	IGN(1)	Lekukotzaren testuinguruan, osagarritzat jo dut.
	CIR-IND- PROG-PRS	<i>Orain dator fraile malmaz arro bat, / achaquiz arturica bisitea, / oñagaz dacarrela aguintea</i> (Laz, B15: 78)	A(1)	
	OPT-PRS	<i>Haren ere iangoycoac dacarrela nygana</i> (Etxep, V: 26)	BN(1)	
dakarren	GNO-IND- PRS-REL	<i>Hurac dacarrena hurac daroa</i> (RS, 472)	A(1), B(1) [2]	
	CIR-EXP- IND-PRS- REL	<i>Nic yraglia dacar[r]janean eraguingo diot badacar</i> (ErrezilGut, 13)	G(1)	
dakart	IND- PROG-PRS	<i>Barri onac dakart</i> (Laz, A13: 1)	A(2)	Adibidekoak ez du objektu pluralarekiko komuntadurarik.
dakarte	IND-PRS	[...]ic eztacarte (Laz, AL, 1140v: 7)	A(1)	Esaldia mozturik dagoenez, ezin da aspekturik zehaztu.
dakartela	CIR- CONT- IND-PRS	<i>çuhamuyec dacartela odolezco ycerdi</i> (Etxep, I: 313)	BN(1)	ik. dakardela
dakarzu	IND- PROG-PRS	<i>Nor dacarçu? Ori?</i> (NafEs[SOL], 5)	IGN(1)	
dakaz	GNO-IND- PRS	<i>Opeyl bustiac, dacaz oguiac</i> (RS, 129)	B(3)	
	CONT- IND-PRS	<i>Franciaco armac dacaz / goyan eta bean</i> (Sasiola, B30: 23)	G(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dakazela	COMP- JUS-PRS	<i>Eryoa manacen du eceyn falta gaberik / Hilac oro dacacela aycinera viciric</i> (Etxep, I: 240)	BN(1)	
dakharke	GNO-IND- PRS	<i>Erran gaizac eguin gaiza dakarque</i> (OihKai, 289)	L(1)	ik. dakarke, dekarke, dekharke
dekarke	GNO-IND- PRS	<i>Biziro agintzeak, dekarke astiro urrikitzea</i> (OihAts, 512) (itzul. “Qui tót promet á loisir s'en repent”)	Z(1)	ik. dakarke, dakharke, dekharke
dekarra	GNO-IND- PRS	<i>Zunharrak eder du adarra, bana fruturik eztekarra</i> (OihAts, 441)	Z(1)	ik. dakar, dakarra
dekharke	GNO-IND- PRS	<i>Atseginak atsegin dekharke</i> (OihUrrh, 682) (itzul. “Le plaisir produit plaisir”)	Z(1)	ik. dakarke, dakharke, dekarke
diakarkek	EXP-GNO- IND-PRS	<i>Baigorriko Bizkondea, beldurrak diakarkek ahalgea</i> (OihAts, 65)	Z(1)	‘dakar [toketa]’ ik. diakharkek
diakarken	EXP-GNO- IND-PRS	<i>Ez holla, Usmena, handiki gorapenak soinean diakarken beherapena</i> (OihAts, 160)	Z(1)	‘dakar [noketa]’
diakharkek	EXP-GNO- IND-PRS	<i>Vizcondia, beldurrac diakarquec ahalguia</i> (Zalg, 60)	Z(1)	‘dakar [toketa]’ ik. diakarkek
ekark	IMP	<i>Ecarc idia, Edo beguia</i> (Garibai, B26)	B(1)	
ekarrela	CIR- CONT- IND-PST	<i>eta, bere bidea ecarrela, el cidin...</i> (Laz, AL, 1146v: 14)	A(1)	
ekartela	CIR-IND- PROG-PST	<i>euren guardaçat sey salvaje aldeetati ecartela</i> (Laz, AL, 1153v: 18)	A(1)	
ekarten	IND- PROG-PST	<i>eta euren escuetan ecarten arco bana, flecha çorroçacaz armaturic</i> (Laz, AL, 1153r: 3)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	IND- PROG- PST-REL	<i>ceinçuc ecarten deviseagaz / eçautu ditut, bada, nic</i> (Laz, A1: 37)	A(2)	
ekhardazu	IMP	<i>Ioan duçuna eqhardaçu ezpa eman ordayna</i> (Etxep, IX: 4)	BN(1)	
engarren	IND-PFV	<i>Gure mandoa, Urac engarren-, eta urac aroa</i> (Garibai, A19 = Garibai, B8)	B(1)	
lekarke	GNO-IND- HYP // POT-PRS	<i>Larrac guichitara lecarque</i> (RS, 186) (itzul. “lo demasiado podría traer a poco”)	B(1)	
lekarroela	COMP- JUS-PST	<i>Garcilaso traidoreac aguindu eben undaetan; / az chiquirra vioçagaz lecarroela señaletan</i> (Laz, A25: 36)	A(1)	
nakarran	IND-PFV- PRS-REL	<i>Anhitz jana eta anhiz edana da hontara nakarrana</i> (OihAts, 26) (itzul. “Le manger beaucoup et le beaucoup boire m’a réduit à ceci”)	Z(1)	
nekarre	IND-PFV	<i>Adiunça onean nentorre, vaya ezer ez nekarre</i> (RS, 332)	B(1)	-n gabeko “iragana”
nekarrela	CIR-IND- PROG-PST	<i>escu batean necarrela / calçaidu usez errodelat</i> (Laz, B16: 3)	B(1)	
nenkarre	IND-PFV	<i>Lar janac eta edanac guichitara nencarre</i> (RS, 438)	B(1)	-n gabeko “iragana”

2.2.2.12. *EKIN*₁ ‘(zerbaitetan) aritu edo aritzen hasi’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
akio	IMP-PRS	<i>Adin onari aquio</i> (Garibai, A8)	B(2)	cf. * <i>EKIN</i> laguntzailean
lekidan	HYP-REL	<i>amorantian lequidanari / atera neio <i>beguiac</i> (Laz, A4: 19)</i>	A (1)	<i>EKIN</i> ₂ ere izan liteke; cf. lakidan , * <i>EKIN</i> laguntzailean

2.2.2.13. **EKIN*₂ ‘izan, izatera iritsi’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badaki	COND- PROT-PRS	<i>Andriac hon deriçanari ezpadaqui <i>mesura</i> (Etxep, XII: 42)</i>	BN(1)	-o gabe (ik. § 3.2.3.2) cf. dakila , * <i>EKIN</i> ₃ trinkoan; akike , * <i>EKIN</i> laguntzailean
bazekion	IND-PST	<i>Nihaur ninzan gelari, ene uzkiari bazekion nabari (OihAts, 336)</i>	Z(1)	cf. ekion ; cf. baekion , ekion , * <i>EKIN</i> laguntzailean
bekizu	JUS-OPT	<i>Cundicio cureloc nai bequiçu / <i>onezquero ceurganic quençaitea</i> (Laz, A17: 85)</i>	A(2)	cf. * <i>EKIN</i> laguntzailea
dakia	PRS-PUR- SUB	<i>Eshseco mirabeari echi, / çe daquia <i>andra andi</i> (RS, 525)</i>	B(1)	cf. * <i>EKIN</i> laguntzailea
dakiala	OPT-PRS	<i>Etorri vadaquic billaetâ doan gacha, / <i>gondu daquiala</i> (RS, 514)</i>	B(1)	cf. * <i>EKIN</i> laguntzailea
dakiola	OPT-PRS	<i>Jaicoari nai eç daquiola çu joan da ni <i>eben guera nadila</i> (Laz, AL, 1151v: 14)</i>	A(1)	cf. * <i>EKIN</i> laguntzailea
dakizula	COMP-PRS	<i>suplicaetan nachaçü, Sirena ene <i>laztana, / nai daquiçula gaur gabean <i>ceure aposentuco bentanara joaten</i> (Laz, AL, 1140r: 2)</i></i>	A (2)	cf. * <i>EKIN</i> laguntzailea
ekion	IND-PFV	<i>Criança onez gura equion / ni arerean <i>goratu</i> (Laz, B12: 17)</i>	A (2)	cf. bazekion ; cf. baekion , ekion , * <i>EKIN</i> laguntzailean

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zakizkula	OPT-PRS	<i>Ararteco çaquizcula digun varqhamenduya</i> (Etxep, II: 91)	BN(1)	cf. zakizgula , *EKIN laguntzailean

2.2.2.14. *EKIN*₃ ‘agertu, sortu’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dakila	OPT-PRS	<i>veguietan daquila beteria</i> (ElduBerts 32)	G(1)	-o (ala -a?) gabe (ik. § 3.2.3.2) cf. badaki , *EKIN ₂ trinkoan; akike , *EKIN laguntzailean
dakitza	CIR-GNO- IND-PRS- REL	<i>Chindurriari daquitzanean egoac, galdu oi ditu gorputza eta bessoac</i> (Isas, 21)	IGN(1)	

2.2.2.15. *EMAN*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bademaken	AFF-COMP- EXP?-IND- PRS-REL	<i>Icusaçu gozo daten / ogui bedeycatu au, / eta xauro jaten dela / bademaquen biçia</i> (MAld, 64)	HGN(1)	Mitxelenaren (TAV: 113) interpretazioari jarraitu diot hemen, baina Reguerok (2019: 163) geroaldiko subjuntibotzat dauka.
demadan	PRS-PUR- SUB	<i>Eneko, atxeka hi hartzari, nik demadan ihesari</i> (OihAts, 139) (itzul. “Eneco, saisis-toi de l’ours, afin que j’aie moyen de”)	Z(1)	Itzulpenak orduan nola ulertzen zen argi uzten badu ere, cf. errefrauaren aldaeretako daida (RS, 422) eta dagidan (Garibai, A26), EGIN aditzean.
demaen	CIR-EXP?- GNO-IND- PRS-REL	<i>Emayten deusenari demaen leguez ar bez</i> (RS, 454) (itzul. “A quien se lo dan, tómelo como se lo dieran”)	B(1)	
demaio	FUT?-GNO- IND-PRS?	<i>Harc ehoi eztemayo oren vaten epphia</i> (Etxep, I: 148)	BN(1)	Adizki honen (eta besteren) gorabehera morfo- semantikoez, ikus § 4.3.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
demala	ADV-IMP- PRS	<i>Goizerria denean gorriago ezen ez hori, eure euritakoa eztemala nehor</i> (OihUrrh, 612)	Z(3)	‘hik (hari) hura’
	OPT-PRS	<i>Jaun Cerucoac oni demala / bici ona ta lucea</i> (Laz, A24: 123)	A(1)	‘hark hari hura’
deman	HAB-IND- PRS-REL	<i>norc berea demana beti da bellaco</i> (NafEs-1, 37)	HGN(1)	‘hark hura’
	HAB-IND- PRS-REL	<i>Demana bician vere a besteri, doque negarra veti</i> (RS, 325)	B(1), BN(1) [2]	‘hark hari hura’
dematza	HAB-IND- PRS	<i>Antxo limosnari, urde ebatsiaren oinak dematza beharrari</i> (OihAts, 28)	Z(1)	
demazun	EXP?-IND- PRS-REL	<i>çuc guibela demaçuna nola vayta galduya</i> (Etxep, I: 411)	BN(1)	
demoala	ADV-IMP- PRS	<i>Bethi soz dagoenari lurrera, estemoala eure dirua beguirazera</i> (OihKai, 372)	Z(1)	
emaiok	IMP	<i>Eguioc eguilleari, (eta) emaioc emalleari</i> (Isas, 29)	B(1)?, IGN(1) [2]	cf. emak₂ , emok
emak₁	IMP	<i>Emak buruti, dukek errada</i> (OihAts, 132)	BN(1), Z(2), Zar(1) [4]	‘hik hura’
emak₂	IMP	<i>Yraunic çe emac yñori</i> (RS, 189)	A(1), B(3), Z(2) [6]	‘hik hari hura’ cf. emaiok , emok
emok	IMP	<i>Mainata etxekoari, berzegatik galdo ari bada hire diruti edo bihiti, emok ilhindiaz uzkiti</i> (OihAts, 313)	Z(3)	cf. emaiok , emak₂
lemaio	HYP	<i>Aramayo, dabena ez lemayo</i> (RS, 284) (itzul. “A Aramayona, quiê la tiene no la daría”)	B(1)	Inpertsionala. Adizki honen (eta besteren) gorabehera morfo- semantikoez, ikus § 4.3.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
lemala	COMP-IND- PST	<i>Orduan Jaunac, / umildadez beteric, / aguindu eusan / ez lemala besteric (Laz, A28: 78)</i>	A(1)	
leman	CIR-HYP- REL-SUB	<i>gura dabela Arena ysan Ybargoyengoac leMan Artean berea (Andram, 24)</i>	B(1)	
maeman	AFF-IND- PFV-PST- REL	<i>Maemana daqui emayten (RS, 307)</i>	B(1)	< *baeman; cf. maneki , JAKIN aditzean.

2.2.2.16. *ENIN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badidazu	COND- PROT-PRS	<i>çuc guibela badidaçu elas ama eztia (Etxep, I: 399)</i>	BN(1)	
badik	IND-PRS- STEX	<i>Otsemak, otsemak, arc badic ber duena (NafEs-2, 85)</i>	G(1), HGN(1), Zar(1) [3]	‘du [toketa]’
badikeat	FUT-IND	<i>badiqueat orraa bofeton bat aurrari beçala (UtergMeh)</i>	HGN(1)	cf. dikeada
baitekegu	AFF-FUT- IND	<i>Eta orori vaytekegu berac conplimenduya (Etxep, II: 50)</i>	BN(1)	‘emango digu’
balinde	COND-HYP- PROT	<i>Neurez ez dot, balinde baniqueçu (RS, 91)</i>	B(1)	‘emango balidate’; < *balindae
balit	COND-HYP- PROT	<i>Eta guero valin balit respuesta bortiça / dardoac vano lehen liro erdira ene vihoça (Etxep, V: 18)</i>	BN(1)	
banikeo	APO-COND- HYP	<i>Legue baliz escaetan / guiçonari lancetea, / baniqueo nic aurrealdea / mocituric escuetan (Laz, A19: 53)</i>	A(1)	
banikezu	APO-COND- HYP	<i>Neurez ez dot, balinde baniqueçu (RS, 91)</i>	B(2)	
bazint	COND-HYP- PROT	<i>Baçint baniqueçu (RS, 409)</i>	B(1)	‘emango bazenit’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deien	PRS-PUR- SUB	<i>Othoy eguic ieyncoari deyen varcamenduya</i> (Etxep, I: 32)	BN(1)	‘eman diezaien’
deik	FUT-IND	<i>Astoagaz adi quirolan ta deyc buztanaz biçarrean</i> (RS, 116)	B(1)	
deikeozu	FUT-IND	<i>ipirdietan deyqueoçu / erraz muñ bioc alcarri</i> (Laz, A27a: 37)	A(1)	Beharbada, <i>erraz-ek</i> modaltasun epistemikoa adierazten du (‘ziurrenik’). 2PL zaharra
diada	FUT-IND	<i>Yndac mica bat orban бага, diada nesquea gajpaga</i> (RS, 174)	B(1)	
diat	IND-PRS- STEX	<i>ez eguiaqui, Martin, nic orayno vigarren oquelatoa diat vada</i> (NafEs-2, 143)	A(1), BN(1), IGN(1), Zar(1) [4]	‘dut [toketa]’
didala	OPT-PRS	<i>Jainkoak didala behazale bezala adizale (OihUrrh, 635)</i>	Z(1)	ik. dindala
didan	EXP-PRS- REL	<i>Eta exayac didan pena pacientqui haritu</i> (Etxep, XIII: 44)	BN(2)	
	PRS-PUR- SUB	<i>Beccatuyac barqhaturic didan parabiçuya</i> (Etxep, I: 444)	BN(1)	
didazula	ADV-IMP- PRS	<i>Nyri phoroguric eztidaçula</i> (Etxep, X: 22)	BN(1)	
die	IND-PRS- STEX	<i>Han direnec bethi die suyan pena handia</i> (Etxep, XIII: 69)	BN(1)	‘dute [toketa]’; < * <i>diae</i>
diela	OPT-PRS	<i>Ceruco Jaunac oy ez diela / amoreoquin dicharic</i> (Laz, A10: 31)	A(1)	
dien	CIR-EXP- IND-PRS	<i>Dienean ereztuna / yfinc chircandea (RS, 192)</i>	B(1)	< * <i>diaen</i>
diguela	COMP-OPT- PRS	<i>Bidaldu dogu ceruetara cartea: / arren diguela gure andrea</i> (MLastur, 32)	B(1)	
digula	OPT-PRS	<i>Jayncoa dela / çurequy eta digula graçia vaque on vaten eçarteco. (...) (RosEtx-12a, 1r:26)</i>	E(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
digun	PRS-PUR-SUB	<i>Oy ez cargadu / norc bere concenciaric, / Jaunac ez digun / oyta gaztigu besteric</i> (Laz, A28: 145).	A(1), BN(1) [2]	
	IND-PROG-PRS-REL	<i>ôray digûn jateân</i> (PEzc, 44)	HGN(1)	
diguzu	IND-PRS-STEX	<i>Ieyncuaz orhiceco leqhu diguçu</i> (Etxep, X: 16)	BN(2)	‘dugu [zuketa]’; ← * <i>dizugu</i> (bi adibideak Etxeparerenak, elkarren segidako lerroetan, oinean); cf. autore beraren digizi , *EDUN laguntzailean
dik	IND-PRS-STEX	<i>gotac on estic galoa.</i> (ElduBerts 42)	A(1), BN(3), G(1), HGN(1), Z(1) [7]	‘du [toketa]’
dikeada	FUT-IND	<i>Yquedac ta diqueada</i> (RS, 233)	B(1)	Geroaldi pleonastikoa. cf. badikeat
dikek	FUT-IND	<i>Iayncoac diquec donari</i> (RS, 265)	B(1)	
dikezit	FUT-IND-STEX	<i>Valia diquecit senhar gayxto bat</i> (Etxep, X: 74)	BN(1)	‘duket [zuketa]’; cf. dikezut
dikezut	FUT-IND	<i>andicoz eta ebeticoz / barcacio diqueçut</i> (AzkPo, I: 8)	G(1)	cf. dikezit
dindala	OPT-PRS	<i>Jaun Cerucoac, arren, dindala / cunplietaco dichea</i> (Laz, A24: 111)	A(2)	ik. didala
dizi	IND-PRS-STEX	<i>Vrhe hunac vehar dici suyan vnsa purgatu</i> (Etxep, XIII: 59).	BN(2)	‘du [zuketa]’
dizit	IND-PRS-STEX	<i>Nic hargana hanbat dicit amoryo handia</i> (Etxep, VI: 7)	BN(17)	‘dut [zuketa]’
dizudan	PRS-PUR-SUB	<i>Eceren losa-bildur бага / esaçu ceure benturea, / cer gaxaesun edo cer llaga, / cerren diçudan bereala / curaetaco recetea</i> (Laz, B16: 39).	A(1)	
dizula	OPT-PRS	<i>Jaunatiçula egun hon</i> (MartSanM, 2)	E(2), GN(2) [4]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	COMP-OPT- PRS	<i>Otoy eguiocu, ongui / Jatean, emen diçula, / Eta guero berequi / Çeruan, biçi luçea (MAld, 108)</i>	HGN(1)	Adibide guztiak Jainkoari eginiko eskaerak dira.
dizun	PRS-PUR- SUB	<i>eta obligatu guiren guciac geyncoari othoyz eguitera diçun mundu honetan prosperoqui vicia eta bercian parabiçuya. Amen (Etxep, Hitz, 1v: 30)</i>		
eguzu	IMP	<i>Huda ta negu, eguçu ogui ta su (RS, 304).</i>	B(1)	ik. iguzu
idazu	IMP	<i>Eta orduyan çuc ydaçu indar eta gratia (Etxep, I: 64)</i>	BN(5)	ik. indazu
iguzu	IMP	<i>yguçu egun guere egunorozco oguia (AresOt-PatNos1, Iv: 17)</i>	IGN(2)	Biak testu bereko paternosterretan. ik. eguzu
ikedak	FUT-IMP	<i>Yquedac ta diqueada (RS, 233)</i>	B(1)	
indak	IMP	<i>Arakina, erhak behia eta indak kornado baten biria (OihAts, 30)</i>	B(1), Z(1) [2]	
indauz	IMP	<i>Ydiac eta veyac yl ezauz ta loben baten biriac yndauz (RS, 429)</i>	B(2)	< *indazuz
indazu	IMP	<i>ori guerrico dagueau, eta bioceraño indaçu (Laz, AL, 1144v: 4)</i>	A(6), B(1) [7]	ik. idazu
iztadan	IMP	<i>Eskerrak iztadan, zeren neure haziendari on daritzadan (OihUrrh, 690)</i>	Z(1)	‘eman ieazakidan’
leian	HYP?-PUR- SUB	<i>Harc eryo haritu dic hiri leyan vicia (Etxep, I: 43)</i>	BN(1)	
leio	HYP	<i>Oshsoac arçari min leyo (RS, 74)</i>	B(1)	
likeoela	APO-COMP- COND-HYP	<i>Errespuesta emayten cidan / liçala nesca onestua, / ayta-amaac liqueoela / berebicico afrontua. (Laz, A21: 11)</i>	A(1)	Protasi implizitua

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
liket	HYP-POT	<i>Çuc baxe inorc ezin liquet / munduan remedioric</i> (Laz, A7: 79)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du
	APO-COND-HYP	<i>Oean calentureac liquet / lagunic baneu aldean</i> (Laz, A24: 163)	A(1)	
neien	PST-PFV	<i>Izterbeguier eneyen malician leqhuric / Ioan nendin enaguien oguen gabe ihesic</i> (Etxep, XIII: 9)	BN(1)	Irakurketaren arabera, helburuzkoa ere izan liteke (cf. hurrengo lerroko <i>nagien</i> ere).
nekeie	APO-COND-HYP	<i>Amore bat hautaceco conseylu bat nequeye / Balinetan seculacoz gogoan sar valequie</i> (Etxep, II: 5)	BN(1)	
nikek	HYP-IND-STEX	<i>Ixil endin nahi niquec ala ene fedia</i> (Etxep, XII: 38)	BN(1)	‘nuke [toketa]’
nikezi	HYP-IND-STEX	<i>Minzaceco çurequila gau bat nahi niqueci</i> (Etxep, VI: 15)	BN(1)	‘nuke [zuketa]’;
	APO-COND-HYP-STEX	<i>Segur oray enyqueci dudan gogoan veharra</i> (Etxep, VI: 22)	BN(1)	cf. nikezu
nikezu	APO-COND-HYP-STEX	<i>Ichil vacinite nahi niqueçu</i> (Etxep, X: 52)	BN(2)	‘nuke [zuketa]’; cf. nikezi
nizin	IND-PST-STEX	<i>Denbora hartan ohi nicin nic çugatic dolore</i> (Etxep, VI: 23)	BN(2)	‘nuen [zuketa]’
zindan	IND-PFV-PST	<i>Ezyndan jaaten</i> (Laz, A26: 55)	A(1)	2PL zaharra

2.2.2.17. ENTZUN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badanzu	COND- PROT-PRS	<i>Bada, sei batec arçaiten badau / cantu sinple batez aynbat descansu, / cerren ez gazteac baldin badançu?</i> (Laz, B3: 15)	A(1)	
badanzut	IND- PROG?-PRS	badançut (NafEs-2, 82)	HGN(1)	Maiorak (2018: 82) <badaucun> dakar, baina auziko itzulpen-azalpenek ‘badantzut’ iradokitzen dute. ik. danzut
banzuk	HOR-PRS	<i>banzuna / banzuc</i> (MendAera, 6v; ‘oye’)	A(1)	cf. banzuna Adierarako, cf. IKUSI aditzaren taulako bakusk , bai eta Mikoletaren <i>Bansuc mutil</i> (itzul: “oyes moço”)
banzuna	HOR-PRS	<i>banzuna / banzuc</i> (MendAera, 6v; ‘oye’)	A(1)	cf. banzuk Adierarako, cf. IKUSI aditzaren taulako bakuna , bai eta Mikoletaren <i>Bansuc mutil</i> (itzul: “oyes moço”)
benzu	JUS	Bençu munduac ene deadarra! (Laz, B15: 99)	A(1)	
danzuzun	FUT-SUB	<i>Belarrioc irecaçu eta dançuçun</i> (Laz, A17: 8)	A(1)	
danzuan	GNO-IND- PRS-REL	<i>Seyac danzuana escarazean, esan daroa ataartean</i> (RS, 238)	B(1)	
	CIR-EXP- IND-PRS- REL	<i>erançungo dau / oy au dançuan puntuan</i> (Laz, A26: 132)	A(2)	
danzut	GNO-IND- PRS	<i>Nic eztançut emaztiac borchaturic guiçona</i> (Etxep, II: 43)	BN(1)	ik. badanzut

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
danzuteno	CIR-FUT- IND	<i>Iustu oro yganen da bertan goyti ayrian / Eta egonen escoynetic iugearen aldean / Beccatoreac dolorezqui sugarrian lurrian / Hariqueta dançuteno sententia gaynian</i> (Etxep, I: 328)	BN(1)	
enzuzu	IMP	ençuçu , <i>dama guztioen estrellea</i> (Laz, A17: 36)	A(3)	Adibidekoa ez beste biak 2PL zaharrari dagozkio.
genzuan	CIR-IND- PFV-PST- REL	<i>Barria guençuenean, / el ato dejamos / guztioac alcarregaz / y a Belén llegamos</i> (Laz, A13: 13)	A(1)	
nanzuzu	IMP-PRS	Arren, nançuçu , / Jaun Cerucoaen amorez (Laz, A28: 17)	A(3), B(1) [4]	Arabakoak 2PL zaharrari dagozkio.
nenzuan	CIR-IND- PFV-PST- REL	<i>Nic berba oec nençuanean, / andiro admiraduric...</i> (Laz, B21: 77)	A(2)	

2.2.2.18. ERABILI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
berabilke	FUT-JUS	<i>bere beguiac oy berabilque / laztanchoagan josiric</i> (Laz, A14: 91)	A(2)	Adibidekoak objektu pluralarekiko komunztadura falta du.
darabil	HAB-IND- PRS	<i>interesean beti darabil / guiçonac borondatea</i> (Laz, A24: 93)	A(2)	ik. darabila , derabil , derabila
darabila	IND-PROG- PRS	<i>Bere zehatzeko makila darabila</i> (OihUrrh, 559)	Z(1)	ik. darabil , derabil , derabila
darabildan	CIR-IND- PROG-PRS	<i>Oy nolaco atrenpea / irra darabildan ancaetan!</i> (Laz, A19: 20)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
darabilde	CONT-IND-PRS	<i>Bost guison ta Larrea, aldean darabilde guerra (IbargC-atsotitzak, 2)</i>	B(1)	ik. darabilte
darabilela	CIR-HAB-IND-PRS	<i>Berandu ezin eta gox jagui, / iruli sarri oean, / pensamentua darabilela / lecu ascotan, fedea! (Laz, A24: 55)</i>	A(1)	
darabilgu	CONT-IND-PRS	<i>gueure acean guc darabilgu / mundua catigaturic (Laz, A1: 21)</i>	A(1)	
darabilte	CONT-IND-PRS	<i>Ezquerecochan oy darabilte / pensamentuac galduric (Laz, A1: 47)</i>	A(1)	Objektu pluralarekiko komuntadura falta du. ik. darabilde
darabiltela	CIR-HAB-IND-PRS	<i>capelaetan darabiltela / beti aragui errea (Laz, A24: 87)</i>	A(1)	
derabil	HAB-IND-PRS	<i>Jauna, gizon bat dadouca nere semeac emen parte orretacoa eta ezin descoubri desaquet ocasioa: bety berequin derabil edo edouquy criado bat arequin (EspGut, 9: 14)</i>	L(1)	ik. darabil , darabila , derabila
derabila	IND-PROG-PRS	<i>Bere ce hazeco makila derabila (OihKai, 342)</i>	Z(1)	ik. darabil , darabila , derabil , derabila
narabil	HAB-IND-PRS	<i>Desdichadua dichactan / beti narabil galduric (Laz, B16: 117)</i>	A(1)	
	CONT-IND-PRS	<i>damacho baten amoreminac / narabil desterraduric (Laz, A16: 48)</i>	A(1)	
narabilazu	CONT-IND-PRS	<i>Nola erhoturic narabilaçu (Etxep, X: 28)</i>	BN(1)	ik. narabilzu
narabilzu	CONT-IND-PRS	<i>agaiti çuc onela narabilçu (Laz, A17: 84)</i>	A(1)	ik. narabilazu
narabilzun	CIR-HAB-IND-PRS-REL	<i>narabilçuna leguez orra-ona, / axeac oy darabil beletea (Laz, A17: 109)</i>	A(1)	

2.2.2.19. *ERADUN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daraukate	HAB-IND-PRS	<i>Ceren bada daraucate emaztiari hoguenic?</i> (Etxep, III: 34)	BN(1)	<i>Hogen eman lokuzioa</i>
derautazu	CONT-IND-PRS	<i>Galdu valin badituçu derautaçu...</i> (Etxep, IX: 25)	BN(1)	<i>Hogen eman lokuzioa</i>
draudazut	IND-PROG-PRS	<i>Nic draudaçut fede çu emazte arçeco</i> (EsparEzk, 1)	HGN(1)	<i>Fede eman lokuzioa;</i> <i>Forma berezia (akatsa?)</i>
drauko	HAB-IND-PRS	<i>Jatean drauco viçia</i> (MAld, 88)	HGN(1)	

2.2.2.20. ERAGOTZI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deragotza	GNO-IND-PRS	<i>Arraina eta arrotza, heren egunak, karatsez, kanpora deragotza</i> (OihAts, 34)	Z(1)	<i>Arazle zentzuaz?</i>

2.2.2.21. *ERAHATZE

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
derahatza	GNO-IND-PRS	<i>Gaitza gaitzagoak derahatza</i> (OihAts, 174)	Z(1)	<i>Asmatua dirudi.</i>

2.2.2.22. ERAKARRI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
erakarrak	IMP	<i>Hori da onsa errana, bana erakarrak egin dezana</i> (OihAts, 251)	Z(1)	
nerakarke	GNO-IND-PRS	<i>Minzatzeak sobera, nerakarke galtzera</i> (OihAts, 317) <i>(itzul. “Le trop parler me mène à perdition”)</i>	Z(1)	

2.2.2.23. *ERAKUTSI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baderakutso	COND- PROT-PRS	<i>crueldaderic baderacuso</i> , / <i>beoque beti tristeric</i> (Laz, A4: 61)	A(1)	
berakuske	FUT-JUS	<i>gabaz-egunaz ce beracusque</i> / <i>secula cobardiaric</i> (Laz, A14: 87)	A(1)	
derakuske	GNO-IND- PRS	<i>Goizac deracusque eguna</i> , <i>arratsac biharamuna</i> . (OihKai, 345)	Z(3)	Hirurak Oihenartek bilduak, eta hiruretan orainaldi orokorra (alegia, espero daitekeen etorkizuna) adierazten du <i>-ke</i> morfemak (cf. nerakarke , ERAKARRI aditzean).
erakuskuzu	IMP	<i>zure sabeleo frutua, guri desterru au ezquero eracuscucu</i> (IsasSalve: 9)	A(1), GN(1) [2]	Biak salbean.
erakustak	IMP	<i>San Donato jauna, / doneachia, / eracustac neure / onerechia</i> (Laz, B9: 3)	A(1), BN(1)	
nerakutson	PST-PUR- SUB	<i>Neure gogoa neracuxon secretuqui han varna</i> (Etxep, 6)	BN(1)	

2.2.2.24. *ERAMAN*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badaramak	AFF-CONT- IND-PRS	<i>Erhogoatan badaramac eure mende gucia</i> (Etxep, II: 65)	BN(1)	
berama	SUB	<i>Eguin zaar[r]aren esana, / nayz vrac berama</i> (RS, 465) (itzul. "Hazer el dicho del viejo siquiera lo lleue el agua")	B(1)	cf. begit , EGIN aditzean.
darama	CONT-IND- PRS	<i>Articarrac bercetaric abantailla darama</i> (Etxep, V: 21)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daramazu	IND-PROG- PRS	<i>Nic veharren nuyen gauça</i> daramaçu çurequila (Etxep, IX: 16)	BN(1)	
daramen	IND-PROG- PRS-REL	<i>Guthun haur daramen echeco</i> <i>cerbiçari bat duçu</i> (Etxauz, 12)	mBN(1)	ik. deraman
deramadan	PRS-PUR- SUB	<i>Eta yrabaz ieyncoaganic indar</i> <i>eta gracia / Beccatuyez eguiteco</i> <i>vnsa penitencia / Eta guero</i> <i>verthutetan deramadan vicia /</i> <i>Eta eguin gauça orotan haren</i> <i>vorondatia</i> (Etxep, I: 427)	BN(1)	
deramagu	CONT-IND- PRS	<i>Ceren hanbat veccatutan</i> deramagu vicia (Etxep, I: 170)	BN(1)	
deraman	GNO-IND- PRS-REL	<i>Urac ezteramana, / vharriac</i> (Zalg, 92)	BN(1), Z(2) [3]	ik. daramen
deramate	CONT-IND- PRS	<i>Muthilec gure cerbiçutan</i> deramate vrthia / Soldata <i>apphur bategatic harcen pena</i> <i>handia</i> (Etxep, I: 9)	BN(2)	
dramazkite	IND-PROG- PRS	<i>Huartearrec dramazquite</i> (NafEs-2, 146)	HGN(1)	
narama	IND-PROG- PRS	<i>Sorginac narama et oray ui</i> <i>sorgin goaz</i> (SorgAgot, 1)	IGN(1)	
	CONT-IND- PRS	<i>Hanbat da eder eta gentil</i> <i>harçaz erho narama</i> (Etxep, V: 23)	BN(1)	

2.2.2.25. ERANTZI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
eronzu	IMP	<i>gachori repara deçadan /</i> <i>yelmoori eronçu</i> (Laz, B16: 145)	A(1)	

2.2.2.26. *ERATZAN*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baeratzan	IND-PFV?- PST	<i>Bere beguiac baeraçan</i> <i>negarretan / guiçon onau</i> <i>baegoan cer leiquean pensaetan</i> (Laz, A25: 46bis)	A(1)	Objektu pluralarekiko komunztadurarik ez. Cf. eratzala
daratza	IND-PRS- STEX	<i>Nic nahyen dudanian bercech</i> <i>bessoan daraça</i> (Etxep, IV: 18)	BN(1)	
daratzagula	CIR-IND- PRS-STEX	<i>çu nigaz confesadu, ni çuregaz, /</i> <i>alcar daraçagula besoetan</i> (Laz, A17: 96)	A(1)	
daratzan	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>echecoac lar[r]i or daraçanean</i> (ElduBerts 16)	A(1), G(1)	
eratzala	CIR-IND- PFV?-PST	<i>Bere beguiac eraçala negarretan</i> <i>/ guiçon onau baegoan cer</i> <i>leiquean pensaetan</i> (Laz, A25: 46)	A(1)	Objektu pluralarekiko komunztadurarik ez. Cf. baeratzan
naratzazu	IMP-PRS	<i>aldi bat ceure besoan naraçaçu</i> (Laz, A17: 48)	A(1)	

2.2.2.27. *ERAUNTSI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deraunsano	CIR-CONT- IND-PRS-REL	<i>Zeinuak deraunsano, zinzarrotsa</i> <i>joralterano</i> (OihAts, 433)	Z(1)	Nk-N
	CIR-CONT- IND-PRS-REL	<i>Othoi sainduari, deraunsano</i> <i>ekaitzari</i> (OihUrrh, 662)	Z(1)	(N-)Ni
drainsatela	CIR-HAB-IND- PRS	<i>Agotate beçala beti bar bar bar</i> <i>drainsatela</i> (NafEs-1, 131) (itzul. “como agotes siempre hablan bar bar bar”)	IGN(1)	< * <i>deraunsatela</i>

2.2.2.28. ERAUTSI⁴²

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
diraustazu	CONT-IND-PRS	<i>Viocian diraustaçu guertuz, ama eztia, çure orduco doloriac eta vihoz çauriac</i> (Etxep, I: 124)	BN(1)	‘hark niri [zuketa]’

2.2.2.29. ERO

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daragun	COH-PRS	<i>eta daragun guztioç</i> (NafEs-2, 108)	GN(1)	
erak	IMP	<i>A jo, jac, erac, Jacoaren odola!</i> (IbargC-esaldiak, 1)	B(2)	ik. erhak
erhak	IMP	<i>Arakina, erhak behia eta indak kornado baten biria</i> (OihAts, 30)	Z(1)	ik. erak
narazu	IMP-PRS	<i>Ori escuan ezpata, / çeure escuoz naraçu</i> (AzkPo, I: 6)	G(1)	

2.2.2.30. EROAN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
aroa	IND-PROG-PRS	<i>Zitel zirola, noc gudura aroa?</i> (RS, 21)	B(2)	ik. baroa
baneroean	CONT-IND-PRS	<i>baneroean echurea, / chitez guztiau galduric</i> (Laz, B16: 14)	A(1)	
baroa	AFF-IND-PROG-PRS	<i>eguien Jaunac baroa</i> (DiaoZAro, 4)	B(1)	ik. aroa
beroaque	FUT-JUS	<i>laztanagana joango bada, / ce beroaque lagunic</i> (Laz, A14: 90)	A(1)	
daroa	IND-PROG-PRS	<i>Guiçon batec or daroa inocentea besoetan</i> (Laz, A25: 40)	A(1), B(1) [2]	

⁴² Nire datubasean lekukotasun gehiagorik ez den arren, Leizarragak ere bazerabilen, bai eta geroago Euskal Herri osoko autoreek ere. Bestalde, egiazki *erauntsi* bera da (etimologiaz bederen; cf. EHHE, s.v.), baina aditz haren lekukotasunetik bereiztea erabaki dut, formaz nahiz esanahiz ezberdina denez gero.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CONT-IND- PRS	<i>Sanmadare acoacoa malo mortoannec maçuan / daroa çorroa</i> (Zestoa, 1: 2)	B(1), G(1) [2]	Zestoako hizkera izan liteke.
	GNO-IND- PRS	<i>Hurac dacarrena / hurac daroa</i> (RS, 472)	B(2)	
daroadala	COMP-PRS	<i>Il aguidala jaunac jaustac aguinquetan; bioza ta az chiquirra daroadala señaletan</i> (Laz, A25: 43)	A(1)	
daroeae	IND-PROG- PRS	<i>Asco daroeae / juduoc alariduric</i> (Laz, A29: 105)	A(1)	
daroeaz	IND-PROG- PRS	<i>eta exilic daroeaz maestruoc yrureun bana</i> (frJZum, 30)	B(1)	
daroeazan	CONT-IND- PRS-REL	<i>memorjan daroeazan gauçac erosita</i> (frJZum, 31)	B(1)	
daroean	GNO-IND- PRS-REL	<i>Ezta gachic aldiac ez daroeanic</i> (RS, 221)	B(2)	
daroeala	CIR-CONT- IND,PRS	<i>Capitançat daroeala / Elias guiçon santua</i> (Portal, 69)	A(1)	
deroat	HAB-IND- PRS	<i>Tacoc deroat dodana / neure echerean çejara</i> (RS, 82)	B(1)	‘hark niri hura’
eroean	CONT-IND- PST	<i>carrerea laster eroean Erbitegui ganean</i> (ErrZar, 16)	A(1)	
	CONT-IND- PST-REL	<i>ebagui deuso / belaarria bateric / lanternea / escuan eroeanari</i> (Laz, A29: 74)	A(1)	
naroea	CONT-IND- PRS	<i>Seroretara zautan gogo, ezteietara aizeak naroea</i> (OihAts, 530)	B(1), Z(1) [2]	
neroeala	CIR-CONT- IND-PRS	<i>neure beguioc neroeala / librero desplegaduric</i> (Laz, B21 11)	A(2)	

2.2.2.31. ERORI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
derora	GNO-IND-PRS	<i>Thu etxatua zeruan gora, begithartera</i> derora (OihUrrh, 673)	Z(1)	
derorkon	GNO-IND-PRS-REL	<i>Esteiari izan denari bethiere, on</i> derorkona hanitz zaio, apur badere (OihUrrh, 692)	Z(1)	

2.2.2.32. EROSI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
derosa	GNO-IND-PRS	<i>Garaziren gaitza Behorlegik</i> derosa (OihAts, 180)	Z(1)	Asmatua?

2.2.2.33. ERRAN⁴³

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
albanerra	COND-HYP-POT-PROT	<i>Albanerra eguya nyc dut pena handia</i> (Etxep, IX: 47)	BN(1)	Ahalaera <i>al-</i> aurrizkiak adierazten du.
banerro	COND-HYP-PROT	<i>Valinetan nic vanerro hari neure vihoça...</i> (Etxep, V: 17)	BN(1)	
berro	JUS	<i>Ahoc ahoi berro escua ekuru bego</i> (OihKai, 218b)	BN(1)	
darradala	ADV-PRS	<i>Horrelaco hiz gaixtoric niry eztarradala</i> (Etxep, VIII: 7)	BN(1)	‘hik niri hura’ < *-da-a-la
darradan	COMP-PRS-SUB	<i>Cer nahi duçu darradan gauça horren gaynian</i> (Etxep, IX: 43)	BN(1)	
derragüla	COH-PRS	<i>Ezterragula çoin houretaric edanen dugun</i> (Bela, 24)	Z(1)	
derrala	IMP-PRS	<i>Dakian guzia ezterrala, ez jan bethi eure ahala</i> (OihUrrh, 569)	Z(1)	‘hik hura’ < *derra-a-la
derran	GNO-IND-PRS-REL	<i>Ecín derranac inciriña</i> (OihKai, 280)	L(1)	

⁴³ Cf. § 2.2.2.34 ESAN.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	EXP-IND- PRS-REL	<i>Oracione haur derrana andre dona maria / Othoy gomendatu duçun hila eta vicia (Etxep, I: 449)</i>	BN(1)	
	CIR-IND- PRS-REL	<i>Gezurtiak zer du meritatu? Egia derranean, gezurtatu (OihAts, 191a)</i>	Z(1)	
erradak	IMP	<i>Erradak noreki biz'izan; nik hiri gero, nolako izan (OihAts, 149)</i>	Z(1)	
erradan	IMP	<i>Amaizuna, erradan "no"; ez, "nahi duna?" (OihAts, 23)</i>	Z(1)	
erradazu	IMP	<i>Hiz bat honic erradaçu hil ez nadin othoy bertan (Etxep, IX: 42)</i>	BN(1)	
errak	ADM	<i>Errak egia, urka aite (OihAts, 148)</i>	Z(1)	
errakok	IMP	<i>Gaitz eure nahiz duan horri erracoc vngui etorri (OihKai, 368)</i>	Z(2)	
errok	IMP	<i>Er<r>oc jaunari estuela beldur (Seinich, 2: 1)</i>	L(1)	
errozü	IMP	<i>eta erroçu Aguostini gaisqui eguin diela behar ordian ioaitera herri huntaric (EtxRos-07, 2r: 9)</i>	Z(1)	
larradala	COMP-OPT- PST	<i>Othoyce bat baneguyon larradala eguia (Etxep, XII: 3)</i>	BN(1)	
larrake	HYP	<i>Aynguruyac bano oboro ez larraque gayzquiric (Etxep, III: 60)</i>	BN(1)	
zerran	IND-PFV- PST-REL	<i>Agian zerrana etzadin engana (OihAts, 8)</i>	Z(1)	

2.2.2.34. *ESAN*⁴⁴

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baesadan	IND-PFV-PST	<i>Neure jaunac baesadan: -Nora çatoz penaetan? (Laz, A25: 11)</i>	A(2)	
baesan	IND-PFV-PST	<i>baesan Eçe bere Armaçarrac Ausi ta letorrela (Andram, 21)</i>	B(1)	‘hark hura’ cf. esan
baesoan	IND-PFV-PST	<i>ta baesoan bere naguçari legues Ochoa Onsaluch Agur Agur (Andram, 26)</i>	B(1)	ik. baeson
baeson	IND-PFV-PST	<i>Baeson ayteac: “Ene semea... (Laz, B3: 40)</i>	A(1)	ik. baesoan
banesakezu	AFF-APO- COND-HYP	<i>Nic claruago banesaqueçu, / oy baneu licenciaric (Laz, A7: 53)</i>	A(1)	
besakeo	FUT-JUS	<i>secula, barriz, ce besaqueo / besteren abantajaric (Laz, A14: 81)</i>	A(1)	
besat	JUS	<i>ce besat orrelacoric (Laz, A7: 36)</i>	A(1)	
bes	JUS	<i>Miyac çe bez buruen calte (RS, 271)</i>	B(1)	
dasadala	COMP-PRS	<i>Ongui etorri çareala / errazoa da dasadala (Laz, B16: 29)</i>	A(2)	
dasadan	HOR-PRS	<i>oy lenaengo abantajea / dasadan, çaoz exilic (Laz, A14. 50)</i>	A(1)	
dasaket	FUT-IND	<i>Berbaric asco erraz dasaquet, / çuc ala meresciduric (Laz, A27a: 17)</i>	A(1)	Ez dirudi hemen erraz-ek modaltasun epistemikoa (‘ziurrenik’) adierazten duenik, baizik eta literalki “erraztasuna”, testuinguruan ahalera ere uler litekeen arren.
dasakezu	FUT?-IND?	<i>çuc erraz dasaqueçu [... (Laz, AL, 1141r: 19)</i>	A(1)	Testuingurua falta du; cf. dasaket eta horko oharra
dasazun	PRS-PUR- SUB	<i>Ez dot eguingo gauça gaxtoric, / oy ez dasaçun “bildur nax” (Laz, A9: 10)</i>	A(1)	

⁴⁴ Cf. § 2.2.2.33 ERRAN.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
desakedan	FUT-IND-REL	ezta munduan morroeric / norc desaquedan “nola ago?” (Laz, A19: 38)	A(1)	
desakezue	FUT-IND	<i>errazoaz desaqueçue: / la bella mal maridada</i> (Laz, A8: 15)	A(1)	
desodan	HAB-IND-PRES:REL	<i>secula ondo arçaiten eztau / oy nic desodan gauçaric</i> (Laz, A16: 52)	A(1)	
	HOR-PRS	(...) <i>Biarnocoa da eta nere abisua desodan zure senoriary, obligazio dudan / bezala, (...)</i> (EspGut, 19: 7)	L(1)	
desoen	CIR-EXP-IND-PRS-REL	<i>erançungo dau orduan / Jaun Cerucoac, / oy au desoen puntuan</i> (Laz, A26: 76)	A(1)	‘haiek hari’
esadan	IND-PFV-PST	<i>Neurau exilic nengoala, / berac esadan berbea</i> (Laz, B16: 27)	A(1)	
esadazu	IMP	<i>Nungo çarean esadaçu</i> (Laz, B16: 31)	A(2)	
esala	QUO-IND-PFV-PST	<i>Fray Vicentec esala, Fedea cina liçala</i> (GarEr, 248: 1)	A(1), B(1) [2]	
esan	IND-PFV-PST	<i>“Ongui etorri, çu jauna” baice ez esan beste gauçaric</i> (Laz, B21: 76)	A(1)	cf. baesan
esazu	IMP	<i>Inoen bildur baga, / arren, esaçu / ceure pensamentuan / cer daducaçun</i> (Laz, A5: 22)	A(6)	
esok	IMP	<i>esso<c> amor<e>ari / gajo nachala</i> (Perutxo, 9)	B(1)	
nesake	HYP-POT	<i>Jente noblea, ecin nesaque, / bear deustaçu parcatu</i> (Laz, A6: 23)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du.
nesan	IND-PFV	<i>Guezurra nesan Guetarian, ni ychean ta ura atarian</i> (Isas, 44)	IGN(1)	
neson	CIR-IND-PFV-PST-REL	<i>Nic au onela nesonean / goratu eben burua</i> (Laz, B16: 36)	A(1)	

2.2.2.35. ETORRI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ator	IMP	<i>Gaitza, hunqui ator, bakar bahator</i> (OihAts, 175)	Z(1)	
badator	COND- EXP?- PROT-PRS	<i>Ni caso naxala baldin badator / euroen artera tentacioa, / bertati esque nax parcacioa</i> (Laz, B15: 19)	A(1)	
baetozen	AFF-IND- PROG-PRS	<i>baetocen Narbaecen jentea euren pregoea declaraetan evela</i> (Laz, AL, 1154v: 3)	A(1)	
bahator	COND- PROT-PRS	<i>Gaitza, hunqui ator, bakar bahator</i> (OihAts, 175)	Z(1)	
baitator	AFF-HAB- IND-PRS	<i>hurtean baytator sey florin et t(er)tio bat ylean Rebatıçera colectoreari</i> (MatxZalb, 6)	GN(1)	
baletor	COND-HYP- PROT	<i>Çuc barriz euci ecynda baletor orduco yralgria nay neuque</i> (ErrezilGut, 68)	G(1)	
banendorren	AFF-IND- PST	<i>[...]sigarica banendorren / [...]çapatu egun batean</i> (Sasiola, B30: 1)	G(1)	Esaldia moztuta dagoenez, ezin jakin dezakegu aspektua PROG ala PFV den.
bazatoz	COND- PROT-PRS	<i>Nic erançun diot baçatoç ona ezcerala esse onetatic ceure bician ateraco</i> (ErrezilGut, 49)	G(1)	
betor	JUS	<i>Mundugucia huna vetor, aur noble onengana</i> (HenPr, 1)	A(1), IGN(1), Zar(1) [3]	
betorke	FUT-JUS	<i>Biar-eciac urrean datoz; / arren, betorque ebeti</i> (Laz, A7: 102)	A(1)	
dathorra	GNO-IND- PRS	<i>Bihikor da nagiaren alhorra, bana belharzar bezi hanti eztathorra</i> (OihUrrh, 564)	Z(1)	
dator	IND-PROG- PRS	<i>D'Erediaco galea dator / ponpa andiaz beteric</i> (Laz, A1: 39)	A(3)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	GNO-IND-PRS	<i>Sua den lecuti kea dator</i> (OihKai, 276)	B(1), L(1), Z(1) [3]	
datorke	EXP-GNO-IND-PRS	<i>Surda tinkatuz sobera, datorke etentzera</i> (OihAts, 416)	Z(1)	
datorket	IND-PRS?	<i>Ay, traidorea! amay ilic datorquet</i> (NafEs-1, 94; Reguero 2019: 141)	HGN(1)	Ez dago argi zentzua.
datorkigu	GNO-IND-PRS	<i>Ala oray estaliric / datorquigu jatean</i> (MAld, 78)	HGN(1)	
datorrela	COMP-JUS-PRS	<i>çareço Martini viar arrasean datorrela</i> (NafEs-1, 78)	HGN(1)	
datorren	GNO-IND-PRS-REL	<i>Gauçea da laguneena, ychadonaz datorrena</i> (RS; 60)	B(2)	
	CIR-EXP-IND-PRS-REL	<i>Yragria datorrenean estuco degu aytaory</i> (ErrezilGut, 17)	A(1), G(1) [2]	
	GNO-CIR-IND-PRS-REL	<i>Bertze indar du elheak aberatsak erranik, bertze datorrenean gaxoaganik</i> (OihAts, 494)	Z(1)	
	PRS-PUR	<i>Bretaña guztia : Vencituric datorren / Conde galantori : Guipuzcoa herrira</i> (Brest, 19)	G(1)	
datoz	IND-PROG-PRS	<i>errecac andiac datoz</i> (Lcc, 238v; s.v. <i>auenida del rio</i>)	A(2)	
	GNO-IND-PRS	<i>Biar-eciac urrean datoz</i> (Laz, A7: 101)	A(1)	PROG gisa ere uler liteke
etorrela	COMP-IND-PROG-PST	<i>aditu even cantaetaz etorrela odeietati figura eder bat</i> (Laz, AL, 1153r: 17)	A(1)	
etorren	IND-PROG-PST-REL	<i>aditu euen os andi bat canputi etorrena</i> (Laz, AL, 1152v: 26)	A(2)	
etozela	COMP-IND-PROG-PST	<i>aditu even etocela jente asco deadarrez</i> (Laz, AL, 1153v: 16)	A(2)	
etozen	IND-PROG-PST	<i>ceynçuen erditan etocen Sirena ta Silvia</i> (Laz, AL, 1153v: 17)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
gatoz	CONT?- IND-PST	<i>çeren gu escatoz ruydoric arcera nyorequin</i> (NafEs-2, 11)	HGN(1)	Kutsu perfektiboa ere igar lekiok (cf. nakarran , s.v. EKARRI)
gendozke	APO-COND- HYP	<i>liçençiaric paguindu / coplaçera guendozque</i> (NafEs-1, 111)	HGN(1)	
jatordala	COMP-IND- PROG-PRS	<i>Peco gassoa deucot, etorri joatan gacha jatordala, ase osteco loa</i> (RS, 425)	B(1)	
jatorguz	GNO-IND- PRS	<i>Ezconçea ta aguinçea çerurean jatorguz</i> (RS, 232)	B(1)	
jatorkedala	COMP-JUS- PRS	[<i>esso<c> amor<e>ari (...)</i>] <i>jatorquedala</i> (Perutxo, 12)	B(1)	
jatort	IND-PROG- PRS	<i>Galteric asco jatort / neure bearres</i> (Bikuña, B8: 7)	A(3)	
letorket	HYP-IND	<i>oy orain ez letorquet ondo / arereanic jastea</i> (Laz, A24: 129)	A(1)	‘letorkidake’
letorrela	COMP-IND- CONT?-PST	<i>baesan Eçe bere Arma çarrac Ausi ta letorrela</i> (Andram, 22)	B(2)	ik. gatoz -en oharra
letorren	CIR-HYP- IND-REL	<i>lau milla bere baleduque premia letorreanean</i> (ErrZar, 7)	A(1)	
letozela	COMP-IND- PROG-PST	<i>eta uste even ce Sirena eta Silbia eroan evenac letozela, aec bere eroatera</i> (Laz, 1153r: 18)	A(1)	
nator	CONT?- IND-PRS	<i>Nihaur secretuqui nator çugana</i> (Etxep, X: 40)	A(2), BN(1) [3]	ik. gatoz -en oharra
natorren	CIR-HAB- IND-PRS	<i>sperancea galdu oy det / errira natorreanean</i> (Sasiola, B28: 10)	G(1)	
nendorke	APO-COND- HYP	<i>Oi aldioneri albanegui empara, / Barriz enendorque Aramaioco contrara</i> (Abendaño, 6)	A(1)	
nendorrela	CIR-IND- PROG-PST	<i>Egun batean nendorrela / bide estrecho batean...</i> (Laz, B16: 1)	A(1)	
nentorre	IND-PFV	<i>Adiunça onean nentorre, vaya ezer ez necarre</i> (RS, 332)	B(1)	-n gabeko “iragana”

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
niatorkezu	FUT-IND	<i>Ni çugana nyatorqueçu beqhatore handia</i> (Etxep, I: 51)	BN(2)	
zatoste	IMP-PRS	Çatoste, çatoste , <i>nay baduçue jan</i> (Jeliz, 125)	HGN(2)	
zatoz	CONT?- IND-PRS	<i>Peregrinoa nola çatoz / Hauitua mudatua?</i> (Portal, 5)	A(2), GN(1) [3]	ik. gatoz-en oharra
	IND-PROG- PRS	<i>Oi, Sirena, cegaiti çatoz / oy eta ene acean...</i> (Laz, AL, 1151v: 18)	A(1)	
	IMP	çatoz guixa charra adaburu! (NafEs-1, 55)	A(4), HGN(2)	
zatozela	COMP-IMP- PRS	<i>Esan dit çatoçela egun baçuetan egotera</i> (ErrezilGut, 47)	G(1)	
zatozke	FUT-IMP- PRS	<i>Arren, çatorque ene oera</i> (Laz, B13: 3)	A(2)	

2.2.2.36. ETSI⁴⁵

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baitetsa	GNO-IND- PRS	<i>Otsoak zer baitetsa, / otsemak donhetsa</i> (OihAts, 390)	Z(1)	

2.2.2.37. ETXIDEN⁴⁶

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
etxidezu	IMP	<i>Jâyncoa bâytan echidêçu</i> (PEzc, 53)	HGN(1)	

⁴⁵ Ik. § 2.2.2.80 ONHETSI.⁴⁶ Ik. § 2.2.2.64 ITXADON eta § 2.2.2.65 ITXOIN.

2.2.2.38. ETZAN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
atzi	IMP-PRS	<i>Domingo eguic emazte, atzi lo, Berac iratzar hiro</i> (Zalg, 158)	Z(2)	Bi lekukotasunak esaera berarenak dira (Oihenartek Zalgizeri hartua, ziurrenik); <i>-tz</i> erroa argiro daukan bakarra da eta ez da baztertzekoa egiazki <i>etzin</i> aditza ez izatea, baizik eta <i>atzitu</i> moduko bat.
baletzala	AFF-COMP- IND-PST- STEX	<i>aguian valeçala</i> (NafEs-2, 155) (itzul. “que por ventura jaçia... que se puede entender o que estaba enfermo o que le habían muerto”)	HGN(1)	Jaso ez den <i>verba dicendi</i> baten osagarritzat ulertu behar da, lekukoaren zehar-estiloari zor zaiona.
datz	IND-PRS- STEX	<i>Çe an daz Presebal ylic</i> (ArrasErre-2b, 5)	B(1)	ik. datza ; cf. diatzo
datza	IND-PRS- STEX	<i>Mosiur Chanfarron, jaun andia, / Irun(go) calean daza illa</i> (Xanf, 2)	A(1), IGN(1), Z(1) [3]	ik. datz ; cf. diatzo
datzan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Horeki datzana, jeikiten da kukusoeki</i> (OihUrrh, 627)	A(1), BN(1), Z(3) [5]	
	CIR-IND- REL-PRS- STEX	<i>Beryarequi daçanian enetaco aycia</i> (Etxep, IV: 14)	BN(1)	cf. diatzan
dautza	IND-PRS- STEX	<i>madalenean an ey dauça / violatronpeta bague</i> (ArrasErre-2a, 4)	B(1)	
diatzan	CIR-IND- REL-PRS- STEX	<i>Gomez an diaçanarren, / An çan Presebal bere</i> (ArrasErre-2a, 1)	B(1)	Baldin hitz-banaketa egokia hori bada cf. datzan ; diatzo
diatzo	IND-PRS- STEX	<i>Ez diaço bacarric / Çe an daz Presebal ylic</i> (ArrasErre-2b: 5)	B(1)	cf. datz , datza ; diatzan
natz	IND-PRS- STEX	<i>Lo ete naç?</i> (Laz, AL, 1152r: 8)	A(1)	ik. natz
natz	IND-PRS- STEX	<i>Hemen naça orçiriq</i> (Amend, 1)	A(1), HGN(1) [2]	ik. natz

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
natzala	COMP-IND- PRS-STEX	[<i>Esso[c] amor[e]ari (...)] y penas</i> naçala (Perutxo, 11)	B(1)	
nentzan	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Gaxo ninçala, / ez nenducaçun</i> <i>contuan, / ez gueyago / catigu</i> nençan <i>lecuan</i> (Laz, A26: 66)	A(1)	
zautziden	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Conjuraetan oy eta çaitut, / oean</i> çaucidenean / <i>gogaberatu</i> <i>çaquezquedala</i> (Laz, A16: 86)	A(1)	

2.2.2.39. *EUTSI₁*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
autso	IMP-PRS	<i>Ausho Perucho Vrdeorri, eta</i> <i>neuc iesdaguidan</i> (Garibai, A26)	B(2)	Errefrau beraren bi aldaeratan (adibidekoa eta RS 422)
daust	IND-PRS- STEX	<i>eztacart gorguera, eztaust gona</i> (Laz, B15: 17)	A(1)	
eustela	CIR-IND- PRS-STEX	<i>ceinçuc alcarri escuetaric</i> eustela , <i>joan cirean Silveroen</i> <i>camarara</i> (Laz, AL, 1142v: 10)	A(1)	
eusten	IND-PST- STEX	<i>Ese banatan bici cirean, / ceñac</i> eusten <i>alcarri</i> (Laz, A11: 14)	A(1)	

2.2.2.40. *EUTSI₂*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deust	CONT?-IND-PRS	ezteust <i>agaiti anse bapere</i> (Laz, A17: 3)	A(1)	
deustet	CONT?-IND-PRS	<i>esquerric asco devstet</i> (frJZum, 40)	B(1)	
deutsut	CONT?-IND-PRS	<i>linda damea, asco deusut / nic aregaiti</i> <i>esquerric</i> (Laz, A23: 27)	A(2)	

2.2.2.41. EUTSI₃

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deutsadan	IND-PRS- REL-STEX	<i>eta, ain da nic deusadan amorioa andia, ece...</i> (Laz, AL, 1147v: 11)	A(1)	
deutsala	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Ene capea oial ona da, / neure diruac costaric, / iñoenari ezteusala / bapere inbidiaric</i> (Laz, A23: 51)	A(1)	Adizki hauek *EDUN trinkoaren forma ditransitiboak izateaz, ik. § 5.2.3
deutsudan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Bada bere, nic çuri deusudan amorioa ayn firmea dan azquero...</i> (Laz, AL, 1151v: 10)	A(1)	

2.2.2.42. EZAGUN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
azauen	IND-PRS- REL-STEX	<i>Ez azauenac eros aala</i> (RS, 101)	B(1)	ik. ezaguan
badazagut	IND-PRS- STEX	<i>Badaçagut, Jauna, nere culpea</i> (Miser, 2: 3)	G(1)	ik. bazaut ; cf. dazagut
badiazagük	IND-PRS- STEX	<i>Garcia, Garcia. Gaixto batac badiaçaguc bercia</i> (Bela, 26)	Z(1)	‘badazagu [toketa]’ cf. diazagük , diezaguk
banazauzu	COND- PROT-PRS- STEX	<i>çuc banaçauçu ni, bay nic çu bere</i> (Laz, A17: 91)	A(1)	
bazaut	IND-PRS- STEX	<i>durangoco gentea baçaut</i> (frJZum, 16)	B(1)	ik. badazagut ; cf. dazagut
dazagu	IND-PRS- STEX	<i>Ehon ere eztaçagu iaunic vere gaynian</i> (Etxep, I: 303)	BN(2)	
dazagut	IND-PRS- STEX	<i>Neuretaco eztaçagut çu nolaco amaric</i> (Etxep, II: 145)	BN(1)	cf. badazagut , bazaut
dazauen	IND-PRS- REL-STEX	<i>cegaiti ultra manera andian daçauen guztioç alabadu deuscue</i> (Laz, AL, 1147v. 4)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dezaguzke	GNO-IND- PRS	<i>Oro, bere buruaz bertzeak, dezaguzke gaizki erraileak</i> (OihAts, 374) (itzul. “Le médisant connaît tout le monde, fors soi-même”)	Z(1)	
diazagük	IND-PRS- STEX	<i>Garcia, Gaixto batat diaçaguc bercia</i> (Zalg, 130).	Z(1)	‘dazagu [toketa]’ ik. diezaguk cf. badizagük
diezaguk	IND-PRS- STEX	<i>Garzea, gaxto batat diezaguk bertzea</i> (OihAts, 182)	Z(1)	‘dazagu [toketa]’ ik. diazagük cf. badizagük
ezaguan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Ez eçaguanac egar ezala</i> (OihKai, 255)	BN(1)	ik. azauen
ezaguke	FUT-IND- STEX	<i>Zalduna, egik semea Duke, ezezaguke</i> (OihAts, 424)	Z(1)	

2.2.2.43. *EZAN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badezazu	COND-PROT- PRS	<i>Cierto pensa eçaçu, deseo andia dut negocio guziac conpon litean vana ezpadeçaçu nay nic ezin borcha dirot ior</i> (RosEtx-10, 2r:7b)	E(1)	Cf. 1655eko Domingo Lardizabalen lekukotza: <i>Eguin ezazu çerbait Nagussi andiarequin, estezala anbat esqu, egun oro eguiten deu discretu berriac.</i>

2.2.2.44. EZARRI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
balezarzue	COND-HYP- PROT	<i>Astean beyn baleçarçue / aus oça ta brasea, / agaz osatu lequidiçu / mataduraco frezea</i> (Laz, B5: 35)	A(1)	‘ezarriko balizute’
ezark	IMP	<i>Garagar[r]ylean nesquea ezarc alborean</i> (RS, 313)	B(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ezarrok	IMP	<i>Nic lanceteaz jo diat eta / oy ic eçarrok enplastua.</i> (Laz, A21: 38)	A(1)	‘ezar iezaioak’
ezarzkik	IMP	<i>Urliaz gaizki erraiterakoan, / ezarzkik eure faltak golkoan.</i> (OihAts, 458)	Z(1)	

2.2.2.45. IBILI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
abil	CONT-IND-PRS	<i>Receta esque oy abil galdua</i> (ElduBerts 41)	G(1)	cf. habil
badabil	COND-GNO-PROT-PRS	<i>Triscan badabil asoa aus asco erigui daroa</i> (RS, 79)	B(1)	
baebilen	IND-PROG-PST	<i>Traidore-asac / ondo disimuladuric, / afariori aurquietan / baebilen solicatoric</i> (Laz, A28: 40)	A(1)	Laguntzaile gisa (cf. bazabilz, dabil, dabilen, dabilen)
bahabila	COND-GNO-PROT-PRS	<i>Gaxtoen artean ezin biziz bahabila, oha bertze mundu baten bilha</i> (OihUrrh, 606)	Z(1)	
bainabil	CIR-IND-PROG-PRS	<i>Celan baynabil janciric alan oza daucat nic</i> (RS, 478)	B(1)	
baitabilza	CIR-CONT-IND-PRS	<i>eta tratua dabilan ain librequi erriortan, nola çure erricoac baitabilça errionetan</i> (RosEtx-16, 1r: 27)	E(2)	
banabil	AFF-CONT-IND-PRS	<i>Banabil burua ezin sinisturic, erasuna elicaturazat arturic</i> (RS, 76)	B(1)	
bazabilz	COND-HAB-PROT-PRS	<i>Apucaduco jaçu bein barriz, / alquilacen baçabilç lagun ona, / beste bati apuca equiona</i> (Laz, B3: 20)	A(1)	Laguntzaile gisa (cf. baebilen, dabil, dabilen, dabilen)
bazabilza	AFF-CONT-IND-PRS	<i>Muthaturic vaçbilça ia aspaldi handian</i> (Etxep, VII: 16)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dabil	CONT-IND- PRS	<i>Sirena bere ainbeste dabil / besteoc leguez galduric</i> (Laz, AL, 1145v. 3)	A(3), B(1), BN(1), G(1), HGN(1) [7]	ik. dabila , dabilla , debila
	HAB-IND- PRS	<i>Salcen dabillena, galcen dabil</i> (Isas, 78)	B(1), IGN(1) [2]	Adibidekoa laguntzaile gisa (cf. baebilen , bazabilz , dabilen , dabilen).
dabila	GNO-IND- PRS	<i>Hitz ixila, hirur beharritan iraganez geroz, orotan lasterka dabila</i> (OihUrrh, 622)	Z(2)	ik. dabil , dabilla , debila
	CONT-IND- PRS	<i>Otorde dabila maiatza su eske</i> (OihAts, 381)	Z(1)	
dabilan	COMP-PRS- SUB	<i>scribazen diçut gutun auor erraten diçudala gure erriaren vorondatea vayta vaquearena eta trato eta comercioa dabilan ygoal erriorren eta onen artean</i> (RosEtx-12a, 1r: 12)	E(3)	
	CONT-PRS- REL	<i>Nic escribiteus geros emen dabilan beria da armadaren erdia jouan dela...</i> (EspGut, 4: 4)	L(1)	
	HAB-PRS- REL	<i>Dabilanac sabela handi, Dagoenac hoina handi</i> (Zalg, 135)	Z(1)	
dabilano	CIR-CONT- IND-PRS	<i>Ahoa dabilano sabela boz</i> (Zalg, 136)	Z(1)	ik. dabileno , debilano
dabilela	CIR-CONT- IND-PRS	<i>Conbenturic conbentu dabilela, / or ase, eben bete, bigardoa</i> (Laz, B15: 85)	A(2), BN(1) [3]	Beti ez dago argi CONT/HAB bereizketa.
	COMP- CONT-IND- PRS	<i>Abantallan dabilela albayledi segura</i> (Etxep, XIII: 17)	BN(1)	
dabilen	HAB-IND- PRS-REL	<i>Aberassoc jaya daude, chiro gajooc veti neque, auçooc vere yguy daude veti dabilena esque.</i> (RS, 3)	A(2), B(3), IGN(1) [6]	Beti ez dago argi CONT/HAB bereizketa.
	CONT-IND- PRS-REL	<i>Malician dabilena verac diro mendeca</i> (Etxep, XIII: 28)	A(1), BN(1), Z(1) [3]	Batzuk laguntzaile gisa (cf. baebilen ,

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND- PROG-PRS	<i>çergaitica gure pribilegioren ausen</i> dabilen (NafEs-2, 107)	GN(1)	bazabilz, dabil, dabilen).
dabileno	CIR-CONT- IND-PRS	<i>Eihera hon da dabileno, eta ez geldirik</i> <i>dagoeno</i> (OihAts, 128)	Z(1)	ik. dabilano, debilano
dabilla	CONT-IND- PRS	<i>Gari lindo au saltceagatic / dabilla</i> <i>carriquetan</i> (JEliz, 150)	HGN(1)	ik. dabil, dabila, debila
dabilen	HAB-IND- PRS-REL	<i>Salcen dabilena, galcen dabil</i> (Isas, 78)	IGN(1)	Laguntzaile gisa (cf. baebilen, bazabilz, dabil, dabilen)
dabilz	IND-PROG- PRS	<i>Ene araguioc icara dabilz; / ainbat</i> <i>sartu jate çure bildur[ra], / berechat</i> <i>naxala gaxto lap[urra]</i> (Laz, B3: 76)	A(1), B(1) [2]	ik. dabilza
dabilza	CONT-IND- PRS	<i>Mundu honec anhez gende enganatu</i> <i>darama / Iagoiticoz vici vstez harén</i> <i>sehi dabilça</i> (Etxep, II: 75)	A(1), BN(1), HGN(1) [3]	ik. dabilz
debila	GNO-IND- PRS	<i>Berant debila nehor konseilu bilha,</i> <i>eskukara jinez gero etsaikila</i> (OihAts, 89)	Z(1)	ik. dabil, dabila, dabilla
debilano	CIR-CONT- IND-PRS	<i>Ahoa debilano, sabela botz</i> (OihAts, 13)	Z(1)	ik. dabilano, dabileno
ebilela	CIR-IND- PROG-PST	[...]setan ebilela Sirenagaz [...] (Laz, AL, 1139r: 8)	A(1)	CONT ere izan liteke.
ebilen	CONT-IND- ST	<i>Doristeo, çaldun gazte bat, / ebilen</i> <i>penaz beteric</i> (Laz, AL, 1145r: 21)	A(3)	cf. zebilen
ebilzen	HAB-IND- PST	<i>eurac biac oy ebilcen / bapere baga</i> <i>lagunic</i> (Laz, A11: 15)	A(1)	Ohikotasuna <i>ohi</i> partikulak indartzen bide du (baldin halakoa bada).
gabiltzke	GNO-POT- PRS	<i>Iayetan eçin gabiltzque / Bertçe garien</i> <i>yguitan</i> (JEliz, 141)	HGN(1)	
gabilza	CONT-IND- PRS	<i>Amorea ta bioc gabilça, / ez dogu</i> <i>beste lagunic</i> (Laz, A10: 67)	A(1)	
gabilzaden	COH-PRS	<i>Ce gabilçaden beti puntuetan</i> (Laz, A17: 93)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
genbilzela	CIR-CONT- IND-PST	<i>Guztioc guenbilcela / en nuestro ganado, / oy etorri jacu / un ángel bolando</i> (Laz, A13: 5)	A(1)	
habil	IMP-PRS	<i>Heuscara / habil mundu gucira</i> (Etxep, XIV: 19)	BN(1), Z(1) [2]	cf. abil
jabil	IND-PROG- PRS	<i>Oñetaco lurrau jauil<t> ycara</i> (Abendaño, 3)	A(2), B(2) [4]	
nabil	CONT-IND- PRS	<i>Certan nabil?</i> (Sueskun, 7)	A(2), GN(1)	Adibideren bat PROG aspektukoa izan liteke.
nabilela	CIR-CONT- IND-PRS	<i>Çazpi egun da nabilela / lecuti despediduric</i> (Laz, B16: 121)	A(1)	
nabilen	HAB-IND- PRS-REL	<i>Oren oroz beccatutan nabilena galduya</i> (Etxep, I: 402)	BN(1)	
	CIR-EXP- IND-PRS- REL	<i>Conjuraetan çaitut, laztan, / ni gabaz nabilenean, / ceure bularroc jan daguiçula / ceurgana sartu artean</i> (Laz, A16: 94)	A(1)	
nenbilela	COMP- CONT-IND- PST	<i>bataz esango neuque doloreac / bacoçhic nenbilela illunetan</i> (Laz, B20: 10)	A(1)	
	CIR-CONT- IND-PST	<i>Otsoaren ihesi nenbilela, bat nendin hartzareki</i> (OihAts, 392)	Z(1)	
zabilz	CONT-IND- PRS	<i>Doncellacho atrevidea, / ez çabilç ene gogoan, ez</i> (Laz, A4: 6)	A(1)	
	IND-PROG- PRS	<i>“Çu nundi çabilz, amoradua, / bacoçh desconsoladuric...</i> (Laz, B21: 41)	A(1)	
zabilzadela	CIR-CONT- IND-PRS	<i>Ainbat tenpora dan azquero çabilçadela galduric</i> (Laz, B16: 146)	A(1)	
zabilzela	COMP-OPT- PRS	<i>Conjuraetan oy eta çaitut, / curela, poridadean, / gabaz-egunaz oy çabilcela / negarrez ene acean</i> (Laz, A16: 79)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zabilzen	CIR-COMP- CONT-IND- PRS	<i>beguira eguiçu cer eguiten doçun, / nuen contra ta nola oyta çabilcen</i> (Laz, A17: 6)	A(3)	
zenbilzen	IND-PFV- PST	<i>Oy nox cenbilcen / orrinbat gachez munduan?</i> (Laz, A26: 69)	A(1)	

2.2.2.46. -IDI-⁴⁷

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
balaidi	AFF-APO- COND-HYP	<i>Amak irin balu, opil balaidi</i> (OihAts, 20)	Z(1)	
baneidio	AFF-APO- COND-HYP	Baneidio <i>bati berba, / palagadu al banegui</i> (Laz, A19: 63)	A(1)	
baneidizu	AFF-HYP	<i>apa bat baneydiçu ao goçoan</i> (Laz, A17: 19)	A(1)	
daidi	FUT-IND	<i>Seme honac anhez daydi amaren amorecatic</i> (Etxep, II: 129)	B(1), BN(2), G(1), IGN(2) [7]	
	GNO-POT	<i>Daquienac lan daidi, eztaquienac ler daidi</i> (Isas, 23) (itzul. “El que saue obra hara, y el que no saue reuentar puede”)	HGN(1)	Etiketak itzulpenaren arabera esleiturik, baina egiazki geroaldi orokortzat har liteke, errefrauaeren lehen partekoa bezalaxe.
daidien	POT-PRS- REL	<i>Ezin daidienak nahi bezala, begi egin ahala</i> (OihUrrh, 588)	Z(19)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du.
daidik	FUT-IND	<i>Arrotzac ez lan daidic, ez deraidic</i> (Zalg, 182)	Z(2)	‘hark hiri hura’
daidit	POT-PRS	<i>Gaoaz loric ecin daydit haren gogoan veharrez</i> (Etxep, VII: 25)	BN(2)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du.
	FUT-IND	<i>Eyagora nyc cer daydit çauden yxilic hanbaten</i> (Etxep, VIII: 21)	BN(1)	Ahalera gisa ere uler liteke.

⁴⁷ Ik. § 2.2.2.8 EGIN eta § 2.2.2.82 -RAIDI-.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daidite	POT-PRS	<i>Andrec guiçonequi beci huxic ecin</i> daydite (Etxep, III: 6)	BN(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du.
daidizke	FUT-IND	<i>Sasquibat daguienac ehun daidizque</i> (OihKai, 278)	Z(2)	cf. dai , EGIN aditzean.
daidizu	FUT-IND	<i>Nahi duçunori orduyan daydiçu</i> (Etxep, X: 62)	BN(1)	
deidio	FUT-IND	<i>“encantadora Medeac baño denpora baten Jasoni; beronec bere ez- falta gueiago damari, tenpora baten eyon baño Jasonec Isorgileri”</i> (Laz, B23: 3)	A(1)	Testuinguruaren arabera ezin zehaz litezke etiketak.
laidite	APO-COND- HYP	<i>Guiçonec vci valiçate elayditie faltaric</i> (Etxep, III: 2)	BN(1)	
naidi	APO-COND- HYP	<i>Andre gaixtoa bacinade nic ez naydi conduric</i> (Etxep, VIII: 9)	BN(2)	
neidio	HYP-POT	<i>Ecin faltaric neydio / nic on derechadanari</i> (Laz, A3: 9)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du.

2.2.2.47. IDOKI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nidokazu	IMP-PRS	nidocaçu nagoan penarean (Laz, B3: 66)	A(1)	
zedokan	IND-PFV	<i>Etxoiloak basoiloa zedokan</i> (OihAts, 172)	Z(1)	

2.2.2.48. IFINI(~IMINI)⁴⁸

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badafinzu	COND- PROT-PRS	<i>Juramentu eguiten jagot / obian daçan amari, / nigan miiric badafinçu, / ez egoteco exilic</i> (Laz, A27a: 41)	A(1)	

⁴⁸ Ik. § 2.2.2.68 *JAFINI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dafinela	COMP-JUS-PRS	<i>Regimentua / ifinçu abisaduric, / oy dafinela / republiquea garbiric</i> (Laz, A28: 175)	A(1)	
dafinket	FUT-IND	<i>arcaan barriz erraz dafinquet / malla finezco cotea.</i> (Laz, A24: 27)	A(1)	Badirudi erraz-ek modaltasun epistemikoa adierazten duela ('ziurrenik').
daminda	HOR-PRS-SUB	Daminda <i>sabela vetez vetez, nayz vasez, nayz sasez</i> (RS, 99)	B(1)	-n gabeko mendekoa.
efinzu	IMP	<i>dama curelau, arren, efinçu / oy ondo gaztigaturic.</i> (Laz, A16: 59)	A(2)	
ifink	IMP	<i>Dienean ereztuna, yfinc chircandea</i> (RS, 192)	B(1)	
ifinzu	IMP	<i>Regimentua / ifinçu abisaduric</i> (Laz, A28: 172)	A(1)	
nafinela	JUS-PRS	<i>Bada bere, Jaunac ez nafinela, / servidu бага, ni pauso laz artan</i> (Laz, B4: 4)	A(1)	
nafinzu	IMP-PRS	<i>Edo nafinçu barrez seculaco, / edo çuc indaçu bici tristea, / çuregan dan azquero emaytea</i> (Laz, B3: 70)	A(2)	

2.2.2.49. IGARO

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
aigara	IMP-PRS	<i>Bergara, Ceñatu eta [a]ygara</i> (Garibai, A3 = Garibai, B57).	B(1)	
digaran	CIR-IND-PRS-REL	Digaran <i>artean / ez hurteagati gasoric essan</i> (RS, 231)	B(1)	
naigaran	HOR-PRS-SUB	<i>Laztan enea, naygaran / sure atean arteti</i> (Sasiola, B28: 1)	G(1)	

2.2.2.50. *IKASI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dikaskedala	COMP-IND-FUT	<i>Gorainci onsa behatcez gaizqui vicituric nihaur dicasquedala</i> (OihKai, 261)	BN(1)	
ikasazu	IMP	<i>Verçala iquasaçu gure erriach vere çuçena eztuela uciren galztera aynbat arraçooy duenean</i> (RosEtx-10, 2r: 1).	E(1)	
ikatsu	IMP	<i>oy Gaztelaco erregue jauna, / erreguiagaz icasu / ceure cortean dama ederric / nola bapere ez doçun, / cegayti Eusquel Errian dira / eder guztioç dotadu</i> (Laz, A6: 34)	A(1)	2PL zaharra

2.2.2.51. *IKUSI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
akusan	IND-PRS-REL-STEX	<i>Ezakusan begik nigar eztegik</i> (OihAts, 153).	Z(1)	
badakusazu	AFF-IND-PRS-STEX	<i>Vadacusaçu, jauna, norc ocasionearc ematen dituen</i> (RosEtx-11, 1r: 24)	E(1)	ik. badakutsu , bakutsu
badakuskit	AFF-IND-PRS-STEX	<i>Nic eniac badausquit ene gayçaz vozturic</i> (Etxep, XIII: 34)	BN(1)	
badakutsu	AFF-IND-PRS-STEX	<i>Samurturic badacuxu gure gaizquiegatic</i> (Etxep, II: 134)	BN(1)	ik. badakusazu , bakutsu
bakuna	HOR-PRS	<i>bacuna / bacusc</i> (MendAera, 6v; 'mira')	A(1)	< * <i>bakusna</i> ; cf. bakusk Adierarako, cf. ENTZUN aditzaren taulako banzuna , bai eta Mikoletaren <i>Bansuc mutil</i> (itzul: "oyes moço")
bakus	AFF-IND-PRS-STEX	<i>bacus munduac çure balorea</i> (Laz, B15: 6)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bakusk	HOR-PRS	<i>bacuna / bacusc</i> (MendAera, 6v; ‘mira’)	A(1)	cf. bakuna Adierarako, cf. ENTZUN aditzaren taulako banzuk , bai eta Mikoletaren <i>Bansuc mutil</i> (itzul: “oyes moço”)
bakust	AFF-IND-PRS-STEX	<i>Gauça fortiça oy dana bacust / ezconduaren carguea</i> (Laz, A24: 153)	A(2)	
bakutsu	AFF-IND-PRS-STEX	<i>bacusu ene fedea firmea dana</i> (Laz, A17: 20)	A(1)	ik. badakusazu , badakutsu
dakhusa	GNO-IND-PRS	<i>Assec gosse ezta koussa</i> (Bela, 2)	Z(1)	ik. dakus , dakusa
dakhusan	EXP-IND-PRS-REL	<i>Dakoussanac goure beztia, eztaquique goure beharra</i> (Bela, 16)	Z(1)	ik. dakusan , dakusen
dakus	IND-PRS-STEX	<i>Mundu guztiac dacus dacusuna</i> (Laz, B20: 67)	A(1)	ik. dakhusa , dakusa
	GNO-IND-PRS	<i>Onerechiac vrrutireâ dacus</i> (RS, 327)	B(1)	
dakusa	IND-PRS-STEX	<i>Bertzeren buruko zorria dakusa, eta ez bere lepoko xerria</i> (OihAts, 96)	Z(1)	ik. dakhusa , dakus
	GNO-IND-PRS	<i>Bekai ztiak bertzetan eztena dakusa, berartan dena ezta kusa, zeren ditu bihurri begiak</i> (OihAts, 492)	Z(2)	
dakusadan	PRS-PUR-SUB	<i>Eta nic han dacusadan- çure veguitartia</i> (Etxep, I: 445)	BN(2)	cf. dakustan
dakusagun	CONT-IND-PRS	<i>Hanuat uada Seynale andi ceruan dacusaguna</i> (HenPr, 4)	Zar(1)	
dakusan	IND-PRES-REL-STEX	<i>Eztacusan beguic, ez ahalgueric</i> (Zalg, 59)	Z(3)	ik. dakhusan , dakusen
dakusat	CONT-IND-PRS	<i>Beguyez icus ecin minça han dacusat nequia</i> (Etxep, IV: 13)	BN(8)	ik. dakust

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dakusazu	IND-PROG- PRS	Ene gogoa vnsa eztacusaçu (Etxep, X: 30)	BN(1)	ik. dakutsu
dakusen	CIR-EXP- IND-PRS-REL	<i>bere laztana dacusenean, ebili utra graberic</i> (Laz, A14: 79)	A(2)	ik. dakhusan , dakusan
	IND-PRS- REL-STEX	<i>Yssua da baeti ez dacusena</i> (RS, 426)	B(1)	
dakuske	GNO-IND-PRS	<i>Gure begui becatorec / Estacusque yguzqui au</i> (MAld, 76)	HGN(1), Z(1) [2]	
dakusken	FUT-SUB	<i>Igo eguin laster, ece eurc dacusquen erietan</i> (Laz, A25: 9)	A(1)	‘ikusiko dun’
dakuskezun	FUT-SUB	<i>eta dacusqueçun gauçagayti ez beguioc espilurean quendu</i> (Laz, AL, 1153v: 8)	A(1)	2PL zaharrari dagokio
dakuskidan	HOR-PRS- SUB	<i>çure escuyaz dacusquidan heyec gazitaturic</i> (Etxep, XIII: 35)	BN(1)	
dakuskula	CIR-CONT- IND-PRS	<i>alaan yçango çara paradisuan alcarr dacuscula</i> (frJZum, 2).	B(1), BN(1) [2]	cf. dakusagun
dakust	IND-PROG- PRS	<i>Oy çuen gachoc / utra dacust nic claruan</i> (Laz, A26: 112)	A(3)	Adibidekoa objektu pluralarekiko komunztadurarik gabea da.
	CONT-IND- PRS	<i>arrezquero ene semea eztacust neure beguietan</i> (Laz, A25: 33)	A(2)	ik. dakusat
dakustan	CIR-IND- REL-PRS	<i>hura dacustan ordu orotan / orcean ur det irria</i> (Sasiola, B29: 3)	A(2), G(2) [4]	cf. dakusadan
dakutsu	IND-PROG- PRS	<i>Salbaterra, / ez artu soberviaric, / cerren dacusu / oy asco profeciaric / Jaun Cerucoac / çuri bidaldu jaguinic</i> (Laz, A28: 163)	A(1)	ik. dakusazu

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dakutsun	CIR-IND- PROG-PRS- REL	<i>Donzellacho linda damea, / flordelisea çara çu; / ene penea dacusun guero, / arren, berva bat esaçu (Laz, AL, 1143r. 3)</i>	A(4)	-n gero/azkero egituran
	IND-PROG- PRS-REL	<i>Mundu guztiac dacus dacusuna</i> (Laz, B20: 67)	A(1)	
	CIR-EXP- IND-PRS-REL	<i>cegaiti baquit dacusunean / nola çarean eongo (Laz, A12: 15)</i>	A(1)	
	PRS-PUR-SUB	<i>cegaiti dacusun nola dagoan / ya bici onegaz aspertua (Laz, B3: 82)</i>	A(1)	
diakusazut	CONT-IND- PRS	<i>Ordu hartan diacusaçut galdu neure buruya (Etxep, I: 400)</i>	BN(1)	‘dakusat [zuketa]’ cf. diakutsu
diakutsu	CONT-IND- PRS	<i>Guhaurc vano segurago gure gogua diacuxu (Etxep, I: 203)</i>	BN(1)	‘dakus [zuketa]’ cf. diakusazut
ekusen	CIR-IND-PFV- PST-REL	<i>Sirenac Silvero bere aurrean ecusen orduan... (Laz, AL, 1152r: 14)</i>	A(4)	cf. zekusen
ekusten	CIR-IND-PFV- PST-REL	<i>Amoraduoc ecustenean / euren buruac loturic... (Laz, A11: 27)</i>	A(3)	
gaakusten	EXP-IND- PRS-REL	<i>gaacustenac oy ez daguien / pensadu beste gauçaric (Laz, A7: 115)</i>	A(1)	
ikhustzu	IMP	<i>Hayec cer merexi duten çuhaurorrec iqhustzu (Etxep, XIII: 46)</i>	BN(1)	ik. ikusazu
ikusazu	IMP	<i>Icusaçu gozo daten / ogui bedeycatu au (MAld, 61)</i>	HGN(1)	ik. ikhustzu
lekuske	EXP-HYP	<i>Gaza lora ditean artean beste gauza lecusque (RS, 145)</i>	B(1)	
nakusen	PST-PUR-SUB	<i>Han veryan nic nacussen harena ere nigana (Etxep, V: 7)</i>	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nakutsu	IMP-PRS	<i>Amorea nayz eta nacusu, / baldin badoçu beguiric</i> (Laz, B21: 47)	A(1)	
nakutsun	CIR-EXP- IND-PRS-REL	<i>gogaberatu çaquezquedala / beguioz nacusunean</i> (Laz, A16: 88)	A(1)	
nekusen	CIR-IND-PFV- PST-REL	<i>Ribera artan nesca oa / bacochic necusenean...</i> (Laz, B16: 47)	A(2)	
	IND-PFV- PST-REL	<i>nic ez nebela pensaetan / guero necusen gauçæetan</i> (Laz, B16: 19)	A(1)	Objektu pluralarekiko (ageriko) komunztadurarik gabea.
nengutsun	CIR-IND-PFV- PST-REL	<i>Ez [z]yndan jaaten, / oyta nengusun orduan / nola nengoan / goseac ilic munduan</i> (Laz, A26: 56)	A(1)	2PL zaharra
zakuskedan	FUT-PUR- SUB	<i>arren, aguir çaytesq[ue] / çacusquedan leyotic</i> (Sasiola, B28: 4)	G(1)	
zakuskidan	PRS-PUR-SUB	<i>Laster etorri nadin guraco aldoçu / il vaino leenago çacusquidan çu</i> (BizkOlerk, 16)	B(1)	
zekusan	IND-PFV- PST-REL	<i>Bere etchia errazen cecussana, berozen iar cedin</i> (OihKai, 338)	Z(1)	ik. zekusen
zekusen	CIR-IND-PFV- PST-REL	<i>Donzella ura, cecusenean / ala determinaduric, / acojidu çan sagradura / arc emun baga colperic</i> (Laz, B21: 113)	A(1)	ik. zekusan ; cf. ekusen
zenakusan	IND-PFV-PST	<i>Begüiez nola cenacusan çure iabe handia</i> (Etxep, I: 126)	BN(1)	

2.2.2.52. *IKUZI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dikhuzke	GNO-IND- PRS	<i>Esku batak dikhuzke bertzea, biek begitartea</i> (OihAts, 157)	Z(1)	

2.2.2.53. *-IN(E)-*⁴⁹

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zaine(t)zo	IMP-PRS	<i>çayneço çure eheco andreari</i> (NafEs-2, 119) (itzul. “decidle a vuestra dueña”)	HGN(1)	Ik. zainezko, zain(t)zo.
zainezko	IMP-PRS	<i>ancareac oyna xabal / buztayna laburco / norc berea demana / beti da bellaco / Marticho Musu da alaquo / eta ala çaynezco</i> (NafEs-1, 37)	HGN(1)	Ez bada <zc> = [ts] ulertu behar; alegia, aurreko zainezko. Ik. zainezko, zain(t)zo.
zain(t)zo	IMP-PRS	<i>çoas çayneço nagusiari nic erran drayçudala</i> (NafEs-1, 118) (itzul. “ios y dezilde... ”)	HGN(1)	Ik. zainezko, zainezko.

2.2.2.54. *-(t)NGU-*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
enguztazu	IMP	<i>Othoy iauna enguztaçu lagun çure saynduyac</i> (Etxep, I: 72)	E(1)	‘eman iezazkidazu’ Agian < * <i>einguztazu</i> batetik; cf. Leizarragaren <i>baitinguzquet</i> ‘emango baitizkit’ (Mt xxvi: 53) eta <i>eztiguzteçuen</i> ‘eman ez diezazkiezuen’ (Iac II:16), objektu pluralekoak guztiak.

⁴⁹ Cf. § 2.2.2.83 -RE-.

2.2.2.55. *-IO-*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badioie	AFF-CONT- IND-PRS	<i>badioie ezin ala egin badou ereguc egoundaino izan den baino triboulazio andiangoa izanen dela Franzian (EspGut, 12: 16)</i>	L(1)	ik. dioie cf. badiote
badiote	AFF-CONT- IND-PRS	<i>Lenguaie oroc vadiote varon handia çarala (HenPr, 5)</i>	L(1), Zar(1) [2]	ik. diote cf. badioie
baitio	CONT-IND- PRS-REL	<i>Cer dio suthundocoac? Cer baitio suth'aitcinecoac (Zalg, 116).</i>	Z(2)	
baitiozü	CIR-CONT- IND-PRS	<i>hala nola çure guthunian baitioçu (EtxRos-07, 1v: 2)</i>	Z(1)	
bazioiten	CONT-IND- PST	<i>Bazioiten ny oucquetou naizen parte artan Franzian troublazio andiac azizen zirela (EspGut, 3: 10)</i>	L(1)	
dio	IND-PROG- PRS	<i>Nortio? (NafEs-1, 127)</i>	HGN(1), GN(2) [3]	< * <i>nork dio</i>
	CONT-IND- PRS	<i>Geiago dio ezin Inglateraco ereguiac Calis aseptiatou douela (EspGut, 11: 6)</i>	A(1), HGN(1), L(5) [7]	
	GNO-IND- PRS	<i>Edoçeynec edatostean dio vere gardia (RS, 393)</i>	B(3), IGN(1), Z(3) [7]	
dioan	COMP- CONT-IND- PRS-REL	<i>Amoreac ençun doçu ene laztana, / oy bere mandamentuan cer dioan (Laz, A17: 18)</i>	A(1)	cf. .dioen, dion
diodala	COMP- CONT-IND- PRS	<i>çayneço çure echeco andreari nyc diodala onela (NafEs-2, 119)</i>	HGN(1)	
diodan	IND-PROG- PRS-REL	<i>Egik ungi nik diodana, eta ez gaizki nik degidana (OihUrrh, 575).</i>	Z(1)	
	CIR-IND- PROG-PRS- REL	<i>baina emen gainean diodan bezala (EspGut, 19: 15)</i>	L(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dioe	CONT-IND- PRS	<i>Guztioc dioe: Amar vider amen</i> (BretKant, 25)	G(1)	cf. dioie , dioite , diote
dioela	CIR-CONT- IND-PRS	<i>Bergararroc asi dira / trajioe baten azmaçean / euroen artean dioela / erre deçagu[n] mondragoe</i> (ArrasErre-3, 5)	B(1)	
dioen	GNO-IND- PRS-REL	<i>Burlarik gaxtoena, egia dioena</i> (OihUrrh, 566)	Z(1)	cf. dioan , dion
dioie	CONT-IND- PRS	<i>baina esan dit semeac eraz egin daitequela, eregueren magestateac nay badu, Endagaco partera, dioge</i> (EspGut, 17: 8)	L(1)	cf. dioe , dioite , diote
dioite	CONT-IND- PRS	<i>haniz dela berceric ere dioite</i> (EspGut, 1: 19)	Z(1)	cf. dioe , dioie , diote
dioiten	GNO-IND- PRS-REL	<i>Orok dioitena, edo da edo izanen da</i> (OihAts, 377)	Z(1)	cf. dioten
diok	IND-PROG- PRS	<i>gueçurra dioc, ordi çiquinorrec</i> (NafEs- 2, 122)	A(1), HGN(1), IGN(1) [3]	
diola	COMP- GNO-IND- PRS	<i>Gueçurra da, eta gueçurra dionari gueçurra diola erran bear çayo</i> (NafEs- 1, 122)	IGN(1)	
dion₁	GNO-IND- PRS-REL	<i>Gueçurra da, eta gueçurra dionari gueçurra diola erran bear çayo</i> (NafEs- 1, 122)	IGN(1)	cf. dioan , dioen
dion₂	IND-PROG- PRS	<i>gueçurra dion yre musu anbecotic</i> (NafEs-1, 43)	GN(1)	‘hik hura [noka]’
diosat	IND-PROG- PRS	<i>Onsa hari gomendadi nic diossat eguia</i> (Etxep, II: 71)	BN(1)	‘nik hiri [toka]’
diostae	CONT-IND- PRS	<i>Lagunoc bayez diostae, / neuronec esin sinistu</i> (Sasiola, B27: 15)	G(1)	
diostaen	CONT-IND- PRS-REL	<i>[Di]ostaenez, lecu on dira / Toscanarequin Lonbardia</i> (Sasiola, B33: 33)	G(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
diostan	CONT-IND- PRS-REL	<i>Higu dudanz gaitz diostana sinets ziroiat, nahiz barhana</i> (OihAts, 233)	Z(1)	‘hik niri hura [toka]’ < * <i>diostaan</i>
diostazu	IND-PROG- PRS	<i>Ene jauna, cer diostaçu?</i> (Laz, A25: 12)	A(2), BN(1) [3]	
diot	CONT-IND- PRS	<i>nic diot egun dala aratixte</i> (Laz, B15: 33)	A(2)	
diote	CONT-IND- PRS	<i>diote ezin Amians deseguin douela partida bat</i> (EspGut, 5: 4)	L(1)	cf. dioe , dioie , dioite
dioten	CONT-IND- PRS-REL	<i>ogec diotena da Plemura armada biourtou dela negou ounetacos</i> (EspGut, 14: 7)	L(1)	cf. dioiten
diotsudan	IND-PROG- PRS-REL	<i>Nic diotsudan berbaetan / duda efiten badoçu...</i> (Laz, B16: 41)	A(1)	
diotsut	IND-PROG- PRS	<i>Vada neure maytia nic dioxut eguia</i> (Etxep, IX: 11)	BN(2)	
	CONT-IND- PRS-REL	<i>Nic diosçut cyratela laun gucien Iáuna</i> (HenPr, 6).	Zar(1)	
diotzae	CONT-IND- PRS	<i>Belagaya dioçae ta / çorionean jaioa</i> (Sasiola, B32: 5)	G(1)	‘esaten diote’
diozu	CONT-IND- PRS	<i>Çoure asquen gutthunian dioçu goure commissionia eztela asqui ample eçarteco baque osso bat bi herry hoiien artian</i> (EtxRos-06a, 1r:1)	A(1), Z(2) [3]	
diozun	IND-PROG- PRS-REL	<i>çure pena dioçunoc nonbayt handi videytuçu</i> (Etxep, IX: 30)	BN(1)	
diozüt	CONT-IND- PRS	<i>nic dioçut eguiasqui, haren procuradore beçala, eçi...</i> (EtxRos-07, 1v: 2)	Z(1)	‘nik hura [zuketa]’
zioan	IND-PFV- PROG-PST- REL	<i>[...]ric an zioana u[r...</i> (Laz, AL, 1140r: 9)	A(1)	PROG nahiz PFV izan liteke, testuinguru argirik gabe

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zionat	IND-PROG- PRS	<i>Hiri cionat allaua, Ençun neçan allauaiçuna</i> (Zalg, 131)	Z(2)	‘diot [noketa]’; hasierako txistukariak eta -s datibo-markarik ez izateak datibo-komunztadurarik gabeko alokutiboko forma bat dela salatzen dute. Errefrau beraren bi lekukotasuni dagozkie biak.
ziotsak	GNO-IND- PRS	<i>Ditxak bila nezatela ziotsak</i> (OihAts, 113)	Z(1)	Datiboko argumenturik ez badu ere, datibo-marka eta -komunztadurarekin ageri da (singularreko 3. pertsona = inpersonala? Cf. lekuske , IKUSI aditzean, eta lioake , JOAN aditzean).

2.2.2.56. IRAKATSI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dirakatsudan	FUT-SUB	<i>Ençuçu eta diracasudan / ezconduaren dotea</i> (Laz, A24: 47)	A(1)	2PL zaharra
irakastazu	IMP	<i>Barrundiaco dama galantac, / esaten iracastaçu</i> (Laz, A6: 28)	A(1)	‘irakas iezadazue’ 2PL zaharra
lirakasket	APO- COND- HYP	<i>lagunic baneu aldean; / laster batean oy liracasquet / beste mundura bidea.</i> (Laz, A24, 165)	A(1)	

2.2.2.57. IRAKIN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
diraki	GNO-IND- PRS	<i>Odolac su bague diraqui</i> (Isas, 66)	B(2), HGN(1), Z(1) [4]	Errefrau berari eta euskalki banari dagozkio lauretatik hiru adibide
dirakian	IND-PRS- REL-STEX	<i>Diraquian gaucea</i> (Lcc, 280v; s.v. <i>heruiente cosa</i>)	A(1)	

2.2.2.58. *-IRA(T)-*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dirata(n)	FUT-SUB	<i>Az ezac er[r]oya, diratâ beguia</i> (RS, 136)	B(1)	Agian <i>diratan</i> < * <i>dirakan</i> < * <i>diradag(i)-ga-n</i> (<i>jan-en</i> arazlea edo erro beretiko beste forma bat; cf. zubererazko <i>iraki</i> ‘elikatu’)

2.2.2.59. *IRAUN*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dirauen	IND-PRS-REL	<i>Ogui beti dirauena</i> (JEliz, 163)	HGN(1), Z(1) [2]	

2.2.2.60. *IREKI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
irekak	IMP	<i>yrecac fite, yrecac fite atari ori</i> (NafEs-2, 121)	HGN(2)	
irekazu	IMP	<i>Beguioc irecaçu- guchi baten</i> (Laz, B3: 79)	A(4)	Lazarragarenak dira lau adibideak, eta hiruk objektu plurala dute.
irekok	IMP	<i>Zorionari irekok atea, eta gaitzari auko beha</i> (OihAts, 438)	Z(1)	

2.2.2.61. *IRITZI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badaritzozu	AFF-IND-PRS-STEX	<i>badariçosu er[r]an dausquidala ar[r]açeo [o]nac?</i> (NafEs-1, 115)	HGN(1)	
baderitzut	COND-PROT-PRS-STEX	<i>Nic çuri hon vaderiçut gayzci eztaquiçula</i> (Etxep, XII: 44)	BN(1)	
baneretxu	COND-HYP-PROT-STEX	<i>arren, esaçu / laztan ninduquezun / on banerechu</i> (Laz, A5: 16)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
banerexkeo	AFF-APO- COND-HYP- STEX	[<i>Badanic bere, /amea baleu ayn onradu (...)</i>] banerexqueo / <i>oy lequiola umilladu / gach eguilea / andra oni ta suplicadu</i> (Laz, A26: 21)	A(1)	
daritzadan	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Eskerrak iztadan, zeren neure haziendari on daritzadan</i> (OihUrrh, 690)	Z(1)	ik. deretxadan , deritzadan
daritzo	IND-PRS- STEX	<i>nola dariço</i> (IbargC-hiztegia; s.v. <i>cómo se llama</i>)	B(1)	ik. deretxo
daritzon	IND-PRS- REL-STEX	<i>Çure asquen guthuna recebitu dut Arnault Curutchagua daritzonaguanic</i> (EtxRos-7, 1r: 2)	Z(1)	ik. deretxan , deritzan
dereitzut	IND-PRS-REL	<i>nic çuri on dereiçut, baina / çuc ni erruqui ez nauçu.</i> (Laz, AL, 1144r: 11)	A(1)	ik. deretxut , deritzut
dereiztazun	COMP-IND- PRS-REL- STEX	<i>Arren, eguia bat çarezt: / on dereiztaçun ala ez</i> (Laz, A4: 2)	A(1)	cf. derextazula
deretxadala	CIR-IND- PRS-STEX	<i>cegayti gurago dot Silverori on derechadala il, ece eç a ancitu ta bici içan</i> (Laz, AL, 1152v: 4)	A(1)	
deretxadan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Joan gura dot ecustera / nic on deechadanari</i> (Laz, A3: 2)	A(3)	ik. daritzadan , deritzadan cf. derexta
deretxala	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Doristeori on derechala, / Silvero anci jaquinic</i> (Laz, AL, 1145v: 5)	A(1)	
deretxan	IND-PRS- REL-STEX	<i>ençunn dogu ece Silvero derechan arçai batec dabela lucha</i> (Laz, AL, 1147r: 23)	A(4)	ik. daritzon , deritzan
deretxana	COMP-IND- PRS-REL- STEX	<i>Silverori on derechana / acordacen da ascotan</i> (Laz, AL, 1145r: 18)	A(2)	
deretxo	IND-PRS- STEX	<i>Doncelloorri on derecho, / doncelloorrec ez ari</i> (Laz, A12: 5)	A(1)	ik. daritzo

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deretxudan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Ene semea, / neuri baño oba</i> derechudana (Laz, B3: 41)	A(1)	
	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Acorda çatez ceyn on</i> derechudan (Laz, AL, 1152r: 25)	A(1)	
deretxudana	COMP-IND- PRS-REL- STEX	<i>Nic çuri laztan</i> derechudana / <i>an</i> <i>içango da probadu</i> (Laz, B11: 5b)	A(1)	
deretxula	COMP-IND- PRS-STEX	<i>doncella bateq (...)</i> derechula <i>utra</i> <i>on</i> (Laz, AL, 1151r: 1)	A(1)	
deretxun	IND-PRS- REL-STEX	<i>on ez</i> derechunorren <i>acean</i> <i>galduric</i> (Laz, AL, 1152v: 10)	A(2)	
	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>eta ancitu Sirena, on ez</i> derechun <i>azquero</i> (Laz, AL, 1151r: 3)	A(2)	
deretxut	IND-PRS- STEX	<i>cegayti nic eztereçhut on çuri</i> <i>bapere baño gueiago</i> (Laz, AL, 1152r: 15)	A(1)	ik. dereitzut , deritzut
derexta	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Esquerrac yndauz, ce on</i> derexta <i>ene gauçary</i> (RS, 556)	B(1)	-n gabeko mendekoa: * <i>deretx(-o)-da(-n)</i> 'deritzodan [nik-hari]' cf. deretxadan
derextala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>suplicaetan nachazu / deguiçoçula</i> <i>oy Silverori / on</i> derextala <i>aguindu</i> (Laz, AL, 1151r: 16)	A(1)	cf. deriztan
derextan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Ezca çe aquio daucanari ta vay</i> <i>onderextanari</i> (RS, 257)	B(1)	< * <i>derexkan</i> 'derizanari [hark-hiri]
derextazula	COMP-IND- PRS-STEX	<i>çuc bere niri</i> derextaçula / <i>an</i> <i>escatuco nachaçu</i> (Laz, B11: 7)	A(1)	cf. dereiztazun
deritzadan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Alavana nic ezticit hayn hon</i> deriçadan ic (Etxep, VI: 2)	BN(1)	ik. daritzadan , deretxadan
deritzan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Gaitz</i> deritzanak <i>irri deraidik, on</i> deritzanak <i>hasperren</i> (OihAts, 176)	BN(1), Z(2) [3]	ik. daritzon , deretxan

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
derizat	IND-PRS- STEX	<i>Ceren vada hon derizat hon ezteriztanari</i> (Etxep, XII: 47)	BN(1)	
deritzu	IND-PRS- STEX	<i>ezçaytu joco, onegui deriçu</i> (ErrezilGut, 66)	G(1)	
deritzut	IND-PRS- STEX	<i>Cortesiaz hon deriçut nic çuri hayn segurqui</i> (Etxep, XII: 6)	BN(1)	ik. dereitzut , deretxut
deriztadan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Nihaurc ere vciren dut hon ezteriztadana</i> (Etxep, XII: 52)	BN(1)	ik. deriztan
deriztan	IND-PRS- REL-STEX	<i>Ceren vada hon derizat hon ezteriztanari</i> (Etxep, XII: 47)	BN(1)	ik. deriztadan cf. derextala
ereitzan	IND-PST- STEX	<i>doncelleri Lora ereyçan, / morroeorri Don Martin</i> (Laz, A11: 3)	A(2)	ik. erexan
ereitzun	COMP-IND- PST-REL- STEX	<i>itaundu nagon poridadean / beste donzella bateri / nola ereiçun ceure icenaz</i> (Laz, A7: 73)	A(1)	
erexala	COMP-IND- PST-STEX	<i>ecusiric Sirenac besteri on erexala...</i> (Laz, AL, 1146r: 3)	A(1)	
erexan	IND-PST- STEX	<i>Sirenac Doristeori on erexan</i> (Laz, AL, 1144v: 14)	A(4)	ik. ereitzan
	IND-PST- REL-STEX	<i>cegaiti, biaramunean, Ascanio erexan guiçon aberaspategaz jarri çan</i> (Laz, AL, 1146v: 18)	A(1)	
erexazu	IMP	<i>On derechunay on erexaçu</i> (Laz, A10: 63)	A(1)	
erexkeok	FUT-IMP	<i>Gach çe erexqueoc yñori, ta emac vereia edoçeyni</i> (RS, 312)	B(1)	
erexten	IND-PST- STEX	<i>cegati utra on alcarri erexten</i> (Laz, AL, 1142r: 14)	A(1)	

2.2.2.62. *IRTEN*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nirtean	CIR-IND-PFV- PST-REL	<i>escuetan busti eta / calera nirteanean, / ene lastan çuri ederra / berduraquin aurean...</i> (Sasiola, B33: 4)	G(1)	

2.2.2.63. *IRUDI(~IDURI)*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
diduri	IND-PRS- STEX	<i>Mundu hunek diduri itsasoa, igerika eztakiena ondarrera doa.</i> (OihAts, 320)	Z(1)	Lapurtar tradiziokoa, <i>EKC</i> aren arabera; <i>iduri</i> aldaeraren itxurara birmoldatua. ik. dirudi
dirudi	IND-PRS- STEX	<i>Asiac eguina dirudi, asacatuac eder.</i> (RS, 171)	B(6)	ik. diduri
dirudian	IND-PRS- REL-STEX	<i>crystala dirudiã gauçea.</i> (Lcc, 252v; s.v. <i>crystalina cosa</i>)	A(1), B(1) [2]	
dirudizu	IND-PRS- STEX	<i>ceruco irargui çuria dirudiçu</i> (Laz, A17; 26)	A(2)	
zirudien	IND-PRS- REL-STEX	<i>ceinçuc zirudien sua aoetati eçarten evela</i> (Laz, AL, 1153r: 2)	A(1)	

2.2.2.64. *ITXADON*⁵⁰

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
itxadok	IMP	<i>Gach eguiten boc aynbesteri ychadoc</i> (RS, 296)	B(1)	

⁵⁰ Ik. [§ 2.2.2.37](#) ETXIDEN eta [§ 2.2.2.65](#) ITXOIN.

2.2.2.65. ITXOIN⁵¹

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
etxozu	IMP	<i>Arren, echosu orain osaba, bixeoc justa gaitean</i> (ErrZar, 19)	A(1)	
itxok	IMP	<i>Ychoc, ychoc, nyc erareyne[n?] derucat berçe yle bat, oçar bellaco, traydoreorit(sic), perro çital orj, perro nastarj orj</i> (NafEs-2, 91)	HGN(2)	

2.2.2.66. ITZULI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
atxul	IMP	<i>Cosc Erregue, capela gorri: / Achul ona</i> (Sorabilla, 2)	G(1)	< *(h)aitzul?
ditzula	GNO-IND-PRS	<i>Burl' ahula jalgui / lek'ura ditzula</i> (OihKai, 355a)	Z(1)	

2.2.2.67. IZAN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
aiz	IND-PRS-STEX	<i>gayzto andurra, nor ayz y gayzto andur bat bayçic</i> (NafEs-1, 55)	G(1), GN(1) HGN(3), IGN(1), Z(1) Zar(1) [7]	ik. ax, yaiz
	IMP-PRS	<i>Aiz kortes guziekin, eta nabasi gutirekin</i> (OihUrrh, 543)	Z(2)	
aizela	IMP-PRS	<i>Helgaitz herenagati ez aizela ordeinatzeaz axolati</i> (OihAts, 226)	Z(1)	ik. izala
aizen	CIR-IND-PRS-REL-STEX	<i>y bici aycen⁵² arrtean cuen echean aur asco ycanen eztuq</i> (NafEs-2, 115)	IGN(1)	ik. axan, izan
ax	IND-PRS-STEX	<i>Oraingaño gaztea ax ta, / urtexe baten goza adi</i> (Laz, A19: 15)	A(1), B(1) [2]	ik. aiz, yaiz

⁵¹ Ik. § 2.2.2.37 ETXIDEN eta § 2.2.2.64 ITXADON.

⁵² Maiorak (2018: 115) <biciacayn> dakar, eta ohar batean dio azpian <biciacanen> irakur litekeela; esaldiak zentzua izan dezan *biciaycen* (ala *biciaycan*?) zuzentzea proposatzen dut, baina eskuizkribua aztertu beharko litzateke.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	IMP-PRS	<i>Ax adinhon eta axa hon.</i>	B(2)	
axa	FUT-SUB	<i>Yre ydeaz ezco[n] adi ta aja ondo veti (RS, 240)</i> (itzul. "...y serás siempre bien")	B(2)	-n gabeko forma cf. axan
axan	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>ene desdicheonen causea i axan azquero (Laz, AL, 1152v: 16)</i>	A(1)	ik. aizen , izan cf. axa
axate	FUT-IND-STEX	<i>Ezavn adi ta ajate ondo bici (RS, 158)</i>	B(1)	
bada₁	AFF-IND-PRS- STEX	<i>jauna, ene pareçereco bada aniz ni baino entelegaturicago (RosEtx-16, 1r: 17)</i>	BN(4), E(2), G(1), IGN(1), Z(1), Zar(1) [10]	
bada₂	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Hon bada venturaz, hon ezpada azturaz (Zalg, 44)</i>	A(4), B(2), BN(3), E(3), G(4), HGN(3), Z(11) [30]	
	CONC-IND- PRS-STEX	<i>Orain(o) negua bada bere / etorrico da vdea (AzkBerts, 1)</i>	B(1), BN(1), G(1), Z(2) [5]	Beti (<i>b</i>)ere ondoan duela.
badate	AFF-POT-PRS	<i>Gauza tristea lizate, ordea badate (Sueskun, 4)</i> (itzul. "triste cosa será, pero posible")	GN(3)	Hirurak Sueskunenak; modalitate epistemikoa.
badatela	AFF-FUT-IND- STEX	<i>venturaz cerbayt badatela (NafEs-2, 81)</i> (itzul. "por ventura será para algo")	HGN(1)	Modalitate epistemikoa. Lekukotasuneko zehar-estiloa.
badela	AFF-COMP- IND-PRS-STEX	<i>Sinnestazen dout ezin asco presouna badela chindouriaz hars egiten daquienic (EspGut, 3: 4)</i>	L(2)	
badira	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Zer da mira, ardiak otsoari ihes ari badira? (OihUrrh, 706)</i>	Z(1)	
bagina	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Yratico oyanean nic arr balin baneça eta bioc bayçi espaguina... (NafEs-1, 103)</i>	Zar(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bagira	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Beccatore guira eta mira eztaquigula / Balinetan vide gabe acusatu baguira (Etxep, XIII: 26)</i>	BN(1)	
	CONC-COND- PRS-STEX	<i>Beccatore baguirere oro guira çuriac (Etxep, I: 382)</i>	BN(1)	
bailiz	HYP-OPT- STEX	<i>Ederra vay liz, Ona eç ey liz (Garibai, B10)</i>	B(1)	* <i>bait-liz</i> ala * <i>ba-ai(t)-liz?</i> cf. baliz ; baizinateke ; eiliz
bainaiz	CAUS-PRS- STEX	<i>Eratu ni bide naiz, santu ezpainaiz (Sueskun, 8) (jat. “¡Loco debo de ser, pues no soy santo!”)</i>	GN(1)	ik. bainiz
bainiz	CIR-CAUS- PRS-STEX	<i>[Digne ezpaniz (...)] Ez gitera aycinera ceren bayniz saxuya (Etxep, I: 396)</i>	BN(1)	ik. bainaiz
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>nola azpaldian dezir harrequi bicy bainyz (EtxRos-03, 1v: 19)</i>	Z(1)	
bainzate	AFF-HYP-POT- STEX	<i>Ecachac dacar aro ona, gaxtoa vaynzate oba (RS, 293) (itzul. “La tempestad trae buen temporal, peruerso podrías ser mejor”)</i>	B(1)	Itzulpenaren araberako etiketak ipini ditut, baina berdin uler liteke apodosi gisa: “gaiztoa (bahintz), hobe hintzateke” (cf. baninzande).
baista	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Celan vaysta ojala, alacoa mendela (RS, 20)</i>	B(2)	ik. baita
baita	IND-PRS-REL- STEX	<i>erege cauri dela eta mous de Anbila Franciaco Counestabliaren anaie baita hora hil (EspGut-1, 7)</i>	BN(1), E(1), L(1), Z(2) [5]	ik. baista
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Zer e baita, eduquicoren dut contu jaquitera (EspGut, 17: 17)</i>	mBN(1), E(1), L(8), Z(2) [12]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CAUS-IND- PRS-STEX	<i>Ororençat bera bayta leyal dela abastu</i> (Etxep, II: 44)	BN(1)	
	CAUS-CIR- IND-PRS-STEX	<i>ceren ura ezpaita gure juez gure errian gauza aconteçiçen direnez</i> (RosEtx-10, 1v: 23)	BN(4), E(1), L(1), Z(5) [11]	
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Cumpli bedi çure vor/ondatea nola bayta çeruan ala lurrean</i> (AresOt-PatNos1, 1v: 17)	E(2), IGN(1) [3]	
baitate	AFF-FUT-IND- PRS	<i>çauðe yxilic çoaz horrat eta hobe baitate</i> (Etxep, XII: 24)	BN(1)	
	CIR-FUT-IND- STEX	<i>Oroz exi vehar dicit, non vaytate hobena</i> (Etxep, XII: 54)	BN(1)	
baitinzan	AFF~CIR-IND- PST-STEX	<i>Lehenago hi baitinçan lengoagetan azquena / Oray aldiz icaneniz orotaco lehena</i> (Etxep, XV: 4)	BN(1)	
baitira	CIR-CAUS- IND-PRS-STEX	<i>Ceren bascoac baitira abil animos eta gentil (...), miraz nago, Iauna, nola...</i> (Etxep, Hitz, 1r: 6)	BN(1)	
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>diferencia guciac, çoin baitira limitoen causaz, peadgieren çucenez, passadgez, bascaguiez, herioez</i> (EtxRos-01, 1v: 17)	Z(1)	
baitzaigu	CIR-CAUS- IND-PRS-STEX	<i>Ceren ieyncoa egun oroz ongui ari bayçaygu</i>		
baitzina	AFF-APOD?- COND?-HYP- POT?-STEX	<i>Eder beçain hon bazina, gure exenco ahal baitzina</i> (OihKai, 230)	Z(1)	Ahalera ahal partikulak adierazten du (cf. <i>albait-</i>).
baitzira	CAUS-IND- PRS-STEX	<i>çu baicira gracia ororen ama eta yturburuya / (...) / Verthutetan segiçeco eguidaçu gracia</i> (Etxep, I: 405)	BN(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baizinateke	CAUS-DUB- HYP-IND-STEX	<i>Bana, çeren çu, Belsunceco iauna, occupatu baicinateque particularqui goure berce cerbutchuco causa important eguitecoetan...</i> (EtxRos-01, 1v: 24)	Z(1)	
baliz	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Parabiçuyan nahi enuque emazteric ezpaliz</i> (Etxep, III: 30)	A(1), B(3), BN(1), HGN(1) [6]	
	COMP-COND- HYP-PROT- STEX	<i>Bere burua oy bear leuque efini corregiduric lenaengo, ta guero juzgadu bestegan baliz tacharic</i> (Laz, A23: 40)	A(1), L(1) [2]	
	CONC-COND- HYP-PROT- STEX	<i>Jaunztekoak eztiro eder ximinoa, baliz ere zetazkoa</i> (OihAts, 261)	Z(1)	Apodosia ez da alegiazkoa.
	HYP-OPT- STEX	<i>Eder valiz, on ez eiliz</i> (Garibai, A56)	B(1)	cf. bailiz ; baninz
banai₁	AFF-IND-PRS- STEX	<i>Losa ere banai_z baina ezin nagoque zure senoriary esan gabe</i> (EspGut, 13: 19)	IGN(1), L(1) [2]	ik. banax₁
banai₂	COND-PROT- PRS-STEX	<i>ez jaunguocoric, ez andredone mariaric, ez paradysuan santuric eta ez santariq ezta ni sorguina banayz</i> (NafEs-2, 115)	HGN(1), IGN(1) [2]	ik. banax₂ , baniz
banai_{zala}	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Martin ni here vanayçala esatendue</i> (SorgAgot, 1)	IGN(1)	
banax₁	AFF-IND-PRS- STEX	<i>ni banax Arabacoa</i> (Laz, B16: 95).	A(1)	ik. banai_{z1}
banax₂	COND-PROT- PRS-STEX	<i>bici banax, jaquingo deut bengaetan</i> (Laz, A25: 20)	A(3)	ik. banai_{z2} , baniz
baninz	COND-HYP- PROT-STEX	<i>çauri banynz larruyan, vada acheter herrian</i> (Etxep, IX: 35)	A(1), BN(5) [6]	
	HYP-OPT- STEX	<i>Ascotan, çu bacina pedernala, / edo ni sufriceco baninz achez!</i> (Laz, A17: 104)	A(1)	cf. baliz

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baninzande	AFF-APOD- COND-HYP- STEX	<i>çuhur banynz, banynçande ny ere hura gaberit</i> (Etxep, VII: 21)	BN(1)	Cf. bainzate , erro osteko sudurkari gabe.
baniz	APOD-COND- PRS-STEX	<i>Gogo honez içaneniz vicy baniz bataren</i> (Etxep, IV: 5)	BN(3)	ik. banaiz2 , banax2
bazaizkit	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Bay, bada, orren ayer baçayzquit, çuc edo nic ercal chuçendu bear dugu</i> (NafEs-1, 123)	HGN(1)	‘zu niri’
bazara	COND-PROT- PRS-STEX	<i>Çure lecuan ederra nor dan, / ceur ezpaçara, ez daquit</i>	A(1)	
bazautzu	COND-PROT- PRS-STEX	<i>plazer duçun beçala irudi baçautzu imprimi eraci diçaçun</i> (Etxep, Hitz, 1r: 21)	BN(1)	
bazela	AFF-COMP- IND-PST-STEX	<i>berche alacoric ere bacela</i> (NafEs-1, 106)	HGN(1)	Zehar-estiloko esate- aditz baten osagarri.
bazina	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Eder beçain hon bazina, gure exenco ahal baitzina</i> (OihKai, 230)	BN(1), Z(1) [2]	ik. bazinade
	HYP-OPT- STEX	<i>Ascotan, çu bacina pedernala, / edo ni sufriceco baninz achez!</i> (Laz, A17: 103)	A(1)	
bazinade	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Andre gaixtoa bacinade nic ez naydi conduric</i> (Etxep, VIII: 9)	BN(1)	ik. bazina
bazira	COND-PROT- PRS-STEX	<i>[Eta ez iaquin (...)] Ez etare çu ezpacira nor daquidan valia</i> (Etxep, I: 438)	BN(1)	ik. bazirade
	CONC-COND- PRS-STEX	<i>çu gaztia bacirere adimendu hon duçu</i> (Etxep, XII: 9)	BN(1)	
bazirade	COND-PROT- PRS-STEX	<i>çuhaul nahi bacirade ni segretu nuqueçu</i> (Etxep, XII: 17)	BN(1)	ik. bazira
bira	JUS	<i>Minza bite guzaz zehar, eta bira gure behar.</i> (OihUrrh, 647)	Z(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
biz	JUS	<i>Aor viz al den secretena</i> (RosEtx-12a, 1r: 23)	E(1), G(2), GN(2), IGN(3), Z(1) [9]	GNko bat eta IGNko hirurak “hala biz” esapidean.
da	IND-PRS-STEX	<i>Hobe da alfer egoitea, ezen ez gaizki egitea</i> (OihUrrh, 623)	A(63), B(64), BN(37), E(11), G(16), GN(2), HGN(10), IGN(16), L(26), Z(119) [364]	Zenbaitek HAB edo GNO aspektua dute, batik bat errefrauetan.
dala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>nic diot egun dala aratixte</i> (Laz, B15: 33)	A(14), B(1), G(5), [20]	ik. dela
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Guinda goço dala, min da</i> (Garibai, A7 = Garibai, B41)	A(4), B(3) [7]	
	OPT-PRS	<i>Jesus M.Á^a dala gurequin</i> (ErrezilGut, 24)	G(1)	
dalako	CAUS-IND- PRS-STEX	<i>Christiñau fiel gustia / dago asco obligaduric / euten devocinoea / vioz gustiric Christoen / Cruze Santeagaz / dalaco gueure arguia</i> (Bet, 6)	A(1)	
dan	IND-PRS-REL- STEX	<i>Bereçat dana, besterençat</i> (RS, 106)	A(8), B(12), G(6) [26]	ik. den
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>ene peneau oneyn andia dan azquero</i> (Laz, AL, 1152r: 13)	A(11), B(1) [12]	
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Arech asco dan vrtea besteac baño ez obea</i> (RS, 109)	A(7), B(10), G(1) [18]	
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Munduc claramentean daqui / çurça dana Cicilia</i> (Sasiola, B33: 32).	A(5), G(3), B(1) [9]	
	PRS-PUR-STEX	<i>oençat castigua dan eta / besteoençat exenplu</i> (Laz, AL, 1154r: 5)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
date	FUT-IND-STEX	<i>Il bear baituquet nic? Bai, guertu date (Sueskun, 2)</i> (jat. “que tengo que morir es infalible”)	BN(11), GN(1), Z(3) [15]	
	POT-PRS-STEX	<i>O anderia ecin date ehor çure vardinic (Etxep, II: 112)</i>	BN(2)	Ahalera ezin partikulak (ere) adierazten du.
	DUB-IND-PRS-STEX	<i>Amoretan othe date leyal denic batere (Etxep, II: 11)</i>	BN(1)	
	APOD-COND-PRS-STEX	<i>Estate gure probechu arcabuzetara etorri bagaytes (NafEs[SGG], 2)</i>	HGN(1)	Egun ere geroaldiko formekin adierazten den apodosia.
dateiela	COMP-POT-PRS	<i>Albayliaqui duda gabe ecin dateyela salbu (Etxep, I: 197))</i>	BN(1)	Ahalera ezin partikulak (ere) adierazten du. ik. datela
datela	APOD-COMP-COND-PRS-STEX	<i>(...) Ceren baytio fedeac, / Bide dela jaten badu, / Graçias Jayncoa datela (MAld, 96)</i>	HGN(1)	ik. dateiela
daten	FUT-IND-REL-STEX	<i>eta cerbuçu egitera obedien datena ni nuqueçu (Etxauz, 23)</i>	mBN(1), Z(1) [2]	
	COMP-FUT-IND-STEX	<i>Ceyn saynduren vesta daten orhit egun verian (Etxep, I: 55)</i>	BN(2)	
	COMP-DUB-IND-PRS-STEX	<i>Icusaçu gozo daten (MAld, 61)</i>	HGN(1)	
dela	COMP-IND-PRS-STEX	<i>marechalaren etorraras estout ouste dela deus intenzio gaiztoric (EspGut, 3: 5)</i>	BN(9), mBN(1), E(2), HGN(6), IGN(5), L(8), Z(4) [35]	ik. dala
	JUS~OPT-PRS	<i>bitartea<n> lodagigun, baquea dela gusiequi (Amend, 15)</i>	BN(1), E(5), HGN(2), Z(5) [13]	E eta Zko guztiak “Jainkoa dela gurekin/zurekin” esapidetan.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Gauçaric cein da oberena, / gueiago valio duena, / gueiago irauten duena? / Conciencia garbia dela (Saratsa, 3)</i>	BN(1), HGN(3), [4]	
den	IND-PRS-REL- STEX	<i>ciec baduciela commissione behar eta necessario dena (EtxRos-06a, 1r: 6)</i>	BN(13), E(5), HGN(1), IGN(1), L(10), Z(30) [60]	ik. dan
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Eri denian andre gabe galdu guiçon egurra (Etxep, III: 24)</i>	BN(9), E(3), IGN(1), L(2), Z(9) [24]	
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Oroc iccassiren dute / Oray cer den heuscara (Etxep, XIV: 28)</i>	BN(7), E(1), GN(1), L(1), Z(2) [12]	Gehienak zer edo nor aurrekariekin.
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Orainocoas den bezenbatean ez tout deusic senty (EspGut, 9: 6)</i>	BN(1), L(4) [5]	
	PUR-PRS-STEX	<i>Bana orotarar-ere esten amorecatic discrepanciaric edo differenciaric cien eta goure depputacionian... (EtxRos-03, 1v: 1)</i>	BN(3), Z(1) [4]	Adibidekoak <i>amorekatik</i> du indargarri (cf. <i>-tzat</i>).
	COMP-PRS- STEX-SUB	<i>eznayz bildur ezten alla (MatxZalb, 4)</i>	GN(1), L(1) [2]	
deno	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Cethachua berri deno, holceco, Guero ere sagüaren hortceco (Zalg, 68)</i>	GN(1), Z(3) [4]	ik. deño
denz	CIR-COMP- IND-PRS-STEX	<i>Jauna: orandic ezcin gastiga nizacoie zure senoriary cer quantitate mercaduria dens (EspGut, 20: 3)</i>	L(1)	
deño	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Agoac bero deño galda (Isas, 2)</i>	IGN(1)	ik. deno
dira	IND-PRS-STEX	<i>Arma escuduac on dira dardos (ErrZar, 1)</i>	A(26), B(10), BN(10), G(3), HGN(3), IGN(2), L(3), Z(8) [65]	ik. dirade, dire

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dirade	IND-PRS-STEX	<i>çeren gauza huec dirade errien eta ez erreguejaunen</i> (RosEtx-14, 1r: 14)	BN(2), E(3), HG(1), IG(1) [7]	ik. dira, dire
diradela	COMP-IND-PRS-STEX	<i>Sinesta[cea] (...) Ayta, [Se]mea et Spiritu Sanct[ua] di]radela jaungo[ico bac]ar eta yrur per[sona]</i> (AresOt-Fede, 3r: 16)	IG(1)	ik. dirala, direala, direla
diraden	IND-PRS-REL-STEX	<i>[...] diraden secu[la]co penac</i> (KatZat-Fede, 7)	HG(1)	ik. diran, direan, dien, dirian
	CIR-COMP-IND-PRS-STEX	<i>çure alabançaen beti esaten / egongo nayz çein andiac diraden</i> (Miser, 13: 4)	G(1)	
dirala	OPT-PRS	<i>Jesus, Ma[ria] dirala guerequin. Amen</i> (ErrezilGut, 2)	G(2)	Biak esapide berean. ik. diradela, direala, direla
diran	IND-PRS-REL-STEX	<i>Bizi diran aposentuetan edugi bear deve Urbadikatua eta ymajiña deboto bat</i> (SumBr, 1:9:1)	G(1)	ik. diraden, direan, diren, dirian
dirate	FUT-IND-STEX	<i>Baçarriac veqhan eta veldurrequi dirate</i> (Etxep, IV: 9)	BN(2)	
	FUT?-POT-PRS?-STEX	<i>Eta guero obororic puncela ecin dirate</i> (Etxep, II: 105)	BN(1)	Ahalera ezin partikulak (ere) adierazten du.
	GNO-IND-PRS	<i>Hasak direnean elg'ezkontgeiak, nekearenak dirat'ezeiak</i> (OihAts, 521)	Z(1)	
dire	IND-PRS-STEX	<i>baina orotarar ere enbachadac erege baitan omen dire</i> (EspGut, 19: 13)	L(2)	ik. dira, dirade
direala	COMP-IND-PRS-STEX	<i>Çuec jaquingo doçu ece direala Narbaeç encantadorearen mutilac</i> (Laz, AL, 1153r: 23)	A(1)	ik. diradela, dirala, direla
	CIR-IND-PRS-STEX	<i>Onac on direala, obiac obe</i> (Garibai, A39)	B(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
direan	IND-PRS-REL- STEX	<i>Direanac direaneguino</i> (RS, 315)!	A(2), B(2) [4]	ik. diraden, diran, diren, dirian
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>nungo direan esaten dave / alcarri beguiraturic</i> (Laz, A1: 15)	A(2)	
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Oy, Sirena ceñaen beguioc direan norteagaz conparaduac</i> (Laz, AL, 1152r: 12)	B(1)	
direla	COMP-IND- PRS-STEX	[errok] <h> <i>aren gauçac ongui direla alafede</i> (Seinich, 1: 3)	L(1), Z(1) [2]	ik. diradela, dirala, direala
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>çeren eguiten dituçue diferenciãc erregue jaunen, eztirela vaici particularen</i> (RosEtx-10, 1r: 25)	E(1)	
diren	IND-PRS-REL- STEX	<i>Han direnec bethi die suyan pena handia</i> (Etxep, XIII: 69)	BN(4), L(1), Z(2) [7]	ik. diraden, diran, direan, dirian
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>eztaquit çer erritaco diren</i> (RosEtx-11, 1r: 21)	B(1), ⁵³ E(2) [3]	
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Çamariac joan direnian, establia cerra</i> (Zalg, 65)	Z(2)	
	PRS-PUR ⁵⁴	<i>bai eta puissançac edo botheriac alde orotaric diren amorecatic bardin eta iguoal</i> (EtxRos-07, 1r: 7)	Z(2)	Bi adibideetan amorecatic hitzak lagundurik.
direno	CIR-EXP?-IND- PRS-STEX	<i>eta heyec ere ecin diteque gin conferenciataran, non eta behin eta lehenic cien depputatiac prest direno</i> (EtxRos-04, 1r: 10))	Z(1)	
dirian	IND-PRS-REL- STEX	<i>munduan dirian podere oro / escuan dituanari.</i> (Sasiola, B28: 15)	G(1)	ik. diraden, diran, direan, diren

⁵³ Bizkaierazko *diren* bitxi hori Oihenartek jaso poemakoa da (*Atseyn andia da amore eutea*); litekeena da biltzailearen hizkeraren interferentzia izatea.

⁵⁴ Bada beste errefracu bat, zeina ez izan dudán erabaki non koka: *Chazco ouhouñac (diren) aurthencoen urkaçale* (Bela, 13). Adizkia horrela, parentesi artean, eta itzulpen-azalpenik gabe ageri denez, ezin erabaki nezake PURP gisa ulertu behar den ala beste zentzu bat duen (OPT-edo, baina -*ela* esperoko litzateke).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
eiliz	HYP-OPT- STEX	<i>Ederra vay liz, Ona eç ey liz</i> (Garibai, B10)	B(2)	cf. bailiz
gara	IND-PRS-STEX	<i>Gaztelu Guebaracoan gara / gu bici defendiduric</i> (Laz, A1: 27)	A(2), B(1), HGN(2) [5]	ik. gera, gira, girade, grade
garadela	OPT?-PRS- STEX	<i>telo meo guaradela çure guomendatu gura jruretan d[</i> (PatNosTx, 7)	HGN(1)	
garaden	PRS-PUR-STEX	<i>Erregu ezazu gugati, Jaungoicoaren Ama, diñu garaden Christoren prometimentuen</i> (IsasSalve, 11)	IGN(1)	
garan	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Vioc ondo içango gara / mund[u]an garan artean</i> (Sasiola, B30: 28)	G(1)	
garea	COH-PRS- STEX	<i>Ayta assabaoy echi, / ta garea gu on veti</i> (RS, 125)	B(2)	
garean	IND-PRS-REL- STEX	<i>Garean, gareana leguez</i> (Garibai, A23)	B(1)	
	COH-PRS- STEX	Garean, gareana leguez (Garibai, A23)	B(1)	ik. giren
	PRS-PUR-STEX	<i>Jaunac dabela / oy asco gueraciaric, / bici garean / guztioc recojiduric</i> (Laz, A28: 141)	A(1)	
garen	PRS-PUR	<i>Aor eztute nai jaun erreguec, baici garen yguar tratoan, gaiz eguin bagueric, (eta garen baquez), garen yguar libertadean eta seguredadean</i> (RosEtx-16, 1v: 10)	E(3)	
gera	IND-PRS-STEX	<i>çerren gera vecatariac</i> (Etxabe, 5)	G(1)	ik. gara, gira, girade, grade
ginaden	IND-PST-STEX	<i>vay yrur lagun guinaden</i> (NafEs-2, 133)	L(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ginate	HYP-POT- STEX	<i>çu eta ni elgarrequi vnsa ecin guynate</i> (Etxep, XII: 23)	BN(2)	Ahalera ezin partikulak (ere) adierazten du Beste esaldia berdin-berdina da, baina <i>ahal</i> partikularekin.
	APOD-COND- HYP-STEX	<i>Hura hala nahi valiz elgarrequi guinate</i> (Etxep, V: 15)	BN(1)	
	HYP-STEX	<i>Vztaçu hurrancera amore mayte / Oray particeco damu guinate</i> (Etxep, X: 2)	BN(1)	
gira	IND-PRS-STEX	<i>Ceren bada erho guira gayxo beqhatariac</i> (Etxep, II: 60)	BN(3)	
girade	IND-PRS-STEX	<i>Gu guirade egun oroz heryoaren azpian</i> (Etxep, III: 10)	BN(4)	ik. gara, gera, grade
girate	APOD-COND- PRS-STEX	<i>Hala eguin vadaçagu ohoratu guirate</i> (Etxep, II: 34)	BN(1)	Pasiba delako hartu dut nagusitzat (“ohoratu(ak) <i>izango gara</i> ”)
giren	PRS-PUR	<i>Fin honera hel guiçaçu giren salbuyetariac</i> (Etxep, II: 141)	BN(4)	ik. garaden, garan, garea, garean, garen
	IND-PRS-REL- STEX	<i>Ceren eta depputatu guirenec oroc elkarrequi ediren behar baitugu</i> (EtxRos-04, 1r: 24)	Z(1)	
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Harc ayuta ezpaguiça nola guiren galduyac!</i> (Etxep, II: 31)	BN(1)	
	CIR-REL	<i>Gure gaucez ordenatu osso guiren artian</i> (Etxep, I: 161)	BN(1)	
	COMP-PRS- SUB?	<i>Aor da molde ona baquearen eta justiciaren administraçeco, eta ez çuec eguiten duçuena: ni eta erriontacoric sar baguite erriortan, guiren presso eta aziendac confiscaturic; gauça galanta da aor, por cierto</i> (RosEtx-16, 1v: 7)	E(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
grade	IND-PRS-STEX	<i>eztugu nay, eçe ain guiçon onac grade nola çu</i> (NafEs-2, 157)	HGN(1)	Ekialdeko nafarreraz bezala sinkopatua. ik. gara, gera, gira, girade
inzan	IND-PST-STEX	<i>Lengoagetan ohi inzan / Estimatzte gutitan</i> (Etxep, XIV: 14)	BN(2)	
izala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Otso larrurik jaunz eztezala, enzun nahi ezpaduk otso izala</i> (OihAts, 394)	Z(1)	ik. aizela
izan	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Erradak noreki biz 'izan; nik hiri, gero, nolako izan.</i>	BN(1), Z(2) [3]	ik. aizen, axan
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>Eliçara içanian so eguic bateyarrira</i> (Etxep, I: 33)	BN(1)	
	PRS-PUR-STEX	<i>Ayta eta ama ohora içac vici yçan lucequi</i> (Etxep, I: 217)	BN(1)	
lirate	APOD-COND- HYP-STEX	<i>Penac oro hon lirate çu bacina orhicen</i> (Etxpe, VI: 14)	BN(2)	ik. lirateke
lirateke	APOD-COND- HYP-STEX	<i>ceren eta, bercela, auher lirateque goure vorondatiac goure erregue iaunen congita eta licencia guabe.</i> (EtxRos- 07,1v: 11)	Z(1)	Protasi implizitua. ik. lirate
liren	COMP-HYP- IND-STEX	<i>Itsuaik nahi luke bertzeak ere itsu liren</i> (OihAts, 287)	BN(1), Z(1) [2]	
lizala	COMP-IND- PST-STEX	<i>Errespuesta emayten cidan / liçala nesca onestua</i> (Laz, A21: 10)	A(1), B(1) [2]	
lizan	COMP-IND- PST-STEX	<i>badanic bere bertan eben / cerbait liçana somadu</i> (Laz, B12: 52)	A(2)	
	HYP-IND-REL- STEX	<i>Egun artan nic ez nefyque / munduan liçan vearri/c</i> (Sasiola, B28: 6)	A(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND-PST- REL-STEX	<i>arren, osatu nenguala / a liçan guero medica (Laz, A21: 8)</i>	A(1)	
lizate	HYP-IND-STEX	<i>Çeren liçate gastu eguitea probecho vagueric (RosEtx-11, 1r: 14)</i>	BN(2), E(1), GN(1), Z(1) [5]	ik. lizateke
	APOD-COND- HYP-STEX	<i>Vihoz eta arima gabe ehor ecin liçate (Etxep, XII: 35)</i>	BN(3)	
	HYP-POT- STEX	<i>Hurunic estan esea ezin liçate asea, ta vay gosea (RS, 287)</i>	B(2)	Ahalera ezin partikulak (ere) adierazten du. ⁵⁵
lizateke	HYP-IND-STEX	<i>Halacoz, ene abizuia eta opinionia liçateque ciec uken deçacien laburs- qui hainberce bothere cien erregue iaunaganic (EtxRos-0, 1r: 14)</i>	Z(2)	ik. lizate
lizatela	COMP-EXP- IND-PST-STEX	<i>Hori horla liçatela nicin neure veldurra (Etxep, XII: 41)</i>	BN(1)	ik. lizatiela
lizaten(ez)	COMP-DUB- HYP-IND-STEX	<i>Othoyce bat baneguyon larradala eguia / Biderican liçatenez nynzan haren gracian</i>	BN(1)	
	FUT-IND-REL- STEX	<i>Hon liçaten gaztiguric aguian enzun liroyte (Etxep, II: 4)</i>	BN(1)	
lizatiela	COMP-EXP- HYP-IND-STEX	<i>Ouste banu probetchuric liçatiela ene çuiequi minçaciaz, gin nainde (EtxRos-04, 1r: 21)</i>	Z(1)	ik. lizatela
naiz	IND-PRS-STEX	<i>Ni Iangoico naiz eta / Veti nago Ceruan (Portal, 13)</i>	A(3), E(1), GN(2), HGN(2), L(1), Z(1) [10]	ik. nax, niz

⁵⁵ Beste adibidean, testuinguruak zedarritzen du modalitatea: *Lapico eçin dana, estalgui liçate* (RS, 69; itz. “Quien no puede ser olla, podría ser cobertera”).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
naitzakan	FUT-IND~ PUR-STEX	<i>ta hon eta leyal nayçaquan ala dudanas eta duquedanas</i> (UitzEzk, 2) ⁵⁶	HGN(1)	Reguerok (2019: 69) subjuntibotzat dauka ('izan natzaion'). Ezker zatirako, cf. nitzauzu
naizala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>çerren ni emen nayçala eçuen scribatu bear berçeri</i> (IrañGut)	HGN(1)	ik. naizala, naxala, nizala
naizan	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>eta ez çuri viçi naiçan artean faltaçeco</i> (BeorbEzk, 15)	IGN(2)	ik. naizen, naxan, nazan, nizan
naizela	COMP-IND- PRS-STEX	<i>[errok] ni secular haren bereterra naicella</i> (Seinich, 1: 4)		ik. naizala, naxala, nizala
naizen	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>njc prome(ta)cen derauçut neure fedea çuçaz verce emazteric vici naycen artean ez egujteco</i> (ArizkEzk-2, 3)	HGN(4), IGN(8) [12]	Guztiak "bizi naizen artean" esamoldean. ik. naizan, naxan, nazan, nizan
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>bataz, zeren ez naizen cortesanoa, baizic montaneza; beztiatz...</i> (EspGut, 13: 4)	L(1)	
nax	IND-PRS-STEX	<i>cacacurr nax</i> (Lcc, 238; s.v. <i>auer gana de cagar</i>)	A(25)	ik. naiz, niz
naxala	COMP-IND- PRS-STEXD	<i>esso<c> amor<e>ari gajo nachala</i> (Perutxo, 10)	A(3), B(1) [4]	ik. naizala, naizela, nizala
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Ni caso naxala baldin badator euroen artera tentacioa, bertati esque nax parcacioa</i> (Laz, B15: 19)	A(2)	
naxan	COMP-IND- PRS-STEX	<i>ez daquit neurau nor naxan</i> (Laz, A9: 26)	A(4)	ik. naizan, naizen, nazan, nizan
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Merecidu ezpadot ecer bere / neure partez, cerren naxan pobrea, / çureti bay, cerren naxan çurea</i> (Laz, B3: 62-63)	A(2)	

⁵⁶ Reguerok irakurketa paleografiko egokia egin du, baina, interpretazio aldetik, geroaldizat hartuko nuke (*eta* horrek salatzen du). Horrez gain, baliteke azpian *-ke* izatea (cf. § 4.3).

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nazan	COMP-IND- PRS-STEX	<i>vaquiçu zurea orain gustiau naçana</i> (BizkOlerk, 17)	B(1)	ik. naizan, naizen, naxan, nizan
ninzala	COMP-IND- PST-STEX	<i>Vici ninçala uste neben / ardura ba[ga] librerie</i> (Laz, B21: 17)	A(1)	
	CIR-IND-PST- STEX	<i>Gaxo ninçala, / ez nenducaçun contuan</i> (Laz, A26: 63)	A(1)	
ninzan₁	IND-PST-STEX	<i>Lotsa ninzan eznea zen isuri, bana aita da hil, Jainkoa esker zuri</i> (OihAts, 304)	A(2), B(1) BN(1), Z(2) [6]	Kasu batzuetan zalantza egin daiteke PFV (ez) ote den.
	IND-PFV-PST	<i>Gaixto gaixto ninçan, Berdin vici ninçan</i> (Zalg, 191)	A(2), Z(2) [4]	
	IND-PST-REL- STEX	<i>Catigatu ninduçun librea ninçana</i> (BizkOlerk, 1)	B(2)	
	CIR-IND-PST- REL-STEX	<i>Ez ceeguidan / suric, oz ninçan orduan.</i> (Laz, A26: 60)	A(1), BN(1) [2]	
	PST-PUR-STEX	<i>Biderican liçatenez nynzan haren gracian</i> (Etxep, XII: 4)	BN(1)	
ninzan₂	COMP-HYP- STEX-SUB	<i>çure mutil ninçan / gura cenduque?</i> (Laz, A5: 17)	A(1)	‘izan nendin’
ninzande	APOD-COND- HYP-STEX	<i>çurequila gayzqui vaniz nola vici ninçande</i> (Etxep, XII: 33)	BN(1)	cf. ninzate
ninzate	HYP-IND-STEX	<i>Gauza sorta da Erretate, hura gaberik eninzate</i> (OihAts, 187)	Z(1)	Protasi modukoa da “hura gabarik”. cf. ninzande
ninzaten	APOD-COND- PST-STEX	<i>Valinetan ioan ezpaninz oguenduru ninçaten</i> (Etxep, XIII: 11)	BN(1)	
nitzauzu	IND-PRS-STEX	<i>Othoycen niçauçu nyry euztaçu</i> (Etxep, X; 29)	BN(1)	Ezker zatirako, cf. naitzakan
niz	IND-PRS-STEX	<i>Ni beldur niz çoinbat arima gaiztoc</i> (EtxRos-09, 1r: 12)	BN(2), Z(1) [3]	ik. naiz, nax
nizala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Eya horrat apartadi nor vste duc niçala</i> (Etxep, VIII: 5)	BN(2)	ik. naizala, naizela, naxala

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
nizan	CIR-IND-PRS-REL-STEX	<i>Vici nyçan egunetan vada ecitut vciren</i> (Etxep, VIII: 17)	BN(3)	ik. naizan, naizen, naxan, nazan
	IND-PRS-REL-STEX	<i>Ny enuçu ohoyna arrobaçer nyçana</i> (Etxep, IX: 13)	BN(1)	
	PRS-PUR-STEX	<i>O andere excelente eceyn pare gabia / Saluatuyetaric niçan eguidaçu gracia</i> (Etxep, I: 420)	BN(1)	
yaiz	IND-PRS-STEX	<i>ene bayta[n?] veti aguirico yaiz</i> (NafEs-2, 144) ⁵⁷	IGN(1)	ik. aiz, ax
zaatean	POT-PST	<i>eta ecin pensadu even cer al çaatean causea</i> (Laz, AL, 1147v: 8)	A(1)	Ahalera <i>al</i> partikulak (ere) adierazten du. ik. zatean, zaten
zaiala	JUS-PRS	<i>Arimaren saluaçeco ieyncoaren ohorian / Eçayala othoy neque gauça hoyen eguitia</i> (Etxep, I: 81)	BN(1)	‘hura hiri’
zaika	IND-PRS-STEX	<i>Malicia gayci çayca eta mayte eguia</i> (Etxep, I: 304)	BN(1)	ik. zaio, zauka, zauko
zaikala	COMP-IND-PRS-STEX	<i>Cineste bat dicit gogoan honela / Nic nola daducat amore çugana / Ieyncoari ere eder çaycala</i>	BN(1)	ik. zaiola
zaio	IND-PRS-STEX	<i>ala yridi çayo gure erriari</i> (RosEtx-12a, 1r: 14)	E(1), Z(1) [2]	ik. zaika, zauka, zauko
zaiola	COMP-IND-PRS-STEX	<i>goure ereguec escribitu diola len president Bordelecoari orandic gusta bear çagola Amiansen izaitea</i> (EspGut, 8: 6)	L(1)	ik. zaikala
zaion	IND-PRS-REL-STEX	<i>Neguan hotzari eta udan beroari beldur zaiona, ezta ez zaldun ez merkatari ona.</i> (OihUrrh, 546b)	Z(2)	

⁵⁷ Eskuizkribua ikusi ezin ezin ziurta dezaket, baina, Maiorak (2018) dakarren <aguirriroyaiz> zuzendu dut, <ri> *pro* <ic> irakurketa-akatsa gertu dela pentsaturik; beste aukera bat <aguirri oy aiz> (edo <aguerrri oy aiz>) irakurtzea litzateke.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zait	IND-PRS-STEX	<i>Irudi çayt emaztia dela gauça ezitia</i> (Etxep, III: 51)	BN(1)	ik. zaut
zaizula	IMP-PRS	<i>Neque eçayçula gitia nigana</i> (Etxep, X: 42)	BN(2)	
zaizun	PRS-PUR	<i>Jâyncoa bâytan echidêçu, / âla çayçun vaqueân</i> (PEzc, 54)	HGN(1)	cf. zauzu
zala	COMP-IND-PST-STEX	<i>Doristeoc ecusiric çala imposible Sirena bereganic apartaetea...</i> (Laz, AL 1151v: 16)	A(3), B(1) [4]	ik. zela
	COMP-IND-PFV	<i>Nic orain diot inox ez çala / ipuiçarric(.) guçurric</i> (Laz, A23: 5)	A(1)	‘inoiz ez dela/zela izan’
	CIR-IND-PST-STEX	<i>Ausa çala euriaz loyza çidi</i> (RS, 358)	A(1), B(1) [2]	
zan	IND-PST-STEX	<i>Guilça porra andiaen jabe çan</i> (MLastur, 23)	A(6), B(7) [13]	ik. zen
	CIR-IND-PST-STEX	<i>Iauna Guiçon çan partez concebida yzan çala Espiritu Santuen obraz</i> (Bet, 4: 25)	A(2), B(1) [3]	
	CIR-IND-PST-REL-STEX	<i>ceña çan egun aleguerea, / ene laztanac guraric</i> (Laz, A14: 9)	A(3)	
	COMP-IND-PST-STEX	<i>Franzez osteac jaquingo du / Ura Ondarrabian çana</i> (Lazkano, 4)	A(1), G(1) [2]	Akoa (Laz) [<i>non - (e)n</i>] erako zehargaldera.
	IND-PST-REL-STEX	<i>Çana librea ahec gayti catigaçidilla</i> (BizkKant, 8)	B(1)	
zara	IND-PRS-STEX	<i>Yçeba, çu ere sorguina omen çara eta aquerlarrean nola ybilten çarete</i> (NafEs[SOL], 12)	A(11), B(2), GN(1), HGN(4), IGN(1) [19]	ik. zarade, zera, zerade, zira, zirade
	IMP-PRS	“ <i>Çara baya</i> ”, <i>que quiere decir ‘se el prendado’</i> (Laz, Garibai)	A(2)	
zarade	IND-PRS-STEX	<i>Çarade bedicatu andre guztien ertean</i> (AresOt-Ave, 1v: 23)	HGN(1), IGN(1) [2]	ik. zara, zera, zerade, zira, zirade

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zarala	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Lenguaiaie oroc vadiote varon handia çarala / Nic diosçut cyratela Iaun gucien Iáuna (HenPr, 5)</i>	Zar(1)	ik. zareala, zarela
zareala	OPT-PRS	<i>Ongui etorri çareala (Laz, B16: 28)</i>	A(1)	ik. zarala, zarela
zarean	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Neurc ecusiric nola çarean, / nesquea, bildurrago nax (Laz, A9: 3)</i>	A(6)	ik. zaren, zeran, ziraden₁, ziren₁
	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>bici çarean egunetan / çuc beti damuco doçu (Laz, B16: 44)</i>	A(3)	
	IND-PRS-REL- STEX	<i>ene guztiau ceure eguin eguiçu, / inor baño ederrago çareana (Laz, A7: 28)</i>	A(1)	
zarela	COMP-IND- PRS-STEX	<i>sorguina çarela esaten badeçu, erreco çaytue (SorgAgot, 3)</i>	IGN(1)	ik. zarala, zareala
zaren	CIR-IND-PRS- REL-STEX	<i>çu biçi çaren artean (EspEzk, 20)</i>	HGN(1)	ik. zarean, zeran, ziraden₁, ziren₁
	COMP-IND- PRS-STEX	<i>Micheto veguirayçu cer ari çaren (SorgAgot, 2)</i>	IGN(1)	
zatean	APOD-COND- PST-STEX	<i>an eocen arçaiægati ičan ez baliz, ez çatean asco an ila (Laz, AL, 1147v: 6)</i>	A(2)	ik. zaatean, zaten
	(COMP-) POT- PST-STEX	<i>aditu even os andi bat (...) ain andia ece utra espantaduric eocen cer al çatean ecin pensaduric (Laz, AL, 1152v: 27)</i>	A(2)	Ahalera <i>al</i> partikulak (ere) adierazten du.
zaten	APOD-COND- PST	<i>Valinetan ioan ezpaninz / (...) Ene contra falseria bethi cinhexi çaten (Etxep, XIII: 12)</i>	BN(1)	ik. zaatean, zatean
zauka	IND-PRS-STEX	<i>Sugueas aussiquia beldur çauca suskerrari ere (OihKai, 382)</i>	Z(1)	ik. zaika, zaio, zauko
zauko	IND-PRS-STEX	<i>Ahoan duenari min estia çauco samin (OihKai, 383)</i>	Z(1)	ik. zaika, zaio, zauka

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zaut	IND-PRS-STEX	<i>senale gaztoa zaut orain Biarnon companiaren adrezazia (EspGut, 19: 8)</i>	L(2)	ik. zait
zautzu	IND-PRS-STEX	<i>eci hala ari çauçu Ihesu christo vera ere (Etxep, II: 110)</i>	BN(1)	cf. zaizula, zaizun
zela	CIR-IND-PST-STEX	<i>berrogoei eta amar urrte suela apez çela emen (NafEs-2, 146)</i>	HGN(1), IGN(1) [2]	ik. zala
	COMP-IND-PST-STEX	<i>arrestatu için cen, han berian azquenecoz, necessario cela eman laquigun (EtxRos-03, 1r: 15)</i>	E(1), Z(1) [2]	
	COMP-IND-PFV-PST	<i>bada emen noys ere bayt jaurei çarra çela erraten oy çuten (AritzAuz, 1)</i>	HGN(1)	‘izan zela’
zen	IND-PST-STEX	<i>bata Bayonar[r]a, eta bestia emengoua zen (EspGut, 14:6).</i>	HGN(1), L(1) [2]	ik. zan
	IND-PST-REL-STEX	<i>Ocasioric presentatou balis zure senoriari parte egin bear zenic (EspGut, 8: 2)</i>	L(1)	
	CIR-IND-PST-REL-STEX	<i>nola goure erregue iaunac bere Conseilhu Privatuyan, azquen Bordelen cenian (EtxRos-02, 1r: 8)</i>	L(1), Z(1) [2]	Adibidekoak badu PFV kutsua (‘izan zenean’)
	COMP-IND-PST-STEX	<i>Oray iccassiren dute nola gauça hona cen (Etxep, XIV: 9)</i>	BN(1), L(2), Z(1) [4]	Betiere aurrekari batek lagundurik (<i>zein, zer, non, nola</i>).
zeno	CIR-IND-PST-STEX	<i>Zaharo zeno zeren etzen xuxentu da zuhatza makur azkentu (OihAts, 421)</i>	Z(1)	
zera	IND-PRS-STEX	<i>Ene osasuneco Jauna çera çu (Miser, 12: 1)</i>	G(2)	ik. zara, zarade, zerade, zira, zirade
zerade	IND-PRS-STEX	<i>Agur Erreguia, andre ama misericordiaz betea; çu çerade viçiça dulçea, gure esperançea (AresOt-Salve, 29)</i>	IGN(1)	ik. zara, zarade, zera, zira, zirade

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zeran	CIR-IND-PRS- STEX	<i>cerren piedadez ceran betea</i> (Miser, 1: 4)	G(1)	ik. zarean, zaren, ziraden₁, ziren₁
	COMP-PRS- STEX-SUB	<i>Esan dit gaztiga deguiçudala</i> <i>nayztebala monja çeran</i> (ErrezilGut, 64)	G(1)	
ziadazu	IND-PRS-STEX	<i>Ene buruya ciaydaçu harendaco</i> <i>abastu</i> (Etxep, VII: 14)	BN(1)	‘zait [zuketa]’
zinaden	PST-PUR-STEX	<i>Beccatoren saluaceco ieyncoac</i> <i>eguin cinducen / (...) çu</i> <i>misericordiaren refugio cinaden</i> (Etxep, II: 94)	BN(1)	cf. zinean
zinate	APOD-COND- HYP-STEX	<i>Ny erregue balin banynz</i> <i>erreguina zinate</i> (Etxep, VIII: 2)	BN(1)	
zinean	IND-PST-STEX	<i>Utra gaxtoto / bici zinean</i> <i>munduan</i> (Laz, A26: 94)	A(1)	2PL zaharra cf. zinaden; zineten
	CIR-IND-PFV- REL-STEX	<i>oy ta munduan / bici zinean</i> <i>orduan / cunplidu doçu / oy ondo</i> <i>mandamentuac.</i> (Laz, A26: 156)	A(1)	‘bizi izan zareten’ 2PL zaharra cf. zinaden; zineten
zineten	IND-PST-STEX	<i>Niçaz ecineten orhit bici</i> <i>cinetenian</i> (Etxep, I: 340)	BN(1)	cf. zinean
	CIR-IND-PST- REL-STEX	<i>Niçaz ecineten orhit bici</i> <i>cinetenian</i> (Etxep, I: 340)	BN(1)	
zira	IND-PRS-STEX	<i>Anderia azti cira nihauc erran</i> <i>gaberis</i> (Etxep, VIII: 14)	BN(7)	ik. zara, zarade, zera, zerade, zirade
zirade	IND-PRS-STEX	<i>O iaun hona çu zirade gure</i> <i>creaçalia</i> (Etxep, I: 381)	BN(4)	ik. zara, zarade, zera, zerade, zira
ziradela	COMP-IND- PST-STEX	<i>Hec nigatic ziradela ari nuçu</i> <i>qhonduya</i> (Etxep, I: 128)	BN(2)	‘haiek’
ziraden₁	IND-PRS-REL- STEX	<i>Misericordiaz bethe ziraden</i> <i>iaun eztia</i> (Etxep, I: 58)	BN(1)	‘zu’ ik. zarean, zaren, zeran, ziren₁
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Horreyn gayz ziraden guero</i> <i>eguinen dut verceric</i> (Etxep, VIII: 16)	BN(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ziraden₂	IND-PST-STEX	<i>Heuscaldunac mundu orotan preciatu ciraden (Etxep, XV: 6)</i>	BN(1)	‘haiek’ ik. ziran, zirean, ziren₂
ziran	IND-PFV?-PST	<i>Eri çiran ámen bátez / múnduan guíçon guztiác (PEzc, 15)</i>	HGN(1)	ik. ziraden₂, zirean, ziren₂
ziratela	COMP-FUT- IND-STEX	<i>Nic diosçut cyratela Iaun gucien Iáuna (HenPr, 6)</i>	Zar(1)	
zirean	IND-PST-STEX	<i>aen bizar[r]ac ycara çirean (ArrasErre-3, 9)</i>	A(2), B(1) [3]	ik. ziraden₂, ziran, ziren₂
	CIR-IND-PST- STEX	<i>Gaztelaco probincian, nun cirean utra arçai aberasac (Laz, AL, 1146v: 15)</i>	A(1)	
ziren₁	IND-PRS-REL- STEX	<i>Ciren cirena baycira çuçaz pena dicit nic (Etxep, VIII: 10)</i>	BN(3)	‘zu’ ik. zarean, zaren, zeran, ziraden₁
	CIR-IND-PRS- STEX	<i>Haren ama ciren guero ama ere maytia</i>	BN(1)	
	COMP-PRS- STEX-SUB	<i>Solamente otoy eguiten diçut çiren instrumento baquearen, vi errien artean (RosEtx-11, 1r: 16)</i>	E(1)	
ziren₂	CIR-IND-PST- REL-STEX	<i>Hi nolaco ciradela vici ciren artian (Etxep, I: 30)</i>	BN(1)	‘haiek’ ik. ziraden₂, ziran, zirean

2.2.2.68. *JAFIN⁵⁸

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
difinzuen	COMP- PRS-SUB	<i>Mari Lopezco ederreza, / arren çaoça exilic, / oy eta baldin gura badoçu / ez difinçuen tacharic (Laz, A27a: 4)</i>	A(1)	
jafindazu	IMP	<i>neure bioçau libre jafindaçu (Laz, A17: 44)</i>	A(2)	

⁵⁸ Ik. § 2.2.2.48 IFINI~IMINI.

2.2.2.69. JAIKI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daika	GNO-IND- PRS	<i>Horequi dazana daica cocussoequi</i> (OihKai, 380)	Z(1)	Cf. Leiz <i>haika</i>

2.2.2.70. JAITSI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badaitsa	COND-PROT- PRS	<i>Hire gaitza eztuk net gaitza, hire auzoaren</i> <i>beharrira ezpadaitsa</i> (OihKai, 380)	Z(1)	

2.2.2.71. JAKIN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
albailiaki	ADV-HYP	<i>Eta hoyec eguiazqui ehorc hala</i> <i>ezpaditu / Albayliaqui duda gabe</i> <i>ecin dateyela salbu</i> (Etxep, I: 197)	BN(1)	
badaki1	AFF-IND- PRS-STEX	<i>Betidanic badaquy / Jale dela</i> <i>guiçona</i> (MAld, 85)	HGN(1)	
badaki2	COND- PROT-PRS- STEX	<i>Bada, nola cantadu ezpadaqui, /</i> <i>edo zer cantadu ezpadauco, /</i> <i>eztau musicoac inor benciduco</i> (Laz, B3: 1)	A(1), L(1) [2]	
badakik	COND- PROT-PRS- STEX	<i>ençuna baycic espadaquic, ori</i> <i>estuc deuçere</i> (NafEs-1, 104)	Z(1), Zar(1) [2]	
badakit	AFF-IND- PRS-STEX	<i>Nic badaquit cien viceregue</i> <i>iaunac hori sarri uken diroiela</i> (EtxRos-09, 1v: 16)	Z(1)	ik. bakit
badakizu	AFF-IND- PRS-STEX	<i>Badaquiçu çer esaten dan gure</i> <i>artean</i> (ErrezilGut, 18)	BN(2), E(9), G(1) [12]	ik. bakizu
badikizu	AFF-IND- PRS-STEX	<i>Verçala vadiquiçu gure erriach</i> <i>vere çuçena eztuela uciren galzera</i> <i>aynbat arraçoÿ duenean</i> (RosEtx- 10, 2r: 1b)	E(1)	Eskuizkribuan tatxaturik (ik. ikasazu), errata izan liteke; ala * <i>badiakizu</i> baten emaitza?

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bagineakike	APO-COND- HYP-STEX	<i>Baguêduco baguineaquique</i> (RS, 406) (itzul: “Si tuuiéssemos, sabríamos”)	B(1)	Mitxelenaren zuzenketa da, testuak <baguinçaquique> baitakar.
baitaki	CIR-IND- PRS-STEX	<i>nola Jaincoac baitaqui onqui</i> (RosEtx-16, 1r: 14)	E(1)	
baitakie	CAUS-IND- PRS-STEX	<i>zeren beroc ere ez baitaquie</i> (EspGut, 20: 8)	L(1)	
baitakit	CAUS-IND- PRS-STEX	<i>eta nic ezpaitaquit escribatzen espagnolez, haren causaz heuscaraz escribaturen dut guthun haur</i> (EtxRos-02, 1r: 2)	Z(1)	
	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Loxaturic iarri nuçu ezpaytaquit cegatic</i> (Etxep, IX: 6)	BN(1)	
bakit	AFF-IND- PRS-STEX	<i>Neuronec baquit</i> (Laz, A29: 57)	A(4), B(1) [5]	ik. badakit
bakizu	AFF-IND- PRS-STEX	<i>vaquiçu zurea orain gustiau naçana</i> (BizkOlerk, 17)	B(1)	ik. badakizu
baliaki	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Ene gogoa balyaqui mayte vide nynduque</i> (Etxep, V: 13)	BN(1)	
banekike	AFF-APO- COND-HYP- STEX	<i>banequique leiaetan, / içorradu ezpanengui</i> (Laz, A19: 55)	A(2)	
bazeakie	COND- PROT-PST- STEX	<i>baldin jorquere baldin baçeaquie magnifesta çesala</i> (NafEs-2, 147)	HGN(1)	-n gabeko iragana; cf. baziakiela
bazeakik	AFF-IND- PRS-STEX	<i>aņçarac vaceaquic deadarr eguiten</i> (ElduBerts 38)	G(1)	‘badaki [toketa]’
bazeeki	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Ciertu baceequi esan doçun berbaocaç eguin deustaçun asecabea, sin[i]squetan dot eç cebela esango.</i> (Laz, AL, 1151v: 7)	A(1)	‘bazeneki’ ik. bazinaki , baziniaki

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
baziakiat	AFF-IND- PRS-STEX	<i>Hire potac bacyaquyat berce gauça nahi dic</i> (Etxep, VIII: 13)	BN(1)	‘badakit [toketa]’ cf. ziakiat
baziakiela	AFF-COMP- IND-PST- STEX	<i>Respondatu ciçun ezi Pariseco Parlamentuyac vaziaquiela arch çer potere çuen</i> (RosEtx-13, 1r: 14)	E(1)	cf. bazeakie
bazinaki	COND-HYP- OPT-STEX	<i>Bacinaqui gogoa, / lastana bioçecoa</i> (Sasiola, B28. 17)	G(1)	ik. bazeeki , baziniaki
baziniaki	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Eguiara vaciniaqui vrricari nanguidiçu</i> (Etxep, IX: 32)	BN(1)	ik. bazeeki , bazinaki
beki	JUS	<i>Beki on eta gaitzaren berri, kargutan duenak zenbait herri</i> (OihAts, 73)	Z(1)	
daki	IND-PRS- STEX	<i>Bitartean estaquy nihorc oraino Guienan nor isanen den lieutenant general erreguerenzat</i> (EspGut, 15: 14)	A(2), B(2), G(1), L(1), Z(1) [7]	
	GNO-IND- PRS-STEX	<i>Oboro daqui erhoac bere exean ecenes çuhurrac berzerenean</i> (OihKai, 373 = OihUrrh, 626)	BN(1), IGN(1), Z(5) [7]	
dakiala	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Eguic on (eta) eztaquiala non/nori</i> (Isas, 28) (itzul. “Haz bien, y no sepas a quien”)	IGN(1)	Itzulpenari begira, optatibo gisa ere uler liteke, bereziki juntagailua jatorrizkoa badu.
dakian₁	IND-PRS- REL-STEX	<i>Gueyago dio daquiana baño</i> (RS, 340)	A(3), B(3), G(2), Z(3) [11]	‘hark hura’
dakian₂	IND-PRS- REL-STEX	<i>Dakian guzia ezterrara, ez jan bethi eure ahala</i> (OihUrrh, 569)	Z(1)	‘hik hura’
dakidala	CIR-IND- PRS-STEX	<i>Nic çugana daquidala faltatu eztut vician</i> (Etxep, VII: 17)	B(1), G(1), BN(2) [4]	
dakidan	IND-PRS- REL-STEX	<i>daquidan leguez esaten dot</i> (Laz, B16: 74)	A(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Nic daquidan gauçaric eztaducac çureric</i> (Etxep, IX: 5)	A(1), B(2) [3]	
dakie	IND-PRS- STEX	<i>Inglateraco armada<c> marchuaren ondareco bella eginen omen du, noracos eztaquie</i> (EspGut, 19: 11)	A(2), B(2), L(3) [7]	ik. dakite
dakien₁	IND-PRS- REL-STEX	<i>Eztaquienac ez hitzic eguin.</i> (OihKai, 282)	IGN(2), L(2), Z(6) [10]	‘hark hura’
	CIR-IND- PRS-REL- STEX	<i>Iñork dakienean bere kongreganteren falta graberik korrejidu bear deu karidadearekin</i> (SumBr, 2:19:1)	G(1)	
dakien₂	IND-PRS- REL-STEX	<i>ez daquienac / daocen abisaduric</i> (Laz, A28: 37)	A(1), G(1) [3]	‘haiek hura’ ik. dakiten
dakigula	CIR-IND- PRS-STEX	<i>bellaco ori, nor den ori daquigula vicicen gara emen</i> (NafEs-2, 142)	GN(1)	
dakiguzan	IND-PRS- REL-STEX	<i>GVERO errezadu bear dogu daquiguçan oraciñoac</i> (Bet, 1: 32)	A(1)	
dakik	IND-PRS- STEX	<i>hi hayz hayta juramentu gayztoguillearen semea et ayta heurea norduan eztaquic</i> (NafEs-1, 56)	GN(1), Z(1) [2]	
dakike	FUT-IND- STEX	<i>Daquianac arçayten daquique emayten.</i> (RS, 187)	B(2), BN(1), Z(1) [4]	
dakiken	FUT-IND- REL-STEX	<i>Hogei urtetan eztena, hogei eta hamarretan eztakiena, eta berrogeietan eztuena, da jagoiti eztatena, eztakikena eta eztukeena</i> (OihAts, 524)	Z(1)	
dakikezu	FUT-IND- STEX	<i>Figuraren eqhustiaz daquiqueçu eguia</i> (Etxep, II: 54)	BN(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dakit	IND-PRS- STEX	<i>ez daquit neurau nor naxan</i> (Laz, A9: 26)	A(5), B(3), BN(3), E(2), HGN(2), IGN(1), L(3) [19]	
dakite	IND-PRS- STEX	<i>Larrayntarec daquite</i> (RosEtx-11, 1r: 23)	E(1)	ik. dakie
	HAB-IND- PRS	<i>Gayzqui eguin dadinian gendec sarri daquite</i> (Etxep, XII: 21)	BN(1)	
dakiten	IND-PRS- REL-STEX	<i>Oray porogacen dicit daquitenen errana</i> (Etxep, VI: 19)	BN(1)	ik. dakien
	COMP-IND- PRS-REL- STEX	<i>Oustes Bagonara etorry direnec zerbait berry obeto daquiten anbat tardatou dout gastigazera zertan serby al dezaquedan zeure senoria</i> (EspGut, 14: 13)	L(1)	
dakizu	IND-PRS- STEX	<i>Gayxteria eguitia laydo dela daquiçu</i> (Etxep, XII: 15)	A(1), BN(1)	
dakizun	IND-PRS- REL-STEX	<i>Ez daquiçunoc jaquin eguiçu, / ce çaoz engañaduric</i> (Laz, A14: 37)	A(1)	2PL zaharra
	PRS-PUR- SUB	[<i>Beguioc irecaçu guchi baten (...)</i>] <i>cegaiti daquiçun, ceurc ecusita, / ez naxana min бага quexaetan</i> (Laz, B3: 85)	A(1)	
dazki	GNO-IND- PRS-STEX	<i>Ez bere eskasa ez bertzen bortitza, eztazki urguluak, senti ezpaditza</i> (OihAts, 503)	Z(1)	
dekian	IND-PRS- REL-STEX	<i>Yre auçoac eztequiâ gacha ona da</i> (RS, 431)	B(1)	‘hark hiri hura’
ekian	CIR-IND- PST-REL- STEX	<i>Silvero joeala equian lecuetati</i> (Laz, AL, 1147r: 19)	A(1)	cf. zeakiela
jakizu	IMP	<i>Et jaquiçu Done Johane Garaçicoec dute gr(aci)a eRegue baytaric hurtean yruroguey t amauj florin</i> (MatxZalb, 4)	A(4), GN(1)	Lazarragaren adibideetako bat 2PL zaharrari dagokio.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
lekike	FUT-HYP- STEX	<i>Ycasi eztaguianac esean, ez lequique çelayan</i> (RS, 241)	B(1)	
maneki	COND-HYP- PROT-STEX	<i>Egaz manequi ora nequiqueo choriari</i> (RS, 230)	B(1)	< *baneki; cf. maemana , EMAN aditzean.
nekian	IND-PST- STEX	<i>nun eldu ninçan ez nequian</i> (Laz, B16: 53)	A(1)	
zeakiela	COMP-IND- PST-STEX	<i>eçeaquiela arc alacoric</i> (NafEs-2, 147)	HGN(1)	Zehar-estiloko esate-aditz inplizitua edo isildua cf. ekian
ziakiat	IND-PRS- STEX	<i>bay eçiaquiat ayetaric batec ere bat badic</i> (NafEs-2, 103)	HGN(1)	‘dakit [toketa]’ cf. baziakiat
ziakikezu	FUT-IND- STEX	<i>Gure arteco amoria ehorc eciaquiqueçu</i> (Etxep, XII: 18)	BN(1)	‘daki [zuketa]’

2.2.2.72. *JANON

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
diago	IND-PRS	<i>Acean diagonac, usean diago</i> (Garibai, A20 = Garibai, B39)	B(1)	
diagon	IND-PRS- REL	<i>Acean diagonac, usean diago</i> (Garibai, A20 = Garibai, B39)	B(1)	ik. § 4.4.3

2.2.2.73. JARIO

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
lariola	COMP-PROG- PST	<i>cenacusan (...) Orotaric laryola odol preciatuya</i> (Etxep, I: 127)	BN(1)	

2.2.2.74. *JARRAIKI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
arraika	IMP-PRS	<i>Arraica aunçari, Baihagozque gapharrari</i> (Zalg, 14)	Z(2)	
arraio	IMP-PRS	<i>Ynurriari arrayo</i> (RS, 183)	B(1)	
badarraik	COND-PROG- PROT-PRS	<i>Goiz jaikitea baliatuko etzaik, zoriona</i> <i>ondoti ezpadarraik</i> (OihAts, 520)	Z(1)	
banarraio	AFF-IND- PROG-PRS	<i>yxilco banago bati banarrayo</i> (NafEs-2, 79)	HGN(1)	
berraio	JUS	<i>Othoitzen eztakiena Jainkoari, berraio</i> <i>itsasoari</i> (OihUrrh, 663)	Z(1)	
darraik	GNO-IND-PRS	<i>Loila, ezadila hoila, ondotik darraik</i> <i>barandaila</i> (OihAts, 303)	Z(1)	
darraika	HAB-IND-PRS	<i>Nic eztancut emaztiac borchaturic guicon</i> <i>/ Bana vera çoraturic andriari darrayca</i> (Etxep, III: 44)	BN(1)	
darraikala	CIR-GNO- IND-PRS	<i>Behiari darraikala doha gaizkintzetara</i> <i>xahala</i> (OihUrrh, 555).	Z(1)	
darraikon	GNO-IND- PRS-REL	<i>Emaztea hartzen duenak ezkontsari</i> <i>hutsagati; biharamuna du dolu eguna,</i> <i>gaitz darraikonagati</i> (OihAts, 136)	Z(1)	
darraion	CONT-IND- PRS-REL	<i>Darrayonarenzat da icia</i> (Isas, 24)	IGN(1)	
darraizkon	CONT-IND- PRS-REL	<i>Ditxa onak, nola baita bera itsu, hari</i> <i>darraizkonak itsutzen ditu</i> (OihAts, 116)	Z(1)	
darraizt	IND-PROG- PRS	<i>Alaba ezkondu ondoan, ezkontgeiak</i> <i>darraizt ondoan</i> (OihAts, 17)	Z(1)	
darraizu	HAB-IND-PRS	<i>Villa real de Urrechu, Vetí guerrea</i> <i>darraiču</i> (Garibai, A33 = Garibai, B58)	B(1)	
narraiola	COMP-CONT- IND-PRS	<i>Vste dicit narrayola ecin duquedanari</i> (Etxep, XII: 47)	BN(1)	
zarraizkidate	IMP-PRS	<i>çarayzquidate gero bertan yçoc ongi</i> <i>notaturic</i> (Amend, 13)	HGN(1)	

2.2.2.75. JARRI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zarriz	IMP-PRS	<i>Acorda çatez / oy eta çarriz contuan</i> (Laz, A26: 78)	A(2)	Ohart erroko <i>-i-ari</i> . Bi lekukotasunak poema berekoak dira.

2.2.2.76. JARRUGI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
jarruta	IND-PFV- PST	<i>egun bein ur jarruta / ganboar seme lasterra</i> (ArrasErre-3, 27)	B(1)	‘hura niri’; <i>-n</i> gabeko iragana, baldin berrezarri behar ez bada.

2.2.2.77. JAUGIN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
daugin	CIR-EXP- IND-PRS- REL	<i>Eci escapa hari ehor dauginian manuya</i> (Etxep, I: 138)	BN(6)	Geroaldi zein orainaldi orokor gisa interpreta daiteke. Beti heriotzari edo azken judizioari lotua ageri da (seietatik lautan zuzenean <i>herio(tz)a</i> hitzarekin).

2.2.2.78. JO

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
jak	IMP	y como los vnos y los otros se animasen deçian jac , <i>emac</i> , que quiere deçir “amaga, dale, matales” (MendAera, 46r)	A(1), B(3) [4]	‘jo ezak/iezaioak’ Gehienetan <i>emak</i> edo/eta <i>erak</i> adizkiekin batera ageri da, esaera zahar edo esamolde finkatueta.

2.2.2.79. JOAN

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
badoaie	COND-EXP- PROT-PRS	<i>alincoa! bada pleituan alçina</i> <i>badoaye noriere bayt mendecatuco</i> <i>gayzquioc (NafEs-2, 102)</i>	HGN(1)	
bagioanzen	AFF-IND- PFV-PST	<i>baguioancen arerean / floresta</i> <i>baten erditi (Laz, B16: 84)</i>	A(1)	
bahoa	COND- CONT- PROT-PRS	<i>Sentona, agorrilan bidez bahoa, uk</i> <i>eureki ekitakoa (OihUrrh, 669)</i>	Z(1)	
bajoazen	AFF-IND- PFV-PST	<i>Bajoacen, bada, gau illun baten, /</i> <i>aytea ta seme, biac batera (Laz, B3:</i> <i>37)</i>	A(1)	
balioa	COND- HYP-PROT	<i>çure mersede ori balioa lenbaño</i> <i>obeto leguinque (NafEs-2, 119)</i>	GN(1)	ik. balloa
balloa	COND- HYP-PROT	<i>Ifini dave / oy eta asco penaric /</i> <i>comarcaetan, / ara balloa</i> <i>g[u]içonic (Laz, A28: 68)</i>	A(1)	“badaezpada ere” ulertu behar da inplizituki ik. balioa
banajoan	AFF-IND- PROG-PRS	<i>ni banajoan salsearen aurquietan</i> <i>(Laz, A25: 7)</i>	A(1)	‘banoa [noketa]’ Progresiboarekin berehala egingo duena adierazten du.
banijoean	AFF-IND- PFV-PST	<i>Eliçara vanijoean colpeau ar</i> <i>neçanean (AzkPo, 4: 6)</i>	G(2)	ik. nioean cf. niñoala
banoa	CONC- COND- EXP-PROT- PRS	<i>ni onerean banoa bere, / ene bioça</i> <i>çuc doçu (Laz, AL, 1146v: 7)</i>	A(1)	
bazoaz	CONC- COND- EXP-PROT- PRS	<i>baçoac munduen cabura bere, ecin</i> <i>echi neidiçu (Laz, AL, 1151v: 10)</i>	A(1)	
bihoa	JUS	<i>Bihoa mairu herrin gora (AndrEm, 4)</i>	Z(1)	ik. bioa

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
bihoaz	JUS	<i>Haz nezak egunko aragiaz, atzoko ogiaz eta xazko arnoaz, eta atxeterrak bihoaz</i> (OihAts, 213)	Z(1)	
bioa	JUS	<i>bioa porra batez arraitan</i> (Laz, B2: 12)	A(1), B(1) [2]	ik. bihoa
boa	AFF-IND- PROG-PRS	<i>orayn vere cerbayta voa</i> (frJZum, 29) (itzul. “Tanbién ba algo agora”)	B(1)	
dian	CIR-HAB- IND-PRS- REL	<i>ofrendara dianean / ondo oy det miratu</i> (Sasiola, B27: 9)	G(2)	ik. dijoan, doaien, doan, doean, doen, dohen
dijoan	HAB-IND- PRS-REL	<i>Vrtara maiz dijoan jarroa</i> (Isas, 85)	IGN(1)	ik. dian, doaien, doan, doean, doen, dohen ; cf. diyoa
diyoa	EXP-IND- PRS	<i>eta egoun digoa bere echera aren adrezazera eta moustrequin etgitera</i> (EspGut, 9: 5)	L(1)	cf. doa, doha ; cf. badoaie, dijoan
diyoola	COMP- CONT-IND- PRS	<i>gastiga al dezaquedana da erege jauna Amiansen setio dagoela eta jente asco digoola socorrira</i> (EspGut, 2: 7)	L(1)	ik. doela, dohala
	COMP- EXP-IND- PRSC	[<i>diote ezin (...)</i>] <i>eta Amianscoa egin den bezain laster eregue ara digoola</i> (EspGut, 5: 12)	L(2)	
doa	IND-PROG- PRS	<i>Hermandadea arean doa negarrez</i> (Sandailia, 11)	A(1), B(4), HGN(1) [6]	ik. diyoa, doha ; cf. badoaie, dijoan
	GNO-IND- PRS	<i>Lan aitzineti pagatua ihesi doa</i> (OihAts, 293)	B(1), Z(3) [4]	
doaien	CIR-IND- PROG-PRS- REL	<i>eçe goyñata doayen lecuan eztuçu çuc joan beharr</i> (NafEs-2, 87)	HGN(1)	ik. dian, dijoan, doan, doean, doen, dohen ; cf. diyoa
doake	FUT-IND	<i>Hil badadi hura nola nor doaque gaynera</i> (Etxep, III: 25)	BN(1), Z(1) [2]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	FUT-POT	<i>Baya gayzqui jaten duenic / Eçin doaque çerura</i> (MAld, 90)	HGN(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du.
doan	HAB-IND- PRS-REL	<i>gurdiquin doana</i> (Lcc, 246r; s.v. <i>carretero</i>)	A(2)	ik. dian, dijoan, doaien, doean, doen, dohen ; cf. diyoa
	EXP-IND- PRS-REL	Doan <i>gustiari emanen çayo</i> (JEliz, 127)	HGN(1)	
doaz	HAB-IND- PRS	<i>Galay galantoc ara doaz / eguiten erromeria</i> (Laz, B22: 21)	A(2)	ik. doaza
	IND-PROG- PRS	<i>pare bat casulla eta frontal bi doaz orayn</i> (frJZum, 17)	B(1)	
doaza	HAB-IND- PRS	<i>Dama galantac ara doaçã / galantic adornaduac</i> (Laz, B22: 25)	A(1)	ik. doaz
doazala	CIR- IND,PROG- PRS	<i>Bidaletan deusudaz S(ancho) Garcja gaz onen yçenean doaçala gogoan garrjac(~guztiac) plater bi (...)</i> (frJZum, 3)	B(1)	
doazen	CIR-HAB- IND-PRS- REL	<i>escaleraren ondoan, corura doaçenean, apartatuxeric berçetaric</i> (NafEs-2, 145)	HGN(1)	
doean	CIR-IND- PROG-PRS- REL	<i>Ardi bat doean lecuti oro</i> (RS, 223)	B(1)	ik. dian, dijoan, doaien, doan, doen, dohen ; cf. diyoa
doela	JUS-PRS	<i>Eztoela latsara, gatzez duena oinzolara</i> (OihAts, 166)	Z(1)	ik. diyoola, dohala
doen	GNO-IND- PRS-REL	<i>Ergela da gordatzera doena berezenera</i> (OihUrrh, 580).	Z(1)	ik. dian, dijoan, doaien, doan, doean, dohen ; cf. diyoa
doha	GNO-IND- PRS	<i>Gaizqui doha erbiaz, alhatcen denian ohatchiari</i> (Zalg, 103)	BN(2), Z(3) [5]	ik. diyoa, doa ; cf. badoaie, dijoan
	CONT- EXP-IND- PRS	<i>Haren maiestatea Fontaneblera partizera doha, eta handic Bloysa</i> (EspGut, 15: 8)	L(2)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dohala	JUS-PRS	<i>Dançatu nahi eztena, eztohala dançala</i> (Zalg, 109)	Z(1)	ik. diyoala, doela
dohaten	HAB-IND- PRS-REL	<i>Ni beçala anhez duçu halacoric munduyan / Mende oro dohatenic bethi vanaglorian</i> (Etxep, II: 83)	BN(1)	‘doakien’
dohen	GNO-IND- PRS-REL	<i>Min bilha dabila, gudukara dohena azkarragoarekila</i> (OihUrrh, 645)	Z(2)	ik. dian, dijoan, doaien, doan, doean, doen ; cf. diyoa
	PRS-PUR- SUB	<i>çuhur denac hara eztohen eguin penitencia</i> (Etxep, I: 179)	BN(1)	
	COMP- PRS-SUB	<i>[Iuge iaunac manaturen (...)] Saxu eta quirax oro dohen mundu gucitic</i> (Etxep, I: 319)	BN(1)	
goaie	IMP-PRS	<i>esterju çarra, goaye orrat</i> (NafEs-1, 93)	HGN(1), Zar(1) [2]	‘hoa’
goakez	FUT-IND	<i>Azarcûzeac bildurra vza bez, çe ylteco edo vicico gudura goaquez</i> (RS, 165)	B(1)	
goaz	IND-PROG- PRS	<i>Sorginac narama et oray ui sorgin goaz</i> (SorgAgot, 2)	A(1), IGN(1) [2]	
goazela	CONT-IND- PRS	<i>ic jaquingo doc ece guec goacela Dueroco riberara</i> (Laz, AL, 1147r: 22)	A(1)	
goazen	COH-PRS	<i>Heuscara da campora, eta goaçen oro dançara</i> (Etxep, XIV: 1)	A(2), BN(4) [6]	ik. guazen
	CIR-EXP- IND-PRS- REL	<i>[Vioc ondo içango gara (...)] paradisu erreinuan / mundutic goacenean</i> (Sasiola, B30: 30)	G(1)	
guazen	COH-PRS	<i>Ola, guaçen yguitara</i> (Jeliz, 113)	HGN(1)	ik. goazen
joaku	IND-PROG- PRS	<i>Dollorrac pere andizurenen ospea, gora joacu ycaztobico quea</i> (RS, 507)	B(1)	
joat	IMP-PRS	<i>ay joat gauraya / astor usua</i> (Perutxo, 4)	B(2)	‘hi niri’

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
joatala	IND-PROG- PRS	<i>Contentu baga dacust joatala / neure urte dulceac castaetan</i> (Laz, B15: 52b)	A(1)	Subjektu sintaktiko pluralarekiko komunztadurarik ez.
joazela	CIR-CONT- IND-PST	<i>Egun baten, (...) lauoc batera nor bere ardiaquin joacela, topadu cirean iturri fresco baten aldean</i> (Laz, AL, 1152r: 6)	A(1)	
joazen	CONT-IND- PST-REL	<i>asi cirean Silverogaz joacen musicoac ain dulcemente jaiten euren instrumentuac, ece...</i> (Laz, AL, 1144r :4)	A(1)	
joeala	CIR-CONT- IND-PST	<i>Egun baten, bada, bere bideti joeala, ...</i> (Laz, AL, 1147r: 20)	A(3)	
joean	CONT-IND- PST	<i>be]re iru matalotequin / g]auça galanta joean</i> (Sasiola, B30: 6)	A(1), G(1) [2]	Sasiolarena da G- kotzat hartu dudana. cf. zuen
lioake	HYP-POT	<i>Guichia guichia vrrin lioaque</i> (RS, 350)	B(1)	ik. lioake
lloake	HYP-POT	<i>cegati nigaç ecin inor lloaque</i> (Laz, AL, 1151v: 13)	A(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du. ik. lioake
lloazen	CIR-COMP- IND-PROG- PST	<i>ceñai Silviac itaundu eusten nora lloacen</i> (Laz, AL, 1147r: 21)	A(1)	
niñoaala	COMP- IND-PROG- PST	<i>Uste dot ece niñoaala / lo, ce ez iraçarriric</i> (Laz, B21: 15)	A(1)	ik. nioeala ; cf. nioean
nioeala	CIR-IND- PROG-IND- PST	<i>Formaonetan nioeala / bioçau guztiz tristeia</i> (Laz, B16: 16b)	A(1)	Eskuizkribuan tatxatua. ik. niñoaala ; cf. nioean
nioean	IND-PFV~ PROG-PST	<i>seguro ustez ez nioean / bapere prebeniduric</i> (Laz, AL, B21: 9)	A(1)	ik. banijoean cf. niñoaala
noa	IND-PROG- PRS	<i>tristeric vaia noa neure angerua</i> (BizkOlerk, 12)	B(1)	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	HAB-IND- PRS	<i>Yradu noa nayra</i> (RS, 83)	B(1)	
noake	FUT-IND	<i>Neure biçian enoaque Urquiçuren contrean</i> (ErrZar, 21)	A(1)	
	POT-PRS	<i>Perilequi bayecila ecin noaque hargana</i> (Etxep, IV: 15)	BN(1)	Ahalera ezin partikulak ere adierazten du
noean	PRS-PUR- SUB	<i>Echi eguidac orailloba, gau[r] bixiric noean</i> (ErrZar, 20)	A(1)	ik. noian
noian	PRS-PUR- SUB	<i>Seculacos damnaturic enoian galduya</i> (Etxep, I: 431)	BN(1)	ik. noean
oa	IMP-PRS	<i>Hoa laster, baracheje</i> (RS, 173)	A(1), B(1), HGN(1) [3]	ik. oae, oak, oha
oae	IMP-PRS	<i>Peru Stellara oae</i> (NafEs-2, 76)	HGN(1)	ik. oa, oak, oha
oak	IMP-PRS	<i>hoa / hoac</i> (MendAera, 6v; ‘ve’)	A(1)	ik. oa, oae, oha
oake	FUT-IMP	<i>arassean oaque olloquin afaritara</i> (ElduBerts 36)	G(1)	
oean	CIR-IND- PROG-PRS- REL	<i>Çe eyquec maurtuti hoeaneâ eder eztanic calean</i> (RS, 36)	B(1)	
oha	IMP-PRS	<i>Atsoa, lehia duna hiltzera? Oha atzerrira bizitzera</i> (OihAts, 61)	Z(4)	ik. oa, oae, oak
	HAB-IND- PRS	<i>Bay bician bay hilian bethi oha galduya</i> (Etxep, II: 67)	BN(1)	
zindoazke	APO-COND- HYP-PROG	<i>alqueric baçindu ezindoazque orr, urda ardiori</i> (NafEs-2, 87)	HGN(1)	
zioak	IND-PROG- PRS	<i>Maingui cioac ori</i> (SorgAgot)	IGN(1)	‘doa [toketa]’
zoaz	IMP-PRS	<i>çoaz deabruetara, guilote vorracho çarquiuri, erromessori!</i> (NafEs-2, 121)	A(3), BN(1), HGN(3), IGN(2), GN(1) [10]	ik. zuaz
	IND-PROG- PRS	<i>Doristeo, cegaiti çoaz ceurori, bada, galduric,...</i> (Laz, AL, 1151v: 22)	A(1), Aez(1) [2]	

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zuaz	IMP-PRS	çuaz <i>urdea, ardi liquits (h)ori, ezta aur(~ori) çure joan bidea</i> (NafEs-2, 86-87)	HGN(1)	ik. zoaz
zuen	IND-PFV- PST-REL	Errumera çouenac , <i>lekuya gal</i> (Bela, 21)	Z(1)	cf. joean

2.2.2.80. *ONHETS*⁵⁹

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
donhetsa	GNO-IND- PRS-REL	<i>Otsoak zer baitetsa, / otsemak donhetsa</i> (OihAts, 390)	Z(1)	Asmatua bide da.
onhetsak	IMP	<i>Dituen ontarzunegati onhetsak adiskidea, eta ez utz opho gutigati, zeren dik nork berea</i> (OihAts, 112)	Z(2)	

2.2.2.81. *ORI*

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
ori	IMP	Ori <i>escuan ezpata</i> (AzkPo, I: 5)	A(1), G(1) [2]	
orie	IMP	Orye , <i>lagunac</i> (NafEs[SOL], 4)	IGN(1)	

2.2.2.82. *-RAIDI-*⁶⁰

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
deraidik	FUT-IND	<i>Arrotzac ez lan daidic, ez deraidic</i> (Zalg, 182) (itzul. “Un hôte ni ne fera aucun travail pour toi, ni ne te donnera le moyen d’en faire toi-même”)	Z(2)	‘ez-eragin’ = ‘eragotzi’

⁵⁹ Ik. § 2.2.2.36 ETSI.⁶⁰ Ik. § 2.2.2.8 EGIN eta § 2.2.2.46 -IDI-.

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
	FUT-IND	<i>Gaitz deritzanak irri deraidik, on deritzanak hasperren</i> (OihAts, 176) (itzul. “Celui qui te hait te fera rire eta celui qui t’aime te fera soupirer”)	Z(1)	

2.2.2.83. -RE-⁶¹

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
zaretzo	IMP-PRS	<i>çareço Martini viar arrasean datorrela</i> (NafEs-1, 78) ⁶² (itzul. “y que le dixiese que al otro dia a la noche no dexase de yr”)	HGN(1)	cf. zarezkio
zarezkio	IMP-PRS	<i>Onguy jâuturic nigarrês, / viôtçean dâmu duçulà, / becatuên urriquirêqui, / çarezquîo guztiac</i> (PEzc, 50)	HGN(1)	cf. zaretzo
zarezt	IMP-PRS	<i>Arren, eguia bat çarezt</i> (Laz, A4: 1)	A(1)	

2.2.2.84. -RZA-

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
narzake	HYP-IND	<i>Hanbat ecirade andere larri / Merexi duçuna narçaque sarri</i> (Etxep, XI: 4)	BN(1)	Altunak (1980: 213) <i>nacarque</i> ‘nekarke’ zuzentzea proposatzen du, eta Lafonek (1943), <i>naçaque</i> ‘nezake’. Egiantzekoago deritzot <ç> <i>pro</i> <r> bidez, beste zuzenketa honi: <i>narraque</i> .

⁶¹ Ez dut uste adizkiotan <r[r]> zuzendu behar denik, ez baita (orain arte egin denaren kontrara; cf. Mounole 2014: 133) ERRANekin lotzeko arrazoirik, adieraz harago, eta kasualitate handiegia bailitzateke lekukotasun guztietan akats berbera izatea. Cf. § 2.2.2.53 -IN(E)-.

⁶² Bada beste adibide bat 1626an, Riezun (Gesalatz): *çareço amari dagola alegre eta viscor çeren aunsayac jaisten diren lecura aquerrac acudituco din(?)* (NafEs-2, 162).

2.2.2.85. URGATZI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
drugatzula	OPT-PRS	<i>Andria ieyncoac drugaçula oray verdi guirade</i> (Etxep, VIII: 1)	BN(1)	Voltoirek ere badarabil, desitxuraturik, fosiltzearen seinale: <i>Iaincoa trogatçula</i>

2.2.2.86. UTZI

ADIZKIA	ETIKETAK	ADIBIDEA	HIZK(KOP)	OHARRAK
dutzala	OPT-PRS	<i>Adiskide zaharra berriagatik eztutzala</i> (OihUrrh, 540)	Z(1)	‘hik hura’ (asmatua?)
euztazu	IMP	<i>Othoycen niçauçu nyry euztaçu</i> (Etxep, X: 29)	BN(1)	ik. extazu, uztazu
extazu	IMP	<i>arren, extaçu exilic</i> (Laz, A28: 58)	A(1)	ik. euztazu, uztazu
itxazu	IMP	<i>bardin on ez derechun guero, / doncelleorri ichaçu</i> (Laz, A12: 12)	A(1)	ik. utzazu
iutzak	IMP	<i>traydore, bellaco juçac mandorj</i> (NafEs-1, 102) (itzul: “que dexase el dicho macho llebar a ellos”)	HGN(1)	< *eutzak ik. utzak
usdak	IMP	<i>usdac edo puñal ucaldi bat emanen diat</i> (NafEs-1, 88)	Zar(1)	
usdazue	IMP	<i>usdaçue emen, yl nay diat</i> (NafEs-1, 88)	Zar(1)	
utzak	IMP	<i>Utzac hona hobiagati</i> (Zalg, 91)	Z(3)	ik. iutzak
utzazu	IMP	<i>guardaçaçu, uçaçu gueldiric</i> (NafEs-2, 89)	IGN(1)	ik. itxazu
uztazu	IMP	<i>Vztaçu hurrancera amore mayte</i> (Etxep, X: 1)	BN(4)	ik. euztazu, extazu
uztek	IMP	<i>Uztec gueldiric vesterenari</i> (ElduBerts 45)	G(1)	Akatsa ez bada, agian ‘utz iezaiek’ ulertu behar da; <i>besteren-ekiko concordantia ad sensum?</i>

3. Datibo-komunztaduraren ezaugarriak Euskara Arkaikoko adizkietan

Kapitulu honetan, datibo-ezaugarri batzuk corpusean nola gauzatzen diren deskribatuko dut, ahalik eta modu objektiboenean, baina zenbait aurreuste eta hasieran ezarritako hipotesiak gidari (azpiatalen banaketa bera haien ondorio dela), eta beharrezko diren ohar eta azalpenez horniturik.

Lau atal nagusi izango ditu: lehenean (§ 3.1) datibo-markez arituko naiz, hau da, datibo-komunztaduraren presentzia iragartzen edo markatzen duten morfoez; ondoren (§ 3.2) datibo-argumentuari dagozkion komunztadura-marken agerpena deskribatuko dut, pertsonaz pertsona; hirugarrenik (§ 3.3), aurreko bietako puntu berak alokutibo-komunztadurari dagokionez aztertuko ditut; eta amaitzeko (§ 3.4), datibo-komunztaduraren inguruko beste zenbait markaren eta berezitasunen inguruko xehetasunak eskainiko ditut.

3.1. Datibo-markak adizkietan

Atal honetan datibo-aurreko markek Euskara Arkaikoan zuten presentzia aztertuko dut, eta haien banaketa lexikoa, diatopikoa eta funtzionala argitzen saiatuko naiz, EBZko egoerara hurbiltzeko lehen urrats gisa.

Oro har, Euskara Modernoko marka berak dira Euskara Arkaikoan, salbuespenak salbuespen, baina aldeak daude bai haien maiztasun erlatiboan eta emankortasunean (zeinak lotuak baitira), bai haien gauzatze fonologiko edo alomorfoetan.

Lehenik eta behin, Euskara Arkaikoko morfoak eta haien maiztasunak aurkeztuko ditut. Datubasean datibo-komunztadura egiten duten adizkietatik % 46,3k soilik dute datibo-markaren bat agerian (549/1186). Halaz ere, datibo-marken emankortasunaz, berritasun erlatiboaz edo hautazkotasunaz ezer esan baino lehen, bi aldagai edo aldagai-multzo hartu behar dira kontuan. Batetik, *egin* eta *eutsi* aditzen orainaldiaz kanpoko formak datibo-markarik gabekotzat gorde dira datubasean, nahiz eta haien orainaldiko forma gehienetan (*egin*) edota are guztietan (*eutsi*) baduten *e-* bokala (batik bat Lazarragaren eskuizkribuari zor zaizkion arren); halakoak ere markaduntzat jotz gero,

% 59,1ek lukete datibo-markaren bat (701/1186). Bestetik, alde batera uzten baditugu **edin*-en adizki bipertsonalak (errotzat berezko datiboduna den *-ki(di)*- dutenak; ikus [§ 5.3](#)), zenbait forma sinkopadun (*dr*- hasten direnak) eta **enin* errotikakoak (ia guztiak *di*- baitira),¹ datibo-markadunen proportzioa nabarmen igotzen da; % 88ra zehazki (701/796).²

Hortaz, datibo-komunztadura egin arren inolako datibo-markarik ez duten adizkiak gutxiengoa direla esan daiteke. Areago, halakoak maiz berrikuntzak izan daitezke ([§ 3.1.2.1](#)), edota grafia defektiboaren eraginez ezin erabat bazter litezkeenak ([§ 3.1.2.5](#), [§ 3.2.1.2](#)). Lehen motakoak dira, esaterako, Etxepareren eta ekialdeko beste lekukotasun batzuetako *darau*- moduko **eradun*-en 9 adizkiak, zeintzuei 2 alokutibo-markadun gehitu behar baitzaizkie (*dirau*- hasierakoak, non oinarrian zegoen bokala alokutibo-markarekin batu baita). Bigarrenen taldean sartzen dira *egon*-en N-N_i egiturako 10 (Hegoaldeko *dagoçu* erakoak, ez baitziren grafikoki *z* eta *tz* bereizten).

Nolanahi ere, datuok corpusaren ezaugarrien mende daudela jabeturik, eta bere horretan onartu ditudan salbuespenek ere azalpenak behar dituztenez, are probetxugarriago eta argigarriago deritzot datibo-marken presentziari eta absentziari xehekiago begiratzeari: datozen azpiataletan datibo-markak banan-banan eta testu/hizkera guztietako adibide ugariarekin aurkeztuko ditut, haien erabilera esparruak zehazteko helburuarekin (banaketa diatopikoak, lexikoak nahiz paradigmaticoak), eta erregularitasun zein salbuespenak detektatzeko asmoz. Horretarako, erroaren aurretikoak ([§ 3.1.1](#)) eta ostekoak ([§ 3.1.2](#)) bereizi ditut, eta horien barnean morfo eta alomorfo bakoitzari azpiatal bat eskaini diot. Azken azpiatalean ([§ 3.1.3](#)), modu al bait objektiboenean, 1625 arteko lekukotasunetan ikusitakoaz ohar zenbait egingo ditut, bai eta ondorio labur batzuk ere atera, gero azterketaren oinarri.

3.1.1. Erro aurreko markak

Mitxelenak aspaldi (FHV: 253) eta gerora Lakarrak ere (2009b) ikusi zuten, euskal hitzen ezkerreko partea da hainbat arrazoiengatik berreraiketarako ilunena. Hori

¹ Eta, beraz, ezin jakin **dai*- ala **dei*- ziren; ez eta are **-i-gi* > **-ii* > *-i* gertatu ote zen, pluraleko **-i-z-gi* > *-zki* kontuan hartuz. Hala ere, badira lauzpabost salbuespen *e*- bokaldunak, bi muturretako hizkeretakoak (RS eta Etxep), eta ez halabeharrez testu zaharrenetan eta aditzaren joko trinkoan dokumentatuak (23-24).

² Zenbaketa erradikalagoa (baina era berean gordetzaileagoa) eginez, hau da, orainaldiko formak soilik kontuan hartuz, baina horietarik soilik *dr*- hasieradunak eta **enin* errotikakoak baztertuaz, % 79,7an geratzen da datibo-markadunen ehunekoa (448/562).

euskarak historikoki izan duen tipologia atzizkizalearen ondorio gisa har daiteke (cf. Lakarra 2006a), edo, bestela esanda, aurreko alde behiala biziaren eta geroko fosiltze eta emankortasun galeraren ondorioztat.

Badakigu, ordea, euskarak aurrizkiak (ere) izan zituela aspaldian, eta halakoak dira, izan ere, aditz jokatuetakoko morfo ugari (pertsona-komunztadura eta DAM marka zenbait, esaterako), eta haien tartean datibo-marka batzuk. Horiek datubasean nahiz corpus hedatuan arakatu eta sailkaturik aurkeztuko ditut hemen, banaketa diatopikoak, lexikoak eta beste azal(era)tzeko, eta geroagoko bilakabide-proposamenen oinarri izan daitezen.

3.1.1.1. *e-*

Bokal honen izaera eta jatorria argi ez badaude ere, aspaldi ohartu zen Mitxelena (1954a: 135) zenbait testu zaharretan, batik bat mendebaldekoetan, orainaldiko ohiko *a-* bokalarekin egiten zuen balentzia-kontrasteaz (ikus baita ere Trask 1977; Lakarra 1986c: 649-650; Gómez & Sainz 1995: 245-246). Funtsean, zenbait aditz iragankorren oinarrizko formak ditransitibo bihurtzeko mekanismoa zatekeen (adibidez, mendebaldeko aditz laguntzailean: *dagidan* ‘dezadan’ / *degidan* ‘diezadan’), eta bai Mitxelenak (1954a: 136), bai Lakarrak (1986c: 649), beste fenomeno bat ere ekarri zuten hizpidera, bokal horri buruz aritzean: adizki alokutiboetan eta aditz iragangaitz bipertsonalen mendebaldeko aldaeretan agertzen den edo berreraiki daitekeen bokal itxi / irristari palatala (*diagok* ‘zagok’, *joaku* ‘doakigu’). Lehenak ez zuen lotura argirik egin bi morfo usteko horien artean (areago, hedadura aldetik kontrajarri egin zituela esan daiteke);³ bigarrenak, aldiz, aurrekoaren hitzei helduta bada ere, ate hori irekia uzten du.⁴ Arkaismoa ala berrikuntza (zaharra) den oraingoz eztabaidatzeke (ikus § 6), bi ikertzaileek ematen dituzten mendebaldeaz landako adibideek, gutxienez, Mitxelenak beharresten zuen azterketa xehea justifikatzen dute.

Bada, datubasean 264 adizki daude *e-* bokalaz horniturik datibo-komunztaduraren adierazgarri.⁵ Ordea, horietatik erdiak baino gehixeago (147) **edutsi* eta **eradun* aditzen

³ “[L]a situación que reflejan los textos antiguos de otros dialectos no es ni mucho menos tan clara. Recordemos, **además**, (...) que un prefijo vocálico *-i-* es general en formas alocutivas de todos los dialectos (...)” (Mitxelena 1954a: 136 [letrakera lodia nirea da]).

⁴ “Beste euskalkietan bereizketa ez da horren garbi mantendu Mitxelenak (op. cit. 30) dioen legez; **halere**, bada *i* bat, inoiz alboko kontsonantearekin baturik, euskalki guztietako alokutiboetan (...)” (Lakarra 1986c: 649 [letrakera lodia nirea da]).

⁵ Datibo-komunztadura egiten duen orainaldiko *de-* hasieradun forma oro hartu dut halakotzat. Jakina denez, badira datibo-komunztadurarekin lotura (sinkroniko) zuzenik ez duten beste *de-* batzuk; esaterako:

formak dira. Ez da harritzekoa, eremu lektal handi banatako N-N-N jokoko aditz laguntzaileak baitira, jarraian ikusiko den bezala.

Gainerako 117en artean, gehien-gehienak (105) N-N-N jokoa berezko edo oso ohiko duten beste sei errorenak dira (*egin/-(-ra)idi-*, *eman*, *esan*, **e(-ra)zan*, **enin* ‘eman’, *iritzi*),⁶ eta gainerako 12ak aurrizki honekin (eta batzuk are guztira) dokumentaturik ale bana edo bina baino ez dauzkaten aditzei dagozkie (*eduki*, **edun*, *edeki*, *erakutsi*, *erauntsi*, *eroan*, *erori*, *izan*, *jakin*). Markatzekoa bide da salbuespenen taldean ageri direla *erori* eta *izan* erroen N-N_i jokoko adizki bana; iragangaitz bakarrak, alegia.

Deskribapen xeheari forma erregular eta erabilienetatik ekinez, lehenik, **edutsi* aditzari dagozkionak ditugu. Espero bezala (Zuazo 2012, 2017), mendebaldeko testuetan aurkitzen dira, bai (gehienetan) N-N-N jokoko laguntzaile, bai ‘eman’ adierako trinko gisa (3, 7). Zehazki, Araba (1-3) eta Bizkaikoak (4-7) dira gehienak; bestalde, Gipuzkoa mendebaldekoak izan daitezkeen Milia Lasturkoren eresian nahiz Arrasateko erreketaren kantuan ere badira (8-9).⁷

- (1) Mendiola yl **deustac**, Gasto Apala (Abendaño, 7)
- (2) çuri / emayten **deusuguz** zizpuruac (Bet, 3: 26)
- (3) linda damea, asco **deusut** / nic aregaiti esquerric (Laz, A23:27)
- (4) Mizqueric erajegui **deuso** (RS, 519)
- (5) nic prometietă **deusut** gure Jaunare rregnua. (FrantzOrd, 8-9)
- (6) Veguiac **deuse** egozten vioçari culpea (BizkKant, 11)
- (7) esquerric asco **deustet** (frJZum, 40)
- (8) Peru Garciac eguin **deust** laburto (MLastur, 26)
- (9) esquerric asco emayten **deusat** (ArrasErre-3, 31)

Euskalarien artean gauza onartua da aditz honen eta **edun*-en arteko lotura etimologikoa: *dau* ‘du’ : *deutso* ‘dio’ (cf. Lakarra 1986c: 649; Mounole 2015; EHHE, s.v. **edun*). Gai honen inguruan zertxobait gehiago esango dut *-ts* atzizkiari buruz (§ 3.1.2.7) eta, batez ere, aditz familiez aritzean (§ 5.2.3); aurrera dezadan, baina, bion arteko

deramate ‘daramate’, *dezaguzke* ‘ezagut ditzake’, *dezan* [hark-hura] (cf. *dagian*). Geroago aztertuko ditut halako batzuen jatorri, bilakaera eta salbuespenen gorabeherak (ikus § 5.1.1 eta § 6).

⁶ Kontaketa honetarako, *egin*, *-idi-*, *-raidi-*, batetik, eta **ezan*, **erazan*, bestetik, erro berekotzat hartu ditut; jakina, bikoteetako kide bakunak, arrazoi diakroniko nahiz diatopikoak medio, maiztasun handiagoz ageri dira datubasean.

⁷ Lazarragaren *deraustae*-ren modukoak ere *e-dun*ak dira, baina **edutsi* erroarekin lotzen ditudanez, *ra*-aurrizkiaren atalerako utzi ditut (§ 3.1.1.4).

harremana argitzeko ezinbestean azaldu behar dela, halaber, *eduki* (eta *eutsi*) aditz sintetikoarekikoa (cf. Trask 1995; Lakarra 2006b).

Maiztasunean bigarren, adiera bereko **eradun* dugu, zeina **edutsi*-rekiko banaketa diatopiko osagarrian aurkitzen den.⁸ Zehazki, *e-* aurrizkidun formak Nafarroa Garaiko (10-12), Nafarroa Behere ekialdeko (13-14; bigarrena ‘ukan [+DAT]’ adierako trinkoa) eta Zuberoako (15-16) testuetan aurki daitezke.

- (10) pagatuco **deraudaçu** (NafEsI)
- (11) nic fedea prometaçen **derauçut** / ez verçe senarric egujteco (AgoitzEzk, 1-2)
- (12) Hegun goyçean, Agustin Martin Uztarrozeoac ygorri **derautaçu**⁹ / ynformacione eguin duena agot oñaren eta bere / lagunen contra (RosEtx-15a, 1r: 12-14)
- (13) Norc vaytere eguyn **deraut** malicia handia (Etxep, XIII: 31)
- (14) Galdu valin badituçu ceren oguen **derautaçu** (Etxep, IX: 34)
- (15) Jauna: eremerciazen **deraucut** cegei coure merchediac / hainberce cuidado baitu nicac (EspGut, 1: 1-2).
- (16) hala nola igorri **baiterauciet** gouriaren coppia / cien othoizetara (EtxRos-07, 1r: 4-5)

Aipatu eremu geografiko osoaren barruan zergati desberdineko bi hutsune sumatzen dira berehalakoan.¹⁰ Batetik, datubasean ezin bildu izan dut Lapurdiko **eradun*-en adizkirik: ez Rabelaisen testutxoan, ez uztariztar lapurraren hitzetan, ez Oihenarten lapurtar atsotiztetan. Izan ere, haietan ez da N-N-N indikatiboko ezain laguntzailerik agertzen (eta Lüküzerenaz gainerako EspGut-etan ere, nonahikoak direla, **enin*-enak dira guztiak).

Nolanahi ere, datubasetik kanpo (1625eko muga kronologikoaren barruan) badira halakoak. Leizarragak *e-* du sinkoparik gabeko orainaldiko forma bakarrean (17), Materraren lanetan (18) *derau-* formak agertzen dira sistematikoki (adibide honetan ‘eman’ adierako trinkoan), eta Voltoirek *a-*dunak eta *e-*dunak (19) darabiltza nahasian.

- (17) Ceren Christ Gentiley predicatu **derauen** Circoncisioneoc Pierris reprotchatzen (Leiz, Akt 11, 0)
- (18) Iesu Christo ene salbatçaillea, esquer eta laudorio **derautçut** (Mat-B, 207)

⁸ Izan ere, besterik ere esan edo iradoki den arren (Lakarra 2018: 165; Mounole & Lakarra 2018: 396), ez dut uste Lazarragaren **eradutsi* aditza **eradun*-ekin zuzenean lotua denik, **edutsi*-rekin baizik (ikus § 3.1.1.4-ko [89-92] adibideak eta hango azalpenak; bai eta § 5.2.3 ere aditzon inguruan).

⁹ Zuketa, ‘deraut, dit’. Kontuan hartu behar da, halere, autore horren **eradun*-en adizki bakarra dela, gainerako guztietan **enin* erroa baitarabil.

¹⁰ Esan nahi baita, Nafarroatik Zuberoarako tartean; Gipuzkoan *i-*dun formak ditugu (§ 3.1.2.1).

- (19) Hitz ounaq ematen **derauxté** (Volt, 232)

Beste salbuespen nabarmena Nafarroa Behere mendebalde da, baina oso bestelako arrazoi bategatik: bertakotzat hartu ditudan Etxauzen eta Seinichen gutunetan *darau-* da aukera bakarra. Ekialderagoko Etxeparek ere arestiko adibideotan erakutsi *e-*dun formak baino maiztasun handixeagoz erabiltzen ditu *a-*dunak (7/5). Hortaz, eta testu zaharrenak kontuan hartuta, nire hipotesia da Nafarroa Behereko berrikuntza izan zela *-erau-* > *-arau-*, eta gero Lapurdira zabaldu zela.

Hurrengo multzoa, esan bezala, hiru pertsonako argumentu-egitura berezkoa edo bederen guztiz ohikoa duten aditzek osatzen dute. Halakoak dira *eman* (20, 21), **erazan* (22), **enin* ('eman' adierako joko trinkoan) (23, 24), *iritzi* (25, 26), *-raidi-* (hots, *-idi-*ren faktitiboa) (27, 28), *egin* (29-31), *-idi-* (32), *esan* (33, 34), eta **ezan* (35-38).

- (20) Jaun Cerucoac oni **demala** / bici ona ta lucea (Laz, A24:123)¹¹
- (21) Fama gayciq ez**temala**¹² lagunari falsuqui (Etxep, I: 221)
- (22) Jaincoac parca **derozola** Migueli (IrañGut)
- (23) ta **deyc** buztanaz biçarrean (RS, 166)
- (24) Othoy eguic ieyncoari **deyen** varcamenduya (Etxep, I: 32)
- (25) ezçaytu joco, onegui **deriçu** (ErrezilGut, 66)
- (26) Gaitz **deritzanak** irri deraidik, on **deritzanak** hasperren (OihAts, 176)
- (27) Arrotzac ez lan daidic, ez **deraidic** (Zalg, 182)
- (27bis) Arrotzak ez lan daidik, ez **deraidik** (OihAts, 37)
- (28) Gaitz deritzanak irri **deraidik**, on deritzanak hasperren (OihAts, 176)
- (29) Nayago dot to bat, çe amaui emon **deyat** (RS, 40)
- (30) temporaz abisadu bear deu Ayta edo Perfectoa, beste bati enkargadu **degion** (SumBr, 2:13:6)
- (31) Ez akusan begik nigar ez**tegik** (OihAts, 153)
- (32) beronec bere ez**teydio** falta gueiago damari, tenpora baten eyon baño Jasonec Isorgileri (Laz, B23:3)
- (33) erançungo dau orduan / Jaun Cerucoac, / oy au **desoen** puntuan (Laz, A26: 76)
- (34) eta nere / abisua **desodan** zure senoriary, obligazio dudan / bezala (EspGut, 19: 7)
- (35) batec emun **leçaquet** abitoa (Laz, B4:3)

¹¹ Adibideotan *-o* > *-a* gertatu dela jo dut (**dema-o* > **demo* → **demo-(a)la* > *demala*).

¹² 'Hik-hari-hura': **demo-a-la* > **demaala* > *demala*, dela *oa* > *a* bakuntzeaz, dela *o* > *a* bilakaeraz, Lazarragarenean bezala (20); cf. Etxepareren beraren *deritzan* eta (289) adibideko *demaçun* (§3.2.3.1).

- (36) Beldoures oygen / etorraraz zerbait alarma falso eman **dezoten** / zure senoriary (EspGut, 13: 9)
- (37) Emak eure xahala gogo onkara, gora ahal **dezaianari** azkarrara (OihAts, 578)
- (38) igor **deçadaçu** informacione ample Augustin Martinen cabalen edo çamarien eppaistiaz eta ohonqueriaz (EtxRos-8, 1v: 6)

Adibide hauek bi multzotan bana daitezke datibo-komunztaduraren beharrezkotasunaren arabera. Alde batetik, *eman* (salbuespen gutxi eta argiro “bigarrenkariekin”¹³), **erazan*, **enin*, *iritzi* eta *-raid-* aditzek hartzailea behar izaten dute; bestetik, *egin/-idi-*, *esan~erran* eta **ezan*-ek ez dute beharrezko, nahiz eta ohikoa izan oso.

Lehen taldeari dagokionez, *e-* ia orokorra da datubasean, nahiz eta *iritzi*-k *a*-dun formak ere badituen; esanguratsua dateke, ordea, Etxeparek sistematikoki *e*-rekin erabiltzea. Salbuespenak Nafarroako eta Bizkaiko ale bana eta Zuberoako bi forma dira. Batetik, mendebaldeko *a*-dun bakarrak (39) adiera iragangaitz-inpertsionala duela kontuan hartu behar da (‘izena izan’), bai eta *-o* agerian duela ere. Izan ere, corpuseko lau *a*-dun formetatik hiruk daramate *-o* marka; haietatik bik ‘izena izan’ esanahi hori berori dute (39, 40), eta besteak ‘uste izan’ (41), osagarritzat *-(e)la* konplementatzailearekiko perpausa duela (eta cf. esaldi bereko *dausquidala*, hori ere *a*-rekin). Laugarrenak ere 3SG-eko komunztadura du, *-a* aldaeraz, baina ohiko *on iritzi* lokuzioan ageri da, ekialderago (42).

- (39) nola **dariço** – como te llamas (sic)’ (IbargC-hiztegia)
- (40) Arnault Curutchagua **daritzonaguanic** (EtxRos-07, 1r: 2)
- (41) **badariçosu** er[r]an dausquidala ar[r]açeo [o]nac? (NafEs-1, 115)
- (42) Eskerrak iztadan, zeren neure haziendari on **daritzadan** (OihAts, 690)

Ildo berean, Beriainek ere *dariço* dakar ‘izena izan’ adierarako (adibide bakarra du), eta Voltoirek *a*-dunak baizik ez ditu: birritan ‘izena izan’ eta beste batean ‘uste izan’ adieretan. Halaber, Leizarragak *a-* du sistematikoki, edozein dela ere pertsona edo esanahia; dena dela, kontuan hartu behar da aditz honen iraganeko formetan ere *a-* duela sistematikoki.

¹³ Bigarrenkari deritzet “egia orokor” edo “inpertsional” adierako erabilerei. Esaterako, *norc berea* [inori] **demana** *beti da bellaco* (NafEs-1, 37), eta cf. egun ezinezkoak liratekeen antzeko balentzia-murriztea edo adiera inpertsionalak: *Gaza lora ditean artean beste gauza lecusque* ‘ikus liteke [itzul. “se vería”]’ (RS, 145), *Guichia, guichia, urrin lioaque* ‘joan liteke [itzul. “se podría ir”]’ (RS, 350).

Bigarren taldean, aldiz, bi bereizketa diatopiko esanguratsu ikusten dira. Batetik, *esan*-ek N-N-N jokoan *e-* eta N-N_k jokoan *a-* dituen bitartean (azken horien adibide guztiak Lazarragarenak dira), alderantzizko adibide ugari ditugu ekialdean *erran*-ekin, batik bat N-N_k *e*-dunak (43), baina baita N-N-N formaren bat *a*-rekin, alegiazkoa izanagatik ere (44). Orobat dakartza Leizarragak bietarik, bai monotrantsitiboetan (45), bai ditrantsitiboetan (46).

- (43) Ez**terragula** çoin houretaric edanen dugun (Bela, 24)
- (44) Othoyce bat baneguyon **larradala** eguia (Etxep, XII: 3)
- (45) eta nehore ecin **derraqueela** Jesus dela Jaun, Spiritu sanduaz baicen (Leiz, Kor 12, 3)
- (46) cein **badarradaçue** nic-ere erranen drauçuet (Leiz, Mt 21, 24)

Bestetik, **ezan*-en kasuan, *a-* hutsa duen ditrantsitiborik ez bada ere, *e-* ez da aukera bakarra, ez ugariena (*ia-* eta *ie-* dira ohikoenak; ikus § 3.1.1.2).¹⁴ Hala, datubaseko adibideen urritasunak eskatzen duen zuhurtasunaz, esan daiteke *e-* bazterretako lekukotasunetan ageri dela gehien eta sistematikoen, XVII. mendearen hasiera arteko lekukotasunetan bederen: Lazarragak mendebaldean (35), eta Oihenartek (37) eta Etxartek (38) ekialdean. Halaz guztiz ere, EspGut-etan badira *e*-dun formak, (36) adibidekoa kasu, bestelakoekin batera.

Azkenik, orobat gertatzen da Voltoireren testuetan, non denetarik aurki daitekeen, *e*-dunak barne, eta Leizarragaren aditzera joz gero, gehienetan bestelakoak baditu ere, zenbait *e-* ere ikusiko dugu, dela eksklusiboki, dela *ie*-dun aldaerarekin txandaka. Zehazki, *-ke* atzizkidunak dira *e-* (soilik) duten adizki gehienak, batez ere 3SG-eko datibo-komunztadurakoak; hots, *deçaqueo* ‘diezaioke’ vs *dieçaquet* ‘diezadake’.¹⁵

Egin aditzari dagokionez, hasieran esan bezala, mendebaldean da argien *a/e* txandakatze morfologikoa (29, 30), baina ekialdean bada arrastoren bat edo beste, zehazki Oihenarten atsotizetan (31); cf., ordea, Etxepareren testuko eta EspGut-etako adibideak (47, 48).

- (47) Nyri vnsa ez**padaguit** vehar dicit pintatu (Etxep, VII: 13)
- (48) Dio ezen eregeren magestateac eman diola / compania bat eta zenbait picqua bidalzeaz / merchede **daguiodala** (EspGut, 19: 6)

¹⁴ Aldiz, egitura monotrantsitiboetan *e-* da aukera (*ia*) bakarra; azalpen saio baterako, ikus § 5.1.1.

¹⁵ Gogoan izan *iritzi*-ren *a*-dun adizkiez aritzean esandakoa.

Aldiz, erro beraren bi eratorrik jokabide ezberdina erakusten dute: *-idi-k*, *egin-ek* bezala, *e-* du mendebaldean, eta *a-* ekialdean, baina *-raidi-k*, dokumentatzen den bi kasuetan (27, 28), *e-* hartzen du ekialdean ere. Bestalde, Leizarragak *a-* du orainaldian *egin* nahiz *-idi-*ren adizki guztietan, eta iraganean *e-* nagusitzen da.

Amaitzeko, *e-* aurrizkiarekin gutxitan dokumentatu diren aditzak ditugu (49-56). Batzuk oro har dira bakanki dokumentatuak joko trinkoan (*edeki*, *erakutsi*, *erauntsi*, *erori*); beste batzuek *e-* aurrizkidun edo, oro har, N-N-N egiturako lekukotasun gutxi dituzte (**edun*, *eduki*, *eroan*, *jakin*). Azkenik, *e-* aurrizkiarekin agertu ez ohi den aditz arazotsu bat bada (*izan*).

- (49) Erroia haz ezak, begiak **dedetzak** (OihAts, 152)
- (50) Othoi sainduari, **deraunsano** ekaitzari (OihAts, 662)
- (50bis) Zeinuak **deraunsano**, / zinzarrotsa joralterano (OihAts, 433)
- (51) Esteiari izan denari bethiere, / on **derorkona** hanitz zaio, apur badere (OihAts, 692)
- (52) crueldaderic **baderacuso** / beoque beti tristeric (Laz, A14:61)
- (53) eta, ain da nic **deusudan** amorioa andia, ece... (Laz, AL, 1147v:11)
- (54) Tacoc **deroat** dodana / neure echerean çejara (RS, 82)
- (55) Peco gassoa **deucot** etorri joatan gacha / jatordala, / ase osteco loa (RS, 425)
- (56) Yre auçoac **eztequiâ** gacha / ona da (RS, 431)
- (57) nic, catherina, ezconce **necaycut**, / domingo, / eta (...) (AzpEzk, 6)

Maiztasun apalaren araberrako multzo honen azpian motibo ezberdinak ezkututzen direlakoan, banan-banan aztertuko ditut.

Ekialdeko testuetatik hasita, Oihenartenak dira lehen azpimultzoko gehienak (49-51), eta jakina da autore honen adizkiekin tentuz ibili beharra dagoela, batik bat adizki trinkoak erabili (eta sortu) zale baitzen (Mitzelena 1953a: 292; 1953b: 298; 1985: 183). Nolanahi den, ez dira hirurak mota bereko aditzak, eta dituzten paralelo apurrak ere ez dira berdinak.

Lehenik, *edeki* [N-N-N] berezkoa edo oso ohikoa duen aditzen artean sailkatu behar da eta, gainera, baditu forma trinko gehiago dokumentaturik: Etxepareren aginterako *edetaçu* (birritan), eta Isastiren errefracu bateko *baledeco*.

Bigarrenik, *erauntsi* aditza, datubasean urrienetarik bada ere (corpuseko beste adibideak *dr-* sinkopadunak dira), ondo dokumentaturik dago euskararen historian zehar,

bai *e*-rekin (Oñatiko eskuizkribuak eta Haranburuk, corpusetik kanpo; OEH s.v. *erauntsi*),¹⁶ bai *a*-rekin (XVII. mendeko lapurtar autoreetan).

Azkenik, *erori*-ren adizkia dugu (51), beste inon eta inoiz agertu ez dena. Hapax izaerak ez ezik, *e*-dun iragangaitz bakarra izateak ere susmoa eragiten du (ikus beherago *necaycut*-i buruz, bai eta *e*-ren gaineko ondorio orokorrak).

Euskal Herriko beste muturrean, Lazarragaren bi adizki bildu ditut (52, 53). Batetik, trinkoki gutxitan dokumentaturiko *erakutsi*-ren adizki gardena eta, bestetik, **edun*-en N-N forma bat.

Azken hori (53) **edutsi*-ren parekoa da morfologikoki, baina ez da laguntzaile gisa edo ‘eman’ adierako trinko gisa erabilia, baizik eta, hain zuzen, **edun*-ekiko aditz perifrasi bati estimuluaren jatorria gehituta (cf. *amodioa eduki*, *ukan~izan*; ikus § 5.2.3).

Azken horren antzekoak dira (N-N_k → N-N-N balentzia-aldaketaz) hurrengo hirurak, guztiak RSetan dokumentatuak (54-56). Beharbada arruntena, aurrizkia gorabehera, *eroan*-ena da, eramatearen onuraduna (eramaten denaren jabea nahiz hartzailea) txertatzea ohikoa baita. Aldiz, *eduki*-ren kasua arestiko **edun*-enaren berdina da, non sentipenaren eragilea gehitu den;¹⁷ eta orobatsu *jakin*-en adizkiari dagokionez, hartan “ikasitakoaren” iturria erantsirik.¹⁸

Amaitzeko, *izan*-en adizki bat dugu, bi aldiz ageri dena Azpeitiko auzibide batean, lekuko ezberdinengandik jaso (57): *necaycut* ‘natzaizu’. Kasu honetan ezkontzaren “helburua” (ezkontidea) markatzen da datibo-komunztaduraz, baina ez da hori bitxitasuna, noski, forma baizik. Bukaeratik hasiz, bi agerraldietan dagoen *-t* da azalgaitzena. Errata edo lapsus bat dirudien arren, kontuan hartu behar da ustez bi lekuko desberdinen ahotik jaso ageri dela, eta eskribauak ez zuela besterik gabe bat bera bitan kopiatu, grafia ezberdinez ageri baita. Horrez gain, esaldi osoari begiratzen badiogu,

¹⁶ Oihenarten beste atsotitz batean ere ageri da, datibo-argumenturik gabe, baina forma berarekin, fosildurik balego bezala (50bis). Horrek eta autore berak beste kasu batzuetan erakusten duen *a*-rako joerak berma lezake, hein batean, formaren fidagarritasuna.

¹⁷ Kasu honetan, ez dirudi azalpen etimologikoa duenik, baizik eta analogiazkoa, edo bestela esanda, arestian aipatu *a* : *e* oposaketa hedatzearen ondoriozkoa. Horrela ulertzen da jada datibo-marka barneraturik eta fosildurik bide duen aditz batek (*eduki*) berriz ere datibo-komunztadura gehitu ahal izatea (ikus § 5.2.1); cf. egungo bizkaierako *estekotzue* (*erremediorik*) erako adizkiak, datibo etiko edo interesekoarekin batik bat, baina baita iturria markatzeko ere, nola baita *estakatzut* [*beldurrik*] (Gaminde 2007).

¹⁸ Oxel Uribe-Etxebarriak jakinarazi didanez, editatzen ari den XIX. mendeko Oñatiko eskuizkribuan badira halako bi (ez dut besterik ezagutzen), esaterako: *bere barri dequioen beste Christaun guztiai emuten deuste escandalo guztiz madaricatuba* (Uribe-Etxebarria, prestatzen). Badira *jakin*-en forma hirupertsonal gehiago (XVIII. mendean), baina *dia-* (OA; ikus [568] adibidea) edo *da-* (Mogel) hasierekin, bana. Gerora sortu dira forma hirupertsonal berriak mendebaldeko hizkera batzuetan, datibo etikoarekin bada ere; hala nola *dakitut* (Gaminde 2007).

subjektuak ergatiboa daramala ikusiko dugu, eta horrek pentsaraz lezake ez ote zukeen *çaitut* esan edo idatzi nahi izan; hasierako *e-* oker bat izan zitekeen hala (ezen $\langle n \rangle$, egiazki, aurreko aditz-izenari ahal zegokiokeen). Alabaina, beste ezkontidearen hitzetan ere ergatiboa dugu (*nic*), baina adizkia (beste aldaera batean) are gardenago adierazia (amaieran *-t* duela, halere!): *ezconcen nayçaycut*. Kontua are korapilatzenago da beste lekukotza bateko “*nic... çaytut... çuri*” ikusirik.

Nolanahi ere, Satrustegik argitaraturiko testuaren berezitasuna azpimarratu behar da, oro har: Azpeitiako gertakari batzuen ingurukoa izan arren, hizkera ez dator bat eremu hartakoarekin, nabarmen; eta aldea, funtsean, hainbat aldiz errepikatzen den adizki bakarrean (*drauçut* ‘dizut’) oinarrizten bada ere, oso esanguratsua da, zeren eta, alde batetik, halako sinkopadun formak Leizarragaren itzulpenean eta hegoaldeko goi-nafarreraren agertzen baitira, eta, bestetik, Azpeitia Iruñeko elizbarrutian baitzegoen artean. Bada, azken urteetan argitaratu diren lan interesgarri batzuen abaroan (Monteano 2017: 163 eta hh.; eta alderdi filologiko-linguistikotik, bereziki, Santazilia 2017: 379-380, 402; 2018: 429, 454; 2019: 32, 48) datuok interpretatzen saia bagaitez, pentsa daiteke nafar administrazioko langileak ez zuela euskara (edo eremu hartako euskara bederen) erabat menderatzen, edo/eta berak erabili ohi zuenaren interferentzia gertatu zela. Hala uler daitezke adizkien arteko “gurutzatzeak” eta hegoaldeko goi-nafarreraren ezaugarri den *drauçut* adizkiaren agerpena: hark ezagutzen zuen eta nafar administrazioan estandarra edo prestigiozkoa zatekeen aldaera.

Ildo beretik, *nezaizu* ‘natzaizu’ erako adizkiak ez dira ezezagunak behialako *drauçut*-en eremuan. Bonapartek hegoaldeko goi-nafarrerakotzat dakartza, baina lehenagoko lekukotasun bakarrak, Beriainenak, *nayçayo* dakar (Reguero 2019: 443). Beharbada Nafarroa hegoaldeko eremu horretan *ai > ei* joera zen (Nafarroa Beherean bezala; Camino 2008: 128-129), idatzietan beranduago ageri bada ere (Camino 2003: 132; Reguero 2019: 400, 504). Halere, ikus [§ 5.1.1](#) eta [§ 6](#) izan aditzaz eta haren paradigmaz.

Honenbestez, esan daiteke orainaldiko *e-* bokala N-N-N konfigurazioari lotua ageri dela batez ere (dela etimologikoki eratorria, dela analogiaz hedatua), salbuespen susmagarri bakarrarekin (berriki aipatu dudan *nezai-* alde batera): Oihenarten *derorkon* ‘erortzen zaion’. Alabaina, kontuan hartu behar da autore berak *derora* ‘erortzen da’ ere badarabilela, datibo-komunztadurarik gabekoa, eta, beraz, bestela azaldu behar da;

litekeena da, azken batean, berak sorturiko adizki trinkoa izatea, aditzoin osoa harturik (cf. *derahatza*, *dohetsa*).¹⁹

Horrez gain, bi baieztapen orokor gehiago erants daitezke: batetik, oinarrian N-N_k erroak dituzten *ra-* aurrizkidun aditzek *e-* ere hartzen dutela, oro har, eta, bestetik, bokal hori N-N_k → N-N-N eratorpenerako berrerabili zela, Bizkaiera Zaharrean behinik behin (gerora bertan *-ts-k* hartu duen funtzio bera, hain zuzen).

Aldiz, egoera ñabarragoa darakuste N-N_k → N-N-N zaharragoek. Hala, Oihenarten eta Zalgizeren *daidik* : *deraidik* bikotearen argitan, esan liteke *ra-k* arazletasuna eransten duela, eta *e-k*, datibo-komunztadura bera (cf. Oihenartek dakartzan *degi-* hasierako adizkiak, zeintzuek ez duten arazletasun esanahirik). Egia da *degik*-en eta *daidik*-en artean bigarrenaren higadurak eta morfologiak arkaikoagoa izan behar duela iradokitzen dutela (Lakarra 2013: 304), baina beharbada hiperzuzenketa baten aurrean gaudela pentsatu behar da: Oihenarten itzulpenari jaramon eginik, jatorrian *deidik* : *deraidik* zatekeen oposaketa, baina (ikusidugun bezala) *ra-* aurrizkiarekin *e-* agertzeko joera (orokorra nahiz autore beronen hautua izan), bai eta *a-* N-N_k → *e-* N-N-N bilakabidearen galbidea direla medio, *deidik* → *daidik* berrosatu zezakeen.

3.1.1.2. *i-*

Bokal hau 48 aldiz baino ez da ageri aurrizki moduan eta datibo-markaren funtzioaz datubasean (interesgarriri, beste 30 alditan ageri da alokutibo-marka gisa). Bestalde, horietarik gehienak **ezan*-en (58-61) eta *izan*-en (62-64) adizkiak dira.

- (58) ecin esan **niazcaquec** Miravallesco gaucac (ElduBerts, 30)
- (59) Barca **jazquiguçu** guere pecca/tuac (AresOt-PatNos1, 1v: 18)²⁰
- (60) Jauna: zure senoriac barca **biezat** (EspGut, 13: 1)
- (61) Azquen finian eman **diaçan** recebice dignia (Etxep, I: 40)
- (62) Ni becatariau confessetan **nachaco** / Iaungoyco gustiz poderosoari (Bet, 6: 21-22)
- (63) Ni ere jarrayquico **nayçaye** ari eta aren ylobay (NafEs[SOL], 9)
- (64) Berce aldi batez ginen **nyçayçu** (Etxep, X: 61)

¹⁹ Areago, *dera-* arazleen “orainaldiko aurrizki” gisa osorik erabili zuela dirudi. Batetik, ez dago inongo arrazoirik pentsatzeko *ahantzi-k* forma sintetikoak izan ahal zituenik ere eta, bestetik, hirugarren silabako hasperenak salatzen bide du formaren berritasuna, arkaismo batean espero ez zitekeena.

²⁰ Adizkiok (bi dira otoiitz berean) eta Etxepareren *yaçadaçu*, grafiak eta lituzketen ahoskerak gorabehera, *i-* aurrizkidun gisa gorde ditut datubasean, batik bat mendebaldeko *j-*etatik bereizteko eta, aldi berean, ekialdeko beste *i-*ekin bateratzeko.

Datubasean *i*-dun forma ezberdin gehien dituenarekin hasiaz, **ezan*-en adizkiak Gipuzkoa ekialdetik hasi, Nafarroa iparraldetik igaro eta ekialdeko hizkeretaraino hedatzen dira, aurreko puntuan ikusitako *e*-dunekin lehian (9 *e*- vs 13 *i(a/e)*-). Esaterako, hizkera “nahasiko” EspGut-etan bietarikoak ageri dira, adizkiaren arabera (*ni(a)zakeio*, *biezat*, baina *dezon*, *dezoten*),²¹ baina Etxeparek sistematikoki *i(a)*-dun formak ditu; orobat Materrak *ia*-rekin. Bestalde, Hegoaldeko adibideak ere ez datoz bat: Lazarragak *lezaket* duen bitartean, AresOt-PatNos-etan *iazkiguzu*²² ageri da, eta ElduBerts-etan <niazcaquec>,²³ (XVIII. mende hasierako Otxoa Arinek eta Lubietak ere badakartzate halakoak; hurrenez hurren, *diakit* eta *diaramaio*).

Hala bada, hain adibide gutxi eta heterogeneoekin (soilik aginterako forma bat dut autore ezberdinen testuetan dokumentatua: ‘iezadazu’), ezin atera liteke ondorio sendorik. Hala eta guztiz ere, banaketa diatopikoari begiratuta, argi zerbait egin liteke. Esaterako, Etxart eta Oihenart zuberotarren hizkuntza “guztiz zuberotarra” dela ezin esan badaiteke ere (Camino 2008; Padilla 2017), puntu honetan bat datoz biak, bai eta beste muturreko Lazarraga ere (nahiz eta XVII. mendeko zuberotarrek *i*- baizik ez duten). Nolanahi den, korapiloa askatzeko, *e*- : *i*- oposaketa bainoago, aztertu beharrekoa *i*- : \emptyset - eta *e*- : *a*- hautuak eta beren konbinaketak direlakoan nago.

Izan-en adizkiei helduz, lehenik eta behin esan behar da hauek direla *i*- aurrizki-bokala denbora-aspektu bokalaren ondoren daramaten bakarrak (vs *ia*-). Bada, corpusean dauden 22etatik 16ren subjektua 1SG da (hots, euskara batuko *natzai*-), eta Lazarragarenak dira ia erdiak (6 *nachaçu*); Betolatzak *nachaco* dakar.²⁴ Gainerako adizkietatik batek ekialdeko *itza*- aldaera dauka (batuan *hatza*- dena), eta beste bostak *litza*-/*zitza*- iragan-alegiatzko ereduak dira, hala ekialdean (OihAts *zitzaizkan* ‘zitzaizkion’) nola mendebaldean (Laz *liçacala* ‘litzaiola, zitzaiola’, non markatzekoa den ez dela **eitz* > ***etx* gertatu).

Beste *i*-dun adizkiak heterogeneoagoak dira, proportzioan eta erroari dagokionez, eta haietako asko geografikoki aski mugatuak, Gipuzkoa (hego-)mendebaldean; hangoak

²¹ Ikus aurreko puntuan Leiz-en adizkiez esana.

²² Ariztimuño (2016a: 33) lanean **iazazkiguzu*-tik zetorrela proposatu nuen, haplologiaz.

²³ Ez dago argi adizkiaren esanahia eta, ondorioz, ahoskera (edo alderantziz): baldin *niazkakek* irakurriko bagenu, AresOt-etako *iazkiguzu* adizkiari buruz esandakoaren ildotik, **niazkakek* ‘niezazkioke[toketa]’ uler liteke; eta, aldiz, *niazakek* irakurririk, ‘niezazkiake’ [nik hiri-haiek] edota ‘nitzake[toketa]’ uler liteke.

²⁴ Halakoak *i*-duntzat hartu dira, zeren eta *natxa*- horren jatorrian **naitza*- baitago; cf. erdialde zabaleko *na(i)tza*-, ekialdeko *nitza*-, eta haien banaketa bera duten *nax* : *naiz* : *niz* (< **naiza*; FHV: 105).

dira ArrasErre, SumBr eta, zehaztasun gutxiagoz, Miser. Nolanahi ere, Euskal Herri osoan zehar ageri da aleren bat. Dakusagun zehatzago zer-non eta zertarako.

- (65) Busti naçanean çure graçiac / quenduco **diraust** culpa gustiac (Miser, 5: 1-2)
- (66) eta aplikaduko **dirauze** ynduljenziak irabasten diradenak / euren kapilla bizitazeaz (SumBr, 2:17:7)
- (67) çoinetan gainan iguorten **dirauet** respuestu messagier / hunequi (EtxRos-09, 1r: 4-5)
- (68) Beotibar, hic **diadutac** Martin de Oybar (BeotNaf)
- (69) Amore bat nahi nuque **liadutanic** eguia (Etxep, II: 20)
- (70) Mari Lopezco ederreza, / arren çaoça exilic, / oy eta baldin gura badoçu / ez **difinçuen** tacharic (Laz, A27a:1-4)
- (71) Ez **diaço** bacarric (ArrasErre-2b: 5)
- (72) eta aren abisuak aprobetxatzen ezpadeu / esango **diago** Kongregazioko Aytary (SumBr, 2:19:3)
- (73) Açean **diagonac**, usean **diago** (GarErr, A20 = B39)
‘Los que **hieren** detras **hieren** en vazío’ (Garibay G)
‘Tras en **dize** el que, vazío en **dize**’ (Garibay Cc)

Lehen adibideak (65-67) **eradun*-i dagozkio, baina ekialdeko ohikoaren bestelako aurizkia dute, eta merezi du aldea xehetasunez azaltzea.

Ekialdeko **eradun*-en adizkietan *e*- (edo *a*- berrikuntza) da beti, salbu eta Etxart zuberotarraren adibide honetan (67).²⁵ Aipatzekoa da ezen, alderantziz, beste gutungileak (Ros erronkariarrak) *i*-rekin ematea espero litekeen adizki alokutiboa *e*-rekin dakarrela.²⁶

- (74) Hegun goyçean, Agustin Martin Uztarrozeoac ygorri **derautaçu** ynformacione eguin duena agot oñaren eta bere lagunen contra (RosEtx-15a, 1r: 12)

Erdialdean (Gipuzkoan) ere badira **eradun*-en adizkiak (65, 66), baina bertan *i*- da araua. Mitxelenak (1960: 698-699) aspaldi seinlatu bezala, objektu pluraleko formak baino ez ziren erabiltzen eremu hartan, adibideok erakusten duten bezala (ikus Lakarra 2011: 197-198).

Erdi-ekialdeko hedadura dute baita ere *eduki* aditzaren *i*-dun formek (68, 69); zehazki, Nafarroatik sortalderakoa. Corpuseko beste testuetan ere aurki daitezke gehiago:

²⁵ Gutunen edizio kritikoa faltan, ez dakit akastzat hartu behar den (*e* eta *i* oso antzekoak izan daitezke eskuizkribuetan), edo alokutiboko formen eragina izan daitekeen.

²⁶ Ikus § 3.3.1.2-n alokutiboko *i*-ren lekukotasunak.

- (75) daquigunean ecen laincoac hala bridá herstua **diadutela**, non deus haren congitarequin baicen ecin baitaidite (Leiz, Catech 1297-19)
- (76) Çeren onlacoey **diaducote** Iaungoycoac prometaturic barcatuco dizquiotele (BerDCh, 141v)

Hapaxa da, berriz, ArrasErre-ko *diaço* (71), haren osaera eta esanahia erabat argitu gabe badiraute ere (Mitxelena 1979: 49; ikus § 5.1.2); orobat da Lazarragaren *difinçuen* ‘ipin diezazuten’ (70), non *i-* datiboarekin lotu behar den, kontuan harturik *damindan* ‘ipin dezadan’ (RS, 99) eta Lazarragaren beraren *nafinzu* ‘ipin nazazu’ (Laz, B3:70) formak.

Analisi zailagokoak dira beste biak (72, 73), zeinek forma bera izanagatik erro bera duten ere ez baita argi, esanahiak ere ez baitituzte.

Batetik, SumBrko *diago* ‘dio’ erako N-N-N laguntzaileak ditugu (72), zeintzuek Laz-ren *jago-* erakoak dakartzaten gogora (cf. § 4.4.1 eta § 4.4.2).

Bestetik, forma berbereko (baina ‘jo’ eta ‘esan’ adierez itzuli ziren) adizkiak dakartza Garibaik erretrauetan (73). Berez, itzulpenari so, ez genuke datibo-komunztadurarik esperoko adizkietan; hala, *-iago-* enborra bereiz liteke, baina argi dago horrek ezin duela erro hutsa izan. Aitzitik, 3. pertsonako datibo-komunztadura orokor bat dela pentsaturik (zurrumurruen jomuga nahiz kaltearen jasalea, ‘esan’ edo ‘jo’ adierei jarrikiz), *i-* (eta beharbada *-o*) azaldurik geratuko litzateke. Hortaz, *d(i)a-* orainaldiari legokioke eta erroa *-g-* (edo *-go-*) luke. Halako aditzik ez denez (nekez lot bailiteke *egon-*ekin), aurrerago aurkeztuko dut morfologiaren eta bilakaera fonologikoen bidez iritsitako proposamen bat (§ 4.4.3).

Azkenik, beharbada talde honetan sartu behar dira Leizarragaren adizki berezietakoak, *-ngu-* errokoak (77, 78). Halere, ezin da baztertu haietan $e > i / _CCu$ gertatu izana (cf., aldiz, Etxep, I: 72, *Othoy iauna enguztaçu lagun çure saynduya*), edo bokal itxia erroaren zati izatea (*-ingu-*).²⁷ Hona adibideen pasarte osoak, egungo *Elizen arteko Bibliako* bertsiorekin batera, hobeto uler daitezten:

- (77) Uste duçu ecin othoitz daidiodala orain neure Aitari, eta **baitinguzquet** bertan hamabi legione baino gehiago Angeru? (Leiz, Mt 26, 53)

‘Ala uste al duzu ezin diodala Aitari dei egin? Hamabi aingeru-talde eta gehiago **jarriko lizkidake** berehala ondoan.’

²⁷ Konparaziorako, **ei- > e-* ezohiko emaitza bide dute **enin* erroko hauek: *Amore bat hautaceco conseylu bat nequeye* (Etxep, II: 5); *Huda ta negu, eguzu ogui ta su* (RS, 304).

- (78) Eta çuetaric cembeitec hæy erran diecén, Çoazte baquerequin, bero çaitetzte eta asse çaitetzte; eta ez**tinguzteçuen** gorputçaren necessario diraden gauçác, cer probetchu duqueite? (Leiz, Iac 2, 16)

‘eta zuetakoren batek esaten badio: «Hoa bakean, bero hadi eta ase», baina behar duen laguntza **eman** ez, zertarako balio du horrek?’

3.1.1.3. j-

Datubasean 66 adizki daude aurrizki hau datibo-marka gisa dutenak, eta hiru multzotan bana daitezke. Lehenik, 43 alerekin, *izan*-en N-N_i paradigmakoak ditugu; bigarrenik, eskutara bana adibide dituzten hiru aditz arruntenak (*etorri*, *ibili*, *joan*); azkenik, arrazoi ezberdinengatik bereziagoak direnak: batetik, *jago*- hasieradunak (ikus [§ 4.4.1](#)) eta, bestetik, *ipini*-ren eta *jarrugi*-ren adibide bana.

- (79) Etorrico **xasu** / Gacha bertati (Mikol, I: 7-8)
(80) Lelengo yrurac / perteneçietan **jacaz** / Iaun goycoaren honreari (Bet, 3: 46-48)
(81) bosteun ducac costa **jacan** / baroeoni balentia (Sasiola, B26: 7)
(82) Contentu uste neben orduan / oy **jatort** descontentua (Laz, AL, 1143v:10-11)
(83) Oñetaco lurrau **jabilt** ycara (Artazub, 1)
(84) Peco gassoa deucot etorri **joatan** gacha / jatordala, / ase osteco loa (RS, 425)
(85) Contentu baga dacust **joatala** / neure urte dulceac (Laz, B15:52b)
(86) Jaun Cerucoay emaiten **jagot** / oy asco gueraciaric (Laz, A23:1-2)
(87) descubriduric **jafindaçu** / apelliduaz nonbrea (Laz, B16:34)
(88) egun bein ur **jarruta** / ganboar seme lasterra (ArrasErre-3, 27-28)

Ikusten denez, guztiz mendebaldera mugaturik dago aurrizki hau. Izan ere, hau da eremu lektal (zabal baina) bakarrean agertzen den datibo-marka bakarra (eta, [§ 3.1.1.5](#)-en ikusiko dugun bezala, hein batean z-rekiko banaketa osagarrian).²⁸ Horrek bi azalpen izan ditzake: edo berrikuntza bat da, edo arkaismoa da. Aukera bakoitzaren aldeko eta kontrako frogak eta argudioak (eta bakoitzaren inplikazioak) aurreragoko utziko ditut.

Dena dela, kasu batzuetan zenbait zehaztasun egin behar dira. Esaterako, *jarrugi* aditzaren iraganeko formaren kasuan (88) zalantza egin liteke *j-* horrek datibo-marka batekin (**i-* azken batean) zerikusirik duen ala iraganeko **e-*ren ondorena den (cf. *joean*

²⁸ Jakina, etena ez bide zen erabatekoa, ezen Estibaliz Sasiola debarraren poema batean, adibidez, aipatu *jacan* ‘zitzaion’ formaren ondoan *çaco* ‘zaio’ irakur daiteke; orainaldi/iragan arteko ezberdintasun morfologikoaren ondorio?

‘zihoan’, ustez < **e-oa-an*). Bestalde, *jafindaçu* aginterako forma dela kontuan hartu behar da, eta halakoek amaieran baino ez dutela izaten morfologia jokatua (*egin* → *egidazu*, *utzi* → *uztazu*, *eman* → *emadazu*, etab.);²⁹ hots, baliteke, OEHk (s.v. *ipini*) dakarren bezala, balizko datibodun **jafini* partizipio bati egokitzea (cf. Lazarragaren beraren *jagin* ‘*egin*[+DAT]’ eta *jakin*₂ ‘**edin*[+DAT]’; ikus § 5.3).

3.1.1.4. *ra-*

Sarreran esan bezala, *ra-* datibo-marken barruan sartu dut, ez datibo-komunztaduraren adierazle izateagatik, baizik eta haren bitartez egindako N-N → N-N-N eratorpenetan (arazletasuna adierazi zein ez) datiboa delako erantsi ohi den komunztadura. Hortaz, bi motatako aditzak sailkatu dira: batetik, halako arazletasun-eratorpen sinkroniko aski gardena egiten dutenak (**eradutsi*, *eragin* eta **erazan*-en adizki bana), eta, bestetik, oinarrizko N-N aditzaren adiera gorderik argumentu bat gehitzen dutenak (**eradun*-en adizki trinkoak, ‘eman’ adiera lexikalizaturik ez dutenean). Honatx aditz eta autore ezberdinen adibideak:

- (89) Cegaiti lauoi bardin on erechi / ez **derausteçu** euren amoreetan? (Laz, AL, 1145v:10) ‘Zergatik lauoi ez diezu elkar maitarazten?’
- (90) Oy aserratu **deraustaçu**, / ceurorrec ala guraric (Laz, A27a:5)³⁰
- (91) eragocico **deraustae** / damaoc servietea (Laz, A24:11)
- (92) ez **deraustae** besteric ateraco, / salvo bay çaitudala amaetan (Laz, B20:71)
- (93) Azaiteau galdu **lerait** / ardura usaçaqueac (Laz, A24:157)
- (94) eracusteco **drauqueo** ceric den Iaincoaren iustitia handia (Leiz, Othoitz 1292-21)
- (95) Ceren bada **daraucate** emaztiari hoguenic (Etxep, III: 34)
- (96) Galdu valin badituçu, ceren oguen **derautaçu**? (Etxep, IX: 25)
- (97) Arrotzac ez lan daidic, / ez **deraidic** (Zalg, 182)
- (98) Gaitz deritzanak irri **deraidik**, on deritzanak hasperren (OihAts, 176)
- (99) Curutchagari baka **eraçacoçu** bere despendioac Aguostini (EtxRos-07, 2r: 18)

Ikusten denez, oro har, adizkietan bada *ra-*z gain beste datibo-markarik (*e-*, *-k* edo *-ts*). Lazarragaren adibideei dagokienez, *ra-* aurrizkiak arazletasuna adierazten du

²⁹ Salbuespen interesgarria eta beharbada esanguratsua **ezan* laguntzailea da (ikus § 5.1.1.2).

³⁰ Lazarragaren eskuizkribuan ez da *haserretu* aditzaren beste lekukotasunik, baina, agian, pentsa daiteke NOR-NORI gisa jokatuko zuela; horrela uler genezake **aserratu jat* ‘haserretu naiz’ → *aserratu deraustaçu* ‘haserrarazi nauzu’.

(89, 90), edo arazletasunari lotua ageri da, nolabait (91, 92). Azken bion kasuan, adibidez, (91) adibideko aditz nagusia bera ere arazlea da, etimologikoki bederen; (92) lekukotasunekoa, aldiz, anbigua izan daiteke, baina adierari begiratzuz gero ('esatea', 'aitortzea'), pentsa liteke N-N_k konfigurazioari erantsitako datiboa ez dela helburu edo onuraduna, behartutako egilea bera baizik (*esalea*); eta ergatiboaren lekua hartu duena, aldiz, eragilea (*esanarazlea*). Interpretazio horren berme dateke edizio-gileek oin-ohar gisa dakarten zehaztapen argigarri hau: «ateraco] azpian hitz bat dago tatzaturik: *erasango* agian» (Bilbao eta beste 2020b: 532, 71. ohar paleografikoa).³¹ Bitxikeria gisa, eta, Leturiagak (2020: 380) dioen bezala “oso kontuz erabili beharreko datua bada ere”, aditz beraren aldaerak dirudite (eta, beraz, Gipuzkoan ohikoak ziren objektu-pluraleko **eradun*-en formatatik bereizi beharrekoak) Larramendiren gramatikako forma batzuk, ordurako arazletasun zentzua erabat galdurik, nonbait: “*Item* [mendebaldeko hizkerako objektu singularrarekiko formak —*déutzac, an, déutzazu* etab.— eman berri dituelarik] *jaten-dirautzac, an, tazu, dirautzit*,³² *dirautzazue, &c*” (Larramendi 1729: 93). Edonola ere, formok ez dira nahastu behar Aramaion eta Leintz ibarrean jaso diren egitura progresiboetako *erau(n)tsi*-ren³³ adizkiekin (*pace* Zuazo 2018: 905; Eraña 2020: 61; Ondartza 2022: 25).

3.1.1.5. z-

Gorago aurreratu bezala, aurrizki hau mendebaldeko *j*-rekiko banaketa osagarrian ageri da lehen testuetarik; hots, Araba eta Bizkaitik kanpoko hizkera guztietan dago dokumentaturik. Beste datibo-markak ez bezala, homogeneousitasun hori aurrizki hau hartzen duen aditzean ere erabatekoa da: *izan*-ek baino ez darama (datibo-markatzat), bere N-N_i jokoan. Adibide gutxi batzuk jarriko ditut hemen, bat hizkerako.

³¹ Corpusetik kanpo, aurkitu dudana adibide antzekoena, eta ekialdean, Haranbururen hau da: *Ordea inoranziak batzutan batzuei ahanzten daraue zer egin behar den* (apud Fernández & Ortiz de Urbina 2010: 102; nahiz eta ikertzaileok morfologia arazlerik gabeko beste datibo-gehitze batzuekin alderatzen duten, esaterako Pouvrearen honekin: *Ahantz diatzakidatzu munduan diren guziak*).

³² Egia da forma hau ez genukeela esperoko objektu singularrekin, *-tzi-* pluralgile gisa ageri ohi denez gero; halere, kontuan hartu behar da, alde batetik, adizkion lekukotasun urrien ondorioz, ez dugula horien garapenaren berri nahikorik (analogiazko eta bestelako aldaketak paira zitzaketen); bestetik, gramatika aurrerago aipatzen ditu Larramendik **eradun*-etiko objektu pluraleko ohiko forma giputzak, aldaera nagusizat aurkezten dituenen ondoren (*diozka*) eta erdialdeko besteen ondoan (*dizkio*); aipatutako besteak, aldiz, esan bezala, mendebaldeko (Dialecto I) formen ondoren ematen du, objektu singularrekotzat.

³³ ‘Aritu, jardun’ adiera aski hedatuarekin (ik. OEH sv. *erauntsi* 4); areago, zubereraz, progresiboko perifrasiari sartu gabe bada ere, *aritu da*-ren ordean *erauntsi dü* darabiltela dio Peillenek (1991: 828, 3. oin-oharra).

- (100) (...) eta kabizen **zakan** santua zerbiduko deu (...) (SumBr, 1:5:2)
- (101) secula erguelqueria faltatu ez **çayc** eta faltatuco (NafEsII, 144)
- (102) ala yridi **çayo** / gure erriari (RosEtx-12a, 1r: 14)
- (103) sino gaiztoa **zaut** Biarn/on companien egitea (EspGut, 19: 15)
- (104) Pot bat othoy eguidaçu **ezayçula** herabe (Etxep, VIII: 3)
- (105) Hire nahiz gaitz jin **zaikan** horri, errakok "Sancho, ungi ethorri" (OihAts, 621)

Adizkiotako aurrizkiaren homogeneotasunaren parean, hizkeraren arabera atzizkien askotarikotasuna agertzen zaigu; izan ere, erro osteko markei eskainia den hurrengo azpiatalean aztertuko diren atzizki guztiak ageri dira z-rekin konbinaturik, hizkeraren nahiz pertsona- edo numero-komunztaduraren arabera.

3.1.2. Erro osteko markak

Azpiatal honetan atzizkiturik ageri diren morfoak izango ditut hizpide. Euskara historikoa eta modernoa atzizkizalea izan denez, pentsa daiteke, oro har, aurrizkiak zaharragoak direla, eta euskararen jito tipologikoan galdu edo fosildu direla (ikus besteak beste Lakarra 2006a, 2009b).

Halaber, euskara historikoan atzizki berririk ere ez da gramatikalizatu, baina haiekiko adizkien gardentasun morfologikoa handiagoa da. Noski, analogiak ere egin bide du bere lana, dela morfo edo alomorfo jakin baten erabilera hedatuaz (-ts, -ki vs -k, -o vs -a...), dela lehenagoko atzizkien konbinaketak berrinterpretatuz (-zki). Nolanahi den, badira azaldu beharreko zenbait aldaera, arkaismo zein berrikuntza.

3.1.2.1. -i

Aurrizki gisa ere ikusi dugun bokal honek 72 agerpen ditu erro ostean. Horietatik 63 *izan*-en adizkietan dira: 50etan 3. pertsona dela subjektu (106-109), eta 10etan 1SG (110-112); beste pertsona-komunztadurek ale bana dute (113-115). Gainerakoak *eman*-en (116-117) eta **ezan*-en (118-119) adizkiak dira, **eradun*-en (120) zalantzazko batekin.

- (106) Çuc ezconduta berori juango **liçay[o]te** (ErrezilGut, 69)

- (107) sino gaiztoa **zaut** Biarn/on companien egitea (EspGut, 19: 15-16)³⁴
- (108) pla/zer duçun beçala irudi **baçautzu** imprimi eraci diça/çun (Etxep, Hitz, 1r: 20-22)
- (109) ala yridi **çayo** / gure erriari (RosEtx-12a, 1r: 14-15)³⁵
- (110) Ni ere jarrayquico **nayçaye** ari eta aren ylobay (NafEs[SOL], 9)
- (111) eta ala souplicazen / **nazago**³⁶ mana nazan pouchanza douen bezala (EspGut, 14: 14-15)
- (112) Othoitzen **niçauçu** nahi duçun / consideratu (EtxRos-5, 1v: 6-7)
- (113) alincoa! bada pleituan alçina badoaye noriere bayt mendecatuco **gayzquioc** (NafEsII, 102)³⁷
- (114) Bay, bada, orren ayer **baçayzquit**, çuc edo nic ercal chuçendu bear dugu (NafEsII)
- (115) Prestatzen ezadila ari, gero burhasik eskatu behar **itzaukeonari** (OihAts, 398)
- (116) Aramayo, dabenac ez **lemayo** (RS, 284)
- (117) Harc echori **eztemayo** oren vaten epphia (Etxep, I: 148)
- (118) Inglesen berriric ezin gastiga **niazacoyo** zure / senonary (EspGut, 20: 6)
- (119) Bere nahiz eri denari nork bilha **dezakeio** osagarri? (OihAts, 94)
- (120) Hiri eguin **vadaraye** bidegabe handia (Etxep, XIII: 80)³⁸

Nire datubasetik kanpoko corpusean honelakoak ere topatu ditut (*izan*-enez gain, horiek orokorrak baitira):

- (121) eta bere sasoinean fructuac renda **dietzoyoten** berce laborariri bere mahastia alocaturen (Leiz, Mt 21, 41)
- (122) Eta nehorc ecin ihardets **cieçoyon** hitzic (Leiz, Mt 22, 6)
- (123) Iaincoa lagu duenary / nihorç eçin qualteriq / eguin **deçaqueyo** (Volt, 150)

³⁴ Honetan (107), hurrengoan (108), eta (112) zein (115) adibideetan, bokala aldaturik ageri da (-i → -u), arrazoi fonetikorik gabe; beharbada ordurako *au* > *ai* egiteko joeraren ondorioz egindako hiperzuzenketa izan liteke, edota N-N-N jokoko diptongoarekiko analogiaz sortua (Camino 2008: 110).

³⁵ Aldiz, *çaela* ‘zaiela’ dakar Rosek berak; halaber, *zagu* ‘zaigu’ dauka 1564ko Eraulgo ezkontza-gonbidapenak.

³⁶ Irakur bedi *natzaio* (cf. gutun horietan *Bagonaco* ‘Baionako’).

³⁷ Beharbada < **gai(t)zaiçkiok*, haplologiarekin; cf. AresOt-PatNos-etako *jazquiguçu* (59. adibidea eta bertako oin-oharra), eta cf. Leizarragaren *gaizquioc* ere.

³⁸ Ez dago argi adizki honen garapen fonologikoa zein izan zatekeen. Baliteke inguru hartan *au* > *ai* aldaketa gertatzea, esporadikoki eta fonotaktikoki bazen ere, kontzientzia fonologikoan *au*-k ziruela (i). Bestalde, Etxeparek erakusten du *ua* > *uia* bilakabidea (ii). Azkenik, -i atzikia bazeukala ere proposa daiteke (iii); cf. Etxep *darauritzut* (158; § 4.2), eta EspGut *didage* (436):

i) **darau*- > *darai*-

ii) **darau*(V) > **darai*(V) > *darai*-

iii) **darau*-i- > *darai*-

- (124) Eduquitcen du laburzqui cer-ere galdeguin ahal **bai-tiaçaiogu** Iaincoari (Mat-A, 85 = Mat-B, 86-87)
- (125) Hunelatan gutarik batbederari erran ahal **lekidikeion** bezala... (Ax, 453-19)

Ikusten denez, bada, *izan-ez* gain *eman*, **ezan* eta **ekin* aditzetan baino ez dut topatu atzizki hau. Are gehiago, modalitateari loturik ageri zaigu, *-ke* morfoarekin gehienetan (**ezan*-en kasuan), baina baita hainbakoak izanik esanahi hori dutenetan ere, **ezan* (121, 122, 124) zein *eman* (116) aditzetan (ikus [§ 3.4.5.3](#) eta [§ 4.3](#)).

3.1.2.2. *-k*

Atzizki hau 54 adizkitan aurkitu dut datubasean, hizkera guztietan (aditz batzuk orokorrago, beste batzuk dialektalago), eta betiere 3. pertsonaren datibo-komunztaduraren aurrean (*-o* zein *-a* alomorfoekin).³⁹ Kontuan hartu behar, baina, horietako 11 erroan fosildurik ageri direla (hots, forma jokatugabeek ere badaukatela), dela beti N-N_i jokatzen zirelako (*atziki*, *jarraiki*), dela etimologikoki zegokiekeelako, historikoki N(-N_i)-N_k izan arren (*edeki*, *ireki*).⁴⁰ Gainerakoan artean, *izan*-enak dira erdia baino gehiago, eta *egon*-ek eta **eradun*-ek sortatxo bana dute (azken horrek, bistan da, beti darama datibo-argumentua). Azkenik, ale bana edo bina duten **erazan*, *erori*⁴¹ eta *erran* ditugu.

Corpus zabalduan arakatuta, dagoeneko aipatu ditudan erro zenbaiten adibide gehiago ez ezik, Beriainen *eduki*-ren adizki bat (132), Voltoireren *joan*-en bat (139), eta Leizarragaren **ezan*-en beste bat (140), bai eta autore beraren *izeki*-ren zenbait forma aurkitu ditut (128); arestiko sailkapenari jarraituz, *eduki* datibo-marka etimologikoa fosildurik duen N-N_k erako aditza da, *izeki* N-N_i jokoa baino ez duena, eta *joan*, aldiz, NOR erakoa, zeinari datibo-komunztadura gehitu baitzaio.

Hona adibide sorta bat aipaturiko guztien erakusgarri, erroaren arabera eta alfabetikoki ordenatuak:

³⁹ Zalantzaokoak dira Oihenarten *zaikan* ‘zaian’ eta nafar auzibide bateko *derucat* ‘derauat, diat’, non *-ka* osoa izan daitekeen 2SG-aren komunztadura-marka, nahiz eta teorian **-k-ga* ere berreraiki litezkeen.

⁴⁰ Sarreran adierazi bezala ([§ 1.2.3](#)), partizipioetako *-ki* guztiak datiboarekin lotzen ditut (etimologikoki) lan-hipotesi bezala.

⁴¹ Oihenarten berezitasun susmagarrietako bat izanik, eta dagoeneko emana dudanez (51), ez dut hemen *erori*-ren adibidea errepikatuko.

NOR-NORI (-ki fosildua)

atxiki

- (126) traidorea, **achea**, lagun aquit! (NafEs-2, 80)
(127) Sua **datxekonean** auzoko etxeari, gogoia emak eureari (OihAts, 672)

izeki

- (128) Eta egotciren dituzte labe **daichecanera** (Leiz, Mt 13, 42)

jarraiki

- (129) Bana vera çoraturic andriari **darrayca** (Etxep, III, 44)
(130) **Arraica** aunçari, / Baihagozque gapharrari (Zalg, 14)

NOR(-NORI)-NORK (-ki fosildua)

edeki

- (131) Ecieguiña arria baño gogorrago: arriari malluaz ere **baledeco** (Isas, 26)

eduki

- (132) Çeren onlacoey **diaducote** Iaungoycoac prometaturic barcatuco dizquietela (BerDCh, 141v)

ireki

- (133) Zorionari **irekak** atea, / eta gaitzari auko beha (OihAts, 438)

NOR(-NORI)

egon

- (134) Lar adi **vasagocas** / Favore bateri (Mikol, I: 5)
(135) Burua guriz duenari ez**tagoka** izatea labekari (OihAts, 105)

izan

- (136) berva eguiten asi **ninçacan** (Laz, A7:7)
(137) Gascotan sartu oy **caca** abbadesaquin (ElduBerts 23)
(138) Sugueas aussiquia beldur / **zauka** suskerrari ere (OihKai, 382)

joan

- (139) Portuguez bateq bilha egorri çerautâ çerbait enbalatçera **nyndohâgola** (Volt, 212)⁴²

NOR(-NORI)-NORK

**ezan*

- (140) Eta hura date, baldin (...) Iaincoari gure buruac gobernatçera utçi **badietçacogu** (Leiz, Catech 1321-11)

erran

- (141) Gaitz eure nahiz duan / horri / **erracoc** vngui etorri (OihKai, 368)

NOR-NORI-NORK

**eradun*

- (142) Ceren bada **daraucate** emaztiari hoguenic? (Etxep, III: 34)

**erazan*

- (143) Curutchagari baka **eraçacoçu** bere despendioac Aguostini (EtxRos-07, 2r: 18)

3.1.2.3. *-ki*⁴³

Euskara estandarreko datibo-marka (eta alomorfo) emankor bakarraren 17 adibide baino ez ditut datubasean. Nabarmentzekoa da nafarrak direla guztiak (Etxepare

⁴² Adizki honetako datibo-markaren herskari belarearen ezohiko itxurari dagokionez (<g>), nire ustez, Voltoireren eskuizkribuko ortografia bereziari zor zaio (cf. Lakarra 1997b: 11 eta han aipatuak), eta ez haren hizkeran zukeen egiazko gauzatze fonetikoari. Izan ere, idazle horrek maiz darabil <q> grafema “ezohiko” kokaguneetan /k/ adierazteko (alegia, <q(u)a> eta <q(u)o>) eta, era berean, bada eskuizkribuan zehar hainbat <g> *pro* <q> (nahiz <q> *pro* <g>) aldaketa. Adibidez: *Angleterraguorriq* ‘Ingalaterrakorik’, *arguytu* ‘aurkitu’, *beteag* ‘beteak’ (Lakarra 1999: 500, 18. oin-oh.). Hortaz, (139) adibideko adizkia *nindohakola* irakurtzekoa da.

⁴³ Bada Hervásen aitagurean baizik ageri ez den beste alomorfo bat, *-gi*, itxura arkaikoa izanagatik <g> *pro* <q> hustzat jo dudana, birritan agertu arren (hiperzuzenketaz agian?):

(a) eta barca **drazguiguzu**, / guri guéuren zorrac (Herv, 8)

(b) guc zorgaituztem eri / barcatzen **dizguioguten** bezala (Herv, 11)

Reguerok (2019: 213) Hervásen garaikidetzat jotzen du (1787), batik bat izen morfologiako datibo pluraleko *-eri* aldaeragatik. Halako otoitzak urtean-urtean berrasmatzen ez baziren ere, eta, beraz,

baxenafarraren bi barne, biak **edin*-en N-N_i jokoan), lekat EspGut-etakoak (haietako hizkera ez baita ongi definitua), eta guztiak -z pluralgilearekin batera agertzen direla (-zki), 1609ko Iruñeko poemako bat izan ezik (154). Hala ere, badira Lapurdiko adibideak corpus hedatuan (Leiz, Mat, Volt), han ere aipatu pluralgilearekin batean. Horrez gain, Beriainek **erazan*-en adibideak ere baditu (155).

- (144) guc guere contra eguiten **dizquigueney** barcaçen / diezcun beçala (AresOt-PatNos1, 1v: 20)
- (145) non ezcouac / apazen **baitizquizut** mila bider nitzas douen / couidadouas (EspGut, 4: 2-4)
- (146) **dizquitçugun** esquerrac eta laudorioac gueure ahal guztiaz (Mat-B, 344)⁴⁴
- (147) Sendatu cen beçala eçarri **cizquioten** cateac eta grilloac. (BerMeza, 114r)
- (148) Orhitsuqui othoy eguin, **daquizquian** valia (Etxep, I: 57)
- (149) Lagun **çaquisquid** esperonyaç eta botaç quençen (Volt, 159)
- (150) çertaco **çagozquit** niri coartel galdez? (NafEsII, 121)
- (151) çure ganatcen gara, oihuz **gagozquitçu** (Mat-B, 360)
- (152) badariçosu er[r]an **dausquidala** ar[r]açeo [o]nac? (NafEs-1, 115)
- (153) Ene equiteco guciac notificaturen **drauzquiçue** Tychique gure anaye maiteac (Leiz, Col 4, 7)
- (154) Ala oray estaliric / **Datorquigu** jatean (PEzc, 77-78)
- (155) Barca **jazquiguçu** guere pecca/tuac (AresOt-PatNos1, 1v: 19) = (59)
- (156) eta barca **drazquidaçun** neure becatu guciac (BerMeza, 74v)⁴⁵
- (157) eççayac atra **saisquit** bidera ylçera (NafEs-1, 117)
- (158) **çaRayzquiDate** guci(s?) bertan yçoc ongi notaturic (Amend, 13)

arkaismoen gordailu izan zitekeen arren (cf. *drazguiguzu* laguntzailearen beraren *dra*- hasiera, zeina ez den ageri XVII. mendean geroztik; cf. Reguero 2019: 447-448), nekez uler daiteke txistukari ostean jatorrizko forma gorde egin izana. Kontuan hartu behar da, gainera, Hervásen gipuzkerazko aldaerak *diestegun* dakarrela, zeinak AresOt-etako *diez*- eta *dizte*- zaharrak dakartzan gogora, gurutzatu bailiran. Hain zuzen, XVIII. mendean erdialdetik aurrera agertzen da aldaera hori, Gipuzkoako orduko aitagure guztietan, besteak beste. Hala ere, ez dator guztiz bat ezeinekin, baina <eguizcutau> (hots, *eguizcutçu*) adizkiak Otxoa Arinenera eta Irazustarenera hurbiltzen du (vs Mendiburu, Larramendi, Kardaberaz).

⁴⁴ Bakarra da trinkoki (inperatiboko formatatik kanpo) pluralgiledun forma bat darabilena.

⁴⁵ Bokalaren sinkopa ez ezik, honelako formatan erroko txistukaria ere galdu da, haplologiaz agian (**d(e)razaz*- > *draz*-); cf. (59) (=155) adibidea eta hango oin-oharra.

3.1.2.4. *-ri*

Dakidala Schuchardt ezkerro inork aipatu ez badu ere, atzizki hau aurreko puntuko datibo-markaren alomorfoztat hartu behar da (eta ez erratatzat edo bitxitasun azalgaiztat), kontuan harturik hiru autore eta hizkera ezberdinetako testu banatan ageri dela.

- (159) joan oi **carizca** anrreac (ElduBerts 19)
- (160) igorten **darauritzut** heuscarazco copla batzu (Etxep, Hitz, 1r: 18)
- (161) Eta eguiteco huni **dauritzan** gaucetan conplituqui informatua çarençât (Leiz, Catech 1355-18)

Kontsonante epentetikotzat nahiz jatorrizko kontsonante baten (-g?) garapena den oraingoz sartu gabe, gutxienez silabifikazio argia erakusten duela argi da; izan ere, (159) adibidekoari metrikazko motibazioa egotz balekioke ere, ez da halakorik Leizarragarenean, ez eta Etxeparerenean ere, ezen haren liburuaren hitzaurrean aurkitzen baita.⁴⁶

3.1.2.5. *-S*

Datubaseko datuak puntu honetan dira ahulen. Gainerako marka gehienak ez bezala, honako hau aldaketa fonologiko batez gauzatzen da; edo bestela esanda, aldaketa fonologikoa bera du ageriko ezaugarri: 2. pertsona pluraleko (-zu) txistukariaren afrikatzea. Hala bada, soilik frikari/afrikatu bereizketa egiten duten testuak baliatu ditzakegu, baina jakina da ezen, oro har, Ipar Euskal Herrikoetan baizik ez zela egiten XVIII. mendea baino lehen; areago, haietan ere ez beti, EspGut eta, oro har, Etxep kasu.

Hori dela eta, datubasean ez dut aldaera honen kasu argi bakar bat ere idoro. Alde batetik, frikariaren adibide argiak dituzte Leizarragak (162) eta Etxartek (163), nahiz eta corpus hedatuan ohikoak diren afrikatuak (164-165).⁴⁷ Bestalde, corpuseko datuak (166) ezin daitezke izan Hegoaldeko euskararen erakusgarri (arestian aipatu muga ortografikoa dela kausa), eta XVIII. mendearen erdialdeaz geroztiko testuetara jo beharra dago (167) ikuspegi zehatzagoa erdiesteko.⁴⁸

⁴⁶ Besterik da, Lafonek markatu bezala, adizki hori Etxepareren eskuari zor zaion ala ez (adizki hauez ikus [§ 4.2](#)).

⁴⁷ Etxepareren adibide batzuek, berriz, afrikatua islatzen dute, baina “ageriko” datibo-marka baten ostean (analogiaz?): *baçautzu* (108) eta *darauritzut* (160).

⁴⁸ Ikus halaber hurrengoa puntuan ([§ 3.1.2.6](#)) marka honi nire ustez estuki loturiko *-T*-ren ingurukoak.

- (162) Guc ere denuntiatçen **drauçuegu** çuei (Leiz, Act 13, 32)
- (163) hala nola anitzetan scribatu **baiterauçut** (EtxRos-08, 1r: 19)
- (164) çor **derautçugun** ohorearen eta laudorioaren ahal beçanbat errendatcera (Mat-B, 329)
- (165) Catoçea, nyq iraquoçiquo **derautçut** haren guela (Volt, 219)
- (166) Faltaduco **jaçulaco** / cençuna goganbear nax (Laz, A9:17-18)
- (167) cer guertaco **jatzue** gracia baga egonic? (Añib, 1803, 119: 18)

3.1.2.6. -T

Aurrekoa bezala, marka hau aldaketa fonologiko batean datza, zehazki kontsonante herskari ahostun baten ahoskabetzean. Corpusean 31 aldiz aurkitu dut, zeinetarik 13 **eradun* aditzari baitagozkio. Aurrerago ikusiko den bezala, berebiziko garrantzia izan dezake ezaugarri honek (aurrekoarekin batera), bai ekialdeko hizkeren garapena (eta oro har dialektalizazioa), bai datibo-komuntaduraren inguruabarrak ikertzeko orduan. Jarraian ezaugarri hau erakusten duten adizkiak aurkeztuko ditut (**eradun*-enak azkenerako utzirik), eta zertzelada batzuk emango haien hedadura diatopikoaz, lexikoaz eta paradigmaticoaz; lehenik corpusean ditudan formatatik ezagun edo arruntenak ipiniko ditut (168-174), ondoren adibide bana duten eta nolabait bereziak diren bi aditzenak (175-176) eta, azkenik, datibo-marka etimologikoa dutela uste dudanenak (177-186).

i) Arruntak:

izan

- (168) Gaztelatica jentil onbre bat / orayn etorri ey **jacu** (Laz, A12:1-2)
- (169) enojaduriq aditu **jataz** / yleyten nauden veguibi (Enoj, 3)

joan

- (170) Contentu baga dacust **joatala** / neure urte dulceac (Laz, B15:52b-53b)
- (171) Dollorrac pere andizurenen ospea, / gora **joacu** ycaztobico quea (RS, 507)
- (172) Baina hec erran ceçaten, Cer **dohacu** guri? hic dacussála (Leiz, Mt 27, 4)

egon

- (173) Gaineracoaz, beguiratua **diagotac** iustitiazco coroá, cein rendaturen baitraut
Iaunac egun hartan, iuge iusto harc (Leiz, 2 Tim 4, 8)
- (174) Seroretara **zautan** gogoa, / ezteietara aizeak naroa (OihAts, 530)⁴⁹

ii) Bereziak:

**ezan*

- (175) Erakuts **itzatak** eure lagunak, / nik gero hiri eure atunak (OihAts, 141)

jarrugi

- (176) egun bein ur **jarruta** / ganboar seme lasterra (ArrasErre-3, 27)

iii) Etimologikoak:

edeki

- (177) Iangoycoa **edetaçu** amoria gogotic (Etxep, VII: 27)

eduki

- (178) Beotibar, hic **diadutac** Martin de Oybar (BeotNaf)
- (179) Amore bat nahi nuque **liadutanic** eguia (Etxep, II: 20)

**eradun*

- (180) Presentatu **drautaçue** guiçon haur populuaren nahatsale beçala (Leiz, Lc 23, 14)
- (181) Eman **darautaçu** ahalguyçuna (Etxep, X: 68)
- (182) halaber suplicazen nizaucu auctore pareba[t] nahi **derautacun** chercatu neure
duhuruian (EspGut, 1: 11)

⁴⁹ Oihenarten beraren itzulpena ez baita argigarriegia (*J'avais mon inclination aux religieuses*) nire interpretazioaren arabera egin dut, dokumentatuak diren beste egiturak kontuan hartuz: batetik, RSetako *Ama, nagozu oera* (ArrasErre-3: 26), *Sayra nozu* [*< *nauzu ala < *na(g)ozu?*] (RS 361 eta 362) eta, bestetik, Oñatiko eskuizkribuko *Errira egon nintzan* OEH s.v. *egon* § 10) eta, bereziki, ekialdeko erabilera (OEH s.v. *egon* § 3), esaterako *Balinetan egiazki gu bagaude hargana* (Etxep, II: 59) esaldikoa.

- (183) Hegun goyçean, Agustin Martin Uztarrozeoac ygorri **derautaçu** ynformacione eguin duena agot oñaren eta bere lagunen contra (RosEtx-15a, 1r: 13)
- (184) Micheasec haren sortzeco lekua claroqui eracusten **draucu** (Leiz, Adv 261-2)
- (185) Hi arraza handiko, ni seme jauregiko, egur hori nork **drauku** hautsiko? (OihAts, 231)
- (186) Eta eguiasqui ouste uken dut, orai beno lehen, çuc igorriren **cenerautara** cien commissioniaren coppia (EtxRos, 06a, 1r: 14)

Ikusten denez, bereziki **eradun* aditzean, herskaria ahoskabetzea orokorra zen Iparraldean, txistukaria afrikatzea ez bezala. Ariztimuño (2015b) lanean proposatutakoari jarraituz, pentsa daiteke **-k-D- > -(k)T-* bilakaera fonologikoa gertatu dela hemengo formetan eta, hirugarren pertsonako *-k(a/o)* kontuan harturik, bigarrenekoetan ere inoiz **-k-z-* izan zela pentsa daiteke, hain zuzen *> -tz-* eman zukeena.

3.1.2.7. *-ts*

Morfo hau, datibo-marka argi (sinkroniko eta emankor) gisa, aditz bakarrean ageri da datubasean, baina orokorra da: *-io-*. Horrez gain, mendebaldeko indikatiboko N-N-N laguntzailean ere berreraikitzen da, **edun*-etik **edutsi* eratorriaz, baina *eutsi* ‘atxiki’ aditzarekiko loturak argitzeke zirauen (ikus [§ 5.2.3](#)). Hain zuzen, laguntzailearen eragin analogikoaz ulertu behar da gerora mendebaldean beste aditz batzuetara hedatu izana (cf. *daukotzut* ‘daukakizut, dizut’, *daroatzut* ‘daramakizut’, *eistazu* ‘egidazu’, edota kostako hizkera batzuetako *jast* ‘zait’ erakoak), halakorik ez baita testu zaharretan; aldiz, egun bada *deuat* ‘diat [nik hiri]’ forma, nahiz eta eremu horretako testu zaharretan ez den halakorik: cf. RS 49 *deustat* < **deuskat* < **deus-ga-t* ([§ 3.2.2.2.3](#)).

Hona datubasean bildu ditudan *-io-* ‘esan’ erroaren (187-191) eta *eutsi* ‘atxiki’ trinkoaren (192-193) adibide batzuk:

- (187) Ene jauna, cer **diostaçu**? (Laz, A25:12)
- (188) Belagaya **dioçae** ta / çorionean jaioa (Sasiola, B32: 5)
- (189) Nic **diosçut** cyratela Iaun gucien Iáuna (HenPr, 6)
- (190) Onsa hari gomendadi nic **diossat** eguia (Etxep, II: 71)
- (191) Higu dudanz gaitz **diostana** / sinets ziroiat, nahiz barhana (OihAts, 233)
- (192) **Ausho** Perucho Vrdeorri, eta neuc iesdaguidan (Garibai, A26)
- (193) eztacart gorguera, **ezt aust** gona (Laz, B15:17)

3.1.3 Datibo-marken azterketaren ondorio batzuk

Honenbestez, datibo-marken lekukotasunen deskribapen xehea eginik, tesiaren azken atalean askatzen saiatuko naizen zenbait korapilo azaleratzea eta, ahal den neurrian, haiek askatzeko bideak irekitzen hastea dagokit.

Lehenik eta behin, datibo-marken banaketa dialektala hartu behar da kontuan, edo beste aldetik begiraturik, haien batasuna; izan ere, marka gehienek dute, gutxi-asko, euskalki guztietan adibiderik.

Erro aurreko markekin hasteko, banaketa koherente eta nabarmenena *izan*-en paradigmako N-N_i jokoan agertzen dena da: *j*- mendebaldean eta *z*- ekialdean. Ikuspuntu logiko hutsetik, eta arestian aipatu euskararen jito tipologikoa kontuan harturik, bi aukera daude banaketa hori azaltzeko: edo inoiz komuna zen aurrizki baten galera dialektala, edo aurrizki beraren bilakaera fonologiko bereziak (ikus § 4.1.5).

Bigarrenik, orainaldiko *a*- eta *e*- bokalen arteko txandakatzea dugu, zeina batik bat mendebaldean ageri den, baina, adibideekin erakutsi uste dudanez, orokorra izan zela pentsatzeko arrazoiak ditudan; zehazki, bokal horien txandakatzea bera morfologiazko ezberdintasun baten ondorio fonologikoa besterik ez litzateke (**a*- vs **a-i*- > *e*-?), zeinak arkaismo gisa iraun zukeen erdi-ekialdeko forma batzuetan, eta morfologizaturik emankor iraun mendebalde muturrean.

Azkenik, aurreko puntuarekin loturik, *i*- aurrizkituaren banaketa dialektal eta lexikoa aipatu behar da: gehienbat *izan* eta **ezan* aditzetan, baina baita beste forma bakan eta hapax zenbaitetan ere, betiere erdialde zabal batetik ekialdera. Orobat hartu behar da kontuan hark erro aurrean hartzen duen kokagune zehatza: DAM aurrizkiaren edota aurrizkiko bokalaren ezkerretara (*diatzo*, *diezaket*, *iazkiguzu*), ala eskuinetara, erroari datxekiola (*natxako~naitzaio*, *daixeka*; onarturik partizipioetako *i*- horiek datiboarekin zerikusia dutela).

Hortaz, eta *j*- azken batean **i*- batetik etor daitekeela gogoan izanda, esan liteke bi aurrizki ageri direla, garapen fonologiko ezberdinekin: *i*- (orokorra) eta *z*- (erdi-ekialdekoa). Hale ere, eta arestian *j*-/*z*- banaketaz esandakoa gogoratuz, edo bi aurrizkiren aurrean gaude (bigarrenak beste inon aztarnarik utzi ez duela), edo egiazki bilakaera fonetiko ezberdinen emaitza dira.

Atzizkiei helduaz orain, haietan ere banaketa dialektal eta lexiko batzuk ikusten dira, bai eta, aurrizkietan bezala, gehienak etimologikoki lotzeko aukera ere: **-gi* (> *-ki*, *-k*, *-i*, *-ri* alomorfoak dituen) eta *-ts*.

Oraingoan ere mendebaldea eta erdi-ekialdea bereizten dituzte morfo eta alomorfook, baina batik bat bakoitzaren erabilera esparru edo maiztasunean, ia denak orokorrak baitira. Esaterako, *-ts* atzizkia, hainbat partizipiotan eta haietako batzuen forma trinkoetan lexikalizaturik ez ezik (*erauntsi*, *eutsi*), euskararen eremu osoan ageri da *-io-* aditzaren forma ditransitiboetan erantsirik. Bestalde, *-ki* alomorfoa mendebaldean ezezaguna bada ere (baina cf. *çacuscuidan*; ik. § 6.2.2.2), haren bi alomorfo nagusiak (*-k* eta *-i*) ageri dira corpusean, batik bat *-k*. Azkenik, *-ri* alomorfoa dela eta, ez dago argi $VgV > VrV$ aldaketaren adibide den, edota bestelako azalpena behar duen. Edozein kasutan, aldaera horren adibide apurrak izan litezke bilakabide paraleloak, eta ez aurreko hizkuntz egoera komun batetik jarauntsiriko formak.

Horrez gain, bi kointzidentzia nire ustez ez-kasual nabarmenduko ditut: alde batetik, *-ki* batik bat *-z* pluralgilearen ondoren azaltzea eta, bestetik, erabat sistematikoa (batez ere ekialdean) ez bada ere, pentsatzen dut datibo-marka berak eragin dituela zenbait adizkitako ahoskabetzeak (*-gu > -ku*) edota afrikatzeak (*-zu > -tzu*). Azken horiei dagokienez, halere, pertsonaren, aditzaren eta konfigurazioaren araberrako markatzeak eta aldaketa analogikoez izan zezaketen pisua kontuan hartzekoa da.

Aipatzeke edo gutxienez aztertzeke geratu diren hari zenbait datozen ataletan joango naiz matazatik idokiaz, esaterako pluralgileak eta pertsona-komunztadurak, bai eta horien eta datibo-marken arteko harreman paradigmatico eta sintagmatikoei begiratzean. Gaien artean daude aurrizki edo/eta atzizki ezberdinak adizki berean agertzea, alokutibo-marken eta datibo-marken arteko antzekotasunak nahiz aldeak, eta horrek guztiak euskalkien historiaurreaz eta EBZren ezaugarriez esan diezagukeena.

Hala bada, datibo-marken korapiloa askatzeko datu (ezberdin) gehiago aurkeztuko ditut hurrengo azpiatalean, alokutibo-markak azaldu eta bi fenomenoaren arteko harremana aztertzean.

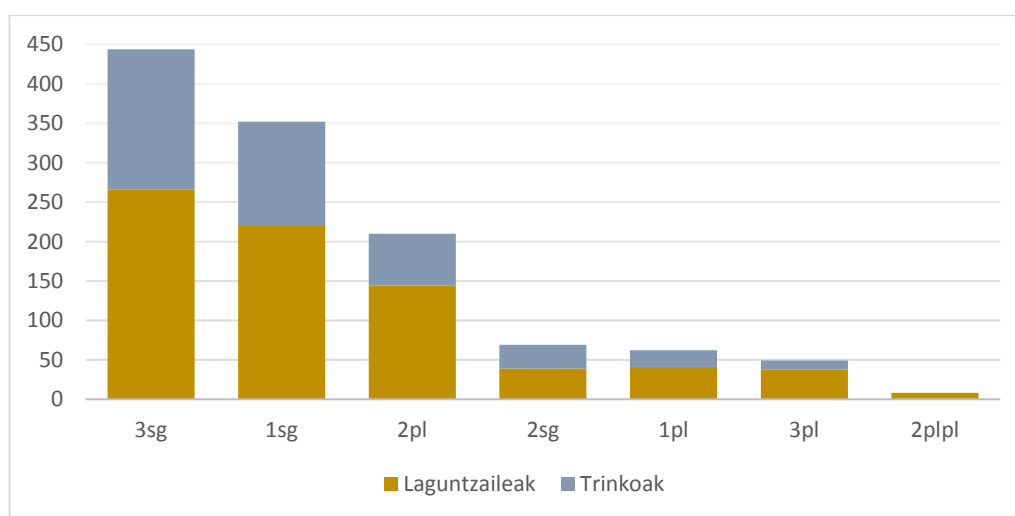
3.2. Pertsona-markak

Atal honetan, datibo-komunztadurari dagozkion pertsonak aztertuko ditut corpusean. Aurreko atalean aurreratu dudana bezala, datubasean datibo-komunztadura egiten duten 1192 adizki bildu ditut. Mounolen (2015) arabera, bere corpuseko XVI. mendeko ekialdeko testuetan (Etxauz, Etxepare, Oihenart, Zalgize), soilik datibo-komunztadura egin zezaketen adizkien % 25,2k dute egiten, batik bat perifrasiatiko laguntzaileek (% 50ek vs trinkoen % 6,15ek).

Nire datubasean datibo-komunztadura duten adizkien % 63,5 (757) laguntzaileak dira, eta beste % 36,5a (435), trinkoak; azpimarratzekoa da, beraz, ditransitiboak ez diren adizkien kontrako egoera erakusten dutela, haietan gehiago baitira forma sintetikoak.

Lehen taldean sartzen dira egungo ohiko erroak (**edin*, *egin*, **eradun*, **ezan*, **edutsi*, **enin*, *izan*), bai eta arkaikoagoak (-*idi*-, *joan*, -*kidi*-) edota dialektalagoak ere (**eradutsi*, **erazan*, -*g*-). Bigarreanean, guztiak salbu eta soilik laguntzaile gisa dokumentatzen direnak (**eradutsi*,⁵⁰ **erazan*, **ezan*⁵¹ eta -*kidi*-).

Datubasean 3. pertsona da maizenik ageri den petsona-komunztadura (batik bat singularrekoa): % 40 baino gehiagotan (492). Honela banatzen dira pertsona guztiak datubasean:

1. irudia: datubaseko datibo-komunztaduren kopurua pertsona-nerokoa

Ikusten denez, bada lotura bat pertsona-komunztadura bakoitzaren maiztasunaren eta forma trinkoen proportzioaren artean. Hortaz, pentsa daiteke forma irregularrenak (morfologikoki arkaikoenak eta, aldi berean, fonologikoki ilunduenak) 3. pertsona singularrekoak izango direla, eta baduketela pisua aldaketa analogikoetan; orobat 1SG-ekoek, hein batean.

Aldiz, 2. pertsonari dagokionez, uste dut datuok ezin direla ahozko erabilera errearen isla fideltzat hartu, eta egunerokoa 2SG eta 2PL-ekoak egiazki parekatuago

⁵⁰ Nahiz **edutsi*-ren arazlea den, izatez, zalantzazko adibideren bat gorabehera (ikus §3.1.1.4).

⁵¹ Egiari zor, bada NOR-NORK egiturako adizki sintetiko bat datubasean, *nahi ukan* lokuzioan, **edun*-en ordez, laguntzaile-antzerak gramatikalizaturik bada ere: *ezpadeçaçu nay* (RosEtx-10, 2r: 7b). Horrez gain, Frai Domingo Lardizabalen gutuneko *estezala anbat esqu* ere (CONTAV: 129), baldin 'ez dezala hainbeste eskumen ukan' ulertu behar balitz, adibide argia litzateke, baina bakarria eta erlatiboki berankorra.

ziratekeela (edo are 2SG-ekoak goraxeago; cf. § 3.3.2.1.4-n nafar auzietako hitanoko adizkien kopuruez). Alabaina, corpusekoak gehienbat idatziz sorturiko testuak direnez, eta oro har formalak edo jasoak (gutun pertsonalen bat eta auzietako esaldiak izan ezik), ez da harriztekoa errespetuzko tratamendua nagusitzea.

Hala eta guztiz ere, eta datibo-markak pertsona-markekin duen harreman paradigmaticoaren harira, esan beharra dago ezen, hasierako hipotesia berori 3. pertsonarekin estuki lotua zela izan arren, datuek beste agertoki bat erakusten digutela pluraleko formen kasuan: 2. pertsonako adizkiek besteek baino hein handiagoan erakusten dute datibo-markaren bat, eta 1. eta 3. pertsonak askoz ere parekatuago daude (3.ekoek gehixeagotan dituzten arren). Halere, interesgarria da ikustea **eradun*-ek duen pisu erlatiboki handia 2. pertsonako formetan (*derauzut*), batik bat ezkontza-zin ugariengatik eta Ros-Etxart gutuneriagatik.

Jarraian, pertsona bakoitzaren komunztadura-markak aztertuko ditut corpusean, izenordainetarik eratorritako 1. eta 2. pluralekoekin hasita (§ 3.2.1), marka bereziagoak dituzten singularreko kideak ondoren (§ 3.2.2), eta, amaitzeko, hirugarren pertsonetakoak (§ 3.2.3).

3.2.1. Izenordainetarik datozen pertsona-markak (1PL & 2PL)

Terminoen laburduren azalpenetan ikusten den bezala, 2PL gisa sailkatu ditut *zu* pertsonari dagozkion formak, zeren eta, Euskara Arkaikoko lekukotasun gehien-gehienek ere singularreko adiera berria duten arren, jatorrian eta morfologikoki pluralekoak baitira, ezagun denez. Hortaz, etimologiazko antzekotasuna ez ezik (alegia, izenordainetarik etortzea), pluraltasun morfologikoa ere komun dute atal honetan bildu ditudanak.⁵²

Bestalde, nabarmentzekoa da pluraleko adiera gordetzen duten 2PL formako adizkien kopurua 2PLPL formakoen adinakoa dela datubaseko formen artean (datibo-komunztaduran betiere). Areago, 2PL zaharraren adibide gehienak Lazarragaren eskuizkribuan daude eta, aldiz, 2PLPL formako guztiak Etxart zuberotarrak darabiltza.⁵³ Alabaina, datubaseak desitxuraturiko argazkia dukegu hori, tarteko eremuko testuetan ez baita 2PLPL edo 2PL zaharra agertzeko testuinguru egokirik suertatu. Hala bada, corpus

⁵² Ikertzeko dago, dakidala, *-*ga* (> -*k*; cf. -*aga*) / -*za* (eta -*zu*!) ugaritasun-atzizkien eta *gu/zu* izenordainen arteko harreman etimologiko posiblea.

⁵³ Ergatiboan are nabarmenagoa da: Lazarraga kontuan hartu gabe (hark ez du 2PLPL bakar bat ere), 56 adizki dira 2PLPL-ekoak, eta soilik 14 2PL zaharrekoak (8 mendebaldekoak, 6 erdi-ekialdekoak). Lazarragarekin batera, ordea, 76raino igotzen dira ergatiboko 2PL zaharrak.

osoan ikus dezakegu, adibide esanguratsu bat emateko, Leizarragak sistematikoki ezberdintzen dituela *zu* eta *zuek* pertsoneri dagozkien adizkiak, nahiz eta bera den autore zaharrenetakoa eta arkaiko omena duena.

Honenbestez, jarraian bi pertsona-komunztadura hauen inguruko azalpen xeheagoak emango ditut, alomorfo ezberdinen erabilera erakusten duten adibideekin.

3.2.1.1. Lehenengo pertsona pluralaren markak (1PL)

Lehen pertsona plurala bi (edo are hiru) modutara erabiltzen da, hizkuntza batzuetan morfologikoki ere adierazten den ezberdintasun baten arabera: *gu* horrek hartzailea (*hi*) barnean daukan ala ez eta, hala bada, *ni* eta *hi*-ren gehiketa hutsa den ala hirugarrenik baden ala ez (*hi+haiek*, *zuek*). Euskaraz, jakina, ez da morfologiazko ezberdintasunik honetan.

Ildo horretan, alabaina, esan beharra dago ezen pertsona hau idatziz erabiltzeak berak zerbait esaten digula testu motaren edo testuaren edukiaren inguruan; edo alderantziz, testuaren ezaugarrien arabera uler daitekeela gehiago edo gutxiago agertzea. Hala, pertsona jakin bati zuzenduriko testu batean (dela gutuna, dela poema), *gu* batek lehen bi pertsonen batura adieraziko du gehienetan. Talde bati zuzendua denean, aldiz (gutun ofizial batean, adibidez), igorlea ere talde baten izenean aritzea gerta liteke eta, beraz, *gu* vs *zu(ek)* adieraziko du. Azkenik, “denok” edo “gizarte osoa”, oro har, adierazten duen *gu* bat ere bada, arauemaile kutsuko testuetan aurkitzen dena, batez ere (adibidez, dotrinetan).

Datubaseari dagokionez, hain zuzen, *gu* gehienak testu erlijiosoetan eta gutun ofizialetan dira, non komunitate oso bat edo elkarrizketan ari diren bi talderen batura adierazten duen; halaber, amodiozko testuean ere agertzen da, bikotearen adierazle.

Nolanahi ere, formari dagokionez, bi alomorfo ditu, *-gu* eta *-ku*, aditzaren eta euskalkiaren arabera erabiliak, batik bat mendebaldeko eta ekialdeko hizkeretan. Aldaera ahoskabetua kontsonante osteko gunean sortu zatekeen (195-197, 200), nahiz eta ondoren hizkera batzuetan testuinguru gehiagotara hedatu (198). Dagoeneko eman ditut azalpen eta adizki batzuk datibo-markez aritzean (§ 3.1.2.6); beraz, hemen adibide batzuk jarri besterik ez dut egingo:⁵⁴

⁵⁴ Noski, txistukari ondoren ahoskabetzen direnak ez besteez ari naiz. Mendebaldean *deusku* agertzeak ez du azalpenik behar; bai, aldiz, *joaku*-k edo ekialdeko *derauku*-k (1SG-eko *-ta*- alomorfoarekin gertatzen den

- (194) erregutan gagoçu esan **deiguçula** çure icena (Laz, AL, 1147v: 16)
- (195) oy etorri **jacu** / un ángel bolando (Laz, A13:7)
- (196) Dollorrac pere andizurenen ospea, / gora **joacu** ycaztobico quea (RS, 507)
- (197) Baina hec erran ceçaten, Cer **dohacu** guri? hic dacussála (Leiz, Mt, 27:4)
- (198) Iaincoaganic eztena guri **etzaicu** behatzen (Leiz, 1 Io, 4:6)
- (199) Ceren ieyncoa egun oroz ongui ari **bayçaygu** (Etxep, I: 17)
- (200) Iaincoac emanen **derauqu** gracia eta verthute (EtxRos-03, 1v: 17)

3.2.1.2. Bigarren pertsona pluralaren markak (2PL)

Arestian azaldu dut 2PL-aren jatorri eta garapen historikoa. Datubasean 211 adizki bildu ditut, zeinetarik 9k gordetzen duten plural balio zaharra. Esan bezala, ia guztiak mendebaldekoak dira (201, 202); gehienak Lazarragarenak, hein batean datubasean duen pisuaren ondorio. Salbuespen bakarra Ros erronkariarraren gutunetako forma bat da (203).⁵⁵

- (201) Ene angueruac, es sinistu gaisto orreq esaten **deunçun** gausaac (BustSorg, 1)
- (202) Choriac eta tortolachoac, / gura **deusut** aguindu (Laz, A6: 6)
- (203) çoynetan / emayten **vaytizuz** podere çuen gobernadore jaunari eta / abbade Santa Engraçiacoari eta çuri (RosEtx-12a, 1r: 6)

Forma aldetik, 1PL-ekoaren modura, bi alomorfo nagusi ditu: *-zu* eta *-tzu*. Dagoeneko § 3.1.2.5-n datibo-markez aritzean azaldu dudan bezala, aldaera afrikatua kontsonante osteko gunean sortu zatekeen (201, 202, eta agian 208), nahiz eta ondoren hizkera batzuetan testuinguru gehiagotara hedatu (207 eta, horren arabera interpretatzen badugu, 206). Hala ere, grafia defektiboa dela-eta (batik bat Hegoaldeko testuetan) frikarien moduan idatzirik ageri dira gerora afrikatuak izango direnak ere (204, 205). Hona hemen zenbait adibide:

- (204) Sendo cenduan odolori biurtu **jaçu** gaçayoa (Urrexola, 3)
- (205) Arren, Sirena, ene bioça, / suplicaetan **nachaçu** (Laz, AL 1146v: 2)

bezala). Erdialdean, ordea, ez dut *-ku* alomorfoa bildu ahal izan, oro har lekukotasun gutxiago izaki eta, ziurrenik, datibo-markaren *-ki-* alomorfoaren hedapena dela kausa.

⁵⁵ Gogoan izan datibo-komunztaduraz ari naizela une oro. Ergatiboari dagokionez, eta Mounolek eta Lakarrak (2018: 429) ematen duten ikuspegia osatuz, badira erdialdeko hizkeretako adibideak ere, urriak izanagatik: *bada*, *Joanes Gastearena eta Christobal eta Liçarçaren semea*, *çuec eguiten didaçu* eta *beguira euqueçu* (NafEs-1, 68).

- (206) Eci hala ari **çauçu** Ihesu christo vera ere (Etxep, II: 110)
- (207) pla/zer duçun beçala irudi **baçautzu** imprimi eraci diça/çun (Etxep, Hitz: 1r: 20-22)
- (208) Catoçea, nyq iraquoçiquo **derautçut** haren guela (Volt, 219)

Horrez gain, ezaguna da ezen mendebaldeko **edutsi* laguntzailean eta *-io-* aditzaren forma ditransitiboetan, *-ts* amaierak txistukari bizkarkaria asimilatuta, *-(ts)u* gertatzen dela (grafiak gorabehera); orobat egiten zaie *urgatzi* eta *iritzi*-ren formei, baina erroko txistukaria ere bizkarkaria izanik, emaitza *-tzu* da (edo *-txu*, mendebaldeko ohiko sabaikaritzea gertatu den kasuetan).

- (209) nic prometietă **deusut** gure Jaunare / rregnuia (FrantzOrd, 6)
- (210) Nic **diosudan** berbaetan / duda efinten badoçu... (Laz, B16:41)
- (211) Nic **diosçut** cyratela Iaun gucien Iáuna (HenPr, 6)
- (212) Amore maytia **dioxut** eguia (Etxep, X: 47)
- (213) Andria ieyncoac **drugaçula** oray verdi guiradeçu (Etxep, VIII: 1)
- (214) Iaincoa **trugatçula** (Volt, 243)
- (215) Dempora baten on oy **nerechu** (Mikol, II: 29)
- (216) itaundu nagon (...) nola **ereiçun** ceure icenaz (Laz, A7:71-73)
- (217) ezçaytu jo/co, onegui **deriçu** (ErrezilGut, 66)
- (218) Cergatic? ala ceren çuey on ez**taritzuedan**? Iaincoac badaqui (Leiz, 2 Cor, 11:11)
- (219) Nic çuri hon **vaderiçut** gayci eztaquiçula (Etxep, XII: 44)

3.2.2. Jatorri ezezaguneko pertsona-markak (1SG & 2SG)

Marka hauen berezitasunak bi dira: etimologikoa bata, eta sintagmatikoa bestea. Alde batetik, pluralekoetan ez bezala, haien jatorrian ez daude historikoki dagozkien pertsona-izenordainak. Antzekotasun fonetikoak tarteko, lokatibozko morfo batzuekin lotu izan dira, baina haien gramatikalizazio bideak edota paralelo tipologikoak zehazki azaltzeke daude oraindik (Lakarra 2018: 152, 186 oin-oh.). Bestetik, adizkiaren amaiera absolutuan izan ala ondoren beste morfo bat duten, alomorfo ezberdinak erakusten dituzte (euskara estandarrean ere hala da sistematikoki; ez, ordea, beti eta hizkera guztietan).

Hala bada, etimologiazko hipotesiak alde batera utziaz, testu zaharretan alomorfoen agerpenak eta aldaerak banan-banan ikuskatuko ditut, lehen pertsonako markarekin hasiz, eta ondoren bigarrenekoari helduz.

3.2.2.1. Lehenengo pertsona singularraren markak (1SG)

Hizkera guztietako testu zaharretan, egun bezala, *-t* da pertsona honen marka adizki amaieran, eta *-da-* hitz barnekoa.

Horiez gain, bada bigarrenaren aldaera ahoskabea ere (*-ta-*), zeina kontsonante osteko gunean sortu zatekeen, dela txistukari (220-223), dela jatorrizko herskari (224-227), nahiz eta ondoren hizkera batzuetan testuinguru gehiagotara hedatu zatekeen (228), beharbada datibo-komunztadurarekin lotzen zelako hiztunen gogoan. Halaber, *-n* galdu duten iraganeko formak ere badira Bizkaian eta Nafarroan, eta halakoetan hitz barneko alomorfo arrunta adizkiaren bukaera absolutuan ageri da (229-232).

- (220) Baldin niri on **badariztaçue**, ene manamenduac beguiraitçaçue (Leiz, Io, 14:15)
- (221) Orduan har ceçan hitza Ancianoetaric batec, **ciostala**, Arropa luce churiz veztitu hauc nor dirade, eta nondic ethorri dirade? (Leiz, Apoc, 7:13)
- (222) Ni çugana niatorqueçu beccatore handia / Carioqui othoycera çu **çaquiztan** valia (Etxep, I: 394)
- (223) suplicaetan nachazu / deguioçula oy Silverori / on **derextala** aguindu (Laz, AL, 1151r:15)
- (224) enojaduriq aditu **jataz** / yleyten nauden veguibi (Enoj, 3)
- (225) egun bein ur **jarruta** / ganboar seme lasterra (ArrasErre-3, 27)
- (226) Beotibar, hic **diadutac** Martin de Oybar (BeotNaf)
- (227) Iangoycoa **edetaçu** amoria gogotic (Etxep, VII: 27)
- (228) Eta oroçaz respoestu eguinen **derautaçu** / luçamendu guabe (EtxRos-03, 2r: 2)
- (229) Hurrûgo ynsaurra burua laso, / jarrequin ez **equida** erricoa laso (RS, 344)
- (230) Esan **senguida** beste gatic / Esneydysula trucadu (Mikol, II: 43)
- (231) bay eta escribau batec juramentu arrtu **cerauda** (NafEs-1, 107)
- (232) eta erran **çerauda** “es” (NafEs-1, 107)

Marka orokor hauez gain, ordea, badira beste bi aldaera berezi ere, jarraian azalduko ditudanak.

3.2.2.1.1. Marka bikoiztua

Ekialdeko hizkera batzuek 1SG datiboaren morfoa bikoizteko (eta are hirukoizteko) joera dute zenbait aditzetan; gertakari hau bereziki Zuberoa-Erronkaribarretan aurkitzen

da historikoki (Camino 2011: 120; Padilla 2017: 482-492), baina Leizarragak ere badu adibiderik, bai eta (*pace* Camino 2008: 133) Nafarroa Behereko Etxeparek ere, behin baino ez bada ere.

- (233) Aita, indak onhasunetik niri heltzen **çaitadan** partea (Leiz, Lc, 15:12)⁵⁶
- (234) eztarradan ezen are eure burua ere niri zor **drautadala** (Leiz, Philem, 1:19)
- (235) Nihaurc ere vciren dut hon ez**teriztadana** (Etxep, XII: 52)
- (236) Eskerrak **iztadan**, zeren neure haziendari on daritzadan (OihAts, 690)

Egun bezala orduan ere adibide guztiek *-tada* izateak (eta ez ***dada*, ***tata*, edo ***data*) ez dirudi halabeharra. Batetik, adizki bakoitzaren testuinguruari eta garapenari beha diezaiekegu. Esaterako, 1SG-eko *deriztan* eta 3SG-eko *deritzan* fonetikoki gertu zeudenez (eta areago egon zitekeen 2SG-ekoa, baldin **derizkan* > **deriztan* gertatu bazen, cf. *deustat*), datibo-atzizkia azpimarratzeko beharra sortu zatekeen; edota *iztadan*-en kasuan, erroa bera hain emankorra ez izanik,⁵⁷ balizko **iztan* bat morfologikoki analizatzeko zailtasunak izan zitzaizketen hitzunei, eta horregatik *-da-* gardena gehitu.

Bestetik, eta oro har, alomorfo ohikoenaren aldeko berdintze gisa ikus liteke, baina marka zaharra ezabatu gabe sortua (cf. *daraudala*, beharbada *-ta-* → *-da-* ordezkaturik); hots, ohiko alomorfoaren berrezarpena/eransketa, haren itxuraldatzea eragin zuen testuinguru morfofonologikoa ilundu delarik.

Azalpenak azalpen, agerikoak dira forma hauen “berritasuna” eta dialektaltasuna eta, beraz, ez ditut aintzat hartuko ondoko analisietan.

3.2.2.1.2. Marka fusionatua

Adibide gutxi batzuetan, *-da* edo *-ta* alomorfoa ergatiboaren *-e* pluralgilearekin baturik ageri da, **-ae* > *-e* bokal bakuntzearekin (cf. Laz *deustae*, *diostae*, *deraustae* forma osoak, ez baitezpada arkaismo gisa).

Hala bada, interesgarri egiten dituen ez da bakuntzea bera soilik, baizik eta halakoak mendebaldetik kanpo ere aurkitzen direla, non bestela pluralgilearen *-te* alomorfoa erabiltzen den:

⁵⁶ *Izan* aditzarekin baita ere *ceitadan* ‘zaidan’, *aizaitadan* ‘hatzaidan’, *çaitadae* ‘zaidak’.

⁵⁷ Aditzak maiztasun handi samarra izan arren (65 aldiz trinkoki jokaturik, lehen hamar ugarienen artean), ia denak indikatiboaren edo aginte-adierako subjuntiboaren orainaldiko formak eta inperatibokoak dira, hartzailea gehienbat (bi heren inguru) lehen pertsonakoa dela, batez ere singularra. Alabaina, objektu pluralarekin, Oihenarten adibide honezaz gain, RSk bi *yndauz* besterik ez da; hirurak erretrauetan, beraz.

- (237) Neurez ez dot / **balinde** baniqueçu (RS, 91)
- (238) Erran **deraute** estela han (Volt, 219)
- (239) Hitz ounaq ematen **derauxte** (Volt, 232)
- (240) Huneçaz testimoniaje ecar ahal **dieçaquedé** principalqui cargu hunen hartcera incitatu ucan nautenec (Leiz, Dedic 251-26)
- (241) eta misericordia eguiten drauedana milla jenerationetarano, niri on **dariztener** (Leiz, ABC 1400-16)

Bigarren kasua ez da horren ikusgarria, baina funtsean gauza bera gertatu da: bi bokal (kasu honetan berdin) bakundu dira, 1SG-ari dagokiona eta 2SGM-arena.

- (242) Higu dudanz gaitz **diostana** / sinets ziroiat, nahiz barhana (OihAts, 233)
- (243) Manifestatu diraeat hire icena hic niri mundutic eman **drauztán** guiçoney (Leiz, Io, 17:6)
- (244) eztarradan ezen are eure burua ere niri zor **drautadala** (Leiz, Philem, 1:19)⁵⁸

3.2.2.2. Bigarren pertsona singularren markak (2SG)

Komunztadura marka honi dagokionez, bi alderditan jarriko dut arreta, haren berezitasunak kontuan hartuta: alde batetik, besteetan bezalako alomorfo ezberdinen deskribapen xehea egingo dut, baina, bestetik, haren maiztasunaren inguruko iruzkinak ere egin behar dira, bai beste 2PL-arekin alderatuta, bai tratamenduaren barneko genero bereizketaren aldetik.

Datu kuantitatiboekin hasiz, guztira 69 adizki dira hikako tratamendu arruntean (hots, alokutibokoak ez direnak), zeinetarik 17 RSetan diren; gainerako errefrauk eta Etxepareren liburua ere alde batera utzita (ikus beherago), beste 17 baino ez dira halakoak. Azpiatalaren sarreran esan bezala, testuen izaerak eragin zukeen errespetuzko tratamenduaren erabilera horren handia izatea hitanoaren aldean.

Genero bereizkuntzari dagokionez, hitano femeninoko 3 adizki baino ez dira, alokutiboko formak alde batera utzita; bi, hain zuzen, ahozko hizkera hobekien islatzen duten testuetan (Nafarroako auzietako lekukotzetan), eta bestea Lazarragaren eskuizkribuan, fikziozko pertsonaia femenino bat tarteko. Maiztasunean alde handia da eta horren arrazoia, hain zuzen, hitano maskulinoaren adibide gehienak biltzen dituzten

⁵⁸ Ez dut uste Zulaikak (1998: 292) proposatzen duen gisan akats edo errata bat denik, baizik eta marka bikoiztuaren eta bokal bikoitza bakuntzearen emaitza: **drauta-da-a-la*.

testuetan datza: errefrauk eta Etxepareren liburua. Haietan hartzaile implizitu bat dago (atsotitzen nahiz dotrinaren aholku-aginduak jasotzen dituen), zeina agerikoa ez den eta, ikusten denez, gizonezko gisa markatzen den, beste zehaztapenik ezean.⁵⁹

Genero bakoitzaren markak oinarrizko bi alomorfo ditu, adizkiaren bukaera absolutuan (245-247, 253-255) ala hitz barnean (248, 250, 251, 256-258) geratzen diren; badira, halere, hitz amaieran geratu diren hitz-barneko alomorfoaren adibideak (249, 252), agidanez adizkiek zuten *-n* eroririk (1SG-ekoetan ikusi dugun bezala). Azpimarratzekoa da, arestian aurreratu bezala, nire datubasean aurki daitezkeen datibokomunztadura femenino bakarrak (254, 255, 257, 258) adibideetakoak direla; horregatik, datiboko adieran alomorfo bera izango zukeela pentsatuz, alokutiboko forma bat (253) erabili dut adibideak osatzeko.

- (245) Badeguioc yñori, / eyngo **deusc** bestec yri (RS, 13)
- (246) secula erguelqueria faltatu ez **çayc** eta faltatuco (NafEs-2, 144)
- (247) Goiz jaikitea baliatuko etzai, / zoriona ondoti ez**padarraik** (OihAts, 520)
- (248) Nayago dot to bat, / çe amaui emon **deyat** (RS, 40)
- (249) Eshseco mirabeari echi, / çe **daquia** andra andi (RS, 525)
- (250) **badiqueat** orraa bofeton bat aurrari beçala (UtergMeh)
- (251) Eta diotsa deabruac, Emanen **drauat** bothere hori gucia (Leiz, Lc, 4:6)
- (252) Quirysayluyari nola hiri hel ez**taquia** (Etxep, XIII: 78)
- (253) ni **banajoan** salsearen aurquietan (Laz, A25:7)
- (254) vada aseguin arreçan eçen ni bengatuco **nayçan** (NafEs-1, 64)
- (255) gauça delicatu eta excellent guciac galdu içan **çaizquin** (Leiz, Apoc, 18:14)
- (256) Eyz ona ichi **dinat** menaetan (Laz, A25:5)
- (257) eta prometaçen **dinat** / ez verçe emazteric eguiteco y vaycen (UtergEzk, 4-5)
- (258) Esca aquit cer-ere nahi baitun, eta emanen **draunat** (Leiz, Mc, 6:22)

Ondoko azpiataletan marka maskulinoa soilik izango dut hizpide, bi arrazoirengatik: batetik, ez dudalako goiko adibideak baino gehiago biltzerik izan eta, bestetik, eta batez ere, maskulinoak dituelako jasaten testuinguruaren araberrako aldaketak, herskari etimologikoa dela eta.

⁵⁹ Aurkezturiko datuak datibo-komunztadurari dagozkio soilik. Ergatibokoari dagokionez, maiztasun absolutuak handiagoak diren arren, proportzioan joera bera ikusten da: 342 dira orotara (67 RSetan, eta 101 gainerako errefrauetatik eta Etxepareren liburutik kanpo); femeninoak, 32.

3.2.2.2.1. Marka “indartua” (2SGM)

Badira bi kasu non itxura batean 2SGM-aren marka *-ka* den. “Itxuraz” diot, ezen (260) adibidean bederen *-k* datibo-marka (ere) egon bailiteke azpian, hain zuzen komunztadura-markaren ahoskabetzea eragingo zuekeena: **-k-ga* > *-ka* (cf. datibo-markarik gabeko Etxauzen *darauat* edo Voltoireren *derabat* < **derauat*).

Nolanahi ere, XVII. mendetik aurrera ongi dokumentatuak daude hitz barneko *-ka(n/la)* edota are *-k(en/ela)* alomorfoak ekialdeko testuetan. Hona, bada, datubaseko adibideak:

(259) Hire nahiz gaitz jin **zaikan** horri, errakok "Sancho, ungi ethorri" (OihAts, 621)

(260) yhoc, yhoc, nyc erareyne[n?] **derucat** berçe yle bat, oçar bellaco, traydoreorit(sic), perro çital orj, perro nastarj orj (NafEs, 91)

3.2.2.2.2. Marka fusionatua (2SGM)

Lehenengo pertsonaren komunztadura-markaren kasuan bezala, bigarrenarena ere ergatibo pluralgilearen alomorfo jakin batekin (*-e*) elkaturik bezala ager daiteke (egungo hainbat hizkeratan bezala, bestalde), baina kasu honetan, pertsona-komunztadura bera bokal bat besterik ez denez, emaitza itxuraz pluralgile hutsa da; hots, pertsona-komunztadura desagartzen da.

(261) **Dienean** ereztuna / yfinc chircandea (RS, 192)

(262) Hiri eguin **vadaraye** bidegabe handia (Etxep, XIII: 80)

(263) eta hire gratiaren gossea dutenéc, ohore eta laudorio emanen **draué** (Leiz, Othoitz 1273-38)

Lehen kasuan **di-a-(d)e* ‘diate [trinkoa]’ dugun bezala (mendebaldean espero den *-e* alomorfoarekin), bigarrenak eta hirugarrenak ezohiko itxura erakusten dute, ordurako *-te* alomorfoa baitzen ekialdean emankorra; hortaz, **d(a)rau(i)ae* ‘diate’ batetik datozela pentsatu behar da, *-e* alomorfoarekin (cf. *daraukate* ‘diote’).⁶⁰

Bestalde, *-a-z* amaituriko erroekin batzean, marka ez da agerikoa, bokal bikoitza bakuntzen baita (corpusean ekialdeko formak baino ez ditut):⁶¹

⁶⁰ Ikus § 3.4.2.3 ergatibo pluralgilearekiko harremanetarako.

⁶¹ Datiboko adibide gutxi dira, baina ugari ergatiboan, bai erroekin, bai 1SG-aren markarekin fusionaturik: *ezterrála* ‘ez dezaala erran’ (Leiz, Rom, 10:6), *drauztán* (Leiz, Io, 17:6), *drautadala* ‘didaala’ (Leiz, Philem 1-19), *dacussála* (Leiz, Mt, 27:4), *dacussán* (Leiz, ABC 1417-28), *diostana* ‘diostaana’ (OihAts, 233).

- (264) Azquen finian eman **diaçan** recebice dignia (Etxep, I: 40)
- (265) Iaunac bada eman **dieçála** adimēdu gauça gucietã (Leiz, 2 Tim, 2:7)
- (266) Eta ethorriric hura eta hi deithu çaituztenac erran **dieçán**, Emóc huni lekua (Leiz, Lc, 14:9)
- (267) Non nahi duc appain **diaçágun** iatera Bazcoa? (Leiz, Mt, 26:17)

3.2.2.2.3. Marka zahar asimilatua (2SGM)

Logikoa da pentsatzea ezen, baldin *-a-* eta *-k* alomorfoak **-ga* batetik badatoz, inon jatorrizko morfoaren aldaera osoago bat espero genezakeela (analogiak bere lana guztiz bete ezean, noski). Hala ikusi zuen, esaterako, Lafonek (1943: 291; eta bat zetorren Mitxelena, *FHV*: 286) txistukari ondoko adibide pare batean (268, 269); berdin gerta zitekeen, inoiz konbinaketa hori gertatu bazen, datibo-markaren **-g* alomorfoaren ondoren (270). Ikusten denez, adibide guztietan kontsonante belarra inguruko hortz-hobikarietara asimilaturik ageri zaigu, *-ta* forma anbiguoaren pean:

- (268) Trancart eguiten deustac ta vlerretan **deustat** (RS, 49)
- (269) Ezca çe aquio daucanari ta vay **onderextanari** (RS, 257)
- (270) Az ezac er[r]oya, **diratâ**⁶² beguia, ta mutil guextoac quendu deyque arguia (RS, 136)

Adibide guztiak mendebaldekoak dira, baina litekeena da aldaera hedatua (are orokorra) izatea antzinago. Alde batetik, datubasetik kanpoko corpus hedatuan, beste adibide bat aurkitu dut (*ciroquetat* ‘zezakeat’ alokutibokoa; § 3.3.2.1.2); horrek pentsarazten dit aurreko adibideen modukoetarik *-ta-* alomorfoa hedatu zatekeela hizkera hartan. Bestetik, pentsa daiteke § 3.2.2.2.4-ko ekialdeko adibideek ere itxura hori izan zutela lehenago, herskaria analogiaz galdu aurretik.

Horiez gain, Leizarragak sistematikoki bakuntzen ditu **ezan* erroko eta ergatiboko 2SGM-aren bokalak *-(e)n/-(e)la* atzizkiekiko formetan. Bestalde, Ariztimuño (2015a) lanean argudiatzen da Oihenarten *dezaian* (OihAts, 578) ez salbuespen fonologiko gisa, baizik eta morfologikoki markatu gisa azaltzearen alde (ikus § 4.3).

⁶² Erroa ezezaguna bada ere, litekeena da azken morfoa *-gi* izatea (*iradoki* aditzarekin loturik agian?); hots, **dira(d)otan* (> **dirautan* ?) (dela datiboarekin loturiko *i*-rekin, dela ondoko diptongoak aldarazitako **e-* > *i*-rekin) > *diratan*. Beste aukera bat *jan/edan*-ekin lot genezakeen balizko **iradagi* batetik eratorrtzea da; cf. Lhandek Zuberoakotzat dakarren *iraki* ‘s’alimenter’ (OEH s.v.).

3.2.2.2.4. Marka zaharraren aztarna fonologikoa (2SGM)

Mitxelenak erakusten duen bezala, Etxepareren eta Leizarragaren testuetako adizki gutxi batzuetan, 2SGM markaren eta aurreko morfoko txistukari afrikatuaren elkarketak ez du esperotako emaitza erakusten; hots, txistukaria frikari bihurturik ageri bada ere, ez dago herskaririk, eta hizkuntzalari errenteriarrak *guzti* > *guzi* bilakaerarekin alderatzen du: “Se observa *zt* > *z* en *guzi* ‘todo’ (...). De sibilante más el índice de 2.ª pers. masc. (...), Leiz. tiene *z* y *s*: *diossát* ‘te lo digo’ (Dech. *diossat*), cf. *diotsó*, *diotsa* ‘se lo dice’, *on dariçadala* ‘que te quiero’, cf. *on daritzadala* ‘que le quiero’” (FHV: 286).

Beste azalpen bat analogia litzateke, 2SGM komunztadura-markaren “hitz barneko alomorfo” ohikoena (-a-) ezarriaz (batik bat lehenik **Ska* > **Sta* gertatu bazen, arestiko adibideetan bezala), baina txistukariaren izaera aldatzeke (eta horrela 3SG-arekiko anbiguotasuna saihesturik).

- (271) Onsa hari gomendadi nic **diossat** eguia (Etxep, II: 71)
- (272) Giçon gaztea, hiri **diossat**, iaiqui adi (Leiz, Lc, 7:14)
- (273) Eta faltatu cenean mahatsarnoa, bere amac **diotsa**, Iesusi, Mahatsarnoric eztie (Leiz, Io, 2:3)
- (274) Eta erran cieçon, Iauna, hic gauça guciac badaquizquic, hic badaquic ecen on **dariçadala** (Leiz, Io, 21:17)
- (275) Baina haur eguiten da, eçagut deçançat munduac: ecen on **daritzadala** Aitari (Leiz, Io, 14:31)

Ikusten denez, corpusean ez da mendebalderagoko adibiderik. Egungo hizkeretan, aldiz, *deuat* ‘diat’ da formarik hedatuena, *deustat* bazterretako hizkera batzuetan delarik. Kasu horretan, beste formetan dakusagun atzizki txistukaria ez da ageri, dela arkaismo gisa, dela zuzenean *dau* > *deuat* “berriagoa” sorturik (nola *dauko* > *deukot*).

3.2.2.2.5. Itxuraz markarik gabeak

Azkenik, badira 2SG-aren marka behar luketen eta ez duten kasu bi, beste marka edo hots batekiko fusionatzez azaldu ezin direnak.

- (276) Az ezac er[r]oya, diratâ beguia, ta mutil guextoac quendu **deyque** arguia (RS, 136)
- (277) In habentes umana misteria, / veguietan **daquila** beteria (ElduBerts 31-32)

Bigarrenetik hasita, zalantza egin liteke are bigarren pertsonari erreferentzia egiten ote dion ere, ala egiazki hirugarrenari (cf. TAV: 124; bigarren aukera horri buruz, ikus [§ 3.2.3.2](#)).

Lehena (276), aldiz, argia da testuinguruan, baina badu beste bitxitasun bat: *-ke* atzizkia bera. Izan ere, RSetan atzizki hori hartu zezaketan⁶³ *egin*-en 29 adizkietatik, beste lauk baino ez daramate: guztiak geroaldiko aginterakoak (*eyquec* ‘egin eza(ke)k’). Indikatiboko geroaldiko 18 adizkietatik, aldiz, aztergai dudanak soilik.⁶⁴ Apika, kopiatzean edo inprentan eginiko hutsa izan liteke, balizko <deyq> bateko *-q* laburduratzat (edo akastzat) hartu eta *deyque* osaturik. Horrela, bestalde, 6 silabako lau zati lirateke jatorrian, orain arteko irakurketak ekar dezakeen 6-6-6-7 egituraren orde.

Horiek horrela, behin-behinean adibideok (batez ere RSkoa) ez ditut egiazko “2SGM markarik gabekotzat” hartu.

3.2.2.2.6. Markaren kokagune berezia

Datibo-komunztaduraren ohiko kokagunea erroaren ondokoa bada, ergatibo-komunztaduraren marka ororen aurretik, corpusean bi salbuespen aurkitu ditut (278, 279), biak 2SGM eta ergatibo-pluralgilearekikoak.

(278) Hiri iniuria erraiten **drauēanén** iniuriác ene gainera erori içan dituc (Leiz, Rom, 15:3)⁶⁵

(279) erran **drazaquetec** “erromes” (Saratsa, 6)
«bien te puedes (sic) llamar “pobre”»⁶⁶

Geroagoko testuetan ohikoagoa den ezaugarri honek zerikusia duke alokutiboko formen finkatzearekin eta datibokoekiko harremanaren garapenarekin.

⁶³ Hots, ahalera, apodosia edo geroaldia adierazten dutenetatik. Nabarmentzekoa da, zeren eta Bizkaiko testu zaharretan *egin*-ek ez duen horren beharrik denbora-modu horiek adierazteko (Lakarra 1996: 170-171).

⁶⁴ Mounolek (2014: 65) dioenez, «[l]’auxiliaire de morphologie présent ne reçoit qu’exceptionnellement le suffixe *-ke* (262)», non (262) adibidea hemengo (276) bera den, hain zuzen.

⁶⁵ Cf. gainerakoetan *draue* ‘diate’ vs *drauec* ‘diek’.

⁶⁶ Itzulpena literala ez denez (ikus behean), beste aukera bat alokutibotzat hartzea da (‘zezaketek’). Kasu horretan alokutibotasuna markatzeko **ezan* → **erazan* “erro-aldaketaren” adibide bakarra genuke.

Amorioric etzpalinvadu	Si te falta caridad
sobra balioqui ere urre guçia	aunque mas oro te sobre
erran drazaquetec erromes.	bien te puedes llamar pobre.

3.2.2.2.7. Marka osoa amaieran (2SGF)

Bigarren pertsonaren morfologiarekin amaitzeko, alokutibo femeninoaren aldaera berezi bat aipatuko dut: normalki beste morfo baten aurretik agertzen den *-na-* osoa amaiera absolutuan. Esaldi batean (280) eta gramatika-ohar batzuetan (281-283) baizik ez da ageri nire datubasean, betiere mendebaldeko testuetan. Gaur egun ere mendebaldean aurkitzen da (EHHA).

(280) Lagunen gacha / aguir çe **ezana** (RS, 401=516)

(281) **eguina** / eguic (MendAera, 6v)

(282) **bacuna** / bacusc (MendAera, 6v)⁶⁷

(283) **banzuna** / bançuc (MendAera, 6v)

3.2.3. Hirugarren pertsonari dagozkion markak

Jakina denez, datibo-komunztaduraren berezitasunetako bat hirugarren pertsonak (singularrak, bederen) komunztadura-marka berezia izatea da. Izan ere, 3. pertsona markagabea da gainerako euskal aditz morfologian, hizkuntza askotan bezala, eta ez da erraz ikusten zer arrazoiengatik izan behar zuen datibo-komunztadurak halakorik.⁶⁸ Hori dela eta, atal honetan bereziki singularrekoa izango dut hizpide, ezen 3PL-komunztadurako formetan pluralgilea bera besterik ez ohi da agertzen testu zaharretan, salbuespenak salbuespen.

3.2.3.1. *-o/-a* alomorfoen banaketa

Hirugarren pertsonaren markak bi alomorfo ditu, *-o* eta *-a*, hizkera guztietan, baina banaketa paradigmatico eta sintagmatico (eta, beraz, maiztasun) ezberdinekin. Mitxelenak ikusi zuen bezala (1954a: 133), mendebaldeko testu zaharretan *-o# / -a* banaketa gehiagotan gordetzen da; eta “gorde” diot zeren eta, Mitxelenaren ildotik,

⁶⁷ Aipatzekoa da (282) adibideko **sn > n* bakuntzea, gogoan izanik Zalgizek eta Oihenartek dakarten *zionat* (§ 3.3.1.4-ko [368] adibidea).

⁶⁸ Lakarrak (2016: 187) datibo-markatzat berreraikitzen du; **bon* ‘eman’ (**ebon > emon*) erroaren gramatikalizazio gisa, hain zuzen.

jatorrizko *-o* bat eratorpen lexikoan *-a* bihurtzen zen bezala, aditzean ere halaxe egiten zela uste baitut.⁶⁹

- (284) Eç **dauco** Peru Garciac bearric (MLastur, 17)⁷⁰
- (285) pişç asco **daucã** gauçea (Lcc, 272v; s.v. *espumosa cosa*)
- (286) Mizqueric erajegui **deuso** (RS, 519)
- (287) prometidu **eusan** ece, biaramunean, / sinfalta, Sirena eroango **leusala** bere aposentura (Laz, AL, 1142v:6)
- (288) Harc ehorri ez**temayo** oren vaten epphia (Etxep, I: 148)
- (289) çuc guibela **demaçuna** nola vayta galduya (Etxep, I: 411)⁷¹

Alabaina, banaketa hau ez da aditz guztietan gertatzen eta, hortaz, badira mendebaldean ere menderagailuen edo beste pertsona-komunztaduren aurrean *-o*-daukaten adizkiak. Esaterako, Lazarragak orainaldiko *(ba)degio*-ren ordain ez du iraganen ***egian* ematen, *egion* baizik; jakina, badu beste *egian* bat, N-N_k jokokoa hain zuzen, eta anbiguotasun-arrisku hori zatekeen (bai eta 2SG-arekikoa ere) *-o*- alomorfoa gordetzeko edo berrezartzeko zioa. Beste modu batera ere saihesten da balizko anbiguotasuna Lazarragaren eskuizkribuan (290)⁷² eta Iburguen-Cachopinen kroniketan jasotako (291) adizki banatan, ez baitezpada arkaismo gisa. Nolanahi ere, adierazgarria da kontrakoa ez dela gertatzen; hau da, ez da mendebalde osoan *-a#* aloformoaren alerik.⁷³

- (290) asi çan llantu andi bat eguiten, ain tristeza andiaz ece ençun eguien guztiai emun **ioan** tristeza andia (Laz, AL 1142r:4)
- (291) ta **baesoan** bere na/guçiari legues Ochoa Onsaluch Agur Agur (Andram, 26)

Nolanahi ere, banaketa argia da mendebaldean, batik bat *eduki*, *eman*, *eutsi*, *iritzi* eta *izan* aditzetan; ez, ordea, erdi-ekialdean, non maiz, hizkeraren eta aditzaren arabera, *-o* (292, 293) edo *-a* (294, 295) alomorfoak orokortu diren, maiz biak edozein testuingurutan ager daitezkeela, are mendebaldeko eraren kontrara ere (296-299):

⁶⁹ Traskek azalpen horren kontra egin zuen, argudiatuz ezen *-o* > *-a* ez zela izan hitz eratorpen eta elkarketako aldaketa bakarra, eta, aldiz, aditz-morfologian ez dela ikusten *-i/-u* > *-ø* edo *-e* > *-a* bezalakorik (*apud* Gómez & Sainz 1995: 252, 22. oin-oh.). Lehenen bilakaerarako, ikus Ariztimuño (2015b; hemengo § 4.1) eta Urgell (2018), eta bigarrenaren alde, Ariztimuño (2015a; hemengo § 4.3).

⁷⁰ *Eduki*-ren adizkiak ere aurkezten ditut zeren eta, Mitxelenari eta ondokoei jarraituz (xehetasunak gorabehera), uste baitut amaierako *-o* hori datibo-komunztadura zahar baten arrastoa dela (ikus § 5.2.1).

⁷¹ Adizki honen azpian **dem(a)-o-zu-n* morfologia datzala pentsatzen dut. Cf. (20-21) adibideak (§ 3.1.1.1).

⁷² Baldin eta errata ez bada, ezen testuinguruak datibo plurala eskatzen baitu, ediziogileek singularra inpersonal izatearekin lotzen badute ere (Bilbao eta beste 2020b: 36, 64. oin-oh.); baina cf. esaldi bereko *egien*.

⁷³ Nire datubaseko adibiderik mendebaldekoenak Elduaingo *çaca* (137), eta *çarizca* (159) dira.

- (292) ene anditasunonec **estrauquo** orri gayçic eguiten (NafEs-1, 116)
- (293) Argatic, otoyç eguiten **draucot** andre dona beti virginari (BerDCh, 95r)
- (294) Ieyncoari ere eder **çaica** (Etxep, X: 25)
- (295) Malicia gayci **çaicala** eta mayte eguia (Etxep, I: 304)
- (296) Eneko, **atxeka** hi hartzari, / nik demadan ihesari (OihAts, 139)
- (297) Sua **datxekonean** auzoko etxeari, gogoia emak eureari (OihAts, 672)
- (298) **Arraica** aunçari, / Baihagozque gapharrari (Zalg, 14)
- (299) Emaztea hartzen duenak ezkontsari hutsagati; biharamuna du dolu eguna, gaitz **darraikonagati** (OihAts, 136)⁷⁴

Laburbilduz, eta ikuspegi oso eta zehatza izateko hizkeraz hizkera eta autorez autore deskribatu beharko litzatekeen arren, joera zenbait ikus daitezke eremu zabalagoak kontuan hartua.

Alde batetik, mendebaldean aipatu banaketa osagarri etimologikoa dakusagu, oro har, eta, beraz, forma atzizkituen/atzizkigabeen arteko proportzio bertsuan topatuko ditugu *-a/-o* aldaerak.

Beste aldetik, (erdi-)ekialdean ez da *-o > -a* aldaketa morfofonologiko sinkronikorik, eta zenbait adizetan alomorfoetako bat orokortzeko joera ikusten da.

Halere, badira *-o* (ia) aukera bakar duten aditzak ere mendebaldean nahiz ekialdean (*-ki-*, **enin*, *esan/erran*, *egin*, **ezan*). Halabeharrez edo ez, denek dute *a* edo *i* bokala erro jokatuaren amaieran. Hala, batzuen kasuan erroan *-a* edukitzea izan liteke *-o* alomorfoaren eksklusibotasunaren arrazoia, ezen halakoetan forma itxuraz komunztaduramarkarik gabeak sortuko ziratekeen, *aa > a* bakuntzearen ondorioz (*eman*-en formekin gertatzen den bezala, cf. arestiko (289) adibidea).

3.2.3.2. *-ø* morfoa

Azaldu berri ditudan ohiko alomorfo biez gain, arrazoi ezberdinengatik 3SG marka “falta” duten zenbait adizki aurkitu ditut .

Argienetako bat (300) adibidekoa da. Hartan, nolabait, erroaren eta ergatibokomunztaduraren arteko bokala “sinkopatu” dela ikusten da (cf. esanahi bereko *derechadan* [nik-hari] Laz, A3:2; aitzitik, antzeko forma izanagatik ekintzaren alderantzizko norabidea adierazten du *derextala* [hark-niri] (223) adizkiak). Izan ere,

⁷⁴ Etxeparek kasu honetan ere antzera: *darrayca* (III: 44), baina *narrayola* (XII: 47).

erroko eta komunztadura-markako kontsonanteek erakusten dute ez dela huts tipografiko bat, beren arteko egokitzapen fonotaktikoak gertatu baitira (/tʃ/ → [ʃ] eta /d/ → [t]).

(300) Esquerrac yndauz, ce on **derexta** ene gauçary (RS, 556)

Besteak bi multzotan bana daitezke. Batetik, esanahia gorabehera, **edin*-en N-N_i jokoko *-ki-* erro supletiboarenak diruditen (301-303) adibideetakoak daude. Nabarmendu behar da erro hori N-N_i komunztadura baino ez dutenatarik dela; hots, ezin ezaba dakiokela datibo-komunztadurarik, zeina, bestalde, adizkiaren bukaeran joango litzatekeen (menderagailuak alde batera utzita). Honatx esaldiak, eta ikus [§ 5.3.2](#) azalpen proposamen baterako:

(301) Vzqur baquio ecachari, senda**quique** eguzquiari (RS, 251)

(302) In habentes umana misteria, / veguietan **daquila** beteria (ElduBerts 31-32)

(303) Andriac hon deriçanari **ezpadaqui** mesura (Etxep, XII: 42)

Bestetik, *erexi* (304) eta *eutsi* ‘atxiki’ trinkoaren (305) adizki pareta dugu, zeinetan zehar-objektua singularrekoa izan arren, ergatibo-pluralgilea zuzenean erroari lotua ageri den:

(304) cegati utra on / alcarri **erexten** (Laz, AL 1142r:14)

(305) Ese banatan bici cirean, / ceñac **eusten** alcarri (Laz, A11:14)

Lehenak argiro esan nahi du ‘irizten zioten’, konfigurazio berorrekin. Halaber, bigarrenak ere ‘eusten zioten’ adierazten duela dirudi, baina joko zaharrena eta Lazarragak beste adizki batean (*daust* ‘eusten zait’) darabilena N-N_i izateak zalantza eragiten du; horren arabera *eutsan* ‘eusten zitzai(zki)on’ behar luke (ageriko [ABS.PL] komunztadurarik gabe). Aukera bat da pentsatzea, dela *lapsus* gisa, dela ezaugarri propio gisa, egitura elkarkarian datibo-argumentuak hartu zuela pluralgilea (‘eusten zitzaien’ bailitzan).⁷⁵

3.2.4. Pertsona-komunztaduren azterketaren ondorio orokorrak

Aurreko puntuetan aleturiko adibideetan ikusi dugu pertsona-komunztaduren morfoek hainbat alomorfo dituztela; batzuk oso ezagunak eta are orokorrak, beste batzuk (testuetan bederen) lokalagoak, eta bada orain arte, dakidala, xeheki deskribatu gabe egon

⁷⁵ Forma horren eta antzeko beste batzuen inguruko eztabaida eta proposamenerako, ikus Ariztimuño (2015b), eta hemengo [§ 4.1](#).

denik ere. Edonola ere, guztiak dira azaltzekoak, eta guztiek dute, nire ustez, hizkuntzaren aurreko garai batean indarrean zegoen bilakabide fonologikoren baten edota ezaugarri morfologiko baten aztarna.

Horrenbestez, ondorio orokorrik ateratzekotan, esan nezake (hizkuntza eta hizkuntzaren arlo guztietan bezala, baina ezaguna izanagatik aipagarria iruditzen zaidana) bi indarrek mugituta garatu dela euskararen aditz morfologiaren alderdi hau ere: bilakaera morfonologikoak eta analogiak. Lehen motakoak dira, esaterako, $-o > -a$ ezaguna edo, erregularra izan ez arren, 2SG-eko morfoaren $*(S)ga > *(S)ka > (S)ta$. Analogiaz azaldu behar dira, aldiz, *diosat* bezalako formak, non **dioskat* edo **diostat* esperoko litzatekeen etimologiaren eta dokumentaturiko beste forma batzuen arabera (cf. *deustat*). Orobat azaldu behar da analogia gisa, $-o > -a$ orokorra izan zela kontuan hartuta, beste ezaugarri hau: *-ki-*, **enin*, *esan/erran*, *egin* eta **ezan* erroko adizki datibodunek 3SG-aren *-a* alomorforik ez erakustea. Hala ere, mendebaldean askoz hobeki gorde zen $-o\#/-a$ -alternantzia, besteak beste *izan*, *iritzi* eta **edutsi/*eradun* aditzen formek erakusten duten bezala.

Bestalde, ezaugarri komunak edo eremu zabalekoak ikus daitezke, batzuk bilakaera komunen ondorio, bestetzuk beharbada beregainki gertatuak. Esaterako, $-o$ komunztadura-morforik gabeko *-ki(ke)-* enbordun adizki bakanak mendebaldean (301) nahiz ekialdean (303) ageri zaizkigu; $*-da-e > -de$ fusioa ere bi ertzetako lekukotasunetan gertatu da (*balinde* [RS], *dieçaquede* [Leiz]); eta komuna da, baita ere, arestian aipatu dudana aditz batzuetako $-o$ alomorfoaren berrezartzea. Aldiz, mendebaldeko testuetan soilik aurkitu ditut *erexten* $< *erext(-o)-de-$ [Laz] eta *derexta* $< *derext(-o)-da-$ [RS] bezalako forma itxuraz sinkopatuak.

3.3. Joko alokutiboak

Euskararen aditz-sistemaren berezitasun nabarmenetako bat aditz alokutiboen sistema da (eta ez ikuspuntu ibero- edo eurozentrista batetik soilik, mundu osokoa baizik), eta, bereziki, haren erabilera tratamenduaren arabera (cf. Antonov 2015).

Atal honetan, adizki alokutiboak haien kide neutroetatik eratortzeko Euskara Arkaikoko corpusean ageri diren prozedura morfo(fono)logikoak deskribatuko ditut, kontuan harturik datibo-komunztadurarekin nola edo halako lotura ezarri ohi dela (Alberdi 1995) eta, ikusiko dugun bezala, antzeko elementuek esku hartzen dutela. Datibokoekin bezala, bi zati nagusitan banaturik egongo da: alde batetik ([§ 3.3.1](#)),

alokutibotasuna berariaz markatzeko elementuak aurkeztuko ditut eta, bestetik (§ 3.3.2), solaskideari dagokion “komunztadura” izango dut aztergai (toka, noka edo zuka ari den, agertzen den pertsona-marka). Azkenik, ondorio labur batzuk aurkeztuko ditut, bai atal honetako datuen behaketatik, bai datibo-komunztadurarekiko erkaketatik atereak (§ 3.3.3).

3.3.1. Alokutibo-markak

Nire datubasean 198 adizki alokutibo bildu ditut (107 zuketako, 91 hiketako), zeinetarik 144 **edun* eta **enin* erroen formak baitira (91 zuketako, 53 hiketako); esan nahi baita, *izan* eta **edun* aditzen kide alokutibo gisa erro haietarik sorturiko adizkiak. Izan ere, aditz horietan alokutibotasuna maiz erro-aldaketarekin gauzatzen da (*izan* → **edun*, **edun* → **enin*) eta, ondorioz, ez ohi dute bestelako adierazgarriak erakusten, salbuespenak salbuespenak (§ 3.3.1.1).

Gainerako 53 adizki alokutiboek dagokienez, 18 erro hauen artean banatzen dira: **edin*, *eduki*, **edun*, **edutsi*, *egon*, *ekarri*, **eradun*, *erautsi*, *etorri*, *ezagun*, **ezan*, **enin*,⁷⁶ *ikusi*, *-io-*, **iron*, *izan*, *jakin*, *joan*. Ikusten denez, badira laguntzaileak eta trinkoak, iragangaitzak eta iragankorrak (monotrantsitibo zein ditrantsitiboak), eta, adibideetan ikusiko denez, lurralde guztietakoak (nahiz eta batez ere Nafarroa-Zuberoetakoak diren, datubasearen ezaugarrien ondorioz). Horietatik 46 adizki dute alokutibo-markatzat har litekeen ageriko beste ezaugarriren bat (esan nahi baita, solaskidearen markaz bestalde); gehien-gehienek, beraz (§ 3.3.1.2, § 3.3.1.3, § 3.3.1.4).

Jarraian, datibo-marken deskribapenean egin dudanaren antzera, marken arabera (erro-aldaketa ere markatzat hartuaz orainoan) eta aditz-erroka antolatuz aurkeztuko ditut datubasean bildutakoak, gainerako corpusean aurkitu ditudanez ere horniturik.

3.3.1.1. Erro-aldaketa

Prozedura morfologiko hau, arestian esan bezala, bi aditzetara mugatzen da (bakarrera mendebaldean) eta, gehienetan, beste erroko adizki neutroen forma berak dira emaitza; hots, *izan* [N] → **edun* [N-N_k] bilakatzean, **edun*-en adizki neutro bat sortzen da, eta berdin **edun* [N-N_k] → **enin* [N-N-N] egitean. Zenbaitetan, halere, neutro gisa

⁷⁶ Esan nahi baita, **enin* aditzaren alokutiboko forma ditrantsitiboak (ez nahasi arestian aipatu **edun*-en alokutiboko forma supletiboekin).

(historikoki bederen) existitzen ez diren formak ere sortzen dira; euskara estandarrean, esaterako, *lukek* ‘litzateke [toketa]’ edo *naik* ‘nau [toketa]’ bezalakoak. Lehenaren kasuan, indikatiboko *dukek*-i aurrizkia aldatu zaio, forma neutroetako ergatiboaren lekualdatzearen ordez (*huke*); bigarrenari dagokionez, ezaguna da euskarazko N-N-N jokoak ez duela 3. pertsonaz besteko objekturik onartzen eta, hortaz, *nauk* formari erroa aldatu zaio zuzenean, **enin*-ekin ordezkaturuz.⁷⁷

Halakoak aztertzean, kontuan izan behar da gaur egun ere erro-aldaketok ez direla hizkera, konfigurazio, eta ez pertsona guztietan berdin egiten. Labur esateko, alde batetik, orokorrak dira (aldaerak aldaera) *naiz*, *da* → *naun/k*, *dun/k* erakoak zein *zait*, *dio* → *zaidan/k*, *zion/k* erro-aldaketarik gabeko alokutiboak. Bestetik, hedadura murriztagoa du *du* → *dik* aldaketak (mendebaldean *jon/k*), areago jasalea 3. pertsonakoa ez denean, *nau* → *nain/k* kasu (mendebalde zabalago batean, Gipuzkoa gehiena barne, ez baita erroa aldatzen: *najon/k*~*natxion/k*). Era berean, isoglosak ezberdinak dira alegiazkoetan: *litzateke* → *litzateken/k* da mendebalde zabalean, eta *luken/k* ekialdean (erdialdeko zenbait tokitan *uke* edo *ukek/unake*); ordea, lehen pertsonako jasalearekin, esaterako, ezagunak dira *ninduken/k* erakoak Gipuzkoan (Oihartzabal 1994: 973). Mekanismo ezberdin horien arteko txandakatzearen erakusle dira, adibidez, Leizarragaren adizki adierakideok:

(306) baina gaichto bada, hire gorputza-ere ilhun **duquec** (Leiz, Lc, 11:34)

(307) Baina baldin hire beguia gaichto bada hire gorputz gucia ilhun **datec** (Leiz, Mt, 6:23)

Esan bezala, egun mendebaldean ez da erro aldaketarik gertatzen **edun*-en alokutiboetan, baizik eta beste aditzetan bezalako *d*->*j*- bilakaera (§ 3.3.1.3): *dot* → *joat* ‘diat’; corpusean, haatik, aldaketarik gabeko (308) formak baino gehiago dira erro-aldaketaren adibideak (309; eta autore beraren beste bi), guztiak Arabakoak:

(308) Omenaje eguingo **joat** biçia dodan artean (ErrZar, 22)

(309) Nic lanceteaz jo **diat** eta / oy ic eçarroc enplastua (Laz A21:37)

⁷⁷ Salbuespen ezagunena Leizarraga da, zeinek, besteak beste, **eradun* erroko *narauan* (Io, 19:11) darabilen (← **narauc* ‘[hark ni hiri]’), *naik* ‘nau [toketa]’ alokutiboaren kide morfologiko zehatza.

Erdialde zabaleko adibide gutxi batzuk ere badira, erro aldaketa ez beste alokutibomarka bat dutenak, esaterako: *cetuc* ‘ditik’⁷⁸ Gipuzkoa ekialdean (360), *neaun* ‘nain’ Zaraitzu inguruko lekukotza batean (314), eta Leizarragaren eta Beriainen *niauc* ‘naik’ (315-316) eta beskoiztarraren *niaue* ‘naitek’; horien kideko bide dira Irizarrek Gipuzkoa ipar-ekialdeko eta Nafarroa Garai iparraldeko zenbait herritan bildu *niok/n~niak/n~niek/n*, *niotek/n...* aldaerak. Hala ere, beste kasu batzuetan bezala, Leizarragak adizki hauen beste aldaera batzuk ere badarabiltza, hain zuzen erro-aldaketa duten *nic* ‘naik’ eta *nié* ‘naitek’, Irizarrek erdi-ekialde osoan zehar (Nafarroa Garaitik Zuberoara) bildutako *n(a)in/k*, *n(a)iten/k~ni(n)e* eta abarren erakoak. Bitxitasun modura, nabarmentzekoa da Nafarroa Garai mendebaldeko Dorrao eta Etxarri-Aranazko aldaerretarako ere Leizarragaren forma berberak dakartzala: *nik* eta *nie*.

Bestalde, bi hiperkarakterizazio ere topatu ditut. Lehena Leizarragaren *citic* ‘ditik’ (365) erako adizkietan gertatzen da, non erro-txandaketaz gain, hasierako kontsonantearen eraldaketa gertatu den; hain zuzen, *ElduBertsetarako* Mitxelenak proposatu *zetik* zuzenketaren erakoa (egun batik bat Gipuzkoako alderdi batean ezaguna, EHHAn ikus daitekeenez).⁷⁹ Bigarrena, aldiz, ez dut argi errata edo lapsustzat hartu behar ez ote den: Etxauzek *diqueci* darabil, ez ‘duke [zuketa]’ adierazteko, baizik eta ‘dateke [zuketa]’ adieran.

(310) Hunequila hirur garrena **diqueci** ez/cribatu darauçudala (Etxauz, 1)

Aukera bat litzateke pentsatzea berak gogoan zuena ez zela ‘dateke’ adiera (*dukezu*, alokutiboan), baizik eta ‘dukezu’ neutroa, eta zuketa alokutiboko testuinguruan ematean forma hiper-alokutibo hori sortu zuela.

3.3.1.2. *i-* (*e-*)

Gorago esan dut marka hau nahiko maiz ageri dela alokutiborako, datibo-markaren funtzioarekin alderatuz gero; bada, hura bezala, erdi-ekialdeko hizkeretan erabiltzen da, emankorrenik ipar-ekialdean (Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa).

⁷⁸ Mitxelenak (TAV: 123) *cetic* zuzentzea proposatu zuen, beharbada bertsoen sorgunean ez delako bestelakorik dokumentatu; baina Gipuzkoa mendebaldeko zenbait tokitan *zetuk* esaten denez (cf. EHHa), hala uztea erabaki dut.

⁷⁹ Interesgarriro, aldaketarik gabeko aldaera sistematikoki eta eskusiboki ezeztapen partikularen ondoren darabil: *citiát*, *citic*, *citiagu*, *citié* vs *eztitiát*, *eztitic*, *eztitiagu*, *eztitie* (Zulaika 1998: 418, eta horko 120. oinoharra).

**edin*

- (311) Eta gucién ondoan hil **ciedián** emaztea-ere (Leiz, Mt, 22:25)
(312) ecin iaiqui **niaitec** hiri emaitera (Leiz, Lc, 11:7)
(313) Beguira adi vr bareti / Nihaur **niaitec** lasterreti (Zalg, 16)⁸⁰

**edun*

- (314) ni andurtu ninduenac ondu **neaun** (NafEs-2, 128)
(315) erran ceçan, Saul anayé, Iaunac igorri **niauc** (Leiz, Act, 9:17)
(316) Erreguec igorcen **niauc** jaquin deçadan ea eguin duçuen, harc manatu cindustena (BerMeza, 111v)

eduki

- (317) Hiretaco ez**tiaducat** guerthuz neure buruya (Etxep, XII, 40)⁸¹

egon

- (318) acheguina **çeagoc** (NafEs-1, 68 [SGZ: 12])
(319) hic bayño obeas ler eguiniquin **neagon** (NafEs-1, 121)⁸²
(320) ecen Aita-ere halaco adoraçalén galdez **diagon** (Leiz, Io, 4:23)
(321) Ieyncoaren hurranena hura **diagoc** glorian (Etxep, I: 47)
(322) çutan **diagoçu** ene vicia (Etxep, X: 48)

ekarri

- (323) Vizcondia, beldurrac **diakarquec** / ahalgua (Zalg, 60)⁸³
(324) Ez holla, Usmena, handiki gorapenak soinean **diakarken** beherapena (OihAts, 160)

**eradun*

- (325) eta çuetaric batbederari emanen **diarocat** bere obrén araura (Leiz, Apoc, 2:23)
(326) ecen haguitz gure hitzey resistitu vkan **dirauec** (Leiz, Tim, II, 4:15)
(327) Conchit galdeguin **diracoçut** eta erran **diraudaçu**⁸⁴ / conchit de gascon nahi dudanez (...) (Etxauz, 8-9)

⁸⁰ Oihenartek ia berdin, adizki berberaz: *Begira nezak ur emeti / nihaur niaitek lasterreti* (OihAts, 75).

⁸¹ Erdialderagoko *eduki*-ren alokutiborik ez dut bildu, baina ikusi ditugu arestian antzeko osaera duten datibodunak, hala nola Beotibarko kantuko *diadutac* (68) eta Beriainen *diaducote* (76).

⁸² Nafarroako beste adibide bat bada markarik gabekoa: *traydorea, ayerric nagoc* (NafEs-1, 52).

⁸³ Oihenartek antzekoa, adizki berberaz: Baigorriko Bizkondea, / beldurrak **diakarkek** ahalgua (OihAts, 65).

⁸⁴ Ros-Etxart gutunerian, aldiz, *derautaçu* (RosEtx-15a, 1r: 12) darabil erronkariarrak alokutiborako, neutrorako beti **enin* erroa darabilenean, bide batez; esaterako, *didaçu* (RosEtx-13, 1r: 3).

erau(n)tsi

- (328) Haiceac nahi duen lekura **diraunsac** (Leiz, Io, 3:8)
 (329) Viocian **diraustaçu** guertuz, ama ezitia, çure orduco doloriac eta vihoz çauriac (Etxep, I: 124)

etorri

- (330) Emazte hartu diat, eta halacotz ecin **niathorrec** (Leiz, Lc, 14:20)
 (331) Ni çugana **nyatorqueçu** beqhatore handia (Etxep, I: 51)

ezagun

- (332) Garcia, Garcia. Gaixto batac **badiaçaguc** bercia (Bela, 26)⁸⁵

**ezan*

- (333) Eta har **cieçateán** hura çazpiéc, eta leinuric **etzieçateán** vtzi (Leiz, Mc, 12:22)
 (334) ecin esan **niazcaquéc**⁸⁶ Miravallesco gaucac (ElduBerts 30)

ikusi

- (335) Iauna, **badiacussát** ecen Propheta aicela hi (Leiz, Io, 14:9)
 (336) eta harren, confusioneric eta ahalqueric baicen **ezteacussagu** gure gainean (Leiz, Othoitz 1272-28)
 (337) Ordu hartan **diacusaçut** galdu neure buruya (Etxep, I: 400)

izan

- (338) alincoa! nescatoc ere **eçiazquiguc** minçatuco (NafEs-2, 102)
 (339) Echaguiçon, ylumbe naste orretan eurea eguiten yrudi **ciaydac** duala (NafEs-2, 143)
 (340) Iauna, deabruac-ere suiet eguitë **ciaizquiguc** hire icenean (Leiz, Lc, 10, 17)
 (341) Ene buruya **ciaydaçu** harendaco abastu (Etxep, VII: 14)

jakin

- (342) ançarac **vaceaquic** deadarr eguiten (ElduBerts 38)
 (343) bay, **eçiaquiat**, ayetaric batec ere bat badic (NafEs-2, 103)

⁸⁵ Oihenartek eta Zalgizek atsoitz bera dakarte, aldaerak aldaera:

Garcia, / Gaixto batac **diaçaguc** bercia (Zalg, 130)

Garzea, gaxto batak **diezaguk** bertzea (OihAts, 182)

⁸⁶ Baldin eta *niatzakek* 'nitzakek' ulertu behar bada.

- (344) Magistruá **bacequiagu** ecen eguiati aicela (Leiz, Mc, 12:14)⁸⁷
(345) Hire potac **bacyaquyat** berce gauça nahi dic (Etxep, VIII: 13)
(346) Gure arteco amoria ehorc **eciaquiqueçu** (Etxep, XII: 18)

joan

- (347) Maingui **cioac** ori (SorgAgot)
(348) eta huni erraiten diarocat, oha, eta **badihoac** (Leiz, Lc, 7:8)
(349) Picher ebilia hauxi **diohaçu** (Etxep, X: 43)

Orain arte jarritako adibideez gain, Leizarragak aditz gehiagotako forma alokutiboak ere badarabiltza; harena izaki testu aberatsena eta hiketa gehien darabilena. Hainbat direnez corpusean hark baizik ez darabiltzanak, guztiak elkarrekin zerrendatzea hobetsi dut : *etzan* (351), *ibili* (352), *-idi-* (353), *iritzi* (354), *jario* (355).

- (350) Iauna, ene muthilla **diatzac** etchean paralytico (Leiz, Mt, 8:6)⁸⁸
(351) deabrucc-ere sinhesten dié, eta ikara **diabiltzac** (Leiz, Iac, 2:19)
(352) (...) eta desesperatzeaz berce gauçaric ecin **guineaidiquec**, ia herioaren abysmoetan baguina beçala (Leiz, Othoitz 1271-30)⁸⁹
(353) hæy nic-ere gaitz **diarizteat** (Leiz, Apoc, 2:6)
(354) eta orduan haguna **diarioc**, eta garrascots bere hortzez eguiten dic (Leiz, Mc, 9:18)

3.3.1.3. *j-*

Datibo-marka berdinarekin gertatzen den bezala, alokutibo-marka hau mendebaldean baizik ez da erabiltzen, eta hura besterik ez hango testuetan (Euskara Arkaikoko corpusean, baina, Arabako lekukotasunak baino ez ditut):

- (355) ni **banajoan** salsearen aurquietan (Laz, A25: 7)
(356) Il aguidala jaunac **jaustac** aguinquetan (Laz, A25: 42)
(357) borondate **jaucaat** al badaguit salbaetan (Laz, A25: 45)

⁸⁷ Leiz-k oro har *zea-* dakar (adibide honetakoa da *ze-* bakarra), bai eta *ciaquie* ‘zakitek’ eta *niaquian* ‘nekian’ aldi banatan. Halaber, kontuan hartu behar da tratamendu neutroko iraganeko formetan ere *-ea-* (*ceaquian* ‘zekien’) eta *-ina-* (*cinaquiten* ‘zenekiten’) erakoak dituela (halakoez, ikus § 5.3.2.1).

⁸⁸ Cf. datiboduna izan litekeen *diaço* iluna (Mitxelena 1979: 49-50).

⁸⁹ Neutroan *gueneidique* espero bide litzateke (cf. Axularren *geneidike*, eta bokal aldaketarako, Leizarragaren *nengoen* → *niangoan*). Barneko *-ea-* hiatoa analogiaz hedatu zatekeen, autore beraren *natzaye* > *nitziayec* ‘natzaie [toka]’ eta *gaitzaizte* > *gaitzeaittec* ‘gatzaizkie [toka]’ formetan bezala, beharbada hirugarren pertsonako *çaye* > *ciayec* moduko eredura.

(358) Omenaje eguingo **joat** biçia dodan artean (ErrZar, 22)

Horiez gain, Errodrigo Zaratkoaren kantuan bada adizki ilun bat (359), zeinetan, interpretazioaren arabera, *-x-* har litekeen alokutibo-markatzat, Lazarragaren *banajoan* ‘banoa [noka]’ adizkiko (359) *-j-*ren modukoa (eta cf. Barrutiaren *najoc~naxoc* ‘nau [toka]’). Hala balitz, **nagi-* oinarritik *naja(*g)i-* egin zela ulertu beharko litzateke.

(359) Bela uic sar **naxaytec** billa Realgo torrean (ErrZar, 23)⁹⁰

Hala eta guztiz ere, txistukari sabaikaritua kontuan hartuz, berdin proposa liteke **naizai-* oinarria, eta **ezan-*ekin lotu (ikus adizkitegiko oharra: § 2.2.1.14, s.v. **naxaitek**).⁹¹

3.3.1.4. z-

Eite bereko datibo-marka bezala, alokutiboarena denean ere erdi-ekialde osoan ageri da *z-* ezaugarria, baina (nire corpusean) soilik *e-* eta *i-* bokalen aurrean.⁹²

Hauek dira datubasean bildu ditudan 13ak, Beriainek dakarren bakarra eta, guztiaren osagarri, Leizarragaren adibide batzuk, ezaugarria erakusten duten erro guztietarik.

**edun*

(360) Misterioc **çetuc** erreguen ofrendac (ElduBerts 29)

egon

(361) Acheguina **çeagoc** (NafEs-1, 68 [SGZ, 12])

**ezan*

(362) huná, eman vkan drauát eure aitzinera bortha irequia, eta nehorc ecin erts **çeçaquec** hura (Leiz, Apoc, 3:8)

⁹⁰ Mounolek (2014: 65) Errodrigo Zaratkoaren kantuko adizkia *naixatec* zuzentzen du (259. adibidea lan hartan), baina edonola ere *egin*-etik datorrela proposatzen bide du (izan ere, “[Participe passé + *egin* « faire »]” egituraren adibidetzat ematen du, nahiz eta aditzoina daukan).

⁹¹ Edonola ere, bitxia da *-te* modala (eta ez *-ke*) *egin* zein **ezan* aditzekin, baina cf. **ezan*-en jatorria (§ 5.1.1) (edota, adizki honetan besterik ez bada ere, *-ke* > *-te* aldaketa fonologikoa ez litzateke ezinezko).

⁹² Kasuen urritasunagatik, eta ezaugarri ezberdinen halabeharrezko konbinaketagatik, lehenago emandako adibide batzuk errepikatu egingo dira, baina osorik jartzea hobetsi dut argitasunaren mesedetan.

**enin*

- (363) **ecioat** eman nay hor bati arriones (NafEs-1, 97)
(364) bay, semeari(sic)⁹³ apurtu **çidate**⁹⁴ (NafEs-2, 154) «sí, al hijo me han maltratado»
(365) guerla eguinen dic hayen contra, eta garaithuren **çitic** eta hilen (Leiz, Apoc, 11:7)⁹⁵

-io-

- (366) eguia **cioat** Christean, **etzioat** gueçurric (Leiz, 1 Tim, 2:7)
(367) eta erroçue, Magistruac **cioc**, Ene demborá hurbil duc (Leiz, Mt, 26:18)
(368) Hiri **cionat** allaua, / Ençun neçan allauaiçuna (Zalg, 131)⁹⁶
(369) Ditzak “bila nezatela” **ziotsak** (OihAts, 112)⁹⁷

**iron*⁹⁸

- (370) Higu dudanz gaitz diostana / sinets **ziroiat**, nahiz barhana (OihAts, 233)
(371) “Ecin **ciroquetat**, ceren ençun dic verbum caro factum est” (BerMeza, 112r)

jakin

- (372) ançarac **vaceaquic** deadarr eguiten (ElduBerts 38)
(373) bay, **eçiaquiat**, ayetaric batec ere bat badic (NafEs-2, 103)
(374) Magistruá **bacequiagu** ecen eguiati aicela (Leiz, Mc, 12:14)
(375) Hire potac **bacyaquyat** berce gauça nahi dic (Etxep, VIII: 13)
(376) Gure arteco amoria ehorc **eciaquiqueçu** (Etxep, XII: 18)

joan

- (377) Maingui **cioac** ori (SorgAgot)

⁹³ Maiorak hala dakar, baina litekeena da <ri> hori egiazki *n* itxurako <u> bat izatea; hots, <semeau>, artikulu hurbilarekin.

⁹⁴ Baldin *cidatec* zuzendu edo **zidaate* ulertu behar bada, eta ez *-n* gabeko iragan bat (halere, itzulpenak nire interpretazioaren alde egiten duela uste dut).

⁹⁵ Oihenartek ere badarabilza bere poemetan era horretako adizkiak: *zitin* ‘ditin’, *zitikeyguk* ‘ditizkeagu’. Orduko zubereraren ezaugarria ala Oihenarten sartalderanzko jaiera ote? Edonola ere, Leizarragak ere badarabiltzan adizkiok analogiaz sortuak behar dute, **edun*-en bokala **enin*-enarekin ordezkaturik (*du / dik* bikotea eredu), eta historikoki alokutiboen ezaugarri baizik ez den *d-* → *z-* aldaketarekin.

⁹⁶ Oihenartek antzekoa, adizki berberaz: *Hiri zionat, alaba; adi ezan, alabaizuna* (OihAts, 240).

⁹⁷ Interesgarria da Oihenarten *ziotsak*, hirupertsonaletan atxiki ohi zaien *-ts* atzizkia baitu; cf. autore berak eta Zalgizek dakarten *cionat*, eta Leiz-en *cioc*.

⁹⁸ Orobat Etxeberri Ziburukoak eta Oihenartek bere neurtitzetan: *Nihork ezin hauta zirok hire minaz zaurthua* (EtxZib, Buru III), *Ur-sortak, ardur arduratuz, Harria xila zirozu* (OihNeur, I: 6).

3.3.1.5. *-i berezia*

Azkenik, bada marka berezi bat (datiborako ere agertu zaiguna) erro ostean, bokalar-tean doana; zehazki, 2SGM-komunztaduraren aurrean, ekialdeko bi adibideotan:

(378) Higu dudana z gaitz diostana / sinets **ziroiat**, nahiz barhana (OihAts, 233)

(379) Ber-ehun dineroren oguiaz **ezliqueye** asco Leiz, Io, 6:7)⁹⁹

3.3.2. Alokutibo-komunztadura

Behin alokutibo-markak ikusirik, datibo-komunztadurarekin egin bezala, alokutiboko “pertsona-komunztadurari” helduko diot orain; hots, adizki alokutiboetan txertatzen den solaskidearen markari.

Alabaina, izatez, ez da “komunztadura” bat, ez baitu syntaxian den pertsona batekiko lotura morfosintaktikorik egiten, baizik eta, aipatu bezala, uneko solaskidearekin edo hartzailearekin (singularrean betiere).

Ezagun denez, euskaraz bada tratamendu alokutibo orokor bat (hiketa), bai eta dialektalak diren beste bi ere (zuketa eta are mugatuagoa den xuketa). Lehen testuetarik ageri zaizkigu lehen biak, eta egun bezala orokorra da hiketa, euskalki guzti-guztietan ageri denez gero; aldiz, zuketa ekialdeko hizkeretara mugaturik ageri da corpusean ere.¹⁰⁰

Komunztadurari dagokionez, aurreko ataleko alokutibo-marken kontrara, atzizkitua da beti, datibo-komunztadura bezala (eta ergatibokoa ez bezala); izan ere, oro har, datibo-komunztadura egongo litzatekeen tokian ezarri ohi da, edo haren ondo-ondoan, hura ere ageri denetan.

Horrenbestez, jarraian hiketari eta zuketari dagozkion komunztadura-marken berezitasunak azalduko ditut, banan-banan.

⁹⁹ Hots, **like(i?)ae*. Ez da sistematikoa, ordea; izan ere, antzeko testuinguru morfofonologikoetan *diquee* ‘dukete [toka]’ eta *citzaquee* ‘ditzakete [toka]’ darabiltza Leizarragak. Halaber, joko alokutibotik kanpo ere aurkitzen da *-ke* morfoaren eta ergatibo-pluralgilearen arteko *-i* hau, baina betiere pluralgilearen *-te* alomorfoarekin, eta batzuetan absolutibo-pluralgile pleonastikoa ere tartekaturik; esaterako, *duqueite*, *dacarqueite*, *ditzaqueizte* (ikus § 3.4.5.3).

¹⁰⁰ Alokutiboen sorburuan dagokeen “datibo etikoa” edo “datibo afektiboa” (Schuchardtek izendatu bezala; cf. Lafon 1943) ezaguna da, jakina, mendebaldean ere; eta horrekin lotu behar da agian adibide hau ere: *ama nagoçu oera* (ArrasErre-3, 26).

3.3.2.1. Hiketa alokutiboaren komunztadura markak

Honezkero behin baino gehiagotan errepikatu bezala, alokutiboko komunztadura-marka berak datibokoen berdina dira; horregatik, ez dut hemen berariazko adibiderik jarriko (balia bitez orain arte emandakoak eta ondotik datozenak).

Hortaz, jarraian markon berezitasun formalak aipatuko ditut, beharrezko denean datiboko formekiko aldeak eta antzekotasunak nabarmenduz.

3.3.2.1.1. Marka fusionatua

Pertsona-komunztaduraren antzera, alokutibo-komunztadura ere ondoko morfoen bokalekin elkartzean haiekin bat egin du hainbat kasutan, arrastoren bat utzirik zenbaitetan (azentu markatua eta alomorfo zaharragoen zantzuak). Halere, eta corpusaren ezaugarrien ondorioz, ekialdeko adibideak baino ez ditut atal honetarako, eta gehien-gehienak Leizarragarenak.

**aa* > *a*

Adizki batzuetan, 2SGM-aren morfoa “falta” da, itxuraz, dela aditz-erroaren (384, 385), dela 3SG-eko komunztadura-markaren (380-382 eta, etimologikoki, 387) nahiz 1SG-ekoaren (386) bokalari lotu eta bakuntzearen ondorioz. Aipatzekoa da ezen kasu gehienetan bokal bakunduan dutela azentu grafikoa Leiz-en testuan (azentua beretzen duten ezezko eta baiezko partikulekikoetan salbu).

- (380) Halacotz laudorio emanen drauat hiri Gentilén artean, eta hire icenari cantaturen **diarocát** (Leiz, Rom, 9:15)
- (381) bide cen ohorea ez obedientia hire hitz sainduari ez**tiraucagu** ekarri ez rendatu (Leiz, Othoitz 1272-22)
- (382) Esquerrac emaiten **dirautzat** neure Iaincoari (Leiz, Philem, 4)
- (383) eta **badiacussagu** Iauna (Leiz, ABC 1404-1)
- (384) eta lehenac har **cieçán** emazte (Leiz, Mc, 12:20)
- (385) ençun **nieçán** vozbat niri minço çaitadala (Leiz, Act, 26:14)
- (386) Eta harc erran **cieçadán**, Ni nauc (...) (Leiz, Act, 26:15)
- (387) Hiretaco ez**tiaducat** guerthuz neure buruya (Etxep, XII: 40)¹⁰¹

¹⁰¹ Cf. Laz *jaucaat*.

**ae* > *e*

Beste kasu batzuetan, ergatibo pluralaren *-e* alomorfo zaharrarekin batu da 2SG-aren marka (M nahiz F), bokal hori dela geratzen dena; alabaina, hemen ere ikusten da bokal horrek azentua hartzeko joera (Leizarragak ez ezik Voltoirek ere grafikoki adierazten baitu; oraingoan baieztapen aurrizkia duenak ere bai).

- (388) eta bere puissançá eta autoritatea bestiari emanen **diarocoé** (Leiz, Apoc, 17:13)
- (389) eta berceac icitu içan dituc, eta eman **diraucoé** gloria ceruco laincoari (Leiz, Apoc, 17:13)
- (390) bere buruãc Iudu eguiten baitituzté eta ezpaitirada, aitzitic gueçurra **cioé** (Leiz, Apoc, 3:9)
- (391) Eta ecin phoroga **citzaqueé** ni orain accusatzen nauten gauçac (Leiz, Act, 24:13)
- (392) Iauna, hec **baceaquié** ecen ni presoindegaira eçarten ari nincela (Leiz, Act, 22:19)
- (393) aitzitic guciéc abandonnatu vkan **niaué** (Leiz, 2 Tim, 4:16)
- (394) Eta **eznié** templean eriden neherequin disputatzen ari naicela (Leiz, Act, 24:12)
- (395) Baina gure arteco emazte batzuc-ere icitu **guiaitié** (Leiz, Lc, 24:22)
- (396) eta ez**tiqee** permettituren hayen gorputzac eçar ditecen sepulturatan (Leiz, Apoc, 11:9)
- (397) ecen ez**titie** ikutzen bere escuac oguia iaten dutenean (Leiz, Mt, 15:2)
- (398) Iaincoa dun Spiritu: eta hura adoratzen dutenéc, spirituz eta eguiaz adonatu behar **diné** (Leiz, Io, 4:24)
- (399) Gure aitéc ian vkan **dié** manná desertuan (Leiz, Io, 6:31)
- (400) Han direnec bethi **die** suyan pena handia (Etxep, XIII: 69)
- (401) icusten **dié** «ellos veen — ils voient» (Volt, 15)¹⁰²

3.3.2.1.2. *Marka indartua*

Datiboko pertsona-komunztaduraren kasuan bezala, eta beharbada haren analogiaz, alomorfo indartua garatu zuen alokutibokoak ere Nafarroan bederen. Hala, mendebaldean *deustat* den bezala, eta bokal osteko kokagunera ere hedaturik, Beriainen lekukotasun batean (402) alokutibo-komunztadura *-ta-* da adizki-barnean.

- (402) Ecin **ciroquetat**, ceren ençun dic verbum caro factum est (BerMeza, 112r)

¹⁰² Hiztegiko aditz joko osoan zehar berdin egiten du (*erraten dié, ic-husi dié...*). Iraganean *çiteen* ‘zitean’ darabil, baina kontu grafiko-fonologikoa edo analogiaren ondoriozkoa dirudi (cf. *gaitien~gueytyan* ‘gaitezen’; halaber singularreko *cien* ‘(hark) zian’, eta lehen pertsonako *nien* ‘nian’ vs orainaldiko *diat*).

Hain zuzen, Caminok (2003: 67) hegoaldeko goi-nafarreraren eremu jakin bateko ezaugarritzat dauka (Izarbeibar barne), non erregularri ageri den *-ta* hitz akabuan; besteak beste, hauek bildu zituen Aezkoan: *xeota* ‘zegoan’, *xitxeidata* ‘zitzaidaan’.

3.3.2.1.3. Markaren kokaguneaz

Datibo-komunztadurari buruz aritzean zehaztu dudan ordenari jarraitzen dio alokutiboarenak ere (oro har, egun bezala), hau da, [ABS-ERG]. Areago, egungo hizkera batzuetan (eta euskara estandarrean) salbuespen gisa alokutibo-komunztaduraren marka (batik bat maskulinoa) ergatibo-pluralgilearen ondoren kokatzen bada ere (*ditek* ‘dute [toka]’, *ziotek* ‘diote [toka]’, *zitzaketek* ‘ditzakete [toka]’), Leizarragak, esaterako, sistematikoki kokatzen du pluralgilea amaieran, § 3.3.2.1.1-en erakutsitako **ae > é* emaitzarekin (*dié*, *cioé*, *citzaqueé*). Izan ere, ez dut datibo-komunztaduraren kasuan bezalako “ezohiko” kokagunerik ikusi¹⁰³ (salbu *naxaytec* ilunean, baldin *-te* ergatibo pluralgilea bada, baina ikus (359) adibideari egindako oharrak eta, adizkitegian, § 2.2.1.14, s.v. **naxaitek**).

3.3.2.1.4. Hiketaren erabilera eta generoen arteko alde

Tarte batez alokutibotasunaren eremutik irtenaz, aipatu dudan hiketaren berezitasunetako bat hartzailearen generoaren arabeko morfologia da. Jakingarria iruditu zait eta, beraz, hona dakart forma maskulinoen (toka) eta femeninoen (noka) erabileraren azterketa, alokutiboko formak ez ezik, oro har hitanokoak kontuan hartuaz.¹⁰⁴

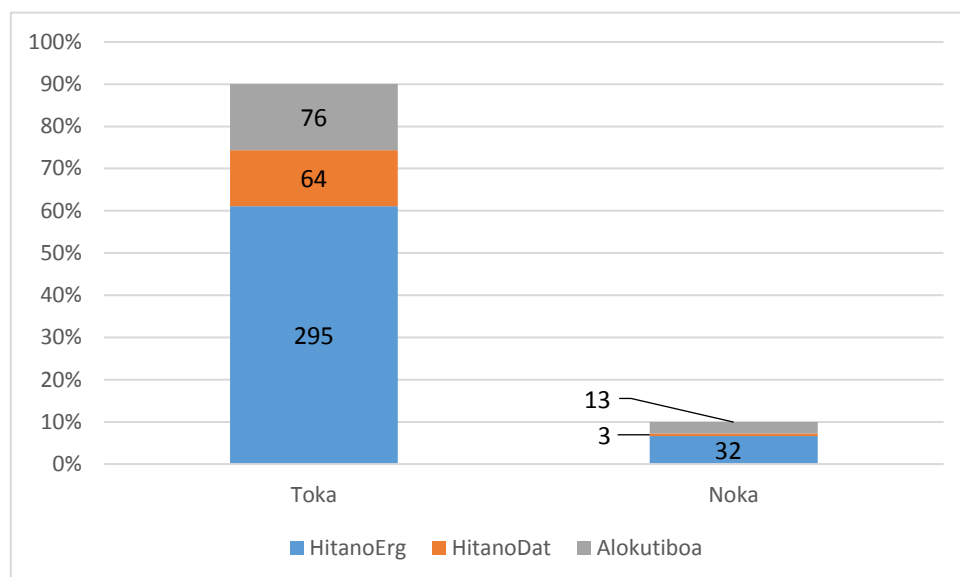
Lehenik, nabarmendu behar da Leizarragak sistematikoki erabili zuela hiketa 2. pertsona singularrari zuzenduriko pasarteetan, eta Etxeparek ere aski maiz jo zuela tratamendu horretara, bai irakurle inplizituari hitz egitean, bai beste arrazoi batzuegatik ere (esaterako, bere buruari zuzentzen zaionean). Errefrauetan ere ohikoa da hiketa, baina ez alokutiboa.

¹⁰³ Egungo hizkeretan badira halako batzuk, gehiago edo gutxiago hedatuak, hala nola *juek* (eta horren aldaerak) eta *di(t)ek* ‘dute [toka]’, edo *diguk* ‘dugu [toka]’ (Aezkoan eta baxenafarreraren zati batean) eta *jo(g)uk~joa(g)uk* (Bizkai sartaldean).

¹⁰⁴ Kanpoan utzi ditut genero-bereizkuntzarik egiten ez duten datubaseko 14 forma aurrizkituak (*h-* edo *ø-* dutenak, alegia) eta, beraz, *hitano* edo *hiketa* termino orokorrak eta haiei dagozkien kopuruak adiera murriztu horretan ulertu behar dira hemen.

Bigarrenik, noka gutxiago agertzen da corpusean toka baino, eta igorlearen generoa ez baizik eta hartzailearena kontuan hartzen denez, ezin azal daiteke zuzenean autore gehienak gizonezkoak izatearekin. Hortaz, bi aukera (ez elkarren baztergarri) daude: edo hiketako jardunaren zati handiena gizonezkoen zuzendua da (irakurle nahiz testu barruko pertsona(ia) izan), edo toka berezko formatzat (“neuro” gisa) erabili zen, hizkuntza idatzian bederen.

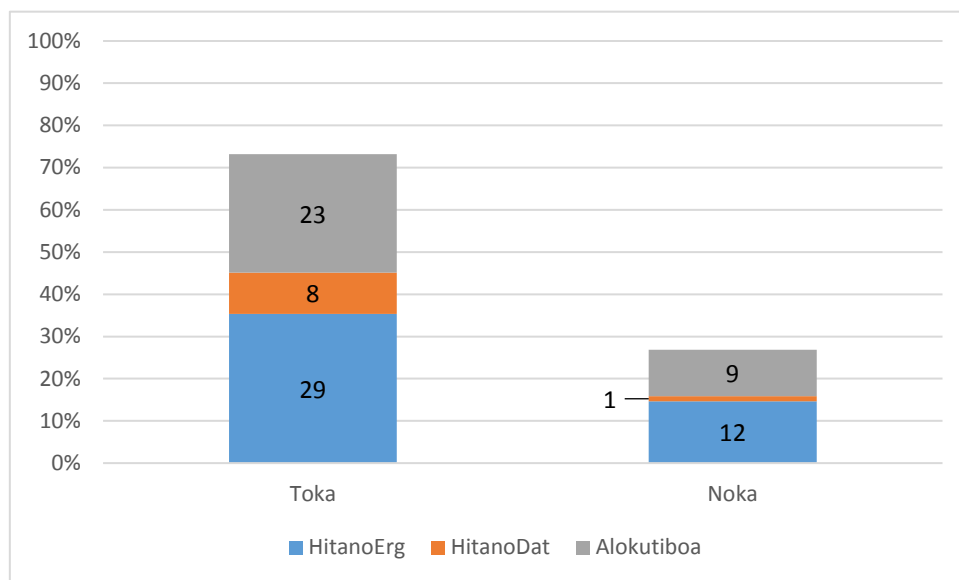
Datuak laburbilduz, datubasean bildutako adizkien artean, hiketakoak (alokutiboak nahiz neutroak) % 7,3 dira. Horien barruan (ik. 2. irudia), tokako formak % 90 dira, eta nokakoak, % 10. Alokutibokoak, aldiz, hiketako adizki guztien % 18,4 dira, baina alde dago bi generoen artean: tokakoen artean alokutiboak % 17,5 dira, baina, nokakoetan % 27.

2. irudia: hiketako adizkien kopuruak eta ehunekoak

Azken alde handi samar hori datu-multzo berezi baten eragina da: ahozkotik gertuen dauden nafar auzietako lekukotasunak. Izan ere, baldin testuinguru horretako datuok soilik har baditzaugu (3. irudia), ikusiko dugu nokaren presentzia nabarmen handiagoa erakusten dutela (esaldiotako hiketako adizkien % 26,8, vs % 10 orokorra); bai eta forma alokutiboen proportzio handiagoa ere bi generoetan (tokakoen % 38,3 eta nokakoen % 40,9 vs % 17,5 eta % 27 orokorrak, hurrenez hurren; askoz ere parekatuago, beraz). Azpimarratzekoa da, halaber, lekukotasunotan hiketakoak adizki guztien % 21,5

direla (vs % 7,3 orokorra) eta, ondorioz, nahiz eta nafar auzietako adizkiak datubaseko guztien % 5,1 baino ez izan, hiketakoetan % 15koa dela portzentaje hori.

3. irudia: nafar auzietako hiketako adizkien kopuruak eta ehunekoak

Edonola ere, alde handia dago tokako eta nokako adizki-kopuruen artean eta, beharbada, horren zioa orduan gizonek “bizitza publiko” nabarmenagoa izatean datza, edota beren arteko liskarrak ugariago izatean (auzibideetara iristen zirenak bederen). Nolanahi ere, lekukotasunok erakusten dute nokaren erabilera ohikoa zela artean.

3.3.2.2. Zuketa alokutiboaren komunztadura markak

Euskarak duen beste tratamendu alokutiboa zuketa da, agidanez *zu* jada singularra zenean gramatikalizatu zena; hiketa alokutiboa baino berankorragoa eta, beraz, dialektalki mugatua, testuek eta oro har erabilera historiko eta modernoak erakusten dutenez. Hala, pentsa daiteke hiketaren ereduari jarraituz eratu zela, alde bakarra pertsona-komunztadura baita.

3.3.2.2.1. Zuketa alokutiboaren hedadura

Deskribapenen arabera, tratamendu hau ekialdean erabili izan da (Alberdi 1995), eta hala da nire datubasean ere: Zaraitzuko (404), Erronkaribarko (403-405), Nafarroa

Behereko (406-409) eta Zuberoako (410-415) testuetan, zehazki. Nabarmentzekoa da, aitzitik, errefracuetan (Bela, Oih, Zalg) ez dela behin ere ageri, hiketa ez bezala. Hona hemen Nafarroa Behereko testuetatik kanpoko adizki guztiak, eta eremu hartako bi autoreen (Etxauz, Etxep) bina adibide:

- (403) compon bite, Maria, nombayt ilquico **duçu**, baldinba (NafEs-2, 137)
- (404) Respuesta aor eguiten **diçut** çure gutunari (RosEtx-10, 2r: 3)
- (405) Hegun goyçean, Agustin Martin Uztarrozeoac ygorri **derautaçu** ynformacione eguin duena agot oñaren eta bere lagunen contra (RosEtx-15a, 1r: 12)
- (406) Iangoycua ari **duçu** hala hala gurequi (Etxep, I: 7)
- (407) Are elgarrequi vehar **diguçu** (Etxep, X: 17)
- (408) Heven àhal beçala **nuçu** (Etxauz, 5)
- (409) Berçe çerbiçariec oroc vci **dicie** (Etxauz, 10)
- (410) Hil haniz bi aldetaric, hamasei mila, baratu **ditucu** canpouan (EspGut, 1: 9)
- (411) Oray berian recebitu **dicit** çure guthuna Athardatzeco mercatuan (EtxRos, 05, 1r: 1)
- (412) eci guero beldur **nuçu** iaun abbade doctor Behety, çoin baita iaun eguiascoa eta bidescoa, ezteçagun herry huntan ardietz eta ukan (EtxRos, 03, 2r: 4)
- (413) Hainbercerequy ny **nuqueçu** çure ayço eta adisqu[id]e hun (EtxRos, 02, 2r: 19)¹⁰⁵
- (414) bay-eta hun **luqueçu** cien vicerregue iauna icenta ladin cien erregue / iaunaren deputacionian (EtxRos, 03, 1v: 12)
- (415) nic **dioçut** eguiasqui, haren procuradore beçala (EtxRos, 07, 1v: 2)

3.3.2.2.2. *Komunztadura-markaren bokal asimilatua*

Hedaduran ez ezik, jakina, morfologian ere badira aldeak. Komunztadura marka ezberdina izateaz gain, badira bi gertakari markagarri, maiztasunagatik ezin pareka daitezkeen arren.

Batetik, aurreko adibideetako batean (409) agertzen den asimilazio bokaliko dugu, non komunztadura-markako bokala errokoarekin berdintzen den (*dizut* → *dizit*; cf. Rosen *diçut* (404) asimilatu gabea). Asimilazio hori beste morfo bat (zehazki, *-ke*) tarteko delarik ere gerta daiteke edo, bestela esanda, *-ke*-dun adizkiak forma asimilatutik

¹⁰⁵ Adizki hori berori beste hiru alditan ere badarabil Etxartek, agurtzeko formula ezberdin batean, bera beti: *eta nukezu zure zerbitzari*. Aipagarria da azken hitzaren aldaera ezberdin bana daramatela esaldiok: *çerbitzari* (05), *çerbutchari* (06a), *çerbutzari* (07).

abiaturik sortzen direla esan daiteke (gerora bildutako lekukotasunetan bezala; cf. Videgain 1983). Areago, bada adizki bat zeinetan tarteko pertsona-komunztadura ere asimilatu den (418).¹⁰⁶

(416) eta **eniçi** pagatu nahi (Etxauz, 7)

(417) Segur oray **enyqueci** dudan gogoan veharra (Etxep, VI: 22)

(418) Sobera **diguici** eguyn beqhatu (Etxep, X: 14)

Bestalde, azken adibidean ikus daitekeen bezala, Etxeparek (**edun* →) **enin* erroko forma horretan alokutibo-komunztadura “kanporatu” du, hiketako nahiz zuketako beste forma alokutiboekin alderatuz ez legokiokeen tokian ezarririk (*dizugu* → *diguzu*).

3.3.2.2.3. Komunztadura-markaren kontsonante asimilatua

Azkenik, datiboko morfoarekin gertatzen zen gisan, bada zuketako adibide bat non alokutibo-komunztaduraren txistukaria errokoarekin batu den afrikatu batean (<x> = /tʃ/):

(419) Guhaurc vano segurago gure gogua **diacuxu** (Etxep, I: 203)

Alabaina, adibide honen bitxitasuna ez datza asimilazioan, baizik eta, Etxepareren (eta oro har, ekialdeko autoreen) *ikusi* erroko beste adizkiekin alderatuz gero, elkartzeko hori eragotzi ez duen bokalean. Izan ere, *dakutsu* neutroa eta *diakutsu* alokutiboa ez ezik, *dakusazu* eta *diakusazut* ere badarabiltza Etxeparek.

3.3.2.2.4. Markaren kokaguneaz

Ikusi dugu (§ 3.3.2.1.3) hitano alokutiboan ez dela salbuespenik, baina zuketa alokutiboko adibide bat badut datubasean ezohiko hurrenkerarekin: arestian aipatu Etxepareren *diguici* (418), hain zuzen.

3.3.3. Alokutibo-markak: ondorio labur batzuk

Honenbestez, alokutibo-jokoa aztertuta bi motatako ondorioak atera daitezke, datibo-komunztadurarekiko antzak eta desberdintasunak kontuan hartuz.

¹⁰⁶ Badira salbuespenak Etxepareren testuan (bi *nikezu* ‘nuke [zuka]’, eta beste bi *diguzu* ‘dugu [zuka]’). Alabaina, Altunak (1980: 154, 199) ikusi zuen bezala, errimagunean dira denak, *-zu* duten beste adizki batzuen artean; aldiz, bertsoleerro barruan agertzen diren bakarrak (*digizi* hau eta *nikezi* bat) forma asimilatuak dira.

Alde batetik, ikusi dugu datibo-komunztaduraren marka asko alokutiborako ere erabiltzen direla, baina ez guztiak; zaharrenak izateko aukera handiena duten errourrekoak soilik, hain zuzen. Izan ere, datiboak baitu atzizki berezi batzuk (*-gi, -ts), alokutiboan ageri ez direnak (Oihenarten *ziotsak* gorabehera). Aurizkiei dagokienez, berriz, mendebaldean datiboarekiko lotura agerikoagoa da, bietarako erabiltzen baita *j-*. Erdi-ekialdean, *z(i)-* zein *di-* daukagu alokutiboetan, hizkeraren eta aditzaren arabera, baina bigarrena soilik, izatekotan, datibokoetan; aldiz, *z-* orokorra da eremu horretan $N-N_i$ laguntzailearen hasieran.

Bestetik, isoglosa ezberdinak marrazten ditu **enin* laguntzaileak datibo-komunztadura ala alokutibokoa markatzeko den, gramatikalizazio geruza eta hedatzeen kronologia erlatibo ezberdinen zantzu gisa.

Xehetasun formaletan sakonduz, alokutibo-komunztadurak datiboarenaren kokagune bera (edo, hura ere badenean, haren ondo-ondokoa) hartu ohi du, egun bezala. Egiazi zor, *zuketako* formaren batean ezohiko ordena ikusi dugu (datibokoetan, aldiz, *hiketan* gertatzen da), baina lekukotasun gutxiegi dira ezer ondorioztatzeko, eta geroagoko datuak kontuan hartu behar dira. Hala, bi joera ikusten dira kontrakarrean, azpian dituzten zioak bezala. Batetik, badirudi gizonezkoen hitanoko *-k* hartu dela markaren alomorfo nagusitzat (*derukat?*) eta, ondorioz, horren ohiko kokalekura eraman da forma batzuean (*drazaketek*); halaber, ikusi dugu pluralgilearen alomorfo zaharrarekin batzean *ae > e* gertatu zela, alokutiboaren marka estaliz, eta baliteke halakoetan hura markatzeko beharra sentiturik berriz erantsi izana, oinarrizko formaren amaieran (*drauëan* ‘diaten’ ← **drauek* ← *draue* ‘diate’ < **drauae*). Bestetik, $N-N_k$ alokutiboko formetan beranduago gertatu zatekeen aldaketa hori berori, datiboko formen analogiaz (*drauec* ‘diek’ / *dirauec* ‘ziek’ vs *draue* ‘diate’, *die* ‘ditek’).

Esan bezala, lekukotasun zaharrak ez dira nahi genukeen bezain oparoak eta ikuspegia testu berantiarraoetara zabaldu beharra dago zenbait formaren berri jakiteko. Kontuan hartuta alokutiboko eta oro har hitanoko formak ez direla ugariak idatzietan, Bonaparteren tauletako eta Larramendiren gramatikako datuak ere kontuan hartu beharrekoak dira, fenomenoaren zenbait zertzeladari behatzeko. Horrek guztiak datibo-komunztaduraren garapenean eta euskararen dialektalizazio prozesuan zerbait argitzeko oinarria jar lezake.

3.4. Datibo-komunztaduraren eta beste morfoen arteko harreman sintagmatiko-paradigmatikoak

Atal honetan datibo-komunztadurak (nahiz alokutibokoak) eta haren inguruko markek aditzeko beste morfoekin dituzten harreman sintagmatikoak (hots, zuzenean eragin eta pairatu aldaketa fonologikoak) eta paradigmaticoak (aldaketa horien mugak, hedapenak, fonologiaz kanpokoak) ikertuko ditut, irregulartasunei nahiz analogiak eragin ahal izan dituen erregulartasunei antzemateko asmoz. Hasiera batean aurreko atalen antza har badakioke ere, gogoan izan behar da haietan datibo-marka bakoitzaren eta komunztadurari dagozkion pertsona marken alomorfoez aritu naizela. Oraingoan, bada, horiei beste ikuspegi batetik begiratzeaz gain, pluralgileez eta beste argumentuen komunztadura-markez ere arituko naiz, bai eta morfoen aditz-barneko kokalekuaz eta agerpen konbinaketa aukereaz eta maiztasunez ere, betiere euskalkien arteko aldeak eta bilakaera diakronikoen zantzuak aurkitzeko xedearekin.

3.4.1. Pertsona-komunztaduren markekikoak

Aurreko atal batean ([§ 3.2](#)) ikusi ditugu datiboko pertsona-komunztadurarekikoak. Oraingoan, datibo-markek beste argumentuen marken gainean duten eragina izango dut hizpide.

3.4.1.1. Ergatiboa

Jakina denez, ergatibo-komunztadurak berezitasun bat du pertsona-markei dagokienez: denbora-moduen arabera, atzizkiak ala aurrizkiak izango dira (sinkronikoki *ergatiboaren lekualdatzea* deritzogun fenomenoaren ondorioz; Laka 1988). Atzizkien kasuan, datibo-komunztadurari dagozkion marken atzetik ezartzen direnez, ez da espero datibo-markekiko inolako harreman sintagmatikorik. Aurrizkien kasuan, ordea, nahiz eta teorian denbora-moduen markek hartzen duten pertsona-marken ondo-ondoko kokalekua, aditz trantsitiboetan ez da halakorik, baizik eta 3. pertsonaren (z- gabeko) formari gehituriko pertsona-markak; adibide garbia da, esaterako, mendebaldeko *eban* → *n-eban*, baina gauza bera gertatzen da, z- gorabehera, ekialdeko eta estandarreko formekin: *(z)uen* → *n-uen*, azken batean guztiak **e-du-* oinarrizko protoformatik

(Ariztimuño 2013a: 57). Orobat gertatzen da ditransitiboekin ere, datibo-marka aurrizkiturik ez denean: *eutsan* → *n-eutsan*.

Horiek horrela, datibo-marka aurrizkitua duen orainaldiaz kanpoko adizki ditransitiboak behar ziren, eta kasu bakarra topatu dut datubasean: *ñagon* ‘nion’:

(420) Egun ascotan nic eguin **ñagon** / modu ascotan erregua (Laz, A21: 5)

Sasi-hapaxa izaki (autore bakarrak erabilia, bost aldiz bada ere) eta azalpen xehegoa behar zuela iritzita, atal berezia eskainiko diot adizki horri eta beraren paradigmari, azalpen etimologikoa eta berrirakurketa filologikoa defendatuz (ikus [§ 4.4.1](#)). Oraingoz, **njagon* berreraikiko dudan aitzin-forma baten bidez azalduko dut soilik Lazarragak idatzi duen *ñagon* adizkia, zeina iparralderago **niagon* zatekeen (cf. Laz *jago* vs SumBr eta OArin *diago* ‘dio’),¹⁰⁷ eta alokutiboetako “bustidura” batzuk gogorarazten dituen, bai Arratia eta Oñati inguruko *ñoan* ‘nian’, bai Arratia inguruko zenbait herritako *ñotzan* (eta aldaerak) ‘nioan’, eta halaber Aezkoako *ñakota* ‘nioan’ erakoak (ikus [§ 6.2.2.1](#)).

3.4.1.2. Absolutiboa

Jakina denez, absolutiboaren komunztadura-marka aurrizkia da beti; hortaz, hartan eragin lezaketan datibo-markek ere aurrizkiak beharko dute izan; eta, izan ere, *i-* eta *j-* formez aipatu dudana baino ezin liteke, lekualdaturiko ergatibo-markaren kasuan bezala.

Tamalez, ez dut corpusean ezaugarri hau izan lezakeen kasu garbirik; hots, **nj-* > *ñ-* bezalakorik. Aurreko ataleko adibidea kontuan izanda, Lazarragaren testuan aurkitzea espero zitekeen arren, hartan *banajoan* ‘banoa [noketa]’ aurkitzen da (355), non *-j-* elementua *na-*ren ondoren ageri den, komunztadurako kontsonantea aldarazi gabe.

Nolanahi ere, geroko lekukotasun eta deskribapenek ergatiboko aurrizkiaren “bustiduraren” eremu bertsuan kokatzen dute absolutibokoarena (alokutiboko formetan betiere): esaterako, Arratia inguruko *ñoiak* ‘nihoak’, *ñok* ‘naik’ (eta *balletok* ‘baletorrek’) eta abar, edota Aezkoako *ñagok* ‘nagok’ (ikus [§ 6.2.2.1](#)).

¹⁰⁷ Hain zuzen ere, eta interpretazio zuzena bada, izartxoiz eman dudana forma ageri da AzkPo-etan: A8 *niagon* (ikus [§ 4.4.2](#)-ko [Postscriptum](#) atala).

3.4.2. Pluralgileekikoak

Atal honetan adizkietako pluralgileen forman jarriko dut arreta. Aurrekoetan bezala, hipotesia da datibo-markak, ezartzen zenean, eragina izango zuela inguruko beste marketan, baita pluralgileetan ere, ohiko hots-aldaketen bidez.

Hala ere, kontuan izan behar da, batetik, pluraletan zenbait berrikuntza morfologiko gertatuko zela (esaterako, *zuek* plural berria, *zu*-ren eta *gu*-ren zenbait forma pleonastiko, pluralgileen hedapen analogikoak, etab.), eta bestelako aldaketak ere izan zitezkeela (3. pertsona pluralaren berregokitzapena singularrekoaren arabera, esaterako); hortaz, hots-aldaketa erregularrak nahiz kasuan kasukoak ez ezik (eta haien itxuraldatzeen eraginez), analogia presente izango dela eta berreraiketan kontuan izan beharrekoa datekeela aurreikus daiteke.

3.4.2.1. Datibo-pluralgilea

Euskara estandarrean beti *-e* den marka honek bi alomorfo ditu datubasean: *-e* eta *-te*. Bigarren alomorfoa erdi-ekialdeko hainbat hizkeratan erabiltzen da egun ere sistematikoki, betiere singularreko *-o*-ri erantsirik (esaterako, *diote*, *dakote* ‘die’ edo *zaiote*, *zakote* ‘zaie’); hortik kanpo, Oñatiko *doste* ‘die’, eta Oñati-Aramaio arteko *xate~jate* ‘zaie’ nahiz Azpeiti-Zegama arteko zerrendako *zate* ‘zaie’ ditugu (dagoeneko Otxoa Arinek dakarrena).

Datubasean, izan ere, *-te* alomorfoaren adibide gehienak mendebaldeko testuetakoak dira, txistukari ondoren (**edutsi*) ageri direnak batik bat (421), bai eta *izan*-en N-N_i paradigmako formarenak (422). Ezaguna da halakoak orokorrak direla mendebaldeko lekukotasun zaharretan: Lazarragaren eskuizkribuan edo Zumarragakoaren gutunean ez ezik, Mikoletaren testuan eta Kapanagaren dotrinan ere bai. Horiez gain, bada Aresoko otoitzetan txisukari osteko *-te* bat (423), eta mendebaldeko XVII. mende erdialdeko adizki bat ere badakart, beste erro baten lekuko (424).

(421) guc gueure çordunay / parquetan **deusteguna** leguez (Bet, 2: 14)

(422) ainbat sartu **jate** çure bildur[ra] (Laz, B3:77)

(423) g[uc] / barcaçen **diztegun** / beçala guere ç[ordu]/ney (AresOt-PatNos2, 6r: 12)

(424) Yte.— Ceinzuc dire, edo celan **dereste**? (VJ, 5: 5)

Bokal osteko testuinguru argian (-o markaren ondoren), berriz, soilik hegoaldeko Goi-nafarreraz ageri zaigu corpusean (425-427, eta beherago 484, 485); gerora, esan bezala, askoz ere hedatuago aurkitzen da (Camino 2013; Reguero 2019: 455-456).

- (425) napur charrorreq gueyaco ebasten **draucotec** (NafEs-2, 100)
- (426) edoceyn necessidade dutenendaco prometacen **zayote** remedio (BerMeza, 53v)
- (427) Onetan confessacen dugula guc barcacen **diotegula** injuriatu eta agraviatu gaytuzteney (BerMeza, 93r)

Horrez gain, bada beste testuinguru bat non *-te* alomorfoa ageri den, orokor itxura duena (hots, mendebaldean eta ekialdean dokumentatua): N-N_i konfigurazioako adizki trinko zenbaiten erroaren ondoan.

- (428) Ni beçala anhez duçu halacoric munduyan / Mende oro **dohatenic** bethi vanaglorian (Etxep, II: 83)
- (429) ceñay escuac / ascaetan **egotela** Silvero eta Dorido... (Laz, AL 1154v:18)
- (430) (...) eta gueçurti guciey partea assignatua **dagote** suz eta suphrez dachecan stagnean (Leiz, Apoc 22:8)
- (431) nola bai-ta **dagotenei** ohore emaita (Mat-A, 120)
- (432) (...) aleguera ahal gaitezque, daquigunean ecen Iaincoac hala bridá heRStua **diadutela** (Leiz, Catech 1297-19)
- (433) eta ciraden çazpi lampa suz **çachetenic** throno aitzinean (Leiz, Apoc 4:5)
- (434) Ene manamenduey **datchetena**, eta hec beguiratzen dituena, da niri on dariztana (Leiz, Io 14:21)

Adibide guztiotako adizkiek gauza bat dute komun, datibo-komunztaduraz gain: *-k(i)* atzizkia esperoko litzateke, dela partizipioari zegokiolako (*eduki, atxiki, izeki*, eta lexikalizaturiko *egoki*),¹⁰⁸ dela paradigmako beste formetan agertzen (edo igartzen) delako (*dohako, dohaku, joaku, dagoka, dagoku, jako, jaku...*).

3.4.2.2. Absolutibo-pluralgilea

Datubasean ia adibide garbirik ez bada ere, Euskara Arkaiko eta Zaharreko corpus osoagoan (batik bat Leizarragaren eta Lapurdi inguruko beste autore batzuen testuetan), fenomeno bitxi bat gertatzen da. Datibo-marka agerikoa duten absolutibo singularreko

¹⁰⁸ *Dagote* forma, jarri ditudan adibideetatik kanpo, Oihenarteren neurtitzetan, Loiolako Dotrinan, edota Larramendiren Andoaingo sermoian ere aurkitu dut; Lazarragaren iraganeko forma kontuan hartuz, adizki orokorra izan zela ondoriozta daiteke.

adizkiek (*derauko*-ren modukoak) absolutibo-pluralgilea hartzean (aldaera afrikatua betiere), datibo-marka “desagertu” egiten da batzuetan: hots, *-k(i)ol/-ka* → *-zk(i)ol/-zka* egin ordez, *-tza* (ik. [§ 3.4.5.1](#)).

Esan bezala, ez da orokorra, ez eta autore guztietan sistematikoa ere, bereziki Leizarragaren itzulpenean (beharbada esku bat baino gehiago izan zelako), non, adibidez, *zaizkio*, *zaizko*, *zaizka* eta *zaitza* aldaerak ere erabiltzen diren.

(435) Dio ezin ogeye eta amabost mila guizon Amiansy **daozala** (EspGut, 11: 5)¹⁰⁹

(436) eratchequiren **drautza** hari Iaincoac liburu hunetan scribatuac diraden plagác (Leiz, Apoc, 22:18)

(437) Chindurriari **daquitzean** egoac (...) (Isas, 21)¹¹⁰

(438) Lagun **çaquitça**, beraz (Mat-A, 9)

Beste berezitasun bat Leizarragaren honako adizki honek dakar (ez nahastu *drauece* ‘diete’ (448) formarekin).

(439) eta presentac igorriren **dirauecé** elkarri (Leiz, Apoc, 11:10)

Ikusten denez, pluralgilearen alomorfo frikaria du oraingoan, eta, ez halabeharrez, ezohiko kokagunean doa, datibo-pluralgilearen ondoren (nahiz eta, beharbada, datibo singularra espero zitekeen *elkarri* izenordainarekin), baina, dirudenez, alokutibo-komunztaduraren ezkerretara (*-e-z(a)-a-e > -eze).

3.4.2.3. Ergatibo-pluralgilea

Datibo-pluralgilearen kontrara, euskara estandarrean *-te* du alomorfo bakarra ergatibogarenak, eta (alokutibotik kanpo) hala da egun Gipuzkoa ipar-ekialdean, Nafarroa Garai gehienez, Lapurdin eta Nafarroa Beherean. Lekukotasun zaharretan ere hala da, oro har (Nafarroa Behereko euskararako, ikus Camino 2008: 149-150); ordea, badira eremu horretan salbuespen nabarmenak, non *-e* alomorfoa agertzen den bokalarteko *-*de* zaharraren emaitza gisa, datiboko pertsona-komunztadura jakin batzuen ondotik eta, oro har, morfo haiekin fusionaturik, fosildua.

¹⁰⁹ *Daozala* ‘dagotzala, dagozkiola’ dela ulerturik, batetik, *daoz* ‘daude’ ez delako ekialdeko aldaera, eta bestetik, *Amiansy* datiboa delako.

¹¹⁰ Formaz bederen indikatiboz kanpoko NOR-NORI laguntzailearekin parekatzen baitut (~*dakizkion*), *daquila* (302) bezala (TAV: 124; Reguero 2019: 191); ikus [§ 5.3](#).

Dagoeneko horrelako adizki ugari aurkeztu ditut (fusionatutako markei dagokien ataletan); hortaz, halako morfo-konbinaketa bakoitzeko adibide pare bat baino ez dut emango, fenomenoaren erakusgarri eta lehenago aipatutako besteei erreferentzia eginez.

*-*da-e* [1SG.DAT-3PL.ERG] (ikus 233-237)

(440) Hitz ounaq ematen **derauxte** (Volt, 232)

(441) Huneçaz testimoniaje ecar ahal **dieçaquedé** principalqui cargu hunen hartcera incitatu ucan nautenec (Leiz, Dedic 251-26)

Horiez gain, atzizkiak fusionatu gabeko honako hapax hau aurkitu dut EspGut-etan:

(442) Jauna: parte oretaco adisquideren bazeuec gastigatou **didage**¹¹¹ ezin (...) (EspGut, 14: 2)

*-*a-e* [2SGM.DAT-3PL.ERG] (ikus 257-259)

(443) Ihardets cieçon Iesusec, Euroren burutic hic hori erraitë duc, ala bercéc errã **draue** niçaz? (Leiz, Io 18:34)

*-*zue-e* [2PLPL.DAT-3PL.ERG]

(444) vngui eguieçue gaitz **daritzuëney** (Leiz, Mt 5:44)

(445) Eta gauça hauc eguinen **drauzquiçue**, ceren ezpaitute eçagutu Aita, ez ni (Leiz, Io 16:3)

*-*e-e* [3PL.DAT-3PL.ERG]

(446) ecen vicitze gaichtotacoec-ere vicitze gaichtotacoey prestatzen **draue**, ordaina recebi deçatençat (Leiz, Lc 6:34)

(447) othoi citzaten Gentiléc hurreneco Sabbathoan hitz hauc hæy declara **lietzén** (Leiz, Act 13:42)

*-*e-za-e* [3PL.DAT-ZA-3PL.ERG]

(448) Hala senharréc on eritzi behar **drauece** bere emaztey nola bere gorputzey (Leiz, Eph, 5:28)¹¹²

Ikusten denez, aldaera honen berezitasuna ez datza soilik *-e* alomorfoa erakustean, baizik eta horren aurretik espero ez den beste morfo bat ere agertzean: *-z(a)* pluralgilea ([DAT.PL-ERG.PL] konbinaketaren berezitasunez ikus [§ 3.4.5.2](#)).

¹¹¹ Testuko beste hitz batzuetan bezala, uste dut <g> hori sabaiaurreko bokalerdi gisa irakurri behar dela (cf. *Bagona* ‘Baiona’, *digoa* ‘doa’, *dioge* ‘diote, esaten dute’, besteak beste):

¹¹² Cf. *draue* ‘diote’ (446) eta, aldiz, *dirauece* ‘zizkietek’ (439).

Alokutibokoak (ikus 382-395 adibideak)

*-(n)a-e [HIKETA-3PL.ERG]

(449) an direnec bethi **die** suyan pena handia (Etxep, XIII: 69)

(450) Iaincoa dun Spiritu: eta hura adoratzen dutenéc, spirituz eta eguiaz adonatu behar **diné** (Leiz, Io, 4:24)

*-zu-e [ZUKETA-3PL.ERG]

(451) Berçe çerbiçaríec oroc vci **dicie** (Etxauz, 10)

3.4.4. Morfoen konbinaketez gehiago

Atal honetan, eragin fonologikoak alde batera utzita, datibo-komunztadurarekin loturiko morfoen (datibo-marka, pertsona-komunztadura, pluralgilea) eta haien inguruan kokatu ohi diren beste batzuen kokaguneak aztertuko ditut, arkaismoak, txandakatzeak eta hurrenkera bereziak azalertzeko.

3.4.4.1. Datiboko pertsona-komunztaduraren eta *-ke* markaren artean

Egun hurrenkera zaharraren arrastoak ditugu mendebaldean, aditz laguntzailean fosildurik (*neuskio*, *neuskizu* etab.), non marka *-ki-* bezala berrinterpretatu den, 3. pertsonan *-keo* > *-kio* gertatu ondoren; cf. XVIII. mendeko DotrSerm-eko *leiquiyo* ‘le(g)ikeo, liezaioke’, *lequiquiyo* ‘lekiok’, *leuskiyo* ‘leuskeo, lioke’.

Ez da ezaugarri ezezaguna, beraz, baina ez ohi zaio arreta handirik eskaini. Testu zaharrenetara jotzen badugu, euskalki gehienetako lekukotasunak aurkituko ditugu, ezaugarri honen nondik norakoak zehazten lagunduko digutenak. Jarraian hainbat etsenplu jarriko ditut, aditz erroka sailkaturik, ezaugarriaren orokortasunaren erakusgarri (ikus baita ere [§ 3.4.5.4](#)-ko [514-522] adibideak eta hango iruzkinak).

egin

Lazarraga salbuespena da corpusean aditz honen datiboko formak *-ke* atzizki hutsarekin erabiltzen (452), ezagun baita Euskara Arkaikoan ez ohi zuela hartzen (Mounole & Lakarra 2018): edo biluzik adierazten zituen morfo horren balioak (RSetan,

adibidez), edo *-di* atzizkia hartzen zuen (Lazarragak berak ere bezala).¹¹³ Geroko lekukotasunetan berriz agertuko dira Lazarragarenen antzeko *-ke* atzizkidun forma hirupertsonal gehiago (453).

(452) Jentil onbrea, ez / **neyqueçu** neure bician bervaric (Laz, A7:97)

(453) bada orrembestez eman **neiqueo** causa, edo motivoa, artu dagueian bertatic neuronen contra odio, edo gaitzerizteren ba (OArin, 170)

egon

Honetan are bereziagoa dugu idazle arabarra, dakidala beste inork ez baitu erro hau aldi berean datibo-komunztaduraz eta *-ke* atzizkiaz erabili.¹¹⁴

(454) Ezcondu gura baldin badoçu, / asco **dauquezu** senarric (Laz, A27a:30)

**ekin*

Egin aditzaren antzera, **ekin-i -di* atzizkia erantsi ohi zitzaion ekialdean (hala dute Etxeparek, Leizarragak eta Zalgizek, besteak beste), baina Lazarragaren adibide bakarrak (*lequidiçu* ‘lekizuke’) beste muturrean ere erabili zela bermatzen du. Dena den, mendebaldean ohikoagoa bide zen ordurako *-ke* atzizkiarekin, arabarrak berak ez ezik (455) RSetan ere ageri baita (456). Nafarroan ere ageri zaigu (457), eta aipatu beste erroarekin bezala, Axularrek forma pleonastikoak darabiltza (458).

(455) oyta irago ce **bequiqueo** / bisitaçaca asteric (Laz, A14:97)

(456) Aspertu banequio, asper **lequiquet** (RS, 10)

(457) eta verce gayz eta desgraciaric asco egunoros guerta **baytaquiquegu** (BerMeza, 109v)

(458) etzindezke izi, eta ez ikhara, baina iduri **lekidikezu** guztia erraz, plazent eta arin (Ax, 270-29)

¹¹³ Leizarragak datibo-komunztadurarik gabeko forma batzuetan forma pleonastikoak darabiltza (*-idike-*; cf. (351) alokutiboa ere); ditransitiboetan, ordea, *-di* atzizkidunak baizik ez.

¹¹⁴ Izan ere, puntu honetan ez nator edizio gileen irakurketarekin bat: haiek ‘dukezu’ ulertzen duten arren (Bilbao eta beste 2020b: 336), nik ‘dagokizuke’ interpretatzea proposatzen dut (ik. § 3.4.5.3-ko (496) adibidea eta hango oin-oharra eta, azalpen osorako, § 4.2-ko (530) adibidearen oin-oharra).

**eradun*

- (459) eta gratiazco Spirituari iniuria eguin **drauqueonac**? (Leiz, He 10:29)

**erazan*

- (460) erran **drazaquetec** “erromes” (Saratsa, 6)
(461) eta ecin erdecí **draçaquegu** escacen dioguna (BerDCh, 134v)

esan/erran

- (462) errazoaz **desaqueçue**: / la bella mal maridada (Laz, A8:15)
(463) Edo nola ahal **derraqueoc** eure anayeri, Anayé... (Leiz, Lc 6:42)

etorri

- (464) oy orain ez **letorquet** ondo / arereanic jastea (Laz, A24:129)
(465) Ay, traidorea! amory ilic **datorquet**¹¹⁵ (NafEs-1, 94; Reguero 2019: 141)

**ezan*¹¹⁶

- (466) batec emun **lezaquet** abitoa (Laz, B4:3)
(467) eta eztela herioric-ere eguiazco vicitzea edequi ahal **dieçaquegunic** (Leiz, Adv 268-33)
(468) Iaincoa lagû duenary nihorq eçin qualteriq eguin **deçaqueyo** (Volt, 150)

**enin*

- (469) Legue baliz escaetan / guiçonari lancetea, / **baniqueo** nic aurrealdea / mocituric escuetan (Laz, A19:53)
(470) Yquedac ta **diqueada** (RS, 233)
(471) andicoz eta ebeticoz / barcaçio **diqueçut** (AzkPo, A8)

¹¹⁵ Pasartea iluna da, baina adizkiaren irakurketa argia (Reguero 2019: 141). Ezin baztertu bide da *-ki*-ren aldaera hutsa izan dadin (cf. Lazarragaren *çaquezt* ‘zakizkit’ B15: 93). Bestela, Lafonek (1943) Etxepareren eta Leizarragaren hizkeran ikusi funtzioa luke *-ke* atzizkiak hemen ere; alegia, orainaldi burutugabearen zentzua markatzea, adizki biluziaren telikotasuna moldatzeko.

¹¹⁶ Beste bi adibide ere badirateke, baldin interpretazio zuzena datibokoa bada (beste aukera alokutibotzat jotzea da): *Hanbat ere handi tuçu ecin erran nizaqueçu* [‘nieza(zki)zuke’] (Etxep, IX: 31) eta *ecin esan niazaquec* [‘niezazkiake’] *Miravallesco gaucac* (ElduBerts, 30).

(472) **badiqueat** orraa bofeton bat aurrari beçala (UtergMeh)¹¹⁷

(473) Eta orori **baytequegu** berac conplimenduya (Etxep, II: 50)

irakatsi

(474) Oean calentureac liquet / lagunic baneu aldean; / laster batean oy **liracasquet** / beste mundura bidea (Laz, A24:165)

iritzi

(475) **banerexqueo** / oy lequiola umilladu / gach eguilea / andra oni ta suplicadu... (Laz, A26:21)

(476) Gach çe **erexqueoc** yñori, ta emac verea edoceyni (RS, 312)

izan

(477) hi escatu **inçayqueon** hari (Leiz, Io 4:10)

(478) Prestatzen ezadila ari, gero burhasik eskatu behar **itzaukeonari** (OihAts, 398)

jarraiki

(479) non vnguiari eta harenganaco eguimbideari **baicarreizqueo** (Leiz, Catech 1339-37)

-ngu-

(480) ea **baitinguzquet** bertan hamabi legione baino guehiago Aingueru? (Leiz, Mt 26:53)

Salbuespen bakarra dut datubasean *-ke-*ren kokaguneari dagokionez, erdigune berritzailezat jo izan den Nafarroan, hain zuzen:

(481) eta nic ylarroz aldi bat emanen **nioque** bellaco çarrari (NafEs-1, 103)

Ikusten denez, atzizkiaren kokagunean ez ezik, perifrasiaren ere berritzailea da (Euskara Arkaikoan [adoin. + *ezan + -ke] erabiltzen baitzen alegiazko apodosian; Mounole 2014: 117-118). Atzizki modalak bere geroaldi zentzua galdu eta

¹¹⁷ Ikus ordea (481) adibidea.

hipotetikotasunaren adierazle huts bilakaturik dakusagu. Ez da halabeharrez ditudan adibideetan **enin* erroko bakanetakoa laguntzaile funtzioan (-*ke* atzizkiarekin, noski). Haatik, datubaseko beste laguntzaileak (nafarra hau ere) ordena zaharrari eusten dio, eta ohar bedi geroaldi tasuna berak adierazten duela, ez aditz lexikoak:

(482) gaysto andurrorreq pagatu **dizquedan** (NafEs-1, 53)

3.4.4.2. Datibo-pluralgilearen eta beste markaren baten artean

Nire datubasean ohikoena datiboko 3. pertsona plurala -*e* pluralgileak adieraztea bada ere, ikusi dugu jada adibide batzuetan XVI. menderako badela singularreko -*o* morfoari -*te* pluralgilea erantsitako forma bat Nafarroa Garaian (Iruñeko auziko *draucotec* [425]). XVII. mendearen lehen laurdenean Beriainek ere -*ote(-)* darabil sistematikoki datiboko 3. pertsona pluralerako (Reguero 2019: 455-456).

Bada ordea beste berezitasun bat duen adibide pareta Beriainengan (483) eta Hervásen aitagurean (484): ergatibo-komunztadura daukate -*o* morfoaren eta pluralgilearen artean. Halako formak (*diozute* ‘diezu’, *diogute* ‘diegu’) berriro agertuko dira XVII. mendearen azken laurdeneko eta XVIII. mendeko lapurtar idazle batzuegan (Etxeberri Dorre, Aranbillaga, Gazteluzar, Xurio, Haraneder), bai eta mende horren bigarren erdiko Lizarraga nafarrarengan ere.¹¹⁸

(483) Eta ala erran deçaquegu ece Virgina Mariari eta berce sanduey ecin eman **draçoquegutela** ambat honra eta contentu (BerMeza, 19r)

(484) guc zorgaituztem eri / barcatzen **dizguioguten** bezala (Herv, 11)

3.4.4.3. Pluralgileen artean

Corpusean ikusi dudana beste fenomeno bat datibo-pluralgilearen eta abstolutibedo ergatibo-pluralgilearen arteko hurrenkera ezberdinak dira, are testu berean ere. Esaterako, Aresoko otoitzen bertsiotako batek *diztegun* ‘dizkiegun’ dakar (423), baina besteak *diezcun* (485), eta halaber da Leizarragaren alokutiboko adibidean (486).

¹¹⁸ Badira -*ke*- morfoa soilik tartekatzen duten formak ere, baina halakoak morfo horren gorabeheren ondorioz gertatu direla ulertzen dut: Beriainek *laçoquete* ‘liezaieke’ (27v) eta *daquioqueten* ‘dakikeen’ (70r) dakartza (*apud* Reguero 2019: 275, 287), eta azken hori bera darabil behin Etxeberri Sarakoak ere XVIII. mende hasieran.

- (485) Barca jazquiguçu guere peccatuac, guc guere contra eguiten dizquigueney barcaçen **diezcun** beçala (AresOt-PatNos1, 1v: 2)
- (486) eta presentac igorriren **dirauecé** elkarri (Leiz, Apoc, 11:10)¹¹⁹

3.4.5. Ezaugarri konbinaketez gehiago

Atal honetan adizkien osaeran parte hartzen duten zenbait elementuren arteko konbinaketa posibleez arituko naiz, dela bi morfo lotzeari dagokionez, dela morfo bat eta ageriko markarik ez duen beste ezaugarriren baten aldi bereko erabilerari dagokionez. Horretarako, alomorfo ezberdinak ere kontuan hartu behar dira, eta hala saiatuko naiz ondorioztatzen zer azal daitekeen arkaismo gisa (“jatorrizko” forma, aldaketa fonetiko-fonologikoek itxuraldaturik bada ere), eta zer analogiaz edo bestelako berrikuntza morfologikoren baten bidez sorturikoa.

3.4.5.1. Datibo-marka eta absolutibo-pluralgilea

Gorago ikusi ditugu bi morfoon arteko emaitza batzuk (§ 3.4.2.2). Oraingoan, litezkeen konbinazioez arituko naiz, testu zaharretako adibideetatik abiatuta.

Aukera logikoei dagokienez, aldagai nagusia morfoen arteko ordena izango da: [ABS.PL-DAT] ala [DAT-ABS.PL]. Horrez gain, bien artean beste morfoen bat (pertsoneko komunztadura edo atzizki modal bat; § 3.4.5.3) agertzen den eta, oro har aurreko bi aldagaien menpe, zein alomorfo hautatzen diren ikusi behar da.

	DAT-ABS.PL	ABS.PL-DAT
morf. tart. ez	(1) *-gi-za-X-	(2) *-za-gi-X-
morf. tart. bai	(3) *-gi-X-za-	(4) *-za-X-gi-

3. taula: DAT eta ABS.PL morfoen konbinaketa posibleak

Corpusean arakatuta, batetik, morfo tartekatuekiko adibide ia guztiak mendebaldekoak dira, 3. eredukoak, pluralgilea adizkiaren bukaeran jartzeko joeraren ondorio (*vasagocas, jacaz, jacazan, jataz*). Bestetik, beranduxeago bada ere, Axularrek 4. ereduko adibide bat dakar (*zerauzkaion*), non pluralgilearen eta datibo-markaren artean atzizki modala (itxuraldaturik) ageri den (*-z-ke-i-o). Esanguratsua da, ezen Axularrek

¹¹⁹ Cf. kide neutroa den *drauzte* ‘dizkiete’, edota alokutiboko *dirauzteat* ‘zizkieat’.

zihoazkon eta *zaizkon* baino ez ditu *-zk-*rekin; gainerako guztietan *-tza* da [DAT-ABS.PL] kategorien ezaugarri (*derautza, zaitza...*).

Morfo tartekaturik gabeko formei dagokienez, arestian ikusi dugun bezala, *-zki-* Nafarroa Garaian ageri da batik bat (*egon, *ekin, *eradun, *ezan, *enin, izan* eta *jarraiki* aditzetan; EspGut-etan **enin*-en adibide bat), eta Leizarragaren itzulpenean ere askotan, sistematikoa izan gabe, **ekin, *eradun* eta *izan* aditzetan. Etxeparek **ekin*-en adizki gutxi batzuetan besterik ez du, eta **eradun*-en kontradibideren bat; aldiz, ezin jakin dezakegu *egon, izan* edo *jarraiki* bezalakoetan nola jokatu zuen. Gipuzkoa ekialdean (ElduBerts), Lapurdin eta Nafarroa Beherean, aldiz *izan* eta **ekin*-en adizkiek *-zk-* dute 3. pertsonan.

3.4.5.2. Datibo-plural eta ergatibo-plural argumentuen elkartzeetako *-z(a)*

Konbinaketa honek zenbait berezitasun morfologiko dakar, batik bat ekialdean, dela ergatibo-¹²⁰ edo datibo-pluralgileari dagokionez, dela bien artean txertatzen den eta funtzio argirik ez duen beste morfo baten bidez.

Nire datubasean *-za(a)* “morfo sarkina” Leizarragaren hiru adizkitan baizik ez dut aurkitu: gorago aipatu *drauece* ‘diete’ (448), horren iraganeko aldaera (487), eta 2PLPL-arekiko (eta pluralgilearen alomorfo berriarekiko) forma bat (488):

(487) ecen halaber eguiten **cerauecen** prophetey hayén aitec (Leiz, Lc, 6:23)

(488) çuey Euangelioa predicatu **drauçueçatenez** (Leiz, Pier, I, 1:12)

Alabaina, corpusetik kanpoko testu berrixeagoetan ugariago dira halakoak. Urgell Axularrez (2015: 368, 177-21 oh.; eta Prouveauren testuetan ere aurkitu dut), eta Altuna Otxoa Arinez nahiz beste zenbait gipuzkoarrez (1995: 230-231, 29. oin-oh.) ohartu ziren bezala, [2/3]PL.DAT-3PL.ERG] konbinaketako forma batzuek absolutiboari ohi dagokion *-z(a)* pluralgilea daukate; gehienetan beste bi pluralgileen artean (490-491),¹²¹ baina inoiz itxuraz datiboari dagokiola (492), edota ergatibo-pluralgilearen tokian (489, 493).

¹²⁰ Dagoeneko ikusi dugu §3.4.2.3-n ergatibo-pluralgilearen ezohiko alomorfoa (442); hemen ergatibonahiz datibo-pluralgilearen ordez edota bien artean txertaturik ageri den morfoz arituko naiz.

¹²¹ Hein batean *dituzte* (eta neurri txikiagoan *zaitzezke*) bezalakoetan ageri den *-z-* “pleonastikoa” dakar gogora, baina hauetan, txertatzearen arrazoi zehatza zein den ere, absolutibo plural argumentua izan bada. Areago, Leizarragak baditu *zaituztez* ‘zaituztete’ eta *bazaitzatez* ‘bazaitzate’ formak, bai eta Axularrek *zaituztezate* ‘zaituztete’ (vs *zaituzte* ‘zaituzte’) bezalakoak ere.

- (489) Batzuek uste dute, ezen probeari emaitiaz probetuko direla; eta halatan, erraiten **deraueza** eske ethortzen zaiztenei, ebanjelioko bortz birjinek bere lagunei bezala (Ax, 126-25)
- (490) Etsaiak, etsaiak onhetsi behar ditutzue, gaizki egiten **deratzuezanei** egin behar derauezue ongi (Ax, 177-21)
- (491) Adamen ondokoei herioa ekhartzen **derauezaten** armak (SilvP, 1892)
- (492) Gurasoac euren Semeay, Nagusiac euren criaduay, eta Juêzac euren republican arqitcen diraden aey, debecatu ez ote **dizaten** hoostutcea; edo consentitu eta disimulatu ote **dizaten** napurretatic eguita (OArin, VI, VII: 17)
- (493) Zulo aetako batetik irtengo da kea, eta arrabioen talde ikaragarri bat, eta oek ekingo **dieza** bekatariai beren ezten zorrotzak (Agirre Asteasukoa)¹²²

Bitxitasun hau azaltzeko modurik ez badut ere *-(t)e-(t)e* segida saihesteko?), kontuan hartu behar da ezen, alderantziz, **-de* pluralgilea ere ageri dela testuinguru berezietan, bai *zuek* plural berria markatzeko (*zatoz* vs *zatozte*), bai erregularri espero zitekeen **-za*-ren tokia hartuz (erd.-ek. *daude* vs mend. *dagoz*).

3.4.5.3. Datibo-marka atzizkitua eta modaltasuna

Euskaraz atzizki modal emankor bat dugu historikoki (*-ke*), euskalkien arteko ezberdintasunak gorabehera, lehen testuetatik besteen (*-di*, *-te*) lekua hartuz joan dena (adibidez *daite* → *daiteke* → *daike*), haietako bat zeharo desagerrarazi arte (*daidi* → *daidike* → *daike*, *dakidio* → *dakidikeo* → *dakikeo*).¹²³ Nolanahi ere, *-te* ez da datibo-komunztadurarekin aurkitzen, zalantzazko forma batean izan ezik:

- (494) Çuc ezconduta berori juango **liçay[o]te** (ErrezilGut, 69)¹²⁴

Hortaz, *-di* eta *-ke* morfoak datibo-marka atzizkitua duten edo izan zezaketen adizkietan harekin nola konbinatzen ziren ikusiko dugu jarraian.

Lehenik, morfoen arteko ordena dago: DAT-MOD ala MOD-DAT den, alegia. Bigarrenik, datibo-markaren zein aldaera ageri den: *-k(i)* ala *-i*. Eta, azkenik, beste morforik tarteka dakiekeen ala ez: dela pertsona-komunztadura (batik bat lehenbizi

¹²² Altunak (1995: 230-231, 29. oin-oh.) Beasaingo eta Otegi beizamarraren *dize*, eta Errezilgo *diize* (<**dieze*> ‘diete’ ere aipatzen ditu).

¹²³ Egiazki testuetan ez dira hiru urrats horiek horren garbi ikusten, baina *-di*-dun formak arkaikoenak direnez, eta *-ke* denez iraun duen bakarra, ordezkapena gertatu dela argi dago.

¹²⁴ Edizilogileek osatua lerro amaieran mozturik ageri den hitza (<*liçay[.]te*>).

datibo-marka doanean), dela pluralgile bat (bereziki atzizki modala hasieran denean), edo biak (lehen kasuan, izatekotan):

	DAT-MOD	MOD-DAT
k(i)	(1) <i>-k(i)(X)ke-</i>	(3) <i>-ke(X)k(i)-</i>
i	(2) <i>-i(X)ke-</i>	(4) <i>-ke(X)i-</i>

4. taula: datibo eta modaltasun atzizkien konbinaketa posibleak

Hasteko, testu zaharretan bigarren zubatekoak aurkitzea espero da, jada ikusi baitugu datibo-komunztadura atzizki modalaren ondotik ezarri ohi zela. Halaber, *-(k)i* marka **-gi* berreraikitzen badugu, garapen fonologiko zuzenarekin ez litzateke *-keki* segidarik izango, *-kei* baizik. Bestela (*-(k)ike* ordenan bezala), datibo-markaren aurrean beste morfo bat beharko zen ahoskabetzea eragingo zuena, esaterako *-z* pluralgilea (**-z-gi > -zki*).

Hortaz, analogia pairatu ez duten formetan **-kei* eta, baldin pluralgilea tartean ezartzea bazen eredu zaharrena, **-kezk(i)* (edo, gorago ikusi dugun aukera kontuan hartuta, **-ke(t)z- < *-ke-g(i)-z*) aukerak baino ez dira espero.

Hala ere, kontuan hartu beharra dago batzuetan **-gi* atzizkia erroari aski goiz erantsi zitzaioela, orokorra baita forma jokaturgabe batzuetan. Halakoetan lehen zutabeko ereduari atxikiko zaiola aurreikus daiteke: *-(*)g)i-X-ke* edo *-(t)z-X-ke (< *-g(i)-z-X-ke)*.

Azkenik, eta jakitun izanik eremu espekulatiboagoan sartzen ari naizela, murriztapen fonotaktikoak direla-eta **-gi* apokopatua (*-k*) soilik bokal baten aurrean gorde daitekeenez, beti egin dezakegu zalantza datibo-marka agerikorik ez duten formetan **-kC- > -C-* gertatu ote den. Aldiz, itxuraz *-i* alomorfoa ageri den kasu batzuetan (eta epentesiaren aukera baztertuz gero) aztertu beharko da ea ez ote den erroa bera edo haren parte, jatorriz nahiz fosildurik edo analogiaz hedaturik (503-509; § 6), ala morfo ezberdin bat izan daitekeen, bestelako marka modalik gabeko formetan (510-513; § 4.3).

Hala bada, ikus ditzagun corpuseko datuak, adizka sailkaturik. Lehenik, *-ke* atzizkiarekikoak:

egon

- (495) Ezcondu gura baldin badoçu, / asco **dauquezu** senarric (Laz, A27a: 30)¹²⁵

¹²⁵ Baldin eta etimologikoki **-k-* (< **-g(i)-*) alomorfoa zeukala onartzen badugu: **dago-k-ke-zu* nahiz **dago-ke-k-zu* (bigarren horren arabera, [dauketsu] irakurrita; ikus § 4.2ko (531) adibidearen oin-oharra).

**ekin*

- (496) Conjuraetan oy eta çaitut, / oean çaucidenean / gogaberatu **çaquezquedala** (Laz, A16: 87)¹²⁶
- (497) Hunelatan gutarik batbederari erran ahal **lekidikeion** bezala... (Ax, 453-19)

**ezan*

- (498) Bere nahiz eri denari nork bilha **dezakeio** osagarri? (OihAts, 94)
- (499) Jauna: orandic ezcin gastiga **nizacoie** zure senoriary cer quantitate mercaduria dens (EspGut, 20: 1)
- (500) Inglesen berriric ezin gastiga **niazacoyo** zure senonary (EspGut, 20: 6)

**enin*

- (501) Ber-ehun dineroren oguiaz **ezliqueye** asco Leiz, Io, 6:7)
- (502) gaysto andurrorreq pagatu **dizquedan** (NafEs-1, 53)

izan

- (503) hi escatu **inçaiqueon** hari, eta eman baitzerauquenán vr vicitic (Leiz, Io, 4:10)
- (504) Ecen baldin lehen hura deusen falta içan ezpaliz, bigarrenari **etzaiqueon** bilhatu lekuric (Leiz, Heb, 8:7)
- (505) non harc gu bekatu eta vitio orotara mortificaturic, iustitiazco eta innocentiazco fructu hiri placent **çaiqueanic** gutan procrea eta eraguin baiteçaque (Leiz, Othoitz 1264-19)
- (506) ençunen duçue hura minçaturen **çaiqueçuen** gauça gucietan (Leiz, Act, 3:22)
- (507) Eta gauça guciac hari suiet eguin **çaizqueonean**, orduan Semea bera-ere suiet eguinē çayó (Leiz, Cor, 15:28)
- (508) Prestatzen ezadila ari, gero burhasik eskatu behar **itzaukeonari** (OihAts, 398)
- (509) eta hon eta leyal **nayçaquanala** / dudanas eta duquedanas (NafEs-Uitz, 2)

Azkenik, ekialdeko zenbait autorek ahalerako forma bereziak darabiltzate (batik bat **ezan* errokoak); azpiatal honetan hizpide ditudan bi ezaugarrietan berezi, izan ere: alde batetik, itxuraz datibo-marka atzizkitua darabilte (forma arruntek ez bezala) eta, bestetik, ez daukate *-ke* atzizkiaren arrastorik (cf. RS 284 *lemayo*, Etxep *eztemayo*; ikus § 4.3):

- (510) eta bere sasoinean fructuac renda **dietzoyoten** berce laborariri bere mahastia alocaturen (Leiz, Mt 21:41) = (121)

¹²⁶ Edizilogileek diotenez (Bilbao eta beste 2020b: 212) lehen *-que-* aditz erroa da (< *ki*; cf. Lazarragaren beraren *çaquezt* ‘zakizkit’ B15: 93) eta bigarren *-que-* atzizki modala.

- (511) Eta nehorc ecin ihardets **cieçoyon** hitzic (Leiz, Mt 22:46) = (122)
- (512) Eduquitcen du laburzqui cer-ere galdeguin ahal **bai-tiaçaiogu** laincoari (Mat-A, 85)
- (513) Baiña cer eman ahal **diaçaiçut** nic çuri hunen amorio handiaren ordain? (Mat-B, 279)

3.4.5.4. Datiboarekin lotutako fenomeno morfofonologiko batzuez

Azken puntu honetan zenbait bitxitasun aipatu edo azpimarratu nahi ditut, ezaugarri batzuen zahartasunaz eta jatorriaz hausnartzeko eta aurrerago haietan sakontzeko bide eman diezaguketelakoan.

Orain arte aurkeztutako adibideetan, oro har, morfologia aski gardena dute adizkiek, eta batik bat aldaketa morfologikoak erakusten dituzte (morfoen ordena, haien presentzia zein absentsia, edota alomorfo bakoitzaren hedadura ezberdinak). Gardentasun horrek, beraz, aldaketa fonologiko gutxi izan dela salatzen du (edo, izan bada, paradigmek berdintzera egin dutela): alde handienak aipatu hiru aldagai horietan dautza.

Hala, hapaxak eta zenbait forma arkaiko edo fosildu alde batera utzirik, aditz erabilienetan dira bilakaera fonologiko hutsen emaitza dibergente nabarmenenak, dagoeneko testu zaharrenetan ageri direnak. Esaterako, **edun*-en *dot/de(u)t/dut* eta *izan*-en *nax/naiz/niz* bezalako aldaerak.

Alta, badira zenbait aldaketa fonologiko berezi zeinak, erregularrak eta hedatuak izan ez arren, paradigma oro har erregularren artean berreraiketarako aieru gisa ageri zaizkigunak, ez horrenbeste delako adizkiaren beraren berreraiketarako (aldaketa txikiak eta erraz desegin daitezkeenak baitira), baizik eta forma erregularragoekiko alderaketan aldaketa fonologikoek ilundu duten osaera morfologikoaren zahartasuna erakutsi lezakutelako. Esanok hobeto ulertze aldera, (berr)ikus ditzagun adibide batzuk:

- (514) Jauna: orandic ezcin gastiga **nizacoie** / zure senoriary cer quantitate mercaduria / dens, (...) (EspGut, 20: 1) = (498)
- (515) Inglesen berriric ezin gastiga **niazacoyo** zure / senonary (EspGut, 20: 6) = (499)
- (516) eta bere sasoinean fructuac renda **dietzoyoten** berce laborariri bere mahastia (Leiz, Mt 21:41) = (121, 509)
- (517) Eta nehorc ecin ihardets **cieçoyon** hitzic (Leiz, Mt 22, 6) = (122, 510)
- (518) Jaincoac parca **derozola** Migueli (IrañGut) = (22)

Beriainen eta OArin-en testuetan bina aldiz ageri den beste fenomeno bat *-keo (ala > *-kao? Cf. § 4.3.2.2) > -ko da:

- (519) Hare, oni guerta **daquico** eztaquion atra vere aucia desseacen duen bezala (BerMeza, 44v)
- (520) otoytz eguin Iaungoycoari demon vere favorea eta gracia meza ongui ençuteco aren divina magestadeari agrada **daquicon** bezala (BerMeza, 121v)
- (521) batere ezcutaduric guelditu ez **daguicoan** moduan (OArin, 132)
- (522) edo bacoitçari zor dion hazienda, interessa, honra, edo fama restituidu, edo biurtu **dizocoalic** ere, biurtcen ez dionean, edo nai eztavenean restituidu (OArin, 130)

3.4.6. Ondorio laburrak

Ikusi denez, askotariko emaitzak aurki daitezke datibo-komunztadurarekin loturiko morfoen eta bestelakoen arteko elkarketa sintagmatiko nahiz paradigmatikotik.

Lehenaren kasuan, 3. pertsona singularrekoetara mugatuta, *-io* / *-ko*, *-ka* eta, absolutibo pluralgilearekin, *-zko*, *-zka* / *-tzo*, *-tza* ditugu, hizkeraren eta aditzaren arabera; adibideak aztertuta, honela berreraiki litezke, hurrenez hurren: **(g)i-o* / **-g(i)-o* eta **-z(a)-g(i)-o* / **-g(i)-z(a)-o* (ezin bazter daiteke zenbaitetan datibo-markarik gabeko **-tz-o* batetik etortzea, baina aldaera afrikatua bera, aldi berean, lehenagoko forma baten analogiaz heda zitekeen). Horrez gain, zenbait aldaketa fonologiko berezik formaren osaera zaharra sala dezaketela ikusi dugu, forma gardenagoekin alderatuta (esaterako, Leiz *ziezoion* edo Ber *dakikon*).

Paradigma barneko nahiz ezberdinen arteko aldeei dagokienez, esanguratsua da datiboko eta alokutiboko formen arteko bat etortzeak hainbat puntutan; adibidez, pluralgilearen forma ez analogikoa gordez zenbait formatan, ekialdean. Halaber, datibo-marka atzizkituaren presentzia eta absentzia aztergai korapilatsua da, baina euskalki guztietan (modu ezberdinean bada ere) gertatzeak garai zaharragoetako alternantzia pragmatikoren bat edo banaketa morfosintaktikoa salatzen du, ondoren norabide ezberdinetan erregulartu dena.

4. Zenbait ezaugarriren azterketa

Kapitulu honetan, nire ikerketa ildoak eman ditzakeen fruitu zehatzen adibideak erakusteko asmoz,¹ Euskara Arkaiko eta Zaharreko autore batzuen testuetan aurki daitezkeen ezaugarri jakin batzuetan jarriko dut arreta. Hala, datibo-komunztaduraren inguruko gorabehera morfologikoek aditz morfologiaren beste alderdiak ere ukitzen dituztela ikusiko dugu, eta forma berezi horiek (azalgaitz, irregular nahiz bakan izategatik), ondorioz, barne-berreraiketan lagungarri gerta daitezkeela.

Lehen atalean (§ 4.1), Lazarragaren adizki batzuetako datibo-komunztaduren eta aditz-pluralgileen arteko harreman sintagmatikoez zenbait ideia plazaratzen dira, idazle arabarraren adizki batzuen osaeraz eta garapen diakronikoaz proposamen zehatzak egiteko; bigarrenean (§ 4.2), Etxepareren eta Leizarragaren hapax banaren inguruko oharrak eskaintzen dira, haien jatorria argitzeko asmoz; hirugarrenean (§ 4.3), Axularren aditz-amaiera berezi baten ildotik ezaugarri morfologiko eta morfofonologiko zahar batzuen inguruko azterketa eta proposamena egiten dira; eta, azkenik (§ 4.4), zenbait testutan agertzen diren *-ag-* erroko adizkien azterketa xehea aurkezten da, batetik Lazarragaren eta Gipuzkoa mendebaldeko testuetan ageri diren aldaeren (*jago~diago*) arteko batasun etimologikoa defendatuz eta, bestetik, Garibairen errefracuetan agertzen den itxura bereko *diago* adizkia beste erro batetikoa dela argudiatuz.

4.1. Lazarragaren eskuizkribuko aditz-pluralgileak eta datibo-komunztadura²

Atal honen xedea Lazarragaren eskuizkribuko adizki batzuen azalpen diakronikoa eskaintzea da, urrats bat euskal aditz morfologiaren histori(aurre)a osatzeko bidean. Lehenik, aditzeko pluralgileei, eta bereziki *-te*, *-e*, *-de* atzizkiei, ikuspuntu sinkronikotik egingo diegu so (§ 4.1.1); ondoren, Joseba Lakarrak *Trasken Legea* izendaturikoaren nondik norakoak laburbilduko ditut (§ 4.1.2), eta jarraian aditzeko datibo-komunztadurari

¹ Izan ere, kapitulu hau dagoeneko argitaraturik dauden artikuluekin osatu dut; bakoitzaren hasieran dagokion aipamena egingo dut.

² Atal hau Ariztimuño (2015a) lanaren egokitzapena da.

datxezkion zenbait alderdi (§ 4.1.3), testu zaharretan oinarrituz;³ hurrena (§ 4.1.4) aurretik azaldutako alomorfoen banaketa Lazarragaren eskuizkribuan nola eta (ene ustez) zergatik gertatzen den azalduko dut, **edun*-en (§ 4.1.4.1) eta **edutsi*-ren (§ 4.1.4.2) adizkiak aztertuz, eta ustezko salbuespen batzuk argitzen saiatuz (§ 4.1.4.3). Amaitzeko, aurreko puntuetako ondorio nagusiak laburzki eman eta adizki interesgarrietako batzuen garapen diakronikoa (hots, pausoz pausoko berreraiketa) aurkeztuko dut (§ 4.1.5), bai halaber aurrera begirako galdekizun behinenak planteatuko (§ 4.1.6).

4.1.1. Aditzeko pluralgileak

Jakina denez, euskarazko aditz jokatueta 3. pertsonako agenteen eta zehar-objektuen pluraltasuna esplizituki adierazi behar da, 1PL eta 2 PL⁴ ez bezala (horietan komunztadura markak berak adierazten du). Esate baterako, *dugu*, *duzu* : *dute*; *digu*, *dizu* : *die*. Subjektu iragangaitzen eta objektu zuzenen pluraltasuna agertzea, berriz, nahitaezkoa da beti: *gabiltza*, *zabiltza*, *dabiltza*; *gaitu*, *zaitu*, *ditu*. Era berean, aipatu adibideetan ikus daitekeenez, pluralgile ezberdinak erabiltzen dira argumentu motaren arabera. Zehatzago: *-te* edo *-e* ergatibo eta datiboetarako, *-tza* (eta aditz gutxi batzuetan *-it-*) absolutiborako. Atal honetan lehendabiziko bietara mugatuko dut ikerketa.⁵

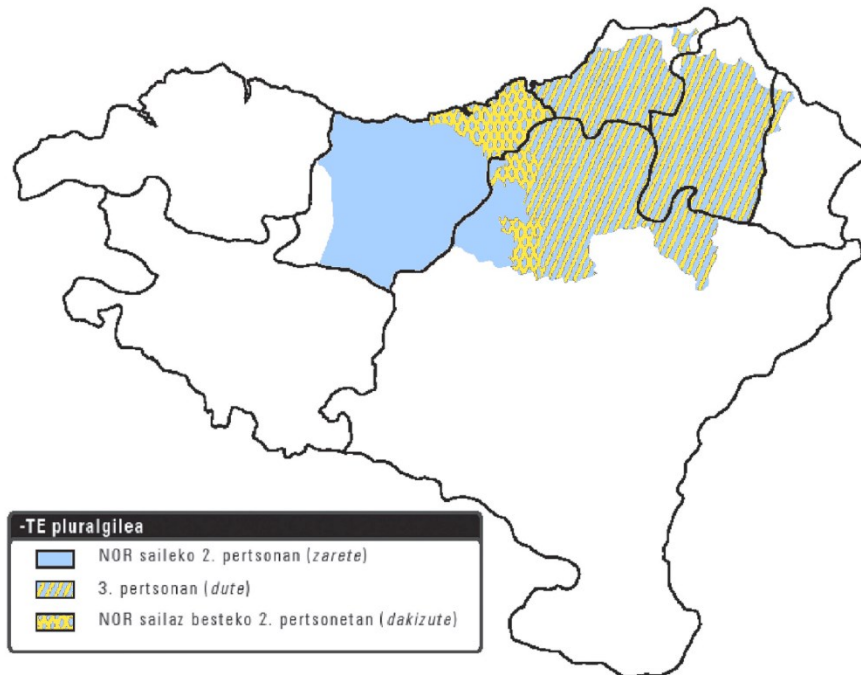
Euskara Batuari so eginez gero, alomorfoen erabilera erabat erregularra aurkituko dugu: argumentu ergatiboarekin *-te* eta datiboarekin *-e* (horrela *diote/die/diete* ezberdintzen dira). Aldiz, 2PL berriari *-e* dagokio baldin eta komunztadura atzizkitua bada (*-zu-e*; datibo zein ergatiborako: *dizue*, *duzue*), eta *-te*, aldiz, aurrizki bidez adierazten bada (*z-...-te*; hau da, absolutiboko argumentu guztiekin eta, *ergatiboaren lekualdatzearen* ondorioz, orainaldiaz landako ergatibokoekin: *zarete*, *zaituzte*, eta *zenekarten*, *bazenute*, etab.). Besterik da alomorfo-hautaketa hori hizkera bakoitzean nola egituratzen den.

³ Besterik adierazten ez bada, *EKC* izan dut testu zaharren iturri. Datu dialektal modernoagoak, aldiz, Irizarren (1991-2002) adizki tauletatik eskuratu ditut.

⁴ Pluraleko 2. pertsona zaharraz (*zu*) ari naiz, noski. Aldiz, *zuek* “2. pertsona plural berria” (2PL berria) izendatuko dut atal honetan (= 2PLPL).

⁵ Ikus, dena den, § 4.1.6ko hipotesia, eta § 5.1.2.3ko proposamena.

Egungo euskalkietan aditz-morfologiaren alderdi honek dituen ezberdintasunez orokorki arduratu den hizkuntzalari bakarra Koldo Zuazo dialektologialaria bide da,⁶ eta berari zor diogu mapa hau, hain zuzen:

4. irudia: -te alomorfoaren hedadura (Zuazo 2008: 193-tik moldatua)

Hedadura geografikoari dagokionez, bi muturretako eremu ezagunetan⁷ -e besterik ez omen da,⁸ eta erdigune zabal batean -te ere bai. Alomorfo horren hedadura paradigmaticoari dagokionez, berriz, hiru eremu ezberdintzen dira: gutxi gorabehera gipuzkeraren eremuan -te “NOR saileko 2. pertsonan [2PL berrian]” besterik ez dugu aurkituko, hots, *zerate*, *zaudete*, eta abarretan.⁹ Nafar-lapurteraren eremuan eta Nafarroa gehiengan, halakoetan ez ezik “[ergatiboko] 3. pertsonan” ere erabiltzen da: *dute*, *dakite* (vs. gainerakoetako *dabe*, *due*, *düe* [die]). Hortaz, Euskara Batuak bigarren eremuko erabilerari jarraitzen dio, itxura batean. Izan ere, Gipuzkoako ipar-ekialdean eta hortik

⁶ Lehenago ere ohartuak bide ziren euskalariak lurralde batzuetako berezitasunez, baina zehaztasun gutxiagoz adierazi zituzten: “Se ha dicho en el párrafo precedente que la característica del agente plural de tercera persona en B [bizkaiera] y S [zuberera] es el sufijo e” (Azkue 1969 [1923-1925]: 555).

⁷ Tradizioan *bizkaiera* deitu izan dena eta egun Zuazok *mendebaleko euskara* izendatu nahiago duena, alde batetik, eta Zuberoako euskara, bestetik; Erronkaribarko (eta hein batean Zaraitzuko) euskara ohia ere eremu berean sartuko litzateke. “Eremu” diodanean, jakina, ez naiz eremu dialektalez ari, esparru geografiko hutsez baizik.

⁸ Egiazki -de alomorfoa ere agertzen da mendebaldean (*daude* ‘dute’ bezalakoetan), baina Zuazoren mapan ez da aldaera horren hedadura islatu.

⁹ Ez da argi geratzen gainerako absolutiboko argumentuei ere badagokien zehaztapen hori, esaterako zaituzte [hark-zuek] bezalako formei.

hegoaldera —isoglosek arestian aipatutako bi eredu en artean jaisten den zerrenda irregular bat marraztuko balute bezala— Nafarroako hizkera batzuetan, “NOR sailaz besteko 2. pertsonetan” ere nagusitzen da *-te*, *duzute* edo *dakizute* moduko 2PL berrietan.

Alabaina, hizkuntzaren historian eta bilakaeran sakondu nahi badugu, hizkera ezberdinei ez ezik, beste bi alderdiri ere so egin beharko diogu. Alde batetik, goiko mapa osatzeko erabili diren datuekin batera, aditz paradigmatako ale gehiago kontuan hartu beharko da, eta, bestetik, testu zaharragoetan arakatu, haietan egungo erregularitasunen kontrako adibideak idoro baititzakegu, hizkuntzaren historian atzerago joateko aukera emango digutenak.

Lehendabiziko puntuari helduz, N-N_i (*zaie*) eta, bereziki, N-N-N (*diote*, *die*, *diete*) saileko laguntzaileak sartu behar lirateke jokoan, bai eta N-N_k saileko beste pertsona batzuetakoak ere (*gaituzte*, *zaituzte*). Horiekin batera, badukete interesik hala laguntzaileen iraganeko eta alokutiboko forma batzuek, nola adizki trinkoek, oro har. Gipuzkoan zehar, esate baterako, Azpeititik Zaldibiraino eta Ataundik Berastegiraino, *-te* alomorfoa hainbat adizkitan agertzen zaigu, eta hizkera horien bilakaeraz nahiz alomorfo horren berorren hedakuntzaz beharbada ezin paradigma erregularrek baino informazio interesgarriagoa eman diezagukete. Areago, hizkeraz “bizkaitarra” den Oñatin ere *dotse* ‘diote’ eta *doste* ‘die’ bereizten dira oraindik.

Bigarren egitekoaz den bezainbatean, testu zaharren edizio egokiak garrantzitsuak dira emaitza fidagarriak lortzekotan, baina horretarako testu-kritikaren eta hizkuntzalaritza historikoaren arteko elkarlana ezinbestekoa da, elkar elikatzen baitute (cf. § 4.1.4).

4.1.2. *Trasken Lege* deituaz

Labur esateko, R. L. Trask hizkuntzalariak (1995: 231, 1997: 221) zenbait atzizkiren aldaeren garapena azaltzeko proposamen bat egin zuen, Lakarrak (2013) “lege” modura honela adierazten duena: -DV/-TV/-V < *-DV. Horrela, *-de/-te/-e* pluralgileak denak **-de* batetik letozke (cf. bizk. *daude* ‘dute’), eta *-ki/-i* datibo aurreko marken aldizkatzea jatorrizko **-gi* batek azaldu dezake (cf. partizipio batzuetako *-(g)i* eta *-ki* aldaerak, nahiz eta egun dialektalak diren, paradigmatakoak baino gehiago).

Aldaera horiek ez ziren, jakina, bat-batean edo berez sortu, testuinguru fonologiko jakin batzuetan baizik. Alde batetik, bokal ondoren zihoalarik, atzizkiaren herskari ahostuna eroriko zen, *-e* eta *-i* aldaerak emanez (*d(a)ue*, *dio* < **dau-de*, **di-gi-o*). Bestetik,

txistukari baten ostean herskaria ahoskabetu eta *-te* eta *-ki* formak sortuko ziren (*dituzte*, *dizkio*). Eta, azkenik, fonologikoki baldintzaturiko alomorfoak askatu eta ingurune berrietara hedatuko ziren (hots, *-V* aldaera txistukari ondora eta *-TV* bokal ondora).¹⁰

Dena dela, azalpen oso batek jatorrizko testuinguru haiek ahalik eta zehatzen zedarritu behar lituzke (eta ea, halakorik balego, zein beste testuinguruk sorraraz zitzakeen alomorfo horiek); areago ikusirik mutur bietako hizkerak bat datozela *-e* alomorfoaren orokortzean, hura arkaismotzat (edo berrikuntza zahar komuntzat) hartzera garamatzakeena, itxura batean (ikus 4. irudia).¹¹

4.1.3. Datibo-komunztaduraz¹²

Atal honetan, datibo-komunztadurari dagozkion hiru alderdi izango ditut hizpide. Lehenik, Trask (1997: 227) *dative flag* izendatu zituen morfoak aurkeztuko ditut; bigarrenik, 3. pertsonako datibo-komunztaduraren morfologian zentratuko naiz; eta, azkenik, 1. eta 2. pertsonen datibo-komunztaduraz jardungo dut. Beti ere testu zaharretako lekukotasunei helduz eta helburua adizkien osaera aztertzea izanik.

4.1.3.1. Datibo aurreko marka(k)

Gorago esan bezala, Trask (1995) ezkerreko *-ki* eta *-i* atzizkien arteko lotura genetikoa onartzen da. Autore horrek *-k* aldaera ere aipatzen du, baina ez du haren sorrerari buruzko azalpenik eskaintzen.¹³ Aldaera ezberdinak batzeko nahi hori Champion eta Schuchardt-enganetik dator, gutxienez, eta euskalari haiek, gainera, *-ts* morfoa ere (*-tsi* osoa egiazki)

¹⁰ Egiari zor, William H. Jacobsenek esana zuen 1975eko lan argitaragabe batean pluralgilearen jatorrizko formak herskari ahostuna zukeela (**-dee*, haren berreraiketean) eta kontsonante ahoskabedun aldaera txistukari ondoren sortu zatekeela (*apud* Gómez & Sainz 1995: 258).

¹¹ Cf. arestiko [146] oin-oharreko aipuaren segida: “Creo que, originariamente, *e* se habrá dicho en todos los dialectos, y que andando el tiempo [...] ha degenerado en varios dialectos a *te*, en otros en *de*, *dee*... etc.” (Azkue 1969 [1923-1925]: 555). Nahiz eta aspaldixko dakigun, ataltxo honetan azaldu bezala, *-e* ezin dela berez *-te* baino jatorrizkoagotzat hartu, Zuazoren mapatik (eta esango nuke ohiko orokorpena dela bertan azaleratzen dena) erraz atera zitekeen azken paragrafoko ondorio okerra, datuen analisi xeheago baten faltaz.

¹² Komunztadura aipatzean, noski, adizki jokatuak datozkigu gogora. Hemen haietaz arituko naiz, baina Lazarragak baditu nolabaiteko datibo-komunztadurak aditz jokatuagabe batzuetan ere. Eskuizkribu osoan zehar hainbat aldiz agertzen dira *jaquin* (*‘izan/*edin* [N-N_i’]) eta *jaguin* (*‘egin* [N-N-N’]), gehienbat laguntzaile jokatuagabe moduan, baina baita aditz nagusi bezala ere (Bilbao eta beste 2020a: 148-149; eta ikus hemengo § 5.3-n).

¹³ “Occasionally we find *-k*, which probably derives from the same source” (Trask 1997: 227).

multzo berean sartu zuten, baina ideia hori erabat baztertua dago aspalditik, euskararen fonetika historikoaren kontra doalako (Trask 1995: 230).¹⁴

Azkuek ere lotu zituen alomorfo horiek (1969 [1923-1925]: 573-574), baina horrez gain Traskek zeharka baino aipatzen ez zuen *-k* aldaerarako *ko* < *ki* + *o* eman zuen, hura beti *-o* (edo *-a*) 3. pertsonaren datibo-komunztadurarekin batera agertzen dela oharturik (Azkue 1969 [1923-1925]: 616). Lafonek, bere aldetik, hainbat ohar interesgarri dituen lan batean, hauxe dio: “Il semble que les combinaisons *-ki-ko*, *-ki-ka* “à lui”, *-ite*, *-kite* “à eux” ne se rencontrent pas” (Lafon 1999 [1961]: 419). Horrekin, 3. pertsonaren morfoak *-o* eta *-a* hutsak direla erakustez gain (ez *-ko* eta *-ka*), *-k-ren* eta *-ki-ren* arteko lotura ere frogatu zuen; haren ustez, *ki* < *k* + *i* deskonposa zitekeen, eta marka horiek noiz bata, noiz bestea, bereiz ere erabil zitezkeela proposatu zuen.

Trasken Legeak *-ki* eta *-i* lotzen baditu ere, esan bezala ez du *-k* alomorfoaren jatorria azaltzen, eta horretarako lan honetan funtsezkoa den “Mitxelenaren Lege” batera jo beharko dugu. Hark, *FHV*-n konposizio edo eratorpenetan euskaraz gertatzen diren bokal-aldaketen artean sartu zuen *-i* > *-ø* (FHV: 103-105), bi silabatik gorako enborrei gertatzen zaiena. Bada, adizki guztiek gutxienez bi silaba dituztenez (hiru, datibo aurreko marka gehituta), **dagogi*, **datorgi* “enborrei” *-o* atzizkia gehitzean > **dagog#-o*, **datorg#-o* > *dagoko*, *datorko* lortzea ez bide da harrigarria.

4.1.3.2. Datiboa 3. pertsonari dagokionekoa

Ezaguna denez, euskaraz 3. pertsonak ez du komunztadura-marka berezirik aditzean, datibo singularreko *-o/-a* alde batera utzita. Izan ere, Traskek pluraleko *-e* atzizkiaren jatorrian hirugarren graduko pluraleko erakuslearen erroa (*haie-*) ikusi nahi izan bazuen ere (Trask 1997: 220), *-e* < *-o-(*)d*e (cf. *-ote*) izan liteke ekonomikoena, Schuchardtek proposatu bezala (*apud* Gómez & Sainz 1995: 251), non eta ez den analogiaz hedaturiko alomorfoa (cf. bizk. zah. *deuste* → bizk. mod. *dotse* ‘die’, eta hemen [§ 4.1.1](#) nahiz [§4.1.2](#)ko adibide eta azalpenak).

Lot gakizkien, baina, singularreko 3. pertsonaren morfoei (pluralekoez ikus [§ 4.1.4](#)). Haien jatorria gorabehera (nahiz horrek baldintzatua maiz), *-o* eta *-a* atzizkien arteko lotura (eza) izan da hizpide nagusi aipatuko ditudan autoreen artean. Alde batetik,

¹⁴ Trasken *-ts-i* banatu zuen, *dative flag* delakoa eta partizipio-atzizkia bereiziz, eta Lakarra (2006b: 598) haratago joan da, *-ts* < **-tz* / *R_te* proposatuz, adib. *eutsi* ← *eus-te* < **eunz-te* ← **edun-tz-i*; cf. Mitxelenaren azalpena *jauntsi* eta *intsausti* hitzez (FHV: 234, 299).

Lafon (1999 [1961]: 424), Gómez & Sainz (1995: 251-252) eta Trask (1997: 219-220) Bonaparteren proposamenari atxikitzen zaizkio, zeinaren arabera 3. pertsonaren datiboko komunztadura-markak erakusleen erroetarik letozkeen, antzina beharbada gradu ezberdinak ere bereizten zirela (*-o < hau(r)/hon-, hori/horr-, eta -a < har-*). Beste alde batetik, Azkuek (1969 [1923-1925]: 560), Mitxelena (1954a: §3 eta §5) eta Lakarrak (*apud* Gómez & Sainz 1995: 252) *-o > -a* aldaketa dakusate aldaera horien atzean, eratorpen arau ezagunaren antzekoa (cf. *baso* → *basa-jaun, basa-ti*).¹⁵ Izan ere, bizkaiera zaharrean *-o* hitz amaiera absolutuan ageri zaigu soilik (edo batik bat), eta *-a-*, ordea, atzizkiren bat gehitzean. Gainerako euskalkietako testuetan ez da arau hori betetzen, baina zernahi gisan *-o* eta *-a* aldaerak, txandaka bada ere, agertzen dira haietan ere.

Lazarragaren eskuizkribuan *-o/-a* banaketa osagarri sistematikoa erakusten duten adibideak ugari ditugu, *izan, eduki, *edutsi* eta *eretxi*-ren adizkietan:

- a. *jaco* ‘zaio’ : *jacan* ‘zitzaion
- b. *dauco* ‘dauka’ : *daucaçu* ‘daukazu(e)’
- c. *deuso* ‘dio’ : *deusae* ‘diote’
- d. *derecho* ‘deritzo’ : *derechala* ‘deritzala’

5. irudia: *-o/-a* alomorfoen banaketa osagarria Lazarragaren eskuizkribuan

4.1.3.3. Datiboa 1. edo 2. pertsonari dagokionekoa

Lafon izan da, nik dakidala, datibodun adizki batzuetako komunztadura atzizkien forma berezia modu egoki batean azaltzen saiatu den hizkuntzalari bakarra. Hark, zehazki, *-da-*, *-gu* eta *-zu*-ren ordez *-ta-*, *-ku* eta *-tzu* aldaerak erabiltzeko arrazoa bilatu zuen, besteak beste zeren eta “[I]es seuls points sur lesquels, dès le XVIe siècle, l’usage est constant, c’est que l’on n’emploie jamais *-ku*, mais toujours *-gu*, après de l’élément *ki* et après le suffixe d’indétermination *-ke*” (Lafon 1999 [1961]: 425). Ondorio gisa, aipatu forma “indartuetan” datibo aurreko markaren *-k-* alormofoaren presentzia igar daitekeela eta Leizarragaren adizki batzuen jatorrizko formak eman zituen (“*dohaku* < **doa-k-gu*,

¹⁵ Trask (cf. *apud* Gómez & Sainz 1995: 252, 22. oin-oh.) proposamen horri oztupo bat ikusten dio, aipatu arauak *-e* bokalari ere eragin ziola-eta, aditzean ez omen delako halako besterik gertatzen. Alabaina, cf. § 4.1.3.1 — § 4.1.5-eko 5. irudian laburbildurik; eta, bokal berari dagokionez, ikus § 4.3.2.2 (eta, beharbada, § 5.2.2, Lazarragaren *eucaiqueçu, beucaique* eta *baneucaique* formez).

drautan < **drau-k-dan*”, Lafon 1999 [1961]: 426); areago, bilakabide horrek euskara orokorrerako balioko luke, RS 507 *joaku* ‘doakigu’ ere aipatzen baitu.

Joseba Lakarrak ahoz beste azalbide bat proposatu zidan kontsonanteon gogortzerako. Horren arabera, diptongoek (bereziki /au/-k?) kontsonante baten moduko eragina izango lukete (cf. *gau-e-an*, *lurr-e-an* vs *barru-an*), eta hortik *deraugu* > *derauku*, eta abar. Ondoren, analogiaz, *-ku*, *-tzu* aldaerak datibo komunztaduraren ezaugarri bihurtu eta beste testuinguru batzuetara zabalduko ziren. Horren harira, Lafonek Leizarragaren aditzaz egindako iruzkin hau gogora dezagun:

Liçarrague emploie toujours *-ku* après une diphtongue: *zaiku*; *dauku* “il nous est” (de *dagoku*, qui est employé par Axular au siècle suivant); *darreiku* “il nous suit”; *drauku* “il nous l’a” (de *darauku*). Le seul verbe de la 2e classe où figure *-ku* [...] est celui dont la racine est *rau-*, et qui est proprement le causatif de *du-* “avoir”. [...] Ce n’est pas uniquement après une diphtongue (primitive ou secondaire) que l’on trouve *-ku*. Il s’ajoute à la racine *oa-* “aller”; *dohaku* (Liç.) “il nous importe”, bisc. *joaku* “il nous va” (Lafon 1999 [1961]: 425).

Nire aldetik, honako eragozpideak ikusten dizkiot aurreko argudioari: batetik, analogiazko hedadura jasateko bezain emankorra balitz bilakabide hura, diptongo guztien edo gehienen ondoren kontsonante “gogorrak” (*-t-*, *-k-*, *-tz-*) aurkitzea esperoko litzateke, eta, alderantziz, gainerako inguruneetan anabasa handiagoa, analogiaren indarraren arabera, hizkeraz hizkera eta paradigmaz paradigma,¹⁶ alabaina, esate baterako, ***doada*- eta ***doagu* ez dira lekukotzen (bai *doata-*, *doaku* —cf. RS 507 *joacu*— bezalakoak),¹⁷ eta *doazu* oso gutxi eta berandu (ia beti *doatzu*); aldiz, badira testu zaharrenetan *d(e)rauda-*, *d(e)rauzu-* bezalako aldaerak (*draugu* soilik Beriainek), beti ere *d(e)rauta-*, *d(e)rautzu* (eta Beriainez kanpo nagusi den *d(e)rauku*) formekin batera.¹⁸

Lazarragaren eskuizkribuaren kasuan, soilik hiru adizki idoro ditut aipagarri: *gagoçu* (AL: 1147v), *nagoçu-* (AL: 1139v, AL: 1152v, A16: 45, B3: 73, B3: 88, B20: 24) eta *nachaçu* (AL: 1140r, AL: 1146v, AL: 1151r [*nachazu*], AL: 1152r, AL: 1152v, B11: 8). Zoritxarrez, Lazarragak ez du txistukari apikari eta bizkarkarien sailetan artikulazio

¹⁶ Oroit: analogiak erregulartasuna sorraraz dezake, baina ez da erregularra, litezkeen kasu guztietan gertatzen ez den heinean.

¹⁷ Bai aldiz *dagogu* ‘dagokigu’, 1609an Iruñean saritutako poemetako batean.

¹⁸ 1651ko Oltzeko Pregarien itzulpenetan, bestalde, badira *daroguten* ‘diguten’ (Lapurdikoa *darocuten*) eta *daragute* ‘digute’ (Lap. *darocute*) formak. Irizarrek bilduak aztertutik, badirudi *-gu* aldaerak Nafarroan (Garai eta batez ere Beherean) sortu edo hedatu zirela.

modua grafikoki bereizten, beti <ç>/<z> eta <s> idazten baitu. Hala ere, pare bat gauza esan daiteke forma horien inguruan: 1) edizio-gileek *egon*-en adizkien azalpenetan “irakur bedi *nagozu* [eta *gagozu*], txistukari frikariarekin (eta ez **nagotzu* [eta **gagotzu*], afrikatuarekin)” dioten arren, ez dute adierazten zer arrazoi dagoen horretarako; izan ere, batetik, frikari/afrikatu bereizketa grafikoa egiten duten mendebaldeko lehenengoetariko autoreek (Larram, Añib) *nagotzu* ematen dute eta, bestetik, *gagoçu* bera nahiko bitxia da, itxuraz pluralgilea falta baitzaio (baina izan daiteke absolutiboko pluralgilerik ez erabiltzea, Araba-Debagoiena eremuko euskararen ezaugarria baita, hain zuzen). Eta alderantziz, 2) edizio-gileek *nachaçu/nachazu* nola irakurri behar den ez dute zehazten, baina, adibidez, Añibarro *nachazu* dakar gramatikan, nahiz eta alboan *nagotzu* eta *nachatzue* ere badituen. Ez da ahaztu behar, bestalde, geroagoko testuetan ere *natxatzu* nahiz *natxazu*, biak erabili direla. Edonola ere, hori *izan*-en N-N_i saileko adizkien auzi orokorraren barruan sartuko litzateke,¹⁹ hemen aztertuko ez dudana (ikus § 6). Azkenik, multzo horretan bertan, eta tradizioarekin bat etorritik, *jacu* ‘zaigu’ eta *jaçu* ‘zaizu’ (/jatsu/ noski, Añib *jatzue* bezala) aipa daitezke, gaurdaino iritsi diren formak, alegia.

Forma horien harira, ez nituzke aipatu gabe utzi nahi 1862ko *Gatzagako dotrinan* (Uribe-Etxebarria 2011) ageri diren adizki hauek: *naotzu/nautzu* ‘nagokizu’, *gaotzu* ‘gagozkizu’,²⁰ *jatzu* ‘zaizu’, *nachatzu* ‘natzaizu’, *gachatzu* ‘gatzazkizu’ eta *guatzu* ‘goazkizu’, guztiak txistukari afrikatuaz.

Laburbilduz, 3. pertsonarako onartu behar den bilakabidea (*-gi > -k / _#) besteetan ere ezagut daitekeela (2) eta salbuespenak bitara uler daitezkeela pentsatzen dut. Izan daitezke analogiak eragindakoak (bereziki *-ku*, *-tzu* → *-gu*, *-zu*, beste adizkien eta izenordainen beren itxurak erakarrita), edota jatorrian bertan gerta zitezkeen txandakatzeen ondorio, beharbada *-gi ez zelako aditz/pertsona guztiekin eta modu berean erabiltzen (cf. Lakarra 2006: 594-595), hots, kasu batzuetan hautazkoa izan zitekeelako, dela arrazoi morfosintaktikoengatik, dela eragile semantiko-pragmatikoengatik (esate baterako, aditzaren oinarrizko konfigurazioa, datibo etikoa sartzea, datibo-argumentuaren rola —onuraduna, helburua, esperimentatzailea— bereiztea, eta abar).

¹⁹ Hots, *jako/zako/zaio* (eta *dakio*) bezalako aldaeren hasierako hotsaren eta datibo-markarenean.

²⁰ Eta *gaocola* ‘gagozkiola’, pluralgilerik gabe; hortaz, litekeena da *gaotzu*-n ere pluralgilerik ez izatea, eta bai datibo-marka (cf. Laz *gagoçu*-z esandakoa).

4.1.4. Pluralgileak Lazarragaren eskuizkribuan

Honenbestez, atal honen muinerantz murgiltzeko tenorea dugu. Hasteko, Lazarragaren eskuizkribuaren edizioan pluralgile *-de*, *-te*, *-e* pluralgileen erabileraz esaten dena ekarriko dut:

(..) *-de* morfema iragangaitzetako NOR argumentuaren pluralgile bezala aurkitu dugu bost aldiz, gehienetan pleonastikoki erabilirik: *çagode* (A5:2), *çarade* (AL:1144v, B16:91), *dirade* (A1:52), *çabilçadela* (B16:147), *gabilçaden* (A17:93), *çaucidenean* (A16:86). (...)

Azkenik, *-te* zein *-e* morfok NOR argumentuaren pluralgile bezala erabiltzen dira nagusiki: *darabilte-* (A1:47, A24:87), *ecarrela* ‘zekarrela’ / *ecarten* ‘zekarten’ (AL:1153r, AL:1154v, A1:37), *ecusen* ‘zekusen’ / *ecusten* ‘zekusten’; *eguian* (*eguiala*) / *eguien* ‘zegiten’, *eyoen* ‘zegioten’; *eucaen* ‘zeukan’ (*eucala*) / *eucaen* ‘zeukaten’; *eusan* ‘zion’ / *eusaen* ‘zioten’. Baina *-te* NORI 3. pertsona pluralekoa delarik ere aurkitzen da, bai iragankorretan (*deustet* ‘diet’ A17:9, *deuste* ‘die’ A26:145, *eusten* ‘zien’ AL:1144r, A6:50, A29:49), baita iragangaitzetan ere (*egotela* ‘zegokiela’ AL:115v, *jate* ‘zaie’ B3:77). Gisa berean, *-e* iragangaitzetan ere badago 3. pertsona pluraleko NORI argumentua markatzeko: *lequiela* ‘lekiela’ (AL:1154v). *Liçatela* ‘litzaizkiola’ (AL:1154v), *eustela* ‘eusten zitzaizkiolarik, eusten ziotelarik’ (AL:1142v) eta *eusten* ‘eusten zitzaizkion’ adizkiak eskema hauetatik kanpo gelditzeaz gain, arras bitxiak dira; adizki horien azalpen saio baterako, ikusi Ariztimuño (2015). (Bilbao eta beste 2020a: 157-158)

Zerrendaturiko adibideetan ikus daitekeenez, egungo hizkeretan ohi ez bezala, *-te* alomorfoa datiboko argumentuen pluralgile bezala ere erabiltzen zen (zerrendatik atera gabe *deustet* ‘diet’ eta *eusten* ‘zien’ ditugu; ikus [§ 4.1.4.2](#)). Bestetik, *liçatela* (*l*-dun iraganeko forma) ‘zitzaizkiolarik’ dago “itzulia” edizioan (Bilbao eta beste 2020b: 80), baina hori espero dugun forma da, ez adizkiak adierazten duena, nire ustez; ikus [§ 4.1.4.3](#)).

Auzi honi beherago helduko diot, baina, lehendabizi, *-e* alomorfoarekin lotutako fenomeno batez arituko naiz, laburzki.

4.1.4.1. **edun*-en adizkietan

Ezaguna da mendebaldeko hizkeretan (eta hemen *mendebalde* zabalago batez ari naiz, Gipuzkoaren zati bat barne) **edun*-en 3. pertsonako adizkiek forma berezia dutela, arkaikoa zehatzago esanda, diptongo zaharra edo haren garapen berezia (*-u*-ra bakundu

gabea) erakusten baitute: *dau* (*dab-*) / *deu* (*deb-*) ‘du’, *dau(i)e/dab(i)e/deb(i)e* ‘dute’ (*daude(e)*-ren aldaerak bazter utzita). Hizkeraren arabera forma bat edo beste aurkituko dugu, baina joera nagusia singularreko forma atzizkidunetan ere bokalarteko *-u-* > *-b-* egitea dela esan daiteke, eta horrek maiz *daben* ‘duen/duten’ bezalako anbiguotasunak dakarzkeenez, pluralgile pleonastiko bat txertatu zaio (*-ee* > *-ie*) toki askotan.

Nahasteko “arrisku” hori nahiko zaharra bide da, ezen Kapanagak berak *-e-* bat eransten die gehienetan pluralekoei (*dabee* ‘dute’, *dabeen* ‘duten’, eta abar), nahiz eta artean *dauen* ‘duen’ argi batzuk ere bazerabiltzan singularrean. Bi mende geroagoko Otxandioko dotrinan (Uriartek Bonaparterentzat “itzulitako” hartan), bereizketa egonkortu dela ikusten da, *dau* ‘du’ → *dauben* ‘duen’ eta *daube* ‘dute’ → *daubeen* ‘duten’ formak ia sistematikoki darabiltza eta.

Bada, zer erakusten du Lazarragaren eskuizkribuak puntu honi dagokionez? Erantzuna borobila da: arabarrak erabat bereizten ditu forma horiek guztiak, eta gainera ez *-e* pleonastiko baten bidez, baizik eta forma zaharren garapen bereziengatik.

Ez nintzen berehalakoan jabetu sistematikotasun horretaz, harik eta adizki zaharren datubasea osatzen ari nintzela erregulartasun bat azaldu zitzaidan arte, grafia zaharrak eragindako nahasmendu batek ordura arte estalirik eduki zuena: Lazarragak ez ditu <u> eta <v> hizkiak bereizten, eta hitz ezezagun baten aurrean erabaki egin beharra dago /u/ ala /b/ fonema adierazten duen delako grafemak; areago, hitz bat ezaguna izanagatik (edo horregatik hain zuzen ere) oker interpretatzeko arriskua egon daiteke, aldaera biak existitzen baldin badira, eta eskuizkribuan <v> eta nonahi txandakatzen direla uste badugu. Horrek guztiak ekarri zuen hasieran Lazarragaren *daben* eta *daven* edo *eben* eta *even* aldaera grafiko soiltzat hartzea, guztiek subjektu singular zein pluralerako balio zezakeelakoan (hots, ‘du(t)en’ eta ‘zu(t)en’). Baina xehetasun garrantzitsu bati antzemanaz gero auzia oso bestelakoa dela konturatuko gara: Lazarragak ez du behin ere *dabe* hutsa erabiltzen (beti *daben*, *dabela* eta abar). Hari horri jarraituta eta testuinguruari erreparatuta, erraz ikusiko dugu *-b-*dun aldaerak beti subjektu singularrekoak direla, eta *-v-*dunak pluralekoak.²¹

²¹ Hasieran salbuespenen bat edo beste bazela zirudien arren, edizioz gileen berrikuste xehe batek erakutsi du egiatan transkripzio akatsak zirela, eta *l-*dun iraganeko formek ere arauari jarraitzen diotela (*lebela* ‘zuela’). Horrez gain, Joseba Lakarrak erregulartasun bera ikusi du beste zenbait hitzetan ere, ahoz adierazi didanez: Lazarragak *gau* hitza deklinatzerakoan *-u-* > *-b-* egiten duen bitartean (*gabaz*, etab.), *lau* deklinatzean *-u-* bere horretan geratzen da (*lauac*, etab.), jatorrizko *-r* galduak (*laur-*) aldaketa eragotzi balu bezala. Gauza bera *ceben* eta *ceuen* hitzekin: lehenak ‘zenuen’ esan nahi du eta **zeuen*-etik datorrela pentsa daiteke (berori arkaismo ala berrikuntza den gorabehera); bigarrenak ‘zeuen’ esan nahi du eta badu *ceuren* aldaera ere, *-u-* mantendu izana azaltzen duena.

Behin banaketa hori eginda, azpian arrazoi diakronikoak egon daitezkeela susma genezake, nahiz eta hasiera batean senaren kontrakoa lirudikeen, singularreko *dau* ‘du’ deklinatzean *-u-* gordetzea errazago dirudielako, **daue* pluralgileduna *dabe* ‘dute’ bihurtzea bezalaxe. Haatik, alderantziz, *dab-* ‘due-’ eta *daue* ‘dute’ ditugu eskuizkribuan, bai eta are itxuraz testuinguru fonologiko bera duten *eben* ‘zuen’ eta *euen* ‘zuten’ formak ere. Haatik, Joseba Lakarrak ahoz iradoki bezala, pluralgilearen forma zaharra **-de* baldin bada (eta hala uste dugu, Trasken Legea beteaz), bokalen artean kontsonanteak iraun zuen, gutxienez, beste formetan *-u-*ren kontsonantizazioa gertatu arte; hori erraz uler daiteke erroko kontsonantearen galera *-de* pluralgilea bizirik zegoen garaian gertatu zela pentsatzen badugu, eta soilik ondoren pluralgilekoa, Bizkai sartaldeko hizkeretan izan ezik (cf. *daude* ‘dute’ erako aldaerak).²²

a. *daben* < **daw-e-n*, *eben* < **ew-e-n*

b. *daue(n)* < **daw-de(-n)*, *euen* < **ew-de-n*

6. irudia: ERG.SG (a) eta ERG.PL (b) formen arteko kontrastea (Lazarraga)

Azpiatal honekin amaitzeko, *Gatzagako dotrina* delakoan (Uribe-Etxebarria 2011) ageri diren adizkiak aipatu nahi nituzke, uste baitut bertako hizkerak baduela Lazarragarenaren antzik, bi mende eta erdiko aldea egon arren bien artean. Izan ere, Arabaren eta Gipuzkoako hego-mendebaldearen artean hartu-eman estuak izan direla gauza jakina da (cf. Zuazo 2012), eta horren ondorio bide dira hango hizkeretako ezaugarri batzuk, beharbada zabalduena objektu pluralekiko komunztadurarik eza dela (Zuazo 2008: 140-141), dagoeneko Landucciren hiztegian bezalaxe (Mitxelena 1958: 229-230). Hona, beraz, Lazarragaren eskuizkribuko eta *Gatzagako dotrinako* adizki batzuen taula konparatibo labur bat:²³

²² Beste kronologia erlatibo bat ezartzeko ere baliagarri gerta daiteke, *-n* (← *-an*) atzizkiaren jatorria kontuan hartuz gero (Ariztimuño 2013a).

²³ Oñatiko gaur egungo adizkiak ere ia guztiz bat datoz Lazarragarenekin (salbu eta Oñatiko *dauen* ‘duen’); eta taula honetakoez gain, *xate* (Laz. *jate*) eta arestian aipatu *doste-* (Laz. *deuste-*) ere erabiltzen dira bertan.

Lazarraga	Gatzagako dotrina	
<i>daben</i>	<i>daben</i>	‘duen’
<i>dauen</i>	<i>dauben</i>	‘duten’
<i>eben</i>	<i>eben</i>	‘zuen’
<i>euen</i>	<i>euben</i>	‘zuten’
<i>zeben</i>	<i>zeben</i>	‘zenuen’

5. taula: Lazarragaren eskuizkribuko eta Gatzagako dotrinako **edun* adizkiak

4.1.4.2. **edutsi*-ren adizkietan

Lazarragaren eskuizkribuko beste alternantzia sistematiko bat *-te* eta *-e* alomorfoen artekoa da. Eta sistematikoa da bi zentzutan: alde batetik, testuinguru fonologikoaren araberrakoa, kontsonante ondoren *-te* agertzen baita beti, eta, alderantziz, *-e* aldaera bokal ondoren soilik, salbuespenik gabe;²⁴ beste alde batetik, **edutsi* laguntzailearen formetan *-te* beti datiboko 3. pertsonaren pluralgilea da (kontsonante ondoren, ez halabeharrez),²⁵ eta *-e* ergatiboarena (bokal ondoren, jakina),²⁶ nolabait euskara estandarren kontrara.

a. *deuste* ‘die’, *deustet* ‘diet’, *eusten* ‘zien’, *leustela* ‘ziela’

b. *deutsae* ‘diote’, *deustae* ‘didate’, *eutsaen* ‘zioten’, *baleustae* ‘balidate’

7. irudia: Lazarragaren DAT (a) eta ERG (b) pluralgileak

²⁴ Bokal ostean *-de* eta *-te* ere badira, baina adizki jakin batzuetan: lehendabizikoa *egon*-en pluraleko formetako batean (*çagode*; cf. Landucciren *daodē*) eta pleonastikoki markaturikoetan (adibidez *çauçidenean* ‘zautzanean’, *dirade* ‘dira’, *gabilçaden* ‘gabilztan’); bigarrena, aldiz, behe-rago azalduko ditudan *egotela* ‘zegokiela’, *jate* ‘zaie’ eta *liçatela* ‘zirela (?) ~ zitzaie (?) ~ zitzaizkiola (?)’ formetan.

²⁵ Ohikoak dira Bizkaiera Zaharrean *-te* pluralgiledun formok: *deuste* (BBizk, Egiakant, Kap, Zub), *deusteet* (frJZum), *deustegu* (Bet, Zub), *eusten* (BBizk), *neusten* (Egiakant), eta abar. Halaber, VJ *deuste*, *deustegu* eta *deustezu*, eta beranduago, AnzD *deustegu*.

²⁶ Egia da badela *eusten* bat testuan ‘zioten’ adiera duena (ez ‘zien’), *-te* ergatibo pluralari dagokiola, beraz. Alabaina, kontuan harturik esaldi berean beste *eusten* ‘zien’ bat badela (aurreko lerroan, ia gain-gainean) eta, azken batean, kontradibide bakarra litzatekeela arauzko etsenplu ugarien artean, *immutatio* motako akastzat joko nuke (Blecua 1983: 26-30):

(i) (...) Egun baten, bada, bere bideti joeala, topadu çan arçai bigaz, ceñai Silviac itaundu **eusten** nora lloacen, ceñac erançun **eusten** manera onetan (AL: 1147r).

Ez litzateke hori kopiaketa huts bakarria Lazarragaren eskuizkribuan, Ricardo Gómezek ohartarazi didanez, edizio-gileen ustez oso litekeena baita A testua ez izatea lehen idatzaldikoa, baizik eta garbira pasatakoa.

Baliteke inork *deutse-* (> *dotze-*, etab.) ‘die-’ eta *deuste-* ‘id.’ formen artean harreman diakroniko zuzena dagoela pentsatzea,²⁷ eta are azken hori beste hartatik datorrela, *-te* aldaera “bizkaieraz” espero ez dugulakoan, Mitxelenak (FHV: 298) *interversión* deitu aldaketaren bitartez: *ts* > *st*.²⁸ Trasken Legeak dioskuna besterik da: jatorrizko **-de* bat ahoskabetu da erroko txistukariaren ostean (**deuts-de* > *deuste*), eta beranduago —testuek erakusten duten moduan— beste testuinguru batzuetarik hona igaro da *-e* aldaera (*deuste* → *deutse*). Aldiz, *deutsae* ‘diote’ bezalako formetan (egun *dotze* < *deutse*), **-de* hura bokal ondoan zihoanez, herskari ahostuna galdu egin zen.

Baina adizkion azalpena ez da hor finitzen. Alde batetik, *-te* pluralgile hutsa bada, eta singularreko datibo-komunztadurari gehitzen bazaio datibo plurala adierazteko, [haiek-hari-hura] eta [hark-haiei-hura] formen arteko sinkretismoa esperoko genuke, biak < **deuts-o-de* batetik datozela. Lehendabizikoaren kasuan *-de* ergatibo pluralaren marka litzateke, eta *-o* hutsa datibo singularrarena. Bigarrenean, *-o* datibo-marka litzateke, eta *-de* beraren pluralgilea. Ordea, emaitza ezberdinak dira batean (*deutsae* ‘diote’) eta bestean (*deuste* ‘die’). Hala, hasierako hipotesi gisa, *-o* marka ergatibo/datibo bereizketa gauzatzeko sortu bazen, datibo pluralean beharrezko ez zela pentsa genezake, eta egiazki protoformak ezberdinak ziratekeela: **deuts-o-de* ‘diote’ eta **deuts-de* ‘die’.

Alabaina, beste aditz batzuetara jotzen badugu, azalpen gehiagoren beharra izango dugu. Har dezagun *eretxi* ‘iritzi’ aditza, N-N-N joko duena. Aipatu berri dudan hipotesiaren arabera, Lazarragaren sisteman iraganaldiko [haiek-hari-hura] forma **eretxaen* izatea esperoko genuke, baina, izartxoak adierazten duen bezala, ez da hori Lazarragak darabilena, *erexten* baizik (524a).²⁹ Esaldi elkarkaria denez, (524b) adibidea ere erantsi dut, erakusteko idazle arabarrak egitura elkarkarietan komunztadura datibo singular eta ergatibo pluralarekin egin ohi duela (baina cf. [525a-b] adibideak).

Bada, *-ki* + *-o* > *-ko* azaltzeko erabili dudan argudio beraz baliaturik (§ 4.1.3.1), bokal baten galera postula dezakegula uste dut. Izan ere, Mitxelenak (FHV: 103-105) bokalen bilakaerarako ezarritako baldintzen arabera, emaitza desberdinak lortuko genituzke, koherenteki: bi silaba (edo gehiago) dituen forma bati morfo bat eranstea, *-i*

²⁷ Aurkitu dudan Mitxelenaren aipu bakarra (batere argigarria ez dena) hau da: “*Deusteet*. Como *deutset* «yo se lo he a ellos»” (Mitxelena 1981b: 76).

²⁸ Cf. Arejitak *neusten* ‘nien’ (EgiaKant) adizkiaz dioena: “Laguntzailea gaur *neutsen/neutseen* formaz badarabilgu ere, zaharragoa da «neusten» hori. Metatesia egon daiteke: *neuts-:neust-*. Edo izan daiteke *-te* atzizkia daukagulako ere (irangaitzetan ere *jake* barik «jate») azaltzen da testu zaharrotan” (*apud* Lakarra 1984: 141).

²⁹ Cf., aldiz, *Alcarr[i?]* on *badereche* (Mikol, I: 13).

> - \emptyset edo -o > -a gertatuko zen, eta hiru silabatik gorakoetan -o > - \emptyset (cf. *itsas gizon*). Hortaz, *erexte*- < **erext(o)-de*- berreraiki dezakegu, hiru silabako oinarriarekin.

- (523) a. cegati utra on alcarri **erexten** (Laz, AL, 1142r: 14)
 ‘zeren oso on zeritzoten elkarri’
 b. ipirdietan **deyqueoçu** / erraz muñ bioc alcarri (Laz, A27: 37)
 ‘ipurdietan egingo diozue ziur muin biok elkarri’

Oztopoak jar dakizkioke azalpen horri **edutsi*-ren adizkiei dagokienez: *deutso*- bi silabakoa da, eta, beraz, soilik *deutsae* ‘diote’ forma argitzen da goiko argudioen bidez. Aldiz, azalbide horretan sakondu eta ondorio interesgarri bat atera daiteke: kronologia ezberdinak izan ditzakete. Izan ere, garai zaharrago batean *deutso*- ez, baizik eta **de.du.tso* izan zitekeela kontuan hartzen badugu, hirugarren silabako -o galduta **de(d)utso* + -*de* > *deuste*-ra iritsiko gara, eta datibo-pluralgilea ergatiboarena baino zaharragoa izan litekeela ohartuko gara.

Horren aldeko beste froga bat *eutsi*-ren forma trinkoetan idoro uste dut. Argudio zirkularretan galtzeko arriskua badago ere, esango nuke (525c) adibideak ziurtatzen duela aditz hori N-N_i konfiguraziokoa zela (cf. RS 422 *ausso* eta GarA 26 *ausho* ‘euts hakio’). Zahartasunak ere azal lezake, N-N-N gisara jokaturik ere, (525a-b) adibideetakoak **eutsaen* ‘zioten’ ez izatea, hiru silabako **e(d)utsa* oinarrian (cf. *erexten* [524a]). Dena dela, ez dira halabeharrez forma arkaikoenak aldi berean bitxi eta azalgaitzenak. Beraz, (525a-b) adibideetako adizkietan ez da zertan salbuespenik izan (*eusten* ‘zien’ ≠ *eusten* ‘eusten zioten/zitzaien~zitzaizkion’). Egia da absolutibo plurala esperoko zela *alcarri* izenordain elkarkariarekin, baina Lazarragak ez darabil horretarako pluralgilerik (cf. *gagoçu*, *liçatela*) eta horrek bultzatzen zezakeen beste forma bat hartzera (*concordatio ad sensum* modura).³⁰

³⁰ Cf. Leizarragaren *on daritzaten* [haiek-hari-hura] vs. *on darizté* [haiek-haiei-hura]; Lafonek dio ezen “[c]ette forme [on darizté] devait signifier indistinctement ‘il les aime’ et ‘ils les aiment’”, baina, Leizarragak ez du *hark-haiei-hura* formarik erabiltzen, eta pentsa genezake hartarako *darizte* (hots, -*e* azentugabea) erabiliko zuela. Lafonek, ordea, -*te* errepikatua saihesteko joerari egozten dio Leizarragak ***on dariztete* ez idaztea (*diote*-k lapurtera modernoan eta gipuzkeraz ‘ils le lui ont’ eta ‘il le leur a’ ez ezik ‘ils le leur ont’ ere esan nahi izan dezakeen moduan). Nire ustez, ordea, *darizté*-ren azentua ez da halabeharrezkoa, baizik eta **dariz-te-e* batetik eratorria, hots, **deritz(o)-de-de* (forma zaharraren ondorengo zuzena ezinbestean, Leizarragaren ergatibo-pluralgile emankorra -*te* denez gero); cf. *darizte*- [haiek-niri-hura] < **deritz-da-de*-, eta *darizue*- [haiek-zuei-hura] < **deritz-zue-de* vs. *dariztezue* [hura-haiei-zuek] < **deritz(o)-de-zue*.

- (524) a. alcarri escuetaric **eustela** (Laz, AL, 1142v: 10)
‘elkarri eskuetarik eusten ziotela [lit. ‘eusten zitzaiera’]’
- b. Ese banatan bici cirean, / ceñac **eusten** alcarri (Laz, A11: 14)
‘etxe banatan bizi ziren, zeinek eusten zioten [lit. ‘eusten zitzaien’] elkarri’
- c. eztacart gorguera, ez**taust** gona (Laz, B15: 17)
‘ez dakart iduneko, ez zait eusten (=ez dut janzen) gona’

4.1.4.3. Pluralgile bihurriak eta munstro pare bat

Azken azpiatal honetan, aurretik esandakoetarik aldentzen diren hiru adizki aztertuko ditut. Zehatzago esateko, lan honetan defendatzen dudan erregulartasunetik ateratzen dira forma horiek, daramaten pluralgilearen alomorfoari dagokionez. Ordea, salbuespenok badute zeresanik aditz jokatuena osatzen duten historia koherente batean; azken finean erabat erregularrak direla ikusiko dugu. Lehendabiziko biak ez dira erabat ezezagunak (bigarrena oraindik entzuten da), baina bereziak dira *-te* alomorfoa bokal ondoan dutelako:

- (525) a. ceñay escuac ascaetan **egotela**³¹ Silvero eta Dorido (Laz, AL, 1154v: 18)
‘zeinei eskuak askatzen zegozkiela (=ari zitzaizkiela) Silvero eta Dorido...’
- b. ainbat sartu **jate**³² çure bildurra (Laz, B3: 77)
‘hainbat sartu zaie zure bildurra’

Arestian erabilitako Lafonen aipua berrekarriz (“Il semble que les combinaisons -*ki-ko*, -*ki-ka* “à lui”, -*ite*, -*kite* “à eux” ne se rencontrent pas”, Lafon 1999 [1961]: 419) orain esan dezakegu *-(k)i-te* morfo-katerik ez agertzea soilik arrazoi bategatik izan daitekeela: *-te*-ren herskaria beste kontsonante baten ostean ahoskabetuko zen, eta aztergai ditudan adizkietan, batez ere bigarrenean, hots hori datibo aurreko markaren herskari belarra baino ezin izan zitekeen (**-g(i)-de* edo **-k(i)-de* → *-(k)te*).³³ Halaber,

³¹ Ohar hau egiten diote edizioan *egotela* formari: “cf. Mendiburuk, Ubillosek, Agirrek eta Uriartek erabiltzen duten *zegoten*” (Bilbao eta beste 2020a: 82-83, 474. oin-oh.). Paralelo horiek euskara giputz edo nafarrean idatzitako obretan aurkitzen dira. Kardaberazek *irakasleari iagote* (‘irakasleei(?) dagokie’) dakar bizkaieraz idatzitako dotrina batean. Gehi bekie orain *Gatzagako dotrinako dagote* ‘dagokie’, *datorte* ‘datorkie’ (baina *dakarde* ‘dakarte’) eta *letorte* ‘letorkie(ke?)’.

³² Orokorra da *jate* Bizkaiera Zaharrean (VJ, EgiaKant, Kap), eta ez da ezezaguna geroagoko mendebaldeko euskararen ere, *Gatzagako dotrinan* esate baterako (cf. Irizar 1992).

³³ Antzeko bilakabideak, gorago esan bezala, ohikoak izan dira aditzetarik kanpo, adibidez **ahaid(e)-goa* > **ahaitkoa* > Leiz *ahakoa* (FHV: 283); eta cf. § 4.1.3.2.

pentasa liteke (526a) adibideko adizkiaren modukoetan absolutibo pluraleko formekiko analogiaz gara zitezkeela zenbait *-te* (*dagozte* ‘dagozkie’; ezagunak dira *dagozte* ‘daude’erakoak ere, mendebaldetik kanpo izan arren), baina hain zuzen ere Lazarragaren *egotela* [haiek-haiei] egiturakoa da (cf. *Gatzagako dotrinako gaocola* ‘gagozkiola’), eta, orain arte ikusitakoarekin, eta euskalki guztietako testuetan bilakabide bera jasan ahal izan dituzten adizkiak erregularri aurkitzen direnez gero, hemen proposaturikoa dateke azalpen ekonomikoena. **egog(i)-de-* > *egote-*.

Aldiz, hirugarren pluralgile “bihurria” arreta handiagoz behatzekoa da. Edizio-gileek *suplicaetan liçatela* perifrasiak hauxe diote:

suplicaetan liçatela: ‘suplikatzen zitzaizkiolarik, erregutzen ziotelarik’ (...) Aditzaren formari dagokionez, ez dirudi *liçatela* hau eta goragoko *liçateala* (AL:1151v) gauza bera direnik, han *-te-* morfemak hipotetikotasuna adierazten baitzuen, eta hemen pluraltasuna (Bilbao eta beste 2020b: 80, 454. oin-oh.).

Hortaz, *liçatela*-ko *-te* morfoak absolutibo argumentuaren pluraltasuna adierazten duela iradokitzen da.³⁴ Aurrera baino lehen, hona adizkiaren testuinguru osoa, ondoko azalpenak hobeto ulertze aldera:

(526) Ceruetaco Erregueari
oy dira encomendadu
suplicaetan **liçatela** <1154v>
nay **lequiela** lagundu.

Ikusten denez, datiboko argumentua agerian dago (erregeari) eta, *encomendadu* aditzak egiten ez badu ere, espero izatekoa zen *suplicadu* aditza N-N_i jokoaren arabera komunztatzea, eskuizkribuan zehar agertzen den gainerako aldi guztietan hala egiten baitu (*suplicaetan nachaçu* ‘erregutzen dizut’). Hala eta guztiz ere, egia da adizki honetan pluraltasuna absolutiboarena dela, izatez, baina *liçacala*³⁵ esperoko genuke ‘zitzaizkiola’ esateko (gogoan izan Lazarragak ez duela absolutibo pluralgilerik ezartzen NOR hutsezko aditzetatik kanpo; cf. *eocela* ‘zeuden’ vs *egotela* ‘zegozkiela’, eta agian § 4.1.4.2 *eusten* ‘eusten zitzaien~zitzaizkion’). Beraz, nire ustea da *liçatela* adizkia, testuinguru honetan behinik behin, *lapsus linguae* bat besterik ez dela, bi eragileren laguntzaz sortua: alde batetik, absolutiboaren pluraltasuna adierazi nahia edo beharra legoke eta, bestetik,

³⁴ Ez ote zen **lireala* bezalako zerbait esperoko? Cf. Etxep, OihAts *liren*, EtxZib, SilvP, Hb *lirela-*, eta Mendibururen *lirala*.

³⁵ Izan ere, badarabil forma hori ‘zitzaiola’ adieran (*Silviac uste eben ece escuardean ilgo liçacala*).

perpau berean hainbat datibo egoteak eta, bereziki, jarraian datorren *lagundu* aditzaren onuradun datiboa eta *suplicaetan* aditzaren absolutibo argumentua pertsona berberen erreferente izateak ekar lezakeen nahasmendua.

Azkenik, atal honi bukaera emateko azalduko dudan adizkia ere halako “munstro” bat dela iruditzen zait (kasu honetan, ordea, ez du pluralgilearen aldaerekin ikustekorik).³⁶ Hain zuzen ere, aipatu berri dudan (527) adibideko azken bertso-lerroko adizkiak ari naiz. Lazarragaren eskuizkribuan (ikus Bilbao eta beste 2020a: § 4.4.5), erdialde eta mendebaldeko beste testu zaharretan bezalaxe, *nahi izan* lokuzioak N-N_i egitura hartzen du gehienetan, “nahi dena” absolutiboan eta “nahi duena” (esperimentatzailea) datiboan. Hala ere, konfigurazio hori jusibozko eta botibozko perpauetan aurkitzen da ia beti (salbuespen bakarraz, Lazarragarena, *nay equion* ‘nahi izan zuen’), indikatiboan *nahi *edun* lokuzioa erabiltzen baita (adibidez *Laz nay ez doçu* ‘ez duzu nahi’).

Bada, orain hizpide dudan adizkia jusibo/botibo moduko perpau batean dagoenez, N-N_i konfigurazioa esperoko genuke, eta halaxe dago jokaturia, baina datiboa (berez esperimentatzaileari dagokiona) pluralean dago, nahi izatearen subjektua (“Ceruetaco Erreguea”) bakarra izan arren (*nay lequiola* bezalako zerbait behar luke). Oraingo honetan ere, bi zergati pentsa daitezke forma honen sorrerarako: edo 1) beste *lapsus* baten aurrean gaude, gorago azaldutako “datibo dantzak” eraginda (hots, *nay lequiola* eta *lagundu lequiela* nahasturik); edo 2) huts grafiko bat da (halakoxe hainbat daude testuan zehar, edizioko zuzenketetarik ondoriozta daitekeenez), non *g*-ren orde *q* idatzi den. Azken hori balitz, *nay lequiela lagundu* interpretatu beharko genuke, Euskara Batuan *lagundu nahi ziezaiela* idatz genezakeena; izan ere, laguntzaren onuradunak *nahi izan* lokuzioa adizkian txertatzeko modu bakarra horixe zatekeen.

4.1.5. Lazarragaren sei adizkiren kronologia erlatiborako proposamen bat

Honenbestez, Mitxelenaren, Lafonen eta Trasken ideiak bildu ditut, besteak beste, eta horietatik abiatuta aditz morfologiaren garapenaz zenbait proposamen egin, bereziki Lazarragaren eskuizkribuan agertzen diren adizki batzuk azaltzeko. Funtsean bitara ekar daitezke: alde batetik, datibo pluralgilearen *-te* alomorfoaren sorrerarako testuinguru berri bat (**-g(i)-de*, lehenagotik ezaguna zen **-z(a?)-de*-ren ondoan), eta, bestetik, horretarako

³⁶ Halako “munstroak” ohikoak dira hizkera bizieta. Ikus, esate baterako, Oihartzabal (2013) *nohazkitzu* zaharraz [‘ni zuri haiek (esatera) joan’] eta bertan aipatzen den Mitxelenaren *nenbiltzanak* [‘ni haiek (bilatzen) ibili’] ezaguna.

eta Mitxelenak ikusitako *-o* : *-a* txandakatzerako behar diren eratorpen-arauden esparrua hedatzea eta sistematizatzea; horrek guztiak, gainera, kronologia erlatibo bat finkatzen hasteko aukera ematen digu (Traskek planteaturiko eragozpenak gainditzeko ere balio lezakeena).

Jarraian, orain arte esandakoak laburbildurik emango ditut (8. irudia). Bertan adizki bakoitzaren osaera pausoz pauso aurkezten da, gutxi gorabeherako kronologia erlatibo batean.³⁷

	<i>*edutsi</i>		<i>eduki</i>	<i>egon</i>	<i>izan</i>	
I.	<i>*e-du(n)-ts:o</i>		<i>*da-du(n)-gi:o</i>	<i>*e-go-gi[:o]</i>	<i>*i-da-gi[:o]</i> ³⁸	
IIa.	<i>*eduts-o</i>	<i>*eduts[-o]:de</i>	<i>*dadug(i)-o</i>	<i>*egog(i)[-o]:de</i>	<i>*i-da-g(i)-o</i>	<i>*idag(i)[-o]:de</i>
IIb.	<i>*e.utso</i>	<i>*e.uts[o]-de</i>		<i>*egog[o]-de</i>	<i>*i.ag-o</i>	<i>*i.ag[o]-de</i>
III.	<i>*eu.tso-de</i> → <i>*eutsade</i> ⁴⁰	<i>*euts-te</i>	<i>da(d)uko</i> ³⁹ 'dauka'	<i>*egok-te</i>	<i>*jak-o</i> → <i>*jaka-an</i>	<i>*jak-te</i>
IV.	<i>*eutsae</i> → <i>eutsaen</i> 'zioten'	<i>*euste</i> → <i>eustela</i> 'ziela'		<i>*egote</i> → <i>egotela</i> 'zego[z]kiela'	<i>jakan</i> 'zaion'	<i>jate</i> 'zaie'

8. irudia: Lazarragaren sei adizkiren berreraiketa eta garapena

³⁷ Ohiko ikurrez gain, hauek erabili ditut: “()” ‘galdu den hotsa’ adierazteko eta “[]” ‘galdu den hotsa edo sorreratik ez zegoen morfoa’ adierazteko.

³⁸ Joseba Lakarrak iradoki zidan **dia-* (**dja-* > *ja-/za-*) berreraiketak dauzkan arazoetariko bat (cf. Mitxelena 1954a: 136; 1979: 49): *da-* baldin bada morfoaren forma osoa, ezin tarteka liteke ezer *d-* eta *-a-* ren artean. Ander Rosek proposatu (*apud* Alberdi 1995: 284-285) eta Alberdik berak hein batean babesten duen “fonologiazko bilakabide baten morfologizazioaren” hipotesia ez zait aukerarik ekonomikoena iruditzen, zenbait analogia gerta zitezkeela ukatzen ez badut ere. Aldiz, Lakarraren hipotesiari jarraiki (cf. Lakarra 2008a: 482, non *i* ‘datibo-marka’ < **nin* ‘eman’ proposatzen den), datibo aurreko marka zahar bat adizkiaren hasiera-hasieran txertatu zela pentsatuz gero, palatalizazioaren beharrik ere ez dugu, baizik eta bokal arteko *-d-* galtzea (ondoren /j/ > /j/ eta, “hiperzuzenketaz”, → /s/ gertatu zatekeen mendebaldeko euskaratik kanpo, baldin *jako* eta *zaio* jatorri berekoak badira; cf. alokutiboko emaitza ezberdinak (vs *zaio* orokorra) erdi-ekialdeko hizkeretan: *dakit* → *zakiat*, *xakiat*, *d(i)akiat* (ik. § 6.2.2.3)).

³⁹ Lazarragak *daduca-* zein *dauca-* formak darabilta (baina soilik *dauco*, ez **daduco*). Baliteke forma batzuetan (luzeenetan?) bokal arteko *-d-* goizago galdu eta ondoren hura mantendu zutenekiko analogiaz berrezarri izana. Zernahi gisaz, aditz honen bilakaera taulan islatu litekeena baino zatiz korapilatsuagoa bide da (cf. Trask 1981: 287), besteak beste jatorrian N-N-N (Lafon 1943: 215-216; Mitxelena 1954a: 134) edo NOR-NORI (ikus § 5.2.1) egiturakoa zela pentsatzen badugu.

⁴⁰ Baina **eretxo-de-n* → *erexten* [haiek-hari-hura] (beti izango zelako hiru silabatik gorakoa).

Bi ohar besterik ez taula horretako beste hainbeste punturi buruz. Lehenik, bertan ez da **edun*, **edutsi* eta *eduki* aditzen arteko harremana (I. fasearen aurretikoa) zehazteko saiorik egin eta, beraz, adizki bakoitzak bere kronologia erlatiboa duela ulertu behar da, bilakabide batzuk kronologia absolutuan bateratsu gertatu bide ziren arren. Bigarrenik, datibo aurreko marka ezberdinen (-*ts*, -*gi*, -*i*) banaketa eta, bereziki, ustezko bateragarritasuna (cf. **i-da-gi:o*) azterkizun da; beraz, I. faseko formak ziur aski ez ziren garai berean sortuak, ez erabiliak izango (areago, oso litekeena da azken zutabekoa inoiz existitu ez izana), tartean analogia prozesuak egon baitaitezke.

4.1.6. Azken hitzak

Atalari bukaera emateko, zeharka baizik ukitu ez ditudan puntu kitzikagarri batzuk aipatu nahi nituzke jarraian.

Alde batetik, pluralgileei dagokienez, -*za* (> -(*t*)*z*, -*tza*) atzizkiaren auzia dago. Absolutiborako (hura) bakarrik erabiltzen denez, -*te* baino “zaharragotzat” hartzeko arrazoi bat izan genezake. Izan ere, oso aipagarri deritzot orokorpen horren salbuespen bakarrari: *daude* esaten da mendebaldeaz kanpoko euskalki guztietan (nahiz eta badiren Gipuzkoa-Lapurdi bitartean *dozte* ‘daude’ bitxi batzuk);⁴¹ aldiz, datibo-komunztadura gehitzean, guztietan -*z* erabiltzen da (*dagozkit*, etab.).

Nire ustez, -*de* eta -*za* morfoen banaketa historikoa haien gramatikalizazio-iturrien ondorio izan daiteke, hau da, jatorrizko lexemen eduki semantikoak baldintzatua (Bybee *et al.* 1994 *passim*). Lehenaren sorburutzat **den* ‘bukatu’ proposatu zuen Lakarrak (2008a: 475-479), eta bigarrenerako ez da gaitzegi *izan*-en erroan pentsatzea. Bada nondik jo, beraz (cf. Lakarra 2013).

Beste alde batetik, datibo eta ergatibo komunztaduren arteko ordena erlatiboak haien atzizkitze garai ezberdinak salatzen dituelakoan nago, eta hein batean (nahiz ez Trask [1977]-n eta Bakker [1984]-n bezainbat) orduko hitz ordena edo, hobeto esanda, aditzaren inguruko klitikoen jokaera morfosintaktikoa argitzeko balio dezakeela uste dut. Bereziki aipatzekoa iruditzen zait Oregik (1974) iradoki zuena: datibo eta ergatibo komunztaduren morfoak berdinak izatearen arrazoiak ergatiboarena datibo-atzizkiaren berrinterpretaziotik sortu izana litzateke (cf. *ahaztu zait/ahaztu dut* bezalako aditzen subjektu esperimintatzaileak eta *dut* edo *dakit* bezalako formen anbiguotasun

⁴¹ Joseba Lakarrak diostanez, ziurrenik, “atzo goizean” sorturikoak (ez ordea *dirade*, *garade* eta abar).

morfologikoa). Horrekin erlazionatua, adibidez, § 4.1.3.3 amaieran aipaturiko datibo aurreko markaren “hautazkotasuna” egon daitekeela iruditzen zait.

4.2. Etxepareren *darauritzut* eta Leizarragaren *dauritzan*⁴²

Atal honetan aztertuko ditudan bi adizkiok (533, 534) nahiko atzendurik egon dira literaturan; izan ere, hiruzpalau aldiz bakarrik idoro ditut euskalaritzaren bibliografian.

- (527) çuri neure iaun eta iabia beçala igorten **darauritzut** heuscarazco copla batzu (Etxep, Hitz: 18)
- (528) Eta eguiteco huni **dauritzan** gaucetan complituqui informatua çarençát (Leiz, Fede, Regueri)

Etxeparerenaren lehen erreferentzia Victor L. A. Stempf-en 1887ko artikuluan dago, non adizki bitxi honen osaera morfologikoa azaltzen saiatzen den (a).

“DARAURITZUT. Ich habe sie (plur.) Ihnen. *Igorten darauritzut*, ich sende sie Ihnen ; Analyse : *d-arau-r-it-zu-t* = *d + it*, sie (Accusativ. pluralis); vgl. van Eys : *Étude sur l’orig. et la formation des Verbes auxiliaires basques* (1875), fol. 20 § 5; *-arau*, Stamm mit Vokalwechsel des Verbum’s : *eroan*, mitnehmen, mitführen, hier aber Hilfszeitwort im Sinne von *izan*, *ukhan*, haben ; *zu*, Ihnen (Dativ ohne die Endung *ri*) ; *t*, ich. Das *r* zwischen *arau* und *it* ist zur Erleichterung der Aussprache eingeschoben. Vgl. van Eys (*Grammaire comparée*, fol. 330) : *darozkitzut*.” (Stempf 1887: 15)

Hurrengo aipamena, adizki biena oraingoan, Hugo Schuchardt-ena da. Austriarrak Leizarragaren obrari eginiko aitzinsolas moduko hartan ageri da eta bertan haiek azaltzen ere saiatzen da, Stempfen bide beretik. Atal honetan erakutsi nahi dudanez, asmatzen ez dutelakoan nago.

“Está por *dautzan* = *dagotzan* (*dagoca* «se refiere a»). Exactamente lo mismo tenemos Dechepare A II' 18 *darauritzut* por *darautzut* «yo os los he». La *i* procede de la marca de plural *-it-* < *-ti-* (vide *Bask. St.* I, 32 s.); la *r* sirve para deshacer el diptongo, lo que es frecuente en vascuence: cf. *loquerẽ* en Voltaire (1642) por *luqueen*, p. 146 S.” (Schuchardt 1989 [1900]: 51)

Hirugarrenez René Lafonek jaso zituen bere lanetan. Lehenik, Leizarragaren *dauritzan* azaltzen du bere tesian, Schuchardt baino hobekixeago bideraturik, arazoak

⁴² Atal hau Ariztimuño (2016b) lanaren egokitzapena da.

arazo (“*dauritzan* vient de **dagokit*zan; l’r sert à empêcher le contact de *u* et de *i*”, Lafon 1943: 151). Etxeparerena, aldiz, aipatze hutsean uzten du ikertzaile gaskoiak (1951: 312), bestelako xehetasunik eman gabe. Patxi Altunak (1980: 6) paraturiko *LVP*ren edizioan ere aurkitu dut adizki berori, baina euskara batuan *dizkizut* dela adierazten du soilki. Azkenik, Esther Zulaikak (1998: 254) bi formei egiten die erreferentzia bere tesiaren argitalpenean, berriz ere Leizarragarenetik abiatu eta arestiko Schuchardten hitzak aipatuz.

Hain oihartzun eskasaren askotariko arrazoiak bururatzen zaizkit. Baliteke azalgaitzegi gertatu izana *hapax* moduko adizkiok, edo/eta garrantzi txikikoak direla irizteagatik utzi izana bazterrean; orobat litekeena da azaltzeko beharrik ere inork sentitu ez izatea, adieraz bederen, eta hein batean formaz ere, aski argiak direla-eta. Ordea, nire ustez badute esatekorik euskal aditz jokatuaren garapenez eta, azterketa sakonago bat eginez gero, baita agian euskalkien zatiketaz ere.

Hariari zirt edo zart heldu beharrez, esango dut adizkion interesgarritasuna ez datorrela soilik *-ri-* misteriotsu horretarik, eta jarraian zerrendatuko ditut puntuaz puntu aztertu nahi ditudanak:

- a. *egon* erroaren higadura (*-u-*)
- b. *egon*-en *-(t)z(a)* pluralgilea
- c. hirugarren pertsonaren datibo-komunztadura
- d. **eradun*-en objektu pluralgilea
- e. **eradun*-en datibo-komunztadurako aldaera afrikatua (*-tzu*)
- f. datibo aurreko marka (Trask-en 1997: 227 *dative flag* delakoa)

Derradan, hasteko, hemen aurkeztuko dudana analisia ez dela behar lukeen edota nahi nukkeen bezain sakona, ikuspegi orokor bat emateko xedea baitu. Hori esanda, eta aipaturiko lehen puntuari (a) lotuaz, oro har, *-u-*dun aldaerak (oinarrizko *nago*, *hago*, *dago* formetarik kanpo) zaharragozat jotzen ditut ekialdean (ez etimologikoki, jakina, baina forma lekukotu zehatzei dagokienez).⁴³ Erdialderago, Aresoko otoitzetan nahiz Britainiako kantuan, *gaode* eta *daode* bezalakoak lekukotzen dira, beti ere *-de* pluralgilearekin (ahozko testu zaharrak eta “buruz ikasiak” ziratekeela kontuan harturik,

⁴³ Nire datubasean eta Zulaika (1998) lanean hauek topatu ditut: Rabel *nausu* ‘nagokizu’; Etxep *dauque* ‘dagoke’, *daut* ‘dagokit’; Leiz *dauque* ‘dagoke’, *daut* ‘dagokit’, *daucu* ‘dagokigu’, *daue* (eta *dagote*, *dagozte*) ‘dagokie’, *nauçue* ‘nagokizue’, *aut* ‘hagokit’ (baina *dagoca*, *nagoca*); Laz *dauquezu* ‘dagokizuke’; Etxart *nauque* ‘nagoke’; OihAts *dauke* ‘dagoke’, *dauko* ‘dagokio’, *auko* ‘hagokio’.

arkaismotzat har litezke). Mendebaldean, ostera, Lazarragak eta Landuccik *-o-*dunak dituzte gehienez ere halakoetan (*zaoz*, *daoden*). Izan ere, Lazarragaren eskuizkribuan forma hiatodun ugari daude, gehiago izan arren *-g-* gorde dutenak (oinarrizkoak asko, jakina), mendebaldean gertatu ohi den bezala.⁴⁴

Hala ere, badira corpusean diptongoa daukaten sartaldeko bi adizki berezi, biak *-ke* atzizkiak hornituak: *baleuque* ‘balegoke’ eta *dauquezu* ‘dagokizuke’:

(529) Dolarabaco esachuetan **baleuque** andrea diruetan. En las casillas sin lagar podriase auer muger en dineros (RS, 309)⁴⁵

(530) Ezcondu gura baldin badoçu, / asco **dauquezu** senarric (Laz, A27a: 30)⁴⁶

Hortaz, Leizarragak *dauritzan* baten ondoan zazpi *dagozkan* badakartza (eta cf. besteak beste Materraren *dagotzan*), lehenengoari zaharrago deritzot arestian aipatu zentzuan; jakina, sorburuan **-go-* behar zuen.

Bigarren puntuaz den bezainbatean (b), Ariztimuño (2015a: 67) lanean diodan bezala, badirudi inoiz *-z(a)* pluralgilea orokorra izan zela *egon* aditzean ere, ondoren hizkera gehienetan *-de* nagusitu bazen ere. Horren arrastoak N-N_i motako adizkietan gorde dira; esaterako, arestion aipatu ditudanetan. Aldaera afrikatuak hainbat azalbide izan litzake, eta nahasgarri gerta daiteke orain denak banan-banan aletzea. Laburbilduz, *-tz(a)* aldaera testuinguru (morfoloikiko) horretan bertan sortu den ala bestetarik hedatua den da afera. Inoiz **dagoz* ‘daude’ bezalako forma orokor bat izan balitz, pentsa genezake

⁴⁴ Dena den, mendebaldeko *dagoz* bezalako adizkiak “berrosatuak” direlako hipotesiaz, ikus §5.1.2.3.

⁴⁵ Lakarrak (1996) *eduki*-ren adizkien artean sailkatzen duen arren (cf. Aldai 1999: 384), nire ustez, arazo semantiko eta formalak ditu: alde batetik, itzulpeneko *podriase auer* kontuan hartuta, izatekotan **edun-*ekin lotu beharko litzateke, baina testuinguruak leku-adierazpena eskatzen duela esango nuke (arkaismo handiegia nire ustez; ik. §5.2.1). Beste aukera bat singularrezko forma inpersonalizat hartzea da (cf. **lekuske**, IKUSI aditzean), baina subjektu orokor horren izaera ulergaitza zait; bestalde, pluraleko ‘baleukate’ edo ‘balukete’ interpretazioa ere baztertzekoa bide da, *baleukae/baleukee* > *baleuke* gertatua zela onartu beharko bailitzateke, erretrauetako hizkeraren kontra (cf. genitibo *-aen* ugariak, *lenaengo*, *quehea* ‘kea’, *leuquee* ‘lukete’, etab).

⁴⁶ Adizki hori edizilogileek (Bilbao eta beste 2020b: 336) **edun*-en adizkitzat daukate (‘dukezu’); aldiz, nik *egon*-entzat hartu dut jarraian azalduko ditudan arrazoionatik. Batetik, mendebaldeko *-au-* diptongoa 3. pertsonako adizkietan soilik gorde da lehen testuetarik (*dau(-e)* vs *dot*, *dogu*), eta huraxe ere, lekukoturiko geroaldiko forma bakarrean, monoptongaturik ageri zaigu *-ke* atzizkia gehitzean (RS 325 *doque* ‘duke’). Bestetik, Lazarragaren sistema aztertuz gero, badakusagu sistematikotasun bat non *egon* aditzak *-z(a)* pluralgilearekiko eta *-ke* geroaldiko morfoarekiko formetan (beti) galtzen duen bokalarteko herskaria. Izan ere, bi salbuespen ditu bakarrik: edizilogileen zuzenketa batek sorrarazitako *zagode* (bide batez, *-de* pluralgilearekiko bakarra), eta B16ko *nagoque* (metrikaz gain, idatzaldi nagusitik ateko poema izatea ere kontuan hartu beharrekoa dateke). Areago, bada alderantzizko salbuespen bat ere (edizilogileek nabarmentzen dutena), baina Lazarragarena ez den beste esku batek pasarte bat argitzeko eginiko moldaketan ageri da: hain zuzen ere *asco dauquezu senarric* esaldi ironikoa aldatzen du, *estao çure senarric* idatziaz. Horrek lehen idatzaldian ere *egon* aditza erabili zelako ustea indartzen du, ezer indartzekotan.

**dagotz* bilaka zitekeela, euskararen joera ezagunari jarraiki (FHV: 288-289).⁴⁷ Bukaerako *-a-*, aldiz, hirugarren pertsonaren datibo-komuntadurari legokioke (< *-o*; cf. Leizarragaren beraren *dagoka* ‘dagokio’). Horrekin hirugarren puntuari hel diezaiokegu (c). Izan ere, erdi-ekialdeko autoreengan *-a* aldaera hedatu da aditz batzuetan (*zaika*, *derauzka*, *dauka...*), *egon*-en N-N_i motakoetan bezala. Pluralgilera itzuliaz, pentsa bageneza “*dago* : **dagoz(a)*”-ren ondoan “*dagoka* : X” bazela, orduan X horren osatzeko esan genezake bi aukera ziratekeela, oinarritzat *dago*-PL ala *dago*-DAT hartzen dugun. Lehenari dagokio, noski, Leizarragak badarabilen *dagozka* (< **dagoz-g(i)-o-*) forma; bigarrenari, **dagoz-g(i)-z-o-* lekukotugabea, fonologikoki *dagotza* eman zezakeena (cf. *zaizka*, *daduzka*, *derauzka* vs. *zaitza*, *dadutza*, *derautza* eta, pluralgilearen eta beste morfoen arteko ordena ezberdinetarako, Aresoko otoitzetako *diztegun* vs. *diezkun* ‘dizkiegun’ aldaerak; Ariztimuño 2016a).

Laugarren puntuari dagokionez (d), Stempfek *darauritzut*-entzat eta Schuchardtek adizki berarentzat eta *dauritzan*-entzat proposaturiko azterketa morfologikoa (erroaren ondotik kokatuz *it* pluralgilea) onartzeko arrazoirik ez bide da, arestian azaldurikoa (*-tz(a)* pluralgileaz) eta hurrengo puntuan erakutsiko dena kontuan hartuz gero. Orobat esan beharrik ez bide dago Schuchardten azalpen fonologikoa (*it* > *ti...* > *i* / V_?) ezin gerta dakiokela asebetegarri euskararen bilakaeraz zerbait dakienari (hark Mitxelenaren *FLV* oinarritzko eta ezin utzizko lana ezagutu ez izanak, kronologia arazoak medio, ez liguke horrelakorik barkarazi behar, hala ere).⁴⁸

Beraz, non da *darauritzut* adizkian hain garbi aditzen den pluraltasunaren marka? Bada, hurrengo puntuarekin lotuz (e), erdi-ekialdeko hainbat autorek datibo zein objektu pluraleko komuntadura (nahiz biak batera) daukaten adizkietan analogiaz orokorturik darabilten *-tzu* aldaeran gorderik, zeina sortu baitzatekeen, besteak beste, pluralgilea eta bigarren pertsonaren marka baturik (*-(t)z + -zu > -tzu*), zubereraz egun ere den bezala. “Besteak beste” esan dut, uste baitut, § 4.1-eko proposamenei jarraiki, *-k(i)-* morfoak ere ikustekorik izan zezakeela (*derautzut* < **deraukzut*, adibidez; berriz ere, *derauzkizut*

⁴⁷ Egia da, Mikel Martínez Aretak gogorarazi didanez, joera horrek salbuespen nabarmenak dituela, *-z* instrumentala kasu (eta *maiz* edo *ez* bezalako hitzak; cf. halaber *naiz*, baina *balitz*). Ildo horretatik, errazago izan liteke onartzea ordurako bazela *-tza* alomorfo bat (Camino 2013: 110, 28. oin-oh.), ikusirik *diozta* ‘dizkio’ bezalako adizki zaharrak azaltzeko behar dukegula (ez bada horraino *derautza* eta *dadutza* bezalakoetarik analogiaz hedatu; cf. testuan jarraian ematen den azalpena *-tza* datibodun amaierako adizki horientzat).

⁴⁸ Schuchardtek lege fonetikoek eta oro har hizkuntzaren erregularitasunez zituen usteei buruz ikus Lakarra (2003: 10-13).

bezalako adizkiak “berregintzat” jo daitezke), eta hortik *-tzu* aldaera datibotasunarekin nahiz pluraltasunarekin lotzeko joera.⁴⁹

Azken punturako utzi dut, hortaz, adizkion zati ilunena (*-ri-*); halaber, pluraltasunaren ezaugarri ez bada, datibotasunari lotu beharrea gara (f). Erraz da ikusten *-i-* horrekikoa,⁵⁰ baina *-r-*a epentesi hutsa ote da, aurreko ikertzaile zenbaitek proposatu bezala? Ez dut uste: euskararen barneko beste bilakaera baten aurrean gaudela begitantzen zait, zeina (itxura batean) erregularra izan ez arren, paraleloak badituen, bai eta beste bilakaera batekiko loturaren bat ere, Joseba Lakarrak iradoki didanez. Proposatzen dudana hau da: *dauritzan* eta *darauritzut* adizkietako *-ri-* morfo oso bat dela, < *-gi-* hain zuzen ere, *-ki-*ren aldaera zaharra (cf. *edugi* : *eduki*, *egogi* : *egoki*⁵¹ etab.; Trask 1995). Izan ere, *-VgV-* > *-VrV-* zenbait hitzen bilakaera eta etimologietan proposatua izan da. Argienetako batzuk aipatzearen, *arate* < *agate* < *a(h)ate*, *sorotsi~zorotzi* < *so egotzi* (cf. FHV: 286, 12. oin-oh.), *uler(tu)* (< **urer-* < **uger-*) : *igerr(i)* (Lakarra 2009a: 584) edota, Mitxelena (FHV: 339) eta Hualde (2005: 300) kontuan hartuz, *belarri* < **berarri* < *begarri* < *bearri* < *beharri* < **beha-(g)arri*). Joseba Lakarraren ustetan (k. p.), baliteke bilakabide hori beste baten “ispilu-irudi” modukoa izatea: konposaketako *-r#* > *-h#* zaharrarena, hain zuzen (cf. Lakarra [2015: 355], eta han aipatzen den FHV: 337).

Horrenbestez, Etxepareren eta Leizarragaren adizkiok azaltzeko etimologia hauek proposatzen ditut:

a.	<i>darauritzut</i> < <i>*da</i> ⁵² - <i>ra-du-gi-z-zu-t</i>
b.	<i>dauritzan</i> < <i>*da-go-gi-(t?)za-o-an</i>

9. irudia: *darauritzut* (Etxep) eta *dauritzan* (Leiz) adizkien etimologiak

⁴⁹ Esango nuke mendebaldean ere gertatu zatekeela pluralgilearen desagertzerik **edutsi* laguntzailearen txistukariak asimilaturik.

⁵⁰ Nahiz eta datibo aurreko markaren alomorfo hau ez den ohikoa *izan* aditzetik kanpo (cf. § 3.1.2.1 eta § 3.1.2.4).

⁵¹ Ariztimuño (2015a: 68, 38. oin-oh.) artikuluan *hitzeraduki* (cf. ‘hitzeman’) eta, bereziki, *erauki* (Ax 204-7; ‘(con)céder’, OEH s.v.) lexikalizatuak aipatzen ziren, proposatzeko ezen laguntzaile ditransitibo gisa gramatikalizaturiko eta **eradun* gisa berreraiki eta aipatu ohi den aditzaren “egiazko” forma horixe zatekeela (*-ki* atzizkiduna), hitz haien esanahiak **edun*-en eratorri kausatiboak laguntzaile gisa gramatikalizatu aurretik zukeen erabileratik azal daitezkeela argudiatuz (cf. Mounole 2015; halere, ikus § 5.2.4).

Bestalde, Ariztimuño (2016b) lanean Nafarroa ekialde muturrean lekukoturiko *era(u)gi~eragu* ‘ekarri’ aditzak *egar(r)i* ‘jasan, eraman; erabili’ aditzarekin loturarik ez zuela adierazi nuen, eta *erauki*-rekiko harremana proposatu. Orain, ordea, *jaugin*-en arazletzat hartu behar delakoan nago, semantika begiratzuz (cf. *joan* : *eroan*); jada Lafonek (1952: 80) proposatu zuen moduan, geroago ikasi bainuen.

⁵² Alde batera utzirik *de-/da-* afera (ikus § 3.1.1.1).

Lehenak arazorik ez badu ere (esan nahi baita, arazo formalik), bigarreanean etimologikoki ez zegokion afrikatua azaldu beharra dago, eta horretarako hiru modu daudela uste dut: gerta zitekeen txistukari afrikatudun alomorfoa zuzenean eranstea (eta beraz, alomorfo aski zaharra litzateke); bestela, halakoa zuten adizkien analogiaz aldatu zatekeen jatorrizko **daurizan* bat; azkenik, pentsa liteke ere 3. pertsonaren marka “berria” jatorrizko **da-go-gi-za* > **dauriz(a)* > **dauritz* bati gehitu zitzaioala (**dauritz-o*), edo, leheango hura galdu zela pentsatzen badugu (**dagogi(o)-z* zein **dagogiz(o)* izan), erlatibozko marka zahar osoa daukagula adizkian (**dauritz-an*).

Hala ere, badateke adizki hau ulertzeko beste modu bat ere, interesgarri izateari uzten ez dion arren, ikerketarako antzuago gertatzen dena: hipotesi horren arabera, ez litzateke *egon* aditzaren forma bat, baizik eta *jaugin*-ena.

Aditz horren gainerako lekukotasun guztiak argumentu bakarreko formak badira ere, ez dago arrazoirik *jaugin* aditzak N-N_i formak ezin osa zitzakeela pentsatzeko. Hala, erroa aldatuta **daugitzan* genuke, eta ezagunak dira *g > r* duten formak (esaterako, *z(i)auri* ‘zatoz’). Esanahiari dagokionez, *etorri*-k eta *heldu izan* perifrasiak badituzte ‘egoki izan; ukitu’ adierak (OEH, s.v.:), eta testuinguruan erraz uler daiteke jatorrizkoak frantsesez zerabilen *concerne*-ren itzulpentzat (cf. Salaberri 2009: 14-15).

4.3. Axularren *-(k) aio* aditz-bukaeraz⁵³

Esan beharrik ez da hizkuntzaren historiaren ezagutzarako edizio on batek dakarzkeen onurak. Urgellek (2015) hitzaurrean zein oharretan nabarmendu eta iradokitzen dituenek, nahiz eta hizkuntzaren berariazko azterketan sartu ez, aztergai berrietarako ildoak irekitzen ahal dizkiote filologo-hizkuntzalari arretatsuari.

Hain zuzen ere, iruzkin haietarik (eta beraiei esker) abiatu naiz atal honetan aurkeztu nahi dudana aztertzeraz. Labur esanda, Urgellek espresuki aipatu baina haren gaineko iritzi lausoa eskaintzen duen ezaugarri bati buruz ari naiz, hots, “*-(k) aio* atzizkia”, ikertzaile beraren hitzak hartuaz:

ahalerazko *-(k) aio* atzizkia (325-34 testu-oh.) (Urgell 2015: XXIX; Axularren arkaismoak zerrendatzean)

ezin demaiot [Ahalera vs. subjuntiboa: *demola* (178-30), *demogula* (157-22)]. Oposaketa

⁵³ Atal hau Ariztimuño (2015b) lanaren egokitzapena da.

bera aurkitzen dugu **ezan*-en, adibidez: *ziazaion* (160-24/25) vs. *ziazon* (328-1). Horrela edo bestela, *-(k)aio* ilun honexekin (eta ez *-ke*-rekin) markatuta daude hainbat aditzen ahalerazko formak: *zerauzkaion* (15-2), *lekidikaio* (20-30), *dadukaio* (68-31), *zitzaikaion* (75-5) eta *ezpaineraukaio* (109-10)” (Urgell 2015: 325-34 testu oharra)

Honela banatu dut atala: lehenik eta behin (§ 4.3.1), *corpusa* aurkeztuko dut; ondoren (§ 4.3.2), “*-(k)aio* atzizki” horren gaineko neure proposamenak azalduko ditut; eta, azkenik (§ 4.3.3), atalaren ondorioak laburbilduko ditut.

4.3.1. Datuak

Analisi sakonagoei ekin aurretik, egoki iritzi diot atal honetarako berariaz erabili dudana corpusaren aurkezpen orokor bat egiteari, ondoren datorrena kokatu eta hobeto uler dadin: lehenik (§ 4.3.1.1), Axularren *Geroko* adibide hautatu batzuk azalduko ditut;⁵⁴ bigarrenik (§ 4.3.1.2), Axularrez gain ezaugarri bera(k) erakusten d(it)u(z)ten beste autore eta testu zaharretako lekukotasunak azalduko ditut; azkenik (§ 4.3.1.3), corpus horren osaerari buruzko zenbait argigarri emango dut, datuen gaineko iruzkin orokor batzuekin batera. Analisia zertxobait aurreratu, esan behar dut ez natorrela guztiz bat Urgelli bere analisitik edizio kritikoan isuri zaizkion zertzeladetako batzuekin, eta beharbada horren ondorio dela nire corpusean jaso ditudan Axularren adibide batzuk hark halakotzat identifikatu ez izana.

Bestalde, adizkion “itzulpena” beti modu berean egin dudana arren (Euskara Batuko *-ke*-dun formen bidez), kontuan har bedi morfo horrek orobat izan ditzakeela *ahalera* nahiz *geroaldi* eta *apodosi* adierak (ikus § 4.3.1.3-ko 5. taula).

4.3.1.1. Axular

Azpiatal honetako (eta oro har [1. eranskineko](#)) adibideak Urgell (2015) lanetik atereak dira (Aresti [1971] baliatuaz aditz-forma guztiak aurkitzeko). Hortaz, grafia gaurkotuan eta, parentesi artean, edizio horretako orri-lerroen zenbakuntzarekin ematen ditut.

⁵⁴ Axularren eta besteen lekukotasun guztiak [1. eranskinean](#) bildu ditut, autoreka, atzizkika, aditz-erroka eta adieraka ordenaturik. Testuan zehar adizkiak aipatzean, eranskineko zenbakuntza ematen da giltzen (“{ }”) artean, adibide-zenbakuntza arruntetik bereizteko. Halaber, beharrezko jo denean adibideak osorik eman dira, eta zenbakuntza arruntari dagokion zenbakia ageri da halakoen hasieran, baina 1. eranskinekoa ere bai aipuaren amaieran eta giltzen artean, kontsultak errazte aldera.

Arestiko aipuetan Urgellek aipatzen duen “atzizki” edo bukaera honekiko formak bi multzotan sailkatu ditut: batetik, *-kaio* osoa erakusten dutenak (§ 4.3.1.1.1); bestetik, herskaririk gabeko “aldaera” daukatenak (§ 4.3.1.1.2). Alabaina, Axularrek baditu *-o* ordeztan (hots, 3. pertsona singularraren ordeztan) 1., 2. eta 3. pertsona pluralekiko komuntzadura erakusten duten adizkiak ere (§ 4.3.1.1.3).

4.3.1.1.1. *-kaio*

Amaiera hau hartzen dute beti **eradun*⁵⁵ (531), *-kidi-* (532, 533), *eduki* (534) eta *izan* (535) aditzek, noiz eta datibo-komuntzadurarekin *-ke-*ren balioetako bat adierazten baitute (lekat bedi *eduki*; ikus § 4.3.2.4):

- (531) **leraukaio** ‘liokey’ (96-3): “Pintatzaile batek egin baleza imajina eder bat alde guztiz konplutua eta abantailatua: <172> imajina hark, baldin ezagutzarik balu, nori lehenik behatu behar othe *leraukaio*?” {2}
- (532) **dakidikaio** ‘dakioket’ (97-38): “Eta hil ezpadadi ere, zer ahal daidike zahartzean, adin flako hartan? Eta orduko ongi egitea zer balia ahal *dakidikaio*?” {10}
- (533) **zekidikaion** ‘zekiokeen’ (290-28): “Eta etzituen behin ere egin, Natan profeta mehatxatzerak eta erantzute egitera ethor *zekidikaion* arteino.” {20}
- (534) **dadukaio** ‘daukaket’ (68-31): “Ez eta, beraz, Jainkoak ere, bekhatuen neurria bethez gero, ezin *dadukaio*, bere justiziaren arauaz, bere kolera agertu gabe.” {21}
- (535) **litzaikaion** ‘litzaiokeen’ (181-18): “Eta manatu ere, ez noiznahi <331> den, baina bere azken finean, batbederari den hitzik ttipiena ere bihotzean barrena sarthu behar *litzaikaion* denboran.” {23}

4.3.1.1.2. *-(a)io*

Hasteko, ez dago arrazoirik bukaeratzat *-aio* osoa hartzeko (ez bada *-kaio*-ren aldaeratzat jotzea, argudiaketa zirkularrean erortzeko arriskuaz), *-a-* hori **ezan* (536-538) eta *eman* (539) aditzen erroei egotz baitakieke. Bestalde, *-kaio* amaieradunak bezala, hauek ere *-ke-*dun gisa darabiltza Axularrek, baina itxura batean horretarako morfo berezirik gabe (baldin *-i* datibo ikurtzat hartzen badugu; ikus § 4.3.2.3.1 beste azalpen posible baterako):

⁵⁵ Konbentzioari men eginez hala aipatu(ko) badut ere, ikus § 4.2-ko 224. oin-oharra.

- (536) **ziniazaio** ‘zeniezaioke’ (275-7): “Erran bazeneza: «Hegaztina haur trabatzen eta kargatzen dute bere hegalek» eta, urrikaldurik, edeki baziniatz, kalte gehiago egin *ziniazaio*, probetxu baino.” {30}
- (537) **diazaio** ‘diezaioke’ (19-32): “Iguzkiak arrazoinekin erran ahal *diazaio* beranduraino ohean datzanari: «Zerk aratza hor alfer-nagia? (...)»” {37}
- (538) **eztiazaio** ‘ez diezaioke’ (239-6): “Konzientziak ez aita sainduri, ez enperadoreri, ez erregeri, eta ez munduan den bertze presunari, *eztiazaio* barkha.” {56}
- (539) **demaiot** ‘eman diezaioket’ (325-34): “(...) ezin *demaiot* bertzeri atxakiarik, neurk neure burua galdu dut».”⁵⁶ {60}

4.3.1.1.3. Beste pertsonetikiko adibideak

Urgellek (2015) honen argi adierazi ez arren, badira *-gu*, *-zu* eta *-e* (*hek*) pertsonetikiko adizki zeinetan *-i* : *-ø* oposaketa morfologiko bera ikusten den, nola *diazaion* vs *diazon* (< **diazaon*) bikotean.⁵⁷ Zehazki, **eradun* eta *-kidi*-ren forma bana {5, 18} eta **ezan* erroko bi {32, 33} komunztatzen dira 3. pertsona pluralarekin; aldiz, soilik **ezan*-etiko adibide batzuk daude non komunztadura 2. pertsona pluralari {34-36, 52-53} edo 1. pertsona pluralari {59} dagokien. Azken horien erakusgarri, adibide bakarra jarriko dut (540), *-i* gabeko batekin batera (541), hauetan ere oposaketa berbera dela agerian uzte aldera:

- (540) **liazaizute** ‘liezazukete’ (166-12): “Zeure etsaiek anhitz bidegabe egiten deratzute, eta ikhusteintu Jainkoak bidegabe hek, badakizki, eta nahi balu ez *liazaizute* halakorik egin, debeka litzake: ordea, eztu debekutzen.” {34}
- (541) **liazazuten** ‘liezazuten’ (262): “Eta, baldin erraiten ditutzun hitz ergel guztietan, dei bazeneza errege bat edo jaun handi bat lekhuko, merezi bazenduke eman *liazazuten* edozein gaztigu”

⁵⁶ Aldiz, *lemake* ‘emango luke/lioke?’ (282-22): “Eta deabruak bekhatuari emaiten dioen enganamenduzko gozotasun hura ere, bortxaz emaiten dio, eta ez borondatez. Baldin bertzela eragin albaleza bekhatua, ez *lemake* munduan den plazerik ttipiena ere”. Hor datibodun forma espero zitekeen (cf. “bekhatuari emaiten dioen...”) eta, izan ere, Axularren adibide bakarra litzateke non aditzak ez duen datibo-komunztadura “behar bezala” egiten (cf. *demola*, *demogula*, *eztemozula*, *eztemela*, *emok*, *emozu*, *emozue*).

⁵⁷ Autoreak bizpahiru aldiz aipatzen ditu halakoak eta zeharka *-(k)ai*o “atzizkiaren” aferarekin lotu, baina lotura horren nolakotasuna ez da garbi geratzen. Aldiz, berariaz markatzen da *ahal diazaizu* ‘diezazuke’ {52} “*-ke* gabeko ahalera zaharra” dela, *ahal zitzan* ‘ahal zitzakeen’ bezala (ikus § 4.3.2).

4.3.1.2. Beste testu batzuetako lekukotasunak

Orain artekoan Urgellek idorotako Axularren aditz-morfologiako berezitasun bat (bi, nola begiraten den) izan bada hizpide, azpiatal honetan ezaugarri bera beste autore batzuen lekukotasunetan ere aurki daitekeela erakutsi nahi dut (kronologiaren eta atzizkiaren arabera sailkaturik aurkezten ditut adibideak). Horrela, Axularren idiolektoaren bitxikeria bat baino gehiago dela ikusiko dugu; areago, ekialdeko hizkeretan aski hedatua eta, agian (RSeko lekukotasuna lagun), euskara orokorrekoa ere izan zitekeela pentsa liteke. Hartara, datibo-komunztaduraren (eta zehazki datibo ikurraren) historiari eta adizkien DAMen garapenari argi egiteko erabil genezake aztergai den gertakaria.

4.3.1.2.1. Etxepare (1545)

- (542) **eztemayo** ‘ez dio emango’ (I, 148): “Ordu hartan afer date hari apellacia / Harc ehoi *eztemayo* oren vaten epphia” {61}

Jabetzen naiz adibide honen lausoaz. Testuingurua zabaldu eta ahapaldiko azken bi lerroei so egiten badiegu (“Ecetare estimacen chipia ez handia / Batvederac egarrico orduyan vere haxia”), *eztemayo* adizkia *estimacen* aditz-izenarekin batera jarri behar dela pentsa dezake batek, orainaldi orokor gisa (ikus § 4.3.2.1-en Lafonen iruzkina). Hala ere, ez dut uste batak bestea nahitaez ukatzen duenik. Aitzitik, “oren vaten epphia” ez bide da bizialdiko edozein uneri lotu beharreko esapidea, azken orduari baizik. Hortaz, *ieyncoari* ordu hartan apelatzea alferrik izango den bezala, hark inori “ordu estrarik” emango ez diola baieztatzen dela esango nuke; geroaldian, beraz. Areago, ez litzateke lekukotasun bakarra non “geroaldiko” forma batek orainaldi orokor gisa jokutzen duen (irakurketa hori nahiago badugu), maiz aurreko baldintza edo, kasu honetan bezala, denborazko erreferentzia baten menpe (cf. Oih. 658 *Oihal ona kutxan dagoela sal daite* ~ RS 541 *Ojal ona huchan saldu doa*). Horrez gain, erka bitez (542) adibideko *eztemayo* eta autore beraren “Fama gayciq *eztemala* lagunari falsuqui” (ustez datibo gabea), nola arestiko Axularren *demaio*t : *lemake*, datibo-komunztaduraren aurreko *-i-* horrekin.

4.3.1.2.2. Leizarraga (1571)

Etxepareren adibidea gorabehera, argiago da Leizarragaren bi hauek zerbait adierazten ari zaizkigula, orain artean, dakidala, inork arreta berezirik eskaini izan ez dien

arren (ikus [§ 4.3.2.1](#) Mounolek (2014) aipatu salbuespenaz). Hemen proposatzen den irakurketaren indargarri, Salaberrik (2014: 42 hh.) Leizarragaren itzulpenaren iturburu bakartzat proposatzen duen Bonnefoyren (1563) Testamentu Berriko testu-zatiak dakartzat parentesi artean; haietan dago Leizarragak euskaraz adierazi nahi izan zuena:

- (543) **cieçoyon** ‘ziezaiokeen’ (Mt 22, 46): “Eta nehorc ecin ihardets *cieçoyon* hitzic”. {62} (cf. “Et nul **ne luy pouuoit** respondre vn mot”)
- (544) **dietzoyoten** ‘diezazkioketen’ (Mt 21, 41): “(...) eta bere sasoinean fructuac renda *dietzoyoten* berce laborariri ere mahastia alocaturen.” {63} (cf. “& loera sa vigne à d’autres laboureurs, **qui luy rendront** les fruits en leurs saisons”)⁵⁸

Zulaikak (1998) bi adizkiok “*KE* gabekoen” tauletan sartu zituen, lehena (543), *cieçon*-ekin batera, eta bigarrena (544), *dietzoten*-en orainaldiko kidetzat; alabaina, adieraz bederen lekuz kanpo daude hor.⁵⁹ Beharbada, (543) adibidekoa ez da horren agerikoa, *ezin* partikulak lagundurik doalako. Nolanahi ere, kontuan har bedi ezen Leizarragaren *-ke* gabeko **ezan*-en adizki hirupertsonalek, ez eta formaz eta adieraz *-ke*-dun direnek ere, ez dutela inoiz *-i* hori hartzen. Hau da, ez dira halabeharrez *-i*-dun adizki bakanok aldi berean *-ke*-dunen balio berekoak (testuinguruan bederen).

4.3.1.2.3. Refranes y Sentencias (1596)

- (545) **lemayo** ‘emango lioke’ (284): “Aramayo, dabenac ez *lemayo*. A Aramayona, quiê la tiene no *la daría*.” {64}

Aurretik aipaturiko ekialdeko autoreen kasuan bezala, oro har, *Refranes y Sentencias* bildumako atsotitzetan *-i* gabeko formak aurkitzen ditugu adizki datibodunetan. Hemengo honekin batera, 25. errefraco *emayoc* litzateke datibo-ikurrarekiko kasu bakarra; hain zuzen ere, azken hori, hemen aztergai dudana ez bezala, RSeko testu nagusiaz besteko hizkera batekotzat hartzeko arrazoiak ikusi zituen Lakarrak (1996: 257; ikus [§ 4.3.2.1](#)).

⁵⁸ *Elizen arteko Bibliak* egun ere honela ematen du: “eta bere garaian fruitua emango **dioten** beste nekazari batzuen esku utziko du mahastia”.

⁵⁹ Ikusiko dugunez, Zulaikak Schuchardtengandik jasotako azalpena ere ez da egokia: “Ohart *EZANen erroko *cieçoyon* eta *dietzoyote*- moldeetan bi bider ageri dela NORI marka” (Zulaika 1998: 206). Nire ustez, asimilazio baten emaitza da; cf. [§ 4.3.1.2.7](#)-ko adibideak eta oin-oharra.

4.3.1.2.4. *Materra (1617, 1623)*⁶⁰

Hemendik aurrerakoek ahalera adiera dute, salbu eta Oihenarten (550) *dezakeio* ‘diezaioke’ geroaldikoak:

- (546) **baitiaçaiogu** ‘baitiezaiokegu’ (1617: 85): “Eduquitcen du laburzqui cer-ere galdeguin ahal *bai-tiaçaiogu* Iaincoari” = (1623: 86-87): “(...) eduquitcen // du bere baithan laburzqui cer ere galdeguin ahal *baitiaçayogu* Iaincoari” {65}
- (547) **diaçaiçut** ‘diezazuket’ (1623: 279): “Baiña cer eman ahal *diaçaiçut* nic çuri hunen amorio handiaren ordain?” {66}

4.3.1.2.5. *Haranburu (1635)*⁶¹

- (548) **diaçαιο** ‘diezaioke’ (405): “Bitarteco on batec hainitz daidi, credita duenac hainitz irabaz *diaçαιο* beharrean dagoen bati” {67}

4.3.1.2.6. *Oihenart (1657; atsotitzak)*⁶²

- (549) **dezaian** ‘diezaakeen’ (578): “Emak eure xahala gogo onkara, gora ahal *dezaianari* azkarrara. Baille ton veau de bonne grâce à *celui qui pût* te l’enlever par force.” {68}
- (550) **dezakeio** ‘diezaioke’ (94): “Bere nahiz eri denari nork bilha *dezakeio* osagarri? Qui *se voudra mettre* en peine de procurer la santé à celui qui est malade pour son plaisir?” {69}

4.3.1.2.7. *Urthubiako anderearen espioitza-gutunak (1597-1598)*⁶³

- (551) **nizacoye** ‘niezaioke’ (20: 1): “Jauna: orandic ezcin gastiga *nizacoye* zure seniariy cer quantitate mercaduria dens” {70}
- (552) **niazacoyo** ‘niezaioke’ (20: 6): “Inglesen berriric ezin gastiga *niazacoyo* zure seniariy” {71}

⁶⁰ Cf. “Çortci-garrena, nehori falseriaric erauz *ez-tiaçogula*.” (Materra 1623: 102).

⁶¹ Cf. “Hirugarren bihi chehean othoiztucu duçu ofreci *diaçon* çure Borondatea Espiritu Sainduari çu haren su sacratuaz seculacots erretcea gatic.” (Hb: 45). Bestalde, ohart bekio (548) adibidearen aurreko sintagmako *daidi*-rekiko kidesunari.

⁶² Oihenartek ez darabil **ezan*-en N-N-N forma gehiago, baina cf. *emak* ‘emaiok’ bera.

⁶³ Baldin eta jatorrizko huts edo transkripzioko erratak ez badira bederen, bokal-asimilazio eta metatesi bidez azal daitezke, biak < **ni(a)zakeio*-tik; cf. asimilazioaren adibide gisa *diozozu* < *diezozu* ‘iezaiozu’ bezalako adizkiak (eta arestian aipatu Leizarragarenak, non *-*zai*o- > -*zoio*- gertatu den), eta aditzetik kanpo *hedoi* > *hodei*, *hodoi* (*e* eta *o* bokalen metatesirako ikus Egurtzegi, 2011: 39). Horrez gain, gutunetan ez da beste **ezan* hirupertsonalaren alerik -*i* duenik (bai *dezo(te)n* ‘diezaio(te)n’).

4.3.1.2.8. *Voltaire* (ca. 1620)⁶⁴

- (553) **dezaqueyo** ‘diezaioke’ (II: 150): “Iaincoa lagû duenary nihorq eçin qualteriq eguin *deçaqueyo*” {72}

4.3.1.2.9. *Silvain Pouvreau* (1892 [ca. 1648-1659], 1664)

- (554) **dakidikeien** ‘dakiekeen’ (1892 [ca. 1648-1659]: 63): “(...) halaber gizonak erakhartzen ditu loriara halako ordenanza batez non hartarakotz hel *dakidikeien* guzia gertatzen eta kausitzen baita haren Iainkozko predestinazionearen azpian.” {73}
- (555) **gakidiskeie** ‘gakizkieke’ (1664: 23): “(...) ecin eguin deçaquegu ordea hec icusten ezpaditugu, ecin ere garai *gaquidisqueye* buruz buru hari ezpagara (...)” {74}

4.3.1.3. Corpusa arakatuz

Orokortasunetarik hasiaz, corpusak bi zati nagusi dituela nabarmendu daiteke: batetik, Axularren lekukotasun oparoa dugu; bestetik, beste autore eta testuetan idoro ahalako adibide sorta. Kopuruan ez ezik, erro aniztasunari eta aztergai den amaieraren formari dagokionez ere argi ikusten da Axularren berezitasuna: berak baizik ez du erabiltzen *-kai* aldaera, eta bera da **eradun*, *eduki* eta *izan* aditzekin ere darabilen bakarra (ikus 6. taula). Hala, ez da erraz asmatzen zergatia. Baldin berrikuntza bat bada, zer dela-eta ez dugu beste inon eta gerora gehiago aurkitzen? Aldiz, arkaismoa bada, zergatik ez da lehenago eta ugariago ageri? Testuak sakonki eta xeheki arakatuz gero, baliteke adibide baliotsu gehiago azalratzea (cf. Leizarragaren adizki pareta).

Nolanahi ere, ezaugarriaren eremu geografikoa zehazteko zenbait datu har daitezke kontuan. Alde batetik, agerpen gehienak Lapurdikoak dira, hegoaldekoak batik batik (EspGut, Ax, Mat, Hb, Volt; hots, Urruña-Sara-Ainhoa ardatzean); orobat izan litezke Oihenartenak, gogoan badugu haren lapurterarako jaidura. Beste alde batetik, baxenafarreraren inguruko Leizarraga (cf. Camino 2008) eta ber-bertako Etxepare ditugu. Azkenik, RSetako etsenplu bat ere ekarri dut hona, zeina, auziaren alderdi guztiak argitzeko baliatzen ez bazaigu ere, ezaugarri erkide eta zaharra delako bermea baitateke.

⁶⁴ Ez da beste *-i*-dun adizkirik; esaterako, *deçéçu* ‘iezaiezu’ darabil Voltairek (163).

Horiek horrela, honako bi taula hauetan ikus daitezke kopuruak autore/testuen (6. taula) eta DAMen arabera (7. taula) banaturik, atzizki⁶⁵ eta aditz ezberdinak ere bereiziz:

ATZIZKIA	ADITZA	AUTOREA/TESTUA									
		AX	RS	ETXEP	LEIZ	MAT	HB	OIH	ESPGUT	VOLT	SILVP
-kai/-kei	<i>-kidi-</i>	13+2	-	-	-	-	-	-	-	-	5
	<i>*eradun</i>	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	<i>eduki</i>	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	<i>izan</i>	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	<i>*ezan</i>	-	-	-	-	-	-	1	2	1	-
-i		35	-	-	2	2	1	1	-	-	-
	<i>eman</i>	1	1	1	-	-	-	1 ⁶⁶	-	-	-

6. taula: lekukotasun guztiak, autoreka

⁶⁵ Dagoeneko azaldu dudanez, Urgellek (2015) *-(k)aio* aipatzen du atzizkitzat (hots, *-kaio* eta *-aio* ustezko aldaerak dituen atzizki soiltzat), baina, erakutsi nahi dudana bezala, “aldaeron” formak *-kai-* eta *-i-* dira, nire ustez (§ 4.3.2). Bestalde, corpusean sartu ditut *-kei-* aldaera daramatenak ere, tauletan letra etzanez agertzen direnak. Axularrek halako bi ditu *-kidi-* erroarekin (datiboko 3. pertsona singular eta plural banarekin; *-keio* eta *-keie*, alegia). Hala eta guztiz ere, ezin ziurta daiteke *-keie-*ren kasuan *-i-* morfo bat ala *datekeiela* bezalakoetako bokal epentetiko den (nahiz eta atzizki ezberdinak diren, *-en/-ela* eta *-e*). Izan ere, Pouvreauren obran hainbat *-keie-*dun adizki aurki daiteke, betiere *-kidi-* errokoak; aldiz, ez da *-keio-*dunik.

⁶⁶ Adizki hau, beste biak ez bezala, OihNeur-etatik jaso da, eta 5. taulako *eman*-en geroaldiko *-i-*dun bietariko bat da (ikus § 4.3.3.1-eko azalpena).

ATZIZKIA	ADITZA	DAM			
		GEROALDIA	AHALERA	APODOSIA ⁶⁷	OROTARA
-kai/-kei	<i>-kidi-</i>	2	9+2 (5)	2	15 (5)
	<i>*eradun</i>	-	-	5	5
	<i>eduki</i>	1	1	-	2
	<i>izan</i>	1	-	1	2
	<i>*ezan</i>	- (1)	- (3)	-	- (4)
Guztira		4 (1)	12 (8)	8	24 (9)
-i	<i>*ezan</i>	5 (1)	18 (5)	12	35 (6)
	<i>eman</i>	- (2)	1	- (1)	1 (3)
Guztira		5 (3)	19 (5)	12 (1)	36 (9)
OROTARA		9 (4)	31 (13)	20 (1)	60 (18)

7. taula: Axularren lekukotasunak (gainerakoak parentesi artean) DAMka

Ezer nabarmentzekotan, eta soilik Axularren datuak kontuan harturik, *-kidi-* eta **ezan* erroen nagusitasuna aipatu behar da lehenik (guztien % 83): logikoa, horiek izanik indikatiboz kanpoko aditzak beste ororen gaineratik. Areago, *-kidi-* erroa *izan* bipertsonalarekiko banaketa osagarrian denez, eta **ezan* hirupertsonala **eradun*-ekikoan, noiz batzuk eta noiz besteak agertzen diren behatzea interesgarria dateke. A priori, soilik *izan*-ek eta **eradun*-ek bete lezakete aditz nagusi funtzioa. Hain zuzen ere, adibideei so egiten badiegu, ikusiko dugu ezen lehena *behar izan* {23} eta *gogora izan* [+burutu] {24} lokuzioetan darabilela Axularrek (egun laguntzaile gisakotzat ditugun arren, Euskara Arkaiko eta Zaharrean oraindik aditz nagusi izaera gordetzen zuten, hein batean behinik behin). Bigarrenari dagokionez, halaber, bost adibideetarik lautan *behar *eradun* {2, 5} eta *nahi *eradun* {3, 4} lokuzioetan darabil; bestean {1}, ordea, erresultatibo kutsua gordetzen duen perifrasi bateko aditz jokaturia da, izaera gordetzailekoa hau ere (egun “eman(ak) izango zizkion”-edo esango genukeena, *pace* Villasante 1977; cf. Mounole 2014: 110-111).

⁶⁷ Gehienak alegiazko baldintzen apodosi burutugabeak; salbuespena *zerauzkaion* {1} burutua baita (iraganeko geroaldia, azken batean). Multzo berean sartu ditut, halaber, baldintzarik gabeko alegiazko adizkiak {2-3, 5-7, 23, 25-26} eta iraganeko geroaldi bat {24}, ez baitute ezberdintasun morfologiko berezirik hemen aztergai dugun ezaugarriari dagokionez (cf. Mounole 2014).

Bestalde, DAMen erabilera orokorrean ere badira aldeak (6. taula): geroaldia da adibide gutxien biltzen dituen, apodosia da kopurutan hurrena, eta ahalerak du gehienik. Azken horri dagokionez, baina, esan beharra dago gehienetan (Axularren adibideen % 90etan) *ahal* edo *ezin* partikulek lagundurik osatzen dela; are soilik perpaus nagusietako ahalera positiboak kontuan harturik ere: ia % 85etan. Salbuespen bakarrak *gertha dakidikaio(-)* {11, 15}, eta *utz arazi diazaio* {54} dira; azkena zalantzazkoa, geroalditzat ere har bailiteke, nire ustez.⁶⁸

Nolanahi ere den, eta laburbiltzeko, Urgellek (2015) *-(k)aio* atzizkiduntzat jotzen dituen adizkiek *-ke-*dunen funtzio-kate bera besarkatzen dute: ahaleratik {8-18, 21, 37-54, 60, 62, 65-68, 70-77}, apodosiraino {1-7, 23, 25-36, 64}, geroalditik igarota {19-20,⁶⁹ 22, 24, 55-59, 61, 63, 69, 78}.

Amaitzeko, hauxe da adizkiok gordetzen duten beste bereizgarri bat, zeinaren zehaztasunak eta inplikazioak hurrengo atalean zehar azalduko ditudan: (ia) guztiek daukate datibo-komunztadura.

4.3.2. *-(k)aio* ez da bat eta bera beti

Orainokoa, Urgellek (2015) identifikaturiko ezaugarria zehatzago azaldu dut, Axularren beraren adibide gehiago emanaz eta beste autore batzuen lekukotzetara zabalduaz. Jarraian, bada, orain arte axaletik edo soil iradokiz azaldukoetan sakonduko dut, aditz-amaiera berezi honen jatorria argitzeko.

Hasteko, adibideetan eta haien sailkapenean zein iruzkinetan ikus zitekeenez, nire ustez argi dago ezin dela hitz egin *-(k)aio* atzizki bakar eta bakun batez; hots, ez da *-kaio* eta *-aio* aldaerak lituzkeen atzizkirik. Batetik, *-aio*-ren kasuan, *-io* litzateke benetako forma, *-a-* aditz-erroei baitagokie (**ezan, eman*). Areago, bai berorren eta bai *-kaio*-ren amaierako *-o*, jatorrian bederen, hirugarren pertsona singularrari dagokio. Hortaz, *-kai*

⁶⁸ Haranbururen *diazaio* {67} ere partikularik gabeko ahalera dirudi; ordea, egin liteke bestelako interpretazio bat: geroaldi zentzuaren bidez orainaldi orokorra adieraztea (cf. Etxepareren {61} *eztemayo-* z esandakoa). Aitzitik, Pouvrearen adibide gehienek {73, 75-77} ahalera adierazten bide dute *ahal*-ik gabe ere.

⁶⁹ Egiazki {20}-koa ez da (iraganeko) geroaldia huts-hutsik; zutabe horretan kokatu dut beste hoberik ez eta sinpletasunaren mesedetan. Sintagma osoa “ethor zekidikaion arteino” da, eta kontua da Euskara Zaharrean hala eraikitzen zirela maiz denborazko esapideak, [**edin, -kidi-, *ezan + -tel-ke*] laguntzaileen bidez (Mounole 2014: 332-333; Bilbao eta beste 2020a: § 5.7); cf. Leizarragaren *Eta ezpaitzeçaten eçagut dilubioa ethor cedino, eta guciac eraman citzaqueeno* (Mt 24, 39), edota Lazarragaren *arean da Silvero egoan lecuan el citezqueano* (AL, 1152r: 4).

eta *-i* atzizkiak ditugula esan daiteke (eta halaxe adierazi ditut Eranskinean, arestiko tauletan bezala); gainera, lehenbizikoa *-ka-i* banatzea izan daiteke egiantzekoena (ikus [§ 4.3.2.2](#) *-ka*-ren gainean). Hala ere, horrek ez bide dakar baitezpada hondar *-i* biak morfo bera izatea (ikus [§ 4.3.2.3](#)). Nolanahi den, aurkezten ditudan bi hipotesien artean zuzena edozein dela ere, bada hemen ezaugarri esanguratsu bat euskal aditzaren historiarako, bereziki datibo-komunztaduraren eta DAMen garapenaren inguruko ikerketarako.

4.3.2.1. Forma hauetaz aurrekoek esanak

Euskal aditzaren gaineko ikerketetan, aditz forma hauen aipamenak urriak dira oso. Segur aski, orain arte (hots, Urgell 2015 arte), haien batasun morfo-semantikoari erreparatu ez izana da horren arrazoa. Zehazki, lau adizkiren berariazko aipamenak aurkitu ahal izan ditut soilik, zenbait ikertzailereren lanetan zehar: Axularren *dadukaio(-)* {21, 22}, Etxepareren *eztemayo* {61}, Leizarragaren *cieçoyon* {62}, eta RSeko *lemayo* {64}. Azpiatal honetan haien iruzkinak laburbilduko ditut, eta neure corpusaren ikuspegi orokorretik interpretazio berriak proposatuko.

Axularrena azkenerako utziaz (aipatuena eta interesgarrienetakoa baita), *eman* aditzarekikoei lotuko natzaie lehenik. Alde batetik, Etxepareren *eztemayo* {61} dugu, zeinek Lafonen ustez orainaldi orokorra adierazten duen; hona haren hitz zehatzak:

Mais Dechepare et Liçarrague évitent d’employer à l’état nu les formes simples de la plupart des verbes a valeur déterminée. (...) Aucune forme simple de présent nu appartenant à *ekharri*, à *egin*, à *eman*, ne se rencontre chez eux, à **cette seule exception** près que Dechepare emploie une fois la forme *eztemayo* (v. p. 229), avec la valeur d’un **présent intemporel**.” (Lafon 1943: 435; beltza nirea da)

Esan bezala, baliteke adibide oso argi eta esanguratsua ez izatea, edo hala iduri luke hasiera batean. Haatik, lan honen testuinguruan, eta RSeko *lemayo*-rekin {64} eta Axularren *demaio*-ekin {60} batera irakurri beharrekoa da. Alde batetik, gogoan izan behar dugu ezen nola Etxepareren liburuko, hala Axularreneko nahiz RSeko *-i*-dun bakarrak direla (RSeko *emayoc* hizkera ezberdin batekoa dela onartzen badugu),⁷⁰

⁷⁰ Eta hala behar bide dugu. RSeko adibide honezaz landa, XV-XVI. mendeetakotzat jo daitezkeen testuetan soilik beste adibide bat aurkitu dut non *eman*-en adizki batek datibo ikur gisa *-i* duen: Isasti lezoarraren 1625eko bildumako 29. errefracuan (“Eguioç eguilleari, eta *emaioc* emalleari”). Areago, XVII. mendeko testu guztien corpusik ez badut ere, neure datubasean soilik halako beste bat idoro dut, hain zuzen ere goi-nafarrerazko gutun batzuetan: *emayozube*. Oro har, eta *Euskal Klasikoen Corpusean* ere XVII- XVIII. mendeetan bilaketak eginik, ondoriozta daiteke erdialdeko eremu bateko gertakaria dela, gipuzkeraren eta

bestetik, azken bi horien adizkiei *-ke* “falta zaiela” argi ikusten da (cf. Axularren apodosietako *liazaio* ‘liezaioke’ modukoak).⁷¹ Izan ere, Mounolen arabera, apodosi hipotetiko burutugabeek («apodose hypothétique non-révolu») *-te/-ke* marka hartzen dute beti XV-XVI. mendeetako testuetan, sintetikoek orainaldiko ahaleran bezalaxe:

Tout d’abord, nous avons des formes synthétiques d’hypothétique avec (716-717) ou sans (718-719) suffixe *-te / -ke*.⁷²

Ensuite, la périphrase [radical verbal / participe passé + **edin*, **ezan*, *egin*] (720-722) est employée dans tous les dialectes. Les auxiliaires **edin* et **ezan* y reçoivent systématiquement les suffixes *-te / -ke*. (Mounole 2014: 114)⁷³

Morphologiquement, ce sont des formes de *tempus* présent auxquelles sont généralement ajoutés les suffixes *-te / -ke*. (Mounole 2014: 120)⁷⁴

Leizarragaren *cieçoyon-i* dagokionez {62}, esan beharra dago Céline Mounolek bere tesian aipatzen duela, salbuespen moduan; baina perpaus nagusietako ahalerazko formek *-te/-ke* atzizkia hartzen zutela dio, oro har, baina iraganekoez ari delarik, oin-ohar batean azaltzen du Leizarragarena:

Employées en proposition principale, les formes finies à valeur de potentiel – synthétiques ou auxiliaires des périphrases – reçoivent généralement le suffixe *-te / -ke*. (Mounole 2014: 117)

goi-nafarreraren artekoa (ez naiz sartuko orain berritzaile ala gordetzaile izaera duen; kontuan har bedi, nolana ere, inperatiboko formak direla beti).

⁷¹ Gontzal Aldai ere ohartu zen *lemayo*-ren berezitasunaz: “*Aramaio, dabenak ez lemaio* (por cierto, sin sufijo *-ke*)” (Aldai 1998: 393). Zehazki, ikertzaile berak artikulu horretan plazaratzen duen hipotesia da *l*-dun formek zentzu inpersonal arkaiko bat bazutela, ustez jatorrizko inperfektibotasun batekin lotua (Aldai 1998: 390; 2000; 2008). Eskaintzen dituen adibideen interesgarritasuna ukatu gabe (esaterako egungo euskaraz bitxi gertatzen den RS 145 (...) *beste gauza lekuske* ‘beste gauza bat ikusiko litzateke’, trinkoek balentzia aldatetik ezin baitezakete adierazi), esango nuke ez dela *l*-dun adizkien berezitasun bat, baizik eta 3. pertsonarekin (= ez-pertsonarekin) lotu beharreko ezaugarri bat (cf. besteak beste Benveniste 1966, Koch 1995). Izan ere, horren froga litzateke Aldaik berak aipatzen dituen *d(a)*-aurrizkiarekiko adibideen existentzia bera, autoreak ezer ondorioztatzeko urriegi baderitze ere (nahiz eta ez duen aukera hori erabat ukatzen); bada, Axularrek baditu *d*-dun batzuk {9, 46-47}, eta gehi bekie iragan burutuko (!) RS 307 *maemana daqui emayten* ‘eman izan zaiona’ (lit. ‘eman ziona’).

⁷² Oin-ohar batean zehazten du atzizki gabeko bakarrak *egin* eta horri lotutako *-idi*-ren adizkiak direla.

⁷³ Hala omen zen artean XVIII. mendean ere, salbuespenik gabe (Mounole 2014: 248).

⁷⁴ Orobat XVIII. mendean (Mounole 2014: 261).

Nous n'avons relevé qu'une seule exception à l'emploi des suffixes *-te*, *-ke* en proposition principale. Elle est de Leizarraga : *Eta nehorc ecin ihardets cieçoyon hitzic : ez nehor etzequiön ventura guehiagoric egun harçaz harat interrogatzera* (Leiz. Mat. 22, 46) (Mounole 2014: 123, 186. oin-oh.)

Badirudi ikertzaile berak ez duela *dietzoyoten* {63} berdin interpretatu (hots, *-ke*-rik gabeko “*-ke*-dun” bezala), ez baitu aipatzen geroaldiko formen artean.⁷⁵ Nire ustez, ezaugarri beraren gauzatzeak dira bi-biak.

Azkenik, Urgell 2015-en aurreko ikertzaileek erabat ulertzen asmatu ez bide duten *dadukaio* adizkia dugu, Axularrek birritan darabilena ({21, 22}). Aipamenik zaharrena Ithurriren gramatikakoa bide da, zeinari baitarraskio, esaterako, Euskaltzaindia (1979: 113) eta Fernández (2013: 18-19).⁷⁶

Ex: *Daduko*, il le lui tient. (Harizm., 136 ; A., 336 ; e. 103 ; P., 209, 269, disent *Diaduko*): *Zedukon*, il le lui tenait : (A., 489, *Ziadukon*) : ***Dadukeo*, il peut le lui tenir (A., 149, dit *Dadukaio*)**. (Ithurri 1895: 289; beltza nirea da)

Ordea, Urgell (2015)-eko “itzulpena” da egiazko esanahira gehien hurbildu dena. Berak ‘ezin izan dezake’ dio; nire ustez, ‘ezin eduki dezake’ litzateke zehazki (aditz horren esanahi zaharraz, izan ere: ‘gorde, eutsi’). Hortaz, lehenagokoen errakuntza *dadukaio* N-N-N motakotzat hartzetik etorri bide da, testuinguruak N-N_k eskatzen duelarik (noski, *-io* amaierak huts eragin ziekeen).⁷⁷ Ikus § 4.3.2.4-n gehiago adizki honi buruz.

Amaitzeko, Laffitek bere gramatika ezagunean ezarri zuen ohar bat iruzkindu nahi nuke, atal honen galderetako bati erantzuten baitio, harekin bat ez natorren arren:

Remarque. — Dans les vieux textes, on rencontre à la voix dative de **edin**, des formes comme **dakidikaio**, très intéressantes pour les philologues : elles montrent l'élément **ki** précédant le radical **-di-** du verbe, qui a disparu dans la conjugaison modernes; elles nous

⁷⁵ Izan ere, ahaleran eta baldintza-apodosietan ez bezala, geroaldiko adizkiek (Leizarragaren honek izan ezik) ez omen zuten *-te/-ke* atzizkia “galtzen” mendeko perpausetan zirelarik ere: “Les auxiliaires, de morphologie présent, sont toujours dotés des préfixes *-te / -ke*.” (Mounole 2014: 64). Orain, cf. Axularren (55-59) adibideak eta, beharbada, Haranbururena {67} ere bai (azken hori eta Axularren batzuk arestian aipatu “orainaldi orokorraren” zentzuarekin).

⁷⁶ Gabriel Arestik ere berdin, 1970ean Mitxelenerari igorri gutun batean: *dadukaio* eta *dadukeo* datibodun baliokide gisa paratzen ditu elkarren ondoan (*apud* Satrustegi 1994: 501).

⁷⁷ Hauek dira Axularren pasarteak (parentesi zuzenen atean adizkiak baturaturik):

{21} “Ez eta, beraz, Jainkoak ere, bekhauten neurria betez gero, ezin *dadukaio* [eduki dezake], bere justiziaren arauaz, bere kolera agertu gabe.”

{22} “Zeren ezta soberaniak gainez eragin eztiatzaionik, ezta bere neurria baino gehiago *dadukaionik* [edukiko duenik].”

suggèrent que la caractéristique *ke* du potentiel est une forme évoluée de *kai*, suffixe qui marque l'aptitude. (Lafitte 1944: 269)

Hain zuzen ere, **edin*-en joko datibodunaz ari delarik txertatzen du pasarte hori. Ez bide da konturatzen berak aipatzen dituen absolutibo pluralarekiko ahalerazko amaieren artean *keio* aipatzen duela (adib., *dakizkeio* 'dakizkioke'), *kiok*-ren ondoan eta absolutibo singularrekiko *keo*, *oke* hur-hurrean dituela. Labur esanda, alde batetik, "dans le vieux textes" badio ere, halako formak Axularrek baino ez ditu, dakidanez (areago, autore berak *-kai* ez ezik, *-kei* nahiz *-ke*-dun adizkiak ditu, baina soilik lehen biak datibo-komunztadura duten adizkietan, eta haietan bakarrik). Beste alde batetik, *-di* ez da halakoetan erroaren parte, ez behintzat *dadin* batean den bezalaxe; aitzitik, *-di* atzizkia da hor, nola baita *egin*-etik eratorritako *-(*)g)idi*-n (Lakarra 2013: 304).⁷⁸ Finean, *-kai* ez da atzizki bakarra, biren metaketa baizik: *-ka* (§ 4.3.2.2) eta *-i* (§ 4.3.2.3).

4.3.2.2. *-ka* morfoa

Onar bekit, bada, aztergai dugun atzizkia *-ka-i* banatu behar delako hipotesiaren ildotik segitzea.

Muina joanda, eta honezkero iradoki bainoago dudanez, **-ke* > *-ka* aldaketa jasan duela proposatzen dut, eta horren alde argudiatzeko hiru arrazoi nagusi aurkeztuko ditut.

- a) Lehenik, *-ke* dugu alde eta aldi orotan lekukoturiko aldaera bakarra, eta ez da arrazoirik haren jatorrizko forma beste bat zela pentsatzeko, bokalari dagokionez bederen.
- b) Bigarrenik, arestian aurreratu bezala, inork *-ka* horretan *derauka*, *zaika* eta abarretako 3. pertsona singularren datibo-komunztadura badakusa, azaldu beharko du zer dela-eta gehitu zaion pleonastikoa litzatekeen *-io* amaiera, bereziki Axularrek bezala adiera horretan maizenik (=emankorki) *-ka* darabilen autore batengan.
- c) Lafitteren iritzia iruzkintzean aipatu dudan moduan, Axularrek berak {17} *lekidikeion* bat darabil {6-7} *lekidikaio*-en ondoan, eta beste {28} *dakidikeiela* bat; Pouvreaux ere *-kei*-dun ale ugari ditu {73-77}, eta Oihenarten atsotitzetan {69}, EspGut-etan {70-71} (eraldaturik bada ere) nahiz Voltoireren

⁷⁸ Gerora fosildu eta *-kidi*/-*idi*- osorik erro supletibotzat hartu bide ziren, eta horregatik *-ke* erantsi beharra.

elkarrizketetan {72} aurki daitezke adibideak. Horiek guztiek (Axular barne) *-ke* darabilte datibo-komunztadurarik gabeko testuinguruetan.

Horrez gain, ez nuke aipatzeke utzi nahi Traskek Mitxelenaren eta Lakarraren azalbide baten harira jarritako eragozpena, proposatu dudan aldaketarekin zuzenean loturik baitago:

An argument against Lakarra's hypothesis [-o > -a adizkietan], which R. L. Trask has pointed out to us, is that the rule of lowering affects both mid vowels /e/ and /o/ in derivation (e.g. *lore* "flower", *lora-tegi* "garden" lit. "flower-place"). In finite verbal forms, on the other hand, there are no instances of /e/ to /a/ lowering. (*apud* Gómez & Sainz 1995: 252, 22. oin-oh.)

Hain zuzen [§ 4.1](#)-en azaldu dudanez (cf. Lafon 1999 [1961]: 419), L zah. *derauka* edo B *jako* bezalako adizkietan ez dugu 3. pertsona singularraren datibo-komunztadurako *-o/-a* markaren herskaridun aldaerarik, baizik eta *-ki* (edo, hobeto esanda, **-gi*) datibo-ikurraren aldera kamustua. Hura azal genezake Mitxelenak (1954a: §3, §5) bizkaiera zaharreko *deutso* : *deutsan* motako alternantziaren zergatia argitzeko erabili zuen bilakabide fonologiko beraren bidez, hots, hitz konposaketan eta eratorpenean gertatzen ziren bokal aldaketez (FHV: 104). Orain, Trask gogatzeko beste etsenplu bat gehiago genuke **-ke-* + *-i* > *-kai* emaitza.⁷⁹

Bukatzeko, *izan* eta *eduki* aditzen gaineko bi ohar. Lehenari dagokionez, baliteke {23, 24} formak aldeaz edo moldez analogiari zor izatea, ezen *-kai*o arkaismotzat (edo gutxienez *-((k)i)keo* baino zaharragozat) baldin badaukagu, nekez azal baikenezake *-itzai-* enborraren amaierako datibo-ikurra, ez bada **-itzakai*o batetik abiatu eta *-ke* gabeko forma arruntagoekiko berdintze paradigmaticoaren eraginez ('analogical levelling'; Campbell 2013: 93-95) edo, besterik gabe, beste aditzetarik *-kai*o hedatuaz ('analogical extension'; Campbell 2013: 95). *Eduki* aditzaz den bezainbatean, soilik gogorazi nahi dut gutxienez Schuchardtengandik ikusi dela *eduki* aditzak antzina datibo-argumentu bat *eduki* behar izan zuela, zeina gerora bestela berranalizatu baitzen (ikus gorago [§ 4.1.5](#) eta [§ 4.3.2.4](#)).

⁷⁹ Alabaina, ikus orain amaierako *postscriptum*-a.

4.3.2.3. -i morfoa(k?)

Atal honen hasieran iradoki dudan bezala, baliteke (-ka)-i eta -i amaieretako azken bokalak jatorri ezberdinetakoak izatea. Jarraian, bi hipotesi aurkeztuko ditut, bataren nahiz bestearen aldeko ondorioztapen irmorik ezin idoki badezaket ere.

4.3.2.3.1. -(*d)i arkaikoaren (eta etorki desberdinen) hipotesia

Baldin eta *dakidikaio* eta *diazaio*-ko azken -i-ek ez badute elkarrekin zerikusirik, eta lehenbizikoarena datibo-ikurra besterik ezin daitekeela izan onarturik eta kontuan harturik, bigarrenaren forma eta esanahia erkatzeak eman liezaguke argirik bertan morfo bokaliko horrek betetzen zuen funtzioaz.

Hasteko, aurreko ataletan erakutsi den bezala, **ezan*-en (eta *eman*-en) adizkiok -*ke*-dunen adiera berberak dituzte. Areago, hain zuzen ere bokal horrek ezberdintzen ditu balio hori ez duten beste adizki hirupertsonaletarik, Urgellek (2015: 325-34 testu oharra) ondo ikusi bezala.

Bestalde, baditugu Euskara Zaharrea geroaldia edo ahalera adierazteko -*ke* erabiltzen ez zuten aditz gutxi batzuk, dela orokorrean, dela dialektoren batean: batetik, bestelako markarik ere hartu ez ohi zuten *egin* eta -*iro*-;⁸⁰ bestetik, -*di* atzizkia eransten zitzaien *egin* bera (→ -(**g*)*idi*-) eta -*ki*- laguntzailea (→ -*kidi*-).⁸¹

Hala bada, garatzen ari garen hipotesi honetan, pentsatu behar genuke -*i* misterioitsu hori ez ote den *-*di* baten higadurazko emaitza (adibidea berrartuaz: **diazadio*). Hartara, bi “arazo” konponduko genituzke: 1) forma zaharrotan ez genituzke bi datibo-ikur izango, non gainera atzizkiturikoa litzatekeen forma osoari arkaikotasuna ematen diona (baina ikus [§ 4.3.2.3.2](#));⁸² 2) -*ke*-ren balioa morfo ezagun bati egotzi ahal izango genioke (eta horrela azalpen garestiagoak saihestu).⁸³ Bide batez, orain arte soilik bi errorekin

⁸⁰ Perpaus nagusietara mugaturik; mendekoetan, **ezan*-ek eta **edin*-ek ere ez zuten marka horren beharrik (Mounole 2014 *passim*). Horiez gain, Leizarragak ba omen ditu *etorri*-ren geroaldiko adizki biluziak ere (Zulaika 1998: 539).

⁸¹ Azken -*ki*- horretaz iritzi orokor edo gutxienez aski zabaldua izan da datibo-ikurra bera dela (cf. Gómez & Sainz 1995: 257), eta **edin*-en erroa noizbait, arrazoi fonetikoengatik-edo, galdu zela, baina lekualdaturik -*kidi*-n gorde (cf. Lafon 1999 [1961]: 423, Schuchardt-i jarraituaz). Orain, Ariztimuño (2013a: 415) lanean ez bezala, -*ki*- errotzat daukat (eta -*kidi*-, esan bezala, haren eratorritzat); beraz, ez da inon -*di*-rik galdu, ez ***-diki*- > -*kidi*- metatesirik gertatu. Zehazki, **edin*-en NOR-NORI forma supletiboetako erroa *ekhin* aditzarekin lotzen dut (*ekidin*-ena beste istorio bat da); ikus [§ 5.3](#).

⁸² Hemen **ezan*-en adizkiez ari naiz; *eman*-en datibo-ikur bakarra litzateke (adib. *demaio*).

⁸³ Nahiz eta orokorrean sistemari begira, kasu honetan, garestia bi morfo ezberdin proposatzea bera izan litekeen.

lekukotu izan den atzizki arkaiko baten konbinazio-aukera ezagunak bikoiztuko genituzke.

4.3.2.3.2. -(*)gi zaharraren (eta etorki beraren) hipotesia

Aldiz, forma guztiei azalpen bateratua ematen saiatu nahi badugu, bistan da -i datibo-ikurtzat hartu beharko dugula.⁸⁴

Adostasun horretarik abiatuz gero, bi kontu datozkit berehala burura: zein dira, oro har, formarik zaharrenak: datibo-ikurra dutenak, ala ez dutenak? Eta zer dute ikustekorik datibo(-ikurr)ak eta denbora-aspektu-moduen adierazpenak?⁸⁵

Galderok erantzun baino lehen, dena dela, kontuan hartu behar da datibo-ikurraren itxura bera, bakanki baino ez delako halatsu ageri, esan nahi baita zuzenean *-gi-tik, bokalar-tean kontsonantea eroririk, eta ez -k(i) aldaera (cf. orain Etxep *darauritzut* ‘derauzkizut, dizkizut’ eta Leiz *dauritzan* ‘dagotzan, dagozkion’;⁸⁶ ikus § 4.2).

Lehenbiziko auziari dagokionez, nago zenbaiten (askoren?) iritzia dela ezen datibo-komunztadura, beharbada komunztadurarik eza baino berriago delako ustean,⁸⁷ geroago eta morfologikoki agerikoago edo markatuago egin dela; eta baliteke hein batean hala gertatu izana, baina ez aditz eta pertsona guztietan, ez eta kasu guztietan batera ere. Ezagunak dira *nagozu* edo *derauzut* bezalako lekukotasun zaharrak (baina cf. § 4.1.3.3, Hegoaldeko grafia defektiboaren arazoaz); aldiz, orokorrak dira *nagoko*-ren eta, ekialdean, *derauko*-ren kideak (salbu eta *Z dereio*? Ala hori ere < **derai(g)io* < **de-rau-gi-o*?).⁸⁸

Bigarren eztabaidagaiak den bezainbatean, argi eta garbi batak eta besteak ez dute harreman zuzenik (nola, bada?), ezpada kronologiazko zoriak elkarren ondoan, konbinaketa berezi batean eman dituela. Hots: datibo-ikurraren aldaera “berezi” hori daukaten formek, edo 1) -ke morfoarekin batera ageri dira, ohi ez bezala (adib. *leraukaio*

⁸⁴ Ezen *leraukaio* bezalakoetan *-di atzizkia ikusteak, *-ke-di hurrenkera onartzea ez ezik, *dakidikaio*-ren paradigmaren atzizki arkaiko bera bi aldiz dagoela esan beharra bailekarke (berriagoa tartekaturik, gainera), hiperpleonasma anakroniko bat bailitz bezala.

⁸⁵ Edo, bestela esanda, datibo-ikurra DAMen adierazpide?

⁸⁶ Baldin hala ulertu beharbada eta ez § 4.2n bertan emandako beste bidetik (*jaugin*). Gehi bekie, agian, ElduBerts *zarizka* ‘zaizka, zaizkio’ (cf. TAV: 123).

⁸⁷ Jakina, Mitxelenak (1981a: 527-528) iraganeko z-ren auziaren inguruan esan bezala, oinarri glotogonikoak izan ditzake uste horrek (morfologian ‘zerok’ zaharragoa behar du ‘zerbaitek’ baino), arrazoi testualak ments ditu ordea (besterik da aditz zenbaiten jokaeraren afera datibo-argumentuekiko perpausetan; ikus Mounole 2015).

⁸⁸ B-Aetako *deutso*-k ere ez du -k-rik, jakina (cf. Trask 1995), baina bai -ts- marka, dena dela ere haren jatorri eta garapen zehatza (Lakarra 2008b: 321; Mounole 2015: 475).

‘lioke’; cf. Leiz *drauca* : *drauqueo*), edo 2) DAM kategorien balio jakin bat gorde dute, usuenik morfologikoki markatua izaten dena (adib. *diazaio* ‘diezaioke’; cf. Leiz *d(i)eçaqueo*). Azken horri dagokionez, batek pentsa lezake **ezan* aditzaren berezko esanahiarekin lotua dagokeela: *ukan*-en (baina ez *izan* iragankorraren, ez **edun*-en) ‘erdietsi’ hura bezalakoa (cf. Hualde & Ortiz de Urbina 2003: 247, non ‘obtain’ itzultzen baita), nolabait *izan*-en eta **edin*-en arteko oposaketa semantiko-aspektualaren pareko (ikus 5. irudia). Gorago (§ 4.3.1) azaldu dudan bezala, Euskara Arkaiko eta Zaharrean *-ke* atzizkia aski zen perpaus nagusietan ahalera adierazteko, *ahal* partikularik gabe ere; mendekoetan, berriz, *ahal* nahitaezkoa zen, baina orduan atzizkirik ez ohi zitzaion adizkiari eransten (Mounole 2014: 118-122). Hemen aurkeztu den corpusari behatuz gero, ordea, ikusiko dugu egoera hori bera perpaus nagusietan ere gertatzen zela; areago, *-ke* atzizkirik ez *ahal/ezin* partikularik ez duenik ere aurki daiteke testuinguru horretan.

Horrez gain, badira halako forma biluziak adierazpen-testuinguruetan ere. Horiek dira berezienak, ezen:

D’ailleurs cet écart chronologique a pour conséquence une asymétrie entre présent et passé dans le système verbal du 16ème siècle : pour lors la périphrase [radical verbal / participe passé + **edin*, **ezan*, *egin* de présent] est limitée aux contextes non-assertifs, tandis qu’au passé on la rencontre en contextes non-assertifs et assertifs. (Mounole 2014: 335, 389. oin-oh.)⁸⁹

Amaitzeko, Mounolek (2014: 340-341) dioen bezala, ‘ahalera > geroaldia’ aldaketa hainbat hizkutzatan dago lekukotua; alderantzizkoa ez, ordea. Horregatik, *-te/-ke* duten formen jatorrizko esanahia potentziala zela, eta denborazkoa hartatik eratorri zela proposatzen du.⁹⁰ Hemen aurkezturiko lehen hipotesia (§ 4.3.2.3.1) bateragarria litzateke,

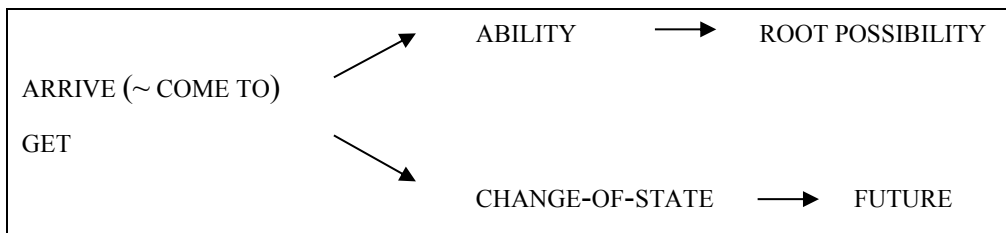
⁸⁹ Ohart bekio pasarte horretan ez dela *-iro-* aditza aipatzen. Azken batean, **-gi*-ren hipotesiaren arabera **ezan*-en jokaera arkaiko bat litzateke hemen ikusten ari garena, *-iro-* erroarenaren antzekoa (Padilla 2013).

⁹⁰ Eta gehitzen du: “Le second argument en faveur de ce scénario évolutif est morphologique. Alors que les nouvelles formes périphrastiques de potentiel sont obligatoirement accompagnées des particules modales *ahal* ou *ezin*, ces dernières sont loin d’être systématiques avec les synthétiques et les périphrases [radical verbal / participe passé + **edin*, **ezan*, *egin*, **iro* (+ *-te* / *-ke*)] : *ahal* est facultatif dans tous les textes, et *ezin* souvent remplacé par la particule de négation *ez* (cf. ch. II, II.2.1). Donc, ces formes sont fondamentalement modales, et l’emploi des particules *ahal* et *ezin* ne semble être requis que lorsqu’il y a un risque d’ambiguïté fonctionnelle. **Rappelons qu’il est obligatoire dans les subordinées** où le morphème *-te* / *-ke* disparaît de ces formes finies. Autrement dit, **si le suffixe *-ke* suffit à donner valeur potentielle** à ces formes, c’est justement parce qu’il s’agit à l’origine d’un marqueur de potentiel. Ces données vont à l’encontre de l’hypothèse de Rebuschi (1984) selon laquelle toutes les fonctions modales (conjecturale, potentielle et conditionnelle) du suffixe *-ke* sont dérivées de la valeur prédictive” (Mounole 2014: 341; beltza nirea da).

apika, bilakaera horrekin (ezberdintasun bakarra *-ke* ordez *-di* atzizki baliokidea hartzea izanik). Aldiz, behin baino gehiagotan aipatu dudan bezala, mendeko perpausean **ezan*-ek eta **edin*-ek ez zuten *-ke* atzizkia hartzen (eta bai *ahal* partikula beti), eta gauza jakina da mendeko perpausak gordetzailleagoak izan ohi direla; ez ote du horrek iradokitzen ahalerazko zentzua, hain zuzen, *ahal* partikulak erantsi ziola lehenago geroaldi zentzua (besteak beste) izan zezakeen forma bati?

Since non-assertive subordinate clauses are not used for the expression of focus or topic (Hopper and Thompson 1973), they tend to be conservative grammatically, retaining older syntax and morphology (Givón 1979a : 85). (Bybee & al. 1994: 230-231)

Nolanahi ere, Bybee eta bestek (1994) eta Heinek & Kutevak (2002) jasotako bilakaerekin eskema orokor bat egin bageneza, 7. irudikoaren moduko zerbait erdietsiko genuke. Bertan ikus daitekeenez, geroaldia eta ahalera gramatikalizazio bide ezberdinetarik irits litezke, lexema beretik abiatuta (euskaraz **edin* eta **ezan* direla hautagai aproposenak).⁹¹

10. irudia: **edin* eta **ezan*-en gramatikalizazio-eskema

4.3.2.4. *Dadukaio* adizkiaz

Bukatzeko, *eduki* aditzaren berezitasunaz eta, bereziki, Axularrek darabilen *dadukaio* adizkiaz ohar pare bat egin nahi nuke. Lehenik eta behin, argi utzi behar da ez dela *dadukaio*-n hiru argumentu bilatu beharrik: Axularrek *diaduko* du N-N-N forma.

Halaber, Mounolen (Bilbao eta beste 2020a: 177) baieztapenaren kontra, esango nuke Lazarragak ez ohi duela *-ke* hutsez adierazten ahalera positiboa ere. Ahalerazko kasu ziur gehienetan *al* partikula edo *erraz* adberbioa dakar (erraz ulertuko da halakoak geroalditzat zein ahaleratzat interpretatzea; cf. Heine & Kuteva 2002: 284-285); gainerako *-ke*-dun (huts) adizkiek geroaldi (edo geroaldiarekin loturiko) adiera dute.

⁹¹ Lehen hipotesian arazotzat jo dudanez *diazaio* batean bi datibo-ikur agertzea, azalpen bat merezi duke oraingoak: esan bezala, atzizkituriko datibo-ikurra izango litzateke zaharrena, nire ustez, eta bestea (*dia*-) analogiaz zabaldua, forma hauetan betiere (cf. Ariztimuño 2016a, aitagureetako “barka iezazkiguzu” aditzaren aldaerez); horregatik gorde zuketean adizki berriek datibo-ikur berriena (*diazon*), behin hori hedaturik bestea erredundantea baitzen.

Argumentu-egiturari dagokionez, eta § 4.3.2.1-en erakutsi bezala, N-N_k hutsa da sinkronikoki. Haatik, Mitxelenak (1954a: 134) Lafoni jarraituz azaldu bezala, badirudi *eduki*-k datibo-argumentu bat hartzen zuela antzina, atzizki horrek eta forma jokatueta *-o~-a* amaierak salatzen dutenez. Gerora, ordea, datiboko 3. pertsonari zegokion komunztadura hori berranalizatu eta adizkia N-N_k egiturakotzat hartu zen. Bada, Axularren *dadukaio*-k hipotesi hori indartzen eta nolabait frogatzen duelakoan nago, ezen datibo-komunztadurarik eskatzen ez duen testuinguru batean, argiro datiboko 3. pertsonari dagokion *-o* marka baitarama, datibo aurreko *-i* eta guzti (oroit *-ka < -ke* dela); eta non, eta *-a* bokala orokortu duen hizkera batean (hots, mendebaldeko euskaraz kanpoko batean). Nire ustez, adizki honek bermatzen du *-kaio* amaieraz orain arte esandakoa, eta areago, antzintasuna eransten dio: *daduka*-tik ezin erator litekeenez, **dadugio* zen garaira garamatza, nondik **dadukegio > dadukaio*⁹² (ikus § 5.2.1).

4.3.3. Ondorio gisa

Horrenbestez, atal honetan zehar hainbat gai arazotsu ukitu dira, eta horietako batzuk konpontzen saiatu. Alde batetik, Axularren ustezko *-(k)ai* atzizkiaren afera azaldu dut, *-kaio* eta *-aio* bereizi beharra erakutsiaz, eta, bestetik, *-o* 3. pertsonaren komunztadura-marka dela kontuan hartuta, adizkien multzoa osatu, zehaztu eta lehenago identifikatu gabeko forma eta testuetara hedatu dut proposamena (besteak beste RS, Etxepare, Leizarraga, Oihenart edota Materrarenetara).

Ondorioz, zenbait adizki eta morforen osaera eta jatorriari buruzko proposamen berriak aurkeztu dira. Hasteko, *-kai < *-ke-i* eta *-ai < *(aditz erroko V)-i* banatu eta bigarren multzoko adizkien kategoria-zehaztapenen zergatia argitzeko saioa egin da. Zehazki, Axularren *dizaio* vs *diazon* oposaketa azaltzeko bi hipotesi plazaratu dira, lehen formako *-i* atzizkiaren etorkiaren arabera: datibo-komunztadurarekin (**-gi*) lotzen du batak, eta aurretik soilik beste bi aditz-errori lotua ezagutzen genuen *-di* modalarekin besteak.

Datibo-ikurtzat joz gero, lehen aldiz identifikaturiko arkaismo baten aurrean geundeke, perpau nagusi asertiboetan ere *-ke* gabeko formak baikenituzke, bai geroaldi

⁹² Joseba Lakarrak diost epentesizat ere ezin har ote litekeen. Alabaina, ez dut aurkitu *ao*, *ae > aio*, *aie* moduko epentesien beste adibiderik inongo ez inoizko lekukotasunetan. Badira gorago aipaturiko *ee > eie* bezalakoak, baina betiere *-ke + -en/-ela > -keien/-keiela* testuinguru zeharo mugatuan (orobat Lapurdi hegoaldeko *athera + -a > atheraia*, XVII. mende bukaeratik). Cf. Oihenarten {68} eta § 4.3.3.1-eko (78) adibideak.

adierarekin, bai eta ahalarenarekin ere (azkenaren kasuan ia beti *ahal* partikulak lagundurik); azken horri dagokionez, Mounolek (2014) defendatzen duen gramatikalizazioaren ordeztu (ahalera > geroaldia) beste bide bat proposatu dut, ikusirik testuinguru gordetzailenetan [*ahal* partikula + *-ke* gabeko adizkia] egitura zerabilteela XVI. mendean: funtsean, ahalera adierazteko formarik zaharrena *ahal* + adizki biluzia zatekeen, eta *-ke*-k (zein *-di*-k)⁹³ geroaldia adieraziko zuen (nahiz eta inperfektibozko formek ere berez izan zezaketen zentzu hori). Bi ezaugarriak batera erabiltzearen poderioz hartuko zuen atzizkiak potentzialtasuna adierazteko ahalmena (ikus orain Ariztimuño & Salaberri, prestatzen). Horrez gain, adizkiotan datibo-ikurra agertzea ez agertzea baino zaharrago dela ondoriozta daiteke.

Aldiz, bokal hori *-di* atzizkiaren lortatz gisa ikusiko bagenu, morfo horren behialako hedadura handiago baten erakusgarri genituzke lan honetan aurkezturiko datuak, baina bestelako ondorio diakronikorik gabe.

Azkenik, *eduki*-ren jatorrizko datibo-komunztaduraren hipotesia frogatzen bide duen *dadukaio* forma argitu da.

4.3.3.1. Postscriptum

Atala amaitua nuelarik, konturatu naiz § 4.3.2.2-n emandako azalpena ez zela aski: *-e* > *-a* bi silabako hitzetan gertatu ohi da; hirutik gorakoetan, ordea, bokala galtzea zen araua (FHV: 104-105). Hala eta guztiz ere, horrek ez du zertan nire proposamenaren muina uki (*-ka-i* banatu beharra, eta *-ka* = *-ke* izatea); alabaina, emandako azalpena (Erdi Aroko bokal-aldaketena) ezin erabil liteke besterik gabe. Horren aurrean, hiru aukera hauek ikusten ditut, beharbada errazenetik (ez horratik egiantzekoena) neuretzako interesgarrienera ordenaturik:

- a) Azken batean, *-ka-* ez da “eratorpeneko” aldaera, baizik eta diptongoan sortu dena, hau da [ei] > [ai] irekitzearen ondorioz (cf. Nafarroa hegoaldeko *eu* > *au*, eta, alderantziz, Iparraldeko *ai* > *ei*). Euskaraz badira *au/eu* eta *ai/ei* txandakatzeak, non *e*-duna zaharrago izan litekeen batzuetan (FHV: 83-85; cf. bertan *gai/gei* pareaz eta *gehi*-rekiko balizko harreman etimologikoaz; *pace*

⁹³ Izan ere, *-di* atzizkia **din* ‘etorri (~ iritsi?)’; bilakatu (~izatera iritsi)’ erroitik gramatikalizatu bazen, azalpen bera lukete *-kidi-* eta *-(*)gidi-* formek (cf. Lakarra 2013).

Lafitteren *kai* > *ke*, bide batez). Nolanahi ere, Axularren hizkerako berezitasun bat besterik ez litzateke (baina cf. § 5.2.1, § 5.2.2 Lazarragaren *-kai*-dun adizkiez).

- b) *e* > *-a* aldaketak luzaroago iraun zuen ezen ez bokalen erorketek (gogoan izan *katu/katagorri*, *kutsu/kutsatu* bezalako bikoteak ere, itxuraz bokal-neutraltzea morfologizatu izanaren ondorio);
- c) ezaugarria uste baino zaharragoa da, horretarako onartu beharko genituzkeen inplikazio hauekin (gutxienez): *-ka-* aldaera inoiz orokorr(ago)a izan da; bokal-aldaketa gertatu zenean artean klitikoak ziren gaur egungo aurrizki-atzizki batzuk bederen, eta ondorioz *-ke* morfoa ez zatekeen bigarren silabatik haragokoen gisara mutatuko (cf. *daduka* vs *dadukaio* azaltzeko ere behar den oinarrizko ezberdintasuna: **dadug(i)-o* lehenean, **daduke-(g)io* bigarrean).⁹⁴

Ezin naiz hemen ezeinen aldeko argudiaketan sartu, harik eta beste proposamen batek edo (zori hobez) testu zahar “berri” batek lainopetik atera gaitzakeeno.

Finitzeko, eta oro har Oihenarten neurtitzak kontuan hartu ez ditudan arren (diatopikoki nahiz diakronikoki izan dezakeen zalantzazko fidagarritasuna dela-eta), hona ekarri nahi nuke haietan aurkitu dudaz azken *-i*-dun adizki bat: {78} *demaiala* ‘eman diezaala’. Izan ere, nahiz eta hasiera batean jusibo balioko *-ela*-dun forma arruntetarik dirudien, esango nuke ezin bazter daitekeela aldi berean geroaldiko kutsua duenik (cf. Etxeberri Ziburukoaren *lauda egun batean zaitzakela*, eta orain Lazarragaren *beracusque* bezalakoak; Mounole 2014: 96).

4.4. Lazarragaren *ñagon*-etik Garibairen *diago*-ra

Atal honetan, literaturan oso gutxitan aipatu diren adizki batzuk aztertuko ditut; labur aurkezteko, Lazarragaren *ñagon* (edizioan <ñagon>), Otxoa Arinen *diago* eta Garibairen *diago* hirukotean bil daitezke. Azaldu ere, hiru urratsotan azalduko ditut: lehenik (§ 4.4.1) Lazarragaren adizki berezia aztertuko dut, eta bere paradigmak kokatuko; ondoren (§ 4.4.2), paradigma horren beste aldaera dialektal baten ingurukoak bilduko ditut; eta, azkenik (§ 4.4.3), aurrekoen itxura bera duen arren erro ezberdinekotzat daukadan Garibairen adizki misteriotsua argitu nahiz, besteak beste, haren etimologiaren gaineko proposamena egingo dut.

⁹⁴ Joseba Lakarrak gogorarazi didanez, hor dugu *anderauren* hitza ere, non hirugarren silaban gertatu baita konposizioko *-e* > *-a* bilakabidea (eta, agian, *Anderazu* antroponimoa ere bai).

4.4.1. Lazarragaren eskuizkribuko <nagon> adizkia: grafia-kontu bat baino gehiago⁹⁵

Azpiatal honetan laguntzaile berezi bati buruz arituko naiz, bi helburu nagusirekin: batetik, Lazarragaren eskuizkribuan soilik dokumentatu den aditz-forma baten (<nagon>) eta Lazarragaren eskuizkribuko diakritiko-sistemaren azterketa xume bat eginez, adizkiaren irakurketa berria (<ñagon>) proposatzea (§ 4.4.1.1) eta, bestetik, haren paradigma berekoak diren testu zaharretako forma guztiak biltzea, XX. mendeko inkesta dialektologikoetan jasotakoekin batera (§ 4.4.1.2, 4. eranskina eta 7. eranskineko i. eta ii. taulak). Azkenik, aditz laguntzaile horrentzat beste ikertzaile batzuek proposaturiko etimologiak aztertuko ditut (§ 4.4.1.3.1), eta, amaitzeko, neure ikuspegia (§ 4.4.1.3.2) eta ondorioak laburbilduko ditut (§ 4.4.1.4).

4.4.1.1. Adizki berezi bat, ezaugarri berezi bi

Lehenik eta behin, Lazarragaren eskuizkribuan orain arte oharkabean bezala igaro den adizkia deskribatuko dut, ezen aurreko lanetan “oker” irakurri da eta, oro har, haren paradigma hobeto azaldu beharra dago.

Delako adizkia Bilbao eta bestek (2020b) <nagon> transkribaturikoa da, eta ‘nion’ adiera du (556-560). Teknikoki ezin da hapaxtzat hartu, eskuizkribuan ageri den haren orainaldiko kide *jagot* ‘diot’ bezalaxe (bai, aldiz, *jago* ‘dio’),⁹⁶ eta, gainera, bokalarteko -g- hori dela-eta, Gipuzkera Zaharreko testuetan ezagunak diren *digo* ‘dio’ erako laguntzaileen kutsua dutenez, haiekin parekatu dituzte Lazarragaren eskuizkribuaren ediziozileek, xehetasunetan sakondu gabe bada ere. Hauek dira <nagon>-en adibide guztiak, edizioan eman dituzten bezala:

- (556) itaundu **nagon** poridadean / beste donzella bateri (Laz, A7: 71)
- (557) Egun ascotan nic eguin **nagon** / modu ascotan erregua (Laz, A21: 5)
- (558) çaguita çorroz bat ifini **nagon** / berar gaxtoaz ganchitua (Laz, A21: 17)
- (559) bere cençuna ifini **nagon** / promesa ascoz pobladu[a] (Laz, A21: 25)
- (560) Erañun **nagon**: “Ni noçun guero (...) (Laz, B21: 97)

⁹⁵ Azpi-atal hau Ariztimuño (2021a) lanaren egokitzapena da.

⁹⁶ Eskuizkribuan bosna aldiz agertzen dira *jagot* eta <nagon>, eta behin *jago* (guztiak Lazarragaren eskukoak).

Alabaina, datozen lerroetan erakutsi nahi dudanez, batetik, baditugu bi adizki-multzoen (*digol/jago*) parekatze hori zalantzan jartzeko arrazoiak (kronologikoak nahiz geografikoak), eta, bestetik, Lazarragaren <nagon> formak, iraganekoa izanik, agerian uzten du badela azaltzeke egon den beste ezaugarri bat ere: erro aurreko *-a-*; hau da, adizki horretan iraganeko edo “ez-oraineko” markarik ez agertzea, *-n* atzizkiaz besterik.

4.4.1.1.1 *Iraganeko -a-?*

Azken puntu horren harira, esan beharra dago Lazarragaren sisteman orainaldiaz kanpoko adizkiek beti *-e-* bokala dutela erro aurrean; guztiek, arrazoi morfofonologiko jakin batzuen ondorioz *-i-* edo *j-* dutenek izan ezik: e. g. *nioean* ‘nindoan’, *jacan* ‘zitzaion’. Azken horretan, adibidez, datibo aurreko marka eta iraganekoa batu ziratekeen fonema bakarrean (dela **e-i-tik*, dela **i-e-tik*). Orobat gertatu zen *ballaco*-ren ‘balitzaio’ hipotetikoko albokariarekin.⁹⁷

Hala bada, *nagon* forma araua urratuko lukeen bakarra litzateke; aitzitik, Lazarragaren eskuizkribuko hizkien gaineko ikurrak aztertutik (§ 4.4.1.1.2), nahiko ziur ondoriozta daiteke ezen <n-> horiek egiazki <ñ-> irakurri behar direla.⁹⁸

4.4.1.1.2. *Lazarragaren grafiaren berezitasun baten inguruan*

Lazarragaren eskuizkribuak milaka hitz ditu, eta lehen begi-kolpean iduri luke (bereziki *zein* erlatiboekoaren kasuan) sarritan sudurkariaren sabaikaritasuna ez dela grafikoki adierazten; eta areago, badira sudurkari-sabaikaritasunarekin edota sudurkaritasunarekin loturik ez dauden ikur diakritikoak ere. Haatik, alderantzizko ikuspegia hartua, bestelako ondorioak atera ditzakegu.

Eskuizkribuan 128 diakritiko edo diakritiko-antzeko ikur aurkitu ditut (tiletak <̄>, flokak <̃>, eta kalderoi itxurakoak <̂>; cf. Bilbao eta beste 2020a: § 1.10), zeinetarik 101ek kontsonante sudurkariarekin zerikusirik izan dezaketen, teorikoki: dela kontsonante sudurkaria bera (*çecē* ‘zezen’) edo halako baten sabaikaritasuna adierazten dutelako (*acompañadua*, *çeñac*, *baño*), dela bokal baten sudurkaritasunarekin lot litekeelako (*morrõe*). Horietatik bokal sudurkariari legozkiekeenak kenduta (zalantzazkoenak

⁹⁷ Mendebaldeko *jako*-ren paradigmako *j-z*, ikus § 4.1.5.

⁹⁸ Ikus 2. [eranskineko](#) irudiak.

direlakoan), 91 lirateke “ziurak” (%71);⁹⁹ eta kontuan hartuta eskuizkribuak milaka hitz dituela, ez dirudi halabeharrez gertatu denik. Areago, itxuraz balio fonologikorik (edo sudurkaritasun baliorik bederen) ez duten ikurren erdiak baino gehiago *Artzain Liburuan* daudenez (horrek eskuizkribuaren erdia baino gutxiago hartzen duen arren), gainerako testuetako egokitasunak %75eraino iristen dira, gutxienez.¹⁰⁰

Bestalde, ez da zalantzarik *baino*, *gain*, *oin* eta *zein* hitzen kasuan (bereziki <bano>, <gan->, <on-> eta <çen-> itxurapean agertzen direlarik) ikusten diren ikurrek <n> horiek <ñ> irakurri behar direla adierazten dutela (cf. Bilbao eta beste 2020a: 84). Bada, kontuan hartuta *na-* hasieradun 200 hitz baino gehiago direla eskuizkribuan, eta ikurrak soilik <nagon> adizkiaren 5 lekukotasunetatik 4tan eta *naguiçu* bakarrean (15etik) ageri direla, egiantzekoena aztergai dugun adizkiaren gaineko ikurra benetako diakritikoa dela pentsatzea bide da; hau da, <ñagon> irakurri behar dela.

4.4.1.2. Paradigmaren hedaduraz

Horiek horrela, aurreko puntuko proposamena onartuz gero, orainaldiko adizkietan argi ikusten den palataltasuna (*jagot* ‘diot’, *jago* ‘dio’) iraganekoan ere izango genuke, irregulartasun morfofonologikoa bazterturik. Hala, ezaugarri bat agerianago geratu da: erroaren aurreko *-a-*.

Arestian aipatu salbuespenak (*jacan* ‘zitzaion’, *ballaco* ‘balitzaio’) oraingoz alde batera utzirik, auzia argitzeko testu zaharrenetatik lekukotzen diren forma guztiak hartu behar dira kontuan. Izan ere, Lazarragaren eskuizkribukoak ez dira N-N-N laguntzaile berezi horren lekukotasun bakarrak: Antzuolako testu zaharrenean (AmillD), bai eta XIX. mendeko dotrinan ere (AnzD), badira halakoak (4. [eranskineko](#) 33-41 adibideak). Areago, oraindik Oñatin eta Bergara-Antzuolan horien ondorengoak erabiltzen dira (*xao* /ʃao/, *jao* /xao/ ‘dio’ etab.), paradigma defektiboetan, XIX-XX. mendeko dialektologia-lan eta -bilketetan jaso bezala (ikus [7. eranskina](#)).

Hortaz, Arabako (ipar-ekialdeko) euskararen eragin eremuko berrikuntza dukegu hau (Zuazo 2012; Uribe-Etxebarria 2020; Eraña 2020), Lazarragaren jaioterri Larrea eta haren leinuaren jatorriko Oñati lotzen dituen, besteak beste.

⁹⁹ Ikus [3. eranskineko](#) 15. taula ondare zaharreko hitzetako diakritikoen kopuru eta proportzioez.

¹⁰⁰ Análisi sakonagoa behar dute eskuizkribuko esku ezberdinek, bakoitzaren ohitura grafikoak bereizteko eta, halakorik balego, sistematikotasunak aurkitzeko, baina hori lan honen xedeetatik harago da.

4.4.1.3. -ago- erroden formen jatorriaz

Honenbestez, aztergai dugun aditz-erroaren inguruan esan diren apurrak aipatu eta iruzkinduko ditut atal honetan, eta neronek atera ditudan ondorioak aurkeztuz amaituko dut.

4.4.1.3.1. Beste ikertzaileen esanak

Adizkiok aipatzen lehena Zavala (1848) izan zen, eta harengandik ikasi bide zituen Bonapartek (*apud* Urquijo 1910: 294-295). Printzeak, adizkietako hots-aldaketak eta aldaerak deskribatzean, Bergarako *jao* eta Oñatiko *xao* adizkietan /tʂ/ > /ʃ/, /x/ gertatu zela esaten du (*deutso*-tik abiatuta, nonbait), xehetasun gehiagorik gabe (Bonaparte, 1869: 239).

Aldiz, Schuchardt-ek eta, hari jarraituz, Lafonek adizkiok zuzenean **edun*-etik zetozela proposatu zuten, oinarrizko formari *-(k)i-* datibo-marka gehiturik:

Dans des parlars biscayens du Guipuzcoa, “il le lui a” se dit *jao*, ailleurs *xao*. Comme Schuchardt l’a bien vu (*Baskische Studien*, 59), la spirante dorsale sourde *j* et la chuintante sourde *x* proviennent ici de **d-y*. Toutefois il ne faut pas poser à l’origine, comme il le fait, **d-a-u-ki-o*, mais **d-a-(d)u-i-o*, d’où **d-i-a-(d)u-o*, **dyawo*, **dyao* et enfin *jao* et *xao*. Dans la forme roncalaise *dau* “il me l’a”, le *au* ne peut pas être ancien, car dans ce cas il serait devenu *ai*; *dau* provient sans doute de **d-a-(d)u-o*, sans *i*, forme du type le plus simple possible, d’où **dawo*, **dao* et enfin *dau* (Lafon 1999 [1961]: 427).

Bestalde, Lazarragaren edizio-taldeak *digo* erakoekin alderatzen dituzte, tarteko *-g-* dela kausa, baina lotura zehaztu gabe eta proposamen etimologikorik egin gabe (Bilbao eta beste 2020a: 163); Uribe-Etxebarriak (2008) *-g-* errokotzat sailkatzen ditu; eta Mounolek (2015), aldiz, ez ditu era honetakoak aztertu.

Azkenik, Erañak (2020: 68-71) *egin*-en forma ditransitibotzat hartzea proposatu du, Lazarragak berak darabilen *jagin* jokatugabearekin loturik. Proposamen honi bi oztopo (agian ez gaindiezinak, halere) jar dakizkioke: alde batetik, *jago* ‘dio’ / *degion* ‘diezaion’ balizko oposaketa dugu (laguntzaileetan soilik) eta, bestetik, **jagio* > *jago* ezohiko higadura. Lehenari helduz,¹⁰¹ kontraesana da aldi berean banaketa modal hori

¹⁰¹ Bigarrenaz ez dut askorik esaterik, euskararen fonetika historikoan paralelorik ez duela besterik. Halaber, ematen duen etimologiari (*jagin* < **eagin* < *eragin*) zalantzarria deritzot, kontuan hartuta *eragin* bera bizirik zela eta artean bokalarteko *r* bakunak, oro har, ez zirela galduak.

laguntzaile-paradigman soilik gertatzea (zahartasun zantzua izan litekeena) eta, aldiz, datu diatopikoek iradokitzen dutenaren arabera, eremu murrizt bateko berrikuntza izatea (*degi-* inoiz komunaren alboan). Izan ere, aipaturiko oposaketan eredu zaharrena *ja-* izatera, hain zuzen hura indikatiboz kanpoko funtzioetan (ere) agertzea esperoko litzateke, nola ageri baita *jagin* laguntzaile jokatu gabea.¹⁰²

4.4.1.3.2. *Proposamen berria*

Esan dezakegun gauza ziur bakarra da *ñagon* ‘nion’ bezalako forma batean, *-ag(V)-*¹⁰³ dela enborra. Horri erro kanonikoaren hipotesia aplikatuz (Lakarra 2008b), ezinbestean *-a-* morfoa bereizi behar dugu (< **da-*?), eta *-g(V)-* geratzen da errorako.

Puntu honetan bi hipotesi planteatu litezke: edo lehenago (jokaturik bederen) ezagutzen ez genuen erro baten aurrean gaude (**gVC*, baina ez *egon*, *igo(n)~igan*, *jagon...*), edo, *digo* erakoetan bezala, *-g-* epentesia besterik ez da eta, beraz, ez dakigu zer erro (ezagun zein ezezagun) den azpian. Oraingoan bigarren aukerari jarraituko diot; zehazki, erro ezaguna izan daitekeelako hipotesiari.

Hasteko, eta bestelako arrastorik ezean, pentsatu beharko dugu ezen delako aditz-erroak “erraz” galtzeko moduko kontsonanteak eta bokala behar zituela. Lehen kontsonanteari dagokionez, *b-*, *d-* eta *g-* dira bokalartean arrastorik utzi gabe desagertu litezkeenak, eta bukaerakoa, aldiz, *-n*. Bokalari dagokionez, esan dugu jada *a*, *o* eta *u* direla egiantzekoenak, datiboko *-o* gehituz gero harekin bat egin zezaten.

Litezkeen konbinaketa guztiak aztertuta (**ban*, **bon*, **bun*, **dan*, **don*, **dun*, **gan*, **gon*, **gun*, **nan*, **non*, **nun*), berehalakoan hiru aukera gailentzen dira: **bon* ‘eman’ (**e-bon* > *eman*, Lakarra 2019), **dun* ‘ukan’ (cf. **eradun* eta **edutsi*), eta Lakarrak ahoz aipatu didan **non* (cf. *erau(n)tsi*; EHHE, s.v.). Alde batetik, kontuan hartuta berrikuntza (zahar) lokalaren itxura duela arkaismo handiarena bainoago, eta **bon* errotiko *-m-dun* formak (jokatu gabe nahiz jokatuak) orokorrak direla lehen testuetarik, ez da aukera egiantzekoena. Bestetik, **non* erroaren eratorri ugarien semantika (*-i(n)o-* ‘esan’, *erau(n)tsi* ‘jardun, ari izan [euria, berriketan]; jo’, etab.)¹⁰⁴ eta ohiko gramatikalizazioak ikusirik (Heine & Kuteva 2002), nago ezen **dun*-en bidez azal

¹⁰² Aldiz, aditz nagusi gisa (bi lokuzio hauetan beti: *berba jaguin*, *reberencia jaguin*) partitibodun partizipioaren formarekin ageri da gehienetan (*jaguinic*), modua edo perfektutasuna adierazten.

¹⁰³ Azkena *-o-*rekin batu litekeen bokal bat bada, egiantzekoenak *a*, *o* eta, agian, *u* izanik (**-agao* / **-ago* / **-aguo* > *-ago*).

¹⁰⁴ Ikus § 4.4.3 Garibairen *diago* adizkiaren inguruan.

daitekeela errazen. Hala, gorago azaldutako Schuchardten eta Lafonen proposamenera hurbiltzen gara, xehetasunak xehetasun.

Bilakaera fonologikoari dagokionez, gakoa adizkion hasierako sabaikaritzean eta erro aurreko *-a-n* dago. Labur esateko, *-a-*ren presentzia **da-* (aplikatibo) aurrizkiari egotz dakiok, eta sabaikaritzea datibo-komunztadura gehitzeko **i-* aurrizkiari; edo haien arrasto fonologikoaren morfologizazioari (berrikuntza analogikotzat jotzen badugu).

Aldeak alde, ezaugarri horiek berak dakuskigu beste forma batzuetan ere. Lazarragaren *jaquin* eta *jaguin* jokatugabeetan (← **ekin, egin*; Bilbao eta beste 2020a: § 4.1.5) eta mendebaldeko *jaustak* (← *deust*) adizkian, esaterako, *(*)e-, d(e)-* → *ja-* dugu; *jakin* aditz nagusiaren orainalditik kanpoko formetako *-a-* behiala orokorra morfologia beraren arrastotzat har liteke (cf. RS 406 *bagineaquique*; Etxep, V: 13 *balyaqui*; ikus Mitxelena 1954a: 132-133); eta, bereziki, cf. mendebaldeko hizkera batzuetako *joat* ‘diat’ eta *ñoan* ‘nian’ alokutibokoak.

Hortaz, balizko **jadun* partizipiorik proposatu beharrik ez bada ere (baina inoiz izan zenik baztertu gabe), eta *jago* ‘dio’ eta *ñagon* ‘nion’¹⁰⁵ adizkiak paradigmaren ordezkari harturik, bilakaera hauek proposatzen ditut.¹⁰⁶

a. **dau* → **djau-o* > **ja(w)o* > *jago*

b. **neu-* → **nj(e)au-o-* > **ña(w)o-* > *ñagon*

11. irudia: Lazarragaren *jago* eta *ñagon* adizkien etimologiak

4.4.1.4. Laburbilduz

Honenbestez, azpialat honetan erakutsi dut, batetik, orain arte <nagon> transkribatu izan den forma egiazki <ñagon> irakurri behar dela; ez soilik arrazoi morfologikoengatik, baizik eta, Lazarragaren grafiaren berezitasunak azterturik, adizkion gaineko ikur diakritikoak kontuan hartu behar direlako.

Bestetik, *jago* erako formen paradigma bere testuinguru diakroniko eta diatopikoan kokatu dut, eta lekukotasun zahar guztiak bildu; azkenik, adizkion ezaugarri morfologiko

¹⁰⁵ Iraganeko atzizkia (ii)-ko garapen-eskematik kanpo utzi dut, haren bilakabideak azalpen bereizia duelako, eta ez duelako hemen aztergai dugun garapen morfofonologikoan parterik.

¹⁰⁶ Berreraiketako *dj* eta *nj* digrafoek jatorrizko kontsonanteen (*d, n*) eta emaitzako kontsonante sabaikarituaren (*j, ñ*) arteko urrats morfofonologikoa islatu nahi dute (nire ustez, **i-* aurrizkiarekin lotua), zehaztasun fonetikorik gabe.

eta fonologikoak kontuan harturik, etimologia-proposamena egin dut, **edun* aditzaren oinarritzko formatatik abiatuta eta mendebaldeko (eta bereziki Lazarragaren testuko) beste aditz batzuetan ikusten den argumentu-gehiketako mekanismo ezagunaren bidez (*d- > j-*).

4.4.2. Gipuzkoa mendebaldeko *diago*: Otxoa Arinen bitxitasuna baino gehiago¹⁰⁷

Azpiatal honetan orain arte ongi deskribatu gabeko aditz laguntzaile batez arituko naiz (-*ag-* erroa erakusten duten formak), bi helburu nagusirekin: batetik (§ 4.4.2.1), dokumentatu diren adizki guztiak biltzea eta sailkatzea, eta bestalde (§ 4.4.2.2), haren sorreraren eta garapenaren gaineko proposamen bat egitea (§ 4.4.1-ekoaren ildotik).

Izan ere, testu eta lekukotza ezberdinetako forma guztiok ez dira lehenago aztertu, eta aipatu izan direnak ere ez dira elkarrekin lotu; hau da, inork ez ditu adizki guztiak ez aditz beraren aldaeratzat identifikatu (ikus § 4.4.2.3). Ondorioz, ez zaio arreta nahikoa eskaini adizki bereziora, eta haien hedadura zehazteke egon da (§ 4.4.2.4).

4.4.2.1. Adizki berezi batzuen hatzean¹⁰⁸

Aurreko azpiatalean (§ 4.4.1), Lazarragaren *ñagon* ‘nion’ adizkia (561) eta haren paradigma aztertu ditut, lehenik irakurketa horixe (eta ez Bilbao eta besteren [2020b] <*nagon*>) defendatuz,¹⁰⁹ eta ondoren bere testuinguru paradigmatico eta diatopikoan kokatuz, egundaino gorde diren Oñatiko *xao* ‘dio’ eta Antzuola-Bergara aldeko *jao* ‘dio’ erako adizkiekin lotuz, lehenago Lazarragak berak darabiltzan *jago* ‘dio’ (562) erako gainerakoekin bestek egin bezala (cf. Uribe-Etxebarria 2008; Zuazo 2012; Aldai 2013).

(561) Egun ascotan nic eguin **ñagon** / modu ascotan erregua (Laz, A21: 5)

(562) Semeric badeu esaten **jago**: / “Aita, eguidac jaquea” (Laz, A24: 99)

Halaber, adizkion osara azaltzeko saio batzuk laburbildu eta, behin-behinean, Lafonek (1999 [1961]: 427) Oñatiko eta Bergarako formetarako proposatutako etimologiarekin bat egin dut, xehetasunak xehetasun.

¹⁰⁷ Atal hau Ariztimuño (2020b) lanaren egokitzapena da.

¹⁰⁸ Testuan adizkiak baino ez ditut aipatuko gehienetan, haien euskara batuko ordainarekin batera; adizkiok sailkaturik eta beren testuinguruan irakurtzeko, ikus 4. [eranskina](#) (eta hurrengoak).

¹⁰⁹ Esan nahi baita, adizki hori ñ-z interpretatzeko argudio linguistikoak ez ezik, <ñ> irakurtzeko grafiazko frogak aurkeztuz.

Labur azaltzeko, ikuspegi horren arabera, adizkiok **edun*-en forma ditransitiboak dira, oinarrizko *dau* formari hasierako morfoaren palatalizazio-bidezko datibo-marka eta amaieran 3. pertsonaren datibo-komunztadura erantsiz sortuak: **djau-o* > **jawo* > *jao*.

Oraingo honetan, baina, lekukotasun gehigarri batzuk aurkeztuko ditut, sarreran esan bezala, inoiz lehenago aztertu edo arestian aipatu ditudanekin lotu izan ez direnak.

Hala, Lazarragaren *ñagon* adizkiak *jago* erakoak aztertzeraz eraman nauen bezala, Otxoa Arinen *diagola* ‘diola’ (563) adizkia izan da ikerketa-saio honen abiarazlea.

(563) escatcen **diagola** Jaungoicoari (OArin: 132)¹¹⁰

Adizki hori (hurrengo azpiatalean aipatuko ditudanak bezala) ez dut ezein ikerketatan aztertua ikusi, autorearen beraren adizkien sailkapenetan izan ezik, eta haietan oker azterturik edo sailkaturik beti (cf. 234. oin-oharrean aipaturiko bibliografia eta Dodgson 1913¹¹¹).

4.4.2.2. -g-dun adizki ditransitiboen corpusa zedarritzen

Gorago esan bezala, Bilbao eta bestek (2020a: 163) *jago* eta *digo* ‘dio’ erako adizkiak parekatzen dituzte, aldaera gisa nonbait. Alabaina, edizilogileek aipatzen dituzten testuetako batzuetan (SumBr, LoiD, OtxA) ez dira *digo* erakoak soilik ageri, baizik eta *jago*-ren antz handiagoa duten eta, dakidala, inork lehenago elkarrekin lotu ez dituen beste batzuk: *diago* ‘dio’ erakoak (ikus [4. eranskineko](#) 16-19 eta 31-32 adibideak).

Aipatzekoa da ezen testuon transkripzio, edizio eta azterketa bakoitzean ere ez direla besteetan ageri diren *diago* erako forma bereziak aipatzen, eta gehienek *di(g)o* erakotzat hartu izan dituztela, esplizituki edo haiekin batera emanik zerrendan (zalantzaz bada ere; cf. Aranburu eta beste 1999: 102). Fidel Altunak, aldiz, **eradun*-etik erator zitezkeela planteatu zuen, tarteko *diau*- formen bidez (Altuna 1995b: 623).

¹¹⁰ Hona hemen pasarte osoa, non bidenabar ikus baitaiteke objektu pluralarekiko komunztadurarik eza aztergai dugun adizkian:

Acuertua conseguitceco gauza importanciazco onetan, conveni izango zayo Christaubari bere bacartasunera retiraturic oracio eguitea, eta exercicio santu orretan egunen batzuec, edo gauren batzuec empleatcea, aldian bein edolarican ordubat, edo orduerdi bat egunean, edo gaubean bere aldera artuaz, *escatcen diagola Jaungoicoari* aldeban humildaderic andienaz, Fedez, eta esperantza firmeaz, bere socorru divinoac, eta hasistenciaric andienac, aen medioz ecarri ditzan memoriara bere culpa eta pecatuen numeroa, eta circunstancia guciac, batere ezcutaduric guelditu ez daguicoan moduan (OArin, 131-132; letra beltza eta etzana nireak [BAL])

¹¹¹ Honela dio ikertzaile ingelesak: “*Diagola* 59, is possibly meant for *dagoala* without dative or accusative, leaving these to be understood from *escatcen*” (Dodgson, 1913: 243).

Azken proposamen horri dagokionez, ordea, egileak berak ikusi zuen ezen berak aztergai zuena objektu singularrarekiko **eradun*-en adizki bakarra litzatekeela gipuzkeraren corpus osoan:

arazoaren irtenbidea *-iau-* (< *-irau-*) erroa daraman forma batetik abiatzea izan zitekeen, objektu singularraz gipuzkeran halako beste ezer ez izatea oztopo larria ez balitz: *diraue* > *diaue* > *diague* > *digue*. (Altuna 1995b: 623)

Jakina, hemen objektu singularreko adibide gehiago aurkezten dudanez gero, batek pentsa lezake Altunak aipatzen zuen forma ez zatekeela horren ezohikoa; haatik, *ja-* hasieradun adizki zaharren paralelismoak eta pluraleko formetan luzaro *-r-*a gorde izanak zailtzen bide du, hain zuzen, haiekiko lotura.

Era berean, bilakaera horren azken pausoa (*dia-* > *di-*) garai horretan (ca. 1750) egiantzekoa izan baliteke ere,¹¹² kontuan hartu behar da *digo* erakoak XVI. mendetik daudela dokumentaturik,¹¹³ eta XVII. mendearen hasieran ere *diago* eta *digo* formak ageri direla. Altunaren proposamenera itzuliz, badirudi LoIDko *digue* ‘die’ adizkiko azken zatia bi silabakotzat hartzen duela (/di.gu.e/), baina autoreak berak berariaz baztertzen du *digo* > *digue* aukera ere, *digue* ‘digute’ formarekin nahastuko litzatekeela-eta, bai eta *oe* > *ue* aldaketa ez zatekeelako gertatu (testuan ez da halakorik); izan ere, SumBr-en ere dokumentaturik daude *dige* ‘die’¹¹⁴ eta *diagen* ‘dien’¹¹⁵ (4. [eranskin](#)eko 11. eta 18. adibideak). Hortaz, gutxienez hiru forma bereizi behar dira: *jago*, *diago* eta *di(g)o*.

Amaitzeko, lehenago inon aipaturik ikusi ez ditudan forma berezi batzuk ere bildu ditut, zeinak *jago/diago* erakoen alokutiboko formak direla uste baitut: alde batetik, Bährren (1927, 1928), Irizarren eta EHHA dialektologia-lanetako Elgoibarko eta

¹¹² Ordurako (XVIII. mendearen hasieratik) aditz laguntzaileon forma aski higituak bazirelako zantzu argiak baitaude; cf. 1716ko Lasarteko bertsoetako *diuscu* ‘dizkigu’ (Satrustegi, 1983), Irazustaren testuan *-iu-* erakoak arau, bai eta Otxoa Arinen *diutzudan* higitua, nahiz eta horretan *dirautzut* osoa ere ageri den. Izan ere, ia osoak dira Larramendik bere gramatikan jaso zituen *diauzcat* ‘dizkiot’ etab. (1729: 116) eta hiztegian, Azpeiti-Azkoitiko hizkerez aritzean, hango *dirautzat* ‘dizkiot’ eta *dirauzkit* ‘dizkit’ “bereziak” aipatu zituen (1745: 30); halaber, AzpGut-etan *dirauzan* ‘dizkion’ aurkitzen dugu.

¹¹³ Baita ekialderago ere (ikus 4. [eranskin](#)eko 14-15 adibideak).

¹¹⁴ Testuak baditu zenbait arazo interpretazioan (eta ziurrenik transkripzioan). Oro har grafia eguneraturik ageri bada ere, badu grafia zahararen adibiderik, eta <digue> izan liteke bat, beharbada edizioegileak /gu.e/ interpretatu zuelako; beste aukera bat litzateke egiazki /gue/ < /goe/ izatea (nahiz eta halako beste bokal aldaketarik ez den testu osoan), edo bestela <u> <pro> <o> akatsa, eta beraz, egiazki <digo> irakurri behar izatea. EKCaren arabera, XIX. mendera arte (Agirre Asteasukoaren eta Klaudio Otaegi zegamarraren testuetan) ez da beste *dige*-rik agertzen, baina, ikusi dugunez, LoID-n ere bada.

¹¹⁵ *Diago* erako adizkiek sortutako harriduraren eta nahasmenduaren beste erakusgarri bat dugu Fidel Altunak adizki honez dioena: “Adiera berekoa da halaber, **hutsa ez bada**, erantzun honetan bertan beherago den *diaguenac* ‘dienak’” (Altuna 1995b: 640, 118. oin-oh.; nabarmentzea nirea).

Legazpiko formak ditugu ([7. eranskineko](#) iii. eta iv. taulak); bestetik, SeguraGab-eko *zegoat* ‘zioat’ (42) eta *zegoe* ‘ziotek’ (43) ([4. eranskinean](#)).

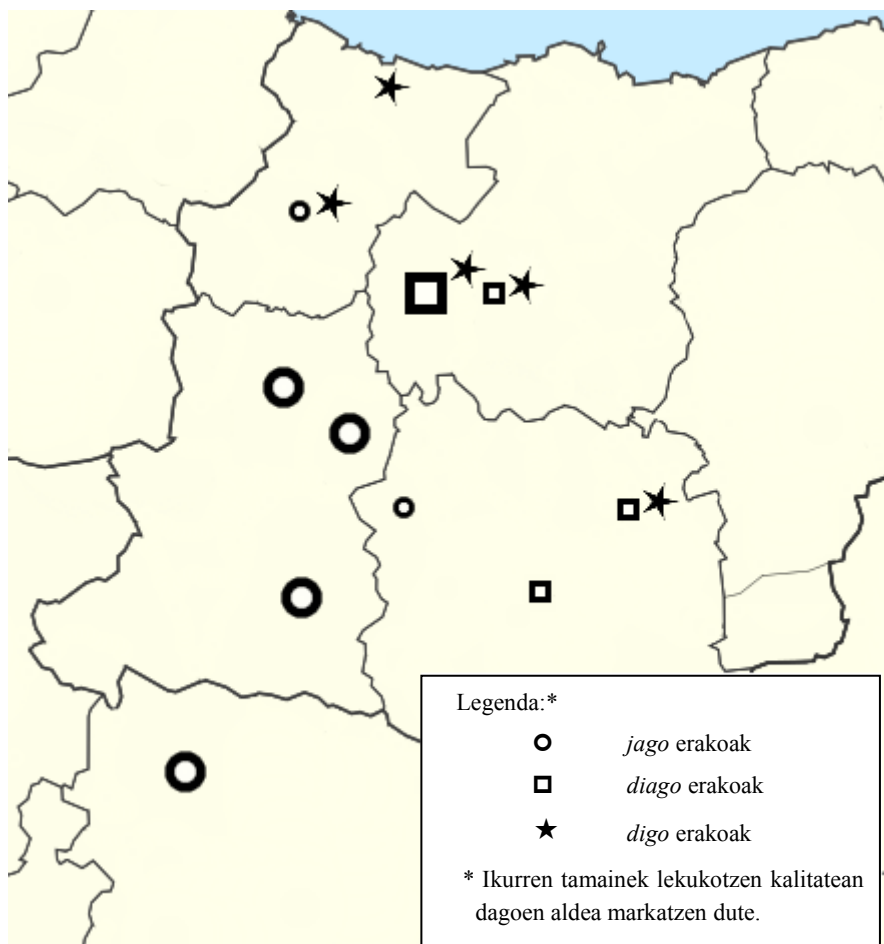
4.4.2.3. Formen sailkapenaz gehiago

Ikusi den bezala, testu zaharrenetatik *di(g)o*, *diago* eta *jago* erako adizkiak ditugu, maiz horietako bi autore beraren testuan (*diago/di(g)o*, *jago/dio*, baina ez ****diago/jago**).¹¹⁶ Zalantza egin liteke *digo* non sailkatu (*dio*-rekin ala *diago*-rekin), baina, datuen argitan, orain arte egin den bezala, *dio*-ren aldaeratzat jo dut hemen.

Izan ere, *diago* eta *digo* aldaeratzat hartzeak arazo kronologiko eta diatopikoak lituzke: datu urriek marrazten dituzten isoglosek iradokitzen dutenez (ikus 12. irudia), bazen gune bat non *jago* (eta *dio*) erabili zen; ondokoetan, *diago* (eta *di(g)o*; cf. OArin, SumBr, LoiD); eta, lehen eremutik urrutien, *di(g)o* baizik ez.¹¹⁷ Honako mapa honetan argiago ikus daiteke -g-dun lekukotasun guztien banaketa (RosGut-ekoak salbu):

¹¹⁶ Bildutako forma eta aldaera guztiak hobeto kokatzeko, ikus [5. eranskina](#) eta [6. eranskina](#).

¹¹⁷ Kontuan hartu behar da *dio* inoiz orokorra zatekeela eta han-hemenka kontsonante epentetikoak garatu bide zuela; bereziki arestian aipatu Gipuzkoako alderdian, baina baita handik kanpo ere, RosGut testuak erakusten duen bezala.

12. irudia: -g-dun adizkien banaketa diatopikoa

4.4.2.4. Ondorioak

Honenbestez, azalpen ekonomikoena bi adizki multzo bereiztea dela pentsatzen dut: alde batetik **enin* errokunak (*di(g)o*) genituzke,¹¹⁸ eta bestetik, **edun* erroaren forma datiboduntzat jotzen ditudanak (*diago*, *jago*), § 4.4.1-en *jago*-rentzat proposatutako etimologia *diago* aldaerara hedatuaz.

Lehendabizikoen kasuan (13. irudia), batik bat Deba ibarreko hizkeretan, baina baita hortik kanpo ere (cf. RosGut), -g- epentetikoa sartu zen 3. pertsona singularreko datibo-komunztadura zuten adizkietan, eta toki batzuetan (Azkoitia-Azpeitia inguruan, adibidez) pluralekoetan ere bai, beharbada analogiaz.¹¹⁹ Bigarren multzokoen kasuan (14. irudia), aldiz, **edun*-en 3. pertsonako datibo-komunztaduradun formak ziratekeen, Araba

¹¹⁸ Lakarra (2008a: 479-482) lanaz geroztik ez baita zalantzarik halakoak ez direla **edun*-etik eratorriak, baizik eta **enin* ‘eman’ berreraiki genezakeen aditzetik.

¹¹⁹ Epentesi bera dakusagu Mendibururen lanetan (EKC) eta Larramendiren gramatikan, **ezan* laguntzailearen formetan: *diezagón*, *ciezagón*, etab. (Larramendi, 1729: 114).

ipar-ekialdetik Debagoiena bitartean eta, aldirietan, Goierri mendebaldetik Azkoitia eta Elgoibarreraino erabiltzen bide zirenak:

a.	<i>dio</i> > <i>digo</i>
b.	<i>die</i> → <i>dige</i>

13. irudia: *nin erroko -g-dun adizkien bilakaera

a.	<i>*da(d)u-</i> → <i>*djau-o</i> > ... > <i>*djago</i> > <i>jago, diago</i> ¹²⁰
b.	<i>*da(d)u-</i> (→ <i>*djau-e</i>) → <i>jage, diage</i>
c.	<i>*ne(d)u-</i> ¹²¹ → <i>*njeau-o(-n)</i> ¹²² > ... > <i>*njagon</i> > <i>ñagon</i>

14. irudia: -ag-dun laguntzaile ditransitiboen etimologiak

Bilakabide morfofonologikoari dagokionez, § 4.4.1.3.2-ko proposamenean sakonduz, erroaren aurreko zatia eta ondokoa bereizi behar dira, bai kokalekuagatik eta parte hartzen duten morfoengatik, bai horien kronologia erlatiboagatik ere.

Erroaren ostekotik hasita, ditugun lekukotasunetatik ezin dugu zehaztasun handiagorik atera, baina badira bi aukera, gutxienez: i) **-au.o* > **-augo* > *-ago*; ii) **-a.wo* (> **-abo* > **-a.o?*) > *-ago*. Datibo-pluraleko formak azaltzeko lehen bidea da egiantzekoena, baina izan litezke singularrekoekiko analogiaz sortuak ere.

Erroaren ezkerretara gehitu den morfologiako ekaiari dagokionez, berriz, bi modutara azal liteke (bien arteko muga lausoa bada ere): edo maila morfosintaktikoan

¹²⁰ Atal honetan ez naiz sartuko *j--di-* (eta *ñ-*) horien jatorri eta garapen fonetiko zehatza zein den (ikus § 4.4.1); analogiaz ere sor zitezkeen forma berriak.

Dena den, gogoan eduki behar da mendebaldean orokorra dela *joat* ‘diat’ (eta cf. Oñatin eta Bizkai hegomendebaldean erabiltzen den iraganeko *ñoan* ‘nian’); halaber, Gipuzkoako testuetan ez da ezezaguna *da* → *dia-* baliabidea (esaterako, Otxoa Arinen *badiakit*, Lubietaren *diaramaio* edo Larramendiren *diakart*; ikus Ariztimuño, 2021b).

Hortaz, har bitez **dj-* eta **nj-* berreraiketak adizkien hasierako kontsonanteak aldarazi zituen elementu palatal baten presentziaren konbentziozko adierazle huts gisa, eta ez bilakaera fonetiko zehatzaren proposamentzat; are gutxiago *diago* erakoen zahartasun erlatibo handiagoaren aldekotzat.

¹²¹ Inork pentsa lezake ezen Mendebaldeko Euskara Zaharrean jada **neb-* zatekeela forma komuna (RSko *neuen* eta Portalen *neuan*, esaterako, ez dira argiak, bokalarteko <u> batek /b/ ere adieraz baitzezakeen testu haietan) eta, hala izatera, 14. irudiko (c) berreraiketeta oztopatuko luke.

Haatik, eta aurrerago aurkeztuko ditudan bestelako azalbideak (analogia, partizipio berria) alde batera utzirik, nago ez ote dugun orobat **neu-*tik abiatu behar mendebaldeko euskararen barneko *neban/neben* banaketa azaltzeko, bigarrena **neu-(e)n* berreraikirik (alegia, *-an* → *-n* alomorfo aldaketaz eta horren ondoko bokal epentetikoaz).

¹²² Ikus aurreragoko azalpenak erro aurreko bokalez.

gertatzen zen argumentu-gehiketa (*dator* → *datorkio* bezala), edo lexikalizaturiko oinarri baten gainean eratzen ziren adizkiak (**eradun*-en adizkien modura; cf. Mounole 2015); demagun, **jadun* moduko partizipio batetik (cf. Lazarragaren *jagin* bera). Edonola ere, iraganeko forman ere ageri den *a-* azaltzeko beharrezkoa da **da-* morfoa edo haren arrasto morfofonologikoa, 14. irudiko (c)-ko **njeau*-n islatzen den bezala (cf. *jakan* ‘zitzaion’ bera; eta, RSk *bagineakike* ‘bagenekike’ eta kidekoez, Mitxelena 1954a: 132-133).

Adizkien eskuinaldera itzuliaz, eta lexikalizaturiko aditz batean pentsatuz gero, epentesia forma jokatu gabeetan sor zitekeen (**jadun* > **ja.un* > **jagun*),¹²³ eta hortik adizki jokatuak **-agu.o* > **-agwo* > *-ago* bilakaera izan; alabaina, formon hedadura murrizak eta aldaerek pentsarazten didate berrikuntza (zahar) lokal baten aurrean gaudela, eta ez ondare zahar komuneke partizipio baten forma jokatuaren aurrean.¹²⁴ Kontuan hartu behar da, dena den, tartean diren bilakabide morfofonologikoak antzinakoak direla (beharbada komunak, aurrizkiak direnez) eta herri batzuetan hitano alokutiboko formetan iraun dutela (izan ere, datibo- eta alokutibo-komunztaduraren arteko loturaren beste adibide bat da).

Horrenbestez, esan liteke ezen, zedarritutako eremu hartan, noizbait **edun*-en 3SG pertsonako formaren gainean datibo-gehitzeko bideak erabiltzen hasi zirela; ordea berrikuntzak ez bide zuen arrakasta handiagorik izan eta, geografian ez ezik, paradigmaren ere ez zatekeen osoki hedatu.

4.4.2.4.1. Postscriptum

Atala amaiturik zegoela, 1515 inguruko Azkoitiko poemen (AzkPo) aurkikuntzaren berri jakinarazi zuten hedabideetan. Testu hartan, edizio gileek <Vitarteco em(an) ni[...]gon> transkribatu duten pasarte iluna ageri da, zeina <Vitarteco em[en] ni[a]gon> zuzendu eta osatzea proposatu duten, ‘bien bitartean hemen nagon [noka]’ ulerturik (Ros 2020).

¹²³ Lakarrak *ezagun*-en etimologian proposatzen duenaren antzera: *ezagun* < *eza.un* < **ezadun* < **e-da-zun* (Lakarra, 2008b: 330, 87. oin-oh.; Lakarra, Manterola & Segurola, 2019: 206-207, s.v. *ezagun*). Eta cf. Damaso Intzak Dorraon entzundakotzat jasotako *egon* ‘ukan’ < **edun* (*apud* Mitxelena, 1958: 229), baldin bestelako azalpenik ez badu (ikus § 5.2.2).

¹²⁴ Adizki laguntzaileok zuzenean **jadun* edo **jagun* aditz zahar batetik gramatikalizatu balira, testu zaharretan haren erabilera trinkoren bat agertzea espero genezakeen, gainerako hiru laguntzaile ditransitibo zaharragoen kasuan bezala (**edutsi*, **enin*, **eradun*; cf. Mounole 2015, eta § 5.2).

Testuaren azterketa sakonago bat beharrezko bada ere, baliteke egiazki atal honetan hizpide izan dudan aditz laguntzailearen zorioneko beste lekukotasun bat izatea azken hitz hori; areago, Lazarragaren *ñagon* adizkirako proposaturiko berreraiketarekin (**njagon*) bat letorkeen eta *jago* : *diago* bikotearen argitan Azkoitian esperoko genukeen forma lekukotzen du, hain zuzen: *niagon*.

Hortaz, nire proposamena da AzkPo-ko lekukotasuna <Vitarteco eman nj[a]gon> ('bitarteko eman nion') osatzea, non *bitarteko* hitza '(zerbait lortzeko) bide' gisa ulertu behar bide den; kasu honetan, penitentzia betetzeko edo ezartzeko modua izan liteke, testua nola interpretatzen den, esaldia ez baitago osorik (Ariztimuño 2020a [2022a]).

4.4.3. Garibairen *diago*¹²⁵

Sique illos loqui audires, canum latrancium memorares / Berbetan entzungo bazenitu, adausika ari diren txakurrekin oroituko zinateke (Aymeric Picaud, XII. mendea; apud Bilbao 1994: 75)

Ez dira asko euskarazko hapax ilunak (zenbatespen subjektiboa da, noski),¹²⁶ eta are gutxiago aditz jokatueta, baina azken horietako gehienek etimologiek argitzeke diraute (baita haien esanahi zehatza ere zenbaitetan).

Azpiatal honetan ahaztuxe egon den adizkiotako bati buruz arituko naiz: Garibairen *diago*. Beharbada, gutxi gorabeherako esanahia (zehazki, testuinguruan duen adiera, etimologia gorabehera) aski argia duela iritzita, ez da askorik idatzi hartaz, eta aipatu duten ikertzaile gehienek ez dute haren osaeraz ezer argitu.

Nire hipotesia da Garibaik berak emandako bi itzulpen ezberdinek izan ditzaketela errefracua egoki interpretatzeko gakoak, batarekin ala bestearekin lerratu beharrean; eta haren edo berak bildutako testuen jatorriak ere eman diezagukeela adizkiaren osaera argitzeko aztarnaren bat.

Bestalde, EHHEk abiapuntu sendoa eskaintzen digu adizkiaren jatorrian sakontzeko eta hemen aurkeztutako hipotesiari loturiko beste zenbait ondorio etimologiko ateratzeko.

¹²⁵ Atal hau Ariztimuño (2021b) lanaren egokitzapena da.

¹²⁶ RStik kanpo, esan beharko nuke, beharbada. Zorionez, esanahi argia dute testu hartako gehienek, jatorrizko itzulpenari (*behse*, *hendore*) nahiz filologoen lanari (*ekix*) esker (Lakarra 1996).

4.4.3.1. Garibairen errefrauak

Lehenik eta behin, ikus dezagun arestian aipatu adizkia bere testuinguruan, edo hobeto esanda, testuinguruetan, birritan ageri baita eta hori izan baita, hein batean, zalantzen iturria; orain, ordea, korapiloa askatzen lagunduko digun oinarria dateke:

(564) Por los que murmuran detras sin poder hazer daño, dicen:

Açean diagonac, vsean diago

Los que hieren detras hieren en vazio. (Garibai, A20)

(565) Por los que hablan mal de otros en ausencia, dicen:

Tras en dize el q vazio en dize

Ace an diagon ac, use an diago

Quiere dezir: El que dize detras, dize en vazio. (Garibai, B39)

Ikusten denez, Garibaik berak bi eratara itzuli zuen errefrau; eta egundaino adizkia aipatu duten euskalari gehienek, esan bezala, edo zalantza agertu dute interpretatzeko orduan, edo ez dute iruzkinik egin.

4.4.3.1.1. Aurreko irakurketak

Lehen aldiz, dakidala, Urquijok azaleratu zuen irakurketaren auzia, hark egin baitzuen Garibairen errefrauaren lehen edizioa:

Las formas *diagonac* y *diago* ofrecen dificultad, pues no conozco ningún verbo vasco que signifique «herir», ni «decir» al que puedan corresponder.

Atzean diagonak utsean diago

El que dice (?) detras, dice (?) en vacio. (Urquijo 1919: 17)

Hurrengo iruzkina Lafonen tesi erraldoian etorri zen, non Urquijoren zalantzazko hautua ('dice') bermatzen zen, beste itzulpena desegokia zela argudiatuz:

A mon avis, la seconde traduction [hieren] est erronée : dans *diagonac* et *diago*, l'agent est au singulier; de plus, le proverbe ainsi traduit ne s'applique pas bien à ceux qui « murmurent derrière ». (Lafon 1943: 200)¹²⁷

¹²⁷ Ondoren *ago* 'aho' izena aditz-erro gisa jokatu zela proposatzen du (Lafon 1943: 201).

Azkenik, Koldo Mitxelena Orixeren liburu bati egindako erreseinan (hark hizpide dugun adizkia erabili zuela-eta) atzera ziurtasunik eza ekarri zuen, itzulpenaren auzia berriro irekiz:

Berdintsu gertatzen da *diago* eta bere senideekin. Dakidanez —eta poztuko ninduke bizi-oker nagoela jakiteak—, euskal literatura guztian *behin* agertzen da adizki hori, Garibay XVI. mendean jaso zuen esaera batean: «Atzean diagonak utsean diago». Jakin, ez dakigu ziur «dio» esan nahi duenik ere, bitara itzulia ageri baita: «dize» eta «hieren». (Mitxelena 1956: 498)

Horiez gain, Lakarrak (1986a, 1996) “*diago* adizkia” aipatu izan du, hapax edo hitz berezi gisa, baina bestelako iruzkinik gabe; Urkizuk (1989: 38), alderdi honi dagokionez, ez zuen ezer erantsi, Lafonen sailkapenari jarraitu baitzion, “AGO” aditzaren formatzat aurkeztuz; eta Mounolek ere, ildo beretik, **ago* erroa aipatzen du bere tesi bikaineko tauletan (2014: 393, 398, 446, 450).

4.4.3.1.2. Lekukotasunen analisia

Orain arte egin diren analisiak aurkeztuta, eta datu berririk ezean, lekukotasunak berraztertu besterik ezin dagikegu, bai euskararen historian izandako aurrerapenez baliatuz, bai lekukotasunei berei bestela begiratzuz, zehatzago aztertuta eta lehenago ikusi ez diren (edo ezberdin interpretatu diren) xehetasunak kontuan hartuta.

Hasteko, §4.4.2-ko datuak eta proposamena izan ditzakegu abiapuntu. Han azaldutakoak laburbilduz, Gipuzkoa mendebaldean (eta Araba ipar-ekialdean) indikatiboko laguntzaile ditransitibo berezi bat izan zen:¹²⁸ **edun*-en forma hirupertsonalak (edo, bestela adierazita, **jadun*, partizipio hori inoiz izan zen ez dakigun —eta beharrik ere ez zuen— arren). Formari dagokionez, 3. pertsonakoen berdinak dira Garibairen erretrauetakoak (cf. Otxoa Arinen *escatcen **diagola** Jaungoicoari* ‘eskatzen diola Jaungoikoari’). Alabaina, argi dago ez dutela esanahi eta funtzio bera: esan bezala, laguntzaileak dira hangoak eta sintetikoak honakoak; horrez gain, ez dirudi badenik gramatikalizazio biderik ‘zauritu’ edo ‘esan’ adierako aditz bat indikatiboko laguntzaile

¹²⁸ Eta badirau edo oraintsu arte irau du, defektiboki bada ere, hizkera batzuetan: cf. Oñatiko *xao* ‘dio’, Bergarako *ja(o)zu* ‘diozu’, edota Legazpiko hitanoko *ñaoan* ‘nioan’, Lazarragaren *ñagon* eta AzkPo-ko *niagon* ‘nion’ zukako adizkien kide zuzena.

ditrantsitibo gisa garatu izana erraz azal lezakeenik (ikus beherago, dena den, etimologia-aukera ezberdinetarako).

Bestalde, gorago nabarmendutako zalantza berrartuz, ikusi dugunez, adizkiaren esanahi zehatza (edo literala) Garibaik ematen dituen gaztelaniazko ordainen arabera argitzen saiatu izan dira orain arte; eta hala beharko du, beste euskarririk ezean. Ordea, zein itzulpeni jarraitu? Urquijok eta Lafonek, agidanez, errefrauaren azalpenei (“Por los que murmuran...” / “Por los que hablan mal...”) eta (566) adibideko lerroarteko hitzez hitzeko itzulpen bateragarriari (“dize”) begiratu zieten adizkiak berez zer esanahi zuen ebazteko. Dasadan, lehenik eta behin, *a priori* bat natorrela haien interpretazio orokorrarekin (hots, ‘esan’ edo antzeko adiera zuela, eta ez ‘jo’ edo ‘zauritu’); alabaina, adizkiaren beraren forma ere azaldu beharra dago, eta horrekin interpretazio-aukera desberdinak eta, batez ere, zehatzagoak azaltzen dira.

4.4.3.1.3. Irakurketarako proposamena, filologia zehatza lagun

Hala bada, jatorrizko esanahiari dagokionez, hiru aukera dituzkegu: lehen itzulpena literaltzat hartu eta hori ontzat hartzea (‘jo, zauritu’); horixe bigarrenarekin egitea (‘esan’); edo biak batu edo azal litzakeen hirugarren bat bilatzea.

Azalpen formalei dagokienez ere, beste hiru aukera idoro ditut:¹²⁹

a) *Jo* aditzaren forma trinkoa izatea:

- Joseba Lakarrak ere aipatu didan analisi honi bi oztopo nagusi ikusten dizkiot: batetik, *jo*-k ez du datibo-komunztadurarik eta, bestela ere, **e-(i-)don* berreraikitzea proposatu da (Ariztimuño 2012), haren adierak eta beste aditz batzuekiko sarea kontuan hartuz; ez da, beraz, *-a-* azaltzeko nahikoa.

b) Arestian aipaturiko *diago* laguntzailearen erro berekoa izatea (hots **jadun* edo **edun*-en forma jokatu ditransitiboa):

- Aditz honek inoiz ‘eman’ esanahia izan zuela pentsa genezake (cf. **enin* eta **eradun*; Mounole 2015), eta zabaltze semantiko bat gertatu zela (cf. *eman* aditzaren beraren erabilera hori berori RSen: *Iac, emac, erac ta çeguioc trancart* (272), eta errefrauaren jatorria autorearen jaioterritik gertu ezarriko luke ziurtasun aski handiz (cf. [§ 4.4.2](#)).

¹²⁹ Alde batera utziko dut, ageriko arrazoiengatik, erro/aditz guztiz ezezagun bat izatearen aukera.

Mahaigaineratutako eragozpenez gain, aurreko bi kasuetan azalkizun geratuko litzateke ‘esan’ adierarekiko itzulpena (Garibairen aieru etimologikoren baten ondorio izan zela pentsatzen ez badugu, bederen), eta, gorago esan bezala, hain zuzen horixe da oinarritzko esanahirik egiantzekoena.

c) *-i(n)o-* ‘esan’ aditzaren forma ditransitibo berezi bat izatea:

- Garibairen errefrauetako *diago*, azken buruan, *dio* adizkiarekin lotua dela, alegia; edo morfologia zaharraren bidez (**di-da-o-*), edo beste *dia-* hasieradun adizkien analogiaz eraldaturik (cf. beheragoko (567-572) adibideak, eta bereziki *di(g)o/diago* aditz laguntzaile bikotea).

Xehetasun etimologikoak hurrengo punturako utziaz, bestalde, kontuan hartu behar da gaztelaniaz *herir* aditzak baduela adiera berezi bat, garaitsuko hiztegieta¹³⁰ ere ageri dena: ‘iraindu edo laidoztatu, bereziki hitzez edo idatziz’ (*DRAE*, s.v.¹³¹; neure itzulpena). Hortaz, errazago dateke, bi itzulpenak kontuan hartuta, ‘esan’ edo antzeko adierako aditz bat *decir* nahiz *herir* aditzen bidez itzultzea, literalago bata, eta errefrauaren esanahiari (“gaizki esateari”) lotuago bestea.

Hortaz, eta *di(g)o~diago* laguntzaileekiko analogiaren aukera erabat ezin bazter badaiteke ere, morfologiaren bidea urratuko dut jarraian, aberasgarriago gertatu ohi baita.

4.4.3.2. *Diagotik* harago eta atzera *diagora*: adizkiaren analisi morfologikoan sakontzen

Esan bezala *diago*-ren oinarrian *-io-* gisa aipatu ohi dugun aditza badatza, erantzun beharreko lehenengo galdera da ea zer eransten dion morfo gehigarriak (**da-*) erro horri. Hala, bi bidetatik sar zitekeen aurrizkia adizkian: morfosintaxian edo lexiko-eratorpenean. Ikus ditzagun bi aukerak.

4.4.3.2.1. *Adizkiaren azalpen morfosintaktikoa*

Lehen hipotesiari dagokionez, arestian aztertu dudan *diago* laguntzaileaz gain, Gipuzkoako beste zenbait testutan ere ageri dira *dia-* hasierako adizkiak, gehienetan oinarritzko argumentu-egituran datiboa txertatu zaiela adierazteko:

¹³⁰ Covarrubias (1611, s.v. *herir*): “Herir de agudo, por alusion lastimar de palabra, tocando en la honra”.

¹³¹ <https://dle.rae.es/herir>

- (566) Beotibar, hic **diadutac** Martin de Oybar (BeotNaf)
- (567) Ez **diāço**¹³² bacarric, / Çe an daz Presebal ylic (ArrasErre-2b: 5)
- (568) cerren baldin, nere proximoac ez **badiaquit** niri cer juicio, cer sospecha, edo cer murmuracio, edo ausentcia gaizto eguin dodan beraren contra (...) (OArin, 170)
- (569) eguzquiari gala **diaramaio** / que del sol se lleva la gala (Lubieta, 247)
- (570) béste onguille bátzuec dira oníc ascó ta ïori **diacartzigútenac** (AndS, 76)
- (571) Eleizá berri horréc cer on **diacart** niri? (AndS, 79)

Ikuspegi honen alde leudeke (edo gutxienez bateragarri lirateke), halaber, zenbait errefracutan (572-575) eta gutxienez Axularren obran (576-577) bildutako inperzonal hauek:

- (572) Gaza lora ditean artean beste gauza **leculusque**. En tanto la sal floreciese otra cosa se vería (RS, 145)
- (573) Aramayo, dabenac ez **lemayo**. A Aramayona, quiê la tiene no la daría (RS, 284)
- (574) **Maemana** daqui emayten. Lo que no se le escusa de dar sabe dar (RS, 307)
- (575) Eci eguiña arria baño gogorrago. Arriari malluaz ere **baledeco**. El no poder, más duro que la piedra: a la piedra se puede quitar con el martillo (Isas, 26)
- (576) hobe da gizonekin ihardukitzea, eta hetarik ethor ahal **dakidikaion** kalteari igurikitzea, ezen ez Jainkoa baithan eta haren miserikordian fidaturik bekhatu egitea (Ax, 83-9)
- (577) Gauza gaizki egin da, eta itsusia, adiskideari deiez dagotzunean, ez ihardestea, athean iguriki arazitzea ; eta berehala eman ahal **diazaion** errepuestaren eta egin ahal **diazaion** zerbitzuaren geroko luzatzea (Ax, 304-5/6)

Adibideotan, aditzaren ohiko konfiguraziotik argumentu bat (ergatiboa edo datiboa) “inperzonal” gisa interpretatu behar da; alegia, aditz laguntzaileen bidez *luke* → *litzateke* (cf. 572), *lioke* → *luke* (cf. 573) / *litzaioke* (cf. 575), *zion* → *zitzaion* (574), *dakiokeen* → *daitekeen* (576) eta *diezaiokeen* → *dezakeen* (577) erako aldaketekin adieraziko genukeena.

4.4.3.2.2. Adizkiaren azalpen lexikoa

Bigarren hipotesiaren ildotik, ordea, gerta zitekeen jatorrizko datibo-argumentua (zena zela haren rola), fosildurik geratu izana, beste adizki batzuetan bezala (cf. **edun* vs

¹³² Adibide hau da eztabaidagarriena, ez baitago argi zeri egiten dion erreferentzia itxuraz daukan datibo-komunztadurak, baina cf. Larramendik bere hiztegioko *etzan* sarreran bildutako *diatza* ‘datza’ eta *diatza* ‘dautza’ (TAV: 83-84; Mitxelena 1979: 49).

eduki), eta beti forma horretan erabiltzea, syntaxian bestelako argumentu-egitura erakutsita bazen ere.

Hipotesi honen alde, hain zuzen, ageriko datibo argumenturik ez izatea legoke. Hala, jatorria gorabehera, oinarritzko argumentu-egitura hartuko/gordeko zuen aditz eratorriak (cf. *(a)urtiki~jaurtiki*, *erion~jario*, *ilki~jalgi*, eta, beste morfo batekin, *jarraïn~jarraiki* edo *erein~ereiki*, esaterako).

Areago, pentsa liteke delako morfoak ez zuela ezinbestean (edo soilik) argumentu-egitura aldatzen eratorpenean, baizik eta bestelako ñabardura bat eranstean oinarritzko esanahiari (cf. *edan/jan*, **edin* ‘bihurtu’ / *jin* ‘etorri’¹³³ eta, atzizkiarekin, **edun/eduki* edo *iñardun~jardun/iharduki*,¹³⁴ adibidez).

4.4.3.3. Aditzen morfologiaren auzian etimologia gehigarriak

Nolanahi ere, erro beretikotzat berreraiki diren beste hitzen esanahiari (eta aditzen kasuan argumentu-egiturari) begiratzea besterik ez dugu jabetzeko oraindik ongi ulertzen ez ditugun eta ilun ageri zaizkigun gorabehera diatetikoak jasan dituztela aditz-erroek, aurrizki-atzizki ezberdinekiko harremanean. Hortaz, datozen azpi-ataletan EHHEko zenbait sarreraren eta haien arteko loturen zertzelada batzuk eskainiko ditut (§ 4.4.3.3.1, § 4.4.3.3.2), bai eta horiei beste hitz batzuk gehitzeko proposamena egingo ere (§ 4.4.3.3.3).

4.4.3.3.1. *einon, oñon~iño eta inotsi

EHHEan (ikus orobat Lakarra 2006b: 597-599) azaltzen denez, *di(n)o* ‘esaten du’ saileko adizkiek, *oñon~iño* ‘kirrinka, marmarra, hotsa’ hitzek eta *iñotsi* ‘(euria, elurra) ari izan’ (cf. *iñutsi* ‘erauntsi’), erro bera dute. Bereziki nabarmena da *badinotso* bezalako formen polisemia: ‘esaten dio’ eta ‘euria ari du’. Guztiak **einon(tsi)* batetik letozke (“Osaeraz, pentsa daiteke **einon* aditza dagoela honen oinarrian, *-tsi* bukaerarekin”, EHHE, 413), non *-ts* nolabaiteko datibo-marka gisa ulertu behar den adizki jokatuerei dagokienez (cf. *i-* aurrizkia ere), adiera jakin batean lexikalizaturik ageri dena. Kontuan

¹³³ Ikus Ariztimuño (2012) laneko proposamena: **e-da-din > jin* (Lakarrak [2006c] zuzenean **e-din*-etik).

¹³⁴ Aurreko puntuan ekarri *jalgi*-rekin batera, *jalki* eta *jaulki* ere aipagarri dira (baldin etimologia bera badute), dituzten ñabardura semantikoengatik.

harturik Lakarrak berak (2006b: 598) *-ts(-i)* hori atzerago *-s(-te)* < *-z(-te)* /n_ berreraikitzen duela, aurreko **eimon(tsi)* zuzendu eta **e-i-non(-z-i)* eman genezake.

4.4.3.3.2. eusi, era(u)si eta erau(n)tsi

Hitzok modu ezberdinetan daude aurrekoekin eta beren artean loturik (ikus EHHE, s.v.), baina orobat erator daitezke **non* errotik; oraingoan, baina, ez da **i-* aurrizkirik tartean.

Kronologiak ere ez bide dira berberak: *eusi* ‘zaunka’ < **e-non-z-i* batetik zuzenean ateratzeko, aspaldi lexikalizaturik behar zuen; aldiz, **e-i-non-z-i-k* ***inosi* ez, baizik eta *inotsi* eman zezan, ozen ondoko edo/eta aditzoinaren bukaerako afrikatzea beharrezko zen (aditzoin kategoriaren sorreraz, ikus Urgell 2018). Interesgarriro, *eusi*-rako berreraikitzen den forma berbera behar da gure hizkuntzaren izenaren oinarria azaltzeko (**e-non-z(-i)* + **hala* > **ehoskara* > (*h*)*euskara*).

Halaber, horietatik edo horien antzeko forma banatetik eratorrita azal litezke *era(u)si* eta *erau(n)tsi~irau(n)tsi*, *ra-* aurrizkiarekin (zentzu arazle gardenaz ez bada ere). Betiere soinuaren (edo soinua egiten duen mugimenduaren)¹³⁵ eremu semantikoan gaude; dela animalien hotsa, dela ekaitza, dela hizketa, besteak beste.

4.4.3.3.3. aun, txanpa eta jauki

Azkenik, EHHEan agertzen ez diren hiru hitzok (ikus OEH, s.v.) etimologia posibleak proposatu nahi ditut, haien bitxitasun zenbait azaltzeko balio dezaketelakoan.

Lehenik, Landuccik baino ez dakarren *aun (egin)* ‘zaunka (egin)’ dugu, zeina Nafarraoko *aunka*-rekin lotu behar den (besteak beste Lizarraga Elkanokoak darabilena). Onomatopeia-itxura gorabehera (cf. *au*), *-ka* adberbiozkoa erantzirik *zaunka*-rekin erkatu beharra dago. Hala, kontuan harturik, batetik, badirela *s*-dun formak (*sainga*, apikari-lepokari bereizketa gorde duen erdialdeko eremu nabarmen batean, izan ere) eta, bestetik, ekialdean *txainka* (E) eta (*t*)*xanpa* (BN, Z) aldaerak dituela, egiantzekoa da jatorrizko **aun* bati (*t*)*x-* sasi-aurrizki adierazkorra erantsi izana eta, ondoren, despalatalizazioz, non *z-*, non *s-* “berrezarri” izana;¹³⁶ bilakaeren xehetasunak berdin-berdinak izan ez arren, cf.

¹³⁵ Ez naiz hemen sartuko itxuraz *joan* eta bestetako **non* erroarekiko homofoniaren auzian (ikus EHHE, s.v.).

¹³⁶ Iñigo Urrestarazuk Sakanako *jaunka* aldaera gogorarazi dit, [x] ahoskeraz; hain zuzen ere, despalatalizaziorik gertatu ezean **xaunka*-ren ondorengotzat alboko Gipuzkoan espero zitekeena.

txatal/zatal < *atal*, *txingure* < *ingude*, *zorabiatu/txorabiatu* < **horabiatu*, etab. (ikus EHHE, s.v; FHV: 154-155, 243).

Onomatopeia-itxura aipatu dut arestian, eta litekeena da hitzaren eta aldaeren bilakaeran balio fonosinbolikoak eragin izana; halere, une batez mendebaldeko *eusi* zaharrari begiratzen badiogu (egun *ausi* aldaeran nagusitu dena),¹³⁷ eta haren etimologiatzat **e-non-z-i* proposatu dela kontuan hartuta,¹³⁸ ezin baztertu bide dugu **e-non* > **ehon* > **heun* > *(*h)aun*¹³⁹ bilakaera.¹⁴⁰

Hala bada (eta *jardun/iharduki* bikotea gogoan), pentsa liteke ekialdeko *jauki* ‘oldartu, erantzuki egin’ aditzak eta horren eratorri eta aldaerek ere (*jaukin* ‘maiseatzaile’, *jaingin* ‘gaitz-erraille’, *jaukikatu* ‘aurpegiratu’) ez ote duten erro bera, azken batean: **e-(i-)da-non(-ki)*.¹⁴¹

4.4.3.4. Laburbilduz

Horrenbestez, erakutsi uste dut ezen Garibaik *herir* aditza hizketarekin loturiko adiera jakin batean erabili zuela errefrauaren itzulpenetako batean eta, beraz, esan daitekeela *diago*-ren oinarrian **non* erroa dagoela, *-i(n)o-* aipatu ohi dugun aditzarenean bezalaxe. Hain zuzen ere, adiera berezi horrekin lotu dut ekialdeko *jauki* aditza, zeina **e-(i-?)da-non-ki* berreraiki daitekeen, *diago*-ren hasierako hiatoa azaltzeko behar dugun **da-* aurrizkiarekin.

Hala bada, *diago* adizkia bera bi modutara berreraiki dezakegu, itzulpenetako ‘hieren’ eta ‘dize’ (eta *jauki*-rekiko harremana) nola ulertzen ditugun. Alde batetik, hirugarren pertsona orokortzat hartuta (*diotso*-ren modukoa formaz, baina inpertsonala adieraz; cf. 572-577 adibideak), pentsa genezake amaierako *-o* bikoitza bakundu zela

¹³⁷ Azkuek *ausi* aldaera ere badakar. Arrazoi fonetikoengatik bokal luzatzea izan liteke, edota beste forma zaharrago baina mendebaldeko testuetan lekukotu gabeko baten ondorengoa (cf. Oihenarten *adausi*, agian < **edausi* < **e-da-non-z-i?*).

¹³⁸ Erronkarierazko *ausi*-k, dela **eūsi* (< **e-non-z-i*), dela **adaūsi* (< **edanonzi* ?) aldaeratik, kontsonante sudurkaria bermatzen bide du.

¹³⁹ Agian *hauma* ‘zaunka’ aldaerako hasperena ere horrela azal daiteke (**haun(-)a?*).

¹⁴⁰ Diptongoaren bilakaerarako, dagoeneko aipatutako *ausi* < *eusi* ez ezik, cf. *aurtiki* < **egor-*, *ausiki* < **eusiki*, edota Leiz *aun/auk* < **e(d)un/*e(d)uk* (FHV: 83-84; EHHE, s.v. *aurtiki*). Bide batez, ez litzateke zaila *ausiki* hitza ere *ausi*-rekin lotzea, batez ere RSko *esugi* aldaerari ere etimologia bera onartuko balitzaio: **eusi-gi*.

¹⁴¹ *Jauki* eta beraren familiaren argitan, espekulatiboki bada ere, aztertzea iruditzen zait hizpide dugun erroa *jaun*-en osieran ote den (esanahia ez aberastasunari lotua, baizik eta aginteari?), eta erro bera edo beraren homofonoa (cf. *joan* < **e-da-non*) *jaugin* aditzarenean, horren osaera azaltzea erraza ez bada ere, bereziki amaierako *-gin* (baina cf. OEHn horren eratorritzat hartzen diren *jaugi*, *jaingin*, *jaukin* ‘jaiera’).

(**dia(g)o-o* > *diago*); edo, bestela, § 4.4.2.4-n *diago* ‘dio’ laguntzaile homograforako proposatutakoaren antzera, *-*ao-o* > *-*au.o* > ... > -*ago* gertatu zela.¹⁴² Beste alde batetik, zehar-objektu edo helbururik gabeko forma gisa irakurriz gero (*dio*-ren modura), *diago* < **dia(h)o* (eta, zinez zaharra bada, < **d-i-da-no(n)*) berreraiki dezakegu.

Bigarren proposamenak bi abantaila ditu: bata, ez dela datibo-komunztadura inpersonalik behar eta, bestea, morfo gehigarriak ñabardura semantikoa azaltzeko balio dezakeela. Nolabait, delako esana “norbaiti zuzendua” dela markatuko luke aurrizkiak, *ibiltzearen* eta *jarraitzearen* arteko alde bera, baina lexikalizaturik, sintaxian argumenturik erantsi gabe.

¹⁴² Dela (**VuV* > **VbV*) **V.V* > *VgV* epentesiaz, dela **VuV* > **VubV* > *V(*u)gV* bilakaeraz.

5. Aditz-erro eta -familia batzuen azterketa

Kapitulu honetan, hiru erroaren gainean jardungo dut; zehazki, haien inguruan sorturiko aditz-familiez, zeinetan datibo-komunztadurak rol garrantzitsua jokatu duen. Lehen atalean (§ 5.1) *zan erroa izango dut aztergai; bigarrenean (§ 5.2), *dun; eta, azkenik (§ 5.3), *kin izango da hizpide nagusia.

5.1. *zan erroaren paradigmak

Atal honetan *zan erroarekin loturiko zenbait aditz aztertuko ditut, eta aditz horiek erro hartatik datozela argudiatuko dut. Zenbaitetan nire proposamenak izango dira, eta beste batzuetan lehendik ere egin izan diren loturak berretsiko ditut, beti ere datu historikoek edota ikerketa tipologikoek lagunduriko barne-berreraiketaren bidez.

Hasteko, esan dezadan ezen erro hau, aditzetan ez ezik, zenbait atzizkiren jatorrian ere ikusi izan dela; bai aditz-morfologian, bai izen-morfologian. Joseba Lakarrak (2006b: 605; 2008a), alde batetik, adizkietako nahiz izenetako *-(t)z(a)* pluralgile edo ugaritasun-atzizkia *etzan*-en erroarekin lotzeko aukera aipatu zuen, eta Igartuak eta Santaziliak (2013: 239-240), bestetik, instrumentalaren gramatikalizazioa *izan*-en erroetik abiatuta azaldu dute. Ikusten denez, bi proposamenek balio lokatibo-existentziala esleitzen diote atzizki horien jatorriari.

Bestalde, EHHEn erro hori zenbait aldiz aipatzen da, berariaz azterturik ez bada ere; zehazki, *izan* eta **ezan* aditzen eta *(-)zain*, *(-)zale* eta, agian, *zahar!-zar* izen/atzizkien oinarri gisa aipatzen da, baina azalpen gehiagorik gabe. Lehenago, *izan*, **ezan* eta *etzan*-en arteko berreraiketa-proposamenak aurkeztuak nituen (Ariztimuño 2013c, 2014), bai halaber *zain(du)*, *zahi* eta *-zagi/-zari* hitzak **zan* erroarekin lotzeko proposamena (Ariztimuño 2018), ‘nonbait izan, egon’ adiera lokatibo-existentzialetik abiatuta.

Hala bada, jarraian *izan*₁ (iragangaitza), *izan*₂ (iragankorra) eta **ezan* (laguntzaile iragankorra) (§ 5.1.1), *etzan* (§ 5.1.2), eta *arazi* zein *jazo* aditzen¹ (§ 5.1.3) jatorriaz,

¹ Izan ere, *arazi* konposizio bidez arazleak sortzen dituen aditz-forma jokatugetzat hartzen dut (cf. Urgell 2018: 789). Kontuan hartu behar da hiru silabako elementu atzizkitu bakarretarikoa dela *-(k/t)eria* eta *-duria* maileguez gain, eta aditzetarik aditzak sortzen dituen bakarra.

bilakaeraz eta haien arteko nahiz beste aditzekiko eta aditz-morfologiarekiko harremanez hitz egingo dut.

5.1.1. **e(i)zan*

Ondare zaharreko aditz askok *e-* aurrizkia daukate, eta beste batzuek, ordea, *i-* (edo *> j-*), hizkeraren arabera batzuetan. Testuek erakusten dute hainbat *e- > i-* bihurtu dela, eta bokal-igoera hori erroko bokalarekiko asimilazioagatik gertatu dela proposatu zuen Mitxelenak, *eguzki > iguzki-n* bezala; esaterako, *ebili > ibili* edo *ekusi > ikusi* (FHV: 51-52).

Haatik, aldaketa ez da beti gauzatu (***igin*, ***igun*), eta badira erroan bokal itxirik ez duten txandakatzeak ere (*egorri : igorri*); bai eta are, erroan bokal irekiena izanagatik, beti *i-* darakustenak ere (*ikasi, izan*). Horregatik, bilakaera orokorra eta sistematikoa izan ez dela kontuan harturik, Mitxelenak azpimarratu zuen ezen forma sintetikoetan *e-* agertu ez ohi den arren, *i-* beti gordetzen dela (adib. *dirudi, naiz*), eta halakoetan jatorrizkoa dela ondorioztatu. Horrela, **e-iza-n* berreraiki zuen hizkuntzalari erreteriarrek, bokal hori erroaren zatitzat harturik (FHV: 86); Lakarrak, aldiz, jatorrian **nin* ‘eman’ erroaren datibo-marka gisako gramatikalizazioa zela proposatu du, morfologiako beste /i/ batzuekin lotuz (Lakarra 2008a).²

Datozen lerroetan saiatuko naiz argitzen zer dela eta daraman *i-* aurrizkia *izan* aditzak datibo-komuntadurarik ez duelarik ere, eta horrek zer inplikazio duen haren paradigmaren eta erro bereko beste aditz batzuen azalpen etimologikoan.

5.1.1.1. *Izan* iragangaitza eta iragankorra

Jakina denez, badira bi *izan* aditz-partizipio: iragangaitza bata (*izan*₁) eta iragankorra bestea (*izan*₂). Lehena orokorra da, eta bigarrena ekialde muturretik kanpo guztiz hedaturik dago. Sortaldeko eremu hartan (Zuberoan, Nafarroa Beherean eta, behinola, Erronkaribarren), *ukan* erabiltzen da antzeko esanahiekin, bai eta perifrasiatako laguntzailearen forma jokatu gabe gisa ere (*egin ukan zuen*). Iraganean, ordea, hedatuxeago zegoela erakusten dute testuek, Nafarroan eta Lapurdin (ikus [§ 5.2.2](#)).

² EHHEn (s.v.) ere aipatzen da Mitxelenaren **e-iza-n*, baina iradokitzen da (beste aditz batez ari baita) **e-i-zan* berreraiki behar dela, eta *i-* hori datiboarekin lotu, baina han ere ez da azaltzen *izan*-en datiboarekiko harremana zertan datzan.

Alabaina, bi *izan*-en arteko lotura formala ageriko den arren, edo agian horrexegatik, ez da lehenago hura azaltzeko saio sakonagorik egin. Horixe argitzen saiatuko naiz hurrengo puntuan.

5.1.1.2. *Izan* eta **ezan* lotuaz

Gorago esan bezala, EHHEk bi aditzok lotzeko aukera aipatzen du zeharka, baina azalpenik eman gabe. Nire ustez, *izan*₁ eta *izan*₂-ren arteko lotura bera da azpian datzana; alegia, *izan*₂ da **ezan* berreraiki izan den partizipioaren egiazko formaren oinordekoa. Hori erakusteko, aditz horien paradigmaren gaineko ohar batzuk egingo ditut eta, ostean, hipotesia garatu.

Hasteko, **ezan*-en adizkien berezitasun bat nabarmendu behar da: erro aurreko *e*-bokala hirugarren pertsonaren orainaldiko formetan (*deza*-).³ Egia da badirela *a*-dun formaren batzuk dokumentaturik, baina horiek errazago azal daitezke orainaldiko morfologia emankorrera egokituriko forma analogiko gisa, alderantziz baino;⁴ mendebaldetik ekialde muturreraino, hizkera guztietan ageri dira *deza*-erakoak, eta komuntzat jo beharrekoak dira, ezin azal baitaitezke aldaketa fonologiko zein analogiko hutsen bidez.

Orobat da egia testu zaharretan orainaldiko *e*-dun adizki gehiago ere agertzen direla, baina ikusi dugu (§ 3.1.1.1) datibo-komuntzadura izan ohi dutela halako batzuek, eta zenbaitetan hainbako adizkiekin kontrastea egin ere bai, bokal horixe izanik alde bakarra (*da*- vs *de*-).⁵

³ Ekialdean beste pertsonetan ere ageri da (adib. *nezazu*), baina hizkera haietan *e*-hori N-N_k forma gehiagotara hedatu denez (ikus hurrengo oin-oharra), eta orokorra hirugarren pertsonakoa denez, horixe da froga edo argudio gisa erabil daitekeen bakarra.

⁴ Zehazki, Etxeparek badakartza halako hainbat (bost *dazala*, lau *dazan*, eta bina *badazagu* eta *dazagun*); eta Misererean ere *dazan* eta *dazagun* ditugu aldi banatan (ikus § 2.2.1.8, s.v.). Caminok (2008: 159-160) *a*-dun formen jatorrizkotasunaren alde egiten du arrazoi geografikoengatik. Berak Leizarragaren *zazaten* ere aipatzen du, baina kontu handiz hartzekoa da adibide hori, alde batetik, iraganeko forma delako (*e*-“behar” zukeen edonola) eta, bestetik, 400 aldiz baino gehiagotan darabilelako *zezaten* forma, *zazaten* bakarraren alboan. Edonola ere, are maizago eta eremu elkarrengandik urrunagotan ageri dira *e*-dun formak, eta, testu nagusian emandako arrazoiarekin batera, egiantzekoago gertatzen da historikoki dakuskigun formatatik zaharrenak *e*-dunak direla pentsatzea.

⁵ Nahiz eta egia den ekialdean gauzak nahasiago direla lehen testuetatik, uste dut bokal horren hedapen analogikoa proposatu beharra dagoela, dela partizipioetako *e*-tik, dela datibodun/datibogabe bereizketa egiten den aditzetan *e*-ren alde neutralizatu delako (ikus § 3.1.1.1).

Bestalde, ezaguna da *izan* aditzaren paradigma historikoa aski irregularra dela (oraingoz argumentu bakarreko formez ari naiz soilik), eta jatorrizko singularreko lehen eta bigarren pertsonetatik kanpo ez duela legokiokeen erroaren arrastorik (*naiz*, *haiz* vs *da*, *gara*, *zara*, *dira*). Ordea, balizko forma erregularrak **ezan* laguntzailearenen oso antzekoak lirakeela ondoriozta daiteke: **na(i)za* : *naza-*, **ha(i)za* : *haza-*, **da(i)za* : *deza-*, etab.).⁶

Hortaz, nire hipotesiaren arabera, **ezan*-en adizkitzat ezagutzen ditugunak *izan*-en bi argumentudun (datibodun) formak lirakeke jatorrian, zeinak ‘izan’ (*izan*₁) adiera izatetik ‘ukan’ edo antzekoren batera igaro baitzirakeen (cf. *izan*₂). Hurrengo azpiatalean sakonduko dut aldaketa horren azalpenean.

5.1.1.3. Jabetza-predikatuen iturburuez

Aurkeztu berri dudan hipotesiaren indargarri, jabetza-predikatuak edo ‘edute’-egiturak (*‘have’-constructions*) nondik eta nola garatu ohi diren aurkeztuko dut, Heine-*ren* (1997) eta Stassen-en (2001) tipologia-lanei jarraituz.

Literaturan halako predikatueterako zenbait jatorri proposatu dira eta sailkapen desberdinak egin. Esate baterako, honako hau Heineren (1997) proposamenaren egoitzapen bat da, ‘Xk Y du’ esanahidun predikatuen jatorri-eskemak (*source schemas*) laburbiltzen dituen, *helburu* motakoa nabarmendurik:

⁶ Orain Joseba Lakarrak (prestatzen) pluraleko formak ere erro beretik eratortzeko modu bat proposatu du, ezohiko (testuinguru bereziko) aldaketa fonologiko baten bidez eta *-de* pluralgilearen erabilera orokortuaz: haren ustez, **iza* > *ira* gertatu zen, beharbada 3. pertsonatik hasirik (**d(a)izade* > *d(a)irade*), eta ondoren analogikoki besteetara hedaturik.

- I. Ekintza: *X-k Y hartzen du.*
- II. Kokapena: *Y X-(ga)n da.*
- III. Laguntza: *Y X-rekin da.*
- IV. Existentzia:
- a. Genitiboa: *X-ren Y bada.*
- b. Topikoa: *X-rentzat/X-ri dagokionez, Y bada.*
- c. Helburua: *Y X-ri zaiol/X-rentzat da.***

Jabea DATIBO edo BENEFAKTIBO gisa kodetuta

Jabetza subjektu gramatikaltzat

Adib.: lat. *mihi liber est* ‘badut liburu bat’

15. irudia: jabetza-predikatuen jatorri-eskemak (Heine 1997-tik moldatua)

Halaber, lan tipologikoek *iragankortzea* (*transitivization*, Heine 1997: 110-114) edo *edute-lerrokatzea* (*have-drift*, Stassen 2001) deritzon fenomenoaren zenbait adibide bildu dituzte. Funtsean, bi argumentuko (subjektu + zehar-objektu/adjunktua) predikatu existentzial (iragangaitz) bat iragankor gisa berranalizatzean datza, ondorioz *edute*-aditzen ohiko ezaugarriak hartzen dituela:

- i. Jabea aditz iragankorren ohiko subjektuen eran kodetzen da.
- ii. Jabetza objektu zuzen gisa berrinterpretatzen da.

16. irudia: iragankortze-prozesuaren ezaugarriak

Heinek (1997: 96-104) dioenez, maiz ezaugarri fosilduren bat geratzen da adierazpide berrian, zeinak jatorri-eskema berreraikitzen laguntzen baitigu (§ 5.1.1.4.2).

5.1.1.4. Munduko hizkuntzetako datuak

Jarraian, aurreko puntuan eskematikoki azaldutakoa ilustratu eta hobeto ulertarazteko adibide batzuk eskainiko ditut, bai sinkronikoki 15. irudiko IVc helburu-

eskemari jarraitzen dioten hizkuntzetakoak (579-584), bai ondoren azaldu dudan iragankortze bilakaerenak (585, 586).

5.1.1.4.1. Helburu-eskemaren adibideak

(578) Akadiera (*apud* Bar-Asher 2011: 60)

minummê ša **ibašši** **ana** yâši.
 zernahi REL existitu.DUR.3SG DAT 1SG
 ‘Zernahi ere dudan.’

(579) Letoniera (*apud* Mazzitelli 2012: 56)

Man **ir** māja
 1SG.DAT **izan.PRS.3** etxe.NOM.SG
 ‘Badut etxe bat.’

(580) Boliviako kitxua (*apud* Heine 1997: 59)

waska tiya-puwan
 soka existitu-1SG.BEN
 ‘Badut soka bat.’

(581) Tamilera (dravidikoa; *apud* Heine 1997: 59)

ena-**kku** oru nalla nay (**irukkiratu**).
 1SG-DAT bat on zakur **da**
 ‘Txakur ona daukat.’

(582) Bretoiera (zelta, indoeuropea; *apud* Heine 1997: 60)

ur velo c’hlas **am** **eus**
 bat txirrinda urdin 1SG.DAT **da**
 ‘Txirrinda urdina daukat.’

(583) Anywa (sartaldeko nilotikoa, nilo-sahararra; *apud* Heine 1997: 128)

yàa, **jìr-ā** **dá** gwèl
 bai, DAT-1SG existitu diru
 ‘Bai, badut dirua.’

5.1.1.4.2. Iragankortze adibideak (apud Heine 1997: 78, 98)

(584) Egiptoera berantiarra (afro-asiatikoa):

a. n **wn** **m.dj-f** is-t
 NEG izan COM-3SG.M talde-F [Laguntza-eskema]
 ‘Ez du talderik.’

b. m.dj > mtw > ente, enta-
 wn > wen
 wen+enta- > Coptic wenta-,
 wen+ente > wente
 ‘ukan’

c. Koptoa (egiptoera, afro-asiatikoa):

wenta-f
ukan-3SGM
 ‘Badu’

(585) Kornubiera (zelta, indoeuropea)

a. Ancow **a-s** **byth**
 Heriotza DAT-2SG izan.3SG.FUT [Helburu-eskema]

b. Why a-s beteugh ancow
 2.SG.NOM DAT-2SG be.2.SG.FUT heriotza

c. Why **asbeteugh** ancow
 2.SG.NOM **ukan.2SG.FUT** heriotza
 ‘Heriotza izango duzu = hilko zara.’

5.1.1.5. Hipotesiaren azalpen diakronikoa

Datu tipologikoak aztertuta, eta arestiko proposamena zehazteko, *ezan laguntzaile iragankorra, jatorrian, [ABS-DAT] helburu-eskeman gramatikalizaturiko *izan*₁ aditza litzateke, zeinak orainaldiko hirugarren pertsona singularrean *e-* bokala utzi baitu, Heinek aipatzen dituen ezaugarri fosilen modura.

Halaber garatu zatekeen *izan*₂ jokatu-gabearen adiera iragankorra, eta luzaroan izan bide zen **edun*-ekiko nolabaiteko lehia edo banaketa osagarri batean (cf. Lcc *bear eun*), hizkera askotan azken horri gailendu zitzaion arte (ikus § 5.2.2 *ukan*-i buruz).

Eskema hauetan laburbildurik ageri da forma jokatu-gabeen eta jokatu-en (1SG eta 3SG formak eredu gisa harturik) bilakaera morfofonologiko eta semantikoa, hemengo proposamenaren arabera:

I. ALDIA	II. ALDIA	III. ALDIA	IV. ALDIA
* <i>e-zan</i> (irgaitz.)		(formaren orokortzea)	<i>izan</i> ₁
-	+dat * <i>e-i-zan</i>	* <i>eizan</i> (dat → erg)	<i>izan</i> ₂

17. irudia: *izan*₁ eta *izan*₂ aditzen forma jokatu-gabeen garapena

I. ALDIA	II. ALDIA	III. ALDIA	IV. ALDIA
* <i>na-za</i> ‘naiz~nago’			† <i>naza</i>
-	+dat * <i>neza-</i> ‘X-rentzat naiz / X-ri natzaio’	> ‘X-k nau’	<i>neza-</i> (→ <i>naza-</i>)
* <i>da-za</i> ‘da~dago’			† <i>daza</i>
-	+dat * <i>deza-</i> ‘X-rentzat da / X-ri zaio’	> ‘X-k du’	<i>deza-</i>

18. irudia: **ezan* laguntzaile iragankorraren forma jokatu-en garapena

Berreraiketa horiek azalkizun diren bi irregulartasun azaleratzen dituzte (ikus § 5.1.2.2-n beste bat): lehena, erro aurreko *a/e* txandaketa, historikoki aditz iragankorretako [bipertsonal → hirupertsonal] eratorpenean soilik agertzen baita, eta, bigarrena, datibogabeko *izan*₁-en (singularreko) formetan ere ageri dela datiboko *i*- hori (*naiz, haiz, litzateke...*).

Irregulartasunok azaltzeko, 19. irudian bildutako (eta ondoren azaldutako) aldaketak gertatu direla pentsatu behar dugu:

I. ALDIA	II. ALDIA	III. ALDIA	IV. ALDIA	V. ALDIA
*naza		†naza	→ *na-iza ⁷	naiz
-	*na-i-za-	> *neza-		neza- (> naza-)
*da-za		†daza	(*dar ‘jarri’ >)	da ⁸
-	*da-i-za-	> *deza-		deza-

19. irudia: izan₁ eta *ezan (= izan₂) aditzen forma jokatuaren garapen paraleloa

I ALDIA: *e-zan ‘izan’ oinarrizko formak (iragangaitz pertsonabakarrak)

II ALDIA: *e-i-zan ‘izan’ forma iragangaitz bipertsonalak

III ALDIA: -ai- > -e(i)- monoptongazioa forma jokatueta

IV ALDIA: oinarrizko forma jokatuaren ordezkapena (forma jokatugabeko *i-* erroaren zatitzat berranalizaturik), eta *dar ‘jarri, eseri’ erroa, kopula gisa gramatikalizatu (> *da-* [inperfektiboa]) *izan*-en paradigmaren txertatzea markarik gabeko pertsonarentzat (hots, 3SG)

V ALDIA: forma bipertsonal iragangaitzen *iragankortzea* (eta gerora laguntzaile gisa gramatikalizatzea)

5.1.2. etzan

Jarraian azpiatal honen izenburuko aditzaren etimologia argitzeko proposamen bat aurkeztuko dut, haren aldaerak eta testuetako forma jokatuak aztertuz. Labur esanda, *etzan* eta *izan* etimologikoki lotuta egon daitezkeela proposatzen dut, bai eta forma jokatuaren paradigmaren pluraleko formak supletiboak direla defendatu ere (dagoeneko Schuchardt-ek proposatu bezala); zehazki, *egon* aditzarenak.

Ikusiko den bezala, aditzaren aldaera jokatugabeak (*etzan*, *etzin*, *etxun*) ez dira azaltzen errazak. Mitxelenak (FHV: 272) eta Lakarrak (2017: 32) jatorrian egitura fonologiko eta, ondorioz (Lakarraren kasuan bederen), morfologiko konplexuagoa zuela

⁷ Cf. 10. irudiko III. aldiko *i-*ren orokortzea forma jokatugabeetan.

⁸ Izan ere, *daza berreraikia ez zatekeen aditz kopulatibo bakarra izango (baldin inoiz hala erabili bazen), lehenagotik kopula orokor gisa gramatikalizaturik baitzegokeen *da*, hain zuzen aditz trinkoen inperfektibozko formak osatzera iritsi zena (Lakarra 2008a: § 3.1 eta § 3.2).

proposatu dute, baina etimologia zehatzik (Mitxelenaren kasuan)⁹ edota bilakaeren xehetasunik eskaini gabe (Lakarraren *(h)atz(e)-edon).

Lakarrarekin bat nator, oro har, aditz jokatueta erroak, formari dagokionez, jokatugeteen menpe daudelako ustean (Lakarra 2011: 656) eta, beraz, jokatugetetako alternantziak eta irregulartasunak kontuan hartu behar direla, adizki jokatueta forma gorabehera, etimologia argitzerakoan. Alabaina, pentsa liteke kasu zehatz batzuetan jokatueta jokatugetetan ere eragin zezaketela, dela haien maiztasun erlatiboen arteko aldeetatik, dela bereizketa semantikoren baten ondorioz bi paradigma berrosatu direlako (cf. § 5.2.1). Bestalde, ez dirudi *e- aditzetarik kanpo forma sintetikorik izan denik,¹⁰ eta horrek arestian aipatu Lakarraren etimologiaren kontra egiten du.

Hemengo proposamenerako, bada, ondoren azalduko ditudan bi premisetatik abiatu naiz. Alde batetik, forma jokatu eta jokatugetetako erroen artean fonologikoki azaldu ezin daitekeen irregulartasunik bada, ziurrenik jokatueta gorde dute forma zaharrena (hots, fonologikoki hartatik zuzenean eratorria), kontrako ebidentzia edo argudio sendorik ez bada. Alegia, jokatueta erroa fonologiaz bestelako arrazoiengatik aldatzeko modu bakarra (paradigma-barneko bestelako erregulartzeak alde batera utzirik), hain zuzen, forma jokatugetearekiko analogia dateke, baina ez nahitaezkoa; hortaz, gerta liteke forma jokatugetetan gertaturiko aldaketa zenbait forma jokatueta hedatu ez izana. Bestetik, era berean, jokatueta forma orokor bat badute, eta jokatugeteek aldakortasun dialektala erakusten badute, azaldu behar dena azkenok jasan duten banaketa da, ez besteen batasuna, bestela dialektoen arteko konbergentzia forma jokatueta soilik gertatu dela proposatu beharko baikenuke.

Ikus dezagun, bada, zertan diren aldakortasun eta orokortasun horiek aztergai dugun aditzari dagokionez.

5.1.2.1. Aldaerez

Arestiko oin-ohar batean eman dut Mitxelenaren aipu bat *etzan*-en aldaerez, non baitio aditz horrek badituela “alternancias vocálicas, comunes a las formas personales e impersonales”; handik ondoriozta daiteke Oihenarten eta Zalgizeren *atzi* ‘etzan hadi’

⁹ “(...) un verbo como *etzan*, *etzin*, *etxun* ‘iacere’, cuyas alternancias vocálicas, comunes a las formas personales e impersonales, llevan a sospechar que su raíz sea compuesta.” (Mitxelena, FHV: 272).

¹⁰ Besterik da *e- aditz baten forma jokatugete “berezi” batetik paradigma analogiko berriak sortu izana (cf. Sasiolaren *nirtean* edo Lakarraren [prestatzen] proposamena **edun*-en pluraleko forma supletiboez).

zuela buruan, dokumentaturiko gainerako forma jokatu guztiek *a* bokala erakusten baitute.¹¹ Hortaz, zehatzagoa edo egokiagoa da Azkueren hitzak aipatuz beranduxeago esandako hau: “«En su conjugación, hoy moribunda, no aparece ninguna de ellas». Mejor dicho, hay alguna rara excepción como Oihenart” (Mitxelena 1979: 48-49).

Forma jokatugabeei dagokienez, gauzak nahasiago dira (ikus 6. taula). Testuetan aldaera bi dira nagusi: *etzan* eta *etzin*. Bizkaian *etxun* ere ageri da (dagoeneko RSn), gehienetan *etzin*-en alboan (eta Añib *etzan*).

Egun, EHHaren arabera, *etzan* da aldaerarik hedatuena. Izan ere, ia orokorra da Bizkaitik kanpo (non *etxun*~*etzun* guztiz hedatu den); hots, Gipuzkoatik ekialdera *etzan* da nagusi, salbu eta Debagoienean, Eibarren, Sakanan, Aezkoan eta Lapurdi hegoaldeko herri batzuetan, non *etzin* bildu den.

Egia da, esan bezala, testu zaharretan *etzin* ugari ageri dela, eta nagusi zela ere esan liteke, maiz *etzan*-ekin batera ageri den arren autore beraren edo eremu bereko testuetan; salbuespen nabarmen batekin: Belapeire eta Tartas zuberotarrek eta Dassança baxenafarrak *etzan* baino ez darabilte. Hala, testuetako eta egungo banaketa dialektala (eta aditz-jokatuen itxura) ezin uler daiteke, nire ustez, *etzan*-en lehentasuna onartu gabe.

Hortaz, hipotesia da jatorrizko forma *etzan* zela. Hala, haren aditz-izena **etzaite* izan zitekeen, hainbat aditz zaharretan bezala, eta ez dago eragozpen larriegirik hartatik *etzite* atera zedin (cf. *erazi*-ren etimologia-proposamena § 5.1.3.1-en). Ondoren, *etzite*-tik *etzin* partizipio analogikoa sortuko zen, bai eta, bestalde, *etzate* berria ere, *etzan*-etik, hizkera batzuetan (tamalez, lehen testuetarako forma guztiak sortuak ziren eta ez dugu *etzan* : *etzite* bikote zaharraren lekukotasunik).

Zehazki, badirudi Arabako euskaran (Lcc, Laz) eta harekin lotura izan duten hizkeretan (Sakanakoa, Debagoienekoa) *etzin* aldaera nagusitu zela. Aldiz, Bizkaian **etzaite* → *-on > -un gertatuko zen partizipioan (cf. kausatiboaren *eratzon* aldaera), eta **etzaite* > *etzite* (nondik geroago *etzin*). Txistukari sabaikariari dagokionez, tarteko **eitz*- aldaera bat proposatu liteke agian (cf. *izan* < **eizan*), baina forma jokatuek ez dute horren alde egiten.

¹¹ Eta pentsa liteke mauletarrak Zalgizeri hartu ziola, beste batzuk bezala, zeren lehenaren paperen artean aurkitu baitziren bestearenak, hark helarazirik (Urquijo 1908).

	<i>etzan</i>	<i>etzate</i>	<i>etzin</i>	<i>etzite</i>	<i>etxun/-te</i>
Etxep					
Leiz			(1)		
Mat			(1)		
EtxZib	<i>etzantza</i>				
Harizmendi					
Hb					
Gazteluzar					
Tartas					
Belapeire					
Dassança					
Ax			(1)		
SilvP	(+)				
Oih	<i>etzauntza</i>				
Urte	(+)				
He					
Lcc					
Laz					
Kap					
RS					
Arzadun					
Añib					
Astarloa					
Mogel					<i>etzun</i>
Irazusta					
Mendiburu					
Lizarraga					

8. taula: *etzan* aditzaren aldaerak testuetan¹²

Forma jokatueta itzuliz, ordea, *-tza* erroa orokorra izan da alde eta aldi orotan (586-592), ustezko bi hapaxetan izan ezik: Zalgize-Oihenarten *atzi* ‘hatza’ inperatiboa (595), eta Lazarragaren *çauciden* ‘zautzan’ (596).

Lehenari dagokionez, eta besterik gabe *etzin* aski hedaturik zegoen garaiko forma analogikotzat besterik gabe har badaiteke ere, beste aukera bat ere badagoke: *atzi(tu)* aditzaren arrastoa izatea (cf. EHHE ss. vv., **hatz-i*, nondik *atzitu*, *atzi*pe etab.). Egia bada ere *lo etzan* perifrasi zela ohikoena *lo* egoera adierazteko, ezin bazter daiteke, alde batetik, bestelako perifrasiarik ere erabiltzen zenik eta, bestetik, Oihenartek ematen duen itzulpena literala ez izatea.¹³

¹² Datuak EKctik, OEhtik eta, autore zaharrenen kasuan, dagokien edizioetatik atera ditut.

¹³ Izan ere, (595) adibideko errefracuaren itzulpena, oro har, ez da literala: “Dominique, prens une femme, & apres dors tant que tu voudras, car elle aura assez de soin de t’veiller” (OihAts, 119; etzana nirea da).

Bigarrenaz den bezainbatean, lehenik eta behin, kontuan hartu behar da pluraleko forma irregularretakoa dela (-*u*-duna), eta horiek bestelako azalpen baten beharra dutela (ikus § 5.1.2.3). Nolanahi ere, Lazarragak berak *etzin* forma baizik ez darabilela esan dut eta, beraz, forma jokatu gabe berriaren araberrako adizki analogikoak sortzea ere ez litzateke horren harrigarri.

- (586) Gajo nachala / y penas **naçala** (Perutxo, 11)
- (587) Gaxo ninçala, / ez nenducaçun contuan, / ez gueyago / catigu **nençan** lecuan (Laz, A16: 66)¹⁴
- (588) aguian **valeçala** (NafEs-2, 155)
- (589) çori honian sortu date haren bessoan **daçana** (Etxep, V: 24)
- (590) Madalenean an ey **dauça** (ArrasErre-2a: 4)
- (591) Mosiur Chanfarron, jaun andia, / Irun(go) calean **daza** illa (Xanf, 2)
- (592) Hemen **naça** orçiriq (Amend: 1)
- (593) Ez diaço bacarric / Çe an **daz** Presebal ylic (ArrasErre-2b: 5)¹⁵
- (594) Lo ete **naç**? Ala iraçarriric nago? (Laz, AL, 1152r: 8)
- (595) Domingo eguic emazte, **atzi** lo, berac iratzar hiro (Zalg, 158)
- (596) Conjuraetan oy eta çaitut, oean **çaucidenean** / gogaberatu çaquezquedala (Laz, A16: 86)

Horrenbestez, eta hasieran planteaturiko premisei lotuaz, forma zahar eta berreraiketarako oinarritzat *etzan* hartuko dut, eta horrela aipatuko aurrerantzean.

5.1.2.2. *ezan / etzan

Arestiko (§5.1.1) azalpenari lotuaz, badirudi han aurkeztutako *izan*₂-en formen etimologiak honako gertakari hau onartzea eskatzen duela: **ezan*-en oinarritzko

¹⁴ Bilbaok eta bestek (2020b: 322) ‘nintzen’ interpretatzen dute, baina, formaz ezinezkoa ez bada ere (Leizarragak ere badu *nencen* bat), kontuan hartu behar da Lazarragak *ninça*- darabilela gainerako kasu guztietan (35 aldiz; adibidez, poema bereko aurreko bertso-lerroan). Horrez gain, edizioan ez da argudiorik ematen adizki hori *etzan* aditzarekin ez lotzeko, eta ez da ulertzen zergatik ez den harekin lotu behar, kontuan hartuta (597) adibidekoaz gain (zeinak bere berezitasunak dituen eta, nire ustez, forma supletiboa den; ikus § 5.1.2.3) *naç* eta *daçan* ere badarabiltzala. Azken biei dagokienez, lehenak azalpen ezaguna du (ikus hurrengo oin-oharra, eta cf. Bilbao eta beste 2020a: § 2.1.6) eta bigarrenak *a* bokala dauka, *nençan*-ek bezala. Bestalde, *yacer ca(u)tivo* kolokazioa ezaguna zen gaztelania zaharrean (CORDE).

¹⁵ Forma honetan (603) eta Lazarragaren hurrengo adibidean (604) erroko bokala galdu da (*-*a*, ziurrenik), nola gertatu baita *izan*-en eta **ezan*-en forma batzuetan (ikus § 5.1.1.5-eko 12. irudia, eta § 5.1.2.2).

paradigma (**naza*, **daza*...) osorik galdu zela. Halako galerak ezinezko ez badira ere,¹⁶ zilegi da inolako arrastorik utzi ez ote duen galdetzea.

Lehenago aipatu dut testu zahar batzuetan **ezan*-en adizkiek -*a* galdua dutela (597-600), eta ikusi dugu *etzan* (593, 594) aditzen forma jokatu batzuek ere bukaerako -*a* falta dutela. Bada, hain zuzen, uste dut horrela azal daitekeela *etzan*-en erroko afrikatua, zeina **ezan* laguntzailearen adizkietan ez baitzen gertatu (edo, bederen, hedatu eta lexikalizatu), beharbada *etzan*-en kasuan bokal-galera gerta zitekeen formen maiztasun erlatiboa handiagoa izango zelako, demagun, **ezan* laguntzaileak sarriago izango baitzuen erroko bokala babestuko zuen atzizkiren bat (dela pertsona-komunztadura, dela menderagailua),¹⁷ eta akaso pluraleko formek ere lagunduta (ikus [§ 5.1.2.3](#)).

(597) Samarien osticoa da gestoa, noc verac ar **bez** vere ydecoa (RS, 363)

(598) baldin da mandamentu au goarda ez **badez** (Laz, A17: 14)

(599) On da pacencia / sufri al **valez** (Bikuña, B8: 6)

(600) eta acheguín ar **bes** ‘y tome placer’ (NafEs-1, 106)¹⁸

Hortaz, eskema honetan (20. irudia) laburbildutako bilakaera proposatzen dut *etzan*-en singularreko formentzat, pentsatuz jatorrizko aditzak (**ezan* iragangaitzak) “existentzia” adiera ez ezik, kutsu lokatiboa ere bazuela; baita, agian, gorputz-jarreraren [etzanda] ñabardura adierazteko aukera ere (vs *jarri* [eserita], *egon* [zut(?); cf. *igo?*]).

I. ALDIA	II. ALDIA	III. ALDIA	IV. ALDIA
* <i>na-za</i>	* <i>naz(a-)</i>	> <i>natz#</i> / * <i>naza-</i>	→ <i>natza</i>
* <i>da-za</i>	* <i>daz(a-)</i>	> <i>datz#</i> / * <i>daza-</i>	→ <i>datza</i>

20. irudia: **ezan*-en oinarriko adizkien garapena ‘*etzan*’ adieran

5.1.2.3. *Etzan* / *egon*

Etzan aditzaren atalarekin amaitzeko, lehenago ere proposatu izan den supletibismo kasu bat izango dut hizpide. Ezagun denez, *etzan*-en pluraleko aditzek -*u*- bokala agertzen

¹⁶ Esaterako, Gildeak eta Haudek (2021) Movima hizkuntza isolatuaren “aditz joko etimologiko” osoa galdua dela proposatu dute, predikatu historikoak aditz-izenkietarik berreraikitzean.

¹⁷ *Izan* aditzaren paradigman ere badira halako irregulartasun historikoak; esaterako, *naiz* (***naitz*), baina *balitz* (< *baliz*; eta beranduago *lizate(ke)* > *litzate(ke)*, analogiaz).

¹⁸ Nafarroa Garaiko adibide gehiago badira hurrengo mendeetan: Beriainen lanetan (baita pluralean ere: *utci biz* ‘utz bitza’), 1743ko sermoietan, Obanosko bertsoetan eta Lizarraga Elkanokoaren testuetan (Reguero 2019: 457-458).

dute erroan, edo erro-ustekoaren aurretik: *gau(n)tza*, *zau(n)tza*, *dau(n)tza*.¹⁹ Schuchardtek jada ikusi zuen bezala (1907), adizkiok ezin azal daitezke singularreko kideetatik abiatuta,²⁰ eta berak *egon* aditzaren bidez azaltzeko proposamena egin zuen.

Hizkuntzalari austriarraren ustez, **dagode* > *daude* gertatu zen bezala, *dautza* < **dagotza* berreraiki behar da, zeinak jatorrizko *etzan*-en pluraleko forma (**datza(t)za* izan zitekeena) ordeztu zukeen. Funtsean bat nator proposamen harekin, baina zehaztasun handiagoz azaldu nahi dut bilakaera eta supletibismo kasu honen motibazioa, *etzan*-en singularreko formei arestian emandako azalpena ere kontua hartuta.

Esaterako, atzizkiak txistukari afrikatua berezkoa izatea ez da egoera zaharreneko espero dena (-*za/-tza* alomorfoen kronologiaren arabera; cf. *doaz*, *datoz*, *dakaz*²¹ noizbait orokorrak). Azalpen posible bat singularreko formen analogiaz aldatu zela izan daiteke edo, haietarako proposatu bezala, (pluralgileko) azken bokalaren galeraren ondorioz, zeina ondoren berrezarri baitzatekeen: **dagoz(a)* >> **dautz* → *dautza*. Jakina, azalpen horrek gauza bat onartzea ere eskatzen du: *egon*-en paradigmaman inoiz *-*za* pluralgilea orokorra izan zela (eta, beharbada, mendebaldeko forma historikoak ez direla zuzenean haietarik eratorriak, berrituak baizik). Horretan sakonduko dut hurrengo puntuetan.

5.1.2.3.1. Erro- eta pluralgile-alomorfoak

Hasteko, *egon* aditzaren pluraleko formak aztertuko ditut, bi aldagai nagusi kontuan hartuta: erabiltzen den pluralgilea (9. taula), eta erroaren higadura (10. taula). Lehenari dagokionez, bi eremu nagusi eta tarteko bat bereiz daitezke lehen testuetatik, beti ere datibogabeko formei bagatxezkie: Bizkaiko lekukotasunetan, gerora bezala, -*z(a)* da pluralgile bakarra; Arabakoetan biak agertzen dira, testuaren arabera (Bet -*z(a)*; Laz -*z(a)*) gehienetan, behin -*de*; Lcc -*de*); gainerakoetan -*de* da aukera bakarra, nahiz eta -*dez* erako forma pleonastikoak Leizarragarengandik agertzen diren.

¹⁹ Ekialdeko hizkeretan agertzen den sudurkariaren azalpen gogobetegarririk ez dut aurkitu; erroari ote dagokio? Cf. Etxepare eta Leizarragaren *ninçande* etab., eta mendebaldeko *deunçun* (BustSorg 2) edo DotrSerm *deunso* ‘deutso’, *deingunset* ‘dagiguntzat’ eta *eunqueala* ‘zukeela’ (Ulibarri 2015: 192-193).

²⁰ Ezta *etzan*-en etimologia diptongodun bat onartuko bagenu ere, zeren eta, hain zuzen, forma luzeenetan diptongoa lehenago bakuntzea esperoko bailitzateke, ez alderantziz.

²¹ Cf. *Yzozac ta euriac* / *dacaz* *escura gariac* (RS, 492) eta *Eryoa manacen du eceyn falta gaberis* / *Hilac oro dacacela aycinera viciric* (Etxep, I: 240).

		-z(a)	-de
B			
A	Bet		
	Laz		(behin)
	Lcc		
G			
N			
L			
BN			
Z			

9. taula: pluralgileen banaketa *egon* aditzean (NORTZUK)

		-go-	-o-	-u-
B				
A	Bet			
	Laz	(<çanode>?)		
	Lcc			
G		(BretKant)		
N		(Areson)		
L				
BN				
Z				

10. taula: erroaren alomorfoen banaketa (NORTZUK)

Aurreko bi tauletan oinarrituta, ondoriozta dezakegu korrelazio nahiko estua dagoela *-de* pluralgilearen eta erroaren higaduraren artean, zeren eta *dagoz* prototipoa da nagusi mendebaldean eta *daude*, aldiz, gainerako lurraldeetan, nahiz eta Araba-Gipuzkoetan *dao*z eta *daode* erakoak ere ageri diren.

Bestelako morfoak (soilik edo pluralgileaz gain) erantsi zaizkien formek, ordea, bestelako banaketa erakusten dute batzuetan. Esaterako, *-ke* atzizkiarekin (11. taula) erro osoa dakar EspGut-etako *nagoke* adizkiak, baina *-u-*, ordea, RSko batek: *baleuque* (baldin nire irakurketa zuzena bada, noski; ikus § 4.2-ko [529] adibidea eta hango oin-oharra). Hala ere, datibo-komunztadura eranstea gertatzen dira gauza berezianak (ikus 12. eta 13. taulak).

	-go-	-o-	-u-
B (RS)	<i>zagokez</i>		<i>baleuke</i>
A (Laz)	<i>nagoke</i>	<i>daoke, beoke, zaozke</i>	
G			
N			<i>gaudeke</i> (NafEs-2, 158)
L	<i>nagoke</i> (EspGut)		<i>dauke</i> (Leiz)
BN			<i>dauke</i> (Etxep)
Z		<i>naoke</i> (Oih)	<i>dauke</i> (Oih)

11. taula: erroaren alomorfoen banaketa (NOR[TZUK]-ke)

Alde batetik, absolutibo singularreko datibodun formetan, pluralgilearekikoan antzeko banaketa ikusten da, bi ezberdintasun nagusirekin: Lazarragak, Nafarroa Garaiko lekukotasunek eta, zenbaitetan, Leizarragak erro osoa darabilte (pluraleko *-o-* eta *-u-*ren ordeaz, hurrenez hurren), eta, aldiz, bi salbuespen nabarmen ditugu: Lazarragaren beraren *dauquezu* (baldin ‘dagokizuke’ gisa interpretatzen badugu; ikus § 3.4.4.1 eta § 3.4.5.3), non berak darabilen *daoke*-ri datibo-komuntadura erantsi zaion, eta Oihenarten *dagoka*.²²

	-go-	-o-	-u-
B			
A (Laz)			<i>(dauquezu)</i>
G			
N			
L		<i>(Leiz diaoc)</i>	
NB			
Z (Oih)			

12. taula: erroaren alomorfoen banaketa (NOR-NORI)

Antzera gertatzen da absolutibo pluraleko datibodun formetan, nahiz eta ekialdeko lekukotasunak falta diren (13. taula). Alabaina, bada beste ezberdintasun bat datiborik gabeko formekin alderatzen baditugu: pluralgilea beti da *-z(a)*.

²² Oihenarten erretrauetakoak dira Zko guztiak. Halere, hau da *-go-* ez ezik *-ka* daukan bakarra (guztietan itxura sartaldekoena duena: *Burua guriz duenari eztagoka izatea labekari*, OihAts 105); beste hirurek *-u-* eta *-ko* daukate (*dauko* ‘dagokio’ bat eta bi *auko* ‘hagokio’).

	-go-	-o-	-u-
B	<i>baçagocas</i> (Mikol)		
A	<i>gago(t?)çu</i> (Laz)		
G			
N	<i>zagozkit</i> (NafEs-2, 121)		
L	(Leiz)	<i>daozała</i> 'dagozkiola' (Urt)	<i>dauritçan</i> (Leiz) ²³
NB			
Z			

13. taula: erroaren alomorfoen banaketa (NORTZUK-NORI)

Laburbilduz, oro har, zenbat eta ekialderago joan erroaren higadura handiagoa eta arruntagoa da lehen testuetatik, oinarritzko formari morfo bat eranstea; eta mendebaldean, aldiz, osoago gorde ohi da. Dena den, badira forma higatuak mendebaldean, bai eta osoak ekialdean (batik bat datibo pluralekoak). Aldaera dialektal sinkronikoak ez ezik, adizkien luzerak eragindako higatze-abiadura ezberdinak ikus daitezke, eta, bereziki datibo singularreko eta *-ke* atzizkidun formei begiratu gero, pentsa liteke analogiazko morfologia-aldaketak zein berrosatzeak gertatu ziratekeela, hurrengo puntuan azalduko dudana bezala.

5.1.2.3.2. Kronologia erlatiboaz

Aurreko datuak ikusirik, eta aditzaren histori(aurre)an sakontzeko, zenbait galdera azaleratzen dira aldagai guztiak (pluralgileak, datibo-komunztadura, erro-higadura, morfo-hurrenkera) gurutzatuz gero:

- Zein da morfo-hurrenkera zaharrena?
- Zein da aditz honen pluralgile zaharrena?
- Garai historikoan, forma konplexu(ago)etan erro oso(ago)a darakusten formak gordetzailak dira? Ala, arestian aipatu bezala, analogiaz sortuak edo berrituak?

Galderok erantzun ahal izateko, datuak osoki hartu behar dira kontuan, bai eta eremuka (edota autoreka) eta ardatz ezberdinak gurutzatuz (numeroa, komunztadura) aztertu ere. Esaterako, zentzuzkoa da pentsatzea, eratorpen sinkronikorik izatekotan,

²³ Baldin 'dagozkion' ulertu behar bada (ik. § 4.2).

pluraleko formak singularrekoetatik eratorri direla eta ez alderantziz; eta datibodunak zein *-ke*-dunak hainbakoetatik. Zer gertatzen da, baina, halako bi ezaugarri batera direnean? Adibidez, pluraleko datibodun formak singularreko datibodunetatik datoz ala pluraleko datibogabekoetatik? Erantzun bat *a priori* ematekotan, proposa daiteke kategoria markatugabe(en)ak (maiztasun handienekoak) egoten direla oinarrian eta, hala, lehenik SG > PL eta ondoren ABS > ABS-DAT edo $-\emptyset$ > *-ke* eratorpenak gertatuko direla. Bestalde, corpusean datibodunak *-ke*-dunak baino askoz ere maizago agertzen direla kontuan hartuta, bigarren atzizki hori eransten azkena datekeela pentsa genezake; beti ere eratorpen sinkroniko erregularraz ari garelarik.

Salbuespenak, izan ere, bi modutara azal litezke: berrikuntza (analogiko) gisa edo arkaismo gisa. Lehen kasuan, morfoaren kokapen edota itxura jakin bat (maiztasunagatik, gardentasun morfologikoagatik, bestelako analogiaren bategatik) orokortu izana gerta liteke, ez zegozkion edo ez zegozien formetara iritsi arte. Bigarren aukeran, aldiz, arrazoiren bategatik (dela erabileraren eraginez, dela emankortasuna galdu eta fosildurik geratzearen ondorioz) hurrenkera edota aldaera bat finkaturik geratu bide da, eta, ondoko berrikuntza edo eratorpen morfologikoak gorabehera, itxura hori aldarazi gabe, paradigma-barneko irregularitasunak sortu ditu.

Tamalez, Euskara Arkaikoko corpusean ez da morfo-konbinaketa guztien (ez euskalki gehienetako) lekukotasun nahikorik eta, beraz, jarraian egingo ditudan erkaketak eta azterketak nahi baino murriztagoak izango dira, ezinbestean.

5.1.2.3.3. Morfo-hurrenkeraz

Alde batetik, § 3.4.4.1-en ikusi den bezala, orokorra da *-ke*-DAT hurrenkera testu zaharretan (gerora erdialdean *-DAT-ke* hedatuko da; euskara estandarrean darabilguna, alegia); albuespen bakarra, halere, Zaraitzuko edo gutxienez Nafarroa ekialdeko hartu dudak lekukotasun bateko *nioque* da (481).

Beste alde batetik, Bizkaian eta Arabako zenbait testutan, oro har, *-z* pluralgilea izaten da azken elementua, *-(a)n* eta *-(a)la* alde batera utzirik; adibidez: *zakidaz*, *goakez*, *zagokez*, *gakioza[n]*, *beukaz*, *daroaez*, *jatorguz*, *eginezan*, *deusuguz*, *gagizuz*, *jakaz*, *digus*. Lazarragak, aldiz, datibo-komunztaduraren edota *-ke* atzizkiaren aurretik ematen du pluralgilea, oro har, objektu pluralarekiko komunztadura (agerian) duenean: *zarezt*, *zakezt*, *litezke*, *zaozke*, *zatozke*... (baina *zaidaz*, ergatibo-komunztaduraren ondoren; halere, <bagaguiçu> = *bagagitzu*?). Halaber, bada Bizkaian ere albuespen garrantzitsu

bat behintzat, zeinak aurrerago ikusiko dugun beste gai bat ere ukitzen duen: *çacusquidan* (BizkOlerk, 16), non *-z(ki)- pluralgilea ergatibo komunztaduraren aurretik antzeman daitekeen, eremu hartako joera orokorraren kontra. Beste salbuespen bat ere badateke Aiaraldean, baldin objektu pluralarekiko komunztadurarik ezaren adibide ez bada (testuko bakarra, eta bitxia, Araba erdi-ekialdeko edo Gipuzkoa mendebaldekoa ez izanik): DotrSerm *deunçun* ‘deutsun’, non *-z-zu > -tzu gertatu zatekeen.²⁴

Halaber, Araba ekialdetik Zuberoaraino -kez > -zke berrikuntza gertatu izana onartzea diatopikoki garestiegia dela uste dut. Are gehiago, kontuan harturik ezen pluraleko lehen eta bigarren pertsonen pluralgilerik gabeko formarik ez dela historikoki existitzen eta batzuetan pluralgileak erroa itxuraldatu ere egin duela (*datoz*, *dakaz*),²⁵ berrikuntza aski zahar eta orokorra behar du izan pluralgileak berak.

Egia da, halere, ezin aukerak ez duela arestian aipatu hatsarrearen kontra egiten (singularreko *doake*-tik pluraleko *doakez* atera liteke, eta balizko *doazke* zaharragoa ordeztu; edo *doaz* plural arruntetik *doazke* eratorri balizko **doakez*-en ordeztu), baina *goakez* edo *jatorguz* bezalakoek jatorrizko egitura gorde dutela onartzeko, arkaismo handizat (handiegizat, nire ustez) hartu beharko lirateke.

Aldiz, ez da gaitza pentsatzea analogiak erraz eralda zitzakeela mendebaldeko forma horiek hiruko erregelaren bidez, -ke nahiz -z morfoak emankorrak (artean bederen) eta gardenak zirela kontuan hartuta, eta areago -ke atzizkia -z baino “eratorpenekoagoa” dela onartzen badugu (cf. Bybee 1985),²⁶ halakoek erroatik gertuago kokatzeko joera dutenez gero (edo, alderantziz, -z bezalako “flexiozko” morfoek kanporago kokatzekoa).

Horrenbestez, PL-ke-DAT hurrenkera zaharra proposa daiteke, z-ren kanporatzea Mendebaldeko Euskara Zaharretik bizkaierarako bidean egindako berrikuntzatzat joaz.

5.1.2.3.4. Egon aditzaren pluraleko formen bilakaeraz

Logika diatopiko berari jarraituz (nahiz eta Lazarragaren testuan bertan -z ohikoago izan, hor ditugu Landucciren *daode* eta Lazarragaren beraren <çanode>), *daude* forma (edo **dagode*) zaharragoa litzateke *dagoz* baino. Aldiz, datibodun formetan -z orokorra

²⁴ Beste erkaketa bat ere egin liteke mendebaldeko eta ekialdeko adizki banarekin: *leidis* (OihBizk) : *daidiz(-ke)* (OihKai 278). Balirudike forma horietan -di atzizkiaren ondoren doala -z (mendebaldeko -ke-z formen antzera), baina, arkaismoa izanda, litekeena da ordurako erro banaezin gisa berrinterpretatu izana.

²⁵ Gerora *datortz(e)* eta, usuago, *dakartza* bezalakoak berregin ziren.

²⁶ Ez da beti erraza flexioaren eta eratorpenaren artean bereiztea (cf. Haspelmath, 2022 proposamen orokor baterako).

izateak gauzak horren sinpleak ez direla adieraz dezake. Aukera bat da pentsatzea ezen datibodun formak singularreko datibodun formetatik abiatuz eratu zirela (ez pluraleko datibogabeetatik), sisteman ohikoena zen absolutibo-pluralgilea hartuz. Beste bat, egiazki pluraleko forma datibogabe zaharrenak ere *-z* pluralgileaz osatuak zirela eta, azaldu beharreko arrazoiren bat medio, *-de* atzizkiak ordeztu zuela, mendebaldean izan ezik (edo, mendebaldean ere bai, baina ondoren *-z* atzera berrezarri zela, berrikuntza Bizkaitik abiaturik). Nolanahi ere, *etzan*-en pluraleko formen azalpenak mendebaldeko *dagoz* erakoak ere forma berregintzat hartzea eskatzen du. Izan ere, *-de* pluralgilea Gasteizera (bai eta Zuberoara) ere hedatu izana berrikuntza zahar orokor bat proposaturik azal daiteke, zeina Bizkaieraren eremuko beste berrikuntza zahar batek eremu hartatik desagerrarazi zukeen. Beste aukera bat, eremu lektal zaharren arteko dinamika ezberdin batekin, honako hau litzateke: Gasteizek²⁷ Bizkaiko euskaran eragina galdu ondoren, baina artean erdialdeak (Iruñeak?) Gasteizko euskaran eragiteko indarra zuen garai batean hedatu zatekeen **dagode* berrikuntza.

Esan bezala, edonola ere, berrikuntza horren motibazio komunak Bizkaiko *dagoz* ere eragin zukeen. Izan ere, nire ustez (Schuchardt-ek proposatutakoaren bidetik), *egon*-en egiazko pluraleko forma zaharrak *etzan*-en paradigmaman sartu ziren forma supletibo gisa (berrikuntza orokorra), eta, ondoren, *egon*-en saila berritu zatekeen, ezen aldaketa fonologiko eta, beharbada, analogiko batzuk tarteko, jatorrizkoen itxura aski aldatu baitzen (*dautza*). Bestalde, forma bera bi paradigmatan erabiltzeak ezberdintasun semantikoa formalki ere adieraztea ekar zezakeen, eta forma berriak oinarrizko adiera hartu zukeen, Kuryłowiczen analogiaren 4. arauaren arabera (Kuryłowicz 1945).

5.1.3. Beste eratorri batzuk:

Jarraian beste bi aditz (edo aditz-jatorriko elementu) **zan* erroarekin lotzeko proposamenak aurkeztuko ditut.

5.1.3.1. *Arazi* (*arazo*, *erazi*, *erazo*)

Jatorrizko adierara jo baino lehen, hipotesi formal batzuk egin daitezke. Alde batetik, azpian erro ezezagun bat dagoela pentsatu eta **e-laz-i/o* edo, arazletasun adiera zuzenean lortzeko, **e-ra-ziC/zoC* berreraiki liteke (aldaera hustzat edo lexema

²⁷ Gutxi gorabeherako eremuen ordezkartzat har bitez Gasteiz, Bizkaia eta Iruñea.

ezberdintzat jotzen ditugun); alabaina, aditz-erro ezezagunak genituzke. Beste aukera bat da **e-ra-zVn(-i/o?)* batetik eratortzea da, dela atzizki ezberdin biren bidez, dela amaierako bokal ezberdinak **erazaiten* batetik atzera-eraturiko forma gisa interpretatuz (adibidez, *jaiten* ← *jo* bezalakoan alderantzizko eredura **erazaiten* batetik *erazo* sorturik, edota **erazaiten* > *eraziten* aldatu eta, ondoren, → *erazi* eginik; cf. *etzin-ez* esandakoa § 5.1.2.1-en). Hala, **erazVn* proposa liteke, eta jatorrizko bokal hori izateko egiantzekoenak **erazon* (nondik *erazo* ere atera baitzitekeen) eta **erazan* dira; baina **zon*-ek ez bide digu laguntza semantikorik eskaintzen (cf. *zohi* < **zon-i*, Lakarra 2002: 435).

Alderdi (morfo)sintaktikoari dagokionez, jatorrian beste partizipio batekin erabiliko zela pentsa daiteke, eta halakoak atributu gisa interpretatu; horrela, esaterako, **egin erazan* ‘egina izanarazi’ zatekeen. Bestela, oinarrian aditzoina²⁸ edo aditz-izena izaten zela pentsatzen badugu, **ikus(te) erazan* ‘ikustea gertarazi’ izan liteke jatorrizko egitura. Izan ere, *izanaraztea* eta *gertaraztea* semantikoki elkarrengandik nahikoa hurbil direla deritzot. Hortaz, *arazi* eta haren aldaerak **e-ra-zan* berreraikitzen ditut; alegia, **ezan* ‘izan’-en arazle zahar gisa.

Laburbilduz, **zan* erroaren ‘existitu, [nonbait] izan’ adieratik, **erazan* ‘izanarazi, gertarazi’ sortu zatekeen, eta haren aditz-izenetik **erazaitte* > *erazite* (beti aurreko elementuari prosodikoki loturik, diptongoa errazago bakundu zitekeen)²⁹ → *erazi* (> *arazi*), eta **erazaitte* → *erazo* (> *arazo*).

Azkenik, bada corpusean arreta berezia merezi duen forma bat Etxart zuberotarraren gutunetako batean (601).

(601) Curutchagari baka **eraçacoçu** bere despendioac Aguostini (EtxRos-07, 2r: 18)

Baldin eta ez badugu *erazi* atzizkiaren eta laguntzailearen arteko kontrakzio goiztiar gisa interpretatzen (eta horren kontra lihoake, gainerako lekukotasunekin batera, arestian aipatu *-i*-ren galera, adibidez), atal honetan proposaturiko etimologiaren tarteko urrats baten arrastotzat jo daiteke: atzizkiak bezala arazletasuna eransten dio predikatuari, baina, hura ez bezala, jokaturik dago.

²⁸ Baina cf. Urgell (2018).

²⁹ Berrikuntza horrek azal lezake, hein batean, zergatik *erazi*-k beste *-i*-dun aditzek baino gehiagotan (beranduago arte eta eremu zabalagoan) gorde zukeen bokal hori aditz-izenean (Urgell 2018: 789).

5.1.3.2. Jazo

Aurrekoak ikusita, batek pentsa lezake *jazo* ‘gertatu’ aditza ere, *arazi*-ri esleitu diodan ‘gertarazi’ esanahia gogoan, jatorri bereko ez ote den. Forma aldetik, bukaerako bokala **jazan*-etik abiatuta azal liteke, *igo(n)/igan* edota *jaso/jasan* bikoteak eta arestiko *erazo* bera gogoan. Adierari dagokionez, nahiko erraz erator bide daiteke ‘norbaiti zerbait izatea’ > ‘egokitzea, suertatzea’ (cf. *gertatu* aditzaren beraren adierak, eta arestian **erazan*-en beraren jatorri eta bilakaera semantikoaz esanak).

Antzeko hedapen edo interpretazio semantikoa (‘izan’ > ‘jazo’) ikus daiteke adibide honetan, oinarrian den erroa beste bat izanik ere: *deseo neben ocasio bat / cerren nagoan jaquinic* ‘zeren desio nuen aukera bat jazo/etorri zaidan (~izan dudan)’ (Laz A23: 3-4). Izan ere, *jaquin* hori **edin*-en N-N_i konfigurazioko forma supletiboa da (Bilbao eta beste 2020a: § 4.1.5; ikus hemen [§ 5.3](#)).

5.1.4. Ondorioak

Atal honetan **zan* erroaren zenbait ondorengo proposatu eta azaldu ditut, paradigma barneko irregulartasunak, supletibismoa eta analogiak tarteko. Zehazki eta bereziki **ezan*, *izan* eta *etzan* aditzen arteko lotura etimologiko zuzena defendatu dut, bai halaber *arazi* eta *jazo* ere erro beraren eratorriak direla.

Proposamen nagusiaren aldeko zantzuak, funtsean, **ezan*-en orainaldiko adizkietako *-e-*, *izan*₁ adizki zenbaitetako *-i-* eta *izan*₂ iragankorra bera izan dira. Berezitasun bokalikoak eta iragangaitz/iragankor ezberdintasunak datibo-komunztadura zahar baten bidez azal litezkeela argudiatu dut, eta datiborik gabeko formetako *-i-* hura erroaren partetzat berranalizatzearen ondorio gisa. Gainerakoan, gramatikalizazioaren teoria, tipologia, aldaketa analogikoak (paradigma-berdintzea eta ezaugarrien hedapena) eta gutxitan aipatutako (baina orokorra izan den) *-a* bokalaren behialako galerak baliatu ditut formen osaera eta paradigmaren bereizketa azaltzeko.

Haatik, guztia ondo loturik ageri bada ere, ezin ezkuta daiteke proposamenaren alde ahulena edo, gutxienez, lausoena: forma jokatu gabeetako bokal-alternantziak. Saiatu naiz horien azalpen asegarri bat aurkezten, baina halere zenbait aldaketa ez-sistematiko onartzea eskatzen dute, ebidentzia zuzenik gabe. Jakina, diptongo bat berreraikitzeak aukera ere hor da, baina etimologia sendorik ez du (Lakarraren *(*h*)*atz-edon* ez da

asebetegarri, nire ustez, besteak beste, halako konposatu batetiko aditz trinko bakarra litzatekeelako) eta forma trinkoen batasun formal ia erabatekoa azalgaitzago egiten du.

Harentzat proposaturiko etimologia onartuz gero, *arazi*-ren aldaerek erakusten dute, gutxienez, *-an / -o(n)* eta *-i(n)* amaieren arteko aldakortasuna posible zela, aditz-izenetako aldaketa (morfo)fonologikoen ondorioz, dela diptongoen bakuntzeagatik, dela eratorpenetako bilakaerek sortutako anbiguotasunengatik: *-a(i)ten* berdin etor zitekeen *-an* zein *-o(n)* amaieretatik, eta *-aiten* > *-iten* gertatuz gero, partizipioa *-i(n)* berregiteko aukera zegokeen.

Bestalde, aditz-familia irregular honetan ez da falta halakoetan ohi den supletibismoaren adibiderik. *Etzan*-en paradigmari dagokionez, *dautza* erako formak *egon*-en pluraleko adizki zaharretatik eratorri zirela defendatu dut. *Izan*₁-en formak, bestalde, berrituak izan zirela proposatu dut (3SG-eko *da* izan ezik, noski; beste supletibismo kasu bat), inoiz jatorrizko **ezan*-etik zuzenean eratorritakoek *etzan*-en paradigma osaturik eta datibo-komunztaduradunak laguntzaile iragankor (*izan*₂) bihurturik.

Aipatzeke utzi ditut, azkenik, *izan*₁-en datibodun forma historikoak, ezinbestean bigarrenkariak baitira; horiek ere *etzan*-en eta *izan*₁-en arteko loturaren erakusgarri izan litezke; zehaztasunak zehaztasun, *-(i)tza-* (mendebaldean > *-txa-*) erroko afrikatua ezin azal liteke *lizate* > *litzate* bezalako analogiaz (*baliz* > *balitz* ondokoa hura), lehen testuetarik *na(i)tzaio* eta *natxako* erakoak ageri baitira, *baliz* eta *lizateren* ondoan, eta *etzan*-en forma berritua dakar gogora, baina, aldi berean, ^(*)*i-* aurrizkiaren presentziak *izan* partizipioarekiko lotura erakusten du. Horren azpian, analogia prozesuez gain, paradigma hauen arteko eta barneko forma-esanahi harremanen konplexutasuna igar daiteke.

5.2. **dun* erroaren paradigmak

Atal honetan **dun* erroatik eratorri izan diren zenbait aditz aztertuko ditut, bai eta proposamen berriren bat egin ere, etimologia horien nondik norakoak adizki jokatuaren garapenarekin alderatuz eta lotuz. Horretarako, orokorrean onartutako interpretazio eta etimologia batzuk eztabaidagai izango ditut, nire ikerketa-ildoarekin bateragarri diren ikusteko eta azalpen berri edo osoagoak proposatzeko.

5.2.1. *edun / eduki

Lehen testuetatik bi aditz independente gisa agertzen dira, biak N-N_k argumentu-egiturarekin, nahiz eta adieretan elkarrengandik gertuago ageri diren mendebaldean, oro har (OEH s.v. *edun*, *eduki*). Forma jokatu-gabeei dagokienez, *eduki* (mend. *edugi*) orokorra da; **edun*, aldiz, beste partizipio batzuek “ordezkatu” dute. Mendebaldeko *eun/eute* gutxi batzuk kenduta, mendebalde-erdialdean *izan* erabili izan da eta, ekialdean, *ukan*.

Bi aditz hauen arteko harremana hainbat ikertzailek proposatu edo onartu dute (Lafon, Mitxelena, Trask, EHHE),³⁰ baina Lafonen proposamenaz geroztik ez da askoz sakonago ikertu. Trasken azalpenari jarraikiz, honela laburbil daiteke hipotesi estandarra: **edun* ‘ukan’ aditzari zehar-objektuarekiko komunztadura erantsi zitzaion (**edun* + *-ki* > *eduki*) ‘norbaiti zerbait eutsi’ adieran eta, ondoren, komunztadura hori galdu zuen sintaxian, baina morfologian arrastoa utzirik.

Hortaz, bi aieru edo aurretiko uste daude hemen ere onartzen dudana lotura etimologikoaren hipotesiaren oinarrian: 1) lotura hori lineala eta emendiozkoa da, alegia **edun*/**dadu* formatatik *eduki*/*daduka* (edo nahiago bada, **daduko*) formak atera ziren zuzenean, lehenei argumentu bat (datibokoa) gehiturik; 2) **edun*-en jatorrizko eta oinarrizko esanahia eta argumetu-egitura historikoki ezagutzen dugun bera zen, eta *eduki*-ren sortzezko argumentu-egitura ditransitiboa galdua zen lehen testuetarako.³¹

Hemen, ordea, galdera honetatik abiatuko naiz: nolatan berrinterpretatuko zen *eduki* aditza N-N-N izatetik N-N_k erako izatera (eta historikoki duen esanahiaz), baldin morfologikoki markaturik egoteaz gain, oinarrizko **edun*-ek bazirauen? Izan ere, euskararen historian N(-N_i)-N_k joko gehiago agertzeko joera ikus badaiteke ere perifrasietan (Creissels & Mounole 2017), beti N-N_i aditzetatik aldaturikoak dira, eta bistan da balizko N-N-N > N-N_k aldaketa hura ezin litekeela Creisselsek eta Mounolek proposaturiko “ergatiboagotze” prozesu berean sar.

Hala, jatorria azaltzeko hiru aukera logiko planteatu daitezke, arestian esandakoari (i) bi alternatiba erantsiz (ii-iii):

³⁰ Blevins (2018) bezalako salbuespen bereziak gorabehera.

³¹ Bestelakoak dira RSetako *deuko* edo Axularren *diaduko* erakoak, geroagoko “berreratorpen” sinkronikoak baitira.

- i) **edun* iragankorra zen eta datiboa gehitu zitzaion (*eduki*), zeina atzera N-N_k gisa berrinterpretatu zen (jatorrizko **edun* ere gorderik).
- ii) **edun* iragangaitza zen eta datiboa gehituta *eduki* [N-N_i] sortu zen; eta hura, ondoren, N-N_k gisa berrinterpretatu (cf. **ezan*-ez § 5.1.1-en proposatutakoa).
- iii) **edun* [N(-N_i)] aditza zen berez, eta *-ki* gehituz hiperkarakterizatu egin zen, arrazoi morfosintaktikoengatik edo/eta pragmatiko-semantikoekin; eta, ondoren, N-N_k gisa berrinterpretatu.

Esan bezala, lehen interpretazioaren alde egin da orain arte (gehiago zehazteke); eta Traskek, Schuchardt jarraituz, Haranederren adibide bat aipatzen du bere liburuan, haren aldeko froga delakoan (1997: 229); eta halaxe aipatu nuen Ariztimuño (2013b: 392) lanean ere:³²

(602) *eduquico dio bere emazteari* (He, 1855: 172)

Alabaina, adibide hori ez da XVIII. mendeko jatorrizko eskuizkribuan ageri, baizik eta 1855eko Maurice Harrieten argitalpenari dagokio. Eskuizkribuan, Haranederrek pasarte hori bera *eta da egonen bere emastearequien* itzuli zuen (He, 1740: 181); hartan dakarren egiturarik antzekoena *atxekiko dio bere emazteari* da, zeina badakigun N-N_i (*zaio*) zela lehenago, bereziki trinkoki jokatzean. Hortaz, nekez har daiteke ezer arkaikoren arrastotzat XIX. mende erdialdeko argitalpenean soilik agertzen den esaldia; areago, kontuan hartu behar da adibide horretako aditza perifrastikoa dela eta horrek ez duela erroaren beraren jokabide trinko zaharraz ezer erakusten.³³

³² Honela zioen austriarrak: “(...) in “atxekiko du bere emaztearekin”, ,er wird seinem Weibe anhangen’ Matth. X IX , 5 Har. liegt ein zielloses unpersönliches Transitiv vor. So wird denn schliesslich auch das “k” von “iduki”, bizc. “euki” hierhergehören, mit andern Worten dies die ursprüngliche Form von “eutsi” sein, wobei der Uebergang des zielenden unpersönlichen Transitivs in ein zielloses persönliches anzunehmen ist: “da(d)uka”, eig. ,es wird gehalten ihm [von ihm]’ (so z. B.: “edukiko dio bere emazteari”, ,er wird seinem Weibe anhangen’ Mark. X, 7 Har.), dann ,er wird gehalten [von ihm]’ (...)” (Schuchardt).

³³ Jatorrizko iturrietara jotzearen onuren beste adibide bat, beraz (ikus Iparragirre [2021] eskuizkribuaren eta argitalpenaren arteko aldaketa gehiagotarako; hizpide duguna, halere, ez da beste inon aipatu, dakidala).

Bestalde, 2022ko maiatzean sareratu zen tesi batean, aurrekoen interpretazioari eusten zaio, eta okerreko adibide bera eman, XVIII. mendekotzat aipatuaz: “That *eduki* had dative valency is further supported by the ABS-DAT-ERG periphrastic V+AUX group and dative argument noted by Schuchardt in Haranader’s eighteenth century translation of the Gospel of St. Mark *edukiko dio bere emazteari* ‘He will cleave unto his wife.’” (Broughton, 2022: 101).

Hala, testu zaharretako adizki hirupertsonal guztiak argiro *-auko/a-* oinarriaren gainean eraikiak dira (adib. *deucot* vs *daucat*; *diaduco* vs *daduca*); alegia, historikoki datibo-komunztadurarik ez duen forma fosilduaren gainean. Hortaz, ezin dira arkaismotzat jo, eta, beraz, aditzaren jatorrizko jokabideaz ez dute ezer adierazten.

Jakina, lekukotasunik ezak ez du hasierako hipotesia erabat ezeztatzen, ezen datibo-marka fosildua eduki, badauka (cf. § 4.3.2.4). Alabaina, hemen proposatzen dudana da jatorrian *eduki* ez zela hirupertsonala, bipertsonala baizik; absolutibo-datiboduna, hain zuzen.

Horretarako arrazoi nagusiak bi dira. Lehena, hipotesi tradizionalen inork ez duela azaldu nolatan berrinterpretatu zen edo zitekeen bipertsonal gisa, eta daukan adiera historikoarekin, jatorrian ditransitiboa zen forma bat. Bigarrena, paralelismo gisa, *eutsi* ere $N-N_i$ zela sintetikoki jokatzean, eta gerora $N(-N_i)-N_k$ erako izatera igaro zela; eta hori perifrasieta soilik, joko trinkoa galdurik.

Tesi honetan planteatzen den hipotesietako baten barruan (historikoki absolutibo-ergatibo konfiguraziokoak diren hainbat aditz absolutibo-datibokoak zirela), eta aipatu joera historikoa kontuan harturik, *eduki* aditzerako $N-N_i \rightarrow N-N_k$ bilakaeraren aukera aztertzea merezi duela uste dut. Horrek, baina, azalpen zehatzagoak behar ditu.

Gorago aipatu ii. eta iii. hipotesietara itzuliaz, baliteke garai batean ergatiboa eta datiboa, kasu batzuetan bederen, txandaka ibili izana ñabardura ezberdinak adierazteko; zela gertaeraren beraren alderdi jakin bat azpimarratzeko, zela parte-hartzaileraren bat edo haren ezaugarriaren bat nabarmentzeko. Ondoren, ñabardura semantiko ezberdinekin zeinek bere paradigma (berr)osatuko zuen, ohiko paradigma barneko berdintzearen bidez.

Beste aukera bat da txandakatzea beste postposizio batekin³⁴ edota absolutibo hutsarekin ere gertatzea (absolutibo bikoitzeko egitura batean, adibidez; cf. Lazarragaren *beste amore bilatuco nax*). Hipotesi honetan, **edun* aditza NOR erakoa zatekeen jatorrian; §5.1.1.3-n **ezan*-i buruz aritzean ikusi bezala, ohikoa da argumentu bakarreko existentzia-adierako formatatik abiatzea edutezkoak eratzeko, postposizio bidez jabea erantsita. Adieraz, azken batean ‘X-ren alboan (= X-rekin?) izatea’ bezalako zerbait zatekeen (cf. *eutsi*-ren forma trinkoen ‘atxiki, itsatsi’ adiera zaharra). Horren osagarri, Lakarrak (2002) *lagun* hitzerako proposaturiko **la-dun* etimologia aipa daiteke: *lagun* -en adiera zaharrena ‘kide, laguntzaile’ izanik, jatorrian ‘(norberak) *alboan* duena’ ez, baizik eta ‘alboan dena’ zatekeen, **dun*-i esleitu berri diodan adiera lokatibo-

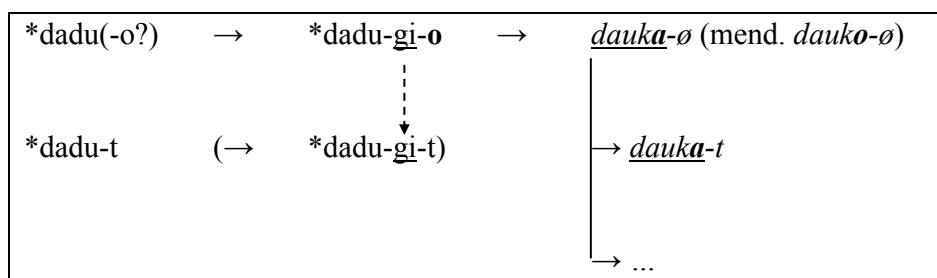
³⁴ Ergatibo gisa gramatikalizatu zen *-ga bera lokatiboa zela proposatu da (Lakarra 2011).

existentzialari ondo egokitzen zaiona.³⁵ Aurreko aukeran bezala, datiboarekiko formek ñabardura ezberdina adieraziko zuten, eta paradigmak bananduko ziren.

Formari dagokionez, erraz azal daiteke *eduki*-ren paradigma Watkinsen (1962) proposamen klasikoaren ildotik, eta horri gehiturik ergatibotze prozesuak eragin zukeen argumentuen izaera sintaktikoaren aldaketa. Horren arabera, 3. pertsonako **daduko* (< **dadu-k-o*) forma oinarri markagabetzat hartuko zen (ziurrenik N-N_i zena N-N_k gisa berrinterpretatu eta, beraz, -o amaiera 3. pertsonarekin gehiago lotzen ez zelarik), eta oinarri berri hori gainerako formetara hedatu zatekeen (21. irudia). Zalantza, ordea, ordezkatu zituen gainerako formek ere **-gi* atzizkia zeukaten ala ez izan daiteke; alegia, forma ez ezik, datibodun-datibogabe kontrastea bera hedatu ote zen, baldin lehenago 3. pertsonan soilik egiten bazen, eta bilakaeraren zein puntutan gertatu zen.

Hortaz, ibilbide hau irudika dezakegu, abiapuntuaren araberrako aldaerekin:

- i) **-du-* / **-duki-* bereizketa³⁶
 - a. pertsona jakin bat(zu)ekin soilik egiten da (3. p. vs 1.-2. pp.?)
 - b. pertsona guztiekin egiten da
- ii) morfologiaren orokortzea; bereizketa morfosemantikoa (datibo-markarekin) paradigma osora hedatzen da
- iii) paradigma berriaren sorrera (baldin (i.a)-tik badator) edo berdintze analogikoa (baldin (i.b)-tik edo (ii)-tik bada); paradigma 3. pertsonako formaren gainean (*-duko/a-*) eraikitzen/berdintzen da.

21. irudia: *eduki*-ren paradigmaren sorrera eta berdintze analogikoa

³⁵ Denis Creisselsi zor diot (k. p.) halako adiera batean pentsatu izana, duela hainbat urte izandako hizketaldi baten ondorioz.

³⁶ Zehazki, baldin (i) puntuan (a)-ko egoera bazen, ondoren (ii) nahiz zuzenean (iii) gerta zitekeen; aldiz, baldin (b) bazen, zuzenean (iii) gertatuko zen.

Gerta zitekeen, halaber, 3. pertsonaz bestelako formak, datibo-marka lehenagotik harturik ere, aldaketa fonologikoen ondorioz **edun*-en forma jokatuekin berdindu izana (adibidez, **dadug(i)t* > **dadut*).³⁷ Egia da kasu horretan pluraleko *-ku*, *-tzu*, *-te* alomorfoak bereizgarri izan zitzakeela *eduki*-ren paradigmak —cf. *jaku*, *jatzu*, *jate*—; edonola ere, singularreko formen presioa (bereziki 3. pertsonarena) nahikoa izan daiteke analogiazko aldaketarako.

Galdetu genezake ea baden bilakabide horren punturen baten arrasto testualik, eta egia da Nafarroan lehen lekukotasunetatik ageri direla *-ki* osoarekiko aldaerak (603, 604):

- (603) Galçac baldin baytun eneac, heure on artuengatic **dausquin**, baldinba (NafEs-1, 125)
- (604) Jayncoac **gaduzquiela** guciac bere escutigaduzquiela (RosEtx-15a, 1r: 28)

Alabaina, badira bi datu forma horiek antzinako eta orokortzat hartzea eragozten digutenak: alde batetik, Nafarroan bakarrik agertzen dira halakoak (bat Iruñe aldean, beste bi Ros erronkariarraren gutunetako agur-formula batean); bestetik, eta bereziki, lehen testuetan *-ki*- hori pluraleko formetan baizik ez da agertzen, singularreko *-ka* ugariagoen alloan. Horregatik, Regueroren bidetik (2019: 440-441, 515), halako formak *-zki* pluralgilearen hedapenaren adibidetzat hartuko ditut (cf. Camino 2013: 114),³⁸ nahiz eta, beharbada, ezin bazter daitekeen erabat hirugarren pertsona pluralean iraun zezakeen **-zki-ø* baten orokortzea izatea.

Beste lekukotasun berezi, berantiarrago eta, beraz, zalantzazkoago bat Damaso Intzak bildu³⁹ eta Mitxelenak iruzkindutakoa da, nafarra hori ere: Dorraoko *egon dauzkizie* ‘izan/eduki dituzue(?)’. Mitxelenaren ustez, **edun* aditzaren bilakaera izan liteke *egon* hori, eta hala izatera, mendebaldetik kanpoko lekukotasun bakarra litzateke (geografikoki ez oso hurrun, halere). Adizki jokatuari dagokionez, ordea, ez dago argi nola ulertu behar den, baina Damaso Intzak jasotako azalpenei kasu eginez gero, badirudi

³⁷ Beste jatorri batetik bada ere, interesgarri eta hemen aipatzekoak iruditzen zaizkit *egon*-en datibodun adizki zaharrak: esaterako, Etxepareren *daut* ‘dagokit’ edo Lazarragaren *dauquezu* ‘dagokizuke’.

³⁸ Izan ere, Nafarroako Lizoaingoa da *-zki*-ren hedapenaren lehen lekukotasuna ere, 1599ko auzi batean: *dramasquite* ‘daramatzate’ (Maiora 2018: 146). Alde batera utzi ditut hemen azterketa bereizia behar duten *ikusi*-ren objektu pluraldun formak (adib. *badacusquit* [Etxep, XIII: 34] < **badakus-zki-t*) eta Leizarragak erruz darabiltzan *-zki-dun* inperatibokoak (cf. Oih. *ezarzikik* ‘ezar itzak’).

³⁹ “Unanu’ko Apez jaunaren eskutitz edo karta bat etorri zait eta artan esaten dit «Dorraun aitu dut eta oarturik nago egon aditza euki bezala artzen dutela. Aza onak egon dauzkizie? (Aza onak dauzkatzue?) Belak egon dauzkizie = Ba-dituzue argizariak? Onek irudi du laterazko *pecunia est tibi?*».” (Intza, 1921: 72).

‘zaizkizue’ ulertu behar dela, eta hala aipatzen du Erdoziak (2001) ere. Irizarrek eremu horretan *dazkizie* bildu zuen adiera horretarako (eta hala espero da Nafarroako hizkera batzuetako *da(z)ki-* oinarritik). Aldiz, laguntzaile ditransitiboarekin ere lot daiteke, formaz bederen: nahiz eta Irizarrek *dozkoizie* dakarren herri horretan, inguruetako formak ikusita, ez dirudi ezinezko, baldin semantikak eta sintaxiak lagunduko balute. Hortaz, ‘egon’ ala ‘ukan’, eta ‘zaizkizue’ ala ‘dizkizue’ ulertu behar den argitu behar da. Esan daiteke ‘egon dizkizue’-k ez duela zentzu handirik, eta esango nuke ‘ukan dizkizue’ ere ez dela oso logikoa azken buruan duen esanahiari begira. Hortaz, ‘egon/ukan zaizkizue’ interpretazioak geratzen zaizkigu (*-au-* diptongoak azalpenik ez badu ere). Edozein dela ere, eta beti ere lapsusa edo bestelako akatsen bat ez bada, azalpen horrek iradoki lezake edo 1) nola *egon*-en adierako aditz batek **edun*-ena har zezakeen datiboko argumentua gehituta,⁴⁰ edo, nire ustez zailagoa dena, Dorraon **edun*-en joko zaharra (N-N_i) gorde zela, fosildurik bada ere. Azken aukera bat, bestalde, Damaso Intzaren berriemailearen bigarren itzulpenari jarraituz, mendebaldeko *eduki dauka* ‘badauka’ erako errepikapentzat hartzea da: *egon dauzkizie* = **edun dauzkazue* ‘badaukazue’.⁴¹ Hala balitz, Dorraon **edun* (> *egon*) : *dauka* loturak *egon* : *dagokio* bikoteak bezala irauin zuela pentsatu beharko litzateke, baina, datu isolatu, zeharkako eta zalantzazkoa izanik, bego gehiegizko ondorioz atera gabe.

Aldiz, baliteke **-gi* atzizkiren forma zaharraren arrastoak (hots **-g(i)-* > **-k-* aurrekoak) izatea Axularren eta Lazarragaren adizki berezi batzuetan, bokalarrean igurzari ahostuna galtzearen ondorioz. Kasu guztietan *-ka* (ustez < **-ke*) atzizkiaren ondoren: *daducayo* < **dadu-ke-gi-o* eta, besteak beste, *beucaique* ← **bedu-ke-gi*. Lehen adizkiaren kasuan (*dadukaio*), jatorrizko 3. pertsonaren datibo-komunztaduraren morfoa agerian da, testuinguruak datibo-komunztadurarik eskatzen ez badu ere; Axularren hizkeran (eta oro har mendebaldetik kanpo) *-ka* (< **-g(i)-o*) orokortu dela eta adizki hori *-ke* atzizkidun gisa interpretatu behar dela kontuan hartuta, arkaismotzat baizik ezin har daiteke, non, ohi ez bezala, **-ke-* > *-ka-* eta, apika arrazoi prosodikoengatik, **-V-gi-o* > *-Vio* gertatu zatekeen (§ 4.3.2.2-n defendatu bezala; ikus baita ere § 5.2.2). Bigarren adizkiari dagokionez (*beukaie*), bi ezberdintasun ditu: alde batetik, ez dauka 3.

⁴⁰ Ziurrenik Monhoren eta XIX. mendeko beste autore lapurtarren *dagoka* ‘dauka’ erako formetan *egon* aditzaren adiera jakin baten eragina ikus liteke: *daukat / dagokat* ‘uste dut’ (cf. *nago...*), *-tzat neukan / nagokan* (OEH s.v. *eduki*).

⁴¹ Erdoziak (2001: 339) *dazkazie* ‘daukazue’ dakar Dorraorako, inguruko herrietan *-zki-* dun formak ere ageri dira, Nafarroa hegoalde gehienean bezala.

pertsonaren datibo-komunztaduraren morforik eta, bestetik, *-ke* pleonastikoa hartu du amaieran. Hori erraz uler daiteke berranalisi eta analogiagatik: *-ke* > *-ka* aldaturik, aken hori errotzat hartu eta *-ke* marka berrezarri zaio, eta jatorrizko formak zeukakeen datiboko *-o* ezabatu da (haren falta arkaismo are zaharragotzat hartzen ez badugu, behinik behin), dela *-ka* 3SG.DAT gisa berrinterpretatu zelako, dela (ziurrenik) ordurako aditz hori N-N_k erako gisa berrinterpretatua zelako.

5.2.2. **edun* / *ukan*

Arestian esan bezala (§ 5.1.1.1), *ukan* aditz jokatugabea Ipar Euskal Herrian (eta Erronkaribarren) erabili izan da; halere, testu zaharrenetan Nafarroa Garaian ere ageri da: Zannettiren kredoan eta Iruñeko auzietan, bai eta XVIII. mendeko Muruzabaleko eta Ororbiako testu batzuetan ere, zein bere bitxitasunekin.⁴²

Hainbat autorek (Trask; Urgell; EHHE) aipatu dute *eduki* eta *ukan* etimologikoki lotzeko aukera, xehetasunak xehetasun. Laburbilduz, **edukan* forma hipotetiko batetik letorke *ukan*, zeina modu batera edo bestera *eduki*-ren aldaera zatekeen; eta egia da **edukaite* aditz-izena aski hedatua izan zelako zantzuak badaudela (cf. Lcc *euchayteco* eta Laz *eucaiteco*, eta Leiz *eduqueiten*), eta hala **edukaite/edukeite* → **eukan*/**euken* > *ukan/uken* gerta zitekeela (FHV: 68).

Hipotesi horren arazoak bi dira, ordea. Batetik, lehen testuetatik *ukan* erabiltzen den eremuan *eduki* ere bada eta, Leizarragarengandik hasita Zuberoa-Erronkaribarretako lekukotasunetaraino, forma jokatu (*du*, *dauka*) nahiz jokatugabe (*ukan/uka(i)ten*, *eduki/eduk(e)iten*) desberdinak izan dituzte. Azken zehaztapen hori garrantzitsua da, izan ere, **edun*-en eta *eduki*-ren adizkien bereizketa semantikoa garbien gorde den lekuetan baitugu *ukan* lehenaren ordezkoko gisa. Bestalde, Leiz-en *edukeite* forma XVI. mendearen amaieran agertzeak/irauteak berak ez luke zentzurik, baldin autore berak darabilen *ukaite*-ren jatorrian balego.⁴³ Ez dago, hortaz, motibazio semantiko garbirik etimologia horren alde (are kontrakoa baizik), eta kronologia erlatiboak zein banaketa dialektalak ere ez dute faboratzen.

⁴² Zannettirena egitura pasiboetan ageri da, Leizarraga batek ere *izan* erabiliko lukeen testuingurua (baina cf. EspGut-etako *ukan* ‘(nonbait) izan’ argia ere); Iruñeko lekukotasunak *uquindu* eta <uquinun> hapaxak dira (lehenak aurrean duen *alquiric* ‘ahalkerik’ hitzak pentsarazten du *uquendu* dela egiazki, eta orobat proposatzen du OEhk bigarrenaz, alegia, *uquinun* > *uquenen* irakurtzea); azkenik, XVIII. mendeko *iken* aldaera dugu Muruzabal eta Ororbiako testu banatan, lehendabizikoa balio iragangaitzaz.

⁴³ Are bokal ezberdintasuna kontuan hartu gabe ere.

Bilakaerari dagokionez, kontuan hartu behar da ezen *-aite* (> *-eite*) amaiera analogiaz baizik ezin dela azaldu. Izan ere, arestian neure egindako Joseba Lakarraren maximaren arabera, forma jokatuak, oro har, jokatugabeetarik etorri ohi dira, eta ez alderantziz (besterik da analogiazko aldaketa fonologikoak gertatzea norabide horretan; cf. § 5.1.2-ko proposamena *etzan* partizipioaz, eta hemen jarraian aipatzen dudana **edukaite* aditz-izenaz). Hala, bi gertakarik eragin ahal izan zuten **edukaite* (> *edukeite eukaite*) forma, *edukite*-tik: batetik, artean aditz zaharretan ohikoak ziren *-ite* amaieren eredia dago, zeinetan [o/e > a] bilakaera dela-eta maiz *-a-* baitzuen aditz-izenak (cf. *betaite* ‘betetze’, *eridaite* ‘eridete’, *eraite* ‘erotze’, *jaiate* ‘jaiotze’, *jaite* ‘jotze’, etab.);⁴⁴ bestetik, forma jokatuetakoa *-ka* erroaren parte gisa berranalizatu izanak ere lagundu zezakeen balizko **eduka-* oinarri bat eratzen (areago kontuan hartuta Lazarragaren partizipioa *e(d)ugi* dela, herskari ahostunaz).

Aditz-izen horiei loturik bada ere, parentesi txiki bat irekiz, ez dut uste Laz *eucaiqueçu* (birritan), *beucaique*, *baneucaique* adizkiek hizpide dudana aditz-izenaren analogiaz hartu dutenik *-i-* hori (*pace* Bilbao eta beste 2020b: 191, 41. oin-oh.). Kontuan hartu behar da autore beraren beste adizki ugarietan ez dela ageri eta, areago, aipatutako laurak gauza bat dutela komun eta berezi: *-ke* atzizkia. Horrek zerbaiten adierazgarri izan behar duela pentsa daiteke, batik bat Ax *dadukaio* ‘daukake’ (besteak beste) gogoan badugu, non *-io* (< *-(g)i-o) bukaera *-ka-*ren (< *-(g)i-o) baliokide den, eta ordea, **-ke-* > *-ka-* gertatu den (ikus § 4.3.2.2 eta arestiko § 5.2.1). Hala, pentsa liteke Lazarragaren adizkietako *-kai-* hori ere **-ke-(g)i-* zela jatorrian eta, kasu honetan, beste *-ke* bat erantsi zitzaizela forma horiei, behin adizkiaren osaera berrinterpretaturik.

Nolanahi ere, aitortu behar da auziak ez duela azalpen errazik, baina, *ukan* aditzaren jatorriaren alderdi formala eta semantikoa bateratzen saiatuko naiz beste proposamen batekin.

Hasteko, ez dago zalantzarik **edun* berreraiketa zuzena dela. Partizipioaren lekukotasun bakarra Landucciren *eun* den arren⁴⁵ (cf. orobat partizipioaren gaineko inperatiboak: *euk*, *euзу...*), herskaria gorde da ohiko adizki batzuetan (cf. *ninduen*) eta

⁴⁴ Cf. orobat Lazarragaren *isaite* ‘ixte’ eta *ausaite* ‘hauste’ (agian *-tzaite* atzizki konplexuaz; Urgell 2006), eta analogiaz baizik azal ezin daitekeen Zuberoako *igorraite* ‘igortze’ (Padilla 2017: 411-413).

⁴⁵ Hirutan, beti [izen + aditz arin] egituran: *bearr eun* (*menester*), *miracuru eun* (*maravillarse*), *piadade eun* (*miseriordia auer*). Aipagarria da azken adibidean *auer* itzultzeko darabilela *eun*; gainerakoetan, ordea, *euqui* da ordaina. Areago, *eun* hiztegiko *m-* letran ageri da (hor soilik eta bera bakarrik), eta *euqui* aurreko zein ondoko guztietan.

ErrZar *baleduque* arkaikoan; bai eta, beharbada, hapaxa den forma jokatugabe batean ere, ahoskabeturik (RS *ituten*). Gainerako aditz jokatugabeetan ere *eu-* dugu (605-609).

Aldiz, ez da ziurra adibide garbiagoak liratekeen Mendietaren margolaneko eta Bertso Bizkaitarretako *edutea* formak **edun*-etik atereak direnik (610, 611). Gainerako lekukotasunei erreparatuta eta, batez ere, ikusirik lekukotasun zaharrena bederen (610) semantikoki hobeto ezkontzen dela *eduki*-rekin (*-tzat eduki* egituran), arrazoi nahiko dago pentsatzeko ezen testuetako *edute-* guztiak *eduki*-renak direla.⁴⁶ Horrez gain, bitxia litzateke ezen, oraindik XVII. mendearen azkenaldera bizirik bazirauen, bokalarteko *d-dun* arrastorik utzi ez izana partizipioetan (areago, ez da partizipiozko forma gehiagorik Landucciren *eun* hartaz geroztik).

- (605) Garrastu adi icasterren ta neca adi **euterren** (RS, 553)
- (606) Christiñau fiel gustia dago asco obligaduric **euten** devocinoea vioz gustiric. Christoen Cruce Santeagaz (Bet, 2: 3)
- (607) Atseyn andia da amore **eutea** (OihBizk: 1)
- (608) Fedeau confesseetaco, eta onetan indar gueiago **euteco** (Kap, 25)
- (609) Vengaien desseoric ez **eutea** (Kap, 74)
- (610) bizcaitarrai confirmadu eguinezan euren foruac ta eurac bera jauntçat **edutea** (MendKoa, 5)⁴⁷
- (611) Paraliticoaren quejea / guizonic es **edutea** / nor baliadu daucazula / zeuen / terquedadea (BBizk, 38)

Bestalde, Haranburuk baditu beste bi *-d-dun* forma (612, 613), baina horietan, hain zuzen, argi ikus daiteke *eduki*-rekiko lotura: bata (612), Mendietarena (610) bezala, ‘(-tzat) *eduki*’ adierazteko darabil; bestea (613), aldiz, bateragarri da *eduki*-k izan ohi duen ‘gordetze’ edo ‘iraunarazte’ adierarekin.

- (612) Iaincoaren semea baino Barrabbas ohoina guehiago gendeac **eduitea** (Hb, 51-52)
- (613) çure seme launagana fede vici bat, esperança cinezco bat eta amorio garbi bat guc **eduitea** gatic othoitz eguiçu (Hb, 56)

⁴⁶ Bitxia iduri dezake forma atzizkitua osoagorik iraun izanak, baina egitatea da *eduki*-ren bokalarteko herskari ahostuna gaurdaino iritsi dela, forma jokatugabe nahiz jokatueta (beharbada erregistro edo molde jaso edo zainduago batzuetan). Litekeena da **edun*-en higadura handiagoa haren zahartasunari eta laguntzaile funtzioa ere izateari loturik egotea.

⁴⁷ 1609ko <ecutea> erratatzat daukat, baina ez da auzi erraza. Nolanahi ere, beranduagoko kopiako <edutea> “zuzenketak” (CONTAV: 116) hura *eduki*-rekin lotzearen alde egin dezakeela uste dut, izatekotan.

Adieragatik ez ezik, formaz ere bateragarri da Haranbururen beste aditz-izen berezi batzuekin: *idoki-tiko idoite* (cf. Oihenarten *itoite*) eta *ideki-tiko ideite* (cf. BBizk *idete*, eta Laz, Ax *edete* < *edegi/-ki*).

Horiek horrela, **edun*-en forma jokatugabeen adibide guztiak mendebaldean ditugu, *ukan*-en eremutik urrun. Ekialdeari dagokionez, berriz, *ukan* eta *uken*-en ondoan, *ekun* ere badugu, Erronkaribarren. Han-hemenka *u-e* > *e-u* metatesia gertatu dela proposatu izan bada ere, hipotesi gisa alderantzizkoa ere planteatu liteke kasu honetan; *ekun* dela egoera zaharra, alegia. Halaber, *ekun* hori *ekute*-ren bitartez **egute*-ra eta, beraz, **e(g)un*-era eraman liteke. Honela irudika genezake bide osoa: **edun* > *eun* [e.un] > **egun* (cf. Dorraoko *egon?*) → **egute* > *ekute* → *ekun*.⁴⁸ Hortik abiatuta, kontsonante belarraren eta atzeko bokal biribilduaren konbinaketaren berranalisi segmental baten bitartez (cf. *euskara* > *eskuara*, bilakaera bera ez badu ere), **eukun*⁴⁹ gerta zitekeen, nondik, gorago aipatu *-aite* erako aditz-izenen analogiaz, **eukaiten* (> *ukaiten* > *ukeiten*) eta, atzera, **eukan* (> *ukan*; eta *ukeiten* → *uken*) ager zitezkeen.⁵⁰ Horrela, erro ezezagun batera jo gabe eta ekialdean iraun duen *eduki*/**edun* bereizketa semantikoa begiratzuz, **egun* aldaera eta haren bilakaerak (→ *ekun* → (...) → *ukan*) berreraiki daitezke (erdi-)ekialderako, mendebaldean *eun*-ek iraunik, *eduki*-k (eta *izan*₂-ek) lekua hartu arte.

5.2.3. **edun* / **edutsi* / *eutsi*

Aditzon arteko harremana modu ezberdinetan azaldu dute ikerlariek (loturarik eza proposatu duenik ere bada). Esaterako, **edun* aditzaren eta **edutsi* laguntzailearen arteko lotura defendatu zuen Traskek (1995),⁵¹ eta hari jarraituz Lakarrak (2006b), lehenari *-ts*

⁴⁸ Forma honetatik azal liteke zuzenean Erronkaribarko *ekun* eta Etxarten *ikun*, nahiz eta, alderantziz, Rosek *uken* darabilen.

⁴⁹ Beste aukera sinpleago bat metatesi hutsez *ekun* > *uken* proposatzea litzateke, Irigoienek egin bezala, baina *u* eta *e* bokalikoaren arteko metatesirik ez omen da beste ezein hitzetan ikusi (Egurtzegi 2015: § 8.3.3). Edonola ere, Erronkaribarko forma jatorrizkotik gertuen gorde dena litzateke. Kasu honetan, Rosen gutunetako *uken*-ek ez du zertan erronkarierazko forma zaharra islatu (adierazgarria da Etxartek behin darabilen *ikun* ere), testu bereko beste ezaugarri batzuekin gertatzen den moduan; esaterako Rosen beraren *-te* ergatibo-pluralgilea (*dute*, *diroquete*... baina baita ere *due*, *dirozkei*), Etxarten *-erau*- erroko laguntzaileen eta *gauza* hitzaren agerpen ugariak, baina *aizo* (eta behin *gai*- idazten hasi eta *gauza* zuzenduta), edota bien *i_u* > *u_u* gabeko formak (Ros *zaitut*, Etxart *zitiüt*), baina Etxarten *baiküü*. Hortaz, baliteke ezaugarri batzuen kronologia uste zena baino berantiarra goa izatea, baina zenbait kasutan (*-e* pluralgilea, adibidez) errazago ulertzen da hautu pragmatiko-estilistiko (soziolinguistikoko) gisa.

⁵⁰ Nafarroa Garaian lekukoturiko *iken*, agian, **eukan* > **(e)ikan*-etik erator liteke, ez bada *izan*-ekiko analogiaz azaldu behar (adiera horrekin ageri baita, *izan* ere; OEH s.v. *ukan*).

⁵¹ Egiazki Schuchardt izan zen lehena, baina hark *eduki*-rekin lotu zuen *eutsi*, *-ki* > *-tsi* (ustezko eta ezinezko) aldaketa fonologikoaren bidez.

datibo-marka erantsirik (cf. *dio* ‘esaten du’ / *diotso* ‘esaten dio’).⁵² Aldiz, Lakarrak berak **duts* erro beregaina izan zitekeela proposatu izan du (nondik *-ts* atzizkia berranalizaturik beste aditz batzuetara hedatuko zen), eta badirudi EHHEn (s.v. *eutsi*) aukera horri eutsi zaiola, Traskena ere aipatzen bada ere. Edonola ere aurreko proposamenek ez dute argitu aditz laguntzailearen (edo bestela esanda, aditz laguntzaile ditransitibo gisa gramatikalizatu zitekeen balizko **edutsi*-ren) eta NOR-NORI jokoaren aditz sintetikoaren arteko harremana. Neure proposamena aurkeztu aurretik, aipatu bietan sakonduko dut, horien azpiko aurreustek eta dauzkaten inplikazioak azaleratzeko.

Lehen hipotesiari dagokionez, Trasken etimologiak **edun* iragankorra (N-N_k) behar du oinarrian, datiboa gehitzean aditz ditransitiboa atera dadin; aurreko puntuan (§ 5.2.1) eman ditut jatorrian **edun* iragangaitza zela pentsatzeko argudioak eta, beraz, ez naiz horretan luzatuko, baina hala izatera, **edun*-en N-N_i → N-N_k aldaketaren ondokotzat jo behar da **edutsi* ditransitiboaren sorrera.

Bigarren proposamenari dagokionez, ez daukat argudiorik **duts* erroa izan zela ukatzeko, baina, edonola ere, EHHEn oharkabean pasatu den xehetasun bat berrekarriko dut: *eutsi* aditz nagusiak (trinkoa zelarik) N-N_i jokoaren (614-615); beranduago agertzen da, eta perifrasiatan soilik, N-N-N jokoan (*atxiki* bezalaxe). Alabaina, ordurako gramatikalizaturik zegoen **edutsi* laguntzaile ditransitiboa; hortaz, ezin lezakete bi aditzek etimologia berbera izan. Bestalde, ez dugu **edutsi* horren (ustez jatorrizko) ‘eman’ adierako forma jokatu gaberik, dialektala eta, hortaz, *eman* baino berriagoa zatekeen arren.

(614) **Ausho** Perucho Vrdeorri, eta neuc iesdaguidan (Garibai, A26)

(615) eztacart gorguera, ez**taust** gona (Laz, B15:17)

Azkenik, eta hurrengo puntuarekin lotuz, bada beste arrazoi bat *eutsi* aditz nagusia eta **edutsi* laguntzailea elkarrekin zuzenean ez lotzeko: lehen testuetan bazen **edutsi* aditz nagusi ditransitiboa ere, semantikoki **edun* iragankorrenekin lotu daitekeena (616-623), eta nekezago arestian aipatu *eutsi* ‘atxiki’ zaharrarekin. Areago, proposatzen dudana da garai batean bazela **edun* iragankorraren (cf. § 5.2.1) eratorri ditransitiboak sortzeko aukera (egun *daramat* → *daramakiot* bezalatsu), eta hala sortu zela **edutsi*, **eradun*-en antzera; alegia, ez zela oinarritzko ‘eman’ adierako (‘norbaitek zerbait inoren

⁵² Edo, zehatzago, *-tz marka: **eunzte* > *euste* → *eutsi* (Lakarra, 2006b: 598).

esku ezarri’) aditz baten gramatikalizazio berezia izan (cf. **enin*), baizik eta datibogehiketa arrunta baizik.

Egia da Mounolek (2011: 348-349; 2015) ‘eman’ adierako aditzaren proposatzen duela (**eradun*-entzat bezala; baina ikus § 5.2.4), laguntzaile ditransitibo gisa gramatikalizatu ahal izan zedin. Nire ustez, ordea, **enin* eta *eman* (eratorri zaharra) aditzek baizik ez dute ‘eman’ adiera betea izan; eta **edutsi*, aldiz, **edun*-en datibodun forma jokatueta sortu (cf. **jadun*, § 5.2.5) eta ondoren gerturatu zen esanahi hartara, beharbada **enin*-en formetik gertutasun semantiko eta funtzionalak lagundurik (laguntzailea, **edun*-en datibodun forma gisa gramatikalizatu).

- (616) esquerric asco **deustet** (frJZum, 40)
- (617) ain da nic **deusadan** amorioa andia (Laz, AL, 1147v: 11)
- (618) Bada bere, nic çuri / **deusudan** amorioa ayn firmea dan azquero (Laz, AL, 1151v: 10)
- (619) Ene capea oial ona da, / neure diruac costaric, / iñoenari **ezteusala** / bapere inbidiaric (Laz, A23: 51)
- (620) Amore poderosoa, jauna, / asco **deusut** esquerric (Laz, A14: 14)
- (621) linda damea, asco **deusut** / nic aregaiti esquerric (Laz, A23: 27)
- (622) **ezteust** agaiti anse bapere (Laz, B17: 3)
- (623) salvo çor **deustaçun** amorea (Laz, B3: 75)

Adibideotan ikus daitekeenez, sentipenak dira **edutsi*-rekiko lokuzioekin adierazten diren ia denak (esker ona, maitasuna, bekaitza, antsia), baina partaideen rola ez dira guztietan modu berean markatzen (edo, bestela esanda, berdintsuak izan arren, ez dira rol berberak).

Alde batetik, amorioa, inbidia eta esker ona norbaitek (nahita edo oharkabeen) eragiten dituela esan daiteke, eta lokuzio hauetan datiboz markatzen da hura. Izan ere, eragiten duten sentipen horien helburu ere bada (baina ez onuradun/kaltetu ezinbestean); sentipenen esperimendatzailea, ordea, ergatiboz markatzen da. Egia da *esker(rak) eman* lokuzioa ere testu zaharretatik ageri dela, baina, beharbada, trinkoen erabilera eta lokuzio analitikoena bereizi beharko genituzke; historikoki *eman* da adiera horretako forma jokatu gabea duen aditz bakarra (cf. **enin*), eta adiera ugari eta oso zabalak ditu, ez ezinbestean edo zuzenean laguntzaileen gramatikalizazioarekin lotuak.

Halaber, *zor* **edun*/**edutsi* alternantzia (623) ergatiboa *zor* egoera hori “esperimentatzen” duena da (kaltetua, zorra duena), eta datiboz markatzen dena zorraren

eragilea (orobat zorrak kaltetua; baina, kitatzekotan, onuradun datekeena). Hau aurrekoak baino urrunago dago ‘eman’ adieratik.

Aldiz, datiboan markaturik ageri da *antsiaren* esperimentatzaile izan litekeena (622), eta ergatiboari dagokion argumentua *egoera* bera dela dirudi, eragilea beraz (“horrek ez deust antsiarik” bailitzan). Kontuan harturik ezen hitz horren beste agerraldian *arc enegaiti oy oraingaño / eztau edugui ansiric* dioela Lazarragak (A14: 32), esan daiteke **edutsi* kasu honetan **edun*-en “arazle” edo argumentu-eransle funtzioan dela (*ukan du* → *ukanarazi dio*), baitezpadako ‘eman’ adieraren beharrik gabe.

5.2.4. **edun* / **eradun* (~ *erauki*)

Mounolek (2015) erakutsi bezala, **eradun* aditzak badu ‘eman’ adierarekiko lekukotasunik, eta pentsa daiteke **enin* aditza bezala adiera hartatik gramatikalizatu zela laguntzaile ditransitibo gisa. Halere, bi zalantza planteatu nahi ditut hemen aditz horren inguruan: formala bata, bilakaerari buruzkoa bestea.

Morfologiari dagokionez, arestian adierazi dudan moduan, bazen **eradun* laguntzailearen eremuaren bihotzean *erauki* aditz bat, funtsean ‘eman’ adiera zuena eta, beraz, laguntzailearen gramatikalizazio-iturritzat jotzeko hautagai egokia datekeena; areago kontuan harturik ezen, gutxi-asko, *-ki* atzizkiaren arrastoak hizkera guztietan ageri direla.⁵³ Edonola ere, alternantzia ere gerta zitekeen jatorrian, **edun-eduki* bikotea aztertzean esan bezala (cf. orobat *egon-egoki(tu)*).

Aldiz, gramatikalizatzeaz denaz bezainbatean, **edutsi*-rekiko zalantza bera sorrarazten dit aditz honek: egiazki ‘eman’ adierako aditz nagusi batetik garatu ote zen, ala zuzenean **edun*-en forma ditransitiboak sortu ziren (zeinak, noski, testuinguru batzuetan **enin*-en adiera bertsua baitzuketean, hura laguntzaile gisa ordezkatu ahala areagotu zitekeen parekotasuna). Leizarragaz kanpoko adibide urriak aztertuz, erdietan (624-625) adiera ez da ‘eman’ literala (perpauis jokatugabeetan *eman* aditza erabili arren), eta bai ‘ukan(arazi)[+dat]’ batetik gertuagokoa, eta beste bietan, *eman* aditza erabili ohi da testuinguru bereko lekukotasun gehienetan eta adierazpide fosilduen itxura dute (cf. *esker* hitzarekikoak). XVII. mendekoaren kasuan (627), agian, **enin*-ekiko parekatze

⁵³ Egia da zubereraz *deio* (< *dereio*) dela, baina cf. bizk. *deuat* ‘diat’ (*-ts* gabe), eta *deita-*, *deiku* ere hor dira, herskari ahoskabetuaz. Bestalde, eta zubereraren berrikuntza izatea ez ezik, ezin bazter daiteke *dereio* < **deraio* < **deraiio* < **deraiio* etimologia ere, datibo-markaren beste alomorfo batekin.

erabatekoaren ondorio da (gogoan izan *dio* gorde dela hainbat tokitan **eradun*-en paradigmaren barruan, 3. pertsonarako):

- (624) Ceren bada **daraucate** emaztiari hoguenic? (Etxep, III: 34)
- (625) Galdu valin badituçu ceren oguen **derautaçü**? (Etxep, IX: 25)
- (626) Nic **draudaçut** fede çu emazte arçeco (EsparEzk, 1)
- (627) Jatean **drauco** viçia (MAld, 88)

Leizarragak, ohi bezala, corpusekoak baino are ale gehiago dakartza (628-639); edonola ere, ez **enin*-enak bezainbeste. Erdiak *esker* **eradun*-enak (628-633) eta beste bi *promes eman*-enak (634-636) dira, geroagoko testuetan ere fosildurik ageri zaizkigun bi lokuzio. Beste bat (627) adibidearen antzekoa da (637). Azkenik, (638) adibidekoak ‘ukan[+dat]’ adiera du argiro, eta (639) arazletasunetik gertuko egitura bat da (egia da, halere, azken horren forma jokatugabe edo analitikoetan *eman* aditza erabiltzen dela).⁵⁴

- (628) Esquerric othe **drauca** cerbitçari hari, ceren eguin baititu manatu içan çaiçzan gauçac? (Leiz, Lc 17-9)
- (629) Lehenic behinçát esquer **draucat** neure Iaincoari Iesus Christez çuen guciocgatic (Leiz, Rom 1-8)
- (630) baina abundatzen-ere badu anhitzec Iaincoari esquerrac **drauzquioten** becembatean (Leiz, 2 Cor 9-12)
- (631) Esquer **diarocat** Iaincoari (Leiz, 2 Tim 1-3)
- (632) Esquerrac **drauzquiagu** hiri Iainco Iaun bothere-gucitacoa (Leiz, Apoc 11-17)
- (633) Iainco Aita eternala, gure bihotz guciac esquer **drauagu** (Leiz, ABC 1412-23)
- (634) Iesus Christ Iauna bethi iabeturen çaiçu promes **draucun** beçala (Leiz, Adv 268-35)
- (635) ecen hala promes **draucu** eta bere hitçaren Iabe da (Leiz, Som 278-3)
- (636) Huna, **badrauçuet** bothere suguen eta escorpionen gainean eбилteco (Leiz, Lc 10-19)
- (637) Ecen Iaincoaren oguia da cerutic iautsi dena, eta munduari vicitze **draucana** (Leiz, Io 6-33)
- (638) Halacotz othoitz eguiteco **draucagu** (Leiz, Cat 1355-5)
- (639) Gauça guciac hiregana beha diaudec Iauna, eta hic **drauec** iatera bere demborán (Leiz, ABC 1410-27)

⁵⁴ Tentagarria da pentsatzea historikoki ikusten den *-ten/-tera* banaketa dialektalaren aurretik *-ten* zela orokorra (*-tera* erromantzeetako *a* preposizioaren kalko gisa hedaturik?), eta egituraren bilakaera honela izan zitekeela: *jaten du* → *jaten derauko* ‘janarazten dio’; → *jaten ematen derauko* → *jatera ematen derauko*.

Bestalde, corpusean ez dut topatu Lazarragaren *deusudan amorioa* erako egiturarik **eradun* aditzarekin; horren ordeztu, Etxeparek **edun/eduki inorgana* dio (640-642),⁵⁵ eta nafar auzibideetako lekuko (ustez iruindar) batek ere zenbait aldiz dakar *inorekin amorio* **edun/eduki* egitura.⁵⁶

- (640) Nic hargana hanbat **dicit** amoryo handia (Etxep, VI: 7)
- (641) Harc nigana ez**ta**duca vnsa leyaldateric (Etxep, VII: 29)
- (642) Nic nola **daducat** amore çugana (Etxep, X: 24)
- (643) nic amorio **daucat** Miguel de Anocibarequi (NafEs-2, 103)
- (644) eta beldurra dut neques edequico çaydala arequi **dudan** amorioa (NafEs-2, 103)
- (645) eztit bada edequico niç arequi **dudan** amorioa (NafEs-2, 104)⁵⁷

Horrenbestez, eta lehenago **edutsi*-rekin ikusi bezala, adibideekin erakutsi nahi izan dut ezen, kasu askotan (gehienetan agian) **eradun*-en erabilera trinkoak ez duela baitezpada ‘eman’ esanahi prototipikoaren beharrik (alegia, ‘eman’ adierako aditz lexikorik) jatorrian. Nolanahi ere, ikusten da **eradun* trinkoa *eman* edo **enin* baino gutxiagotan erabili izan dela (eta bereziki esapide batzuetan), eta pertsona eta, batez ere, denbora-moduen aldetik murriztago. Kontuan hartuta datuen argitan **enin* dela laguntzaile ditransitibo zaharrena eta orokorra (Bizkaitik kanpo, behintzat), esanguratsua da ikustea nola **eradun* berriagoak ordeztu zuen ia erabat erabilera horretan (ekialdeko hiru testu zaharrek **enin*-en adizki bana besterik ez dakarte: Leizarragak *zion*, Etxep *dio*, Oih *diotza*)⁵⁸ eta, aldiz, iturburuan zatekeen erabilera trinkoan **enin* baino urriagoa zen **eradun*. Horiek horrela, errazago uler liteke jatorrian ez bazen ‘eman’ adierako aditz beregaina (*eraukiren* lekukotasuna hor bada ere), baizik eta **edun*-en adizki ditransitiboa (arazlea berez, baina argumentu-gehitze gehiagotara hedatua), bereziki esapide batzuetan ‘eman’ adieratik gertu zatekeena, eta nolabait **enin* laguntzailearen balioak. Azkenean, haren lekua hartu ahala, sortzez ez zituen adierak ere bereganatu zituzkeen.

⁵⁵ Lazarragak ere badu behin: *çugana deudan amorioac / oy iñon ez dau caburic* (Laz, A16, 1184r: 31).

⁵⁶ Berdin-berdina ez bada ere, Oihenartek [*inorengana zordun izan*] egitura dakar [*inori zor *eradun*] izan zitekeenaren tokian: *Jainkoagana, ukhenago duena da zordunago* (OihAtsUrrh: 636); baina cf. *Cembat çor draucac ene nabussiari?* (Leiz, Lc 16-5).

⁵⁷ Amorioa edeki, Etxeparek bezala: Iangoycoa edetaçu amoria gogotic (Etxep, VII: 27).

⁵⁸ Lapurtar klasikoek ere badarabilte, baina murriztapen bertsuekin: esaterako, Materrak (salbuespen batekin) orainaldian baizik ez darabil, datiboko eta absolutiboko hirugarren pertsona singularrarekin beti; Voltoirek orainaldiko datiboko hirugarren pertsona singularrekin, baina badu objektu pluralarekiko adibideren bat, Oihenartena bezala; Axularrek datiboko hirugarren pertsona singularrekin darabil, eta objektu singularrarekin baizik ez, baina zeinahi denboratan.

5.2.5 *edun / *jadun

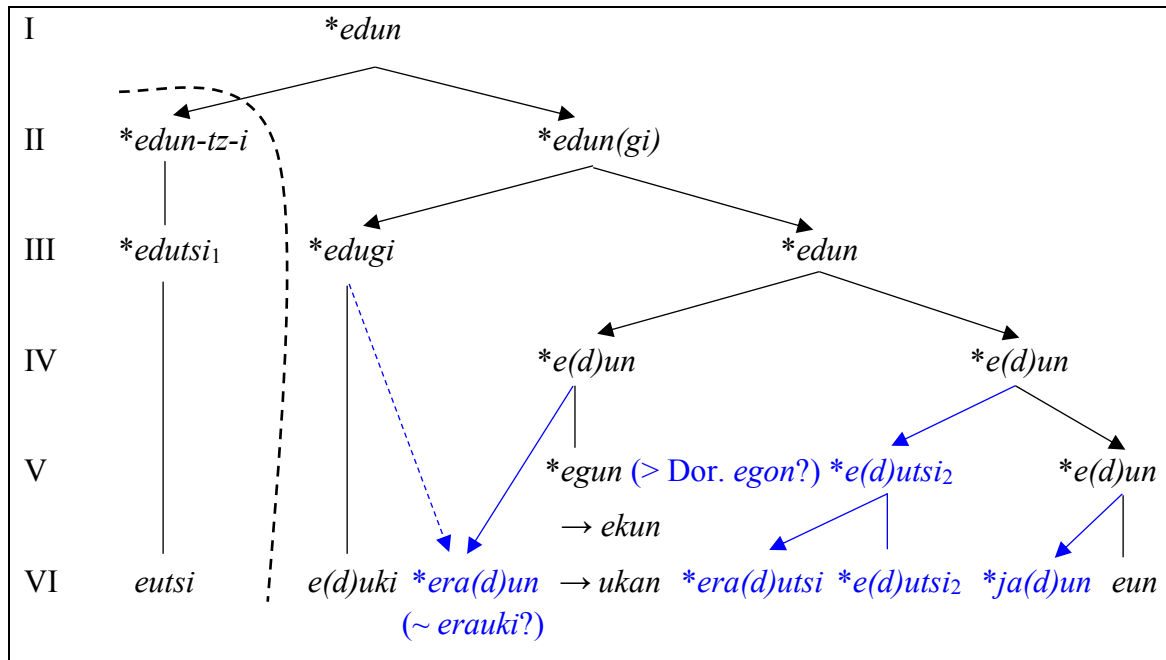
Dagoeneko azaldu dut [§ 4.4](#)-n *jago~diago* erako adizkien gaineko neure proposamena, hortaz, hemen etimologia horrek dakartzan inplikazioetan eta galdera berrietan jarriko dut arreta, labur bada ere, paradigma hori **dun* erroaren sare barruan dagokion lekuan kokatzeko.

Alde batetik, kontuan hartu behar da balizko **jadun*-en erabilera trinkoaren adibiderik ez dela dokumentatu eta, ordea, gainerako (indikativoko) laguntzaile ditransitiboena bai; hori arkaismo handi izateari egotz lekioke, beste daturik ezean. Beste aldetik, **e-* → *ja-* aldaketak berak ere, baliabide morfologiko zahar baten isla denez, arkaismoaren hipotesia indartzen bide du.

Alabaina, beste ikuspegi bat hartu dut neure analisisian, beste laguntzaileen garapenerako proposatutakoarekin bat eginez: forma jokatueta gertatutako berrikuntza morfologiko bat litzateke, edo are morfologikoa, datibodun zaharren (=alokutiboen) eredura: *dau* → **jauo* >> *jago*. Horren ondorio lirateke adizkion hedadura txikia eta, beharbada, erabilera trinkorik eza: laguntzaile funtzioan baizik ez zatekeen gertatu berrikuntza.

5.2.6. Ondorioak

Atal honetan zehar proposaturiko etimologiak eta garapenak laburbilduz, **dun* erroa iragangaitza zela proposatu dut, eta lehenik gehitu zitzaion argumentua datiboa (edo historikoki datibotzat daukaguna) izan zela, eta geroago aldatu zela ergatibora, ziurrenik berrinterpretazio baten ondorioz. Hots, euskara zaharrean N-N_i konfigurazioa garai historikoetan baino ugariago agertzen zela eta, ondoren, hainbat aditz N-N_k bilakatu edo berrinterpretatu zirela ikusi dugu beste behin (cf. [§ 5.1.1](#) eta, beharbada, [§ 5.3](#)).

22. irudia: **dun* erroaren familia-zuhaitza

Hortik abiatuta, gainerako proposamenak bi multzotan sailka daitezke: alde batetik, **edun*-en joko zaharretik (N-N_i) azal daitezkeen formak, eta, bestetik, **edun*-en joko berritik (N-N_k) azal daitezkeenak. Lehen taldekoak liriateke *eduki* eta (baldin **duts* erroatik ez badator) *eutsi* zaharra; bigarrenekoak, berriz, **edutsi* (eta **eradutsi*), **eradun* (~*erauki*) eta **jadun*-en paradigmak.

Berritasunetan nabarmentzekoak dira bi hauek: 1) *eutsi* trinkoa eta **edutsi* laguntzailea (kronologikoki eta etimologikoki) desberdindu beharra; 2) *ukan*-en eta *eduki*-ren etimologia berri(tu)ak (besteak beste, forma jokatuen eta jokatugabeen artean gertatu ziren elkarreraginak proposatuz, eta neure ustez ez ziratekeenak baztertuz).

Azkenik, N-N-N aditz laguntzaile ugariren iturburu komun eta, era berean, kronologikoki (eta dialektalki) ezberdina agerian utzi nahi izan dut, defendatuz ezen guztiak ez direla, ezinbestean, ‘eman’ esanahidun (ez eta bestelako) aditz nagusietarik gramatikalizatu, baizik eta batzuk datibogabeko formei (g)uneko baliabide morfosintaktikoak aplikatuz eratorri zirela, eta, joko trinkoen kasuan, *eman*-en adieretara hurbildu.

5.3. *kin eta *din erroen paradigmak

Izenburuan bi erro aipatzen badira ere, *kin izango da aztergai nagusia atal honetan, besteak beste hura baita, historikoki bederen, bietatik datibo-komunztadura egiten duen bakarra; areago, bestearen joko datiboduneko erro supletiboa ere bada. Hain zuzen, harreman paradigmatico horregatik, eta, hein batean, etimologikoa ere proposatu izan denez (esaterako, *dadikion >> dakion), *din erroaren inguruabarrak ere aipatuko ditut lehenik.

5.3.1. *din

Jakina da *din erroa (edo, nahiago bada, *edin aditza) trinkoki jokaturik ere ageri dela testu zaharrenetan ‘bihurtu’ (646) edo ‘izatera iritsi, sortu’ (647) esanahiaz. Aldiz, gaurdaino iraun duen erabilera bakarra haren gramatikalizazioa da, laguntzaile iragangaitz gisa (indikatiobotik kanpora mugatua egun; cf. 648, 649).

(646) Ausa zala euri az loyza **çidi** (RS, 358)

(647) Abraham **cedin** baino lehen, ni naiz (Leiz, Io 8-58)

Joseba Lakarrak (2006c) *jin* aditzarekin lotu zuen, eta xehetasun formal edo morfologikoak gorabehera, bat egiten dut lotura horrekin, baina ‘etorri’ adieradun partizipio historiko horretarako *e-(i-?)da-din eratorria berreraikiz (Ariztimuño 2012). Hain zuzen, Lakarrak berak aipatu lanean *jaio* aditzaren oinarritzat ematen du berreraiketa hori, -o atzizkia gehituta.

Lehenago (§ 4.1.5) eta hurrengo puntuan (eta ikus § 6.2.2.1) erakutsi bezala, *(i-)da- aurrizkia(k) edo, orokorrago esanda, partizipioetako e- : ja- txandakatzea beste aditz batzuetan ere ageri da, baina haren funtzioa edo esanahia ez da beti garbia, hainbako forma jokatu nahiz jokatugabeak kontuan hartuz gero. Litekeena da argumentu-egiturarekin zein aditzaren bestelako ñabardura semantikoekin loturik egotea jatorrian eta haren bilakaera diakronikoan zehar.

Bestalde, “aoristo zahar” esan ohi zaion perifrasiari *edin aditzak historikoki izan duen perfektibozko adierari dagokionez (648, 649), zehaztapen batzuk egin beharra dago.

(648) ai ichi ta joan **cidin** bere esera (Laz, AL: 1144v)

(649) Aharra **citen** artzainac, aguer **citen** gaznac (Zalg, 99)

Izan-en eta **edin*-en arteko banaketa paradigmakoaren arrazoia haien berezko inperfektu/perfektu tasunetan eta perifrasiaren arteko ezberdintasun morfologikoetan (Lafon 1943; Aldai 2002; Mounole 2014) bilatu izan bada ere, gramatikalizazio-bideez eta geruzez dakiguna kontuan harturik (Bybee eta beste 1994, eta Mounole 2014: II, I, § 2.2.4 eta IV, I, § 2.1.) eta Urgell (2018) lanaz geroztik, ez bide da halakorik behar.

Alde batetik, testu zaharretan *izan*-en iraganeko forma trinkoen perfektibozko adiera ere dokumentaturik dago (650-655),⁵⁹ beste zenbait aditz ateliko edo estatiborena bezala. Bestetik, Urgellen (2018) proposamenari jarraituz, **edin*-ekiko perifrasiatako aditzoinak partizipioak besterik ez bide ziren jatorrian; hots, funtsean, *ibil(i) zedin* eta *ibili zen* garai ezberdinetan gramatikalizaturiko egitura baliokideak dira jatorrian, lehenaren kasuan bilakabide fonologiko ezagunen ondorioz aditz nagusiaren itxura aldatu bada ere.⁶⁰

- (650) **Nincén** Spiritutan Igande egun batez, eta ençun neçan neure guibelean voz handibat (Leiz, Apoc 1-10)⁶¹
- (651) Nic orain diot inox ez **çala** / ipuiçarric, guçurric, / cegaiti gauça eguinic ezta / munduan secretocoric (Laz, A23: 5)⁶²
- (652) bada emen noys ere bayt jaurri çarra **çela** [itzulpenean: que ubo] erraten oy çuten (AritzAuz, 1)
- (653) nola goure erregue iaunac bere Conseilhu Privatuyan, azquen Bordelen **cenian** [‘Bordelen izan zen azken aldiari’] (EtxRos-02, 1r: 8)
- (654) Gaixto gaixto **ninçan** [‘izan nintzen, jokatu nuen’], / Berdin vici **ninçan** [bizi izan nintzen]. (Zalg, 191)
- (655) Lotsa **ninzan** [J’ai été effrayé] eznea zen isuri, bana aita da hil, Jainkoa esker zuri (OihAts, 304)

⁵⁹ Zaila da adibide garbi ukaezinik aurkitzea, ezen maiz testuinguruak baizik ezin baitu argitu interpretazio zuzena zein den; hortaz, adibideok ez dira ezinbestean burututasunezko balioaren erakusgarri ziurtzat hartu behar, baina bai bateragarritzat bederen. Nire irakurketa (edo jatorrizko itzulpena) parentesi zuzenen artean ezarri dut beharrezko ikusi dudanetan.

⁶⁰ Aldai (2020) lanean **e*- aurrizkidun aditzen aditzoin/partizipio bereizketa antzinakoa dela defendatzen du autoreak, besteak beste aditz laguntzaileen (**edin*, **ezan* vs *izan*, **edun*) eta haiekiko perifrasiaren arteko ezberdintasun morfologiko eta aspektualak kontuan harturik. Nire ustez, Urgellen (2018) proposamena aski asebetegarria da formari dagokionez; hortaz, perifrasiaren arteko ezberdintasunak gramatikalizazio-bideari (sorrera-kronologiari eta garapenari) zor zaizkiola pentsa daiteke, gainjartzen diren geruzen ikuspegia hartuta (Bybee eta beste, 1994; Mounole 2014).

⁶¹ Testuinguruak berak argi uzten ez badu ere, orduko eta egungo beste bertsio batzuei erreparaturik (bai erdarazkoei ere: frantses, gaztelania, latin, grekera), burutu gisa interpretatu behar bide da.

⁶² Cf. Mounoleren azalpenak: «Le deuxième exemple de Lazarraga est moins clair. *Çala* peut en effet être interprété comme un parfait expérimentiel (« *nunca ha habido* ») – équivalent de la forme périphrastique des exemples (101-102) de Leizarraga cités ci-dessus – ou comme un passé narratif (« *nunca hubo* »). Nous sommes quand même plus tentés par la première interprétation» (Mounole, 2014: 41).

Adibide sintetiko horiei, nire ustez, Euskara Arkaikoan [partizipioa + *izan*] perifrasiak zuen erabilera gehitu behar zaie, *izan* aditzaren adiera zahar hori isla bailezake iraganeko formetan, (656) adibidekoa bezalako pasibo gisakoetan behintzat:

(656) *Iltean il ninçan, da aztu ninçan* [‘ahaztua izan nintzen’] (Lcc, 328)

Bide batez, bitxitasun moduan, gutxitan aipatu den Jean Saroïhandyren (1918) lanean ere antzeko zerbait proposatzen da, aldeak (nabarmenak) alde; alegia, antzina euskarak (lapurterak, haren lanean) kideko bi perifrasi sail zituzkeela, aditz laguntzaile eta aditz nagusiaren molde banarekin.⁶³

Nolanahi ere, esan bezala, bi perifrasiok ez ziratekeen inoiz erabat baliokide izan, zeren eta *erresultatibo* > *perfektibo* > *iragan* gramatikalizazio-bideko urrats ezberdinetan gertatu baitira. Hala, partizipio/aditzoin banaketa historikoen araberrako jatorri berezirik bilatu beharrik gabe, bereizketa hartarainoko bidea, baita formala ere, albait xehekien eta koherenteen azaldu nahi izan dut, Mounoleren eta Urgellen lanak bateratzeko moduan.

5.3.2. *kin

Hasieran esan bezala, **edin*-en paradigmaren barruan kokatzen dira (funtzionalki, etimologia gorabehera) atal honetan aztergai izango dutan **kin* erroko laguntzaile-funtziodun adizkiak (657, 658). Bestalde, *ekin* aditz sintetikoa ere lehen testuetarik agertzen zaigu, baina **edin* trinkoaren ‘bihurto’ adierarekin bateratzeko zail gerta daitezkeen esanahiak ditu: ‘jardun, egiten segitu’ (659, 663) edo ‘egiteko bati lotu, zerbaitetan hasi’ (660, 662); aldiz, (661) adibidekoa bietara uler liteke.

(657) supitamente **baequion** / uzcar andi bat soltadu (Laz, B12: 23)

(658) guen **aquit** ortic borracho dollor xarrori (NafEs-2, 120)

(659) Ar eçac mayazean / aunz bal[z]aren ezneraan, / ta **aquio** veti / betseguien ezneraan (RS, 411)

(660) Adin onari **aquio** (Garibai, A8)

(661) amorantian **lequidanari** / atera neio beguiac (Laz, A4: 19)

⁶³ Esaterako, haren adibideak aipatzearen: *xar dadi* ‘il entre’ = *xartsen da* ‘il entre’ (Saroïhandy, 1918: 176). Iraganeko formetan, paraleloki, *xar sedin* eta *xartsen sen* parekatzen ditu, bietan ‘il était entré’ itzulpena emanez; bistan da itzulpenaren okerra eta hemengo ildoarekiko aldea. Bestalde, Mounolek (2015: 312) haren lana kritikatzeko aipatzen dituen *xar daiteque* ‘il entrera’ eta *har dessaque* ‘il prendra’ itzulpenei dagokienez, Saroïhandyren “antzinako lapurteraren” deskribapen~berreraiketaren testuinguruan ulertu behar dira, eta ez bere garaiko euskarakotzat emanik bezala.

- (662) Eta hura ilkiten cela bideari **lequionçat** [pour se mettre], norbeitec... (Leiz, Mc 10-17)
- (663) Ethor nadin artean, **aquió** [sois attentif] iracurtzeari, exhortatzeari, doctrinari (Leiz, 1 Tim 4-13)

Mendebaldetik kanpora forma trinkoak urriak dira, nahiz eta, aipatu Leizarragarenez gain, cf. beherago Elduaingo ziri-bertsoetako (664), Isastiren (665) eta, agian, Etxepareren (666) adibideak. Forma jokatugabeak, aldiz, ondo lekukotuak dira Lapurdin ere (OEH s.v. 1 *ekin*). Horrez gain, aditzaren orokortasunaren berme eta, nire ustez, jatorrizko adiera berreraikitzekeo lagungarri, Zuberoako *ekin* (OEH s.v. 2 *ekin*) eta *ekhintü* (OHE s.v. *ekindu*) hitzak ere baditugu: lehenak, ‘hazi (adj.), azkor; lerdin; harro’ eta ‘goiztiar’ adierak ditu (A. ‘crecidote, gallardo, fanfarrón’; Lh. ‘grand, précoce, fanfaron’; cf. A. *ikhin* ‘(persona) precoz’); bigarrenak, berriz, ‘hazi (ad.); aurrera egin’ eta (adjektibo funtzioan) ‘harro’ edo ‘dotore, lerdin; heldu’ (Lh. *Gizun ekinthu bat* ‘un homme fait’; Lrq. ‘fanfaron; portant beau ou belle’).

Azkenik, *jakin*₁ eta *jakin*₂ aditzak ditugu. EHHEn azaltzen denez, horiek ezin dira **edadikin* bezalako zerbaitetik azaldu (cf. Lafonen **dadikion* >> *dakion* proposamena), arrazoi morfo(fono)logikoak tarteko, eta *ekin*-ekin lotzen dituzte.⁶⁴

Nolanahi ere, hitzon lotura etimologikoa aipatuagatik, haien arteko harremanak eta bilakaerak ez dira behar beste zehaztu. Izan ere, ez da lan erraza horien kronologia erlatiboa lerro zuzen batean kokatzea, haien azpian abar ugari (eta beharbada gurutzaketak ere) baitautza, nire ustez.

Hasteko, puntu hau argitu behar da: 1) *ekin* aditza **edin*-en paradigma supletibokoa ote zen hura laguntzaile gisa gramatikalizatu baino lehen ala 2) zein bere aldetik egin ote zuen bide hori, **edun* [N-N_k]-erako gramatikalizatu zen bezala *izan*-en alboan, edo **enin* [N-N-N]-erako, **edun*-etik aparte.

⁶⁴ Bestelako loturak ere aipatzen dira lan horretan. Alde batetik, *irakin* aditza erro bereko arazletzat analizatzen da (‘ekinarazi’) eta, bestetik, erroa komitatibo-atzizkiarekin (eta ustez harekin zerikusia duten beste funtzio batzuekin) lotzen da, *ekin* “aditz komitatibo” gisa aipatuz.

Lehenaz ez dut iritzi sendorik, baina egiantzekoa dirudi, erregimena kontuan harturik bilakaera xeheki azaltzeke badago ere (argumentu bakarreko *ekin* zahar baten arazlea ote?); bigarrena, aldiz, ez zait horren onargarria begitantzen. Aditz komitatiboek, zentzu hertsian, ‘elkarrekin egon’ edo ‘elkarrekin egin’ bezalako esanahiak dituzte eta, zentzu zabalagoan, nolabaiteko lotura adierazten duen beste ekintzaren bat, hala nola ‘(inori) jarraitu’, ‘lagundu’. Alabaina, *ekin*-ek ez du halako oinarrizko adierarik izan (eta ez dugu berreraiketan behar), ‘egiteko bati lotu’ parafasia gorabehera. Hala, hiztegiaren egileek berariaz aipatzen duten Isastiren erretraukoa ez da, nire ustez, ‘(zerbaiti) atxiki, heldu’, baizik eta ‘sortu’; alegia, ez zerbait kanpotik itsastea, baizik eta, izatekotan, barrutik garatzea (cf. [664, 665] adibideak). Beste aukera bat ‘jazo’ adieraren bidez azaltzea litzateke, hain zuzen Lazarragaren *jakin*₂-ek zukeena, hiztegi etimologikoaren egileen ustez.

Ildo horretan, interesgarriak dira esanahi zehatz ezezaguneko forma batzuk, zeinak ‘sortu, garatu, hazi’ adieretatik hurbilekoak diruditen:

- (664) veguetan **daquila** beteria (ElduBerts 32)
- (665) Chindurriari **daquitzean** egoac, galdu oi ditu gorputza ta besoac [itzul. “A la hormiga quando le nacen las alas, perder suele el cuerpo y los brazos”] (Isas, 21)

Ez dago argi, aldiz, Etxepareren adibide hau nola interpretatu, *mesuratu* aditza ere ez baitago ongi dokumentaturik euskaraz (cf. OEH, s.v.), batez ere esaldi honetan egoki litzatekeen adieraren batekin:

- (666) Andriac hon deriçanari **ezpadaqui** mesura, / Ni lehenic eta guero amoros oro galdu da (Etxep, XII: 42)

Bestalde, nahiz eta (665) adibidekoa N-N_i forma arrunta izan daitekeen (cf. *zakizkio~zakitza* erako aldaerak), deigarria da beste bietan (664, 666) datiboko komuntadura-markarik ez izatea. Izan ere, laguntzaile funtzioan den beste forma batean (667) gauza bera ikusten da:

- (667) Vzqur baquio ecachari, senda**quique** eguzkiari (RS, 251)

Datu gutxiegi dira (eta erratak edo lapsusak ere tartean izan daitezkeela baztertu gabe), baina zilegi bekit, testuen edo esaldien izaerari erreparatuta (madarikazio-formula [664], errefracak [665, 667], euskarako testu inprimatu zaharrena [666]), arkaismo baten aurrean gaudelako hipotesia plazaratzea; datiboko hirugarren pertsonak (absolutibokoak eta ergatibokoak bezala, hain zuzen) komuntadura-marka agerikorik ez zukeen⁶⁵ garai bateko ezaugarria, alegia.

5.3.2.1. (*)*ekin* vs *jakin*_{1/2}: **da-* aurrizkiaren gorabeherez

Forma jokatupei begira, oro har, *-ki-* erroa baizik ez dugu ikusiko, hiru adiera/funtziotan: N-N_k jokodun trinkoa (*berak asko daki*), N-N_i trinkoa (*nakion bideari*), eta egitura bereko aditz laguntzailea (*ondo joan dakion opa diot*). Forma jokatugabeak, aldiz, bi itxurapean agertzen zaizkigu, *e-* edo *ja-* hasierarekin; *ekin* trinkoa, *jakin*₁ trinkoa eta **ekin* berreraiki edo aipatu ohi den baina Lazarragak *jakin*₂ dakarren aditza, laguntzailea gehienetan, baina baita aditz nagusi gisa ere. Bada, bestalde, kontuan hartzeko beste datu bat: *jakin*₁-ek, orainaldiaz kanpoko formetan, **da-* aurrizki

⁶⁵ Edo testuinguru guztietan nahitaezkoa ez zena, behinik behin (cf. § 3.2.3.2; eta § 5.2.1).

etimologikoaren (cf. Mitxelena 1954a: 132-133) arrastoa erakusten bide du lekukotasun zaharrenetako batzuetan (cf 668-671) adibide gutxi izanagatik orokorra dirudien arkaismo gisa; aldiz, *ekin edo jakin₂ laguntzailearen formetan ez da halakorik.

- (668) Baguêduco **baguineaquique** (RS, 406)
- (669) eta arrc **eçeaquiela** asenturic baçue an (NafEs-2, 146)
- (670) Respondatu çiçun ezi Pariseco Parlamentuyac **vaziaquiela** arch çer potere çuen (RosEtx-13, 1r: 14)
- (671) Ene gogoia **balyaqui** mayte vide nynduque (Etxep, V: 13)

Lazarragaren eskuizkribuko jakin₂ jokatugabeari dagokionez (672-675), *ekin laguntzailearen *da- aurrizkidun aldaera bide da, eta aditz nagusi gisa ere badarabil (672, 673), zenbaitetan argiro egun izan erabiliko genukeen kasuetan (674, 675):

- (672) Jaun Cerucoay emaiten jagot / oy asco gueraciaric, / deseo neben oçasio bat / cerren nagoan **jaquinic** (A23: 1-4)
- (673) Oyta capa bat emunagaiti / ez nax gueratu piloxic; / inori emun bajagot bere, / ez nago damu **jaquinic** (A23: 57-60)
- (674) donzella batec joci ceban / Iruneco calean, niri ondo costa **jaquin** / Guipuscoaco lurrean (Sasiola, B33: 15-18)
- (675) Doncella, cegati çaoz / enegaz enojaduric, / çurequin ene aitasuna / orrela anci **jaquinic**? (Laz, AL: 1142v)

Adibideotan ikus daitekeenez, gertatu aditzetik (672?) edota izan aditzaren adiera iragankorretik (673) gertuko erabilerak ere bazituen, eta semantika hori erraz ulertzen da izan iragangaitzari datibo-argumentua gehitzearen ondorio gisa (cf. § 5.1.1, § 5.1.3, eta hemen behezagoko proposamena).

Elduaingo ziri-bertsoetako (664) eta Isastiren erretrauko (665) adizkiak ere erro berekoak bide dira (cf. TAV: 124 eta EHHE s.v. ekin), baina ekin aditzaren ohiko esanahietatik aldentzen dira. Horrek zenbait galdera edo aztergai dakar, kontuan harturik ekin historikoak ere N-N_i konfigurazioa duela, ageriko morfologia gehigarririk gabe.

Mendebaldean, lehen testuetatik, ja- hasiera beste inon baino ugariagoa eta emankorragoa da, nola erakusten baitute forma jokatu datibodun/alokutiboetako da- → ja- baliabide morfofonologikoak (jago ‘dio’ erakoak barne) eta beste hizkeretan ageri ez diren hitz eta aldaerek: jaurti (cf. aurtiki), jarrugi, jarrekin, jagon, jazo (§ 5.1.3.2), eta Lazarragaren zenbait aditz jokatugabetako (*)e- → ja- datibo-komunztadura (jagin, jakin₂). Hasiera batean, ez dakigu forma horiek guztiak arkaismoak (sinkronikoki emankorrak zein lexikalizaturiko forma zahar orokorrak) ote diren, ala berrikuntza

dialektalak (beharbada noizbait (bir)morfologizaturiko bilakaera (morfo)fonologiko baten emaitza sinkronikoak edo ez horren zaharrak). Dena dela, esanguratsua dateke Lazarragak berak darabiltzan *difinçuen* ‘ipin diezazuten’ eta *jafindaçu* ‘ipin iezadazu’ formekin alderatzea. Lehen *-fin*-erroaren gainean eratu da, **daifinçuen* edo **definçuen* batetik (vs *badafinçu* ‘ipinten baduzu’, *dagizu* vs *degizu* erako balentzia-kontrastea eginez); bigarrenak, aldiz, partizipioaren gainean eraikitako ohiko inperatiboa dirudi, baina **e-* → *ja-* aldaketa dauka (birritan darabil Lazarragak, eta ez da halako besterik beste ezein testutan). Bestalde, bada *niri ifinten* jokatu gabe bat ere, kontuan hartzekoa. Autore berak, aldiz, *eguidaçu* darabil inperatiboan (ez ***jaguidaçu*), baina *jaguin*, jokatu gabe datibodun gisa (cf. *reberencia jaguiteco* ‘hari erreberentzia egiteko’ vs *niri ifinten*, ez ***jafinten*).

Hortaz, Lazarragak **ekin* zaharrago batetik *jakin* forma eratu ote zuen, aditz laguntzailearen datibotasuna markatzeko (nola gertatzen baita, arkaismoa zein berrikuntza izan, *egin/jagin* bikotean)? N-N_i adizki laguntzaileak ohiko *ekin* aditzetik gramatikalizatu ziren zuzenean, ala **ekin* zaharrago (eta beharbada jatorri ezberdineko) batetik? Azkenik, zer esaten diezagukete *ekin* historikoaren adiera eta eratorri ezberdinek haren jatorrizko esanahiari eta, bide batez, etimologiari buruz?

5.3.2.2. Erroko kontsonanteaz

Azken urteetan Joseba Lakarrak Martineten teoriaren aldeko zantzu gehiago aurkeztu ditu, **thur* > *hur* ‘ur’ (cf. *iturri*) eta **khar* > *har(tu)* (cf. *ekarri*) bezalako adibide iradokitzailerekin, besteak beste (2018: 115-116). Hala eta guztiz ere, nabarmena da aditz erroetan fortis/lenis oposaketaren errendimendu eskasa.⁶⁶ Aztergai ditudan **kin* erroko aditzak kenduta, *ekarri*, *etorri*, *ikusi* eta *ikasi* (eta haien eratorriak) dira fortisdun bakarrak, lenisdun askozaz ere ugariagoen aldean. Areago, gutxienez *ekarri* erraz lot daiteke *egari* aldaerarekin (cf. OEH, s.v.); bai eta *etorri* (jarraian emango ditudan azalpenak onartzen badira) *erori*, *idor* eta *lortu* hitzekin ere (**dor* erroarekin, alegia). Hala, *ikusi* eta *ikasi* gelditzen dira azaltzeke, baina **khus* edo **khas* erroak berak ere ez dira beste ezein hitzetan ageri, Lakarrak haietarik eratortzen dituen *huts* eta *hats* erroez landa.

⁶⁶ Egia da jatorrizko *h*-dun errorik ez izatea edo berreraiki ahal ez izatea hots horren “lehen jatorria” hain zuzen haietan egotari egotz lekiokela, baina, dakidala, ez da halako proposamenik egin, ez eta argudio gehiagorik eman. Nolanahi ere, bestelako argudio eta ebidentziarik ezean, nire hipotesiari eutsiko diot.

Aldiz, ugariak dira ahostun / ahoskabe aldaerak dituzten eratorriak, txandakatze gardenaz edo gutxienez azalpen etimologiko errazekoak: halakotzat jo izan dira *ebagi* : *epai(-)*, (**eden* : *eten*, *egotz* : *ekoiz-*, *ebats* : *epais-*, *edeki* : *etekin*, eta gaurdaino iraun ez duten *e(*d)un* : *itute-* eta *idogi* : *itoite-*.⁶⁷ Hortaz, zilegi bekit planteatzea *ekinek* berak ez ote duen sorburua aldaera ahostun batean, alegia, *egin* aditzean.⁶⁸ Jarraian, lotura hori azaltzeko proposamenaren bi aldaera aurkeztuko ditut.

Proposatzen dudanaren arabera, jatorrian N-N_i nahiz N-N_k konfiguraziokoa zatekeen aditza, aldagai pragmatiko batzuen arabera (objektuaren erasate maila edota agentzia-maila, adibidez). Formari dagokionez, aditz izena *egite* → *ekite* aldatu zatekeen eta, hartatik, → *ekin* atera; gerora, berriz ere *egin* : *egite* bikotea berrosa zitekeen, analogiazko berdintzeen bidez bi paradigma berezi sorraraziz. Bitartean, *egin* aldaerak morfosintaxi iragankor “arrunta” hartu edo finkatuko zukeen (**edun*-en eta **ezan*-en eredura, adibidez), hura burututasunari lotuago izaki, eta *ekite* berriak, aldiz, aspektu burutugabearen ñabarduraz horniturik, ‘etengabe egite’ edo ‘egiten haste’ esanahiaz lexikalizatuko zen (perfektibotasunaren “kontrako” adierak, nolabait), eta **edin*-en eremura hurbildu, ‘egiten hasi’ > ‘sortu; bihurtu’ aldaketa semantikoaz.⁶⁹ Halaber, datiboz markaturiko argumentua esperimentatzaile/jasaile rolean berrintepretatuko zen (beste aditz batzuetan hala izaki lehendik ere), beharbada bi argumentuak 3. pertsonakoak ziren formatatik hasita, halakoen anbiguotasun morfologikoa lagun (cf. Isastiren errefrauko eta Elduaingo ziri-bertsoetako adizki trinkoen adierak); ondoren, > ‘(norberari) jazo; eskarmentua izan’ moduko aldaketa semantikoa tarteko, *jakin*-en adizkien ohiko adierara iritsi zitekeen.

Beste aukera bat litzateke, berriz, urrats bat harago joatea eta **gin* errorako jatorrizko NOR(-NORI) jokoa proposatzea, beste aditz gerora iragankor batzuen modura

⁶⁷ Ez dut adierazi nahi zerrenda honetako bikote guztiak inoiz orokorrak eta aitzineuskaratik zuzenean eratorritakoak direnik, bilakabidea bera baizik (gehi bekie *ikan* ‘igan’ aldaera, eta, § 5.2.2-ko etimologia onartuz gero, *ukan*). Edonola ere, haietako batzuk analogikoki eraturiko txandakatze berantiarrak izateak berak ere behinolako emankortasun eta hedaduraren alde egingo luke, izatekotan.

⁶⁸ Nabarmenezkoa da herskariaren bilakabide hori *-te* atzizkiarekin gertatu zela, ez *-ki* rekin (cf. *eduki* < **edu(n)-ki*, baina *ituten* < **edu(n)-ten*); *itoite* ‘idokitze’ bezalako formek, izan ere, **ido(g)i-te* berreraikitza garamatzate, agidanez *-ki* aldaera orokortu baino lehenagokoa. Ildo berean, erka bitez Leizarragaren *aurdigi* aditzoina eta *aurditen*, *aurtiten*, *aurtikiten* aditz-izenak (Zulaika 1998: 161, 167)

⁶⁹ Forma jokatueta aditz-izenetiko partizipioaren aldaera ahoskabedunen adibide argi eta orokor askorik ez bada ere (cf. arestian aipatu *egari* : *ekarri* eta (**eden* : *eten*), beste kasu are bereziago bat proposatu du berriki Joseba Lakarrak (prestatzen) **edun*-en pluraleko *it-* “aurrizkiarekiko” formak azaltzeko: haren ustez, RSen ageri den *ituten* aditz-izenak erakusten duen *itu-* oinarria gramatikalizatu zen pluraltasunaren adierazle gisa, *i-* (< **e/_Cu*) erroaren partetzat berrinterpretaturik, burutugabetasunaren “iteratibotasun” edo “errepikapen” kutsua objektu plurala adieraztera igaroaz.

(cf. § 5.2). Hala, adiera aldetik errazagoa dateke jatorrizko ‘sortu’, ‘gertatu’ edo ‘gauzatu’ bezalako zerbaitetatik abiatzea (cf. *jakin*₂-z esandakoa, eta ikus *jazo*-ren etimologia § 5.1.3.2-n), arestian proposatutako ‘sortu’-rekin lotuta, iragankor gisa berrinterpretaturik historikoki dugun ‘egin’ izatera iristeko.⁷⁰

5.3.3. Bilakaera osoa eta kronologia erlatiboa

Aurreko puntuetan adierazi dudanez, lotura etimologikorik eza ere litekeena den arren, uste dut ezin bazter daitekeela *ekin* eta *egin* erroen jatorri komunaren hipotesia.

Horrenbestez, bi aukerak xehatuko ditut jarraian, orain arte aztergai izandako erro eta aditzen arteko lotura etimologikoari begira: hipotesi “arina”, eta hipotesi “gogorra”. Lehendabizi, *ekin*, *jakin*₁ eta *jakin*₂-ren eta haien arteko harremanen bilakaera azalduko dut, urratsez urrats, eta ondoren *egin*-ekiko balizko loturarekin osatu (ikus bukaerako 23. irudian proposamenaren eskema).

5.3.3.1. Hipotesi “arina”: *kin

- 1- Lehenengo aldi batean, *kin balentzia iragangaitzeko erroa zatekeen (‘agertu, sortu’ antzeko adierakoa), zeinari argumentu bat (datiboan) erants zekiokkeen: edo (a) esperimentatzaile rolean, baldin absolutiboan zihoan argumentua bizigabea bazen (‘norbaiti zerbait agertu, sortu’ → ‘gertatu’), edo (b) objektu edo jasaile rolean, subjektu absolutiboa biziduna bazen (‘norbait zerbaiti agertu, gertatu’ → ‘norbait zerbait egiten hasi’, ‘norbait zerbaitekin ekintzaren bat egiten hasi’). Lehen adieraren (a) arrastoak lirateke, izan ere, Elduaingo ziri-bertsoetako arao-formula (19) eta Isastiren atsotitza (20).
- 2- Uneren batean, aditz-erroak (edo orduko forma jokatugabeak) ere morfo bat (aplikatiboa? lokatiboa?) hartu zukeen, bereziki (edo soilik?) zehar-argumentua biziduna bazen, eta subjektua bizigabea; hala, *e-da-kin (→ *jakin*₁) adieraz bereizi eta bere paradigma osoa eratu zuen, esperientzia eta, ondorioz, jakituria adierazten zuela: ‘gertatu’ → ‘esperientzia izan’ → ‘jakin’.

⁷⁰ Hipotesi horrekin bateragarri dira beste datu hauek ere: alde batetik, datiboarekin loturiko partizipioetako -ki atzizkiaren -gi aldaera (zaharragoa) eta, bestetik, morfo beraren alomorfoak diruditen -k eta -i aldaerak (< *-gi). Horiek *giC itxurako erro batetik datozela pentsatuz, *gin bera proposa daiteke sorburutzat. Hala ere, bateragarri diot, eta ez indargarri, ezen datibo-komunztadurarekiko loturaren nondik norakoez ez dute argirik egiten, argumentu-gehitzeko bide baten gramatikalizazioaz besterik.

Bide batez, *jarrekin* aditza ere erro berekoa ez ote den pentsa daiteke, aurrizki gehiagorekin (**e-da-ra-?*), baina jatorrizko ‘agertu’ adieratik gertuago. ABS-DAT konfigurazio horretan, argumentu biziduna agentziarik gabeko subjektu esperimendatzailerik gisa ulertu izan zitekeen, eta horrela garatuko zuen ‘norberari (ustekabea) agertu’ → ‘topatu’~‘aurkitu’ adiera.

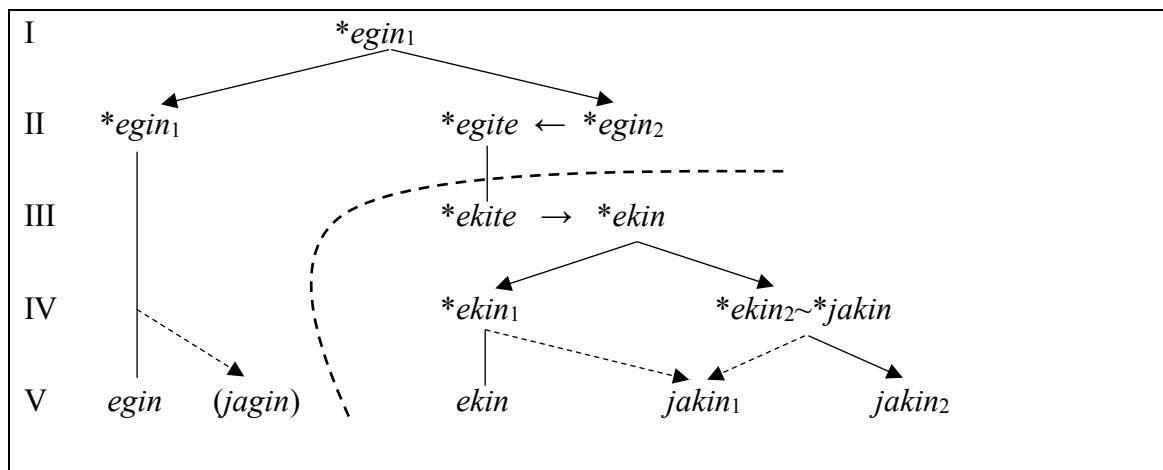
- 3- Azkenik, aditz laguntzaile gisa gramatikalizatuko ziren (a) adierako jatorrizko formak (Lazarragaren *jakin*₂-renak, baina adizkietan **da*- morfoaren arrasto oro galdurik, hura inoiz orokorra izan bazen, *jakin*₁-enek ez bezala; cf. *balekio* vs *baliaki*); eta (b) adieratik, aldiz, *ekin* historikoa genuke (norbait zerbaiti gertatzea → norbait zer horretan hastea; cf. *bideari ekin*, *irakurtzeari ekin*).

5.3.3.2. Hipotesi “gogorra”: *gin

Hipotesiaren aldaera honen arabera, esandako guztiaz gain, eta § 5.3.2.-ko argudioei helduz, **kin* erroa **gin*-en alomorfo zahar bat litzateke, funtsean *ebagi*-tik abiatuta *epai* azaldu ohi den bezala, edota, nire ustez, *ekarri*-ren eta *egari*-ren artean dagoen harreman etimologikoaren antzera.

Kasu honetan, ordea, behinola bereizitako erro bakoitzak bere paradigma trinko propioa garatu zukeen, analogiazko aldaketak eta orokortzeak tarteko.

Jakina, proposamen hau tentuz hartu beharra dago. Alde batetik, erroaren aldaera zaharra **gin* dela pentsatu beharko dugu (eta ez **kin*, nahiz eta horrek ere aski zaharra behar duen), euskararen eta aitzineuskararen bilakaera fonologikoaz dakiguna kontuan harturik. Bestelako berreraiketek (*gi*- aurrizkia < **gin* erroa) eta, horiekin loturik, Trasken Legeak ere (-*gi*/*-ki* atzizkiak), ondorio berera garamatzakete. Bestalde, aipatu zahartasunak inplikazio batzuk dakartza kronologia erlatiboan: baldin *ekin* alomorfoa *ekite*-tik atzeranzko eraketaz sortu zela pentsatzen badugu, eta berori < *egite* formatik, eta aldi berean *jakin* aditza erro berekotzat badaukagu, *ekin* aldaeraren sorrera *e* : **e*-(*i*-)*da*- (edo ordurako *ja*-) eratorpen (edo txandakatze) morfosintaktikoa bizirik zirauen garairaino eraman beharra dago (nahiz eta *ja*- analogiaz emankortua ere izan zitekeen; cf. Lazarragaren *jagin*, beste inon lekukotu gabea izateaz gain, *egin*-en forma hirupertsonal orokorretan islarik ez baitu).

23. irudia: **gin*~**kin* erro(ar)en familia-zuhaitza

6. Ondorioak

Azken kapitulu honek hiru helburu ditu, tesia borobiltze aldera. Lehen atalean (§ 6.1) aurreko kapituluetakako ondorio eta emaitza behinenak laburbilduko ditut, ikuspegi orokorra marrazteko; lanean zehar joan naiz atalkako ondorioak aurkeztuz eta, hortaz, haietako zenbait gogorarazi eta nabarmendu baizik ez dut egingo hemen. Bigarren atalean (§ 6.2), emaitza horietatik eta, oro har, tesiko hipotesi, analisi eta proposamenetatik abiatuta ondorioetan sakonduko dut, noiz ziurrago, noiz zuhurrago. Amaitzeko (§ 6.3), aurreko guztiari jarraipena eman diezaioketen galdera zenbait planteatuko ditut, euskal aditz jokatuaren morfologia ikertzen segitzeko ildo gisa.

6.1. Emaitza nagusiak

Corpusaren parteari dagokionez (§ 2), tesi honetarako Euskara Arkaikoko adizki jokatuaren orain arteko datubaserik osoena eraiki dut,¹ lehenagoko autoreek (Schuchardt, Lafon, Mounole) erabili gabeko eta harrezkeroztik aurkituriko lekukotasunak ere erantsiaz; adizki bakoitza morfosemantikoki etiketatuz, morfologikoki deskribatuz, eta beharrezko testuinguruaz horniturik.

Kapitulu horretan eskainitako ~2500 sarrerako adizkitegiaren bidez, datubasean bilduriko adizki ezberdin guztien berri eman dut. Hala, Euskara Arkaikoko aditz jokatuaren ikuspegi orokor (baina era berean xehea) eskaintzeaz gain, aditz morfologiaren azterketarako eta aditz laguntzaile (§ 2.2.1) zein trinkoen (§ 2.2.2) kontsultarako tresna izan nahi luke, besteak beste hurrengo ikerketetarako abiapuntu gerta ledin.²

Ondorengo kapituluan (§ 3), lehenik (§ 3.1), ikusi dugu ez dela datibo-marka eksklusiborik ezein dialektotan (**i-*, **-gi*, *-ts*). Areago, alomorfo eta bilakaera gehienak ere partekatzen dituzte euskalkiek (*de-*, **-g* [*> -k*, *-S*, *-T*], *-i*), alderik nabarmenena alomorfoen banaketa eta maiztasuna direla, bai eta **i-* aurrizkiaren emaitza ezberdinak

¹ Leizarragaren testuak salbu. Kapitulu hartan azaldu bezala, haren lan osoa datubasean sartzeak ez zukeen tesi honen helburuetarako onurarik ekarriko, eta bai distortsio handiegia; horregatik erabili dut Zulaikaren (1998) lana beskoiztarraren aditza aztertzeko.

² Hurrengo urratsa, noski, datubase etiketatua edonork kontsultatzeko moduan sareratzea izango da.

ere.³ Horrek bilakaera (morfo)fonologiko zenbait partekatuak direla erakusten du, nahiz eta, jakina, ondoren eremu bakoitzean aldaera bat edo beste hedatu zen, dela paradigma barneko analogiazko berdintzeengatik, dela (alo)morfo jakin bat berezitu edota emankortu izanaren ondorioz.

Bilakaera komun edota geografikoki aski hedatuak ikusi ditugu datiboko pertsona-marka batzuen eta ondoko morfoen artean ere (§ 3.2, § 3.3), zeintzuek halaber hizkuntza-egoera zaharrago bertsu baten berri ematen diguten. Adibidez, Leizarragaren *dieçaquede* ‘diezadakete’ formaren akabuak RSeko *balinde* adizkiarena dakar gogora, bietan *-de* < **-da-(d)e* gertatu zenez gero; eta, izan ere, Leizarragak *-te* duenez ergatibo marka emankorra, adizki horretako *-de* akabua (edo bestela esanda, *-(*)e* alomorfoaren erabilera) ezaugarri gordetzailatzat jo behar da haren hizkeran.

Halaber, autore haren eta erdi-ekialdeko beste testu batzuetan (berantiarragoak izanagatik) antzerakoxe bilakaerak ikus daitezke **ezan* eta **ekin* laguntzaileen zenbait formatan, bokal asimilazio edo galerak/bakuntzeak tarteko, eta adizki horietako zenbaitek badauzkate, aldi berean, beste ezaugarri berezi (eta itxuraz zaharrago) batzuk ere; nire ustez, bestelako forma sinkroniko gardenak baino egoera zaharragoa erakusten dute horiek ere, ezin azal baitaitezke orduko beste formen analogiaz edota morfologia emankor sinkronikoaz. Erka bitez, esaterako, Ber *daquico-* ‘dakiokete’ eta OtxA *daguico-* ‘id.’, non **-keo* (> **-kao?*; cf. Ax *-kaio*) > *-ko* gertatu den; edota Leiz *dietçoyote* ‘diezaiokete’ eta OtxA *dizoco-* ‘diezaiokete’, non bokalen asimilazioa edo datibo-komunztaduraren pleonasmoa⁴ ikusten den (§ 3.4.5.4), bi kasuetan morfo bat tartean dela (*-i*, *-k(*)e*); bai eta, agian, Leizarragaren adizki hori RSeko *lemayo* ‘emango lioke’ eta Mat, Ax eta besteren *-i-dun* adizki batzuekin (adib. *diazaio* ‘diezaiokete’), *-i* (alo)morfoari eta *-ke* ezari dagokionez (§ 4.3).

Modu orokorrago batean, Mitxelenak erakutsi adizkietako *-o* : *-a* (*dauko* : *daukat*) txandaketa eta haren azalpena berretsi eta indartu dut, hark proposaturiko beste bilakaera fonologiko batzuk ere aditzaren eremura ekarriaz (*pace* Trask, *apud* Gómez & Sainz 1995: 252, 22. oin-oh.) eta aditz-morfologiaren bilakaeraren azalpenean eta berreraiketan erabiliaz: *-i* > *-ø* (**-gi* > *k*; cf. Gómez & Sainz 1995) eta *-e* > *-a* (**-ke-i-* > *-kai-*), hain zuzen.

³ Izan ere, hor sartzen ditut, *da-* → *de-* ez ezik, *izan*-en paradigmako N-N_i jokoko mendebaleko *j-* eta erdi-ekialdeko *z-*, besteak beste; ikus aurrerago § 6.2.2.1, § 6.2.3.1.1.

⁴ Bigarren kasu horretan, pentsatu beharko litzateke **-za-o* > *-zo* monoportongatu zahar baten gainean eraiki zela forma berria, **-za* erro biluziaren gainean egin beharrean.

Bestalde, defendatu dut arestian aipatu formetan ikusten den morfo-ordena (-ke-DAT) dela zaharrena eta, hortaz, esaterako, Ber *daquicon* ‘dakioken’ : *daquique* ‘dakioken’ formen artean lehenak morfofonologia zaharrena edo, gutxienez, zaharrenaren garapen fonologiko zuzena erakusten duela.

Orobat iradoki lezakete lehenagoko fase bat datiboko 3. pertsonaren komunztadura-markarik gabeko RS *aquique* ‘hakioken’ eta Etxep *ezpadaqui* ‘ez badakio’ formek (akatsak ez badira, noski); alegia, oraindik argitzeke dauden arrazoiengatik (atzizkien gramatikalizazioarekin loturikoak, ziurrenik) komunztadura-markak, 3. pertsonarena behinik behin, kasu guztietan nahitaezkoak ez ziratekeen garaiko arrastoak.

Alokutiboko formei begiratuta, marka aurrizkituen agerpena da azpimarragarriena. Datibo-komunztadurarekiko lotura erakusteaz gain, haren forma zaharrena islatzen dutela pentsatzen dut (Aritzimuño 2013b-n adierazi bezala); alegia, datibo-komunztadura eransteko balio zuen mekanismo zaharra alokutiborako geratu zela batik bat, eta datibo-komunztadurak (bereziki erdi-ekialdean) beste forma batzuk hartu zituela, Kuryłowiczen lege ezagunaren antzera: erabilera bigarrenkaria [alokutiboa] → forma zaharra; oinarritzko erabilera [datiboa] → forma berria.

Lehentasun kronologiko horren adibide, ikusi dugu pluralgilearen alomorfo zaharra ageri dela Leizarragaren alokutiboko formetan (*-ae > e), alokutiboaren marka estaliz eta, aldi berean, morfoen ordena zaharra iradokiz, *diate/ditek* bereizketa egiten duten hizkerak erakusten dutenarekin alderatzen badugu (orobat, atzizkiari dagokionez, mendebaldeko zenbait hizkeratako *due*, *doste* ‘diate’ edo *juek*, *jeurek* ‘ditek’).⁵ Hala ere, pertsona-markaren lausotze hori hikako forma ez-alokutiboetan ere gertatu zenez (esaterako, Leiz *draue* < **drauae* ‘diate’) horietan ere gertatu da eta zen “oinarritzko” formaren amaieran ageriko marka ezartzea: *draue* → **drauek* → *drauëan* (nola erabiltzen baita egun hainbat hizkeratan *ditek* bi adieretarako).

Beste konbinaketa interesgarri batzuk 3. pertsona singularreko -io / -ko, -ka eta, absolutibo pluralgilearekin, -zko, -zka / -tzo, -tza dira, hizkeraren eta aditzaren arabera; adibideak aztertuta, honela berreraiki litezke, hurrenez hurren: *-(g)i-o / *-g(i)-o eta *-z(a)-g(i)-o / *-g(i)-z(a)-o (ezin bazter daiteke zenbaitetan datibo-markarik gabeko

⁵ Kasu honetan Kuryłowiczen legera makurtu ez izanak badu arrazoi simple bat: datibo-komunztadurak bere kokalekua du sisteman, edozein pertsonatakoa dela ere, eta alokutiboko formatatik kanpo, beti ere ergatiboa baino ezkererago (presio paradigmaticoa). Alokutibo-marka, aldiz, “askeagoa” dateke zentzu horretan: behin datibotik bereizita, ez baitio barne-argumentu bati erreferentzia egiten, eta horren ondorioz, ez zatekeen inolako presio paradigmatorik atzizkia berriz amaieran eranstea eragotz zezakeenik.

*-tz-o batetik etortzea, baina aldaera afrikatua bera, aldi berean, lehenagoko forma baten analogiaz hedatu zatekeen).

Horrek guztiorrek, behialako hizkuntz batasunaz ez ezik, ondoko bilakaeren eta haien kronologia erlatiboen gaineko hipotesiak egiteko bidea irekitzen digu, eta datibo-komunztaduraren eta alokutiboko formen inguruabarrek euskal aditz jokatuaren eta dialektoen bilakaera ulertzeko duten garrantzia agerian uzten du.

Azkenik, ekarpen zehatzago batzuk ere nabarmendu nahi nituzke, bai berreraiketari dagozkionak, bai alderdi filologikokoak ere; zeren eta ikerketa-ildo honen eskutik irakurketa berriak proposatu eta adizki batzuen osaera ere azaldu ahal izan baitut.

Berreraiketaren alderdiari dagokionez, zenbait aditzen arteko harremanak eta jatorri komuna azaldu ditut, datibo-komunztadurarekin lotuak batik bat. Hala, **ezan* aditz laguntzaile iragankorra *izan* aditzaren erroarekin lotu dut, N-N_i jokoaren ergatibotzearen bidez, eta, bide batez, *etzan* aditzaren jatorria **ezan* iragangaitz hartan datzala proposatu dut; orobat *arazi* eta *jazo* aditzei dagokienez. Halaber, **edun* ‘alboan izan’ aditza jatorrian iragangaitza zela proposatu dut, *eduki* ere N-N_i argumentu-egiturakoa zela pentsatzeko arrazoiak daudela ondorioztaturik; banaketa dialektalari eta lekukotasunei begira, bestalde, *ukan* aditza **edun*-en aldaeratzat azaltzeko modua dela defendatu dut. Horrez gain, **eradun* eta **edutsi* inoiz “egiazko” aditz trinko izan zirenik edo, behinik behin, ‘eman’ adiera hutseko aditzak izan zirelako ustea zalantzan jarri dut, testuetara joaz eta haien erabilera eta hedadura aztertutik; horien modukotzat jo dut, *izan* ere, identifikatu eta azaldu dudana **jadun* aditz laguntzailea ere, ezen, azken batean, **edun*-en forma arruntetatik datibo-komunztadura gehitzeko mekanismo baten bidez garaturiko forma laguntzaile ditransitiboak bailirateke. Azkenik, **edin*-en N-N_i jokoan erabiltzen diren -*ki*- erroden formen inguruabarrak ikertu ditut, eta **ekin* hura *ekin* historikoarekin eta *jakin*_{1/2} aditzekiko lotura azaldu (EHHEn ere azaltzen edo iradokitzen dena); N-N_i > N-N_k bilakaeraren beste adibide bat erakustez gain, horrek *ekin* eta *egin* aditzak, modu espekulatiboagoan bada ere, etimologikoki lotzeko aukera ematen duela defendatu dut, jatorrizko fortis/lenis kontrastearen bidezko azalpena (kasu honetan) baztertuz.

Arestian aipatu proposamenetan lan filologikoak garrantzia izan du (lekukotasun zaharr(en)ak erabili baititut, besteak beste); ondoko adibideetan, aldiz, testuetako adizkiak berak izan dira aztergai, haien osaera argitze aldera filologia zehatza eta tesiko ikerketa-ildoak uztartuz. Esaterako, RSetako *deique* ‘egingo dik’ formaren bitxitasuna jatorrizko eskuizkribuak **deiq* izango zuela proposatuz azal daitekeela defendatu dut, horrela, pertsona-markaren “falta” eta testu horretako gainerako formekiko koherentzia

eza (*egin*-ek ez du *-ke* morfoa hartzen) kopontzen baitira. Halaber, errefrau bereko *diratan* forma bitxia **iradogi* (= *iradoki* ‘idokiarazi’) edo **iradagi* (cf. zubererazko *iraki* ‘elikatu’?) moduko aditz batetik eratortzea proposatu dut, **diradog(i)-ga*/**diradag(i)-ga* batetik erraz azal baitaiteke *dira-* hasiera, eta 2SGM-ren markaren bilakaera hori (*-ta* < **-ka* < **-ga* /C_) forma gehiagotan ageri baita, bakanki bada ere (kontsonante hortz-hobikarien testuinguruan, cf. RS *deustat* ‘diat’), edo inoiz gertatu zela igar baitaiteke (cf. Ber *ciroquetat*). Bestetik, Lazarragaren *asco dauquezu senarric* perpauseko adizkia, autore horren aditz-morfologia osoa (eta corpora, oro har) kontuan hartuta, **edun* aditzarekin lotzeak dakartzan desegokitasunak agerian uzten saiatu naiz, eta, aldiz, arestian aipatu morfo-ordena zaharra kontuan hartuz,⁶ *egon*-ekin lotzea proposatu dut, alegia, ‘dagokizuke’ = ‘egongo~egokituko zaizu’ ulertzea; izan ere, bigarren eskuaren *estao çure senarric* ‘ez dago zure senarrik’ berridazketak ere, hein batean, bermatzen bide du irakurketa hori. Orobat ahalegindu naiz Etxepareren eta Leizarragaren adizki berezi bana azaltzen (*darauritzut* eta *dauritzan*; § 4.2), haien jatorria ez ezik azpian dautzan xehetasun diakronikoen konplexutasuna agerian utzi nahiz, bai alomorfia, bai analogiazko aldaketak, eta haiek kontuan hartu beharra azpimarratu, etimologienguzentasuna gorabehera. Orobat esan daiteke Garibairen *diago* (<< **diau-o* << **d(a)-i-(d)a-no(n)* ‘dio, esaten du [norbaiti zuzendua dela markaturik]’) adizkiari buruzko atalaz (§ 4.4.3), hura azaltzeko saioak berak azken etimologiak bezainbesteko balioa izan baitezake, eragindako galderengatik eta erdietsitako beste azalpen etimologikoengatik (*jauki* aditzarena, besteak beste). Bukatzeko, lan honetan egindako beste proposamen bat ekarri nahi nuke berriz: **jadun* balizko partizipio berreraikiaz aipa daitekeen aditz laguntzailea (§ 4.4.2). Frogatu dut ezen Gipuzkoa hego-mendebaldean eta Arabaren zati batean (Lazarragaren lekukotasunarekin) **edun*-en forma ditransitibo bereziak garatu zirela, eremu hartan noizbait emankorrek ziratekeen *da-* > *ja-~dia-* mekanismo morfofonologikoen bidez; azalpen hori han-hemenka barreiatutako lekukotasunak lotuz erdietsi da, Lazarragaren <ñagon> adizkiaren azalpen filologiko-linguistikotik abiatuta (§ 4.4.1) eta, horrez gain, Azkoitiko 1515eko poemetan (Ariztimuño 2020a [2022a]) agerturiko <nj[a]gon> adizkia azaldu ahal izan da (zeina noketakotzat hartu baitzuten lehen interpretazioan), *jago* eta *diago* formen argitan.

⁶ Eta, **-gi* atzizkiaren gorabehera diakronikoak xeheki ezagutzen ez baditugu ere, <z> grafiak /ts/ ere adieraz zezakeela ahaztu gabe; alegia, ezin bazter daiteke *dauketzu* (< **dago-ke-g(i)-zu*) irakurtzeko aukera (cf., atzizkien bestelako bilakaera fonologikoarekin, Ax *dadukaio* < **dadu-ke-(g)i-o*).

6.2. Ondorioetan sakonduz

Atal honetan, datuen analitik eta proposaturiko bilakaeretatik abiatuta, zuzenago edo zeharrago dagoeneko aipatu ditudan hipotesi eta proposamen batzuetan sakondu nahi dut, zenbait ezaugarriren inguruko nire ustea osoago edo esplizituago (nahiz eta, era berean, espekulatiboagoki) azaltzeko.

6.2.1. Datibo-komunztadura eta ergatibo-komunztadura alderaturik

Lan honetan ez dut berariaz eta sakon aztertu datibo- eta ergatibo-komunztaduren arteko harreman morfologiko, paradigmatico eta diakronikoa, baina ikusi dugu haien arteko antzekotasun, desberdintasun eta bilakaera zenbait (§ 5.1.1, § 5.2; eta ikus § 6.2.3.1.2, § 6.2.3.2). Labur esateko, ageriko datibo-markarik gabeko formak morfologikoki anbiguoak dira orainaldian; orainalditik landakoetan, berriz, ergatiboaren lekualdatzea medio, bereizketa argia da. Noiztik eta zergatik edo nola, ordea? Aldaik (2000) proposatu zuen inoiz jokoa erregularra zatekeela puntu horretan ere, eta **dakarda*-ren ondoan **(z)ekarda(n)* esango zela ‘nekarren’ adierazteko; hala balitz, are berdina goaok ziratekeen ergatibo- eta datibo-komunztadurak.

Nolanahi ere, eta lehenago nola ote zatekeen sartu gabe, historikoki dakusagun “ergatibo-lekualdatzea” azaltzeko, aurreko lan batean (Ariztimuño 2013a) defendatu nuen lehenaldiko 3. pertsonako objektudun forma historikoak aditz jokatu gabe baten birmorfologizaziotik datozela: partizipio moduko **ekar* batetik, alegia, zeina gerora sortu zen aditzoinarekin nahastu behar ez den, agidanez (cf. Urgell [2018]; eta *pace* Trask [1995], hark ere jokatu gabetzat bazuen ere, aditzoin historikoarekin loturik “izenkitzat” baitzeukan).

Hala azal daitezke morfo-ordena ezberdinak eta *-n*- “tartekaturik” eza (*nen-*, *hen-*) singularreko 1. eta 2. pertsonetako ergatibo-komunztadura duten formetan:⁷ **nakar* / **nenkar* eta **dakarda* jokatu en ondoan, **ekar* (jatorrian) jokatu gabea genukeen, zeinari pertsona-marka (izenordainaren forma “ahuldua”) atxiki baitzitzaiokeen (eta ez **denkar* oinarriari edo lehenago **den* laguntzaileari, **nen* adizki laguntzaile jokatu osatuz). Hain zuzen, historikoki hirugarren pertsonako argumentuekin agertzen den *(z)ekarr-en*

⁷ Dirudienez, pluralekoetan beste formetako **gen-* eta **zen-* osoak sartu ziren, baina maiz oinarriko *e*-ren gainean nahiz hura ezabatuz. Hizkeraz hizkera, askotariko formak topa daitezke, analogiazko eta fonologiazko aldaketa ezberdinen ondorio.

formaren oinarri bera, eta **n-ekar* forma ‘nire(=nik) ekarria’ gisako burututasun adieraz. Oinarrizko lau formak, “itzulpen” moduko bat ematearren, honela uler daitezke:⁸ **n:a* kar ‘*ni(re) ekartze burutugabea*’, **n:en*-kar ‘*ni(re) ekartze burutua*’, **da*-kar-*da* ‘*honengan(a)* (> ‘honek, honi’=‘nik, niri’)⁹ *ekartze burutugabea*’, *(*n:*)*ekar* ‘(*nire*=nik) *ekarria*’ (jokatugabea). Izan ere, **dakarda* bezalako formen anbiguotasun morfologikoa, noizbait gramatikalizaturiko datibo-markek ez ezik, testuinguruak eta morfosintaxiak (ageriko argumentuen markatzeak) argituko zuketzen. Adibide berarekin jarraituz (eta forma historikoak erabiliz), irudika daiteke garai bat non *niri dakar(-t?)* nahiz *(ni(ri)?) diakart* bezalako zerbait esan zitekeen (orobat ergatiboarekin: *nik dakar(-t?)* zein *(ni(k)?) dakart*). Zentzu horretan, izan ere, pentsa daiteke komunztadura-markatzat ditugun aurrizki/atzizki horiek inoiz klitikoak edo izenordainen edo bestelako morfo askeagoen forma “ahulduak” zirela, eta historikoki erakusten duten jokaera morfosintaktikoaren bestelakoa izan zezaketela, ez horren zurruna (ikus, besteak beste, Corbett 2006: § 1.4 eta Siewierska 2004: § 2).

Hortaz, ergatibo-lekualdatzeaz eta datiboaren kokagune erregularraz ari garelarik, nahiz eta irregulartasunak zahartasuna adierazten duela esan ohi den, ez da itsu-itsuan jarraitu beharreko baieztapena (cf. § 3.4.2-n eta § 4.1-en muturretako dialektoen arteko kidesunaren irizpidez, -*e* alomorfoaren ustezko zahartasunari dagokionez). Jakina, irregulartasunak erregularitasun eta gardentasun handiagoko garai bat iradokitzen du, eta hari azalbidea eman beharra dago, hizkuntzaren garapena ulertuko badugu; baina horrek ez du esan nahi sinkronikoki erregularragoa den beste elementu bat baino zaharrago denik beti eta ezinbestean: irregulartasun horren sortze-testuingurua (eta garaia) eta garapen-mekanismoak argitu behar dira eta, hemen proposatu dudanaren arabera, euskararen aditz jokatuen alorrean, anbiguotasun morfologiko partzialeko garai bat izan zitekeen, zeinetan, alde batetik, morfologia berria gehituz edo zegoena orokortuz joan zen (datibo-markak, kasu-atzizkiak) eta, bestetik, ziurrenik erabilera berezia zuen egitura jokatugabe berri bat (*(X:)*ekar*) lehendik existitzen zen beste egitura edo forma baten (*(X:)*en-kar*) eremura sartu zen, hirugarren pertsonatik. Zehazki, **den* aditz-erroarekiko formak ziratekeen **nen*, **hen*, **gen* eta **zen* (Aritimuño 2013b). Hirugarren pertsonarako forma jokatugabea (pertsonarik gabekoa) erabiliko zen, zeinetan **den* ezkerreko izenordainari

⁸ Litekeena da, halere, analisi honetan pankronismo zerbait izatea eta, garai jakin bateko egoera gutxi gorabehera egoki islatu arren, adizki jokatuen sorrera eta lehen garapenak guztiz azaltzeko aski ez izatea.

⁹ Singularreko 1. eta 2. pertsona-marka atzizkituen etimologiaz ez dut hemen sakonduko, baina Lakarrak (k. p.) -*da* eta -*ga* lokatiboetatik datozela pentsatzen du; horregatik itzuli dut 1. graduko erakuslearen forma lokatiboen bidez.

lotu beharrean, ondoko erroari lotuko zitzaion, zerbaiti lotu beharraz (orainaldiko *da-Σ* bezala); ondorioz, hasierako kontsonantearen ordeztu, amaierakoa galdu zukeen: **de-Σ*. Hain zuzen ere, forma horretatik letorke *le-Σ*, historikoki mendeko perpausetako perfektiboko~iraganeko forma gisa agertzen zaiguna, (*z*)*e-Σ* formek perpaus nagusietatik egotzirik. Horrek azalkizun uzten du, akaso, zergatik ez dugun **nar*, **har*, **zar*, **gar* bezalakorik orainaldian (edo zergatik **nen*-eta ez diren halaber **ne-*, **he-* etab. bihurtu). Litekeena da morfo eta fonema bakoitzaren ezaugarri bereziek eta alde kronologikoak zerikusia izatea bilakaera ezberdinekin.

6.2.2. Datibo-markez

Noizbait datiboaren edo zena zelako zeharkako kasuaren komunztadura adierazteko edota halakorik berezko ez zuten erroei eransteko morfoak gramatikalizatu ziren; garai ezberdinetan edo/eta funtzio ezberdinekin, pentsa daitekeenez. Zernahi gisaz, datibo-marka bat baino gehiago dagoela ezin uka: aurrizkia eta atzizkia ez dira gauza bera aspaldidanik. Gutxienez, (***)*i-* eta **-gi* berreraiki behar ditugu barne-berreraiketan, azken buruko iturria berbera den ala ez sartu gabe; cf. Lakarraren *i-* <...< **ni(n)* proposamena, betiere **V-ni-Σ* > **V-hi-Σ* > **ViΣ* bilakabidea onartzen badugu, non hasperenaren galera alde batera utzirik ere, hasperenaren beraren sorrera-garaia kontuan hartu behar den. Bestalde, lanean zehar ikusi da datibo-marka bat baino gehiago ager daitekeela historikoki, eta hori soilik formen etengabeko eraberritze edo sortzearen ondorioz gerta daiteke, garaian garaiko morfologia emankorraren eta oinarrizko formen analogiazko eraginez. Hala, atzizkiok ez dute beti itxura bera erakusten, ez euskalkien artean, ez dialekto beraren barruan ere, nahiz alomorfo gehienak orokorrak diren, eta hain zuzen konbinaketa eta itxura ezberdin horien jatorri eta garapena argitzeko bidea urratzen saiatu naiz.

6.2.2.1. Aurrizkia(k)

Tesian zehar defendatu dut bi bilakaera nagusi izan dituela **i-* morfoak euskalki guztietan: alde batetik, imperfektiboko *da-* aurrizkiaren bokalarekin batu da haren ondotik zetorreanean eta *de-* eman (horretarako, *ai* >...> *e* aldaketa gertatu zela onartu beharra

dago)¹⁰ eta, bestetik, marka beraren kontsonantea aldarazi du (> *ja-*, mendebaldean) edo artizki moduan ageri zaigu historikoki (*dia-*, erdi-ekialdean); hala ere alokutiboko formak kontuan hartuta, *za-/ze-* emaitza ere ikusten da eremu hartan, erdialdean batik bat. Bigarren emaitza edo alomorfo-multzo horri dagokionez, ordea, beste ikuspegi bat gailendu da orain arteko ikerketetan.

Mitxelenarengandik hasita, *da-* > *dia-* > *ja-* edo antzeko bilakaerak proposatu edo onartu izan dira, dela [i]~[j] hotsa datibo-markatzat hartuaz (Mitxelena 1964, Hualde 2003), dela baliabide fonosinboliko baten morfologizaziotzat joaz (Ros 1986, Alberdi 1995). Esan bezala, bestelakoa da nire ikuspegia, nahiz eta aurreko bi azalbideetatik ere edaten duen, lehenetik batik bat: alde batetik, nire ustez erdi-ekialdean *ja-* > *dia-* despaltalizazioa edo *ja* → *d-ja* hasierako morfoaren berrezartze analogikoa gertatu zen,¹¹ errazago iruditzen baitzait banaketa dialektala horrela azaltzea, eta ez mendebaldean aldaketa fonologiko berezi bat (*di-* > *j-* palatalizazioa) gertatu zela eta, batez ere, *da-* aurrizkian *-i- artizkirik sartu zela pentsatzea (artizkiak ez dira nolnahi sortzen eta euskaraz ez dugu halakorik proposatzeko nahikoa argudiorik).¹² Hala, proposatzen dudana da (cf. § 4.1.5), aditz-egiturak askeago ziren garaian (erro eta klitiko-moduko morfoz osatuak, ziurrenik pertsona eta DAM markak bezala), denbora-aspektu markaren aurretik zein atzetik joan zitekeela (ez edonoiz-edonola, noski); edo beste modu batera ikusita, denbora-aspektu markari (< erro laguntzaileari) nahiz erro lexikoari lotzen zitzaiela aurretik (*i:da:Σ / *da:i:Σ). Aldakortasun hori nolabait finkatu zen, eta garapen fonologiko ezagunak izan zituen.¹³

Aldaketa fonologikoei dagokienez, agian morfologia gehigarriak (forma luzatzeak) erraztu zitzakeen bai **dai-* > *de-* bilakaera, bai **ida-* > **ia-* > *ja-* ere (areago baieztapenezko *ba-* morfoaren erabilera zahar ugariagoa kontuan hartzen badugu; ik. Lakarra [2008], hain zuzen adizkietan *d-* > *l-* gertatu ez izana azaltzeko), eta, bide batez,

¹⁰ Joseba Lakarrak **da-(h)e-* batetik abiatzeko aukera ikusten du (k. p.). Horrek alomorfoen azalpena arindu lezake, baina, era berean, morfema bat eransten du (edo, hobeto esanda, morfema ezagun bati beste balio edo funtzio bat eransten dio, ezen Lakarrak uste baitu genitiboko -e atzizkiaren eta, bereziki, aditz jokaturagabeetako *e-* aurrizkiaren jatorri etimologiko bera leukakeela).

¹¹ Egia da halako testuinguru gehiago zail dela euskaraz aurkitzea; morfologiaren analogiarik gabe gertatu bide dira, aldiz, Zaraitzuko *diago* ‘gehiago’ (< *ddago* < (*giago*) edota Nafarroa Behereko *deitzi* ‘jetzi’ eta *dosta* ‘josta’ bezalako despaltalizazioak (FHV: 151).

¹² Esaterako, -*ra-* arazlea artizki gisa aipatu izan bada ere, aurrizki fosildu bat besterik ez da, ez baita erroaren erdian txertatzen, baizik eta jatorrizko erroaren eta beste aurrizki baten artean.

¹³ Bide batez, baldin **ni(n)* etimologiari eusten badiogu, eta morfologia gehiago proposatu ezean (cf. hurrengo paragrafoan, adibidez), hurrenkera zaharrena edo/eta ohikoena **da-i-* zela pentsatu beharko dugu: **da-ni-* > **da-(h)i-*, eta, ondoren (adizki zein funtzio jakinetan hala finkatuta > *de-* eman arren), morfoordena emankorra aldatuta, → *(*h*)*i-da-*.

partizipioetako **j*-rekiko paralelismo zein ezberdintasunak ere kategoria ezberdinen ezaugarri sintaktiko/prosodiko ezberdinek (+ analogiek) azalduko lituzkete. Beste kontsonanteek (alegia, *n-*, *z-*, *l-* > *ñ-*, *x-*, *ll-*¹⁴ / *ni-*, *zi-*, *li-*), aldiz, azalpen ezberdinak izan ditzakete, baldin besterik gabe *d-* : *j-/di-* bikoteen eredura (esaterako, analogiaz palatalizazioa morfologizaturik, Alberdi eta Rosen erara) aldatuikoak ez badira; cf. *ballako* ‘balitzaio’ : *jaco* ‘zaio’, *jacan* ‘zitzaion’¹⁵ (eta cf. autore beraren *balloa* ‘balihoa’ [Oñatin, aldiz, *balixoia*] : *bajoazen* ‘bazihoazen’¹⁶). Hala, *da-* ez bezala, *n-a-* bana daiteke eta, **i-da*-rekiko paralelismoa eginez, **n-i(d)a-* berreraiki; kasu horretan, ez genuke **ñ-* “orokor” baten despaltalizaziorik proposatu beharrik. Beste aukera bat, honela irudika liteke, morfo-hurrenkera zaharra beste bat izan zitekeela pentsatuz gero: *(*ba-*)*i-na-* (> **baĩ* ?) > *(*ba*)*ña-*, eta, Laz *ballaco* adibidetzat harturik, **ba-i-l-* > *ballaco* (baina cf. *balloa* ‘balihoa’?).¹⁷ Esan bezala, forma neutroekiko analogiak (azken batean, hiztunen gramatika sinkronikoan ziren morfoen antolaketa eta erabilera emankorrak) erraztu zezakeen hasieran DAMari zegokion kontsonantea (palatalizaturik nahiz gabe) izatea “emaitza”, eta ez beste bat (*i-* bokala, alegia).

Proposamen honen abantailak bi dira. Alde batetik, sinpletasuna: morfo (ezagun) berarekin bi emaitza lortzen ditugu; ez dugu morfo (ezezagun) gehiago proposatu behar, ez euskararen barruan bestelako oinarririk ez duten fenomeno fonosinbolikoetara jo behar. Bestetik, galdera gehiago planteazten ditu: zeren arabera ageri zen *i-* morfoa kokagune ezberdinetan? Nola azal ditzakegu ezberdintasun dialektalak eta sistema-barneko irregulartasunak? Zein kronologia erlatibo proposa dezakegu bilakera ezberdinetarako (ikus 24. irudia)?

Sistema-barneko banaketari begiraturik, bien arteko aldea kronologikoa dela pentsa liteke, alegia bata zaharragoa dela bestea baino (“aurrizkiago” izateagatik). Alabaina, biak orokorrak izanik, ez da erabakitzen erraza; egia da *de*-k formazko batasun handiagoa

¹⁴ Emaitza sabaikaritu horiek (ez beti denak) eremu txiki baina esanguratsuetan dokumentatu dira: alde batetik, Arratia-Oñati inguruan, eta, bestetik, Aezkoan. Esaterako, alokutiboan, *ñagok* ‘nagok’, *xauan* ‘zegoan’ (eta *ballegok* ‘balego [NOR-ALOK]’) erabiltzen dira Oñatin; Aezkoan, aldiz, *xeota* ‘zegoan’ erakoak. Datibo-komunztadurarekin, ordea, Lazarragaren *ñagon* ‘nion’ eta *ballaco* ‘balitzaio’ (Oñatin ere *ballako*) ditugu, nahiz horietan analogia ere gerta zitekeen (ikus baita ere § 3.4.1).

¹⁵ Adizki horiezaz, ikus § 6.2.3.1.1.

¹⁶ Indikatiboko orainaldiz kanpoko datibo-gabeko *joan* aditzaren formetan *-i-* aski hedatua da lehen testuetatik (adibidez: RS *lioaque*, frJZum *bioa*, Leiz *zioan* eta *zohian*!), AndrEm *bihoa*); **e-i-da*-non berreraiki behar ote da partizipioa, erroaren jatorrizko semantika aldarazi zukeen baina gerora sintaktikoki arrastorik utzi ez duen aplikatibo/datibo-marka batekin?

¹⁷ Albokariaren gorabeherek *iloba* hitzaren aldaerak gogorarazten dituzte (*loba*, *lloba*, *il(l)oba*, *lioba*...), emaitzen banaketa ezberdina bada ere.

erakusten duela, baina horrek ez du baitezpada zahartasunaz ezer erakusten, garapen fonologikorako aukerak ere ezberdinak baitira [aj] ala [ja] hots-segidak abiapuntu izan.

Partizipioetako **j*-ri dagokionez, zenbaitetan *ja-* < **e-da-* berreraiki izan bada ere, baliteke (kasu batzuetan bederen) **e-i-da-* izatea, **da-* gabeko formetan bezala (cf. **e-i-zan*). Edonola ere, 14. taulako banaketa orokor hau ikusten da dialektoetan zehar, partizipioetako **j*-ren, indikatiboko NOR-NORI laguntzailearen hasierako kontsonantearen (§ 6.2.3.1.1) eta aditz-morfologiako datibo-/alokutibo-markaren aldaerei dagokienez:¹⁸

	(A-)B	Oñ	G	IGN	HGN	Aez	Zar-E	L-BN	Z
* <i>j</i>	[j], [dʒ], [x]	[x]	[x]	[j] (~[x])	[ʃ] (~[x])	[ʃ]	[ʃ]	[j]	[ʒ]
<i>Jako/Zaio</i>	[j], [dʒ], [x]	[ʃ]	[s]	[s]	[s]	[s]	[s]	[s]	[s]
ALOK	[j], [dʒ], [x]	[ʃ]	[s(e)] ~[d(i)-]	[s(e)] ~[di-]	[s(i)] ~[di-]	[ʃ]	[d(i)]	[s], [d(i)-]	[d(i)], [s-]
DAT	[j], [dʒ], [x]	[d-(k)]	[d-(ki)]	[di-]	[di-]	[di?]	[di]	[di]	[di]

14. taula: jokutugabeetako **j*-ren eta datibo/alokutibo-adizkien bilakaerak¹⁹

Hasiera horien jatorri “komuna” (alegia, *[j]-tik datozela, morfologia gorabehera) onartuz gero, ondoriozta dezakegu: 1) mendebalde muturrean [j-] mantendu zela (arkaismoa); 2) gainerako tokietan (mendebaldearen zati bat barne) alokutiboko eta datiboko formetan txistukari sabaiaurrekoranzko bidea egin zela eta despalatalizazioa gertatu zela ondoren bi modutara, ziurrenik testuinguru morfofonologikoaren arabera: (a) *z-* (ekialdean ere badira halakoak) eta (b) *di-* (salbu eta Oñati eta Aezkoan, non *x-* gorde baita); 3) datiboan, NOR-NORI laguntzailean *z-* fosildurik ageri zaigu, eta bestela, *d(i)-* egin da, analogiaz despalatalizatuz edo morfologia berriztatuz, oinarrizko adiera forma berrienaz adierazirik, alomorfo zaharragoak alokutiboan gordez, eta **j*-ri bide “osoagoa” egiten utziaz, morfologiaren analogiazko gorabeheretatik kanpo.

¹⁸ Mitxelenak ere (FHV: § 9.5) bere **dj*-tik eratorri zituen adizkietako aldaerok guztiak. Lehenago Schuchardtek *zaio* erako adizkietako *z-* izan erroarekin lotu zuen; hala izatera, *da-* aurrizkirik gabeko forma (arkaiko?) berezitat hartu beharko genuke (**za-gi-o* > *zaio*, *zako*) eta, bestalde, mendebaldeko *j-* dun formak berrikuntzat, *da* 3. pertsonako kopulatza gramatikalizatu ostean datibo-gehitzeko mekanismo zaharraz sortua. Egiantzekoago bide da guztiak azken horretatik eratorrita batasun morfologiko handiagoa berreraikitzea, eta ondoren forma alokutiboetan (ñabarrago) ere ikusten den dibergentzia zahar bat, erdiekialde osoa batzen duena (*j-* vs *z-*).

¹⁹ Taula hau osatzeko, FHV, Irizar eta EHHA-ko datuak erabili ditut, betiere datubaseko datuak eta oro har Euskara Arkaiko eta Zaharreko corpora kontuan hartuz.

Egia da, halere, Nafarroa-Lapurdi eremuan [j] mantendu dela partizipioetan, mendebalde muturrean bezala (baina han beste formekin koherentea izaki). Beharbada, [ʒ]-ranzko bidean, erabat txistukaritu (x-, z-) edo despalatalizatu (*di-*) ordez [j] bihurtu zen atzera, frikaritasuna galduz (jakina, orobat gerta liteke kronologiak bat ez etortzea eta aditz jokatu eta jokatugabeetako emaitza ezberdinak horren ondorio izatea).

6.2.2.2. Atzizkiak

Atzizkiei dagokienez, *-ts* (< **-tz*) eta **-gi* morfoak ditugu, biak orokorrak, nahiz eta erabilera-maiztasunean aldeak diren dialektoen artean. Nabarmenena, mendebaldeko indikatiboko laguntzaile ditransitiboko *-ts* marka da (**edutsi*), aditz bakarrean erabiliagatik, hain adierazgarri izanik, gerora aditz gehiagotara hedatu dena eremu hartako hizkera batzuetan (*egidazu* > *eistazu* eta, eremu txikiagoan, *jat* > *jast*). Beste aditz batzuetan orokorra izan zela ikusten dugu, bereziki partizipioetan utzitako arrastoagatik (*erauntsi*, *eutsi*, *dio* vs *diotso*). Bigarrenari dagokionez, alomorfo guztiek ere ez dute banaketa bera: *-k* orokorra da, *-ki* bereziki erdialde-zabal batean ageri da (eta beti *-z* pluralgilearen ondoren), nahiz eta bazterretan ere baden arrastorik, eta badira halaber *-i* ere orokorra izan zelako zantzuak. Aldiz, *-ri*-ren estatusa ez dago guztiz argi, adizki bakarrean ageri baita ziur (*darauritzut*), eta beste bitan zalantzaz (*zarizka*, *dauritzan*); haietan, **-gi*-ren emaitza zuzena ala **V.i* hiatoan sorturiko kontsonante epentetiko baten ondorena izan liteke (edota, bigarrenean, *-augi-* aditz-erroaren beraren *VgV*-ren emaitza).

Bada beste “marka” orokor bat, lehen eta bigarren pertsonetako (bereziki pluraleko) morfoen indartzean datzana, eta, Lafonen (1999 [1961]) ildotik, *-k-* (< **g(i)*) datibo-markaren ondoko ahoskabetze eta afrikatsetzat daukadana (§ 3.1.2.5, § 3.1.2.6, § 4.1.3). Hala sortu ziren, beraz, gerora testuinguru gehiagotara ere hedatu diren *-ku* eta *-tzu* bezalako alomorfoak (eta zenbaitetan atzera pertsona-marka horien oinarritzko itxura berrartu).

Ildo horretan, zilegi da galdetzea **-gi* marka ez ote zen gutxienez *-zk(i)* erabiltzen den aditz guztien absolutibo singularreko formetan ere erabiliko: esaterako, *dio* bezalakoetan, ez ote zen **digio* formarik existitu, nondik > **diio* > *dio*, baina **dizgio* > *dizkio*. Nolanahi ere, tartean pluralgilearen beraren kokagunearen auzia dago (**-g(i)-za-o* > *-tzo/-tza* vs **-z-gi-o* > *-zk(i)o/-zka*), bai eta bestelako analogiazko hedadura posibleak ere: esaterako, baldin *zaio*-ko *-i-* datibo-marka bada, *za(r)izka* edo *zaizkit* bezalakoetan, bi datibo-marka genituzke, bietako bat analogiaz hedaturik.

6.2.3. Barne-berreraiketa sakonagoa: aditz batzuen etimologiak eta erregimen aldaketak

Atal honetan, tesian zehar egindako aditz(-familia) eta adizki jakin batzuen berreraiketak berrekarriko ditut, ekarpenok azpimarratzeko ez ezik, eragiten dituzten galderak plazaratu eta behin-behineko erantzunak ematen saiatzeko.

6.2.3.1. Paradigmen etimologiak

Hainbat pasartetan iruzkindu eta aztertu ditut adizki jakin batzuk, haien morfologia argitu nahian eta osaera horren inplikazioak azaleratzeko.

6.2.3.1.1. Jako eta zaio

Hualde & Ortiz de Urbinaren (2003) gramatikan aurkitu dut bi adizkiok lotzen dituen proposamen zehatz eta esplizitu bakarra. Hobeto esanda, bi adizkion paradigmak lotzen dira, *jat* eta *zait* formek ordezkaturik; eta forma horiek ez dira halabeharrez hautatu, ikusiko den bezala, bestelako formek (3SG-ekoak batik bat) azalkizun gehiago baitituzte. Honela dio Hualdek, berak idatzitako pasartean:

The initial *z-* of the standard forms may derive from a historical palatalization, assuming a repetition of the *-i-* pre-dative marker: **d-i-a-gi-t* > *zait* (older **d-i-a-gi-da*). In Bizkaian, forms of the type *jat* are found, probably from **d-i-a-t'* (Hualde & Ortiz de Urbina 2003: 214).

Alabaina, arestian aipatu ditudan 3SG-eko formak kontuan hartuta, “bizkaieraz” ere datibo-marka atzizkitua adizki gehienetan ikus daiteke (*jako* < **-g(i)-o*, *jate* < **-g(i)-de*) edo antzeman dakioke (*jatzu*, *jaku* < **-g(i)-zu*, **-g(i)-gu*). Hortaz, zilegi da *jat*-en ere **-g(i)-da* berreraikitzea. Horrek, izan ere, proto-oinarri bera (**jagi-*) proposatu beharra dakar (< **i-da-gi*; cf. § 4.1.5-eko 8. irudia), zeinetarik, bilakabide fonologiko ezberdinen bidez (bokalarteko kontsonantearen galera vs *-i* bokalaren galera) hizkerak bitan bana daitezkeen, oro har: mendebaldeko *jako* eta erdi-ekialdeko *zaio*. Bien artean bada, bestalde, tarteko *zako* eremua (Urola-Goierrri mendebaldea), bai eta *za(i)ko* ere ekialdean (Lapurdi ekialdean eta Nafarroa Behereko euskaran; ez, ordea, erronkarieraz eta zubereraz). Azken adizki hori eremu berean gertatu bide zen *-ko~ka* mark(ar)en

hedatzearen ondorio gisa ulertu behar da, *zaiko~zaika* aldaera pleonastikoez salatzen dutenez.

Azken horren antzekoa da, baina eremu zabalxeagokoa, pluraleko *zaizko~zaizka*. Horietan ere, arestiko etimologia onartzen badugu, analogiazko hedatzea gertatu dela pentsatu behar da, kasu honetan (*-o* →) *-zko~zka* osoarena (cf. *-zki(-)* “pluralgilearen” hedatzea, bai eta *zaitza* bezalakoak ere); hizkera batzuetan are nabarmenagoa da, ordezkapenaren ordezkari gehitze hutsa gertatu delako, eta *zaiozka* sortu (cf. orobat *diozka*; Leturiaga 2019).

Hala ere, badagoke beste aukera bat adizkion (edo, gutxienez, *zait* erakoen) osaera azaltzeko: *-di-* erroa. Horren aldeko bi argudio (ez erabateko) eman daitezke: datibo-markaren *-i* alomorfoaren urritasun sistemikoa (§ 3.1.2.1; cf. § 4.3.2.3) eta *z~j-* zaharraren presentzia (vs *da-*tik abiaturiko *dakit* erako forma berriak Nafarroan, adibidez; Reguero 2019). Hala, bestela berreraiki behar den **dadi* adizkiak, datibo-komunztadura gehitzeko baliabide zaharraz, **i-(d)a-di > *jai > ... > zai-* eman zezakeen. Horren ondoan, *jako~zako* erakoetan *ai > a* bakuntzea gertatu zela pentsatu beharko litzateke, etimologia berari eusteko. Alabaina ez dirudi mendebaldean besterik gabe analogiaz hedaturiko *-ko* proposa daitekeenik (zeren eredura?); hortaz, edo **-gi* atzizkia erantsi zitzaion, edo *da* adizkitik abiaturik sortu zen mendebaldeko paradigma.

Horiek horrela, absolutiboko 3. pertsonarekiko formen oinarrian *da* ala **dadi* dagoen (edo biak, baina hizkeraren arabera) eta, horrekin batera, **-gi* atzizkia erantsi zitzaion ala ez (eta noiz-non) da auzia.

Nolanahi den, *jako* eta *zai* erakoen hasierako marken etimologia-batasuna proposatzearen inplikazio nabarmenena hau da:²⁰ datibo-markaren *j-* emaitzaren orokortasuna onartzea (alokutiboko alomorfoen banaketa eta hedadura nabarragoaren aurrean), eta, era berean, *di-* hasieradun formak berrikuntzat hartzea (gutxienez *z-* bezainbatekoa): Hualderen ildotik, hots sabaikari baten ondorio gisa uler daitezke biak, batetik, analogiaz orainaldiko adizkien *d-* berrezaririk (**[j~j] > [dj]*) eta, bestetik, kontsonantea txistukaritu ondorengo despalatalizazio bidez (**[j~j] > *[ʒ~ʃ] → [s]*), hiztunek forma zahar palataldunak adierazkortzat harturik. Hipotesi horretan, beraz, *dia-* hasieradun formak ez dira **di-* baten zuzeneko ondorenak, eta hala **dia-* etimologia bera ere zalantzan jar daiteke (*da-* morfoaren zatiezintasun etimologikoa nahikoa bada ere horretarako); aldiz, hemen proposatu dudana **i-da-*k ez du halako arazorik.

²⁰ Cf. 13. taula (§ 6.2.2.1).

6.2.3.1.2. Dau eta dauka

Aditz honen berreraiketan, autore gehienek ikusi dute datibo-marka partizipioaren eta forma jokatuaren akabuan. Alabaina, hemen egindako proposamena aurrekoenetik aldentzen da puntu batean: nire ustez NOR-NORI zen jatorrian, ez NOR-NORI-NORK. Soilik horrela uler daiteke NOR-NORK berrinterpretazioa eta aditzaren jatorrizko adiera, alboan **edun*-en adizkiak izanda.

Edonola ere, Mitxelenak mendebaldeko hizkeretan aurkitu *-o/-a* alternantziak gain, erakutsi dut Axularren *dadukaio* adizkian datibotasun horren arrasto gardena dugula, ekialdean dugun *-o* alomorfoaren forma bakarra ez ezik datibo-markaren *-i* alomorfoa ere baitauka. Ildo beretik, Lazarragaren *beukaike* erako adizkietan ere jatorrizko formaren aztarna dugula defendatu dut, morfo modalaren pleonasmok eta (analogiazko zein jatorrizko) *-o* markarik ezak estalirik bada ere: **beu-ke-gi(-o)* > **beukai(o)* → *beukai-ke*.

6.2.3.2. Erregimen-aldaketak

Beste aditz batzuetan ere gertatu da (historikoki gertatu ere) erregimen-aldaketarik. Hala, *eutsi* eta *ekin* trinkoak NOR-NORI baziren, gerora, perifrasietan, NOR-NORI-NORK bilakatu dira. Mounolek (2014: 130-134,) eta Creisselsek eta Mounolek (2020) erakutsi dute, izan ere, halako aldaketa/txandakatze ugari izan dela euskararen historian zehar, dialektoen arteko ezberdintasunak ere eragin dituztenak (*lagundu* aditza, esaterako NOR-NORI zen antzina; orain, NOR-NORI-NORK da mendebalden eta NOR-NORK ekialdean).

Modu berean, *eduki*-rentzat proposatu etimologia gogoan, aditz sintetiko zenbaiten erregimenean ere aldaketak gertatu ahal izan direla pentsa genezake. Horrela, *ekin* trinkoak laguntzaile homofonoa etimologiakide duelako hipotesia plazaratu dut (§ 5.3), zeinak jatorrizko NOR-NORI konfigurazio bera gorde duen joko “trinkoan” (egun, batik bat, laguntzaile funtzioan), eta, Lazarragaren *jakin*₂ jokatu gabea kontuan hartuz, zilegi da *jakin*₁ ere haien familiakotzat hartu eta inoiz NOR-NORI izan zela pentsatzea.

Ikusirik ezen *eduki* bezalako edute-aditzak eta *jakin*₁ bezalako esperientzia-aditz edo aditz psikologikoak behinola egungo iragankortasun kanonikotik (ergatibotik) aldenduago zeudela, ez ote da halako besteren arrastorik geratu? Bada, hor sartzen da *ikusi* aditza, hain zuzen gorago azpimarraturiko pluraleko *-zki*-dun formak dituen. Hortaz, egiantzekoa da *ikusi* ere N-N_i argumentu-egiturakoa izan zelako hipotesia egitea.

6.3. Aurrera begira

Honenbestez, aurrerantzean jarraitu nahi nukeen ildoaz ezaririk, etorkizunean ikertu beharreko zenbait alderdi aipatuko ditut, bai tesi honetan azaldu baino ukitu ez direnak, bai azken atal honetan proposatu edo iradoki diren berreraiketak eta azalpenak sakonago eta zehatzago garatzeko.

Alde batetik, Euskara Arkaiko (eta Zaharreko) zenbait testu orain dakigunetik abiatuta xeheki (berr)aztertu beharko lirateke. Esaterako, Leizarragaren itzulpena, haren hizkera esku gehiagoren ezaugarriekin zipriztindua baitirudi; orobat Oihenarten atsotitzak (kaiera ezberdinetakoak erkatuz eta geografikoki identifikaturik daudenak baliatuz) zein Etxarten eta Rosen gutunak. Lapurdiko Voltaire (Materia-Axularrekin batera) ere kontuan hartzekoa da, eta ekialderago, Charles Lüküzekoaren gutunak ere berebiziko garrantzia duke ekialdeko hizkeren irudi osatuagoa erdiesteko. Horietan guztietan argitu beharko da zer izan daitekeen egile bakoitzaren oinarritzko hizkeraren ezaugarri eta zer esku gehiagoren edo idatzizko tradizioaren nahiz testu jakin horren xedearen ondorioz eginiko egokitzapenak.

Beste alde batetik, azterketa ergatibo- eta absolutibo-komunztaduretara zabaldu eta jokia bere osotasunean azaltzea litzateke hurrengo urratsa, Ariztimuño (2013b) lanean eta tesi honetan zehar eginiko azterketen ildotik.

Halaber, Ariztimuño (2016c, 2020c) lanetan aurkezturiko DAM kategorietako morfoen eta menderagailuen jatorri eta garapenean ere sakondu beharra dago; nago gramatikalizazio-geruzen bidezko azalpenari probetxu handiagoa atera dakiokela oraindik, ezaugarriok banan-banan harturik bainoago, ezen egiturak eta morfoak elkarren ondoan joan baitira eraldatuaz, datibo-marken eta beste morfoen arteko harremanak aztertzean ikusi den bezala.

Azken batean, aitzineuskarako aditz-morfologia analitikoagotik (funtsean, multzo-aditz edo nolabaiteko perifrasietatik) joko trinkoa nola garatu zen ikertzeko bidean sakondu nahi izan dut datibo-komunztadurari datxezkionetatik abiatuta; alegia, morfo aske(ago)en arteko harremanak eta beren eranste-bidea nola gertatu zen ulertzeko eta paradigma-barruko edota -arteko aldaketak (sistemikoak eta formazkoak; garapen morfologiko-fonologiko arruntari nahiz analogiari zor zaizkionak) azaltzeko oinarri bat ezartzen saiatu naiz, ondoko ikerketa gehiagoren abiaburu.

Bibliografia

- Aginagalde, Borja & Urgell, Blanca, 2012, « XVI. mendeko mendebaldeko lekukotasun berri bat: Sarasketa hiztegitxoa», *ASJU* 46:2, 13-29.
- Akesolo, Lino, 1982, «Amaseigarren Mendeko euskerazko “Miserere” bat», *Karmel* 166, 37-47.
- Alberdi, Xabier, 1995, «The Development of the Basque System of Terms of Address and the Allocutive Conjugation», in Hualde, Lakarra & Trask (arg.), 275-293.
- Aldai, Gontzal, 1998, «Un nuevo rasgo de la lengua de los Refranes y Sentencias de 1596», *FLV* 79, 387-396.
- _____, 1999, «Notas sobre la última edición de los *Refranes y Sentencias* de 1596», *FLV* 82, 383-392.
- _____, 2000, «Split ergativity in Basque: The pre-Basque antipassive-imperfective hypothesis», *Folia Linguistica Historica* 21:1-2, 31-97.
- _____, 2002, *The grammaticalization of present and past in Basque*, University of Southern Californiako doktorego-tesia.
- _____, 2008, «Sobre el significado arcaico de las formas con prefijo *l-*: su uso en Lazarraga», *FLV* 108, 301-327.
- _____, 2013, «Sasiola vs. Lazarraga: Acerca del euskera del texto de Estibaliz Sasiola», *Lapurdum* 17, 7-29. <https://doi.org/10.4000/lapurdum.2400>.
- _____, 2020, «Complex predicates, simple inflecting verbs, and “uninflecting verbs” in Pre-Basque», *Linguistics* 58:6, 1609-1658.
- Altuna, Fidel, 1995a, «Pleonasma baten historiaz: *debea* ‘dute’ bezalako adizkien inguruan», *ASJU* 29:1, 219-244.
- _____, 1995b, «Loiolako dotrina (XVIII. mendea)», *ASJU* 29:2-3, 611-649.
- _____, 2001, «Rosabella. 1550. urteko komedian lau esaldi euskaraz», *ASJU* 35:1, 271-280.

- Altuna, Patxi, 1980, *Linguae vasconum primitiae. Edizio kritikoa*, Euskaltzaindia & Ediciones Mensajero, Bilbo.
- _____, 1992, «Ochoa de Arin-en Doctrina Christiana-ren (1713) hizkeraren laburpena», *Euskera* 37:1, 573-589.
- Altuna, Patxi & Lakarra, Joseba A., 1990, *Manuel Larramendi. Euskal testuak*. Andoaingo Udala.
- Altuna, Patxi & Mujika, Jose Antonio, 2003, *Arnaud Oihenart. Euskal atsotitzak eta neurtitzak (= IKER 15)*, Euskaltzaindia: Bilbo.
- Anttila, Raimo, 2003, «Analogy: The Warp and Woof of Cognition», in B. D. Joseph & R. D. Janda (arg.), 2003, 425-440.
- Antonov, Anton, 2015, «Verbal allocutivity in a crosslinguistic perspective», *Linguistic Typology* 19:1, 55-85.
- Añibarro, Pedro Antonio, 1969, «Gramática Bascongada para el uso, y alivio de párrocos, y predicadores bizcaynos, guipuzcoanos, y navarros», *ASJU* 3, 3-169.
- Aranburu, Pello Joxe, Bidegain, Marian, Idiákez, Antton & Rezola, Iñaki, 1999, *Jose Otxoa Arin (1672-1743) gipuzkera literarioaren aintzindari (VIII. Gerriko ikerlan-sariketa)*, Goierriko Euskal Eskola / Maizpide Euskaltegia / Lazkaoko Udala: Lazkao.
- Arejita, Adolfo, 1983, «Domingo Egikori gorazarre kantua», *Litterae vasconicae* 2, 139-181.
- _____, 1988, «Domingo Heguiari kantua. Textoa eta lexikoa», *Litterae vasconicae* 4, 7-51.
- _____, 1991, «XVII. mendeko bizkaiko amodio-kantu ezezagun bat: *enojaduric*», *Litterae Vasconicae* 5, 9-20.
- Arejita, Adolfo & Alberdi, Mirari, 1985, «Amilletaren dotrinea», *Litterae vasconicae* 3, 9-68.
- Aresti, Gabriel, 1971, «Flexiones verbales empleadas por Pedro de Axular en su obra “Gero”», *FLV* 8, 197-221.
- _____, 1972, «Flexiones verbales empleadas por Leizarraga de Briscous, en sus traducciones vascas de 1571», *FLV* 11, 157-194.

- Ariztimuño, Borja, 2012, «Etimologiak ate-joka: *din-don...* (*jo* eta *josi*; *eman* eta *iramo(n)*; *jin* eta *jainko*)», *FLV* 114, 119-128.
<https://revistas.navarra.es/index.php/FLV/article/view/1321>
- _____, 2013a, «Finite Verbal Morphology», in Martínez-Areta, Mikel (arg.), *Basque and Proto-Basque. Language-Internal and Typological Approaches to Linguistic Reconstruction* (Mikroglottika 5), Peter Lang: Berna, 359-427.
- _____, 2013b, «Euskal aditz jokatuaren osaeraz eta jatorriaz zenbait ohar», in R. Gómez eta beste (arg.), 2013, 41-60.
- _____, 2013c, *Existence-to-Possession: evidence from "two" Basque verbs* [Poster aurkezpena], The 46th Annual Meeting of the SLE, Split, Kroazia (irailak 18-21),
https://www.academia.edu/3254041/Existence_to_possession_evidence_from_two_Basque_verbs
- _____, 2014, *To Be(come) Basque 'to be' (split, suppletion and analogy in the origin and development of Basque izan 'to be')*, The 47th Annual Meeting of the SLE, Poznań, Polonia (irailak 11-14) https://www.academia.edu/8250384/To_Be_come_Basque_to_be_split_suppletion_and_analogy_in_the_origin_and_development_of_Basque_izan_to_be_47th_Annual_Meeting_of_the_SLE_11_14_September_2014_Pozna%C5%84_Polska
- _____, 2015a, «Lazarragaren eskuizkribuko adizki batzuez (euskal aditz jokoaren kronologia erlatibo baterantz)», in Ezeizabarrena, Mari Jose & Gómez, Ricardo (arg.), *Eridenen du zertzaz kontenta. Sailkideen omenaldia Henrike Knörr irakasleari (1947-2008)*, UPV/EHU: Vitoria-Gasteiz, 49-70.
- _____, 2015b, «Axularren *-(k)ai*o aditz-bukaeraz: datibo(-ikurraren) eta denbora-aspektu-moduen historiarako gaiak», in Epelde, Irantzu (arg.), *Euskal hizkera eta dialektoak gaur egun (Lapurdum ale bereziak 3)*, 81-113.
<https://doi.org/10.4000/lapurdum.2649>
- _____, 2016a, «Euskararen dialekto zaharrak aztertzeke saioa: aitagureen mithridates baten deskribapena», in Aurrekoetxea, Gotzon, Makazaga, Jesus Mari & Salaberri, Patxi (arg.), *Hire bordatxoan. Txipi Ormaetxea omenduz*, UPV/EHU: Bilbo, 21-40.
- _____, 2016b, «Etxepareren *darauritzut* eta Leizarragaren *dauritzan*, parez pare», *Lapurdum* 19 (Ale Berezia), 59-63.

- _____, 2016c, «Euskal ezeztapena(k) ‘Jespersen Zikloen’ argitan», *Monumenta Linguae Vasconum* mintegi irekietan emandako hitzaldia, UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz, 2016/12/05.
- _____, 2018, «SENI eta LOHI (sudurkari galduaren bila)», *ASJU* 52:1-2, 19-31. doi: <https://doi.org/10.1387/asju.20191>
- _____, 2020a [2022a], «Ohar filologikoak Azkoitiko testu aurkitu berriaz: irakurketa proposamena», *ASJU* 54:1-2, 1-18.
- _____, 2020b [2022b], «Beste aditz laguntzaile ditransitibo bat Gipuzkoa mendebaldean: -ag- erroko formen jatorria eta garapena», *ASJU* 54:1-2, 265-278.
- _____, 2020c, «Manner expressions in Basque: Dialectal and cross-linguistic comparison, and some grammaticalization paths», *53rd Annual Meeting of Societas Linguistica Europaea kongresuko The grammaticalization of manner expressions into complementizers or quotatives* workshop emandako hitzaldia, 200/08/26.
- _____, 2021a, «Lazarragaren eskuizkribuko <nagon> adizkia: grafia-kontu bat baino gehiago», *Uztaro* 118, 81-92.
- _____, 2021b, «Garibairen erretrauetako *diago*: euskara, zakurrak, eta ustekabeko beste etimologia batzuk», *FLV* 131, 47-59.
- Ariztimuño, Borja & Salaberri, Iker, prestatzen, «A new perspective on the evolution of mood and negation markers in Proto-Basque». UPV/EHUko lan argitaragabea.
- Ariztimuño, Borja, Manterola, Julen & Zuloaga, Eneko, prestatzen, *Mikoletaren edizio kritikoa*. UPV/EHUko lan argitaragabea.
- Arriolabengoa, Julen, 2008, *Euskara Ibarguen-Cachopín kronikan*, Euskaltzaindia: Bilbo.
- Axular, Pedro Agerre, 1643, *GVERO, bi partetan partitua eta berecia*, Milanges: Bordele. <https://www.bilketa.eus/ark:/27020/go568644/v0002.simple.highlight=Axular.selectedTab=thumbnail>
- Azkue, Resurrección María, 1969 [1923-1925], *Gramática básica dialectal del euskera (Morfología Vasca)* (2. liburukia), La Gran Enciclopedia Vasca: Bilbo.
- Azpiazu, Jose Antonio, 1988, «Palabras y textos vascos antiguos», *Hizkuntza eta Literatura* 7, 9-14.

- Bähr, Gerard, 1927, «Estudio sobre el verbo guipuzcoano comprendiendo el presente e imperfecto de indicativo del auxiliar transitivo *izan* y de los verbos *jakin*, *euki*, *ekarri*, *eraman*, *egon*, *joan*, *etorri*, *ibilli* en sus flexiones comunes y alocutivas», *RIEV* 18:3, 437-469. <https://www.eusko-ikaskuntza.eus/PDFAnlt/riev/18/18437469.pdf>
- _____, 1928, «Estudio sobre el verbo guipuzcoano comprendiendo el presente e imperfecto de indicativo del auxiliar transitivo *izan* y de los verbos *jakin*, *euki*, *ekarri*, *eraman*, *egon*, *joan*, *etorri*, *ibilli* en sus flexiones comunes y alocutivas», *RIEV* 19:2, 287-312. <https://www.eusko-ikaskuntza.eus/PDFAnlt/riev/19/19287312.pdf>
- Bakker, Peter, 1984, «The order of affixes in the Basque verb», *ASJU* 18:2, 63-87.
- Benveniste, Émile, 1966, *Problèmes de linguistique générale* (Bibliothèque des sciences humaines), Gallimard: Paris.
- Bilbao, Gidor, 1994, «XII. mendeko Euskal Herria Santiago bidean: Liber Sancti Iacobi V, 7», *Uztaro* 10, 61-84.
- _____, 2013, «*Textos Arcaicos Vascos* 50 urte geroago», in R. Gómez eta beste (arg.), 2013, 717-728.
- _____, prestatzen, *Lubieta donostiarraren eskuizkribua (1728)*. UPV/EHUko lan argitaragabea.
- Bilbao, Gidor, Gómez, Ricardo, Lakarra, Joseba A., Manterola, Julen, Mounole, Céline, & Urgell, Blanca, 2020a, *Lazarraga Eskuizkribuaren edizioa eta azterketa. I. Sarrera, gramatika, hiztegia eta adizkitegia*, UPV/EHU: Bilbo.
- Bilbao, Gidor, Gómez, Ricardo, Lakarra, Joseba A., Manterola, Julen, Mounole, Céline, & Urgell, Blanca, 2020b, *Lazarraga Eskuizkribuaren edizioa eta azterketa. II. Testua*, UPV/EHU: Bilbo.
- Blecua, Alberto, 1983, *Manual de crítica textual*, Editorial Castalia: Madril.
- Blevins, Juliette, 2018, *Advances in Proto-Basque Reconstruction with Evidence for the Proto-Indo-European-Euskarian Hypothesis*, Routledge.
- Bonaparte, Louis Lucien, 1869, *Le verbe basque en tableaux* (berrarg.), in Euskaltzaindia (arg.), 1991, *Opera omnia vasconice* (1. liburukia), Euskaltzaindia: Bilbo, 221-242

- Bonnefoy, Jean (arg.), 1563, *Le Nouveau Testament, c'est à dire, La nouvelle alliance de nostre Seigneur Iesus Christ. Revue & corrigé de nouveau sur le Grec, par l'avis des Ministres de Geneve. Avec Annotations revés & augmentees par M. Augustin Marlorat.* <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k108678p>.
- Brinton, Laurel J. & Traugott, Elizabeth Closs, 2005, *Lexicalization and language change*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Broughton, Sylvia Mary, 2022, *An exploration of the person-related markers in finite synthetic verbs in C16 Basque*, University of Essex-eko doktorego-tesia. http://repository.essex.ac.uk/32855/1/Corrected_Final_Complete_Thesis.pdf
- Bybee, Joan, 1985, *Morphology: A study of the relation between meaning and form*, John Benjamins: Amsterdam.
- Bybee, Joan, Perkins, Revere & Pagliuca, William, 1994, *The evolution of grammar. Tense, aspect, and modality in the languages of the world*, The University of Chicago Press: Chicago/London.
- Camino, Iñaki, 2003, *Hego-nafarrera*, Nafarroako Gobernua: Iruñea.
- _____, 2008, «Nafarroa Behereko euskara zaharra», *ASJU* 42:1, 101-170.
- _____, 2009, *Dialektologiatik euskalkietara tradizioan gaindi*, Elkar: Donostia.
- _____, 2011, «Ekialdeko euskararen iraganaz», in Epelde (arg.), 2011, 87-154.
- _____, 2013, «Euskalkien historiaz: Lapurdi eta Nafarroa Garaia», in R. Gómez eta beste (arg.), 2013, 77-140.
- Campbell, Lyle, 2013, *Historical linguistics. An introduction*, 3. edizioa. Edinburgh University Press: Edinburgh.
- Canonica, Elvenzio, 2019, «El plurilingüismo en las cartas de Eugenio de Salazar: usos y funciones», in Canonica, E., Panzera, M. C. & Sultan, A. (zuz.), *Relier, délier les langues. Formes et défis linguistiques de l'écriture épistolaire (Moyen-Âge - XVIIIe siècle)*, Hermann: Paris, 251-269.
- Corbett, Greville G., 2006, *Agreement*, Cambridge U.P.
- Covarrubias, Sebastián de, 1611, *Tesoro de la lengua castellana o española*, Luis Sanchez: Madril. <http://ntlle.rae.es/ntlle/SrvltGUILoginNtll>.

- Creissels, Denis & Mounole, Céline, 2017, «Non-canonical valency patterns in Basque, variation and evolution», in Hellan, L., Malchukov, A. L. & Cennamo, M. (arg.), *Contrastive Studies in Verbal Valency* (Linguistik Aktuell/Linguistics Today 237), 151–174.
- _____, 2020, «Les verbes psychologiques du Basque: typologie et diachronie», in Santazilia, Ekaitz, Krajewska, Dorota, Zuloaga, Eneko & Ariztimuño, Borja (arg.), *Fontes Linguae Vasconum 50 urte. Ekarpak berriak euskararen ikerketari / Nuevas aportaciones al estudio de la lengua vasca*, Nafarroako Gobernua: Iruñea, 177-193.
- Dodgson, Edward Spencer, 1912, *Verbi vasconici ab Ihoanne Leisarraga in novo testamento adhibiti formulas composuit Eduardus Spencer Dodgson = Leizarragaren Testamentu Berrian E.S. Dodgsonek eriden eta elkarganatu zituen eraskitzaren zatiak*, Oxford University Press.
<https://www.euskalmemoriadigitala.eus/handle/10357/461>
- _____, 1913, «An analytical and quotational index to the 353 forms of the verb which occur in the catechism of J. Ochoa de Arin», *Hermathena* 17:39, 219-243.
- Egurtzegi, Ander, 2011, «Euskal metatesiak: abiaburua haien ikerketarako», *ASJU* 45, 1-79.
- _____, 2012, «Hugo Ernst Schuchardt: Bibliografía Vasca», *ASJU* 46:2, 161-176.
- _____, 2015, *Towards a phonetically grounded diachronic phonology of Basque*, UPV/EHUko doktorego-tesi argitaragabea. https://www.academia.edu/10049444/Towards_a_phonetically_grounded_diachronic_phonology_of_Basque_Thesis
- Epelde, Irantzu, 2011, *Euskal dialektologia: lehena eta oraina* (ASJUren gehigarriak 69). UPV/EHU: Bilbo.
- Eraña, Ane, 2020, *Arabako euskararen dialektalizaziorantz: aditz morfologia aztergai*, UPV/EHUko Master Amaierako Lan argitaragabea.
- Erdozia, Jose Luis, 2001, *Sakana erdialdeko euskara*, UPV/EHUko doktorego-tesia. https://www.euskara.euskadi.net/appcont/tesisDoctoral/PDFak/jose_luis_erdozia.pdf
- Erdozia, Jose Luis, 2005, «Zenbait euskal testu Nafarroan XVII. mendean», *FLV* 99, 307-333.

- Euskaltzaindia, 1979, *Euskal aditz batua*, Euskaltzaindia: Donostia.
- _____, 2008-2019, *Euskararen Herri Hizkeren Atlas*a (10 liburuki), Euskaltzaindia: Bilbo.
- Euskara Institutua, 2013 [2005], *Euskal Klasikoen Corpora (EKC)*.
<https://www.ehu.eus/ehg/kc/>
- Fernández, Beatriz, 2013, «-(K)i hiztegia, eta hiztegiak harantzago». *ASJU* 48:2, 1-26.
- Fernández, Beatriz & Ortiz de Urbina, Jon, 2010, *Datiboa hiztegia*, UPV/EHU: Bilbo.
- Floristán Imícoz, Jose Manuel, 1993, «Conflictos fronterizos, espionaje y vascuence a finales del siglo XVI», *FLV* 63, 177-219.
- Frajzyngier, Zygmunt, 1986, «From preposition to copula», *Proceeding of the Twelfth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 371-386.
- Gaminde, Iñaki, 2007, «Datibodun adizkiak jakin eta eduki aditzekin Bizkaian», *Euskalingua* 10, 53-62.
- Gildea, Spike & Haude, Katharina, 2021, *An Austronesian type voice system in an Amazonian isolate*, The 54th Annual Meeting of the SLE, online (abuztuak 30 – irailak 3). <https://osf.io/3xgvy>
- Gómez, Ricardo, 1994, «Euskal aditz morfologia eta hitzordena: VSO-tik SOV-ra?», in Orpustan, J.-B. (arg.), *La langue basque parmi les autres: influences, comparaisons. Actes du Colloque international de l'URA 1055 du C.N.R.S. (Bayonne 27-28 septembre 1993)*, Izpegi: Baigorri, 93-114.
- Gómez, Ricardo & Sainz, Koldo, 1995, «On the origin of the finite forms of the Basque verb», in Hualde, Lakarra & Trask (arg.), 1995, 235-274.
- Gómez, Ricardo, Gorrochategui, Joaquin, Lakarra, Joseba A. & Mounole, Céline (arg.), 2013, *3rd Conference of the Luis Michelena Chair - Koldo Mitxelena Katedraren III. Biltzarra - III Congreso de la Cátedra Luis Michelena* (“Koldo Mitxelena” Katedraren Argitalpenak, 5), UPV/EHU: Vitoria-Gasteiz.
- Gómez, Ricardo, Ariztimuño, Borja, Bilbao, Gidor, Camino, Iñaki, Krajewska, Dorota, Lakarra, Joseba A., Manterola, Julen, Mounole, Céline, Reguero, Urtzi, Zuloaga, Eneko, prestatzen, *Euskal Testu Zaharren Bilduma Berria*, UPV/EHU: Vitoria-Gasteiz

- Gorrotxategi, Joakin, 1987, «Andres de Poza y el euskera», *ASJU* 21:3, 661-681.
- Haranburu, Joanes, 1635, *Deboçino escuarra, miraila eta oracinotegua*.
<https://w390w.gipuzkoa.net/WAS/CORP/DBKVisorBibliotecaWEB/visor.do?ver&amicus=25711>
- Haraneder, Joanes, 1740, *Jesu Christoren evangelio saindua Jaun Haraneder aphez Donibane Lohitsucoac escoararat itçulia* [Joanes Robin apaizaren 1770eko kopia].
<http://gordailu.bilketa.eus/notice.php?q=id:120123>
- Haritschelhar, Jean, 1983, «Une poésie basque du milieu du xvième siècle célébrant la naissance de Henri III de Navarre (futur Henri IV)», in *Piarres Lafitte-ri omenaldia* (= *IKER* 2), Euskaltzaindia: Bilbo, 259-274.
- Haritschelhar, Jean & Charritton, Pierre (arg.), 1999, *Vasconiana, R. Lafonen lanak* (Iker 11), Euskaltzaindia: Bilbo.
- Haspelmath, Martin, 2006, «Against markedness (and what to replace it with)», *Journal of Linguistics* 42:1, 25-70.
- _____, 2010, «Framework-free grammatical theory», in Heine, B. & Narrog, H. (arg.), *The Oxford handbook of linguistic analysis*, Oxford, 341-366.
- _____, 2022, «Inflection and derivation are merely ways of speaking», *Max Planck Institutetako eskuizkribu argitaragabea*.
https://www.academia.edu/80271068/Inflection_and_derivation_are_merely_way_s_of_speaking
- Heath, Jeffrey, 1977, «Remarks on Basque Verbal Morphology», in Douglass A., R., Etulain, W. & Jacobsen jr., W. H. (arg), *Anglo-American contributions to Basque Studies. Essays in honor of Ion Bilbao* (Desert Research Institute Publications on the Social Sciences 13), Reno, 193-201.
- Heine, Bernd, 1997, *Possession: Cognitive Forces, Sources, and Grammaticalization*. Cambridge U.P.
- _____, 2003, «Grammaticalization», in B. D. Joseph & R. D. Janda (arg.), 2003, 575-601.
- Heine, Bernd & Kuteva, Tania, 2002, *World lexicon of grammaticalization*, Cambridge University Press: Cambridge.

- Hock, Hans Henrich, 2003, «Analogical Change», in B. D. Joseph & R. D. Janda (arg.), 2003, 441-460.
- Hualde, Jose Ignacio, 2005, «Azentua eta etimologia», in Euskaltzaindia (arg.), *Nerekin yaio nun* (= IKER 17), Euskaltzaindia: Bilbo, 297-303.
- Hualde, Jose Ignacio, Lakarra, Joseba. A. & Trask, Robert Lawrence (arg.), 1995, *Towards a history of the Basque language* (Current Issues in Linguistic Theory 131), John Benjamins: Amsterdam & Philadelphia.
- Hualde, José Ignacio & Ortiz de Urbina, Jon (arg.), 2003, *A Grammar of Basque*, Mouton de Gruyter: Berlin.
- Ibisate, Angel, 2001, «Frases en euskara desconocidas, en una comedia impresa en 1550», *ASJU* 35:1, 261-270.
- Idoate, Florencio, «1969, Una carta el siglo XV en vascuence», *FLV* 2, 287-290.
- Igartua, Ivan & Santazilia, Ekaitz, 2013, «Instrumentalaz gogoratzuz, instrumentuaz haratago: kasuaren izaera tipologian eta euskararen bilakabidea», in R. Gómez eta beste (arg.), 2013, 227-244.
- Intza, Damaso, 1921, «Naparroko aditz laguntzailea zuketazko esakeran», *Euskera* 2, 3-35, 65-91.
- Iparagirre, Andrea, 2021, *Harrietek Haranederren "Testamentu Berriaren" edizioari (1855) egindako aldaketen nolakoa* (UPV/EHUko Gradu Amaierako Lana). <https://addi.ehu.es/handle/10810/55769>
- Irigoién, Alfontso, 1987, *De re philologica linguae vasconicae II*. Deustuko Unibertsitatea: Bilbo.
- Irizar, Pedro, 1991-2002, *Morfología del verbo auxiliar vasco* (9 liburuki). Euskaltzaindia: Bilbo. <https://www.euskaltzaindia.eus/hizkuntza-baliabideak/dialektologia/morfologia-del-verbo-auxiliar-vasco-467>
- Ithurri, Jean, 1895, *Grammaire basque : dialecte labourdin*, Lamainère: Baiona.
- Janda, Richard D., 2003, «“Phonologization” as the Start of Dephonetization – Or, On Sound Change and its Aftermath: Of Extension, Generalization, Lexicalization, and Morphologization», in B. D. Joseph & R. D. Janda (arg.), 2003, 401-422.

- Janda, Richard D. & Joseph, Brian D., 2003, «On Language, Change, and Language Change – Or, Of History, Linguistics, and Historical Linguistics», in B. D. Joseph & R. D. Janda (arg.), 2003, 3-180.
- Joseph, Brian D., 2003, «Morphologization from Syntax», in B. D. Joseph & R. D. Janda (arg.), 2003, 472-492.
- Joseph, Brian D. & Janda, Richard D. (arg.), 2003, *The Handbook of Historical Linguistics*. Blackwell.
- Kapanaga, Martin Otxoa de, 1656, *Exposicion breve de la doctrina christiana*, Juan de Azpiroz: Bilbo. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9764159c.texteImage>
- Koch, Harold, 1995, «The Creation of Morphological Zeroes», in Booij, Geert & van Marle, Jaap (arg.), *Yearbook of morphology, 1994*, Kluwer: Dordrecht, 31-71.
- Krajewska, Dorota, 2017, *Euskararen sintaxi diakronikorantz: egitura konplexuak*, UPV/EHUko doktorego-tesia. https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/26877/TESIS_KRAJEWSKA_DOROTA/URSZULA.pdf
- Krajewska, Dorota, Zuloaga, Eneko, Santazilia, Ekaitz, Ariztimuño, Borja, Uribe-Etxebarria, Oxel & Reguero, Urtzi, 2017, *Esteve Materraren Do(c)trina Christiana (1617 & 1623): edizioa eta azterketa*, Euskaltzaindia & UPV/EHU: Bilbo. https://www.euskaltzaindia.eus/dok/iker_jagon_tegiak/80995.pdf
- Kuryłowicz, Jerzy, 1945, «La nature des procès dits "Analogiques"», *Acta Linguistica* 5:1, 15–37. doi: <https://doi.org/10.1080/03740463.1945.10410880>
- Kuteva, Tania, Heine, Bernd, Hong, Bo, Long, Haiping, Narrog, Heiko, Rhee, Seongha, 2020, *World lexicon of grammaticalization. Second edition*, Cambridge.
- Lafitte, Pierre, 1944, *Grammaire basque (navarro-labourdin littéraire)*, Le Livre: Baiona.
- Lafon, René, 1943, *Le système du verbe basque au XVIIe siècle* (berrarg.), 1980, Elkar: Donostia.
- _____, 1951, «La langue de Bernard Dechepare», *BAP* 7:3, 309-338.
- _____, 1952, «Le Basque et Les Langues Caucasiques (Suite et fin)», *Word* 8:1, 80-94. <https://doi.org/10.1080/00437956.1952.11659423>

- _____, 1961, “Sur les formes verbales basques qui contiennent un indice datif”, in J. Haritschelhar & P. Charritton (arg.), 1999 (berrarg.), 411-430.
- _____, 1999 = Haritschelhar & Charritton (1999)
- Laka, Itziar, 1988, «Configurational heads in inflectional morphology: the structure of the inflected forms in Basque», *ASJU* 22:2, 343-365.
- Lakarra, Joseba A., 1981, «Barrutiaren edizio kritiko baterako», *ASJU* 15, 121-156.
- _____, 1984, «Bertso Bizkaitarrak (1688)», *ASJU* 18:2, 89-183.
- _____, 1985, «Literatur gipuzkerarantz. Larramendiren Azkoitiko sermoia (1737)», *ASJU*, 19:1, 235-281.
- _____, 1986a, « XVI. mendeko bizkaierazko errefracuez: I. Garibairen bildumak», *ASJU* 20, 31-65.
- _____, 1986b, «Bertso bizkaitarrez gehixeago», *ASJU* 20:1, 243-247.
- _____, 1986c, «Bizkaiera zaharra euskalkien artean», *ASJU* 20:3, 639-682.
- _____, 1996, *Refranes y sentencias (1596): edizioa eta ikerketak* (Euskararen Lekukoak 19), Euskaltzaindia: Bilbo.
- _____, 1997a, «Euskararen historia eta filologia: arazo zahar, bide berri», *ASJU* 31:2, 447-535.
- _____, 1997b, «Hizkuntz eskuliburuaren tradizioa Euskal Herrian: I. *L'interpréct ou Traduction François, Espagnol et Basque* (~1620)», *ASJU* 31:1, 1-66.
- _____, 1999, «*L'interpréct ou traduction françois, espagnol & basque* (~1620): II. Elkarrizketak», *ASJU* 33:2, 493-568.
- _____, 2002, «Etymologiae (proto)uasconicae LXV», in Artiagoitia, Xabier, Goenaga, Patxi & Lakarra, Joseba A. (arg.), *Erramu Boneta. Festschrift for Rudolf P. G. de Rijk* (*ASJU* gehigarriak 44), UPV/EHU: Gasteiz, 425-442.
- _____, 2003, «Hacia un nuevo paradigma etimológico vasco: forma canónica, filología y reconstrucción», *ASJU* 37:1, 261-391.
- _____, 2006a, «Protovasco, munda y otros: reconstrucción interna y tipología holística diacrónica», *Oihenart* 21, 299-322.

- _____, 2006b, «Notas sobre iniciales, cambio tipológico y prehistoria del verbo vasco», in J. A. Lakarra & J. I. Hualde (arg.), 2006, 561-621.
- _____, 2006c, «Jaun eta jabe, jaio eta herio, jin eta joan ...: etimologiaz eta aditz morfologia zaharraz (Hitz hasierez II)», in B. Fernández & I. Laka (arg.), *Andolin gogoan. Essays in honour of Professor Eguzkitza*, UPV/EHU, 575-611.
- _____, 2008a, «Aitzineuskararen gramatikanantz (malkar eta osinetan zehar)», in Artiagoitia, Xabier & Lakarra, Joseba A. (arg.), *Gramatika jaietan: Patxi Goenagaren omenez*, UPV/EHU: Bilbo, 451-490.
- _____, 2008b, «Temas para un prólogo: Forma canónica, tipología holística diacrónica y reconstrucción del protovasco», *Oihenart* 23, 277-347.
- _____, 2009a, «Adabakiak /h/-aren balio etimologikoaz», *ASJU* 43, 565-596.
- _____, 2009b, «Aitzineuskara berreraikiaz: zergatik ezkerra?», *Euskera* 54:1, 17-98.
- _____, 2011, «Gogoetak euskal dialektologia diakronikoaz: euskara batu zaharra berreraiki beharraz eta haren banaketaren ikerketaz», in I. Epelde (arg.), 2011, 155-241.
- _____, 2013, «Euskararen historiaurrearen berreraiketa sakonagorako: forma kanonikoa, tipologia holistikoa, kronologia eta gramatikalizazioa», in R. Gómez eta beste (arg.), 2013, 275-324.
- _____, 2015, «Hiru hasperen haboro», in Maria-José Ezeizabarrena & Ricardo Gómez (arg.), *Eridenen du zerzaz kontenta: sailkideen omenaldia Henrike Knörr irakasleari (1947-2008)*, UPV/EHU: Bilbo, 349-378.
- _____, 2016, «Gramatikalizazioa, morfemen forma kanonikoa eta berreraiketa morfologikoaren bide berriak», in G. Aurrekoetxea, J. M. Makazaga & P. Salaberri (arg.), *Hire bordatxoan. Txipi Ormaetxea omenduz*, UPV/EHU: Bilbo, 175-192.
- _____, 2017, «Bi eta bere askazia», *Lapurdum* 20 (Xarles Videgainen omenez 2), 17-43.
- _____, 2018, «Euskararen historiaurrea», in J. Gorrotxategi, I. Igartua & J. A. Lakarra (arg.), *Euskararen historia* (2. atala), Eusko Jaurlaritza: Vitoria-Gasteiz, 23-230.
- _____, 2019, «Bon/bor-/bol- familiaren berreraiketarako (II): Etimologia, partikulen historiaurrea eta hots-lege batzuen irregularitateez», in Irantzu Epelde eta Oroitz

- Jauregi (arg.), *Bihotz ahots. M. L. Oñederra irakaslearen Omenez*, UPV/EHU: Bilbo, 377-395.
- _____, prestatzen, «Irregularitateak, supletibismoa, gramatikalizazioa: Aitzineuskarako aditz pluralgileen oihartzun berantiarrak». UPV/EHUko lan argitaragabea.
- Lakarra, Joseba A. & Hualde, Jose Ignacio (arg.), 2006, *Studies in Basque and Historical Linguistics in Memory of R. L. Trask (ASJU 40)*, Gipuzkoako Foru Aldundia - UPV/EHU: Donostia-Gasteiz.
- Lakarra, Joseba A., Manterola, Julen & Segurola, Iñaki, 2019, *Euskal Hiztegi Historiko-Etimologikoa (EHHE-200)*, Euskaltzaindia: Bilbo.
- Larramendi, Manuel, 1729, *El imposible vencido. Arte de la lengua bascongada*. Antonio Joseph Villargordo Alcaráz: Salamanca.
<https://books.google.es/books?id=7RNKAAAACAAJ&printsec=frontcover&>
- Larrañaga, Josu, 2018, «El primer *Ayta gure* y las naos de Plasencia», Grupo de Etnografía del Museo Plasencia de Butrón.
<https://etnoplentzia.com/argitalpenak.php?idPost=19>
- Leizarraga, Joanes, 1571, *Iesus Christ Gure Iaunaren Testamentu Berria*, Pierre Hautin: Arroxela. <https://binadi.navarra.es/registro/00009136>
- Lekuona, Manuel, 1954, «Gabon-kantak», *Egan* 5/6, 9-44.
- Leturiaga, Olatz, 2019, «Gipuzkoako osagarri pluraldun adizki tripertsonalen erroez», *ASJU* 53:1-2, 127-162.
- _____, 2020, «Gipuzkoa erdialdeko pluralgileen azterketa», in Camino, Iñaki, Artiagoitia, Xabier, Epelde, Irantzu & Ulibarri, Koldo (arg.), *Eibartik Zuberoara euskalkietan barrena. Koldo Zuazori gorazarre*, UPV/EHU, Vitoria-Gasteiz, 367-402.
- Loidi Bizkarrondo, Jose Antonio, 1992, «El verbo vasco: bibliografía», *RIEV* 37:1, 201-270.
- Madariaga, Juan, Azpiazu, Jose Antonio & Elortza, Jerardo, 2009, « XVIII. eta XIX. mendeetako Azpeitiko euskal testu batzuk», *FLV* 110, 5-45.
- Maiora, Fernando, 2011, *Reino de Navarra. Euskera. Injurias, coplas, frases*, Egilearen argitalpena.

- _____, 2018, *Reino de Navarra. Euskera, lengua inteligible: causas del retroceso. Injurias, coplas*, Egileraren argitalpena.
- Marcos-Marín, Francisco A., 2006, «Un texto informal vasco manuscrito en un impreso de 1505», *ASJU* 40:1-2, 677-686.
- Martinez-Areta, Mikel, 2013, «Ergatibitate hautsiaz. Zergatik ote da orainaldia iraganaldi/irrealisa baino ergatiboagoa?», in R. Gómez eta beste (arg.), 2013, 353-368.
- _____, 2020, «Ergative from passive in Proto-Basque», in Drinka, Bridget (arg.), *Historical Linguistics 2017: Selected papers from the 23rd International Conference on Historical Linguistics, San Antonio, Texas, 31 July - 4 August 2017* (Current Issues in Linguistic Theory 350), John Benjamins: Amsterdam & Philadelphia, 143-160.
- Mitxelena, Koldo, 1953a, «Arnaut Oihenart» (berrarg.), in *OC XI*, 277-296.
- _____, 1953b, «Sobre dos refranes de Oihenart» (berrarg.), in *OC XI*, 297-298.
- _____, 1954a, «Nota sobre algunos pasajes de los *Refranes y Sentencias de 1596*» (berrarg.), in *OC XI*, 131-140.
- _____, 1954b, «J. Corominas, *Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana. I. A-C*, Madrid, 1954» (berrarg.), in *OC VIII*, 523-528.
- _____, 1955, «La doctrina cristiana de Betolaza (1596)» (berrarg.), in *OC XI*, 187-204.
- _____, 1956, «N. Ormaetxea «Orixe», Agustiñ Gurenaren aitorkizunak, *Zarautz 1956*» (berrarg.), in *OC XIII*, 496-499.
- _____, 1958, «Introducción» (berrarg.), in *OC XII*, 202-232.
- _____, 1960, «Guipuzcoano y vasco» (berrarg.), in *OC VII*, 697-700.
- _____, 1964, *Textos arcaicos vascos* (berrarg.), in *OC XII*, 1-198.
- _____, 1977 [1961], *Fonética histórica vasca* (berrarg.), in *OC VI*.
- _____, 1979, «Algunas observaciones sobre los cantares de la quema de Mondragón» (berrarg.), in *OC XI*, 41-52.
- _____, 1981a, «Lengua común y dialectos vascos» (berrarg.), in *OC VII*, 517-543.

- _____, 1981b, «Nuevo y más extenso texto arcaico vasco: de una carta del primer Obispo de México, Fray Juan de Zumárraga» (berrarg.), in *OC XI*, 67-78.
- _____, 1985, «Esaera zahar baten bigarren agerraldia» (berrarg.), in *OC XI*, 177-185.
- _____, 1986, «Contra Lekobide», *ASJU* 20:1, 291-313.
- Mitxelena, Koldo & Agud, Manuel, 1958, «N. Landuchio. *Dictionarium Linguae Cantabricæ* (1562)» (berrarg.), in *OC XII*, 199-363.
- Mitxelena, Koldo & Sarasola, Ibon, 1986-2005, *Orotariko Euskal Hiztegia*, Euskaltzaindia: Bilbo.
- Monteano, Peio, 2015, «La carta bilingüe de Matxin de Zalba (1416). El iceberg lingüístico navarro», *FLV* 119, 147-173.
- _____, 2017, *El iceberg navarro. Euskera y castellano en la Navarra del siglo XVI*, Pamiela: Iruñea.
- Mounole, Céline, 2006, «Quelques remarques à propos de l'histoire des périphrases basques», in J. A. Lakarra & J. I. Hualde (arg.), 2006, 723-738.
- _____, 2007, «Perifrasi zaharra mendebalde eta erdialdeko euskara zaharreen: azterketa kuantifikatiboa eta proposamen berria», *ASJU* 41:1, 67-138.
- _____, 2009, «Desarrollo diacrónico de la perífrasis imperfectiva vasca: realineación y reorganización del presente», *Interlingüística* 19, 515-525.
- _____, 2011, «XVI. mendeko euskal aditza: Lazarraga eta gaineratekoak parez pare», in Lakarra, Joseba A., Gorrotxategi, Joakin, & Urgell, Blanca (arg.), 2011, *Koldo Mitxelena Katedraren II. Biltzarra: Gasteiz, 2007ko urriaren 8tik 11ra, Filologi eta Geografi-Historia Fakultateko Aula Magnan*, UPV/EHU: Vitoria-Gasteiz, 127-148.
- _____, 2013, «Ohar bat (partizipioa+joan/eraman, eroan) perifrasiaren diakroniari buruz», in R. Gómez eta beste (arg.), 2013, 369-381.
- _____, 2014 [2018], *Le verbe basque ancien: étude philologique et diachronique (Monumenta Linguae Vasconum: Studia et Instrumenta VII)*. UPV/EHU: Vitoria-Gasteiz (= *ASJU* 48). <https://doi.org/10.1387/asju.24136>.

- _____, 2015, «Datibo-komunztaduraz eta laguntzaile hirupertsonalen diakroniaz», in Fernández, Beatriz & Salaburu, Pello (arg.), *Ibon Sarasola, Gorazarre. Homenatge, Homenaje*, UPV/EHU: Bilbo, 473-490.
- Mounole, Céline, & Lakarra, Joseba A., 2018, «5. Euskara Arkaikoa», in Lakarra, Joseba A., Gorrotxategi, Joakin & Igartua, Iván (arg.), *Euskararen Historia*, Eusko Jaurlaritzak: Vitoria-Gasteiz, 345-468.
- Oihartzabal, Beñat, 1994, «Hikako adizkeren paradigmaren aurkezpena», *Euskera* 39:2, 969-981.
- _____, 1997, «Hiru aditz aurrizki zahar 16. mendeko testuetan», *Lapurdum* 2, 45-62.
<https://journals.openedition.org/lapurdum/1784?lang=eu>
- _____, 2013, «Egun aipatzera noazkizuenak... ohiko arauetaz harago doaz», *31 eskutik* [bloga]. <https://31eskutik.eizie.eus/2013/05/05/egun-aipatzera-noazkizuenak-ohiko-arauez-harago-doaz/>
- Ondartza, Iker, 2022, «Zenbait ezaugarri arabieraren definizioerako», *ASJU* 56:1, 121-48.
<https://doi.org/10.1387/asju.23151>
- Oregi, Josu, 1972, «Otxoa-Arinen “Doctrina” — (1713)», *FLV* 12, 353-370
- _____, 1974, «Euskal-aditzaz zenbait gogoeta», *FLV* 17, 265-283.
- _____, 1985, «Berriz ere euskal aditzaz», *FLV* 46, 265-282.
- Oroz Arizcuren, Francisco J., 1980, «Vicisitudes de un padrenuestro en vasco del siglo XVII», *ASJU* 14, 1-23.
- Otxoa Arin, Joseph, 1713, *Doctrina Christianaren explicacioa Villa Franca Guipuzcoaco onetan euskaraz itzeguiten dan moduan*. Pedro de Ugarte: Donostia.
<https://books.google.es/books?id=SbQCAAAAQAAJ&printsec=frontcover>
- Padilla, Manuel, 2013, «Euskararen langutzaile ahantziaren *iron aditzaren historia», *FLV* 116, 131-170.
- _____, 2017, *Zuberoako euskararen azterketa diakronikoa: XVI-XIX. mendeak*, UPV/EHUko doktorego-tesia. https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/26535/TESIS_PADILLA_MOYANO_MANUEL.pdf
- Peillen, Txomin, 1991, «Atzizkiak izen kente bilakatzen direnean zubereraz», *ASJU* 14:2, 827-833.

- Pouvreau, Silvain, 1664, *San Frances de Sales Genevaco Ipizpicuaren Philotea eta Chapeletaren Andre Dana Mariaren ohoretan devocionerequin erraiteco antcea. Silvain Pouvreau Apeçac escaraz emana*. Claude Audinet: Paris.
<http://oaiproduct1.gipuzkoa.eus:8080/handle/10690/2499>
- _____, 1892 [ca. 1648-1659], *Les Petites Oeuvres Basques de Sylvain Pouvreau, Prête du Diocèse de Bourges* (Julien Vinsonen edizioa), Imprimerie-Lithographie L. Marceau. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k935569z/>
- Reguera, Iñaki, 2012, «La brujería vasca en la Edad Moderna: aquelarres, hechicería y curanderismo», *RIEV* (Cuadernos 9), 240-283.
- Reguero, Urtzi, 2019, *Filologiatik dialektologiara Nafarroako euskarazko testu zaharretan barrena (1416-1750)* (ASJU gehigarriak 71), UPV/EHU: Bilbo.
- _____, 2020 [2022], «Ezaugarrien kronologiaren garrantzia: -ki-dun indikatiboko NOR-NORI saileko adizkien historia pixka bat», *ASJU* 54:1-2, 251-263.
<https://doi.org/10.1387/asju.23022>
- Ringe, Don, 2003, «Internal Reconstruction», in B. D. Joseph & R. D. Janda (arg.), 2003, 244-261.
- Ros, Ander, 1986 “Aditz Morfologia Historikorako Ohar Kritikoak: Alokuzioa”, *Enseiucarrean* 2, 4-54.
- _____, 2020, *Ene laztan gozo ederra... Filologia azterketa*. Oñati: Gipuzkoako Protokoloen Atxibo Historikoa.
<http://oinati.gipuzkoakultura.net/eu/kontserbaturiko-dokumentuak/26/219.html>
- Ruiz Arzalluz, Iñigo & Lakarra, Joseba A. (arg.), 2011, *Luis Michelena. Obras completas, I-XV liburukiak* (ASJUren gehigarriak 54-68), Gipuzkoako Foru Aldundia & UPV/EHU: Donostia & Vitoria-Gasteiz.
- Salaberri Muñoa, Patxi, 2009, «Leizarragaren idazlanetan barneratzen», *Karmel* 269, 3-28.
- _____, 2014, *Leizarragaren idazlanetan barrena*, UPV/EHU: Vitoria-Gasteiz.
- Santazilia, Ekaitz, 2015, «Garai arkaikoko euskara nafarraren lekukotasun berriak: gehiketak eta zuzenketak F. Maioraren liburuari», *FLV* 119, 109-146.

- _____, 2017, «*Orye, lagunac*. XVI. mendeko euskara nafarraren aztarnak hiru sorginkeria auzibidetan», *RIEV* 62:2, 374-406.
- _____, 2018, «*Gora, gora, jendeac!* Euskal testu berriak XVI. eta XVII. mendeetako justizia auzibide nafarretan», *Euskera* 63:2-1, 419-460.
- _____, 2019, «*Ala ffede, bada!* Euskal testu berri gehiago Nafarroako XVI. mendeko justizia-auzibideetan», *Uztaro* 108, 29-51.
- Sarasola, Ibon, 1983, «Contribucion al estudio y edición de textos antiguos vascos», *ASJU* 17, 69-212.
- Saroïhandy, Jean, 1918, «Remarques sur le verbe labourdin», *RIEV* 9, 173-212.
- Satrustegi, Jose Maria, 1977a, «Promesa matrimonial del año 1547 en euskera de Uterga», *FLV* 25, 109-114.
- _____, 1977b, «Anotaciones al proceso matrimonial vasco de Esparza de Galar (1557)», *FLV* 26, 259-269.
- _____, 1983, «Lasarteko bertso paper zahar bat (1716)», in *Euskaltzaindia* (arg.), *Piarres Laffiteri omenaldia* (= *IKER* 2), Euskaltzaindia: Bilbo, 571-581.
- _____, 1987, *Euskal Testu Zaharrak I*, Euskaltzaindia: Iruñea.
- _____, 1990a, «Texto vasco del Padrenuestro en versión del s. XVI», *FLV* 55, 37-48.
- _____, 1990b, «El Credo en versión vasca del siglo XVI», *FLV* 56, 205-227.
- _____, 1991a, «Miscelánea de textos antiguos vascos», *FLV* 58, 283-300.
- _____, 1991b, «El Avemaría y la Salve en un documento vasco del s. XVI», *FLV* 57, 107-130.
- _____, 1992, «Cuatro promesas matrimoniales inéditas en euskera del siglo XVI», *FLV* 59, 55-70.
- _____, 1994, «Gabriel Aresti eta Koldo Mitxelenaren arteko posta-harremanak», *FLV* 67, 487-520.
- Schuchardt, Hugo, 1893, *Baskische Studien. I: Über die Entstehung der Bezugsformen des Baskischen Zeitworts*, Viena: F. Tempsky.

- _____, 1900, *Introducción a las obras de Leizarraga* (I. Ruiz Arzalluz eta J. M. Vélez Latorreren itzulpena) (*ASJU*ren gehigarriak 12), 1989, Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia.
- _____, 1907, «Explication des formes verbales simples *dautza* et *dauntza*» (Georges Lacomberen itzulpena), *RIEV* 1, 154.
- _____, 1923 [1947], *Primitiae Linguae Vasconum*. Colegio Trilingüe & CSIC: Salamanca (A. Irigarayren itzulpena).
- Schuchardt, Hugo & Linschmann, Theodor, 1990 [1900], *Jesus Christ Gure Iaunaren Testamentu Berria; Kalendrerá; Abc edo Christinoen instructionea [Ioannes Leizarraga]*. Euskaltzaindia: Bilbo.
- Siewierska, Anna, 2004, *Person*, Cambridge U.P.
- Stassen, Leon, 2001, «Predicative Possession», in M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher eta W. Raible (arg.), *Language Typology and Language Universals: An International Handbook* (2. liburukia), Mouton de Gruyter, 954-960.
- Stempf, Victor L. A., 1887, «Commentar und Glossar zu Bernard Dechepare's Baskischen Poesien (1545)», *Revue de Linguistique et de Philologie Comparée* 20, 4-22.
- Trask, Robert Lawrence, 1977, "Historical Syntax and Buque Verbal Morphology: Two Hypotheses", in W. A. Douglas, R. W. Etulain & W. H. Jacobsen (arg.), *Anglo-american Contributions to Basque Studies. Essays in Honor of Jon Bilbao*, Reno: University of Nevada, 203-217.
- _____, 1981, "Basque verbal morphology", in *IKER 1: Euskalarien Nazioarteko Jardunaldiak*, Euskaltzaindia: Bilbo, 285-304.
- _____, 1995, «On the history of the non-finite verb forms in Basque», in Hualde, Lakarra & Trask (arg.), 1995, 207-234.
- _____, 1997, *The History of Basque*, Routledge: New York.
- Ulibarri, Koldo, 2010, «Viva Jesus dotrina: edizioa eta azterketa», *ASJU* 44:2, 41-154.
- _____, 2011, «1619. urtean Sevillan argitaraturiko bertsoak: "Cancion en lengua Vascongada o Vizcayna que contiene la sustancia deste Sermon"», *ASJU* 45:1, 361-385.

- _____, 2013, «Un nuevo texto para la historiografía vizcaína: *Aerario de la hidalguía y nobleza hespañola y plaza de armas de Vizcaya* por Francisco Mendieta, ayalés», *Oihenart* 28, 173-191.
- _____, 2015, *Dotrinazko sermoitegia: galduriko hizkerak eta dialektologia historikoa*, UPV/EHUko doktorego-tesia, https://addi.ehu.es/bitstream/10810/15971/1/TESIS_KOLDO_ULIBARRI_ORUETA.pdf
- Unzueta, Antonio, 1982, «Nuevos datos sobre el reformador de ermitaños y poeta vasco Juan de Undiano», *FLV* 39, 329-337.
- Urgell, Blanca, 1986, «Egiaren kantaz: I. testua eta iruzkinak», *ASJU* 20:1, 75-148.
- _____, 1988, «Añibarroren idazlanaz II: Lora Sorta Espirituala (1803)». *ASJU* 22:1, 7-92.
- _____, 2006, «Para la historia del sustantivo verbal en vasco», *ASJU* 40, 921-948.
- _____, 2015, *Gero. Axular (edizio kritikoa)*, Nafarroako Gobernua/Euskaltzaindia: Iruñea/Bilbo.
- _____, 2018, «Zer da lehenago, aditzoina ala partizipioa? Oharrak euskararen kronologiarako», *ASJU* 52:1/2 (= Lakarra, Joseba A. & Urgell, Blanca (arg.), *Studia Philologica et Diachronica in honorem Joakin Gorrotxategi. Vasconica et Aquitanica*), 777-816. <https://doi.org/10.1387/asju.20229>
- Uribe-Etxebarria, Oxel, 2008, «“Euskerazko doktrinia Anzuelako berba moduan” (1825)», *ASJU* 42:2, 139-209. <https://ojs.ehu.eus/index.php/ASJU/article/download/5706/5386>
- _____, 2011, «Gatzagako *Cristau-doktrinia* (1862): edizioa», *ASJU* 45:1, 139-219.
- _____, 2020, «Debagoieneko euskararen iraganaz gehiago», in Iñaki Camino Lertxundi (arg.), *Eibartik Zuberoara euskalkietan barrena: Koldo Zuazori gorazarre*, UPV/EHU, 737-754.
- _____, prestatzen, *Manuel Umerezen eskuizkribuak: edizioa eta azterketa*, UPV/EHUko doktorego-tesi argitaragabea.
- Urkizu, Patri, 1989, «Garibairen eskuizkribu galdu bat (1592)», *Mundaiz* 37/38, 33-85.
- _____, 2009, «Un texto olvidado del siglo XVII. “Sumario Brebea...” (Azkoitia, 1614)», *Revista de lenguas y literaturas catalana, gallega y vasca* 14, 207-217.

- Urquijo, Julio, 1908, «Los refranes vascos de Sauguis, traducidos y anotados por Julio de Urquijo e Ibarra», *RIEV* 2:5, 677-724.
- _____, 1910, «Cartas escritas por el Príncipe L.-L. Bonaparte a alguno de sus colaboradores (1) (Continuación)», *RIEV* 4:2, 233-297.
- _____, 1919, *El refranero vasco. Tomo I: Los refranes de Garibay*. Martín, Mena y compañía: Donostia. <http://www.liburuklik.euskadi.eus/handle/10771/24813>
- Urquijo, Julio & Mitxelena, Koldo, 1967, «De paremiología vasca. Oihenart conoció los “Refranes y Sentencias en vascuence” de 1596», *ASJU* 1:1, 3-44.
- Urrizola, Ricardo, 2007a, «La copla de Etxaleku», *FLV* 104, 59-66.
- _____, 2007b, «El euskera en Pueyo», *FLV* 105, 299-302.
- Videgain, Xarles, 1983, «Alokutiboa Lopez-engan (1782)», in *Euskaltzaindia* (arg.), *Piarres Laffiteri omenaldia* (Iker 2), Euskaltzaindia: Bilbo, 625-646.
- Villasante, Luis, 1977, *Pedro Axular. GERO*, Jakin: Oñati.
- Watkins, Calvert, 1962, *Indo-European origins of the Celtic verb, Vol. 1: The sigmatic aorist*, Institute for Advanced Studies: Dublin.
- Zavala, Juan Mateo, 1848, *El verbo regular vascongado del dialecto vizcaíno*, Ignacio Ramon Baroja: Donostia.
- Zuazo, Koldo, 1989, «Arabako euskara», *ASJU* 23:1, 3-48.
- _____, 2008, *Euskalkiak, euskararen dialektoak*, Elkar: Donostia.
- _____, 2012, *Arabako euskara*, Elkar: Donostia.
- _____, 2017, *Mendebaldeko euskara*, Elkar: Donostia.
- _____, 2018, «Deba Ibarreko Euskara», *ASJU* 52:1/2 (= Lakarra, Joseba A. & Urgell, BLanca (arg.), *Studia Philologica et Diachronica in honorem Joakin Gorrotxategi. Vasconica et Aquitanica*), 899-908. <https://doi.org/10.1387/asju.20235>
- Zulaika, Esther, 1998, *Ioanes Leizarragaren aditza*, Deustuko Unibertsitatea: Donostia.
- Zuloaga, Eneko, 2011, «Bizkaiko jauntxoeren inguruko herri-literaturaz: Plentziako 1603ko hiru esaera zahar eta *Refranes y sentencias*en jatorria, eta proposamen bat Arrasateko erreketaren kantuez», *ASJU* 45:2, 53-69.

_____, 2022, *Mendebaldeko euskara zaharraezugarriak, kronologia eta geografia* (Iker 47), UPV/EHU – Euskaltzaindia: Bilbo.

Zubiaur, Jose Ramon & Arzamendi, Jesus, 1976, «El léxico vasco de los refranes de Garibay», *ASJU* 10, 47-144.

Eranskinak

1. eranskina: *-kai-* eta *-i-* adizki-amaierak

Axular (1643)

-kai

**eradun*

- (1) **zerauzkaion** ‘zizkiokeen’ (15-2): “hala Jainkoak nahi izan balu, eman *zerauzkaion* gizonari ere abantail suerte hauk guztiok, eta gehiago ere. <25> Beztitu zukeien, etxedun egin zukeien, eta deus gusta gabe, behar zuen guztiarekin ibeni zukeien.”¹
- (2) **leraukaio** ‘lioike’ (96-3): “Pintatzaile batek egin baleza imajina eder bat alde guztiz konplutua eta abantailatua: <172> imajina hark, baldin ezagutzarik balu, nori lehenik behatu behar othe *leraukaio*?”
- (3) **zeneraukaio** ‘zenioke’ (100-34): “Hoberena behar duenari, eta onik baizen hartzen eztuenari, nahi *zeneraukaio* zuk gaixtoena bulkhatu?”
- (4) **ezpaineraukaio** ‘ez bainioke’ (109-10): “Ez nuke erran nahi, zein peril handiak diren heriotzeko oren hartan. Zeren *ezpaineraukaio* nehorri izitzeko eta esperantzaren galtzeko okhasinorik eman nahi.”
- (5) **zeneraukaie** ‘zenieke’ (262-22): “Kofesatu ondoan, munduak, deabruak edo haragiak berriz bekhatu egitera eta leheneko estatuan, egoitzan, etzauntzan eta tokian jartzera akometatzen zaituztenean, ihardetsi behar *zeneraukaie*: (...)”

-kidi-

- (6) **lekidikaio** ‘lekiokke’ (20-30): “eta gero, handik harat, alferlan gertha *lekidikaio* bere leheneko zuhurtzia guztia.”
- (7) **lekidikaiola** ‘lekiokkeela’ (143-29): “(...) ezen orduan zure hitz sinpleari eta bakhunari, eta are kheinuari eta aieruari ere sinheste gehiago eman *lekidikaiola*, anhitz arnegu eta juramentu <266> egiten dutenei baino.”

¹ Urgellek ‘eman ziezazkion’ itzultzen du, baina egungo euskaran bederen ‘emango zizkion’ itzuli beharko litzatekeela uste dut. Bestalde, *Euskal Klasikoen Corpora* arakatuz, Jean Pierre Arbelbideren 1895eko lan batean adizki berbera topatu dut (ez da besterik XVII. mendetik aurrera). Baldin eta errata bat ez bada, ez dirudi arkaismo baten aurrean gaudekeenik. Batetik, testuinguruak ez du geroaldi~ahalera zentzurik ahalbidetzen; bestetik, *zerauzkan* eta *zerauzkion*-en arteko gurutzaketa bat izan liteke (kontuan hartu XIX. mende amaieran nekez esango zirela halakoak ahozkoan, eta maila jasoko literatur edo liturgi hizkerari egotzi behar zaiola forma “osoa” erabiltzea; esaterako, *dauzkigu* nahiz *derauzkigu* darabiltza autore berak). Honatx adibidea: “Zer nahi izanik, gure merkatarri Jainkotiarrek ostaler horri eman *zerauzkayon* bere puskak, gau hartan gakhoturik atchik lizantzat, ezen baliosak ziren puska hek, gehienak urrhe eta zilharrezko joyak”. Axularren liburutik aterea ote adizki hori? Izan ere, *eman zerauzkaion* osoa har zezakeen.

- (8) **dakidikaion** ‘dakioken’ (43-15): “(orhoitzen da...) ethor ahal *dakidikaion* desohoreaz eta kalteaz.”
- (9) **dakidikaion** ‘dakioken’ (83-9): “hobe da gizonekin ihardukitzea, eta hetarik ethor ahal *dakidikaion* kalteari igurikitzea, ezen ez Jainkoa baithan eta haren miseriakordian fidaturik bekhatu egitea.”
- (10) **dakidikaio** ‘dakioken’ (97-38): “Eta hil ezpadadi ere, zer ahal daidike zahartzean, adin flako hartan? Eta orduko ongi egitea zer balia ahal *dakidikaio*?”
- (11) **dakidikaiona** ‘dakiokena’ (105-19): “Bada, gizon zaharra ere banaloriatzea, eta gazte denborako zenbait erhokeriatara bihurtzea, gizonari gertha *dakidikaiona* da: anhitz da bekhatu handiagorik.”
- (12) **dakidikaio** ‘dakioken’ (141-7): “(...) hala erran ahal *dakidikaio* arnegariari eta juramentu egiteko usantza duenari ere (...)”
- (13) **dakidikaion** ‘dakioken’ (156-34): “Hura da zer gertha ahal *dakidikaion* aitzinetik pensatzea, bere buruaren ezagutzea, ethorkizuneko perilarri begiaren edukitzea, eta koleraren kontrako eta iraungitzeko lehenbiziko erremedioa.”
- (14) **dakidikaio** ‘dakioken’ (209-25): “Halakoari erran ahal *dakidikaio*, Udo zeritzan bati erran zeikana”
- (15) **dakidikaio** ‘dakioken’ (260-4): “Egia da, ordea: ongi garbitu eta sendatuagatik ere, gertha *dakidikaio* berriz likitstera, eritzera eta bekhatu egitera.”
- (16) **dakidikaio** ‘dakioken’ (302-19): “Ordea, halako pedazua, aphaindura eta berretura eman ahal *dakidikaio*, non gero berretura hark eta pedazuak, arropa oso berriak baino gehiago balio bailuke.”
- (17) **lekidikeion** ‘lekioken’ (253: 19): “Hunelatan gutarik batbederari erran ahal *lekidikeion* bezala: (...)”
- (18) **dakidikeiela** ‘dakiokena’ (143-12): “Zeren hitz guztiaz juramentu egiten duenak emaiten du aditzera gezurtia dela; eta haren erranei lekhukorik gabe sinhesterik ezin eman *dakidikeiela*.”
- (19) **dakiditzaiola**² ‘dakiokena’ (201-16): “Eta hain da egia haur, non uste baitut ezen, emaztetan faltarik eztuen aphezari, bertzerik anhitz falta izanagatik ere, hek guztiak hobeki barkha, estal eta disimula *dakiditzaiola*.”

² Forma hau apur bat arazotsua dateke. *Dadutza* (= *dauzka*) edo *derautza* (= *derauzka*) bezalakoak, hurrenez hurren, < **daduk-z(a)-o* eta < **deraduk-z(a)-o* baldin badira (pluralgilearen kokagune ezberdinetarako, ikus Ariztimuño 2015b, 2016b), *dakiditzaio*-n ezin proposa daiteke *-k* datibo-ikurra eta *-a* datibo-komunztadura daudenik, amaieran baitaude *-(*)i-o*. Beharbada, nola Axularrek baitarabilta objektu singularra denean *daduka*, *dagoka*, *derauka*, *darraika*, *zaika*, *zeikan* baina *zitzaikaion* (cf. *litzaikaion*), eta hura plurala denean *dadutza*, *dagotza*, *derautza*, *darraitza*, *zaitza* orobat *zaizko*, *zeitza* (ik. Camino 2008: 113; 2013: 109-110, eta hango 28. oin-oharra) hala *dakiditzaio* forma analogia proportzionalaren bidez sor zitekeen (“proportional analogy”; Campbell 2013: 92-93): *daduka* : *dadutza* :: *dakidikaio* : *X* → *dakiditzaio* (formen azaleko antzekotasunak bultzaturik, zeren eta morfema ezberdinak baitautza azpian: **-z-k(i)-o~*-k(i)-z-o* batean, **-z-ke* bestean). Hala ere, *zerautzan* arruntaren ondoan *zerauzkaion* dakar Axularrek, “espero” bezala. Hortaz, beste aukera bat litzateke *da-kidi-tza-i-o* banatzea, eta pentsatzea forma

- (20) **zekidikaion** ‘zekiokeen’ (290-28): “Eta etzituen behin ere egin, Natan profeta mehatxatzer a eta eranzute egitera ethor *zekidikaion* arteino.”

eduki

- (21) **dadukaio** ‘daukake’ (68-31): “Ez eta, beraz, Jainkoak ere, bekhatuen neurria bethez gero, ezin *dadukaio*, bere justiziaren arauaz, bere kolera agertu gabe.”
- (22) **dadukaionik** ‘daukakeenik’ (67-12): “Zeren ezta soberaniak gainez eragin eztiazaionik, ezta bere neurria baino gehiago *dadukaionik*.”

izan

- (23) **litzaikaion** ‘litzaiokeen’ (181-18): “Eta manatu ere, ez noiznahi <331> den, baina bere azken finean, batbederari den hitzik ttipiena ere bihotzean barrena sarthu behar *litzaikaion* denboran.”
- (24) **zitzaikaion** ‘zitzaiokeen’ (75-5): “Finean, nori gogora *zitzaikaion* Daniel bezalako, lehoin gose-minduek bere menea eta atzaparren artean edukiz gero, desegin gabe eta iretsi gabe utziko zutela?”³

-i

**ezan*

- (25) **ziniazaio** ‘zeniezaioke’ (137-20): “Eztuzu eginen juramenturik Jainko falsoez, zeren hartan bidegabe egin *ziniazaio* egiazko Jainkoari, hari dagokan ohorearen bertzeri emaitiaz.”
- (26) **liazaio** ‘liezaioke’ (139-4): “Iben baleza errege batek legea, eztiola nehork ere, biziaren penan, nehoi behar-ondokorik emanen, eta guztiarekin ere, gertha balekio zenbaiti emaitera zenbaiti, halakoak bide gabe egin *liazaio* erregeri.”
- (27) **liazaio** ‘liezaioke’ (139-5): “Baina areago egin *liazaio*, baldin errege berari bere presunan eman baliazo.”
- (28) **bailiazaiote** ‘bailiezaiokete’ (143-14): “Nola baldin gizon bati, erraiten <265> dituen hitz guztietan nehor kontra balekio, eta erran baliazote «etzaitugu sinhesten, ekhartzu zenbait lekhuko», desohore eman *bailiazaiote*; hala hitz guztiaz juramentu egiten

horretan *-ke-* pleonastikorik ez dela (halako bakarra Axularrengan), *-tza* osoa pluralgile hutsa izaki (cf. *diozta* ‘dizkio’ bezalakoak, xvii. mendearen lehen erditik Voiltoirek, Etxeberri Ziburukoak, Joanes Haranburuk, Silvain Pouvreauk, Tartasek eta bestek lekukotua; ikusten denez, Lapurdin bereziki).

³ *Izan*-en iraganaldiko *zei-* motako Nor-Nori formak eman ohi ditu Axularrek (*zeitán* ‘zitzaidan’, *zeikan* ‘zitzaion’, etab.); ordea, Materrak lerrakeen bezala, ea salbuespen honen azpian analogia datzanetz (cf. *litzaikaion* ‘litzaiokeen’) ala diakroniazko auzia denetz, ez naiz ni hartara (oraingoa) sartzen.

duenak, eta juramentuez bere erranak frogatu nahi dituenak ere, emaiten dio bere buruari desohore.”

- (29) **liazaio** ‘liezaioke’ (186-11): “Zeren, baldin geldi baledi, hark midizinari eta ezartzen den erremedioari indarra flaka *liazaio*, eta berthutea edeki.”
- (30) **ziniazaio** ‘zeniezaioke’ (275-7): “Erran bazeneza: «Hegaztina haur tratatzen eta kargatzen dute bere hegalek» eta, urrikaldurik, edeki baziniatzo, kalte gehiago egin *ziniazaio*, probetxu baino.”
- (31) **ziniazaio** ‘zeniezaioke’ (299-17): “Eta ihardets baliazazu, midizina bat hartu nahi gabez eta midikuagana joan nahi gabez eztela sendatzen, mirets zenezake, eta arrazoinekin erran *ziniazaio* erhoa dela.”
- (32) **baili(a)zaie**⁴ ‘bailiezaieke’ (238-7): “Zeren hain da klar eztirela justu, non baldin bertzetan ibili gabe, galdegin baliazote berek bere konzientziari, hark berak erakuts *bailizaie* egia. Eta handik, berek kondena bailitzakete bere buruak. Zeren bere konzientzian barrena ediren bailezakete, eskiribaturik bezala, galdez dauden guztiaren errepuesta.”
- (33) **liatzaie** ‘liezazkieke’ (338-7): “Baldin ifernuan daudenek balute bere bekhatuez behar den urrikimendurik, balegite penitziarik, itzul balezate bere borondatea bertze aldera, gaixtotik onera, usa lezake bai Jainkoak heken alderakotzat bere miserikordiaz, eta barkha *liatzaie* bere bekhatu guztiak, orai guri penitentzia egiten dugunean barkhatzen derauzkigun bezala.”
- (34) **liazaizute** ‘liezazukete’ (166-12): “Zeure etsaiek anhitz bidegabe egiten deratzute, eta ikhusteintu Jainkoak bidegabe hek, badakizki, eta nahi balu ez *liazaizute* halakorik egin, debeka litzake: ordea, eztu debekutzen.”
- (35) **liazaizula** ‘liezazukeela’ (166-27): “Eta Jainkoak uste balu etzarella harentzat izanen, halako penarik eta atsekaberik ez *liazaizula* eman, baina utz zinitzakeiela nahi duzun guztiaren egitera eta zeure plazerera bizitzera.”
- (36) **liazaizute** ‘liezazukete’ (309-26): “Baldin zure zapatak, eta etxean zeure zerbitzuko dituzun bertze gauzak mintza albalitezi, erran *liazaizute*: (...)”
- (37) **diazaio** ‘diezaio’ (19-32): “Iguzkiak arrazoinekin erran ahal *diazaio* beranduraino ohean datzanari: «Zerk aratza hor alfer-nagia? (...)”
- (38) **diazaio** ‘diezaioke’ (49-7): “halako faborea, garazia, indarra eta haizea eman ahal *diazaio* Spiritu Sainduak zure gogoari eta borondateari, non...”
- (39) **diazaiola** ‘dezaiokeela’ (66-28): “baina ez nahi duen bezanbat bekhatu egin dezakeiela, eta ez libertate hari nahi duen bezanbat iraun arazi ahal *diazaiola*.”
- (40) **diazaio** ‘diezaioke’ (82-5): “Zeren Jainkoak ezin barkha *diazaio* bekhatoreari, bekhatutan dagoeno, (...)”

⁴ Arestik (1971) *liazaie* dakar (aurrizki-atzizkiez biluzturik); Urgellek (2015), aldiz, *bailizaie*.

- (41) **ziazaion** ‘ziezaiokeen’ (160-24): “Egun batez galdegin zeraukaten Dionisio filosofoari, ea zertaz egin ahal *ziazaion* gizon batek bere etsaiari damurik eta atsekaberik gehiena.”
- (42) **ziazaionik** ‘ziezaiokeenik’ (192-10): “Eta hain herstuki begiratzen zuen, non ezpaitzen faborerik, ahaidetik, adiskiderik, eta ez urrerik, eta ez zilharrik, hauts arazi ahal *ziazaionik*.”
- (43) **diazaiogunz** ‘diezaiokegunetz’ (275-25): “Galdegiten dute teologoek, ea guk geure bekhatuakgatik geure Jainkoari satisfazionerik eta pagamendurik egin ahal *diazaiogunz*.”
- (44) **diazaio** ‘diezaiokegu’ (275-29): “Beraz, ezin egin *diazaio* guk geure Jainkoari pagamendurik.”
- (45) **liazaio** ‘liezaioke’ (286-29): “Bekhatu baten egitera dohanak, konsidera baleza zenbat pena eta atsekabe iragan behar duen bekhatu haren egitean eta egin ondoan, zer gozo, zer zaphore, zer atsegin eta plazer har ahal *liazaio* bekhatuari?”
- (46) **diazaion** ‘diezaiokeen’ (304-5): “Gauza gaizki egina da, eta itsusia, adiskideari diez dagotzunean, ez ihardestea, athean iguriki arazitzea; eta berehala eman ahal *diazaion* errepuestaren eta egin ahal *diazaion* zerbitzuaren geroko luzatzea.”
- (47) **diazaion** ‘diezaiokeen’ (304-6): “Gauza gaizki egina da, eta itsusia, adiskideari diez dagotzunean, ez ihardestea, athean iguriki arazitzea; eta berehala eman ahal *diazaion* errepuestaren eta egin ahal *diazaion* zerbitzuaren geroko luzatzea.”
- (48) **diazaio** ‘diezaioke’ (306-8): “«Utzi du Jainkoak; har dezagun, beraz, guk; daramagun, zeren gurea da, eta nori berea, ezin nehork edeki *diazaio*».”
- (49) **diazaio** ‘diezaiokete’ (311-13): “Halaber, abre adimendugabek ere arrazoinekin erran ahal *diazaio*: (...)”
- (50) **diazaio** ‘diezaioke’ (311-15): “Bada, lurak ere egin ahal *diazaio* erantzute.”
- (51) **ziazaion** ‘ziezaiokeen’ (325-26): “Zer eske eskasagorik edo othoitz ttipiagorik egin ahal *ziazaion*?”
- (52) **diazaizu** ‘diezazuke’ (44-5): “Erranen duzu oraino: «Eta zer izanen da igurikitzen baderaut?». Iguriki ahal *diazaizu*.”
- (53) **diazaizula** ‘diezazukeela’ (83-25): “(...) etzara fidatzen, eztuzu esperantzarik, prestuki bizitzen zarela eta bekhatuak egin gabe egoiten zarela, zeure premia eta eskastasuna estal ahal *diazaizula* Jainkoak.”
- (54) **diazaio** ‘diezaioke’ (66-30): “Hark [Jainkoak] libertate hari eta haren iraupenari, gutien uste duenean, bortxarik egin gabe, utz arazi *diazaio*, herts eta traba, daraman bide gaixtoa.”
- (55) **eztiazaionik** ‘ez diezaiokeenik’ (67-11): “Zeren ezta soberaniak gainez eragin *eztiazaionik*, ezta bere neurria baino gehiago dadukaionik.”
- (56) **eztiazaio** ‘ez diezaioke’ (239-6): “Konzientziak ez aita sainduri, ez enperadoreri, ez erregeri, eta ez munduan den bertze presunari, *eztiazaio* barkha.”

- (57) **eztiazaiola** ‘ez diezaiokeela’ (250-37): “Iduritzen zaika halakoari ezen bere sinpletasuna eta intenzione ona duela gaztelurik <448> eta dorrerik asko; eta berak bertzeri egiten eztioena, *eztiazaiola* berari ere bertzek egin.”
- (58) **eztiazaiola** ‘ez diezaiokeela’ (339-36): “Erran komuna da, eta ongi errana da —lehen ere erran dugun bezala— *eztiazaiola* nehork ere nehori hanbat kalte eta bidegabe egin, nola berak bere buruari.”
- (59) **eztiazaiogu** ‘ez diezaguke’ (78-30): “«Miserikordios da Jainkoa, maite gaitu, on <137> derizku, bereak, bere odolaz erosiak gaitu; men-menera gaitezinean *eztiazaiogu* falta: beraz, har dezakegu esku eta lizentzia zenbait bekhaturen egiteko».”

eman

- (60) **demaiot** ‘eman diezaioket’ (325-34): “(...) ezin *demaiot* bertzeri atxakiarik, neurk neure burua galdu dut».”

Etxepare (1545)

- (61) **eztemayo** ‘ez dio emango’ (I, 148): “Ordu hartan afer date hari apellacia / Harc ehoi *eztemayo* oren vaten epphia”.

Leizarraga (1571)

- (62) **cieçoyon** ‘ziezaiokeen’ (Mt 22, 46): “Eta nehorc ecin ihardets *cieçoyon* hitzic: (...)”.
- (63) **dietzoyoten** ‘diezazkioketen’ (Mt 21, 41): “(...) eta bere sasoinean fructuac renda *dietzoyoten* berce laborariri bere mahastia alocaturen.”

Refranes y Sentencias (1596)

- (64) **lemayo** ‘emango lioke, eman liezaioke (?)’ (284): “Aramayo, dabenac ez *lemayo*. A Aramayona, quiê la tiene no *la daría*.”

Materra (1617, 1623)

- (65) **baitiaçaiogu** ‘baitiezaiokegu’ (1617: 85): “Eduquitcen du laburzqui cer-ere galdeguin ahal *bai-tiaçaiogu* Iaincoari, (...)” = 1623: 86-87: “(...) eduquitcen // du bere baithan laburzqui cer ere galdeguin ahal *baitiaçayogu* Iaincoari, (...)”
- (66) **diaçaiçut** ‘diezazuket’ (1623: 279): “Baiña cer eman ahal *diaçaiçut* nic çuri hunen amorio handiaren ordain?”

Haranburu (1635)

- (67) **diaçαιο** ‘diezaioke’ (405): “Bitarteco on batec hainitz daidi, credita duenac hainitz irabaz *diaçαιο* beharrean dagoen bati, (...)”

Oihenart (1657; atsotitzak)

- (68) **dezaian** ‘diezaakeen’ (578): “Emak eure xahala gogo onkara, gora ahal *dezaianari* azkarrara. Baille ton veau de bonne grâce à *celui qui pût* te l’enlever par force.”
- (69) **dezakeio** ‘diezaioke’ (94): “Bere nahiz eri denari nork bilha *dezakeio* osagarri? Qui *se voudra mettre* en peine de procurer la santé à celui qui est malade pour son plaisir?”

Urthubiako anderearen espioitza gutunak (ca. 1598)

- (70) **nizacoye** ‘niezaioke’ (20: 1): “Jauna: orandic ezcin gastiga *nizacoye* zure senoriary cer quantitate mercaduria dens (...)”
- (71) **niazacoyo** ‘niezaioke’ (20: 6): “Inglesen berriric ezcin gastiga *niazacoyo* zure senoriary (...)”

Voltaire (ca. 1620)

- (72) **dezaqueyo** ‘diezaioke’ (150): “Iaincoa lagû duenary nihorq eçin qualteriq eguin *deçaqueyo*.”

Pouvreau (1892 [ca. 1648-1659], 1664)

- (73) **dakidikeien** ‘dakiekeen’ (1892 [ca. 1648-1659]: 63): “(...) halaber guiçonac erakartcen ditu loriara halaco ordenança batez non hartaracotz hel *daquidiqueyen* gucia guertatcen eta causitcen baita haren Iaincozco predestinacionearen azpian.”
- (74) **gakidiskeie** ‘gakizkieke’ (1664: 23): “(...) ecin eguin deçaquegu ordea hec icusten ezpaditugu, ecin ere garai *gaquidisqueye* buruz buru hari ezpagara.”
- (75) **dakidiskeie** ‘dakizkieke’ (1664: 147): “Ecen mundoço tratuetan eta eguiteçoetan dabilçanek ecin ossoqui imita detçaquetelariç sainduen accione guciac, badaric ere iarraiçqui *daquidisqueye* edo hurbilletic edo vrrunetic.”
- (76) **dakidikeie** ‘dakieke’ (1664: 326): “Hetaz beçambatean, nola ezpaitçaye itchequi behar, hala ere eman *daquidiqueye* allegeratceço ordenatua den dembora.”
- (77) **dakidikeien** ‘dakiekeen’ (1664: 455): “(...) nola ezpaigaudesque hequin oztetic ossoqui libratuic, eguin *daquidiqueyen* contraric hoberena da, hetaz contuic ez eguitea.”

Oihenart (1657; neurtitzak)

- (78) **demaiala** ‘eman diezaala’ (XXII, 7): “Hiri, Jainko hirurkuna, / guziek gehien uguna, /
gog’ orok bide bezala / elhesari *demaiala*”⁵

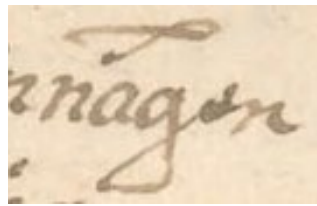
⁵ Honela bihurtzen du Oihenartek frantsesera: “Qu’à toi, Dieu en trois personnes, que nous mettons tous au dessus de tout, chaque esprit *donne* les louanges qui lui sont dues!”

2. eranskina: <ñagon> eta <guztiac> adizkien irudiak

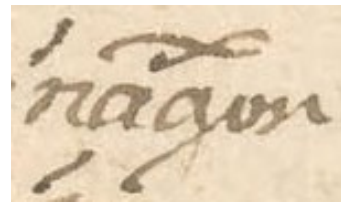
i) <ñagon> adizkia Lazarragaren eskuizkribuan

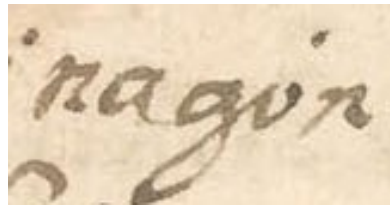
1171v or.

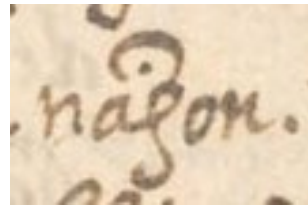
1193v or.

1193v or.

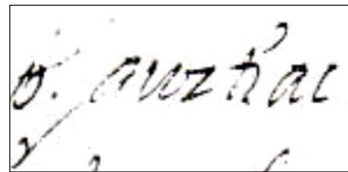

1193v or.

1200r or.

ii) <guztiac> hitza Amilletaren eskuizkribuan (Arejita & Alberdi 1985: 32)

3. eranskina: sudurkari sabaikariaren grafia Lazarragaren testuan

	VjnV	VnV	<n>	VjñV	VñV	<ñ>	Guztira
<i>zein</i>	7	20	27	1	27	28	55
<i>baino</i>	3	-	3	1	8	9	12
<i>oin</i>	1	1	2	1	6	7	9
<i>gain</i>	1	2	3	-	5	5	8
<i>-raino/-gaino</i>	-	-	-	-	1/3	4	4
<i>muin</i>	-	1	1	1	1	2	3
<i>baina</i>	1	1	2	-	1	1	3
<i>soin</i>	1	-	1	-	1	1	2
<i>suin</i>	-	-	-	1	-	1	1
<i>ino(r/n/...)</i>		19	19		7	7	26
<i>nagon</i> ‘nion’		1	1		4	4	5
<i>nin(d)oala</i> ⁶		-	-		1	1	1
Guztira	14	45	59	5	65	70	129

15. taula: Lazarragaren eskuizkribuko zenbait hitzen grafia-konparaketa⁷

⁶ Lazarragak *niñoala* ‘nindoala’ dakar behin, baina *nioean* ‘nindoan’ beste batean; txandaketa horrek bokal sudurkariaren presentzia erakustenbide du (aldiz, cf. Sasiola debarraren *banioean* ‘banindoan’).

⁷ Zutabeen izenburuen ulerbidea (*zein* hitza adibidetzat): VjnV = *ceina*, VnV = *cena*, VjñV = *ceiña*, VñV = *ceña*; <n> eta <ñ> = hizki hori daukaten adibide guztien batura.

Taula honetan kontsonante sudurkari sabaikaria zuketuen euskal ondare zaharreko hitzak baino ez dira agertzen. Kanpoan utzi dira, beraz, bokal sudurkariak eta *cañadaetan*, *engañadu* edo *mañea* bezalako mailegu argiak (zeinak diakritikorik gabe ere ageri diren eskuizkribuan zehar; esaterako, *enganadu* bera), bai eta codako kontsonantearen ordeko diakritikoa daramaten adibide apurrak ere (adibidez, *esã/go* ‘esango’, *çecẽ* ‘zezen’ eta *jãçita* ‘jantzita’; badira ikurrik gabeak ere, diakritikoen erabilera defektiboaren erakusgarri, hala nola *ay[n]bat*, *biurqueta[n]*, *arçaite[n]*, etab.).

4. eranskina: -g-dun adizkien lekukotasunak (**enin*, **jadun*)⁸

< 1625

-ig- < -i(n)-

- (1) Guztioec **digoe** borondatez seguicen (BretKant, 3)
- (2) Abbade guztiaac daode procisioan / Mila bendicio egozten **diguela** (BretKant, 1)
- (3) he[...l]jeun ecjegina[ga]tj bida[l]du h[.t?]jgot (DebaSerGut, 2)
- (4) baja ectjgot ecjco argatic cure mesedeori serujcearj betjco (DebaSerGut, 6)
- (5) cure mesedeor[r]j sup[l]jicacen **djgot** (DebaSerGut, 9)
- (6) Neuronec esin neyo, baya / eguingo **digot** mandatu (Sasiola, B27:18)
- (7) çure laztan ni banari, / contu estua emango **digocu** / Ceruetaco Jaunari (Sasiola, B28:13)
- (8) berak eta bere ese guztiak ofrezizen **diguela** egunean bein oraziorean bazuk (SumBr, 1:5:3)
- (9) eta memorian gorde debozio emaiten **digon** puntu batreanbat (SumBr, 1:8:2)
- (10) Faltazen dauenak Kongregazioko Junta señaladuetan esan bear **digoe** Aytari edo perfectoari kausea (SumBr, 2:15:1)
- (11) emango **digue** abisoa, ta reprehensioa, eta bayta Kongregaziotik atera tempora señaladurean baten (SumBr, 2:15:3)
- (12) eta ainbat lasterren guziak komulgadu bitezke, Jaungoikoari erreguzen **diguela**, aren arimea gatik (SumBr, 1:17:6)
- (13) eta ezteve porfiadu bear baña bai esan euren parezera eskazen **digonean** lanezarekin, eta beste guzien (SumBr, 2:18:5)
- (14) erran **digot** eguin // deçan informaçiona, erraten duçun viçala (RosEtx-14, 1r:27)
- (15) non errayten baytu (...) nola Eliseo / profetac (...) erran **çigon** (RosEtx-15a, 1r:23)

⁸ Zerrenda hauetan, -g- kontsonante epentetikoa duten 1625 arteko lekukotasun guztiak bildu ditut; bai -i(n)-errokoak, bai **edun* erroko datibodunak (**jadun*); bestalde, orain arte bildu gabe egon direnez, eta haien berezitasuna dela-eta, 1625etik aurrerako **jadun*-en adizki guztiak ere eman ditut (lekukotasun modernoetarako, ikus 7. eranskina).

**jadun*

- (16) espezialmente gerra geyago egiten **diagon** pekatuaganik (SumBr, 1:6:2)
- (17) eztakianari irakasten **diagola** (SumBr, 1:12:6)
- (18) Gustiok obedezidu bear deve Kongregazioak determinazen devana; eta Aytak edo Perfectoak enkargazen **diagena** (SumBr, 2:13:4)
- (19) eta aren abisuak aprobetxatzen ezpadeu esango **diago** Kongregazioko Aytary (SumBr, 2:19:3)
- (20) itaundu **ñagon** poridadean / beste donzella bateri (Laz, A7:71)
- (21) Egun ascotan nic eguin **ñagot** / modu ascotan erregua (Laz, A21:5)
- (22) çaguita çorroz bat ifini **ñagon** / berar gaxtoaz ganchitua (Laz, A21:17)
- (23) bere cençuna ifini **ñagot** / promesa ascoz pobladu[a] (Laz, A21:25)
- (24) Erançun **ñagon**: “Ni noçun guero (...) (Laz, B21:97)
- (25) inori emun **bajagot** bere, / ez nago damu jaquinic (Laz, A23:59)
- (26) Jaun Cerucoay emaiten **jagot** / oy asco gueraciaric (Laz, A23:1)
- (27) Gabetan barriz ez **jagot** joco / laztanai biguelea (Laz, A24:17)
- (28) ez gueiago ez **jagot** joco / contereagaz atea (Laz, A24:23)
- (29) Juramentu eguiten **jagot** / obian daçan amari (Laz, A27a:39)
- (30) Semeric badeu esaten **jago**: / “Aita, eguidac jaquea” (Laz, A24:99)

1625 <

**jadun*

- (31) edo gaubean bere aldera artuaz, escatzen **diagola** Jaungoicoari aldeban humildaderic andienaz (OArin, 132)
- (32) P. Ceñec onrracen ditu aita eta ama? R. Obedecicen diguenac, eta nesetidadean socorricen dituanac, eta bear dan reverencia ecarten **diaguenac** (LoiD, 22)
- (33) p. cegati da glorificadorea. r. cerren vere gracion ilten diranai emoten **jaguen** gloria (AmillD, 3)
- (34) p. guztiac⁹ aurpegui modubat ecusico **jago**e. r. ez jauna viciaq aleguerea ta ilac aserrea (AmillD, 6)
- (35) Orregatic erregutzen **jaot** Santa Maria beti Virgiñari (...) (AnzD, 8r)
- (36) Bai, Jauna, Escritura sagraduan daguana eta Jaungoicuac Eliziari rebeladu **jaon** guztian (AnzD, 19r)
- (37) Cer oracino esaten **jaozu** principalmente Maria Santisimari? (AnzD, 21v)
- (38) Eguin biar **jaegu** oracino Santuay ere? (AnzD, 22v)
- (39) Ceñec honratzen ditu gurasuac? —Obedecitzen **jaenac**, socorritzen dituanac eta reverenciatzen dituanac (AnzD, 24r)
- (40) bederatzigarrena, bularreco golpiagatic, escatzen **jagula** barcacino Jaungoico gure Jaunari (AnzD, 27v)
- (41) Ba[y,] Jauna, edoceyn confesorec billatuco **jao** erremediua (AnzD, 32v)

**jadun* alokutiboa (zalantzan)

- (42) ardiacz kontu dadukala / esan **zegoat** Gatxi'ri (SeguraGab, 16)
- (43) Bere aldean omen-zeatuk / astoarekin idia; / oetxek biok jango **zego**e / oeko lasto guztia (SeguraGab, 35)

⁹ Arejitak eta Alberdik (1985: 24) <guztiai> transkribatu zuten *lectio facili*or eginez, ziurrenik *jago*e adizkia *izan*-en datibodun formatzat edukitzeak hartaturik (cf. Zuazo, 2012: 126; Aldai, 2013: 22; ziurrenik egungo formetan gertatu da berranalisi edo kutsatze hori). Hala ere, faksimilean nahiko argi ikusten da bestela ere testuinguruak eskatzen duen ergatiboko <c>-a (ikus [2. eranskina](#)).

5. eranskina: **enin* eta **jadun*-en adizkien aldaeren banaketa

< 1625

	AzkPo	BretKant	DebaSerGut	Laz	Sas	SumBr	RosEtx	ErrezilGut
dio-				✓				✓
die-				(✓) ¹⁰				
digo-		✓	✓		✓	✓	✓	
dige-						?		
diago-	✓					✓		
diage-						✓		
jago-				✓				
jage-								

16. taula: **enin*/**jadun* adizkien aldaerak testu/autoreka (kronologikoki, < 1625)

1625 <

	AmillD	ElgBerts	SeguraGab	OArin	AzkS	AzpGut	LoiD	AnzD
dio-				✓	✓			
die-				✓	✓		✓	
digo-		✓		✓	✓	✓		
dige-							✓	
diago-			✓ ¹¹	✓				
diage-							✓	
jago-	✓							✓
jage-	✓							✓

17. taula: **enin*/**jadun* adizkien aldaerak testu/autoreka (kronologikoki, 1625 <)

¹⁰ ‘Eman’ adierako aditz trinko gisa.

¹¹ Zalantza egin badaiteke ere, nire ustez *diago* erakoekin batera sailkatzekoak dira SGK-ko adizkiak (ikus 4. eranskineko 42-43. adibideak).

6. eranskina: -g- edo/eta j-dun adizkien paradigma (**enin*, **jadun*)

	hari	haiei
nik	<i>digot</i> (DebaSerGut, Sasiola, RosEtx, AzkS, AzpGut) <hr/> <i>niagon</i> (AzkPo) <i>jagot</i> (Laz) <i>ñagon</i> (Laz) <i>jaot</i> (AnzD) <hr/> <i>zegoat</i> (SeguraGab)	
hark	<i>digo</i> (Sasiola, SumBr, ElgBerts, OArin, AzkS) <i>çigon</i> (RosEtx), <i>cigon</i> (OArin, AzkS) <hr/> <i>diago</i> (SumBr, OArin) <i>jago</i> (Laz) <i>jao</i> (AnzD)	<i>dige</i> (SumBr?, LoiD) <hr/> <i>diage</i> (SumBr, LoiD) <i>jage</i> (AmillD), <i>jae</i> (AnzD)
guk		<i>jaegu</i> (AnzD)
zu(e)k	<i>digoçu</i> (Sas), <i>digozue</i> (AzkS) <hr/> <i>jaozu</i> (AnzD)	
haiek	<i>digoe</i> (BretKant, SumBr, OArin, AzkS) <i>cigoen</i> (OArin) <hr/> <i>jagoe</i> (AmillD) <hr/> <i>zegoe</i> (SeguraGab)	

18. taula: -g- edo/eta j-dun adizkien paradigma (**enin*, **jadun*)

7. eranskina: *jadun-en adizki modernoak¹²

i) Oñati

Orainaldia	3sg DAT
1sg ERG	<i>xa(o)t</i>
2sg (hi) ERG	<i>xa(o)k, xa(o)n</i>
2sg (zu) ERG	<i>xatzu</i>
3sg ERG	<i>xao</i>
1pl ERG	<i>xau(gu)</i>
2pl ERG	<i>xatzue</i>
3pl ERG	<i>xaue</i>

19. taula: Oñatiko orainaldiko adizkiak

ii) Bergara-Antzuola

Orainaldia	3sg DAT
1sg ERG	<i>jat</i>
2sg (zu) ERG	<i>jatzu</i>
3sg ERG	<i>ja(o)</i>
1pl ERG	<i>jau</i>
2pl ERG	<i>jatzue</i>
3pl ERG	<i>jaue</i>

20. taula: Bergara-Antzuolako orainaldiko adizkiak

iii) Legazpi

Orainaldia	1sg DAT	3sg DAT	1pl DAT	3pl DAT
1sg ERG		<i>ddao(n)at</i>		<i>ddae(n)at</i>
3sg ERG	<i>ddak, ddan</i>	<i>ddaok, ddaon</i>	<i>ddauk, ddaun</i>	<i>ddaek, ddaen</i>
1pl ERG		<i>ddao(n)au</i>		<i>ddae(n)au</i>
3pl ERG	<i>ddae(k), ddane</i>	<i>ddao(n)e</i>	<i>ddauek~daue, ddauen</i>	<i>dda(n)e</i>

21. taula: Legazpiko orainaldiko adizkiak (alokutiboa)

Iragana	1sg DAT	3sg DAT	1pl DAT	3pl DAT
1sg ERG		<i>ñao(n)an</i> ¹³		<i>ñae(n)an</i>
3sg ERG	<i>za(na)n</i>	<i>xao(n)an~ zaoan</i>	<i>xau(n)an ~zau(n)an</i>	<i>xae(na)n ~zae(na)n</i>
1pl ERG		<i>genddo(n)an</i>		<i>gendde(n)an</i>
3pl ERG	<i>za(n)e(n)an</i>	<i>xao(n)an</i>	<i>xau(n)e(na)n ~zau(n)en</i>	<i>xaoe(na)n</i>

22. taula: Legazpiko iraganaldiko adizkiak (alokutiboa)

¹² Iturriak: Bähr (1927-1928), Irizar (1991-2002), Euskaltzaindia (2008-2019, VI. liburukia).

¹³ Hau da Lazarragaren *ñagon* adizkitik gertuen dagoen lekukotasun modernoa (cf. AzkPo *niagon*).

iv) Elgoibar

Orainaldia	1sg DAT	3sg DAT	1pl DAT	3pl DAT
1sg ERG		<i>jao(n)at</i>		<i>jaoe(na)t</i>
3sg ERG	<i>ja(ra)k,</i> <i>ja(ra)n</i>	<i>jaok, jaon</i>	<i>jauk, jaun</i>	<i>jaoek, jaoen</i>
1pl ERG		<i>jao(n)au</i>		<i>jao(en)au</i>
3pl ERG	<i>ja(r)ek,</i> <i>ja(e)ne</i>	<i>jaoek, jaone</i>	<i>jauek, jaune</i>	<i>jaoek, jaoene</i>

23. taula: Elgoibarko orainaldiko adizkiak (alokutiboa)

Iragana	1sg DAT	3sg DAT	1pl DAT	3pl DAT
1sg ERG		<i>najauan,</i> <i>najaonan</i>		<i>najauen,</i> <i>najaonen</i>
3sg ERG	<i>ja(na)n</i>	<i>jauan,</i> <i>jaonan</i>	<i>jau(n)an</i>	<i>jauen,</i> <i>jaonen</i>
1pl ERG		<i>giñuan,</i> <i>giñonan</i>		<i>giñuan,</i> <i>giñonan</i>
3pl ERG	-	<i>jauen,</i> <i>jaonen</i>	-	<i>jauen,</i> <i>jaonen</i>

24. taula: Elgoibarko iraganaldiko adizkiak (alokutiboa)

